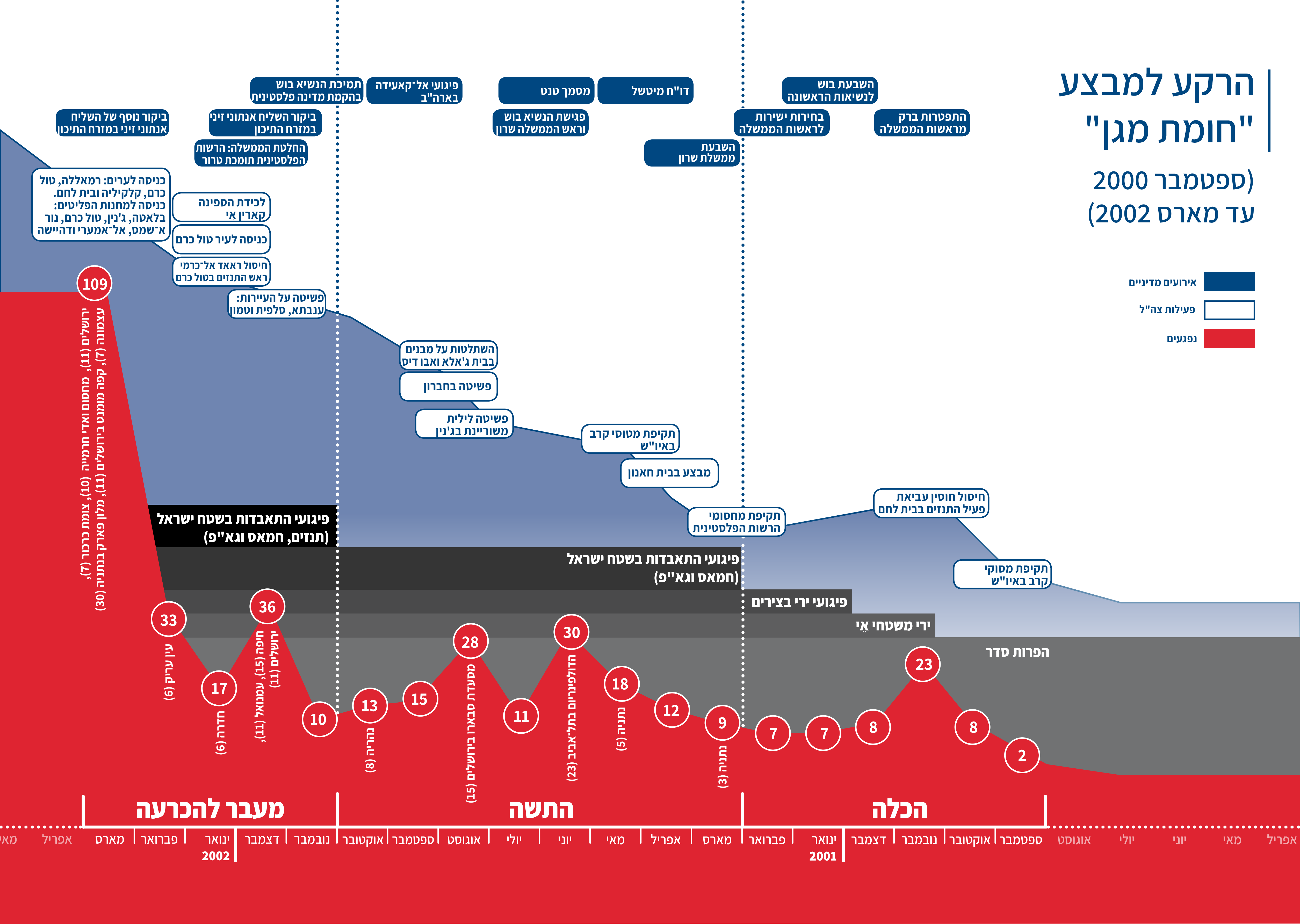

אהד לסלוי

מבצע חומת מגן

מהכלה להכרעה

הרקע למבצע
"חומת מגן"
(ספטמבר 2000
עד מארס 2002)
אירועים מדיניים
פעילות צה"ל
נפגעים
השבעת בוש לנשיאות הראשונה
התפטרות ברק מראשות הממשלה
בחירות ישירות לראשות הממשלה
השבעת ממשלת שרון
דו"ח מיטשל
מסמך טנט
פגישת הנשיא בוש וראש הממשלה שרון
פיגועי אל־קאעידה בארה"ב
תמיכת הנשיא בוש בהקמת מדינה פלסטינית
ביקור השליח אנתוני זיני במזרח התיכון
החלטת הממשלה: הרשות הפלסטינית תומכת טרור
ביקור נוסף של השליח אנתוני זיני במזרח התיכון
כניסה לערים: רמאללה, טול כרם, קלקיליה ובית לחם. כניסה למחנות הפליטים: בלאטה, ג'נין, טול כרם, נור א־שמס, אל־אמערי ודהיישה
לכידת הספינה קארין אי
כניסה לעיר טול כרם
חיסול ראאד אל־כרמי ראש התנזים בטול כרם
פשיטה על העיירות: ענבתא, סלפית וטמון
השתלטות על מבנים בבית ג'אלא ואבו דיס
פשיטה בחברון
פשיטה לילית משוריינת בג'נין
תקיפת מטוסי קרב באיו"ש
מבצע בבית חאנון
תקיפת מחסומי הרשות הפלסטינית
חיסול חוסין עביאת פעיל התנזים בבית לחם
תקיפת מסוקי קרב באיו"ש
פיגועי התאבדות בשטח ישראל (תנזים, חמאס וגא"פ)
פיגועי התאבדות בשטח ישראל (חמאס וגא"פ)
פיגועי ירי בצירים
ירי משטחי א'
הפרות סדר
109
ירושלים (11), מחסום ואדי חרמייה (10), צומת כרכור (7), עצמונה (7), קפה מומנט בירושלים (11), מלון פארק בנתניה (30)
33
עין עריק (6)
17
חדרה (6)
36
חיפה (15), עמנואל (11), ירושלים (11)
10
13
נהריה (8)
15
28
מסעדת סבארו בירושלים (15)
11
30
הדולפינריום בתל־אביב (23)
18
נתניה (5)
12
9
נתניה (3)
7
7
8
23
8
2
מעבר להכרעה
התשה
הכלה
מאי
אפריל
מארס
פברואר
ינואר
2002
דצמבר
נובמבר
אוקטובר
ספטמבר
אוגוסט
יולי
יוני
מאי
אפריל
מארס
פברואר
ינואר
2001
דצמבר
נובמבר
אוקטובר
ספטמבר
אוגוסט
יולי
יוני
מאי
אפריל

אהד לסלוי

מבצע "חומת מגן" מהכלה להכרעה

אהד לסלוי

מבצע "חומת מגן" מהכלה להכרעה

משרד הביטחון
ההוצאה לאור

המחלקה להיסטוריה

צה"ל – המחלקה להיסטוריה

Operation “Defensive Shield”
From Containment to Decision

Ohad Leslau

עריכה לשונית: ספי שפר
עיצוב גרפי: אסף בארי

הבהרה: מסמכים של צה"ל שעליהם מסתמך הספר הם מסמכים פנימיים
ואינם פתוחים בהכרח לעיון הציבור הרחב.

כל התמונות בספר לקוחות ממאגר התמונות של דובר צה"ל,
למעט התמונות שצוין לגביהן אחרת.

תצלומי האוויר בספר זה נלקחו ממאגר המפות של צה"ל. התרשימים נערכו ועוצבו במחלקה להיסטוריה.

הספר יצא לאור באמצעות משרד הביטחון – ההוצאה לאור, ישראל, 2022.

הקדמת הרמטכ"לים

לפני 20 שנים יצאה מדינת ישראל למערכה על ביטחונה ועל עתידה. הטרור הפלסטיני, בדגש על טרור המתאבדים, היכה ברחובותיה וגרם למשבר חברתי, כלכלי ומורלי בחברה הישראלית. מתוך תחושה של "מלחמת אין ברירה" יצאה מדינת ישראל למלחמה על הבית. המערכה תמה לאחר שנים של פעילות רציפה בכל שטחי איו"ש, ובדגש על שטחי A, והכריעה את הטרור הפלסטיני. בניגוד למוסכמות באותה עת, צה"ל הוכיח שניתן להכריע צבאית את הטרור, המחיש פעם אחר פעם שניתן להילחם בתוך הערים המאוכלסות ובמחנות הפליטים, וגילה מחדש את המוטיבציה והרצון של חיילי הסדיר והמילואים להילחם, כאשר צדקת המטרה וצדקת הדרך ברורות.

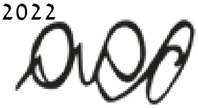
כאשר בוחנים את הדרך שעבר צה"ל מפרוץ האירועים באוקטובר 2000 ועד למבצע "חומת מגן" במארס 2002, מבינים את התהליך שהוביל לניצחון המרשים: מתגלה ארגון לומד ומשתנה, מהמפקדים ברמה הטקטית ועד למצביאים ברמה האסטרטגית, שידעו לנצל את החיכוך עם האויב ואת שיתוף הפעולה עם הסביבה האזורית והמערכת הבין־לאומית ללמידה ולשיפור מתמשך, ומתגלים מפקדים שנטלו יוזמה וניצלו את חופש הפעולה שניתן להם, על מנת לחולל מהפך תפיסתי בצה"ל לגבי היכולת לפעול צבאית במרחב האורבני הצפוף והמאוכלס, ולהכריע את האויב בכל מקום בו פעלו.

המאמץ הצבאי ללחימה בטרור לא היה חזות הכול, ובמקביל למערכה הצבאית התנהלה מערכה מדינית, משפטית, תקשורתית ותודעתית. ראוי לציון האופן שבו הצליח המאמץ הצבאי להשתלב ולתרום למאמצים השונים, ואין לראות כמובן מאליו את שיתוף הפעולה בין המערכות השונות, שהתגייסו לחיזוק האפקטיביות הן של המאמץ הצבאי והן כל אחת לאחרת.

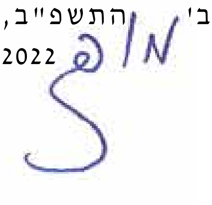
המערכה הייתה מורכבת ורב־ממדית, השתנתה בקצב מהיר ככל שהתמשכה והניבה לקחים שכל מפקד צריך ללמוד. זאת ועוד, הקשר הדיאלקטי בין הפעולות הטקטיות לאסטרטגיה ובין המדיניות ליכולות הצבאיות היה הדוק, ותרגום הקשר הזה לפעולות צבאיות, ולחילופין, לניצול הזדמנויות ברמה הטקטית והאסטרטגית, הוביל להישגים הצבאיים והמדיניים.

המערכה נגד ארגוני הטרור המחישה את הצורך בצבא לומד ומשתנה, צבא הנחוש להילחם עד לניצחון, צבא שיודע להפעיל את הכוחות הסדירים לצד אנשי המילואים. "חומת מגן" הוא הוכחה הולמת לכך שהלחימה בטרור מציבה אתגר מורכב, אך כזה שאפשר וחובה לנצח.

רב־אלוף אביב כוכבי
ראש המטה הכללי
אדר ב׳ התשפ"ב,
מארס 2022

רב-אלוף (במיל׳) שאול מופז
ראש המטה הכללי
במבצע "חומת מגן"
אדר ב׳ התשפ"ב,
מארס 2022

| הקדמת רמ"ח היסטוריה

הטרור הרצחני כנגד ישראל בשנת 2001 הגיע לממדים "מפלצתיים", כהגדרתו של הרמטכ"ל דאז, שאול מופז. הניסיונות הרבים לפגע, כמות הפיגועים הרבה, מספר הנפגעים - הרוגים ופצועים - הגיעו לממדים שהחברה הישראלית לא ראתה כמותם. תחושת הביטחון התערערה מאוד והייתה ציפייה מהממשלה ומצה"ל לשנות את המצב.

מבצע "חומת מגן" יצר את התפנית אשר הובילה לניצחון על הטרור הפלסטיני ולהחזרת הביטחון הנדרש לאזרחי מדינת ישראל. המבצע היה חלק ממערכה ארוכה שגבתה מחיר כבד ממדינת ישראל; מערכה שהחלה בסוף ספטמבר 2000, עם תחילת האירועים שנקראו בצה"ל "גאות ושפל", והסתיימה רק אחרי כחמש שנים. במערכה זו בולט מבצע "חומת מגן" (2002) ככזה שאיפשר, בסופו של דבר, את דיכוי הטרור - הרצון והיכולת.

מטרת המבצע, כפי שהסביר ראש הממשלה, אריאל שרון, הייתה "פירוק תשתיות הטרור שבנה ערפאת... לתפוס ולעצור את המחבלים ובעיקר את שולחיהם ואת אלה המממנים אותם ונותנים להם חסות".[1] בדיעבד, הופתעו בצה"ל מההתארגנות של גופי הטרור: "ההיקף של מעבדות החבלה, ההיקף של אמצעי הלחימה הוא דבר שלהערכתי איש מאיתנו לא תיאר לעצמו שזה ההיקף. צריך להגיד את זה ביושר, לא השב"כ ולא אנחנו תיארנו לעצמנו שזה עומק תשתית הטרור בתוך הערים".[2]

"זו מלחמה על הבית", הכריז הרמטכ"ל שאול מופז בהערכת המצב שנערכה ביומו החמישי של המבצע, 3 באפריל 2002. לפיכך הושקעו בה מאמצים רבים, ובהתאם לכך בלטו ההישגים; אך לצד ההצלחות עולה השאלה מדוע מבצע "חומת מגן" התרחש שנה וחצי לאחר תחילת האירועים, או ליתר דיוק - שנה לאחר תחילת הפיגועים הרצחניים ברחבי מדינת ישראל? מה עיכב את ממשלת ישראל ואת צה"ל לצאת למבצע קודם לכן? ולצד זאת ניתן גם לשאול: האם בכלל היה אפשר לצאת קודם לכן?

עם שאלות אלה, ונוספות, מתמודד ד"ר אהד לסלוי במחקר שלפנינו. האתגר של לסלוי, חוקר בכיר במחלקה להיסטוריה בצה"ל, היה להתבונן על העימות בממדיו השונים ולנסות, דרך זאת, להרכיב את התמונה של תקופה מורכבת זו ושל האתגרים שנצבו בפני מדינת ישראל וצה"ל.

על מבצע "חומת מגן" ועל תקופה זו בכלל לא נכתבו ספרים רבים; ובשונה מאלו שנכתבו, ספר זה נשען על מקורות ראשוניים, על הדיונים שנערכו במטה הכללי, בפיקוד המרכז ובמקומות נוספים, על פקודות המבצע, על הסיכומים ועל התחקירים. בעזרת מקורות אלה ואחרים מצליח לסלוי לייצר עבורנו תמונה טובה למדי, שמאפשרת להבין מדוע צה"ל ומדינת ישראל יצאו רק בסוף מארס 2002 למבצע "חומת מגן"; מה הייתה האסטרטגיה שננקטה, ומה היו הדרכים להתמודדות עם המציאות המורכבת; ומה היו הדילמות, המתחים והשיקולים המרכזיים שהובאו בחשבון בקבלת ההחלטות במהלך מבצע "חומת מגן". זאת עושה לסלוי בשני חלקים מרכזיים - הדרך למבצע "חומת מגן" (ספטמבר 2000 עד מארס 2002) והמבצע עצמו (מארס-אפריל 2002). בעתיד נידרש להשלים את החלק החשוב לא פחות - המבצעים אחרי "חומת מגן", שלהם תרומה רבה בהשלמת המאמץ לדיכוי הטרור הפלסטיני (2002 עד 2005).

1 עמ' 283 להלן. דברי ימי הכנסת, 8.4.2002.

2 עמ' 302 להלן. דברי הרמטכ"ל בהערכת מצב, 11.4.2002.

"חומת מגן" כשאלה של תזמון

מחקרו של ד״ר לסלוי יכול לעזור לנו להבין את הסיבות לתזמון המבצע ואולי אף לזהות את הגורמים להצלחתו. הצצה אל אתגרי התקופה מגלה כי הם היו בעיקר השגת הלגיטימציה הבין־לאומית, חיזוק הלגיטימציה הפנימית והמוכנות של החברה הישראלית, ופיתוח היכולות הצבאיות.

הלגיטימציה הבין־לאומית והבשלות המדינית למבצע מסוג זה התקשו להתקיים כל עוד נמשך המאמץ האמריקאי להסדרת היחסים בין ישראל לפלסטינים באמצעות משא ומתן, ובכך הורדת להבות האלימות וחזרה לשיח על פתרונות מדיניים אפשריים. מאמץ זה נמשך כל העת, וכל עוד האמריקאים המשיכו בו וניסו למצוא דרכים להרגעת השטח, התקשתה ישראל לפעול באופן הנוגד גישה זו. לכידת ספינת הנשק ״קארין אֵי״ בינואר 2002, והקישור בינה לבין הרשות הפלסטינית, ובמיוחד ליו״ר הרשות, יאסר ערפאת, תרם לשינוי התפיסה האמריקאית כלפי הכוונות הפלסטיניות; שינוי שסייע בקבלת לגיטימציה בין־לאומית.

יחד עם זאת, המוכנות של החברה הישראלית לעימות ישיר עם הפלסטינים עמדה בסתירה לאמונה כי ניתן לפתור את הסכסוך ולעצור את האלימות בדרכי נועם. הקושי בהשגת הלגיטימציה הפנימית לא היה רק נחלת החברה הישראלית והדיון הציבורי, אלא הוא בא לידי ביטוי בעיקר במתחים בתוך ממשלת האחדות שהוביל ראש הממשלה, אריאל שרון; מתחים בעיקר סביב השאלה האם ניתן לחזור למשא ומתן ולהרגיע את האלימות בדרך זו. הניסיונות הרבים להכלת העימות, להרגעה ולהפסקת אש בין הצדדים נועדו לאפשר חזרה לתהליך מדיני והימנעות מעימות צבאי. היציאה למבצע ״חומת מגן״ מביאה לידי ביטוי את ההבנה שאין דרך להפסקת הטרור, אלא רק בפעולה צבאית. גם כאשר נשמעה ביקורת בתוך הצבא כלפי הדרג המדיני, ידע הרמטכ״ל מופז להחזיר את צה״ל ואת המטה הכללי ליסודות והסביר אחרי מבצע ״ביטחון הכרחי״ (מארס 2002) - שנעצר בהחלטת הדרג המדיני - כי הפעולה הייתה ״יכולה להיות יותר אפקטיבית אם היינו משלימים את כל המהלכים שתוכננו. אבל מכיוון **שאנחנו צבא של מדינה ולא מדינה של צבא**, נעצרנו היכן שנעצרנו״.[3]

3 עמ' 191 להלן. מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 21.3.2002.

מרכיב נוסף שנדרש לצורך היציאה למבצע היה המוכנות של הצבא ללחימה בטרור הפלסטיני. לשם כך נדרש לשבור כמה מחסומים מנטליים, כדי שיתאפשר למערכת הצבאית על כלל רבדיה לפעול נגד הטרור. ליצירת מוכנות זו תרמו פעולות בשטח שקדמו למבצע, ובהן ראוי לציין את תהליך הלימוד ופיתוח הידע המבצעי שהוביל פיקוד המרכז, בפיקודו של יצחק (איציק) איתן, ואת שינוי הגישה ופיתוח דפוסי פעולה ולחימה אפקטיביים כנגד הטרור, שהוביל מפקד אוגדת איו"ש, גרשון (ג'רי) יצחק. מבצעים מקדימים בערים, בכפרים ובמחנות הפליטים שהובילו מפקדי החטיבות הסדירות, מח"ט הצנחנים, אביב כוכבי, מח"ט גולני, משה (צ'יקו) תמיר, ומח"ט הנח"ל, יאיר גולן, אפשרו פיתוח ידע מקצועי וחיזוק הביטחון ביכולת המבצעית של הכוחות ובנחישותם.

כפי שניתן לראות במחקר, רק כאשר התלכדו שלושת הרכיבים ("התאפסו השעונים", בלשונו של לסלוי), אפשר היה לצאת למבצע. רק כאשר ניתנה לישראל הלגיטימציה לפעולה, בעיקר מצד האמריקאים, רק כאשר השורות התלכדו והייתה הבנה שאין דרך אחרת לעצור את הטרור, ורק כאשר הצבא היה מספיק מוכן והוכיח זאת, רק אז ניתן היה לצאת למבצע, שכאמור, הוא זה שיצר את התפנית הנדרשת ללחימה בטרור.

הקרב בג'נין וחשיבות המחקר

מחקר זה המתפרסם על ידי המחלקה להיסטוריה בצה"ל, על אף שהוא סוקר תקופה ארוכה ופעולות רבות, הוא יסודי ומעמיק, והאופן שבו מוצגים הקרבות בג'נין הוא דוגמה לכך. המחקר אינו מנסה להסתיר את הקשיים של צה"ל בלחימה בעיר ובמחנה הפליטים שלה, ואינו מעמעם את חוסר הבהירות ששרר במטה הכללי לגבי הנעשה בשטח; חוסר בהירות שגרם אף לחשש אמיתי ממעשי טבח ברחבי העיר ובמחנות הפליטים. המחקר מציג את המבוכה ואינו מייפה את פערי המידע של הרמות הממונות באשר לנעשה בשטח; זאת מכמה טעמים, והחשוב בהם - הלמידה לעתיד. מובנים הפערים בתמונת המצב בין הגדוד שנלחם בסמטאות לבין הפיקוד המרחבי והמטה הכללי; אך אין פירושו של דבר שלא ניתן לעשות דבר כדי לשפר את השיח הבין־מדרגי ואת הדיווחים בין הרמות השונות. הבלטת הפערים נועדה לסייע בהתמודדויות דומות בעתיד, בגיבוש ההבנה שמצבים כאלה אפשריים, ויש לפעול גם מלמטה וגם מלמעלה לצמצום הפערים.

הפער בין המטה הכללי, שחושד בהתחלה כי "יש ניסיון ליצור היום ספין סביב ג'נין במונחי סברה ושתילה",[4] ועוסק בזה רבות, עד כדי הסקת מסקנות, כגון: "רק בג'נין נעבור את 100 ההרוגים... בהחלט עלולים להציג את זה כטבח",[5] לבין המציאות שהתבררה למפקדים מספר ימים לאחר מכן - "בסיור של צמרת הפיקוד בשטח התברר שאין גופות מוטלות ברחובות או ריחות של גופות. דבר שהעלה סימני שאלה לגבי היקף ההרוגים במחנה הפליטים".[6] בפועל, נהרגו כ־50 פלסטינים במבצע בג'נין, מרביתם מחבלים, כך ש"המבצע לפינוי הגופות ממחנה הפליטים הופסק, לאחר שלא נמצאו גופות בשטח".[7]

לפער מידע זה יש השלכות קשות על ההישגים במבצע, שכן הישגי המבצע מושפעים לא רק מן הלחימה, אלא גם מן התודעה, ואם התודעה - ובאופן קונקרטי, הלגיטימציה הבין־לאומית - נפגעת, גם הישגי המבצע נפגעים.

הגנרל האמריקאי ג'יימס מאטיס, מצבא ארה"ב, עמד על סוגיה זו בהקשר אחר, אך באופן דומה: "כאשר אתה פועל ברמה הטקטית, אתה תופס את המציאות שלך בבהירות כל־כך רבה, עד שמפתה להניח שכולם מעליך רואים אותה באותו האור. **טעות**".[8] הבנת הפער בין הרמות ובין האופנים שכל רמה מבינה את המציאות, מחייבת שיתוף של מידע ושיח מתמשך, על מנת להימנע מטעויות מן הסוג שתואר כאן בהקשר הלחימה בג'נין.

חשיפת אתגרי הפיקוד והשליטה במבצע, לצד הטעויות שנעשו בצה"ל באופן שחשף אותו להאשמות מוסריות קשות, נועד לאפשר את הלמידה של כלל המערכת - מרמת הפיקוד הזוטר ועד לרמת הפיקוד הבכיר, לעתיד.[9]

---

4 עמ' 271 להלן. דובר צה"ל בהערכת מצב מטכ"לית, 6.4.2002.

5 עמ' 279 להלן. סגן הרמטכ"ל בהערכת מצב מטכ"לית, 7.4.2002.

6 עמ' 304 להלן. הערכת מצב מטכ"לית, 11.4.2002.

7 עמ' 308 להלן.

8 Jim Mattis, *Call sign chaos*, Random House, New York, 2019, P. 75-76.

9 מחקר מפורט על הלחימה בג'נין ב"חומת מגן" יתפרסם בגיליון 4 של "יסודות", כתב העת של המחלקה להיסטוריה בצה"ל.

תוצאות, הישגים והשלכות

מבצע "חומת מגן" הוביל לשינוי תודעתי בתפיסת הפעולה של צה"ל כנגד הטרור הפלסטיני. המבצע שבר את המכשולים התודעתיים שניצבו מול מקבלי ההחלטות בישראל - מחסומי החשש מנפגעים, מחסומי החשש שלא ניתן להתמודד מול הטרור, מחסומי החשש להתנער מהסכמים בין־לאומיים שעליהם חתמה ישראל. צה"ל הוכיח כי ניתן לפעול באופן יעיל מול הטרור הפלסטיני; יעילות שנמדדה בהישגים, וגם במחירים.

המבצע שינה את כללי המשחק. וביתר שאת, הפעולות שבאו אחריו - הוכיחו כי **בניגוד** לדעה שהייתה מקובלת, ניתן להכריע טרור; ניתן לדכא את הטרוריסטים ואת שולחיהם ולגרום לירידה דרסטית בפעולותיהם. השלכותיו של מבצע "חומת מגן" ניכרות גם לאחר שנים רבות. השפעתו בבלימת הטרור הפלסטיני והרתעת ההנהגה הפלסטינית מלחזור לדרך זו חשובה מאד למדינת ישראל וההישג המשמעותי של המבצע מתבטא בכך שצה"ל לא נדרש עד כה למבצע דומה, בשאיפה שלא יידרש גם בעתיד.

לזכרם של חללי הלחימה בטרור, אזרחים וחיילים;
כל אחד מהם עולם מלא שהתמוטט.

ד"ר אלי מיכלסון
רמ"ח היסטוריה
אדר ב' התשפ"ב,
מארס 2022

| תוכן העניינים

| מבוא

בספרו "לא ישן בלילות" תיאר גיורא איילנד את הלך הרוחות בצה"ל בסוף שנות התשעים ביחס לאפשרות הכיבוש מחדש של הערים באזור יהודה ושומרון (איו"ש):

> **נזכרתי בשיחה שהייתה לי עם מתן וילנאי כארבע שנים קודם. וילנאי היה סגן הרמטכ"ל ואני הייתי רח"ט מבצעים. הכנו תוכנית אופרטיבית בשם "שדה קוצים" שתכליתה הייתה כיבוש ערי הגדה [המערבית]. סגן הרמטכ"ל קיים דיון לאישור התוכנית, שכן "צבא צריך להיות מוכן לכל תרחיש", אך בסיום הדיון אמר לי בארבע עיניים: "אין שום סיכוי שאיזושהי ממשלה שפויה בישראל תשלח את חיילי צה"ל לכבוש את שכם וג'נין".**[1]

גישה דומה שררה גם ערב תחילת אירועי "גאות ושפל". חודשיים לפני פרוץ גל האלימות, סיכם מפקד פיקוד המרכז, אלוף משה (בוגי) יעלון, את התרגיל הפיקודי: "הכניסה לשטחי A בתרגיל, משולה לבעיטה ברגל יחפה על קיר, שהתוצאה של הבעיטה – הקיר עומד על מקומו, בעוד הרגל שבורה".[2]

---

1 גיורא איילנד, **לא נרדם בלילות**, ידיעות אחרונות, 2018, עמ' 280.

2 פיקוד המרכז, "תרגיל 'הילוך קדמי': סיכום פיקודי", 12.6.2000. שטחי אֵי (A) - אזורים באיו"ש שבהם האחריות הביטחונית היא של הרשות הפלסטינית. אזורים אלו כללו את הערים והעיירות הגדולות.

כמעט ארבעה חודשים לאחר פרוץ האינתיפאדה השנייה, המשיכו תחושות אלו לבוא לידי ביטוי בתכנון האופרטיבי. לדוגמה, בתוכנית ההתקפית של פיקוד המרכז, "שדה קוצים", נכתב מפורשות לגבי ההיגיון המבצעי:

> **נשאף להימנע מהכנסת כוחות צה"ל לשטחים בנויים הנמצאים באזור A, עוצמתו של מהלך כזה הינו באיום בהפעלתו ולא בעצם הפעולה. אם נידרש למימוש שלב זה, השאיפה תהיה לבצע אותו בשילוב של עצמה רבה מחד ובמקומות מעטים מאידך. פעולה כזו במקום אחד, תמחיש את האיום למקומות אחרים במידה המספקת להשגת המטרה.**[3]

גם הסעיפים "מטרה" ו"משימה" בתוכנית ביטאו רעיון של פעולה מוגבלת. המטרה שהוגדרה הייתה "יצירת איום על שרידות הרשות הפלסטינית, על מנת לתת ביטחון ותחושת ביטחון להתיישבות [היהודית באיו"ש] ולאפשר עמדת יתרון במו"מ העתידי"; ובסעיף "משימה" נכתב: "פיקוד המרכז יגן על ההתיישבות ועורקי החיים בגזרתו, יפעיל מנופים כנגד הפלסטינים, יהיה מוכן לכבוש שטחים באזור A, ימנע כניסת ירדן למערכה ויערך לקראת החרפת העימות בגבולות, כל זאת על מנת להפסיק את האלימות ולאפשר עמדת יתרון במו"מ העתידי".[4]

חוסר הרצון של צה"ל להיקלע ללחימה בשטח הבנוי באיו"ש וברצועת עזה נבע משורה של גורמים, מהם מדיניים ומהם צבאיים. ראשית, מדינת ישראל התחילה במגעים מדיניים רשמיים עם אש"ף בשנת 1992, והיה נדמה לרבים שהסכסוך הישראלי־פלסטיני בדרכו לסיום מדיני. ב־13 בספטמבר 1993 נחתם הסכם אוסלו הראשון, שבו הוסכם על נסיגת כוחות צה"ל מהערים ברצועת עזה ומאזור יריחו, ועל הקמת

---

3 פקמ"ז-אג"ם, "תוכנית פיקודית 'שדה קוצים'", 23.1.2001, ארכיון צה"ל (להלן: א"צ) 19/420/2001. בפקודה המטכ"לית בסעיף "השיטה" נקבע: "כיבוש שטחי מפתח באזורי A תוך הימנעות מכניסה לערים".

4 פקמ"ז, "תוכנית פיקודית 'שדה קוצים'", 23.1.2001, א"צ 19/420/2011. גם אופן ניסוח ההיגיון המבצעי בתוכנית של אוגדת איו"ש מלמד על חוסר רצון להיכנס לערים: "הפעלת מספר מאמצים נפרדים לכיבוש אזורים פלסטינים נבחרים – הממחישים את מחיר המלחמה ו/או המשרתים את רעיון ההפרדה, בהתאם לסדר עדיפות ואשר משפרים את האחיזה הישראלית במרחב". אוגדת איו"ש, "תוכנית אוגדתית 'שדה קוצים'", ללא תאריך.

רשות פלסטינית שתנהל אזורים אלה.[5] בהסכם נקבע עוד, שבתוך חמש שנים יגיעו שני הצדדים להסכם קבע. ציון הדרך הבא היה החתימה על הסכמי אוסלו ב' ב־28 בספטמבר 1995.[6] בנספח הביטחוני להסכם חולקו השטחים באיו״ש וברצועת עזה לשלוש קטגוריות: שטחי אֵי שבהם האחריות האזרחית והביטחונית בידי הרשות הפלסטינית, שטחי בִּי שבהם האחריות הביטחונית היא בידי צה״ל והאחריות האזרחית בידי הרשות הפלסטינית, ושטחי סִי שבהם האחריות הביטחונית וגם האחריות האזרחית נתונות בידי צה״ל. למרות ההסכמים, האלימות בין שני הצדדים לא פסקה. חמאס והג׳יהאד האיסלאמי הפלסטיני פגעו בחיילים ובאזרחים ישראלים כנקמה על הטבח במערת המכפלה ובמטרה לסכל את תהליך השלום.[7] הפיגועים הגיעו לשיאם בחודשים מארס-אפריל 1996, בעת ש־59 ישראלים נרצחו בארבעה פיגועי התאבדות כנקמה על חיסול המהנדס הראשי של החמאס, יחיא עיאש. בעקבות לחץ מדיני על יו״ר הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת, החלה הרשות במעצרים של פעילי הטרור המרכזיים וסיכול הפיגועים. פעילות זו הובילה לירידה בהיקף הפיגועים; אך גם הרשות עצמה לא חדלה משימוש באלימות. במהלך 27-23 בספטמבר 1996 התנהלה לחימה בין מנגנוני הביטחון שלה לבין צה״ל על רקע החלטת הממשלה לפתוח את מנהרת הכותל בירושלים.[8] באירועים נהרגו 17 חיילים וכ־100 פלסטינים. מההרוגים הישראלים, שישה נהרגו בקרבות סביב קבר יוסף בשכם בניסיונות לחלץ את השוטרים שהיו נצורים במתחם הקבר. בסופו של דבר, אנשי ביטחון פלסטינים חילצו את לוחמי צה״ל ממתחם הקבר שנשרף כולו.

5 ראו את נוסח ההסכם במרשתת:
https://knesset.gov.il/process/docs/oslo.htm

6 ראו את נוסח ההסכם במרשתת:
https://www.knesset.gov.il/process/docs/heskemb1.htm

7 בבוקר חג הפורים (25 בפברואר) בשנת 1994, ירה ברוך גולדשטיין במתפללים מוסלמים במערת המכפלה בחברון, 29 נהרגו ו־134 נפצעו. הטבח עורר מהומות קשות באיו"ש, רצועת עזה, מזרח ירושלים ובמגזר הערבי בישראל. בעקבות האירוע הוקמה ועדת חקירה ממלכתית בראשות השופט מאיר שמגר שחקרה את הנסיבות שהובילו לאירוע. אחד העדים שהופיעו בפני הוועדה היה מפקד אוגדת איו"ש, אלוף שאול מופז. 40 יום לאחר האירוע (6 באפריל 1994), פוצץ מחבל מתאבד מכונית תופת בעפולה, פיגוע שבו נהרגו שמונה אזרחים ונפצעו 55.

8 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, **אש בשטחים – סיכום ״ברזל לוהט״, אירועי ספטמבר 1996 באיו"ש, אזח"ע ובתחומי מדינת ישראל**, דצמבר 1997.

נקודת הציון הבאה במשא ומתן המדיני בין שני הצדדים היא החתימה על הסכם חברון ב־15 בינואר 1997 על ידי ראש הממשלה, בנימין נתניהו, שבו מסרה ישראל לרשות הפלסטינית שליטה על 80% משטח העיר חברון. כעבור עשרה חודשים נחתם הסכם וואי (Wye) שקבע לוח זמנים לנסיגות נוספות של ישראל משטחי איו"ש וקביעת הצעדים שהרשות הפלסטינית נדרשת לבצע למלחמה בארגוני הטרור.[9] ישראל ביצעה את הנסיגה הראשונה במהלך חודש נובמבר 1998, אך הפסיקה את המשך מימוש ההסכם בתואנה שהרשות הפלסטינית אינה מבצעת את הצעדים למלחמה בטרור עליהם התחייבה בהסכם. ממשלת אהוד ברק, שהחליפה את ממשלת נתניהו, ביצעה את הנסיגות שעליהן הוסכם בהסכם וואי והחליטה בתחילת שנת 2000 על מעבר למשא ומתן מדיני להסכם הקבע. המחקר הנוכחי מתחיל בנקודת זמן זו.

המחקר שלפניכם מתאר את התהליך שעבר צה"ל ממציאות שבה מערכת היחסים עם הפלסטינים הייתה מושתתת על שיתוף פעולה, תיאום ביטחוני ומשא ומתן מדיני למצב של עימות אלים בין שני הצדדים. ממדיניות שנועדה להכיל את האירועים תוך ניסיון לשמור על המסגרת של הסכמי אוסלו ולהימנע מכניסה לשטחי אֵי למבצע "חומת מגן", שהחזיר לצה"ל את חופש הפעולה והאחריות הביטחונית בכל שטחי איו"ש ולפעול להכרעה צבאית של ארגוני הטרור.

השער הראשון של המחקר, תקופת ההכלה, מתאר את 18 החודשים הראשונים של העימות ואת הדרך שעבר צה"ל מהגנה להתקפה. פרקי השער מתארים את התנהלות הדרג המדיני, הרמטכ"ל ופיקוד המרכז, ואת הדינמיקה ביניהם, לצד האירועים בשטח. הפרק הראשון סוקר את צורת הפעולה של הכוחות ואת דפוס החשיבה של צמרת צה"ל בחודשים הראשונים של העימות תחת הנחיית ממשלת ברק להכיל את האירועים, כדי להשאיר פתח לחזרה למשא ומתן מדיני. הפרק השני מתאר את האופן שבו צה"ל הבין ופירש את המציאות המדינית שנוצרה עם השבעת ממשלת אריאל שרון וכיצד תרגם הבנות אלו לפעולה בשטח. הפרק השלישי והפרק הרביעי מתארים את המעבר של צה"ל מחשיבה ופעולה במגמה הגנתית לרעיונות ומבצעים התקפיים, שהגיעו לשיאם בחודשים פברואר-מארס 2002, כשהחטיבות הסדירות החלו להיכנס לערים הפלסטיניות הגדולות ולמחנות הפליטים.

9 ראו את נוסח ההסכם במרשתת:
https//:www.knesset.gov.il/process/docs/wye.htm

השער השני, ההכרעה, מוקדש לתיאור מבצע "חומת מגן", שהוא במבט לאחור - כדברי ווינסטון צ'רצ'יל בהתייחסו לקרב אל־עלמיין, "סוף ההתחלה" של המערכה הצבאית. הפרק הראשון מתמקד בימים הראשונים של המבצע, שבהם התגבשו הרעיון והמתווה של הפעולות הצבאיות, בצד תיאור ההשתלטות על העיר רמאללה. הפרק השני מתאר את הלחימה בשאר הערים, בדגש על המבצעים בשכם ובמחנה הפליטים ג'נין, בצד האירועים המדיניים והתקריות בזירה הצפונית, שהשפיעו על התפתחות המבצע. הפרק האחרון עוסק בדינמיקה שהביאה לסיום המבצע ומסכם אותו מהיבטים שונים.

ספרות המחקר

על תקופה זו נכתבו שני ספרים לציבור הרחב, אחד של עמוס הראל ואבי יששכרוף, "המלחמה השביעית", ושני של רביב דרוקר ועפר שלח, "בומרנג: כישלון המנהיגות באינתיפאדה השנייה".[10] ספרים אלו מתמקדים בתיאור המגמה הכללית שהובילה למבצע. נקודת התורפה שלהם מתבטאת בהסתמכם בעיקר על ראיונות עם אישים מרכזיים באותה תקופה ולא על מקורות ראשוניים. מחקרו של יגאל אייל, "גאות ושפל: האינתיפאדה השנייה - עימות מרובה חזיתות", נכתב במסגרת המחלקה להיסטוריה בצה"ל ומתאר ממעוף הציפור את השנים 1996-2004 בזירה הפלסטינית על בסיס מקורות ראשוניים. אך המחקר הופץ רק בתוך מערכת הביטחון מטעמי ביטחון מידע.[11] בביוגרפיות ובאוטוביוגרפיות של מדינאים וקציני צה"ל בכירים יש התייחסות לאירועים מנקודת המבט האישית. בספרו של שלמה בן עמי, שהיה חבר בממשלת ברק, "חזית ללא עורף", יש מספר התייחסויות לעמדת הדרג המדיני בחודשים הראשונים של העימות. האוטוביוגרפיות של סגן הרמטכ"ל באותה עת משה (בוגי) יעלון, "דרך ארוכה קצרה", ושל קצין האג"ם של פיקוד המרכז, גל הירש, "סיפור מלחמה - סיפור אהבה", מעניקות זווית ראייה אישית על האירועים. קצינים אלו ואחרים כתבו גם מאמרים בכתב העת "מערכות",

10 עמוס הראל ואבי יששכרוף, **המלחמה השביעית**, ידיעות ספרים, 2004 (להלן: הראל ויששכרוף, **המלחמה השביעית**); רביב דרוקר ועפר שלח, **בומרנג: כישלון המנהיגות באינתיפאדה השנייה**, כתר, 2005 (להלן: דרוקר ושלח, **בומרנג**).

11 יגאל אייל, **"גאות ושפל": האינתיפאדה השנייה – עימות מרובה חזיתות 1996-2004**, אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, פברואר 2015 (להלן: אייל, **גאות ושפל**).

שבו הם ניתחו את התהליכים שעבר צה"ל מתחילת העימות ועד למבצע.[12] כמו כן, בביוגרפיות שנכתבו על אהוד ברק ואריאל שרון - רביב דרוקר, "חרקירי - אהוד ברק במבחן התוצאה", בן כספית, "חמקן", דב וייסגלס, "אריק שרון - ראש ממשלה מבט אישי", ודוד לנדאו, "אריק: חייו של אריאל שרון" - יש התייחסות רחבה למדיניותם במהלך חודשי העימות. נקודת המבט האמריקאית לאירועים מופיעה באוטוביוגרפיות שכתבו הנשיא, היועצת לביטחון לאומי והשליח המיוחד למזרח התיכון.[13]

מרבית הכתיבה שפתוחה לעיון הציבור הרחב על מבצע "חומת מגן" דנה בהיבטים שונים של הקרב במחנה הפליטים ג'נין.[14] אולם במסגרת פנימית בתוך צה"ל יצאו לאור מספר רב של מאמרים שכתבו מפקדי השדה על הלחימה במקומות נוספים במהלך המבצע.[15]

ייחודו של המחקר הנוכחי בכך שהוא מתבסס על חומרים ראשוניים מארכיון צה"ל ומהמחלקה להיסטוריה בצה"ל ועל ראיונות שנעשו עם מפקדים בדרגים שונים, ומתמקד בפן הצבאי של התקופה. מסיבות של ביטחון מידע, המחקר אינו נכנס לממד של עבודת המודיעין. כמו כן בשל זמינות החומרים הארכיוניים, בלב המחקר מצויים התהליכים שעברו המטכ"ל ופיקוד המרכז, ואילו תיאור הדינמיקה בדרג המדיני ובדרג האוגדה ומטה נעשה באופן סכמטי בלבד. בכך יש מקום למחקר משלים על הרמה הטקטית באותה תקופה.

12 משה (בוגי) יעלון, "הכנת הכוח לעימות המוגבל", **מערכות 381-380**, דצמבר 2001; גל הירש, "מ'עפרת יצוקה' ל'דרך אחרת' – התפתחות המערכה בפיקוד המרכז 2003-2000", **מערכות 393**, פברואר 2004; יצחק איתן, סער רווה ורון גור, "תהליך תכנון אסטרטגי במערכת צבאית מבצעית", **מערכות 381-380**, דצמבר 2001.

13 George W. Bush, *Decision Points*, Crown Publishers, 2010; Condoleezza Rice, *No High Honor: A Memoir of My Years in Washington*, Penguin Random House, 2011; Tom Clancy, Tony Zinni, and Tony Koltz, *Battle Ready*, G. P. Putnam's Sons, 2005

14 אופק בוכריס, "פיקוד ומנהיגות במבצע 'חומת מגן'", **מערכות 388**, אפריל 2003; יגיל הנקין, "קוסובו, סומליה, ג'נין: ניתוח השוואתי", **תכלת 14**, אביב 2003; יהונתן דחוח-הלוי, **הקרב במחנה הפליטים ג'נין – נקודת המבט הפלסטינית**, המרכז למורשת המודיעין - מרכז המידע למודיעין וטרור, 2003; עופר סגל-עז-כאריאל, **חומת מגן שלי**, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2006.

15 שמואל ניר (סמו), **העימות המוגבל: קובץ מאמרים**, אמ"ץ-תוה"ד, יולי 2002; שאול שי וחגי גולן (עורכים), **העימות המוגבל**, מערכות, 2004; **כנס בנושא עיונים בתורת הקרב ובעימות המוגבל באיו"ש, אזח"ע ובאוגדה 91**, המכון לחקר הטקטיקה, נובמבר 2003; **תבונת המעשה: ממלחמה כוללת ללחימה מוגבלת**, אוסף מאמרים, המכון לחקר הטקטיקה, מארס 2004; **עיונים בלחימה בעימות המוגבל ובפיקוד ושליטה בעידן המידע**, אוסף מאמרים, המכון לחקר הטקטיקה והפעלת הכוח, נובמבר 2005. מרבית המאמרים בקבצים אלו מבוססים על הרצאות של מפקדים בכירים כמו: אלוף (מיל') משה ([קפלן) קפלינסקי, אלוף (מיל') יצחק (ג'רי) גרשון, תא"ל (מיל') משה (צ'יקו) תמיר, רא"ל אביב כוכבי ועוד.

שער ראשון

הכלה

הדרך למבצע "חומת מגן"

מאי 2000

תאריך	אירוע
15.5.2000	אירועי יום הנכבה
24.5.2000	יציאת צה"ל מלבנון
25.7.2000	סיום ועידת קמפ דיוויד
28.9.2000	עליית שרון להר הבית
29.9.2000	ירי בשוטר מג"ב, מהומות בהר הבית
1.10.2000	קרב קבר יוסף בשכם הרוג אחד
4.10.2000	ירי לעבר שכונת גילה
7.10.2000	חטיפה בהר דב
12.10.2000	לינץ' ברמאללה שני הרוגים
17.10.2000	ועידת שרם
9.11.2000	סיכול ממוקד של ראש התנזים בבית לחם
20.11.2000	פיצוץ מטען על אוטובוס סמוך לכפר דרום שני הרוגים
11.12.2000	התפטרות ברק מראשות הממשלה
20.01.2001	השבעת הנשיא בוש
6.2.2001	בחירות ישירות לראשות הממשלה

מארס 2001

55 חללים לתקופה

פרק א
ההתמודדות עם הטרור הפלסטיני בתחילת העימות - מדיניות ההכלה

בבחירות הישירות לראשות הממשלה, שנערכו במקביל לבחירות לכנסת ה־15 במאי 1999, ניצח הרמטכ"ל לשעבר רא"ל (מיל') אהוד ברק, שעמד בראש מפלגת ישראל אחת, אשר התבססה בעיקר על מפלגת העבודה. ברק הקים ממשלה שבה כיהן גם כשר הביטחון. במרכז עשייתו בחודשי כהונתו הראשונים עמד המשא ומתן המדיני עם סוריה, שנועד לאפשר את מימוש הבטחתו ערב הבחירות להוציא את צה"ל מלבנון בחסות הסכם מדיני עם סוריה. על אף שהמשא ומתן המדיני הגיע למבוי סתום, ועל אף אזהרות צמרת צה"ל מהסיכונים הטמונים במהלך, החליט ברק להורות על נסיגה מלאה מלבנון, שהתרחשה ב־24 מאי 2000. לאחר שהשלים את הבטחתו זו לבוחרים, הפנה ראש הממשלה ושר הביטחון את תשומת ליבו למשא ומתן עם הרשות הפלסטינית בכוונה להגיע להסדר קבע שיסיים את הסכסוך.

ההכנות לפרוץ אירועי "גאות ושפל"

בדומה לדינמיקה שהתפתחה בשנה שלפני הנסיגה מלבנון, גם במקרה הפלסטיני העלו בצה"ל חששות מניסיון ראש הממשלה ושר הביטחון לדחוק את הקץ, למלא את ההתחייבות בהסכם אוסלו ולהגיע להסדר קבע בתוך שנה, בטרם בשלו התנאים. בתחילת שנת 2000 התריע אגף המודיעין שמדיניות ישראל וארה"ב מביאה את התהליך המדיני לצומתי הכרעה קריטיים, ולכן "בספטמבר 2000 יתחדש המהלך להכרזה חד־צדדית על מדינה פלסטינית עצמאית המכוון להפקיע את סוגיית הריבונות מתחום המיקוח על הסדרי הקבע [...] [מצב זה] טומן בחובו **פוטנציאל משברי חמור**".[1] כעבור מספר חודשים חזרה חטיבת המחקר באמ"ן על ההתרעה: "מודל פעילותו של ערפאת לקראת שיאה של שנת ההכנה יהיה: דבקות בתהליך המדיני לצד שימוש ב'עימות מבוקר' כחלק מכללי המשחק במו"מ. אם ישתכנע כי אין בכוחו להגיש את יעדיו האסטרטגיים בדרך המו"מ הוא עלול לפנות לניהול עימות כולל בשיתוף כל מרכיבי הכוח".[2]

קלינטון, ברק וערפאת בוועידת קמפ דיוויד.
צילום: אבי אוחיון, לשכת העיתונות הממשלתית

1 אג"ת-חטיבת התכנון, "הערכת מודיעין לתרחיש הייחוס", 9.12.1999 (ההדגשה שלי, א"ל).

2 "'גיאות ושפל' 4 שנות לחימה – יום עיון מטכ"לי: תחקיר אמ"ן", מצגת, 20.9.2004.

בדומה להערכת אמ״ן, טען מפקד פיקוד המרכז, אלוף משה (בוגי) יעלון, באפריל: ״ברור לנו שאנחנו הולכים לעימות בקרוב, ייתכן בספטמבר ואולי אף בשבוע הבא״.[3]

ברק בחר להתעלם מהתרעות אלו והמשיך, בגיבוי אמריקאי, ללחוץ על ערפאת להגיע להסדר סופי. המהלך הגיע לשיאו בוועידת קמפ דיוויד (11-25 ביולי) בהשתתפות ברק, ערפאת והנשיא קלינטון.

הרמטכ״ל, רא״ל שאול מופז, התייחס בכובד ראש להתרעות המודיעין, הנחה את צה״ל להיערך לאפשרות של התחדשות הלחימה בזירה הפלסטינית, והורה על תהליך מזורז של בניין כוח ותכנון אופרטיבי (״קסם המנגינה 2״) לעימות מוגבל.[4] המוכנות של צה״ל להסלמה בזירה הפלסטינית נבדקה בתרגיל הפיקודי ״הילוך קדמי״ (10-12 באפריל 2000), שכלל השתתפות מלאה של פיקוד המרכז והמטכ״ל.

האירועים האלימים שהתרחשו ב״יום הנכבה״ ב־15 במאי 2000 הוכיחו לצמרת צה״ל כי הרשות הפלסטינית מתכוננת לעימות אלים.[5] האירועים כללו הפרות סדר נרחבות, שלוו בירי לעבר כוחות צה״ל ומג״ב. במהלכם נפצעו 20 חיילים, ונהרגו חמישה פלסטינים ומאות נפצעו.[6] הגיבוי של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים למתפרעים במהלך העימותים חיזק את הערכת הרמטכ״ל שאול מופז, ״שהסיכויים לעימות בעקבות הכרזה חד־צדדית [של הרשות הפלסטינית על הקמת מדינה] מחד ומאידך ההנחיות [של הדרג המדיני בישראל] להפעיל צבא על מנת לממש את אותם אינטרסים ביטחוניים ולאומיים [של ישראל], הסיכויים לעימות הם יחסית גבוהים [...] לא רק עימות, אני אומר עימות ופח״ע״.[7] גם מפקד פיקוד המרכז העריך שפני ישראל להסלמה, ובכנס מפקדים שנערך במאי 2000 בגבעת התחמושת טען: אנו הולכים למלחמה, ולכך יש להתכונן.[8]

---

3 אמ"ץ-תוה"ד, ״תרגיל 'הילוך קדמי' - סיכום התרגיל״, אוקטובר 2000.

4 מפ"ע, ״הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל״, 29.6.2000.

5 לטענת הרמטכ"ל, לבקשת ראש הממשלה הוא נפגש עם ערפאת בעזה מייד לאחר האירועים. מתגובת ערפאת הוא הבין שאין סיכוי להגיע להסדר קבע כל עוד הוא מנהיג את הרשות. ראיון עם רא"ל (מיל') שאול מופז, 30.1.2020.

6 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, **דו"ח הבט"ש לחודש מאי 2000**, מאי 2000.

7 תוה"ד-מחלקת תו"ל, ״תרגיל 'הילוך קדמי' – סיכום התרגיל״, 4.7.2000.

8 משה (בוגי) יעלון, **דרך ארוכה קצרה**, ידיעות אחרונות, 2008, עמ' 89 (להלן: יעלון, **דרך ארוכה**).

בצה"ל מימשו את הנחיית הרמטכ"ל ונערכו בבניין הכוח ובתכנון האופרטיבי לעימות אלים עם הפלסטינים. בשלב זה היו שתי תוכניות אופרטיביות לזירה הפלסטינית: אחת, "פלדה לוהטת", שהוכנה בעקבות אירועי "ברזל לוהט" בשנת 1996, נועדה להכיל את גל האלימות הפלסטינית באמצעות הפעלה מדודה של הכוח מבלי לחרוג מהותית ממסגרת הסכמי אוסלו; השנייה הייתה התוכנית "שדה קוצים" שכללה השתלטות על שטחים נרחבים בשטחי אֵי באיו"ש וברצועת עזה. בעקבות דיון מחודש בפרטי התוכניות, הגיע הרמטכ"ל למסקנה שהן אינן עונות להעדפות ראש הממשלה ושר הביטחון ברק, שחזר בתקשורת על רעיון ההפרדה החד־צדדית ("אנחנו כאן והם שם").[9] בהתאם להנחיית ברק ולנוכח הנסיגה החד־צדדית מלבנון במאי 2000, הנחה הרמטכ"ל מופז להכין תוכנית אופרטיבית נוספת, "ברונזה", למקרה שצה"ל יידרש לנהל את העימות עם כוחות סדירים בלבד, ולהוביל מהלך של הפרדה חד־צדדית בין ישראל לרשות הפלסטינית, שבמסגרתו תיסוג ישראל מרוב השטחים באיו"ש תוך שימור האינטרסים הביטחוניים שלה ובלי להכריע את הרשות הפלסטינית.[10]

בהיבטי בניין הכוח והמוכנות האופרטיבית - בפיקוד המרכז הגבירו כבר במארס 2000 את ההכנות לעימות אפשרי עם הפלסטינים.[11] מתוך הבנה שהנחיית הדרג המדיני תהיה להכיל את האירועים, התוכניות והיכולות הטקטיות של היחידות נבנו על תרחיש של הפגנות המוניות משולבות בירי של חמושים ונועדו לשפר את היכולת להכיל את האירועים באמצעות ירי סלקטיבי ובלי לספוג נפגעים רבים. מתוך כך נכתבו טכניקות קרביות: "הפרות סדר בנוכחות אמצעי לחימה", "עימות מוגבל ברמה הטקטית במאפייני שטח עירוני וכפרי" ו"הפעלת קלעים וצלפים במוקדי חיכוך".[12] בבסיס האימונים הפיקודי בלכיש הוקם מתקן המדמה כפר פלסטיני, ונערכה השתלמות פיקודית בנושא. היחידות הסדירות ויחידות המילואים הכפופות לפיקוד

9 "אני לא לבד", **ידיעות אחרונות**, 12.7.2000.

10 הרמטכ"ל הסביר בדיון על תוכנית "ברונזה": "ברונזה נוצרה מבקשה של הדרג המדיני לתוכנית הפרדה". מפ"ע, "קד"ם רמטכ"ל לתוכניות פד"ם ופקמ"ז", 26.2.2001.

11 פקמ"ז-אג"ם, "הערכות פקמ"ז ל'קסם המנגינה 2' על בסיס לקחי אירועי 'עפרת יצוקה' ותרגיל 'הילוך קדמי'", 1.8.2000; פקמ"ז, "היערכות פקמ"ז ל'קסם המנגינה 2': מצגת לאישור האלוף", 15.8.2000.

12 מז"י-תחצ"ן, "הוראת לחימה: הפרות סדר בנוכחות אמצעי לחימה", ארעי, אוגוסט 2000. מז"י-תחצ"ן, "הוראת לחימה: עימות מוגבל ברמה הטקטית במאפייני שטח עירוני וכפרי", ארעי, יולי 2000, מז"י-תחצ"ן, "הוראת לחימה: הפעלת קלעים וצלפים במוקדי חיכוך", ארעי, אפריל 2000. הירש מתאר בספרו כיצד הוביל, כמח"ט בנימין, את תהליך בניין הכוח של פיקוד המרכז בנושא זה. גל הירש, **סיפור מלחמה – סיפור אהבה**, ידיעות אחרונות, 2009, עמ' 161 (להלן: הירש, **סיפור מלחמה**).

המרכז במצב חירום עברו אימונים להטמעת תורת הלחימה (התו״ל), שופרו מערכי הקליעה והצליפה ויכולת השימוש באמצעים לפיזור הפגנות, ונעשה מאמץ רכש בתחום מיגון הרכב והמיגון האישי. אך מימוש התוכניות לבניין הכוח היה רק באופן חלקי בשל בעיות תקציב וקשיים לוגיסטיים.[13]

לאחר כישלון ועידת קמפ דיוויד להגיע להסדר קבע עם הרשות הפלסטינית, העריך ראש הממשלה ושר הביטחון ברק שתגובת ערפאת תהיה הכרזה חד־צדדית על הקמת מדינה פלסטינית תוך שימוש באלימות.[14] בדיון שנערך עם צמרת הביטחון בנושא, הוא הנחה את צה״ל שבמקרה שתרחיש זה יתממש, פעולות הצבא יהיו מכוונות למטרה ״להגיע למו״מ במצב דומה לזה שהיינו בו כאשר נכנסנו למו״מ״. לכן, אמר, לישראל אין ״עניין ליצור הסלמה מעבר למה שהכרחי בעקבות הכרזה פלסטינית חד־צדדית, יש לבחון ולדעת מהם המנופים שיש בידינו ואיך להפעילם״.[15]

בתחושת ביטחון במוכנות הכוחות, החליט הרמטכ״ל להמשיך בקיץ בחילופי התפקידים שנדחו בשל חילוקי דעות עם ראש הממשלה ושר הביטחון: ביולי התחיל את תפקיד מפקד פיקוד המרכז אלוף יצחק איתן, שהיה קודם לכן מפקד אוגדת איו״ש, ובספטמבר התמנה מפקד פיקוד המרכז לשעבר, אלוף משה (בוגי) יעלון, לסגן הרמטכ״ל. בעקבות מותם של שלושה חיילים מיחידת ״דובדבן״ בתקרית ירי דו־צדדי (דו״צ) בעסירה א־שמאלייה (26 אוגוסט 2000), ביקש מפקד אוגדת איו״ש הנכנס, תא״ל שלמה אורן, לסיים את תפקידו וערב פרוץ העימות התמנה לתפקיד תא״ל בני גנץ, שהיה מפקד יחידת הקישור ללבנון (יק״ל) במהלך הנסיגה בחודש מאי.

מבחינה פוליטית, ממשלת ברק איבדה את הרוב בכנסת בעקבות ועידת קמפ דיוויד, לאחר פרישת המפלגות ישראל בעלייה, ש״ס והמפד״ל שהותירה את הקואליציה עם 32 חברים בלבד.

---

13 בדיון שנערך חודש לאחר פרוץ האירועים, שאל הרמטכ"ל מדוע לא מומשו כל התוכניות של בניין הכוח. ראש אט"ל, אלוף אהרן (זאבי) פרקש, הסביר: "לקח בסיסי ולקח נקודתי שנוגע לכל מי שיושב פה - זמן התכנון, הרכש, חומרי הגלם, קווי הייצור ועד האספקה בשטח, הוא ארוך מאוד. אם יש חומרי גלם בארץ הוא קטן יותר, אם לא - הוא ארוך מאוד. חלק מהדברים שביקשנו לעשות אותם ב'קסם המנגינה', על מנת שנהיה מוכנים, הם הפער שהיה בערב ראש השנה כשהתחילו האירועים". סגן הרמטכ"ל הוסיף: "הדברים האלה עלו ב'קסם המנגינה 2' בזמנו, ולא אושרו. ברגע שהתחילו האירועים, אט"ל נכנסו לייצור, וצוואר הבקבוק הוא קודם כל הייצור. וזהו". מפ"ע, "סיכום עד כאן – 'גאות ושפל' בראשות הרמטכ"ל", 26.10.2000.

14 המזכירות הצבאית, משרד ראש הממשלה, "הכרזה חד־צדדית – סיכום דיון בראשות ראש הממשלה", 9.8.2000.

15 שם.

פרוץ האירועים

התרחיש ששרטט ראש הממשלה ושר הביטחון התגשם רק בחלקו בסוף חודש ספטמבר. ערפאת לא הכריז על עצמאות באופן חד־צדדי אך החל גל אלימות באיו"ש וברצועת עזה. ההסלמה ברצועת עזה החלה ב־27 בספטמבר, בעת שחייל צה"ל נהרג ממטענים שהופעלו לעבר שיירה שנעה ליישוב נצרים. למחרת, במהלך ביקור של ראש האופוזיציה אריאל שרון בהר הבית, התעמתו מאות פלסטינים עם שוטרים במתחם. בבוקר ה־29 נורה ונהרג שוטר מג"ב על ידי שוטר פלסטיני במהלך סיור משותף סמוך לקלקיליה, במהומות בהר הבית נהרגו שבעה פלסטינים, והחלו הפרות סדר אלימות באיו"ש. באותו יום התחילו הפלסטינים לירות לעבר יישובים יהודיים באיו"ש, ונרשמו עשרות הפרות סדר בנקודות חיכוך עם כוחות צה"ל באיו"ש וברצועת עזה.[16] הפגנות וירי מנשק קל לעבר אזרחים ואנשי כוחות הביטחון נמשכו בשבועות הבאים; אך בניגוד לציפיות בצד הפלסטיני, מספר הנפגעים הישראלים היה קטן באופן יחסי. עד 8 בנובמבר נהרגו שמונה חיילים ועשרה אזרחים, ונפצעו 195 חיילים ו־65 אזרחים, לעומת 149 הרוגים וכ־3,000 פצועים פלסטינים.[17] גם בתוך שטח מדינת ישראל התלקחו מהומות בכבישים הסמוכים ליישובים ערביים. במהלך פיזור ההפגנות הללו נהרגו 12 ערבים אזרחי ישראל ופלסטיני אחד, וישראלי אחד נהרג מזריקת אבן על רכבו.[18]

ויכוח שלא הוכרע עד היום בקהילת המודיעין ניטש לגבי מידת האחריות של ערפאת לפרוץ האירועים.[19] בכל מקרה, את הפעילות האלימה נגד ישראל הובילו בתחילת העימות ארגונים צבאיים של הפת"ח, שאינם חלק רשמי ממנגנוני הביטחון הפלסטיניים אך ממומנים על ידי הרשות הפלסטינית. התנזים, סוג של מיליציה צבאית

16 אחד האירועים המפורסמים התרחש בצומת נצרים, בשעה שצוות טלוויזיה תיעד את מותו של מוחמד א־דורא, ילד בן 12 שנקלע עם אביו לירי בין שני הצדדים. הקטע שפורסם בכל רשתות התקשורת עורר זעם רב כלפי צה"ל וישראל, על אף שלא הוכח שהוא נפגע מירי צה"ל.

17 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "גאות ושפל – נתונים", מצגת, 30.11.2000.

18 בעקבות האירועים הוקמה ועדת חקירה ממלכתית בראשות השופט תיאודור אור. דו"ח הוועדה במרשתת: https//:web.archive.org/web/20061126160542/http//:elyon1.court.gov.il/heb/veadot/or/inside_index.htm

19 אל"ם (מיל') אפרים לביא [שהיה ראש הזירה הפלסטינית באמ"ן], "עבודת המודיעין בזירה הפלסטינית הערכה ביקורתית", **מבט מל"מ 20**, דצמבר 2008, עמ' 30-33; ומאידך גיסא, קמ"ן פקמ"ז ורח"ט המחקר, תא"ל (מיל') יוסי קופרווסר, "על הערכת המודיעין ערב האינתיפאדה השנייה תגובה למאמרו של [אפרים] לביא", **מבט מל"מ 20**, דצמבר 2008, עמ' 34-37.

למחצה ובלתי רשמית של הפת"ח, התבסס על "בוגרי" האינתיפאדה הראשונה. ראש התנזים בתחילת העימות היה מרואן ברגותי, שייעצר בסוף מבצע "חומת מגן", אשר קיבל הוראות ישירות מערפאת. זמן קצר לאחר פרוץ מעשי האלימות, נוסד גדודי חללי אל־אקצא, ארגון שהוקם בפועל על ידי אנשי התנזים. עקרונית, לא פעלו מנגנוני הביטחון של הרשות נגד ישראל, אך חלק מאנשיהם ביצעו פעולות תחת שם הכיסוי של גדודי חללי אל־אקצא. היה ידוע שאנשי כוח 17 בראשות מוחמד דמרה והמודיעין הצבאי בראשות תאופיק טיראווי, ממנגנוני הביטחון של הרשות, היו חלק מגדודי חללי אל־אקצא והיו מעורבים בפיגועים נגד ישראל. גם פעילים ממנגנוני הביטחון האחרים כמו המשטרה האזרחית, משטרת הגבולות, המשטרה הימית, המודיעין הכללי ומשמר הנשיאות (אבטחת ערפאת) היו מעורבים בפעילות טרור. יוצא מן הכלל עד למבצע "חומת מגן" היה הביטחון המסכל (שנועד לפעול נגד חמאס והג'יהאד האיסלאמי) בהנהגת ג'יבריל רג'וב.

ההתלקחות האלימה לא הפתיעה את הדרג המדיני ולא את צה"ל. עם פרוץ האירועים, הופעלה תוכנית "פלדה לוהטת" שהפכה לפקודת "גאות ושפל".[20] היקף סדר הכוחות (הסד"כ) בגזרת איו"ש גדל פי שניים ויותר: אוגדת איו"ש תוגברה ב־56 פלוגות, בנוסף ל־49 שפעלו תחתיה בשגרה, תריסר מפקדות גדודיות שפעלו בשגרה צמחו ל־21, מספר הפלגות ביחידות מיוחדות עלה משלוש ל־23, וכן הופעלו 48 טנקים.[21] יחד עם זאת, שגרת ההכשרות בצה"ל לא הופרה, ולא גויסו יחידות מילואים בצווים מיוחדים. פיקוד המרכז הגדיר את משימתו בהתאם להבנות שהתגבשו ערב פרוץ האירועים, "לנטרל ולהכיל את הסכסוך באיו"ש תוך סיכול פעילות חבלנית עוינת [...] על מנת להרגיע ולצנן את השטח ולאפשר המשך שגרת חיים תקינה".[22] גם הצטרפותם של חלק מאנשי מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית להתקפות האלימות לא שינתה את הפקודה. בקבר יוסף שבשכם שוב התפתחו עימותים קשים, וב־1 באוקטובר 2000 כותר הכוח במקום על ידי חמושים פלסטינים. בכירי מנגנוני הביטחון הפלסטיניים לא

20 שינוי השם משקף את ההבנה שהעימות יהיה מתמשך ויכלול עליות וירידות בהיקף האלימות.

21 מפקדת פיקוד המרכז-אג"ם, "דו"ח מצב עיתי נכון ל־22 באוקטובר שעה 06:00", 22.10.2000.

22 פקמ"ז-אג"ם, "פקודה מס' 2 להיערכות לעימותים במהלך ראש השנה", 30.9.2000.

מימשו את הבטחותיהם לפעול לחילוץ הלכודים והפצועים במתחם הקבר, כפי שנעשה במהומות ב־1996, ושוטר מג״ב, מדחת יוסף, מת מפצעיו.[23] החל ב־4 באוקטובר 2000 לא פעלו מנגנוני הביטחון הפלסטיניים בבית לחם נגד חמושים שירו מבית ג'אלא לעבר שכונת גילה בירושלים. נקודת השפל ביחסי ישראל והרשות הפלסטינית הייתה בעקבות הלינץ' שבוצע בשני חיילי צה״ל במתקן של הרשות ברמאללה שנקלעו לעיר בטעות (12 באוקטובר) ותקיפת מבנים ריקים של הרשות בעיר על ידי מסוקי קרב. רוח הפקודה נותרה בהתאם להנחיה המדינית: ״כוונת כוחות צה״ל היא להרגיע את המצב ולא להסלים אותו על מנת שנוכל לחדש את המו״מ עם הרש״פ״.[24] לפיכך, תגובת כוחות צה״ל להתלקחות הייתה מוגבלת והתאפיינה בפעולות הגנתיות. היא התבססה בעיקרה על שימוש בצלפים ובאמצעים לפיזור הפגנות במוקדי החיכוך ועל מארבים לאורך צירי התנועה, מעצרים נקודתיים בשטחי בִּי וכניסה לשולי שטחי אֵי רק במוקדי החיכוך ולאורך הצירים מתוך צורך להגן על האוכלוסייה הישראלית שנעה ובמטרה לשפר מבחינה טקטית את השליטה בשטח. בתגובה לפיגועים שגבו חיי אדם, תקפו מסוקי קרב מתקני שלטון של הרשות הפלסטינית, שלרוב היו ריקים מאדם עקב התראות מראש של צה״ל. באותם ימים היה נראה כי האירועים בזירה הפלסטינית יביאו להידרדרות אזורית. בזירת לבנון, חזבאללה התקיף ב־7 באוקטובר וחטף את גופותיהם של שלושה חיילי צה״ל בהר דב. למרות האיומים של הדרג המדיני ערב הנסיגה מלבנון בדבר תגובה חריפה והתוכניות המבצעיות לתגובה כזו נגד חזבאללה ואינטרסים סוריים בלבנון, הרצון להימנע מפתיחת חזית נוספת הביא לתגובה מצומצמת בלבד של ישראל. לאחר חודש של עימות היה צה״ל משוכנע שידו על העליונה

23 זוויות שונות על האירוע: יעקב זיגדון, ״קבר יוסף: לא הפקרנו – לא הסברנו״, מערכות 382, פברואר 2002; סרן איתי, ״לא החלפנו את הדיסקט בזמן״, מערכות 383, מאי 2003.

24 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״גיאות ושפל: פקודה מס' 9״, 12.10.2000.
אירועים קשים נוספים במהלך אוקטובר 2000: 2.10 – ירי לעבר שיירת צה"ל סמוך לצומת שדמה (חייל נהרג); 2.10 – ירי לעבר רכב ישראלי סמוך לצומת מחסה (אזרח נהרג); 8.10 – זריקת אבנים לעבר רכבים סמוך לג'סר א־זרקא (אזרח נהרג); 8.10 – נמצאה גופת אזרח ישראלי מזרחית לשכם; 19.10 – ירי לעבר קבוצת מטיילים בהר עיבל (אזרח נהרג וארבעה נפצעו); 20.10 – שוטרים פלסטינים עצרו טיולית ועליה חיילים מחטיבת גולני והחרימו שבעה כלי נשק; 28.10 – נמצאה גופת אזרח ישראלי סמוך לרמאללה; 30.10 – פיגוע ירי לעבר מאבטחים במזרח ירושלים (אחד נהרג והשני נפצע), נמצאה גופת אזרח ישראלי סמוך להר גילה.

מבחינה טקטית.[25] הרמטכ״ל אמר בדיון ב־11 באוקטובר:

אני חושב, שהמינון שבו צה״ל פעל הביא גם לתוצאות, אם בוחנים את זה בהיקף של הנפגעים, מצד אחד לפלסטינים, ומהצד האחר לנו, יחד עם רצון של הרשות להמשיך ולבצע את מעשי האלימות, עד אשר ניתנה הנחיה יחסית מפורשת בימים האחרונים של היושב ראש [ערפאת, להפסיק את האלימות] ככל הנראה, אני אומר את זה בזהירות, כי זה לא דבר שנסגר סופית. אבל, יחד עם זה, יש להערכתי אפשרות לעליית מדרגה בפיגועי הפנים בתוך מדינת ישראל, בעקבות השחרור המסיבי של המבוקשים על ידי הרשות הפלסטינית [...] אנחנו עוד נסכם את האירועים של הגל הזה, אני חושב שעיקר הגל הזה מאחורינו, אם כי יתכנו עוד גלים נוספים בעתיד, והם יכולים להיות בעוצמתם הרבה יותר חריפים.[26]

כעבור שבועיים, יחזור הרמטכ״ל על כך שוב:

ואני אומר לכם שאחד ההישגים הגדולים זה באמת, פעם אחת זה ההערכה של אמ״ן, שבעקבותיה הכנו את הכוח, ושניים – זה העובדה שהיחידות המבצעיות של הצבא עמדו במבחן המבצעי. וכשאנחנו אומרים – עמדו במבחן המבצעי, מכיוון שזה עימות מוגבל, ונקבע לזה תו״ל ותרגולות, והייתה השתלמות, וגם ניתן האמל״ח, והמיגון וכל מה שצריך, החיילים הרגישו, לדעתי, תחושת ביטחון גבוהה מאוד, כשהם עמדו מול החמושים, ומול הירי. והתוצאות הן בהחלט, במובן הזה הן יוצאות דופן.[27]

25 מספר שנים לאחר האירועים טען מי שהיה באותה תקופה ראש אמ"ן, אלוף (מיל') עמוס מלכא, שהתגובה האגרסיבית של צה"ל בשבועות הראשונים על העימות גרמה לליבוי האש. כדוגמה, הוא טען שלשאלתו נמסר לו כי צה"ל ירה מיליון ו־300 אלף כדורים בחודש הראשון של העימות - עקיבא אלדר, ״פרצופו האמיתי – ראיון עם עמוס מלכא״, **הארץ**, 11.6.2004. לטענת ראובן פדהצור ורביב דרוקר, הנתון הוא מיליון ו־200 אלף כדורים - דרוקר, **בומרנג**; ראובן פדהצור, ״תזה בדיעבד״, **הארץ**, 28.10.2011. גם מי שהיה השר לביטחון פנים, שלמה בן עמי, טוען בספרו שהתגובה של צה"ל הייתה ״לעתים עשרת מונים מזו שאושרה או מרוח האישור שהייתה בדר"כ בכיוון המצומצם״ - שלמה בן עמי, **חזית ללא עורף, מסע אל גבולות תהליך השלום**, ידיעות אחרונות, 2003, עמ' 321 (להלן: בן עמי, **חזית ללא עורף**).

26 מפ"ע, ״הערכת מצב אג"מית בראשות הרמטכ"ל״, 11.10.2000.
מקצח״ר סיכם: ״ככלל נראה כי מצב הפתיחה של הלחימה מול האלימות הפלשתינאית מצא את כוחותינו ערוכים ומוכנים״. מז״י-מקצח"ר, ״גאות ושפל הפקת לקחים 2״, אוקטובר 2000.

27 מפ״ע, ״סיכום עד כאן – 'גאות ושפל' בראשות הרמטכ"ל״, 26.10.2002.

מפקד פיקוד המרכז סיכם את תוצאות העימות עד כה: "אנחנו יודעים שמה שהורג את הפלסטינים זה - איך זה שבכל התמודדות הם נהרגים, ולנו לא קורה כלום? והדבר הזה צריך להימשך".[28] ראש אמ"ן, עמוס מלכא, סיכם את החודש הראשון:

> **אני חושב, שאנחנו גם מבינים את ההתנהלות של העימות הזה. כולל זיהוי מוקדם, בשלבים המאוד מוקדמים, של מה הן המטרות האסטרטגיות, ולא המטרות הזמניות והמקומיות. [...] קודם כול – זה נתן גם לצבא, החל משנה וחצי אחורה כמעט, את היכולת להחליט שזו שנת הכרעה ביותר מאשר זירה אחת. לגבי בניין הכוח – אני חושב שרוב המערכים, מבחינתנו, במערכת המודיעינית האיסופית, המחקרית, כוונו לכיוון של ספטמבר 2000, כנקודת מוכנות גבוהה, רובם הגדול גם מצאו את עצמם בנקודת מוכנות גבוהה.**[29]

למרות גל האלימות והמשבר הפוליטי אליו נקלעה בעקבות פרישת חלק מהמפלגות החברות בקואליציה, המשיכה ממשלת ברק לדבוק בערוץ המדיני.[30] ראש אמ"ץ, אלוף גיורא איילנד, הסביר באחד הדיונים את הנחיית הדרג המדיני: "ראש הממשלה אומר, נעשה כאלה פעולות שיחזירו אותו [ערפאת] לנקודה הראשונה [קמפ דיוויד], הוא יבין שיש לו כתף קרה ממדינות אירופה, ארצות הברית תגיד לו [...] ובסוף הוא יגיע למסקנה הזאת, אין ברירה, בואו נחזור, מה שנקרא לדרך הישר".[31]

---

28 שם.

29 שם.

30 ב־12 באוקטובר הורה ערפאת למנהיג התנזים לנצור את האש, ואכן הייתה רגיעה, אך היא נמשכה יומיים בלבד. ב־17 באוקטובר כונסה ועידה בשרם א־שיח' בהשתתפות: מזכ"ל האו"ם, נשיא ארה"ב, נשיא מצרים, ראש הממשלה ושר הביטחון אהוד ברק ויו"ר הרשות הפלסטינית יאסר ערפאת, בניסיון להפסיק את האלימות. הצדדים לא הצליחו להגיע להבנות, והאש התחדשה כעבור מספר ימים.
על פי גלעד שר, ראש צוות המשא ומתן המדיני מטעם ראש הממשלה אהוד ברק, המגעים המדיניים נמשכו ללא הפסק, כשנקודות השיא היו פגישת פסגה בפריז (4.10.2000), פרסום מתווה קלינטון להסדר קבע (23.12.2000) וועידת טאבה (21-27.1.2001). בכל נקודה כזו הוכרזה הפסקת אש, ששרדה בדרך כלל ימים ספורים בלבד. עוד על המגעים המדיניים במהלך כהונת אהוד ברק: גלעד שר, **במרחק נגיעה: המשא ומתן לשלום 1999-2001 - עדות**, משכל, 2001 (להלן: שר, **במרחק נגיעה**).

31 מפ"ע, "פורום חשיבה בראשות סגן הרמטכ"ל", 3.11.2000.

לכן, הנחיית הדרג המדיני נותרה פחות או יותר זהה גם במהלך חודשי הסתיו.[32] במהלך ביקור באוגדת איו"ש חזר ראש הממשלה ושר הביטחון על הנחיותיו: "מתן תחושת ביטחון לתושבי מדינת ישראל במצב של הימשכות האלימות [...] יש לנו ענין למנוע בינאום הסכסוך ולמנוע הידרדרות אזורית כוללת, ולכן למצוא פתרון למנוע עימות שיימשך שנים [...] אין לנו ענין לגרום להרוגים פלסטינים, ויש להימנע ככל שניתן מגרימת הרוגים [...] מאחר ופתרון בנשק זו אשליה".[33] לפי השינוי העיקרי שחל בהבנת ברק את המצב החדש, סבב האלימות הנוכחי עשוי להימשך זמן רב יותר מאירועי "ברזל לוהט" (ספטמבר 1996) או אירועי יום הנכבה (מאי 2000), ולכן על המטרות להיות: "למצות כל סיכוי להגיע להסדר מדיני אם ניתן; שמירה על אינטרסים חיוניים, לכידות פנימית וכושר עמידה ארוך טווח במקרה שנכפה עלינו מאבק".[34]

רבים בצמרת צה"ל חלקו על עמדת ראש הממשלה ושר הביטחון וטענו שכל עוד ערפאת עומד בראש ההנהגה הפלסטינית, אין סיכוי לרגיעה ולהגעה להסדר קבע; ערפאת אינו מעוניין להירשם בהיסטוריה כמי שוויתר על הקמת מדינה פלסטינית בכל שטח ארץ ישראל, והוא יזם את גל האלימות כדי למנוע התקדמות במשא ומתן להסדר קבע. רח"ט מחקר, תא"ל עמוס גלעד, שיקף הערכה זו:

> **או שיהיה הסדר מדיני, שביסודו מדינה פלסטינית [...] או שהאיש הזה [ערפאת], והוא כבר בונה את הקרקע, מכשיר את הקרקע, אני רוצה להתריע על זה, שהוא יהפוך למנהיג כל המערכת הפלסטינית, ויפתח איתנו במאבק חריף מאוד [...] כל האלימות הזאת, הכל נוהל על ידי ערפאת בנוסחת הלהבות. הוא לא שולט, לא מעניין אותו גם, הוא גם לא מתעניין בפרטים, האם בסלפית תהיה מהומה כזאת, ואם במקום אחר תהיה מהומה אחרת. זה בכלל לא מעניין אותו, גם לא מעסיקים אותו בזוטות כאלה. אבל כשהוא מחליט שהשטח יבער, אז הוא בוער, וכשהוא מחליט הלהבות שוככות.**[35]

32 במפגש עם המזכיר הצבאי של ראש הממשלה, אמר תא"ל גדי איזנקוט: "אני חושב שבסך הכל ההנחיה המדינית לא השתנתה". מפ"ע, "פורום חשיבה בראשות סגן הרמטכ"ל", 20.12.2000.

33 המזכירות הצבאית משרד ראש הממשלה, "ביקור ראה"מ ושהב"ט באוגדת איו"ש – סיכום ראש הממשלה", 10.11.2000, א"צ 19/11/2000.

34 בטקס האזכרה ליצחק רבין בהר הרצל, אמר ברק: "אין פתרונות בזבנג וגמרנו, אנחנו מספיק חזקים לעמוד ככל שיידרש". מצוטט בתוך: **ידיעות אחרונות**, 2.11.2000.

35 מפ"ע, "הערכת מצב אג"מית בראשות הרמטכ"ל", 11.10.2000.

מנקודת מוצא זו, הגיע סגן הרמטכ"ל למסקנה בדבר האסטרטגיה בזירה הפלסטינית:

> **עניין מיטוט הרשות הפלסטינית זה לא הסיפור, אלא בעצם זה מיטוט הלגיטימציה של ערפאת [...] אנחנו צריכים להיערך כרגע, ליצור איזו שהיא מדיניות שמתורגמת לתוכנית פעולה, שהיא לא "ברונזה" [תוכנית למצב שבו כל הכוח הסדיר מוצב באיו"ש] [...] אלא היא משהו שמהמצב הזה אנחנו יוצקים לתוכו מרכיבי פעולה, שממוקדים בעניין מיטוט הלגיטימציה [...] אין לנו פה אופציה ללכת ולכבוש או אופציה לטרנספר.**[36]

על מנת להבהיר את עמדתו, הסביר ראש הממשלה ושר הביטחון בשתי הזדמנויות במהלך החודשים הבאים לצמרת צה"ל את המדיניות שהוא מוביל מול הרשות הפלסטינית ואת ההנחיה המדינית הנוכחית.[37] המטרה בעימות היא:

> **הכרעתם של הפלסטינים להגיע לעימות אלים, ולנסות להוציא את זה [ויתורים מדיניים] באלימות [...] היום, כל מה שאנחנו עושים, המהות שלו היא עמידה, כדי לא לעשות ויתורים ממשיים והעברת נכסים, לפני שברור מה זה הפרטנר, ואיפה נקודת העבודה שעליה מתיישבים להסדר [...] מהאלימות הזאת צריך לצאת הכי טוב שאפשר, ולא לתת להם לבצע, או לא להתכופף תחת האלימות הזאת.**[38]

ברק הצדיק את המדיניות "מדברים ויורים", ואת העובדה שההצעות של ישראל לצד הפלסטיני היו נרחבות יותר מההצעה שהוגשה בוועידת קמפ דיוויד, בצורך בלגיטימציה פנימית וחיצונית:

> **ככלל, אין לנו שום כוונה לקבל את המקבילית הזאת, של משא ומתן מדיני במקביל לפעולות טרור [של הפלסטינים]. למרות שבפועל, אני לא יכול להגיד שמצב כזה יהיה ראשוני בתולדותינו, זה אצלנו בתולדותינו שלנו היה יותר מפעם**

36 מפ"ע, "פורום חשיבה בראשות סגן הרמטכ"ל", 3.11.2000.

37 פגישת ראש הממשלה ושר הביטחון עם פורום מטכ"ל (27.11.2000) ובדיון מטכ"ל (1.1.2001).

38 מפ"ע, "פורום מטכ"ל וראש הממשלה", 27.11.2000.

אחת [...] יחד עם זה, בנתונים המיוחדים של הסיטואציה הזאת, כאשר ברור שהמתנה שלנו, באמירה שעד שהאלימות לא יורדת לאפס או לכמעט אפס אנחנו לא מנהלים משא ומתן, [...] יש בה סיכון לא מבוטל, שהיא תטיל לפתחה של מדינת ישראל את האחריות לכך שבסופו של דבר לא מוצה הסיכוי לבחון הסדרים ומה שלא פחות חשוב בעיניי - בתודעת חלק גדול מהציבור הישראלי, עלול היה להישאר משקע, של אפשרות שאנחנו נמצאים חלילה בתוך עימות יותר רחב, מבלי שאנחנו מיצינו את הסיכוי ללכת איתו קדימה.[39]

על בסיס ההנחיה המדינית ניסח סגן הרמטכ"ל את התכלית האסטרטגית לעימות עם הפלסטינים, שהביא הרמטכ"ל לאישור ראש הממשלה. התכלית כללה שבעה סעיפים:

1. מתן ביטחון ותחושת ביטחון לתושבי מדינת ישראל;
2. צמצום היקף העימות ועוצמתו;
3. מניעת הישגים לצד השני כתוצאה מהפעלת האלימות;
4. צמצום הסיכוי לבינאום הסכסוך;
5. יישום מדורג ומידתי של הפרדה ביטחונית;
6. צמצום האפשרות להידרדרות אזורית;
7. חידוש המשא ומתן והגעה להסכם, תוך שמירת האפשרות של חזרה בבוא העת למסלול המשא ומתן המדיני.

הרמטכ"ל סבר שהסעיף הראשון בתכלית האסטרטגית - מתן ביטחון לתושבי מדינת ישראל - גובר על שאר הסעיפים, שכן "אנחנו, כמדינה וכצבא, מחויבים קודם כול לביטחון של אזרחי מדינת ישראל. גם אם חלק מהפעולות שלנו יכולות להביא לסימנים ראשונים של הידרדרות כזאת או אחרת, אנחנו לא יכולים כמדינה וכצבא, בגלל האפשרות שחלילה יכולה להיות הידרדרות כזאת או אחרת, לא לתת את הביטחון הנדרש לתושבי מדינת ישראל".[40] לכן, בעקבות שורת פיגועי ירי בצירים באיו"ש וברצועת עזה, ביקש הרמטכ"ל אישור מהדרג המדיני למבצעים בחתימה נמוכה בפאתי שטחי אֵי נגד חוליות אויב שיורות לעבר כלי רכב ויישובים ונגד

39 מפ"ע, "דיון מטכ"ל עם ראש הממשלה", 1.1.2001.

40 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 23.11.2000.

הנהגת ארגון התנזים שאחראי לחלק ניכר מפיגועים אלה.[41] מסיבות מדיניות, רק לאחר מספר תקריות אישר הדרג המדיני פעילות התקפית בפאתי שטחי אֵי.[42] מארב של יחידת מגלן בפאתי קלקיליה הרג חמישה מחבלים שהיו כנראה בדרכם לפיגוע ירי.[43] מפקד היחידה, סא״ל יוסי בכר, שקיבל את האחריות על גזרת בית ג׳אלא, הבין את רוח המפקד והגיב בירי נרחב לירי פלסטיני לעבר הבתים בשכונת גילה. ההחלטה זכתה, בדיעבד, לגיבוי המטכ״ל.[44] בנוסף, לראשונה מתחילת העימות השתמש צה״ל במסוק קרב לפגיעה בפעילי טרור מרכזיים. ב־9 בנובמבר 2000 חוסל מהאוויר מפקד התנזים בבית לחם, חוסין עביאת, ובכך החלה להתממש מדיניות הסיכול הממוקד של פעילי טרור.[45]

למרות שינויים אלו באופן הפעלת הכוח, כניסה של כוח צבאי באור יום לשטחי אֵי נותרה בגדר טבו. ראש הממשלה ושר הביטחון דחה מכול וכול אפשרות להשתלט על שטחי אֵי באומרו: ״הדבר הפשוט הזה, של כאילו להיכנס מחדש לשטחי A, לתפוס אותם בכוח, ולמוטט את הרשות - יש לו גם את היום שאחר כך, שצריך לשאול עליו אוסף שאלות מאוד קשה. אני לא בטוח שאנחנו בכלל יוצאים ממנו יותר טוב, ולא יותר מסובך״.[46] בצה״ל נשללה

---

41 1.11.2000 – ירי לעבר סיור צה"ל סמוך לכפר אל־ח'דר (שני חיילים נהרגו); 1.11.2000 – ירי לעבר עמדת צה"ל בהיאחזות אלישע סמוך ליריחו (קצין צה"ל נהרג); 2.11.2000 – מכונית תופת התפוצצה בירושלים (שני אזרחים נהרגו ועשרה נפצעו); 10.11.2000 – פיגוע ירי סמוך לבית לחם (חייל נהרג); 11.11.2000 – פיגוע ירי בגוש קטיף (חייל נהרג); 13.11.2000 – פיגוע ירי סמוך לעפרה (אזרחית ושני חיילים נהרגו); פיגוע ירי בגוש קטיף (אזרח נהרג); 18.11.2000 – חדירה לכפר דרום (שני חיילים נהרגו).

42 ״צריך היה לעבור לפעילות יזומה, והיה צריך להכות בפעילות שיש בה גם נראות. אבל לצערי הרב היא לא אושרה, מכל מיני סיבות, כל פעם הייתה סיבה אחרת. פעם היה מפגש פריז, אחר כך היו הבנות שארם, אחרי זה היה מפגש פרס, וכל פעם אמרו - רגע נחכה, ונחכה. אני לא ידעתי שפרס הולך להיפגש, בלילה שבו פרס הלך להיפגש, והיה את פיגוע באל חאדר, אנחנו המלצנו לתקוף. אמרו לנו - לא, אי אפשר לתקוף כשפרס שם. כשיחזור, נראה מה לעשות״. מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 9.11.2000.

43 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה: **דו"ח בט"ש לחודשים אוקטובר-דצמבר 2000**, מאי 2001.

44 ״סגן הרמטכ"ל: אתה יודע, אתמול התגובה החריפה בגילה, מי יזם אותה? ראש אמ"ץ: יוסי בכר בטח. סגן הרמטכ"ל: יוסי בכר. כולנו נהנינו ממנה תוך כדי ואחרי. מי יזם אותה? מג"ד. זה בדיוק כשאני מדבר על מרחב חופש הפעולה של השטח. זה בדיוק העניין". ״פורום חשיבה בראשות סגן הרמטכ"ל״, 16.11.2000.

45 עמוס מלכא התנגד לפעולה בנימוק שהחיסול ״יביא לירי על ירושלים [...] תיווצר מציאות שתחייב את ישראל לפעול נגד הירי על ירושלים עד כדי כניסה לבית ג'אללה ואולי בית לחם. כניסה כזאת תוצג כהסלמה אשר עלולה לשחק נגדנו גם אם אנחנו צודקים. יאשימו אותנו בטרפוד ניסיון הפסקת האש״. לשכת ראש אמ"ן, ״השלכות הריגת עאטף [חוסין] עביאת: עמדת ראש אמ"ן״, 16.10.2001, א"צ 2/26/2018.

46 מפ"ע, ״פורום מטכ"ל וראש הממשלה״, 27.11.2000.

גם פעילות בחתימה גבוהה בשטחי אֵי, ואושרו רק מעצרים ליליים במרחב הכפרי בשטחי אֵי.[47] לדוגמה, בדיון שבו דיבר רח"ט המבצעים, תא"ל אלי אמיתי, על הצורך לפעול בחתימה נמוכה גם בשטחי אֵי, הגיב סגן הרמטכ"ל: "התקיים דיון שלם אצלי, אני סיכמתי אותו. העניין של פעילות בשטחי A **היא לא רלוונטית**, מה שאישרתי לפיקודים זה לחשוב על רעיונות לשטחי A [במקרה של הסלמה]".[48] הרמטכ"ל סיכם:

> **אני לא מאשר כרגע פעילות בשטחי A, פעילות בשטחי A מחייבת אישור רמטכ"ל ושר ביטחון. האם אפשר לתכנן פעילות בשטחי A? התשובה היא כן, האם אנחנו עושים פעילות בתוך שטחי A? התשובה היא כן, אבל היא צריכה לעבור אישור מסודר של מו"ג [מבצעים וגיחות] ונוהל, שיש לזה תכלית ברורה, זה עובר תכנון, וזה עובר את האישור של כל הדרגים, וכן הלאה.**[49]

כעבור חודש, ההנחיה להימנע מנוכחות קבועה בשטחי אֵי עדיין הייתה בתוקף. על רקע סגירת כביש 35 (חברון-תרקומיא) לתנועת אזרחים, דרש הרמטכ"ל ממפקד הפיקוד לפתוח את הציר (שלאורכו מצויים היישובים תלם ואדורה). אלוף איתן הסביר שלשם כך נדרשת נוכחות קבועה בשטח אֵי, ומופז השיב:

> **לא, מעל הציר, לא צריך לשבת בשטח A, מעל הציר [...] לי אין שום כוונה להיכנס לתוך שטחי A, מחד. אבל מאידך, יש לי כן כוונה לתת את כל הביטחון הנדרש לאזרחים. זה בהנחיה של הדרג המדיני, ואנחנו חייבים לעשות את זה בצורה מאוד מאוד זהירה, תוך מתן הזדמנות לפלסטינים להוכיח את עצמם, ולא לעשות את זה בצורה מתגרה שיכולה להביא להידרדרות של המצב.**[50]

---

47 לדוגמה, מבצע "אבנים מתגלגלות" של פלס"ר הנח"ל בעסירה א־שמאלייה ב־22 באוקטובר 2000.

48 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 9.11.2000 (ההדגשה שלי, א"ל). באותו דיון העלה מפקד פיקוד הדרום את הסוגיה: "אנחנו נמצאים באיזה שהיא נקודת החלטה האם אנחנו ממשיכים לשחק את המשחק של שטח A". עמוס מלכא ביטא גישה זו: "יש אהבה אצל חלק מהאנשים לפרוץ את גבולות הגזרה של שטח A [...] לא תמיד הכניסה לשטח A היא המטרה. אם הבעיה שהוצגה פני צוות כזה דורשת כניסה לשטח A, יכול להיות שיתקבל אישור לכך, אבל לא צריך לפתוח את שטח A". מפ"ע, "'גיאות ושפל' סיכום פורום מבצעי מצומצם", 13.11.2000.

49 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 9.11.2000.

50 מפ"ע, "הערכת מצב מורחבת בראשת הרמטכ"ל, 18.1.2001.

למרות המאמצים המדיניים והגברת הפעילות הצבאית, בעשרת הימים האחרונים של חודש נובמבר נהרגו תשעה אזרחים וחיילים ו־69 נפצעו.[51] ההתנהלות של הדרג המדיני בעקבות הפיגועים בכפר דרום ובחדרה עוררה תמיהה במטכ"ל לנוכח הסתירות הרבות שהכילה. מייד לאחר הפיגועים דרש ברק מצה"ל להציג שורת יעדים של הג'יהאד האיסלאמי (שעמד מאחורי הפיגוע בכפר דרום) ושל הרשות הפלסטינית לתקיפה מהאוויר.[52] ההבנה במטכ"ל הייתה שתקיפה מהאוויר של מבנים ריקים אינה משרתת את היעדים האסטרטגיים של ישראל שהכתיב ברק בעצמו. כפי שהסביר ראש אג"ת, אלוף שלמה ינאי:

> **מהי תפיסת העולם? זה מה שאנחנו מבינים פה בקצות האצבעות, אין מה לתקוף משרדים ואין מה לתקוף בתים, ואין מה לתקוף, אלא אם כן מקבלים החלטה אסטרטגית שעולים על הרש"פ, שזה סיפור אחר לחלוטין, כי אנחנו עושים את כל הרע לכל העולמות. זהו הדבר שאנחנו צריכים להבין, אנחנו צריכים לצאת מהתקיפה הזאת, היא שגויה, היא מביאה לנו רק נזקים, צבאיים אני מדבר כרגע, השימוש בכוח הצבאי הוא לא נכון, זה מה שאני רוצה להגיד. חובתנו להגיד לדרג המדיני שהוא ישתמש בכוח הצבאי בצורה שמפריעה לו להשיג את היעדים שלו, אלה שרשומים בנייר שאתה הזכרת היום בוקה, כי אנחנו פשוט משחקים ל[ידי] הצד השני, תסתכל על התוצאות של התקופה לפני יומיים - משחק לידי ערפאת, הוא יחזיר את השגריר בחזרה, יזיז את האמריקאים עוד מילימטר הצידה מהצד שלנו לצד של הפלסטינים, וזה חישק את הפלסטינים בתוך הבית, וזה לא עשה שום דבר.**[53]

הרמטכ"ל השיב שבכל מקרה ראש הממשלה ושר הביטחון אינו מעוניין לפתוח את הדיון בנושא:

---

51 20.11.2000 – מטען שהתפוצץ פגע באוטובוס בדרך לכפר דרום (שני אזרחים נהרגו ותשעה נפצעו); 21.11.2000 – פיגוע ירי בגוש קטיף (אזרח נהרג); 22.11.2000 – מכונית תופת בחדרה (שני אזרחים נהרגו ו־60 נפצעו); 24-23.11.2000 – שלושה פיגועי ירי ברצועת עזה (שלושה חיילים נהרגו); 24.11.2000 – פיגוע ירי בכביש חוצה שומרון (נהרג אזרח עובד צה"ל).

52 מפ"ע, ״תכניות אופרטיביות ויעדים״, 23.11.2000.

53 שם.

הנושא של הדיון האסטרטגי אנחנו ניסינו אתמול להוביל אליו, אז הם [חברי הקבינט המדיני־ביטחוני] שאלו, כמה מהם שאלו - אז מה אתם מציעים? בכוונה לא הצעתי כלום אתמול, בשביל להוביל לדיון האסטרטגי, אבל אנחנו לא יכולים להתעלם מהאמירה של ראש הממשלה שקטע את הדיון ואמר - רבותיי, אני מורה את הצבא להכין יעדים. מה לעשות? או.קיי. עכשיו, אנחנו יכולים, ואני צפיתי את זה, בדיון המכין אני אמרתי לכם יכול להיות שבשלב מסוים הוא יגיד לנו - רבותיי, תכינו לי יעדים, הבנתי אתכם, תכינו יעדים. זה יכול לחזור על עצמו היום.[54]

בסופו של דבר, הותקפו מהאוויר רק יעדים של הרשות ולא של הג׳יהאד האיסלאמי. אך צמרת צה״ל התקשתה להבין את התנהלות הדרג המדיני והמשך המדיניות שכונתה ״מדברים ויורים״. כעבור שבוע הסכים הרמטכ״ל שישנן בעיות בדיאלוג עם הדרג המדיני: ״אם אנחנו, למשל, מקבלים הנחיה אתמול - תעשו ככה וככה, מבלי שאנחנו יודעים מה היא התכלית, למה מובילים, וזה מגיע מאיזה שהוא מקום, ואחרי שעתיים ההנחיה מתחלפת, כי המציאות בשטח השתנתה, ואנחנו ידענו לומר שזה מה שיקרה, זה צריך להיות קצת יותר מתואם, לדעתי, ואת זה צריך להגיד״.[55]

54 שם. מעניין הדו־שיח שהתפתח בין הרמטכ"ל לראש אג"ת בנושא:
אלוף ש. [שלמה] ינאי: הרמטכ"ל, אם אפשר שאלה לפני זה – אני מבין את הדברים ואני חושב גם שזה נכון מאוד לבוא בדרך שסיכמת כדי להימנע גם מהמלכודת וגם כי זאת ההנחיה המדינית, מה קורה אבל אם פתאום ראש הממשלה מרים את [...] ואומר – או. קיי, אני עושה עכשיו דיון אסטרטגי, מה הצבא רוצה להגיד על הדבר הזה?
רב־אלוף ש. מופז: זאת החלטה מדינית, לא שלנו.
אלוף ש. ינאי: הוא [ראש הממשלה] לוקח את הדיון לא ליעדים, אלא לפי מה שהוא שומע את רחשי האנשים, ועושה דיון אסטרטגי, והוא שואל את הצבא מה יש לו להציע, צריך להתכונן גם לאפשרות הזאת.
רב־אלוף ש. מופז: הדיון האסטרטגי הוא לא עומד לפתחו של הצבא, הצבא, אני אמרתי אתמול, אפשר לעשות את זה עם הצבא, אפשר לעשות את זה בלי הצבא, אתה שואל אותי – היה טוב שהיו עושים בלי הצבא, היו אומרים רבותיי, אלה הכללים שאנחנו צריכים ללכת, הצבא עושה כך וכך.
אלוף ש. ינאי: לא, אני שואל את השאלה לאן לקחת את המדינה, זה באמת דיון מדיני שאנחנו ראוי שנהיה שותפים לו, אבל לא בתוך החדר, אני שואל, יש לו את הכיוון שהוא רוצה ללכת, ואחד הכלים הרלוונטיים זה הנושא של הפעילות התוכנית, הפעילות הצבאית.
תא"ל א. [אלי] אמיתי: אין חשש כזה, כי הוא לא עשה דיון הכנה.

55 מפ"ע, ״דיון פלסטיני – אסטרטגי״, 4.12.2000.

ראש אג״ת התייחס לגופו של עניין וכינה את המדיניות הנוכחית ״אסטרטגיית השקשוקה״:

בשום מקום אנחנו לא מצליחים להביע את הרעיון של אסטרטגיית השקשוקה, שזה לקחת מכל אסטרטגיה קצת, היא האסטרטגיה הבלתי אפשרית והקשה מבין כולן. זאת אומרת, אי אפשר לקחת קו פעולה של לחץ על הרשות, ובאמצע להחליט שמקלים את הלחץ, כי כל מה שבנינו בעמל רב, עם איזה שהוא היגיון מסוים, באותו רגע נשבר. כמו שאתה לא יכול לדבר, לא על הפסקת האלימות, על דברים אחרים במקביל לדברים עצמם. כי יש פה דברים, שאנחנו במובנים מסוימים מבצעים תהליך סתירה פנימי, סתירה במובן שזה מבטל את הפעולה הקודמת, בצורה שאנחנו קופצים, למעשה, מסוס לסוס, מעגלה לעגלה, או מערבבים את האסטרטגיות האלה ביחד.[56]

מפקד פיקוד המרכז הסביר שמבחינתו, ״העניין של יורים ומדברים, לדעתי בהיבט הצבאי לפחות, הוא סופר בעיה״.[57] הרמטכ״ל הסכים ואמר:

בעניין הזה חשבתי מלכתחילה, שהמצב של מדברים ויורים, מרחיק אותו [את ערפאת], לא אותנו, אותו, מקבלת החלטה. זה משחק לידיו, המצב הזה של מדברים ויורים, כשזה לא רשמי, זה מדברים כאילו בערוצים נסתרים, אבל מדברים איתו, ובמקביל יורים, ויש פיגועים אסטרטגיים, זה מרחיק אותו מקבלת החלטה, וכנ״ל ההקלות שאנחנו עושים בזמן של מאבק ועימות. כלומר, השילוב של שלושת הדברים האלה ביחד, בסופו של דבר, מרחיק אותו, ומשחק לידיו של ערפאת. את זה אנחנו צריכים להגיד בקול רם, כי זאת, לפחות, הערכת המצב שאני שומע אותה פה, והיא נאמרה פה על ידי כל הדוברים.[58]

56 מפ"ע, ״הכנה לתרחישי הידרדרות״, 7.12.2000.

57 מפ״ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 21.12.2000.

58 מפ"ע, "דיון פלסטיני – אסטרטגי", 4.12.2000.

הרצון והצורך של צמרת צה"ל לנהל דיון אסטרטגי נבעו בעיקר מתוך הבנה שהעימות צפוי להתמשך לאורך זמן רב, ולכן יש לתכנן ולגבש היגיון להפעלת הכוח ולבניין הכוח לאורך זמן.[59] כבר בסוף חודש אוקטובר טען ראש אג"ת שיש לשנות את צורת החשיבה:

> **אנחנו נמצאים כרגע בנקודה, שאנחנו גמרנו להיות רץ של מאה מטרים, ואנחנו מתחילים עכשיו להיות רץ לעשרת אלפים, וזה מחייב שינוי משמעותי בכמה תחומים שאני רוצה להצביע עליהם: רץ למאה מטר נותן את כל מה שיש לו, בלי חשבון, לא על מה קורה אחרי המאה מטר, וגומר את הכל מיד. הוא עושה את זה בפרץ אנרגיה אדיר [...] רץ לעשרת אלפים מתנהג בצורה אחרת לחלוטין - הוא קודם כל מבין שאחרי מאה מטר יש עוד מאה מטר, ועוד מאה מטר. הוא מחלק את המאמצים שלו, הוא עושה את זה בצורה מאוזנת, והוא מפתח לעצמו טאקטיקות וטכניקות שמתאימות לריצת עשרת אלפים.**[60]

מבחינה מעשית, הציע ראש אג"ת לבזר את הסמכויות למפקדות הכפופות, לצמצם את היקף הסד"כ ולעבור לפעילות בחתימה נמוכה. הרמטכ"ל הסכים "שצריך להתכונן לעימות ארוך, יש לזה הרבה מאוד משמעויות, בחלקן נזכרו כאן: גם באורך הנשימה הלוגיסטי, גם באורך הנשימה של המיגון. אבל אני חושב שהדבר המרכזי, זה אורך הנשימה המנטלי אצל החיילים והמפקדים, ביודעם שהנה, זה לא נגמר".[61] צוות החשיבה של פיקוד המרכז הציע לתאר את העימות לא רק מוגבל אלא "עימות מוגבל מתמשך", וכדי להימנע ממלחמת התשה הציעו להסלים את תגובת צה"ל לפיגועים כדי "להמחיש את מחיר ההפסד של המאבק המזוין והיעדר התוחלת שבו" ולהחזיר את הרשות

59 קמ"ן פיקוד המרכז (שיתמנה ביולי 2001 לרח"ט המחקר), אל"ם יוסי קופרווסר, טען שנקודת המוצא של צה"ל צריכה להיות שהעימות יימשך כשש שנים. פקמ"ז, "סדנה פיקודית – לקחי 'גאות ושפל' עד כאן", 5.6.2001.

60 מפ"ע, "סיכום עד כאן – 'גאות ושפל' בראשות הרמטכ"ל" - 26.10.2006.

61 שם.

הפלסטינית לשולחן הדיונים;[62] הצעה שהדרג המדיני דחה על הסף.[63] מתוך הנחה דומה, בפורום החשיבה של סגן הרמטכ״ל נידונו דרכים אופרטיביות להגדלת אורך הנשימה של ישראל ולקיצור אורך הנשימה של הפלסטינים.[64]

היו קולות בצה״ל שסברו כי החברה הישראלית תתקשה לגלות יכולת עמידה בעימות מתמשך שבו מספר הנפגעים הולך וגדל, וחששו מהיווצרות תהליך דומה לזה שקדם לנסיגת צה״ל מאזור הביטחון בלבנון.[65] תפיסה זו השתקפה בסעיף 5 בתכלית האסטרטגית שאישר ראש הממשלה ושר הביטחון, שבה נקבע: ״יישום מדורג ומידתי של הפרדה ביטחונית״.[66] ברק חזר על כך בתחילת ינואר 2001:

62 לאחר אירועי המנהרה ב־1996, הגיע מפקד פיקוד המרכז, אלוף עוזי דיין, למסקנה שמערכת המושגים של צה"ל מתאימה למלחמות גדולות אך לא לעימות בעצימות נמוכה, שמאפיין את הלחימה בזירת איו"ש. על מנת למלא את הפער, הקים האלוף צוות חשיבה פיקודי (מיזם ״בראשית״). סייעו לאלוף המכון לחקר תורת המערכה וחברת פרקסיס. המיזם שיזם האלוף דיין המשיך תחת מפקדי הפיקוד הבאים, משה יעלון ויצחק איתן. יעלון המשיך עם המיזם גם בתפקידו כסגן הרמטכ"ל, ומאוחר יותר כרמטכ"ל מיסד תפקיד בלשכתו של יועץ הרמטכ"ל לענייני חשיבה. במהלך אירועי ״גאות ושפל״ פעלו שני צוותי חשיבה, אחד בראשות מפקד פיקוד המרכז וכונה תכנון מתאר מערכתי (תמ"ם) והשני בראשות סגן הרמטכ"ל וכונה צוות חשיבה בכיר. ראו: סער רווה והדס מינקה-ברנד, **תהליך פיתוח הידע בפיקוד המרכז 'פרויקט בראשית' 1999-2002**, פרסומי מרכז דדו (פנימי), דצמבר 2016 (להלן: רווה ומינקה-ברנד, **פרויקט "בראשית"**).

63 פיקוד המרכז, ״פיקוד המרכז: העימות המתמשך והמתגבר״, ינואר 2001; מפ"ע, ״סיכום הרמטכ"ל לסיכום ביניים של אירועי 'גאות ושפל'״, 26.10.00. כעבור מספר שבועות יאמץ ראש אג"ת את המונח עימות מוגבל מתמשך.

64 מפ"ע, ״פורום חשיבה בכיר – 'אורך נשימה' מיפוי״, 8.3.2001.

65 לדוגמה, רח"ט תכנון אסטרטגי, תא"ל מיכאל הרצוג, אמר: ״תעשה את המכפלות [של הרוגים ישראלים] תגיע למאה עשרים הרוגים בשנה, בלבנון כל שנה בממוצע נהרגו לנו עשרים חיילים, מדינת ישראל מסוגלת לעמוד בדבר כזה או לא?״. מפ"ע, ״פורום חשיבה בכיר״, 16.11.2000. מפקד פיקוד הדרום, אלוף יום־טוב סמיה, אמר: ״אני קצת פחות אופטימי באשר ליכולת של מדינת ישראל, כמכלול, למשוך את העימות הזה בווליום הזה לתקופה ארוכה מאוד. הנושא, לדעתי, הסוגיה, השאלה היא לא רק שאלה צבאית, כי צבאית אין בעיה [...] אבל מבחינת עורף לוגיסטי, עורף לוגיסטי לא במובן של ראש אט"ל, אלא העורף של עם ישראל שעומד מאחוריך בדבר כזה, של הורים, משפחות, ארבע אמהות, שתיים עשרה אמהות, לבנון, הישובים ביהודה, שומרון ועזה, עד מתי וכמה זמן הם יילכו יד ביד איתנו במצב הזה״. מפ"ע, ״דיון פלסטיני־אסטרטגי״, 30.11.2000. מפקד חיל האוויר, אלוף דן חלוץ: ״פנימית תקום לנו תנועת 'שלושה אבות', 'ארבע אימהות' כבר היה לנו. 'שלושה אבות' שתגרום לנו לצאת משם, בדרך כזו או אחרת. למה היא תגרום לצאת? כי אני חושב, בניגוד למה שינאי חושב, אורך הנשימה, לא הלוגיסטי שלנו, לא הפיזי שלנו, אורך הנשימה המנטלי שלנו, במדינת ישראל, הוא לא קיים בעוצמות האלה״. מפ"ע, ״דיון פלסטיני־אסטרטגי״, 4.12.2000.

66 מופיע אצל: אייל, **גאות ושפל**, עמ' 130.

> **הדבר השני שאנחנו צריכים להכין את עצמנו אליו, ויש לו ממד הייתי אומר צבאי־בטחוני חזק מאוד, אבל הוא לא הממד היחידי, הוא נושא ההיפרדות החד־צדדית. אנחנו עשויים להגיע, בנסיבות של אין הסכם או אין משא ומתן, בתהליך די מהיר, לצורך גם להחמיר את מערכת הצעדים הכלכליים, גם את הרישות. אבל גם להתחיל להיערך בצורה, שוב פעם, הדרגתית, שקולה, כל דבר צריך לחשוב עליו, אבל בצורה שנכנסת לתוך המסדרון של היפרדות חד־צדדית מהפלסטינים.**[67]

הנחיה זו השתקפה בעדכון פקודת "גאות ושפל" והוספת האמירה "הרגעת השטח כדי למנוע עימות מתמשך רווי נפגעים [...] תחילת יצירתה של הפרדה ביטחונית" לתכלית האסטרטגית של הפקודה.[68] בהתאם לכך, גם סעיף המשימה השתנה: "צה"ל [...] יכיל את העימות, יגן על האוכלוסייה האזרחית ועל עורקי החיים, ימנע ויסכל פח"ע, **יחל ביישום תוכנית הפרדה ביטחונית** וייערך לקראת החרפת העימות בזירה הפלסטינית. כל זאת על מנת להרתיע את הרש"פ מלפעול בדרך האלימות ולאפשר את המו"מ המדיני עם הרש"פ".[69] בעקבות כך, החלו בצמרת צה"ל בגיבוש תוכנית ראשונית למימוש הרעיון.[70] מבחינה אופרטיבית, הביטוי לרעיון ההפרדה הביטחונית היה במתן הנחיה לפיקוד המרכז לנקוט פעילות הנדסית לקיטוע ולחסימת צירים לתנועת פלסטינים ("רישות"), כך שבפועל תהיה הפרדה בין מרחבים שבהם מתגוררים יהודים לבין מרחבים שבהם כל האוכלוסייה פלסטינית.

67 מפ"ע, "דיון מטכ"ל עם ראש הממשלה", 1.1.2001. לטענת יעלון, ברק העלה את רעיון ההיפרדות כבר עם כניסתו לתפקיד. יעלון, **דרך ארוכה**, עמ' 88.

68 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "פקודת גאות ושפל מס' 14", 8.11.2000.

69 שם. ההדגשה שלי, א"ל.

70 מפ"ע, "הכנה לדיון היפרדות ביטחונית ראשונית", 2.11.2000.

למרות המאמצים הצבאיים והדיפלומטיים לצמצם את היקפם, המשיכו הפיגועים גם בחודש דצמבר.[71] בשל המשבר הפוליטי והביטחוני, הודיע ראש הממשלה ב־11 בדצמבר על התפטרותו ועל הקדמת הבחירות לראשות הממשלה. אף על פי כן, החליט הדרג המדיני להמשיך בערוץ ההסדרי, והקבינט הביטחוני קיבל את מתווה קלינטון להסדר קבע.[72] החלטת הדרג המדיני שוב עוררה תהייה בצמרת הצבא לגבי אופן קבלת ההחלטות של המדינאים. הרמטכ״ל הבהיר:

> **גם לקבינט הזה כמעט הרמטכ״ל וראש השב״כ לא הגיעו, זה זכותו של הדרג המדיני אם הוא רוצה לשמוע את הצבא הוא ישמע, אם הוא לא רוצה הוא לא ישמע, אני רוצה להזכיר לכם שבאוסלו, אף אחד מהצבא לא היה שם [אחד הנוכחים הוסיף:] גם בלבנון הם השאירו אותנו לבד. [הרמטכ״ל המשיך:] אנחנו לא יכולים בשעה גורלית זו לבוא ולומר לדרג המדיני אנחנו לא ממליצים לכם להמשיך את המשא ומתן או שאנחנו לא מאמינים בשלום. מרגע שהדרג המדיני החליט, לאחר שהוא שמע את הצבא, ברגע שהדרג המדיני החליט, אנחנו צריכים לעשות כל שביכולתנו על מנת לצמצם עד למינימום את הכרסום בעוגנים הביטחוניים. זה כל מה שאנחנו יכולים לעשות, אנחנו לא יכולים להגיד לו, להכשיל אותו בהצבת היעדים שלו [...] אני חושב שאנחנו כן אמרנו את חוות דעתנו ואמרנו אותה בצורה מאוזנת ויחסית חריפה, כולל בחודשי העימות, אבל אתה לא יכול לבוא ברגע שהתקבלה החלטה של הדרג המדיני ולהתנגד לה.**[73]

71 8.12.2000 – פיגוע ירי בקריית ארבע (שני אזרחים נהרגו) ופיגוע ירי ביריחו (חייל נהרג); 21.12.2000 – פיגוע בכביש 443 (אזרח נהרג); פיגוע התאבדות בצומת מחולה (שלושה חיילים נפצעו); 28.12.2000 – מטען התפוצץ על גדר המערכת ברצועת עזה (שוטר מג"ב וקצין צה"ל נהרגו); 31.12.2000 – פיגוע ירי סמוך לרמאללה (שני אזרחים נהרגו וחמישה נפצעו). 1.1.2001 – מכונית תופת בנתניה (35 אזרחים נפצעו); 15.1.2001 – פיגוע בגוש קטיף (אזרח נהרג); 17.1.2001 – נרצח נער ישראלי ליד רמאללה; 23.1.2001 – נרצחו שני ישראלים סמוך לטול כרם; 25.1.2001 – פיגוע ירי ליד ירושלים (אזרח נהרג); 29.1.2001 – פיגוע ירי ליד ירושלים (אזרח נהרג); 1.2.2001 – פיגוע ירי סמוך לעינב (אזרח נהרג) ופיגוע ירי סמוך לג׳נין (אזרח נהרג); 5.2.2001 – ירי סמוך לרפיח (חייל נהרג); 8.2.2001 – מכונית תופת בירושלים (ארבעה אזרחים נפצעו); 11.2.2001 – פיגוע ירי סמוך לירושלים (אזרח נהרג); 14.2.2001 – פיגוע דריסה סמוך לאזור (שמונה אזרחים נהרגו ו־21 נפצעו); 26.2.01 – פיגוע סמוך למושב חגור (אזרח נהרג); 1.3.2001 – פיגוע בצומת מי עמי (אזרח נהרג ותשעה נפצעו); 4.3.2001 – פיגוע התאבדות בנתניה (ארבעה אזרחים נהרגו ו־60 נפצעו).

72 המתווה כלל: חילופי שטחים בין ישראל לרשות הפלסטינית, הצבת כוח בין־לאומי בבקעת הירדן, חלוקת ירושלים והסכמה לריבונות פלסטינית בהר הבית וברובע המוסלמי. ראו: שר, **במרחק נגיעה**, עמ' 963; בן עמי, **חזית ללא עורף**, עמ' 783.

73 מפ"ע, ״הערכת מצב מיוחדת בראשות הרמטכ"ל״, 31.12.2000.

בתחילת ינואר 2001 העריך ראש הממשלה ושר הביטחון כי השאיפה להשגת הסדר מדיני, "הסיכוי שלה הוא לא גבוה כרגע, אבל מבחינתנו, כפי שאמרתי, חשוב לעבור דרכה", ולכן התרחיש הצפוי הוא "המשך ניסיון לדשדש - גם בתחום הפעילות בשטח, דרך אלימות, וגם בניסיון להשיג מזה תוצאות מדיניות" או "היתקעות של המשא ומתן באופן ברור, עם הסלמה שיכולה להיות אפילו די מהירה".[74] לכן, הוא הנחה את צה"ל לגבש שתי תוכניות: אחת שמטרתה "הורדה משמעותית של האלימות, גם במחיר איום היציבות של הרשות הפלסטינית"; ושנייה - היפרדות חד־צדדית.[75] למרות זאת, ב־21 בינואר נפגשו בטאבה משלחות מטעם שני הצדדים בניסיון לגשר על הפערים. כעבור שישה ימים התפזרה הוועידה ללא תוצאות.

ראש הממשלה ושר הבטחון אהוד ברק והרמטכ"ל שאול מופז.
צילום: אבי אוחיון, לשכת העיתונות הממשלתית

74 מפ"ע, "דיון מטכ"ל עם ראש הממשלה", 1.1.2001.

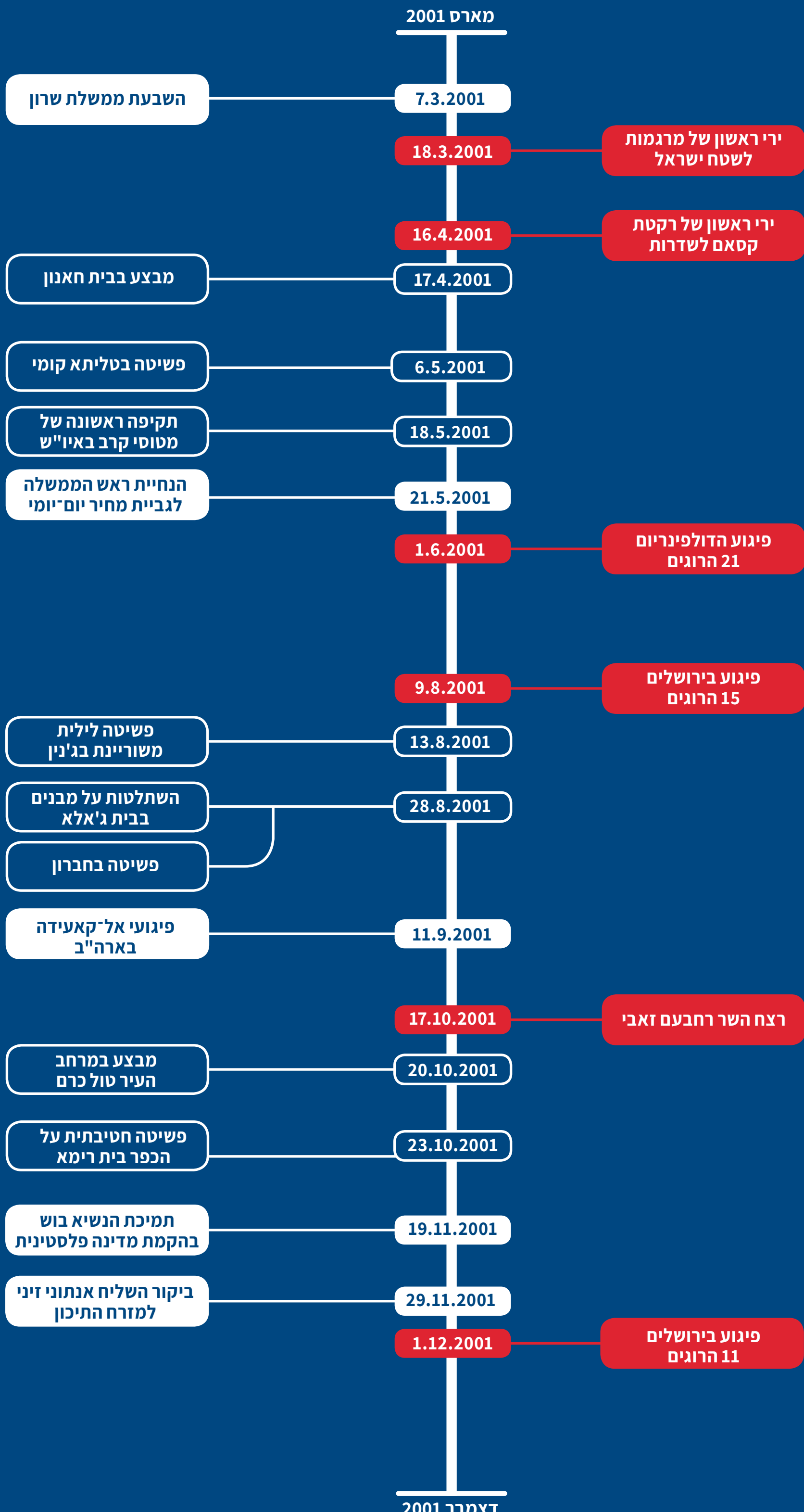
75 שם.

ראש הממשלה היוצא אהוד ברק מקבל את פני ראש הממשלה הנבחר אריק שרון, בלשכתו בירושלים.
צילום: אבי אוחיון, לשכת העיתונות הממשלתית

המאמצים של אהוד ברק להביא להסדר מדיני כשלו, וב־6 בפברואר נערכו בפעם השלישית והאחרונה בחירות ישירות לראשות הממשלה ולראשונה ללא בחירות לכנסת. מנהיג מפלגת הליכוד, אריאל שרון, נבחר לראשות הממשלה ברוב גדול, אך יחסי הכוחות בכנסת נותרו בעינם, כך ששרון נאלץ להקים ממשלת אחדות עם מפלגת העבודה. הממשלה הושבעה ב־7 במארס. יו"ר מפלגת העבודה, בנימין (פואד) בן אליעזר, כיהן בה כשר הביטחון, שמעון פרס כשר החוץ ובנימין נתניהו כשר האוצר. במקביל לחילופי השלטון בישראל, הושבע בארה"ב הנשיא הרפובליקאי ג'ורג' ו' בוש והחליף את ביל קלינטון הדמוקרט, שיזם את ועידת קמפ דיוויד.

לסיכום, הפרק הראשון בסבב הנוכחי בעימות הישראלי־פלסטיני היה במידה רבה ידוע מראש. ההסלמה באוקטובר 2000 לא הפתיעה את המדינאים ומפקדי צה"ל, והתחושה במהלך חודשי הסתיו הייתה שההכנות של ישראל לעימות היו מתאימות והתוצאות בהתאם. יחד עם זאת, הצלחת צה"ל להכיל את האירועים גרמה לעימות המוגבל להפוך לעימות מוגבל מתמשך ולשינוי בדפוס הפעולה של הפלסטינים - מירי מתוך הפגנות לירי על צירי התנועה ועל היישובים היהודיים באיו"ש. במציאות זו נדרש צה"ל להתאים את התפיסות שהתגבשו לפני אוקטובר 2000 למצב החדש. בבניין הכוח נדרש לחשוב על דרכי פעולה לשיפור אורך לחימה של היחידות ולגבש תפיסת הפעלת כוח חדשה, שתתאים לדפוסי הפעולה של האויב ותמנע ממנו הישגים טקטיים. נראה כי בשל חוסר היציבות הפוליטית, לא נעשה בצה"ל השינוי המתבקש; למעשה, הוא המתין להתבהרות הערפל הפוליטי ולקבלת הנחיה מדינית מעודכנת.

182 חללים לתקופה

פרק ב
ממשלה חדשה – מדיניות חדשה?

רבים ציפו שעם היבחרו של אריאל שרון לראשות הממשלה, תשתנה מדיניות ישראל כלפי הרשות הפלסטינית באופן מהותי. הם זכרו את עברו כמפקד התקפי, כמפקד פיקוד הדרום שניצח את הטרור ברצועת עזה בתחילת שנות השבעים, כשר הביטחון שיזם את מבצע "שלום הגליל" והוביל למצור על ערפאת ואנשיו במערב ביירות, את תמיכתו הבלתי מסויגת בהתיישבות בשטחי איו"ש וברצועת עזה ואת אמירותיו כראש האופוזיציה. אך בשמונת החודשים הראשונים לכהונתו לא חל שינוי מהותי במדיניות ישראל. היעדר לגיטימציה מצד ארה"ב למהלך צבאי נרחב בשטחי אֵי, חוסר הסכמה בתוך ממשלת ישראל באשר לאסטרטגיה כלפי הרשות הפלסטינית והיעדר בשלות אופרטיבית בצה"ל לכניסה נרחבת לערים הפלסטיניות - יצרו מציאות שבה הפעילות ההתקפית של צה"ל לא התבססה על היגיון מסדר אחד. כל עוד לא חל שינוי בשלושת הגורמים האלו, מצא צה"ל את עצמו במלחמת התשה, ללא יכולת להביא לסיומה.

ממשלת האחדות

איש לא הופתע שעם ההכרזה הרשמית על ניצחונו בבחירות, ועל רקע המשך הפיגועים בשטח ישראל, קבע שרון כי בניגוד למדיניות הממשלה הקודמת, מעתה תהיה החזרה למשא ומתן המדיני מותנית לא רק בצמצום האלימות מצד הפלסטינים, אלא בהפסקתה המוחלטת.[1] הנחיה זו הביאה את צה״ל לשנות את התכלית האסטרטגית מ״צמצום היקף האלימות״ ל״הפסקת האלימות״.[2] דיווחי המזכיר הצבאי, גדי איזנקוט, על המפגשים הראשונים של ראש הממשלה הנבחר עם הרמטכ״ל היו חד־משמעיים במה שנוגע לציפיותיו מצה״ל: ״הוא מצפה מכם שעל ידי הפעילות המבצעית שתעשו תורידו את רמת האלימות, ותסבירו לו איך אתם עושים את זה ומה אתם צריכים כדי לעמוד בזה. זה רוח הדברים, בצורה חדה, ברורה וחד־משמעית״.[3]

בהנחה שהממשלה החדשה תאפשר לצה״ל מרחב פעולה גדול יותר ותדרוש הישגים מיידיים, התקיים דיון בראשות הרמטכ״ל בנושא. הרמטכ״ל מופז העריך כי אלה יהיו הקווים העיקריים של ההנחיה המדינית:[4]

> **ההבחנה המרכזית, בין התכלית האסטרטגית, שאנחנו מבינים שהולכת להינתן על ידי הדרג המדיני, לבין המצב שקיים כרגע או שהיה בעבר, שתהליך ההידברות על הסכמים עם הפלסטינים יהיה רק לאחר הורדת רמת האלימות, והוא למעשה תנאי. יהיו כללי משחק חדשים בתקופת המעבר [...] ככל הנראה לא הולכים לאיזה שהוא הסכם קבע שמוביל לסופיות הסכסוך, אלא יהיה פה כנראה תהליך מדורג [...] אני מבין שיהיה רצון להקל על האוכלוסייה הפלסטינית, ולהקשות יותר על הרשות הפלסטינית, ככזאת שנושאת באחריות על הנעשה בתחומי הרשות [...] הנושא של מאבק אינטנסיבי לדה־לגיטימיזציה של ערפאת והרשות הפלסטינית.**

1 ״הדרג המדיני התייצב אצלנו והכריז שאין משא ומתן מדיני תחת אלימות [...] הוא תובע הפסקת האלימות [...] זהו מסר שהועבר לנו באופן ישיר בפגישה בין רוה"מ לרמטכ"ל״. דברי סגן הרמטכ"ל. מפ"ע, ״פורום חשיבה בראשות סגן הרמטכ"ל", 20.2.2001.

2 ״מתן ביטחון ותחושת ביטחון לתושבי מדינת ישראל; הפסקת האלימות ומניעת הישגים ע"י אלימות; צמצום האפשרות להדרדרות אזורית; שמירת האפשרות לחזור למו"מ מדיני, לאחר הפסקת האלימות״. מפ"ע, ״דיון פורום מטכ"ל״, 19.3.2001.

3 מפ"ע, ״פורום חשיבה בראשות סגן הרמטכ"ל״, 20.2.2001.

4 מפ"ע, ״דיון אסטרטגי בראשות הרמטכ"ל״, 22.2.2001.

מתוך הנחה שהממשלה הנכנסת תאפשר חופש פעולה נרחב יותר לצה"ל, התפתח דיון לגבי הכלים האופרטיביים האפשריים. מפקד פיקוד המרכז הציע להגביר את הפעילות ההתקפית:

> **מה שאני הגדרתי כאופציית בעל הבית השתגע, ויצירת פעולות הרתעה תודעתיות, ובעיקר הדגשת מחיר ההפסד, ויכולות של "קפיצת מדרגה" בפעילות הצה"לית. קודם כל, זה אסימטריה בתגובה, יורים עלינו ברובים, אנחנו יכולים לירות בטנקים, מסק"רים [מסוקי קרב] ומטוסים [...] פעולות של נגיסות, פשיטות בשטח, בידוד שטחי A, כל מיני פעולות, שהן יוצרות הרתעה. סיכול טרור ממוקד [...]**

לאחר שנשאל לגבי יעילותם של הצעדים האלו, השיב איתן שהניסיון של החודשים האחרונים מלמד שהם יעילים: "אנחנו מדברים על הטווח הארוך [...] לטווח הארוך אנחנו רואים את התגובות הפלסטיניות, שהן בסוף קוראות להפסיק את הפעילות של התנזים מתוך השטחים הבנויים, להזיז את הכוחות, לעצור את האלימות".[5] ראש אמ"ץ הציע הצעה דומה - "אנחנו ממליצים לפעול בשילוב חתימות בשולי שטח A, או בשטחנו, זה כמו היום. לפגוע במבצעים ושולחיהם, לא בדרג פוליטי [...] לגבות מחיר טריטוריאלי, קרי - לתפוס גבעות בשטח A ו־B לצורכי ביטחון, מתוך הגדרה או מתן פתרון לבעיות ביטחוניות" - אך הסתייג לגבי הפעילות בשטחי אֵי, "בלב שטחי A בשלב הרבה יותר מאוחר. לא מומלץ להיכנס לשכם לצורך העניין".

ראש אמ"ן מלכא הסתייג מהרעיונות לפעול בשטחי אֵי: "זה יביא להתערבות בין לאומית, זה יביא לגל ניפוץ, אתה תרצה להיכנס לשטחי A, הרי המערכת הבין לאומית לא תספוג יותר מדי, ועוד פעם, גם כאן - תיקחו את השיקול האמריקאי". מפקד המכללות הצבאיות, אלוף יעקב עמידרור, וראש מפא"ת, אלוף יצחק בן ישראל, ביקרו את הערכת ראש אמ"ן לגבי בינאום הסכסוך. בשונה מעמדת כלל הנוכחים, מעניינת עמדתו של מפקד המכללות בנושא.

5 שם.

עמידרור (לשעבר רח"ט מחקר) סבר שמערכת השיקולים שעולה מצד חלק מהמשתתפים אינה רלוונטית לדיון הצבאי:

אני לא חושב שאנחנו, כצבא, צריכים לעסוק בחלק האסטרטגי המדיני, אנחנו צריכים להגדיר לעצמנו את המטרה שלנו, והיא נטרול יכולתם של הרשות וארגוני הטרור לפעול בכוח, נגד ישראל וישראלים, גם בשטחי מדינת ישראל, וגם ביהודה ושומרון ועזה [...] מרכז הכובד של היכולת לבצע נגדנו טרור, הוא נמצא לעניות דעתי בשני מקומות, אחד - המשך קיומה של הרשות, שנותן מסגרת, שמחזיק ארגונים, שמממן חלק מהיכולות האלה, זה דבר אחד. הדבר השני - זה הימצאותם של שטחי A, שמשמשים להתארגנות כבסיס ליציאה, ולחזרה החוצה. אלה הם, לדעתי, שני מרכזי הכובד.

הרמטכ"ל קיבל את הערכת אמ"ן לפיה עם השבעת הממשלה החדשה תתחולל הסלמה בעימות ולכן, אמר: "להערכתי, נצטרך לעבור למדיניות הפעלת כוח שונה, ומדיניות הפעלת הכוח תהיה הרבה יותר מערכתית, והרבה יותר מקיפה, כאשר התנזים צריך להפוך להיות למוקד הפעילות שלנו".[6] לגבי הצעדים האופרטיביים, הוסיף מופז: "תקיפה נקודתית של יעדים, גם פגיעה ביעדים המזוהים עם מבצעי הטרור ואלה שמבצעים את הפיגועים כנגדנו. לצורך העניין, אם יש אנשי כוח 17, שפועלים ומבצעים פיגועים, ראוי לפגוע ביעדים של כוח 17, במידתיות, בצמידות, בהקשר ובזיקה".[7]

לגבי פעילות בשטחי אֵי, המדיניות של צה"ל נותרה מסויגת. הרמטכ"ל טען: "לא יהיה מנוס מלנגוס בחלקים של שטח A, מאותם אזורים בנויים שממשיכים לסכן אזרחים וחיילי צה"ל בירי רצוף מזה מספר חודשים, וגם לזה צריך להכין תוכניות, כולל פתיחת מסדרונות".[8] בדיון אחר הוא הסביר: "כל הנושא של איום ההשתלטות והכנת תכנית לתפיסת שטחי A, הכוונה היא בעיקר לפאתים, אין לנו כוונה להיכנס לשטחי A בנויים".[9] בדיון הכנה שעסק בהצגת התוכניות האופרטיביות לממשלה החדשה, הרחיב

6 מפ"ע, "הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל", 1.3.2001.

7 מפ"ע, "דיון אסטרטגי בראשות הרמטכ"ל", 22.2.2001.

8 מפ"ע, "הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל", 1.3.2001.

9 מפ"ע, "דיון אסטרטגי בראשות הרמטכ"ל", 22.2.2001.

הרמטכ״ל את עמדתו בנושא וקבע שיש להכין תוכנית להשתלטות על שטחי אֵי, אבל הוסיף הסתייגות: ״יש מקומות שצריך לעשות לגבם תכנית מאוד מאוד מפורטת, וייתכן מאוד שאנחנו נמליץ לגביהם. לגבי שטחים פתוחים שהם שטחי A, או שטחים שולטים שהם לא שטח בנוי - ראוי לתפוס אותם בתוכניות 'שדה'. כניסה לתוך שטחי A מיושבים, מאוכלסים בצפיפות - בדרך כלל לא תהיה מומלצת, אלא אם כן לא תהיה לנו ברירה״.[10]

חלק ממפגשי ההיכרות עם הדרג המדיני החדש כללו את הצגת התוכניות האופרטיביות. הדיון בנושא מלמד על הלך המחשבה במטכ״ל לגבי הסיכויים למימוש תוכנית ״שדה קוצים״. מפקד פיקוד המרכז אמר בהקשר זה: ״לגבי 'שדה קוצים' [...] מוכנות לכיבוש והשתלטות על שטחי A כפריים ומוכנות לכיבוש ערים, כאשר אנחנו שמנו את קלקיליה ואת יריחו תחילה. זאת אומרת, אלה שתי הערים שאליהן אנחנו נערכים לכיבוש [בתשובה לשאלת אחד הנוכחים לגבי חברון:] חברון היא לא במסגרת הכיבוש מה שנקרא״.[11] נראה כי הבחירה בשתי הערים הללו נבעה מההערכה שההתנגדות בהן לכניסת כוחות צה״ל תהיה חלשה, ולכן תתאפשר השתלטות ללא מספר גבוה של נפגעים.

בינתיים, בממשלת האחדות שקמה בשל האילוצים הפוליטיים ויחסי הכוחות בכנסת שרר מתח מתמשך בין השרים שצידדו בהמשך הניסיון להגיע להסדר עם הרשות הפלסטינית להרגעת האלימות לבין השרים שראו ברשות ובעומד בראשה את הגורם המלבה את האלימות.[12] השותפים הבכירים לקואליציה, שר הביטחון בנימין בן אליעזר ושר החוץ שמעון פרס, סברו שהדרך להפסקת האלימות היא חידוש המשא ומתן עם הרשות הפלסטינית. שר החוץ חזר על כך שערפאת נשאר הפרטנר היחיד של ישראל לדרך השלום. לכן התנגדו השניים למהלכים צבאיים נרחבים בשטחי A, שיערערו את יכולת המשילות של הרשות הפלסטינית ושל העומד בראשה. עמדתם השתקפה

10 מפ"ע, ״קד"ם תוכניות פקמ"ז ופד"ם בראשות הרמטכ"ל״, 26.2.2001.

11 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 8.3.2001.

12 גיורא איילנד, שהיה במגע עם הדרג המדיני מתוקף תפקידו כראש אג"ת, כתב בהקשר זה: ״הבעיה של שרון לא הייתה רק עם הצבא. בעייתו הגדולה יותר היתה קיומה של ממשלת אחדות, שבה הנרטיב שלו סתר לעתים את זה של פואד [בן אליעזר] או של פרס [...] ממשלת אחדות משולה לשני שוורים הרתומים לאותה עגלה, שכל אחד מהם מנסה למשוך אותה לכיוון מנוגד [...] הממשלה שהוקמה ב־2001 היתה אולי הפתרון הפוליטי המתאים לאותו הרגע, אך בכל הקשור לעימות עם הפלסטינים, היו בה שתי עמדות מנוגדות בתכלית״. איילנד, **לא ישן בלילות**, עמ' 264-263.

בקווי היסוד של ממשלת האחדות, ששידרו מתינות מדינית והושתתו על הסכמי אוסלו ועל הכרה ברשות הפלסטינית כצד למשא ומתן מדיני.[13]

בנוסף לאילוצים הפוליטיים הפנימיים, למדיניות החוץ של הממשל האמריקאי החדש בהקשר המזרח התיכון הייתה השפעה כבדת משקל על החלטות ראש הממשלה בנושא.[14] בתחילת דרכו של ממשל בוש, לפני פיגועי הטרור של 11 בספטמבר 2001, שררה מחלוקת בקרב בכירי הצמרת. מצד אחד, הנשיא בוש וסגנו דיק צ׳ייני ראו בערפאת טרוריסט שאין בכוונתו להגיע להסדר שלום עם ישראל; מצד אחר, משרד החוץ והעומד בראשו, קולין פאוול, ראו בערפאת את מנהיגו הלגיטימי של העם הפלסטיני וטענו שמדיניות ישראל בשטחים מכשילה את הניסיונות להגיע להסדר קבע.[15] מתחילת כהונתו כנשיא העדיף בוש להימנע מנקיטת עמדה ברורה בנושא. הוא בחר לנקוט מדיניות הפוכה לזו של הנשיא קלינטון, ולפנות אחורה בכל הנוגע למעורבות אישית שלו במגעים בין הצדדים.[16] בפגישתו הראשונה עם שרון כראש הממשלה ושלו כנשיא, הדגיש בוש שמעתה והלאה ארה״ב לא תנסה לכפות הסכם שלום, ולכל היותר תסייע לשני הצדדים להתקדם במשא ומתן (assist, not insist). לכן, המדיניות האמריקאית באביב-קיץ 2001 הייתה למנוע הידרדרות והסלמה, לשמר את הסטטוס קוו ולהמשיך את הפעילות במישור הדיפלומטי להבאת רגיעה באזור. מדיניות זו תעצב במידה רבה את מרחב הפעולה של ישראל ואת מערכת האילוצים שיטיל הדרג המדיני על מדיניות הפעלת הכוח של צה״ל.

13 לדוגמה, ״2.1 ממשלת ישראל תתבע מן הפלסטינים לנטוש את דרך האלימות והטרור ומהרשות הפלסטינית לעמוד בהתחייבויותיה ההסכמיות ולהיאבק בכל כוחה נגד מעשי אלימות וטרור; 2.2 הממשלה מאמינה כי משא ומתן ישיר ובלתי אמצעי היא הדרך הנכונה לביסוס יחסי אמון בין הצדדים ולקידום השלום; 2.3 ממשלת ישראל תכבד את ההסכמים המדיניים הקודמים שאושרו בכנסת, בכפוף לקיומם על ידי הצד השני; [...] 2.6 הממשלה תפעל לקידום השלום עם העם הפלסטיני גם באמצעות הסדרי ביניים שיכללו פשרות״. קווי היסוד של הממשלה ה־29 בראשות אריאל שרון.

14 דני רוס ודוד מקובסקי, **חזק ואמץ**, ידיעות אחרונות, 2019, עמ' 272. מנהל לשכת ראש הממשלה, דב וייסלגס, טוען כי התנהלות ראש הממשלה הושפעה רבות ממלחמת לבנון הראשונה שבה, כשר הביטחון, הוא חש על בשרו את הצורך בתמיכה רחבה של הממשל האמריקאי ושל הציבור הישראלי ליציאה למערכה צבאית נרחבת. גיוס התמיכה תלוי ביכולת של הדרג המדיני להגדיר מטרה ברורה למערכה הצבאית, וכאשר תהיה תחושה שהסכין מונחת על צווארו של הציבור. דב וייסגלס, **אריק שרון - ראש ממשלה מבט אישי**, ידיעות אחרונות, 2012, עמ' 126 (להלן: וייסגלס, **אריק שרון**).

15 Rice, *No High Honor*, pp. 43-44.

16 חוקרים מכנים את מדיניות הנשיא בוש בחודשים הראשונים ABC (Anything but Clinton).
Daniel E. Zoughbie, *Indecision Points: George W. Bush and the Israeli-Palestinian Conflict*, Belfer Venter Studies in International Security, 2014.

כתוצאה מנסיבות מדיניות ופוליטיות אלו, פעל ראש הממשלה במערכה המדינית במקביל להנחיותיו לצה"ל לעלות מדרגה בפעילות הצבאית. במערכה המדינית, כדי לחזק את הלגיטימציה של הפעולה הצבאית של ישראל, עם כניסתו לתפקיד שלח ראש הממשלה איגרת לערפאת שבה הוא הביע תקווה כי תימצא הדרך להפסקת האלימות ולחידוש המשא ומתן המדיני. כמו כן, הוא שלח את בנו, עמרי שרון, לפגוש את ערפאת ברמאללה, כדי לייצר מסלול הידברות ישיר בין שני המנהיגים.[17] בתחילת מארס, ערב צאתו לפגישה הראשונה עם נשיא ארה"ב, הודיע שרון כי אין בכוונת ישראל לכבוש חלקים משטחי אֵי או לפגוע בערפאת.[18] מתוך הבנה כי נדרשת לגיטימציה של ארה"ב למהלך צבאי נרחב, דרש שרון מצמרת צה"ל לרכז מאמץ מודיעיני באיסוף מידע על מעורבות ערפאת בפעולות הטרור, שישחיר אותו בעיני הממשל האמריקאי.[19] במקביל למהלכים מדיניים אלו, הנחה ראש הממשלה לפעול ללא הרף במערכה הצבאית. הוא דרש מצה"ל ללחום ברציפות ובשיטתיות בטרור וביקש לחשוב על רעיונות יצירתיים, בתנאי שהפעולות בשטחי אֵי יהיו ב"חתימה נמוכה ללא הפעלה של טנקים או מסק"רים באור יום ושלא ישבשו את החיים של מרבית האוכלוסייה שאיננה עוסקת בטרור".[20] שר הביטחון הוסיף שיש לעדכן את הדרג המדיני על כל כניסה שחורגת מהעומק של 200-300 מ' בתוך שטח אֵי.[21] כעבור חודשיים עדכן הרמטכ"ל את ההנחיה, לפיה בסמכות מפקד הפיקוד להתיר פעילות באזורים מסוימים בשטחי אֵי, אך זאת בכפוף לאישור הרמטכ"ל ושר הביטחון.[22] דרך הפעולה היחידה שלגביה שררה תמימות דעים בממשלה הייתה סיכול ממוקד של פעילי טרור.

17 דוד לנדאו, **חייו של אריאל שרון**, כנרת־זמורה־ביתן, 2015, עמ' 368.

18 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, **דו"ח בט"ש: סיכום חודש מארס 2001 'גיאות ושפל'**, נובמבר 2001.

19 מפ"ע, "הערכת מצב רמטכ"ל", 14.3.2001; "פורום חשיבה בכיר בראשות סגן הרמטכ"ל", 20.3.2001.

20 מזכירות צבאית משרד ראש הממשלה, "הערכת מצב מדינית ביטחונית בראשות ראש הממשלה", 11.4.01. ניתן למצוא אזכורים להנחיות אלו חודש קודם לכן בדיוני פורום חשיבה בראשות סגן הרמטכ"ל: מפ"ע, "פורום חשיבה בכיר בראשות סגן הרמטכ"ל", 13.3.2001; מפ"ע, "פורום חשיבה בכיר בראשות סגן הרמטכ"ל: תמצית נקודות עיקריות", 20.3.2001; מפ"ע, "הערכת מצב בראשות סגן הרמטכ"ל", 27.3.2001.

21 המזכירות הצבאית, "לשכת שר הביטחון: סטטוס הנחיות מבצעיות ואזרחיות מול הרש"פ", 19.2.2001, א"צ 343/782/2004.

22 מפ"ע, "הערכת מצב רמטכ"ל", 10.4.2001.

צה״ל וההנחיה המדינית החדשה

בעיני חלק מצמרת צה״ל, ההנחיה המדינית והתנהגות המדינאים שידרו מסר לא ברור. מהלכיו של ראש הממשלה בזירה המדינית והנחיותיו לפעולה במערכה הצבאית הביאו את חברי פורום החשיבה בראשות סגן הרמטכ״ל למסקנה ש״קיים מתח בין ההנחיה המדינית להנחיות האופרטיביות ולתכלית״.[23] גם הפער בין הצהרות שר הביטחון לבין הוראותיו הטריד את צמרת צה״ל. לדוגמה, במהלך ביקורו בחברון ב־4 באפריל 2001, לאחר רצח התינוקת שלהבת פס, דרשו ממנו ראשי היישוב היהודי בחברון לכבוש את שכונת אבו סנינה, והשר השיב: ״אין בעיה, ברגע שהוא [בני גנץ, מפקד אוגדת איו״ש] יחליט, מה שהוא ימליץ אנחנו נעשה״.[24] בעקבות האירוע טען מפקד פיקוד המרכז: ״בעצם כאילו נזרקה האחריות על העניין לצה״ל, כן, כאילו אנחנו לא רוצים לכבוש, ואנחנו לא רוצים לפעול, ורק אנחנו מעכבים את הדרג המדיני מלכבוש את אבו סנינא״.[25]

מתוך הבנת הצורך להגדיר טוב יותר את האסטרטגיה המדינית של הדרג המדיני, פיתח פורום החשיבה בראשות סגן הרמטכ״ל את הרעיון האסטרטגי שכונה ״קיר חוסם״, אשר שיקף את ההנחיות והאילוצים שהגדיר הדרג המדיני. על בסיס ההבנה שבאמצעות כוח צבאי בלבד לא ניתן להפסיק לחלוטין את הפיגועים, הוחלט להגדיר את התכלית האסטרטגית במונחים מדיניים: מניעת הישגים מדיניים מהרשות הפלסטינית בדגש על בינאום הסכסוך וכפיית הסדר מדיני על מדינת ישראל. הרעיון המערכתי כלל שלושה מרכיבים: 1. פעילות התקפית נגד הרשות הפלסטינית תחת המגבלה של איום בכניסה לשטחי אֵי בלבד והימנעות מפגיעה בלתי הפיכה במוסדות שלטון; 2. דה־לגיטימציה של ערפאת, על מנת להניע תהליך להחלפתו; 3. על רקע ההבנה שאין בכוונת הרשות להפסיק את האלימות, ישראל תנהג במדיניות של מראית עין של שיתוף פעולה עם היוזמות הבין־לאומיות להפסקת אש, על מנת שלא תיתפס כסרבנית לניסיונות להסדר מדיני. ההנחה הייתה שמדיניות זו תגביר את הלגיטימציה של ישראל לפעולה ותחזק את כושר העמידה שלה, בהנחה שמדובר בעימות מתמשך.[26]

23 ״לא תמיד מובנת או מובהרת כוונת הדרג האסטרטגי [...] הדבר דורש בירור מקיף ויסודי בתוך הצבא ובינו לבין הדרג המדיני״. מפ"ע, ״שיח בין מדרגי: מטכ"ל-פיקודים״, 24.5.2001.

24 כך תיאר מפקד פיקוד המרכז את האירוע. מפ"ע, ״הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל״, 5.4.2001.

25 שם. באותו יום התהפך נגמ"ש עם חיילים מחיל התותחנים שנסעו לאבטח את המנחת שבו נחת המסוק שהטיס את שר הביטחון, וחמישה חיילים נהרגו.

26 מפ"ע, ״פורום חשיבה בכיר בראשות סגן הרמטכ"ל״, 11.4.2001.

בצה״ל היו שביקרו את הרעיון של ״קיר חוסם״. פיקוד המרכז לא היה שותף לפיתוח הרעיון ומחה על כך שהוא קיבל את הרעיון כהנחיה, ללא שיח ובירור המשמעות האופרטיבית שלו.[27] היו שטענו שהרעיון של ״קיר חוסם״ הוא בגדר ניסיון ״לרבע את המעגל״, ובפועל לא ניתן לממש את ההנחיה המדינית להפסיק את הטרור תחת המגבלות הקיימות על הפעלת הכוח; לכן, כדי למנוע ״מפל ציפיות בקרב הדרג המדיני״, יש להבהיר למדינאים שלא ניתן לממש את הנחיית ראש הממשלה להפסיק את הטרור תחת מסכת האילוצים המבצעיים שנקבעו.[28] כאשר הציג את הרעיון האסטרטגי של ״קיר חוסם״ לשר הביטחון, טען הרמטכ״ל מופז שלדעתו חלק מהמדינאים אינם מבינים כי בנסיבות הנוכחיות, העימות האלים עם הפלסטינים צפוי להימשך עוד מספר שנים, וללא כניסה משמעותית לשטחי אֵי אין בידי צה״ל להפסיק את הטרור בעתיד הקרוב. שר הביטחון סיכם את הדיון באופן מעורפל. מצד אחד אמר: ״אם המטרות שהוצבו על ידי הדרג המדיני אינן ריאליות, צריך לומר זאת. אסור להשאיר שאלות פתוחות לדרג המדיני״; מצד אחר, הוא ראה בעין רעה את רעיון הכניסה המסיבית לשטחי אֵי, שכן ״אסור לתת לעם חוסר תקווה. כניסה לשטחי A משמעה יציאה [לאחר זמן קצר]״.[29]

במהלך החודשים מארס-אפריל 2001, חרף חילופי השלטון בישראל ולמרות המשך הפיגועים, לא חל שינוי בדפוס הפעולה של כוחות צה״ל בהשוואה לחודשים הקודמים.[30] בגזרת פיקוד המרכז בוצעו פחות מ־20 מבצעים, שרובם המכריע היו מעצרים של מבוקשים בשטחי בִּי ובאזורים הכפריים בשטחי אֵי.[31] אמ״ן העריך שפעילות זו לא תביא לירידה

27 הדבר עלה בדיון לסיכום שנה לאירועי ״גאות ושפל״. מפקד פיקוד המרכז מחה על כך שרעיון ״הקיר החוסם״ עבר לפיקוד בנייר כתוב ולא בשיח. ״רמ"ח מבצעים: רשמים אישיים מסיכום 'גאות ושפל' בפורום מטכ"ל״, 22.11.2001.

28 מפ"ע, ״פורום חשיבה בכיר בראשות סגן הרמטכ"ל״, 11.4.2001.

29 המזכירות הצבאית משרד הביטחון, ״הערכת מצב בראשות השר - רישומים של המזכיר הצבאי של שר הביטחון מהדיון״, 29.4.2001, א"צ 37/217/2018.

30 18.3.2001 – ירי מרגמות ראשון מרצועת עזה לשטח ישראל; 19.3.2001 – פיגוע ירי סמוך לירושלים (אזרח נהרג); 26.3.2001 – פיגוע ירי בחברון (תינוקת נהרגה); 27.3.2001 – שני פיגועי התאבדות בירושלים (אזרח נהרג ו־35 נפצעו); 28.3.2001 – פיגוע התאבדות בכפר סבא (שני אזרחים נהרגו); 1.4.2001 – פיגוע דקירה בחיפה (אזרח נהרג); ירי סמוך לשכם (חייל נהרג); 2.4.2001 –ירי סמוך לבית לחם (חייל נהרג).

31 ״חטיבת המבצעים – הנחיות״, 18.3.2001; אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, **דו"ח הבט"ש לחודש מארס 2001, נספח ב'**, נובמבר 2001.

משמעותית בהיקף הפיגועים, כיוון שמדיניות הנהגת הרשות הפלסטינית היא המשך הפיגועים האסטרטגיים. על פי אמ״ן, מדיניות זו באה לידי ביטוי בהפסקת המאמצים של מנגנוני הביטחון לסכל פיגועים נגד ישראל ובהשתתפות אקטיבית של חלק מהמנגנונים בפעילות טרור.[32]

מבצע "צבעי פסטל" בבית חאנון

עד אמצע חודש אפריל 2001 פעל צה״ל במסגרת האילוצים שהגדיר הדרג המדיני בתיאום עם הממשל האמריקאי. פעולות צה״ל לא היו בחתימה גבוהה בשטחי אֵי, לא איימו על ערפאת ולא ערערו את יציבותם של מוסדות הרשות הפלסטינית; אך ירי מרגמות ורקטות קסאם מרצועת עזה, שהתחיל בינואר 2001 בירי לעבר היישובים היהודיים בתוך שטח הרצועה והתרחב לירי לעבר שטח ישראל (18 במארס), שינה את התמונה. בעקבות הירי הראשון של פצצות המרגמה לעבר שדרות ב־16 באפריל, אישר הדרג המדיני לצה״ל לחרוג ממדיניות הפעלת הכוח ולהשתלט בחתימה גבוהה ובאור יום על שטחי אֵי, במטרה להפסיק את הירי.

בצה״ל רווחה הסברה שיש לגיטימציה מצד הדרג המדיני לפעילות צבאית מתמשכת.[33] התוכנית שהתגבשה הייתה להשתלט זמנית על השטחים שמהם נורו פצצות המרגמה. באותו יום אישר שר הביטחון לרמטכ״ל להכניס גדוד למרחב בית חאנון ולפעול לחישוף השטח שממנו נורות פצצות המרגמה.[34] בערב אישר הרמטכ״ל את תוכניות פיקוד הדרום והגדיר את מטרות המבצע ("צבעי פסטל"): "ליצור אזור חיץ מהצד של הרצועה ולהחזיק את השטח לאורך זמן".[35] במהלך ה־17 בחודש פעל צוות קרב גדודי (צק״ג) שכלל כוחות חי״ר ושריון במרחב בית חאנון והתמקם בשטחים שולטים על אתרי שיגור הרקטות, שר הביטחון והרמטכ״ל ביקרו בשטח והנחו להמשיך במבצע.

32 מדברי ראש אמ"ן. מפ"ע, "הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל", 5.4.2001.

33 ראש אמ"ץ, דן הראל, אמר לאחר האירוע: "אני, בתמימותי וחוסר הבנתי, היה ברור שאנחנו נכנסים ליותר מיום אחד, אם מישהו חשב אחרת – שיגיד". סגן הרמטכ"ל העיר: "הדרג המדיני רצה שתכנס בלילה בתחושה שאתה נכנס לחודש, ובבוקר אמר לך - צא החוצה". מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 23.4.2001.

34 המזכירות הצבאית משרד הביטחון, "התייעצות ביטחונית בעקבות ירי המרגמות על שדרות – סיכום שר הביטחון", 16.4.2001, א"צ 324/1474/2004.

35 מפ"ע, "הנידון: גאות ושפל, הערכת מצב מיוחדת – סיכום הרמטכ"ל", 16.4.2001, 19:30, א"צ 219/95/2005.

כוחות צה"ל נערכים לכניסה לבית חאנון.

השר בן אליעזר התריע שייתכן מצב שבו תינתן פקודה לסגת משטחי אֵי באופן מיידי, ולכן יש לנצל את חלון ההזדמנויות ולהשלים במהירות האפשרית את כל מטרות המבצע. בשעות הערב הנחה הרמטכ״ל להיערך להקמת עמדה קבועה בנקודה שולטת על מרחב בית חאנון.[36] מתוך הבנה שנוכחות צה״ל בבית חאנון תהיה ממושכת, הכריז מפקד אוגדת עזה, תא״ל יאיר נווה, במפגש עם עיתונאים, שצה״ל ישהה בשטח אֵי ככל שיידרש על מנת להסיר את איום המרגמות משדרות.[37] אמירה זו הביאה לכך שכבר בשעות הערב החלו גורמים אמריקאיים להפעיל לחץ על ישראל לסגת ממרחב בית חאנון. בשיחת טלפון בהולה של הנספח הצבאי האמריקאי אל סגן הרמטכ״ל, הועבר מסר שארה״ב תתקשה להטיל וטו על החלטת מועצת הביטחון לגנות את ישראל, ולכן מוטב לצה״ל להסיג את הכוחות משטחי אֵי.[38] מזכיר המדינה, קולין פאוול, הגדיר באותו יום את פעולת ישראל ״מופרזת וחסרת פרופורציה״, וקרא לה לכבד את הסכמי אוסלו ולסגת מהשטח הפלסטיני.[39]

---

36 גרסת הרמטכ"ל לאירוע: ״המבצע עצמו, לדעתי, למי שיצא אליו היה ברור לחלוטין מה הוא הולך לעשות. הייתה פה הערכת מצב למחרת הבוקר, שבה התבקשנו לצאת, ואני ביקשתי שהיציאה תוארך ללילה. גם אמרתי, שצריך לנקוט בסדרה של פעולות, כי הזמן הולך ואוזל, וככל הנראה אנחנו נצא בלילה, וישבו פה גם אלופי הפיקודים [...] היה ברור לו [תא"ל יאיר נווה] בדיוק מה הוא צריך לעשות, וגם נאמר לו שהסיכוי לצאת באותו לילה הוא גבוה, כי הוא ביקש את חלק מהמשימות לעשות למחרת, ואני אמרתי לו - לא, אני רוצה שתעשה אותן עוד הלילה, תכין אותן להיום. לי היה ברור שהדרג המדיני מתכנן את היציאה שלנו בשלבים האלה, ואני רציתי שהמשימה תימשך, זה לא סוד שאני רציתי שהמשימה תימשך. אבל יצאנו למשימה הזאת, מתוך ידיעה ברורה, שהיציאה היא כפופה להערכת מצב. אנחנו עושים הרבה מאוד פעילויות, בשטחי יהודה, שומרון ועזה, שאין להן לוח זמנים מוגדר. אנחנו אומרים - זה כפוף להערכת מצב, עד כמה שהמילה הזאת נשמעת נדושה, ועמוס [מלכא] תמיד מזכיר לנו את זה, בסוף זה כפוף להערכת מצב, מה לעשות [...] אם היינו נשארים שם עוד חודשיים, התוצאה הייתה עוד יותר טובה. אבל אף אחד לא התכוון שנישאר שם חודשיים. אני בבוקר הבנתי, שהם הולכים להוציא אותנו אוטוטו, ואני אמרתי את זה בחדר השני בהערכת המצב. אני לא רוצה פה לקרוא מהסטנוגרמה, כי הדברים האלה נאמרו באופן מאוד מאוד מפורש, ומי ששמע אותם היה צריך לפרש אותם, ולדעת שזה המצב, וזה מה שהולך להיות״. מפ"ע, ״דיון מטכ"ל בראשות הרמטכ"ל״, 23.4.2001.

37 נלקח מהמרשתת בתאריך 7.2.2021, https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-679248,00.html

38 מפ"ע, ״לשכת ס' הרמטכ"ל. הנידון: שיחת טלפון מהנספח הצבאי האמריקאי״, 17.4.2001, א"צ 324/1474/2004. על המסמך נכתב שהוא נשלח בבהילות לרמטכ"ל, ראש אמ"ץ, ראש אמ"ן וראש אג"ת.

39 נלקח מהמרשתת בתאריך 13.4.2021, www.2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2001/2253.htm

בעקבות הלחץ המדיני, הנחו ראש הממשלה והרמטכ״ל את פיקוד הדרום להוציא באופן מיידי את כל הכוחות שנמצאו בשטח אֵי.[40] מעבר לעימות שהתפתח בין הרמטכ״ל לבין מפקד אוגדת עזה על רקע דבריו של האחרון, האירוע המחיש לצמרת צה״ל את השפעת האילוצים המדיניים על צורת הפעלת הכוח בשטחי אֵי ואת הצורך בתיאום בנושא בין הדרג המדיני לדרג הצבאי.[41] ביחס למשקל השיקולים הבין־לאומיים על אופן הפעלת הכוח, ביטא מפקד פיקוד הדרום, אלוף דורון אלמוג, באופן חד וברור את הלקח של צה״ל מהאירוע: ״[הוא] הדגיש לנו באופן חזק ביותר את חשיבות התיאום והגיבוי של ארה״ב. לפני זה ידעתי שזה חשוב, אני חושב שאחרי בית חאנון ברור לכולנו שהגיבוי של ארה״ב והתיאום עם ארה״ב, המשקל היחסי שצריך לתת לזה במערכה הזאת הינו גדול יותר״.[42] פורום החשיבה של סגן הרמטכ״ל ראה במקרה זה גם אירוע מעצב: ״אירועי השבוע האחרון, הותיר את רשמם על תפיסת הדרג המדיני והצבאי כאחד את מרחב התמרון האופרטיבי של ישראל עד כדי הקפאה זמנית של כלל פעילויותינו״.[43] ומכאן המסקנה שצה״ל יכול לפעול, לכל היותר, בשולי שטחי אֵי.[44] לקחי הרמטכ״ל מהאירוע היו דומים:

> **אנחנו נמשיך לפעול בתוך שטחי A. אני חושב שעיקר הפעילות שלנו צריכה להיות בלילה, בחתימה נמוכה, כי היא לא מצטלמת טוב. וכאשר אנחנו עושים אותה בחתכי זמן של לילה אחד, קרי – נכנסים בלילה – יוצאים בלילה, לא מבינים כל כך מה קרה, והאמינו לי, עד שזה מגיע ליו״ר [ערפאת] ועד שזה מגיע לאמריקאים, הם לא מבינים מה קרה. כאן נקלענו לסיטואציה שנכנסו באור יום ובאור יום ראו את מה שאנחנו עושים, את ההיקף שלה.**[45]

40 המזכירות הצבאית משרד הביטחון, ״לשכת שהב"ט. הנידון: הנחיות הדרג המדיני לסיום מבצע 'צבעי פסטל' – עדכון״, 17.4.2001, שעות הערב, א"צ 273/1474/2004; אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״פעילות כוחות צה"ל באזח"ע – פקודה״, 17.4.2001, 22:26, א"צ 324/1474/2004.

41 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 19.4.2001, א"צ 21/627/2015.

42 מפ"ע, ״הפקת לקחים גאו"ש [גאות ושפל] – פורום למידה״, 25.6.01, א"צ 267/26/2005.

43 מפ"ע, ״פורום חשיבה בכיר״, 24.4.2001.

44 מפ"ע, ״העמקת 'מחיר ההפסד' הפלסטיני – סיכום עיקרי התובנות של צוות גיבוש התפיסות״, 30.4.2001.

45 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל – סיכום״, 19.4.01, א"צ 21/627/2015.

התנהלות הממשל האמריקאי באירוע והשפעתו על המדינאים חידדו בקרב צמרת צה"ל את הקושי האסטרטגי לאשר פעילות מתמשכת בחתימה גבוהה בשטחי אֵי. הבנה זו תשפיע על מדיניות הפעלת הכוח בשטחי אֵי בחודשים הבאים.[46]

בעקבות האירוע, חזר ראש אמ"ץ על דעתו שיש סתירה בין דרישת ראש הממשלה להפסיק את האלימות לבין האילוצים המבצעיים שמוטלים על צה"ל:

> **אם מתכוונים שאנחנו נפסיק את האלימות, ורוצים שאני אשמר את זה בפרמטרים, שאני נכנס בלילה ויוצא מהר החוצה בלילה, כדי שאני אשמור על לגיטימציה בין לאומית וכדי שאני אעשה את כל הדברים האחרים, זה דיסוננס. עכשיו, אומר סגן הרמטכ"ל - זה לא דיסוננס, זה בכלל חלק מחוקי המשחק [...] זאת שפה כזאת, כן, זו מין שפה כזאת - אומרים לך דבר אחד ומתכוונים לדבר אחר. אני מוכן להבין את זה, עד שזה מגיע לאילוצים על הפעילות שלי. כי בצורה הנוכחית, דרך ביניים לדעתי, יש חוסר הבנה מספיק טובה, בין הדרג הצבאי לדרג המדיני, בדברים האלה.**[47]

בדיון במטכ"ל, שנערך שבוע לאחר האירוע, הבהיר הרמטכ"ל בהקשר זה:

> **ראשית - לדרג המדיני יש את כל הזכות להטיל עלינו משימות, גם אם אנחנו חושבים, שבנקודת זמן מסוימת הן פחות משרתות את התכלית, אבל בראייה מדינית רחבה, לא רק צבאית אלא מדינית, זה משרת אותה [...] כי יכול מאוד להיות שהראייה של הדרג המדיני היא כזאת, בנושאים שיש להם זיקה מדינית, שלא תמיד אנחנו רואים אותם, והם משרתים את הדרג המדיני.**[48]

46 ראיון עם רא"ל (מיל') שאול מופז, 30.12.2021.

47 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 23.4.2001.

48 מפ"ע, ״הערכת מצב אסטרטגית בראשות הרמטכ"ל״, 30.4.2001.

הנחיה מדינית: "מחיר יום־יומי"

במחצית השנייה של אפריל המשיכו גורמים אמריקאיים, ירדניים ומצריים לנסות ולחדש את המשא ומתן המדיני; אך בצל המשך הפיגועים, שבהם נהרגו שישה אזרחים, ובמיוחד בשל חידוש פיגועי ההתאבדות, לא חלה התקדמות בערוץ המדיני.[49] בעקבות מספר פגישות עם ראש הממשלה ושר הביטחון, עסקה צמרת צה"ל בבירור האסטרטגיה בזירה הנוכחית בזירה הפלסטינית במציאות של ממשלה חדשה עם סדר יום שונה.[50] מנקודת מוצא שלפיה המדיניות היא של "קיר חוסם" כלפי הפלסטינים, התפתח הרעיון "גביית מחיר יומי" מהרשות כאמצעי לחץ, שיביא להחלטה פלסטינית להפסיק את התמיכה בטרור ולחזור לשולחן המשא ומתן. סגן הרמטכ"ל הסביר בקווים כלליים את הרעיון: "יוצרים רציפות, שהיא כוללת סיכול ממוקד, היא כוללת בצד השני הבנה, שכל יום שעובר מפסידים משהו. יש מחיר הפסד יומי - בפעילות צבאית, בפעילות כלכלית, בפעילות בזירה הבין לאומית וכן הלאה".[51] הרמטכ"ל הנחה את מדיניות הפעלת הכוח והתיר, במקרים מסוימים, גם פעולה בחתימה גבוהה:

> **הדגש העיקרי צריך להיות מחיר הפסד יומי לפלסטינים, על מנת שישרת את התכלית האסטרטגית. ומחיר ההפסד הזה, הוא פגיעה בכל מי שמנסה לפגוע בנו, קרי - במפעילי, או מסייעי, או ביוזמי הטרור. ולכן, הערכיות של הפעילות שלנו, היא בעיקר צריכה להיות מופעלת בכיוון של חתימה נמוכה, של פגיעה במפגעים, אבל יחד עם זה, גם תגובה בהקשר כאשר נדרשת פעולה בחתימה גבוהה. אם עמדה פלסטינית יורה, כבר אמרתי את זה לפני ארבעה חודשים, כמדיניות, יורים עליה שני פגזים, מסתערים עליה, מסירים אותה, ובזה זה נגמר. ואני חושב שבסוף, האוסף של הפעולות שנעשה, בין אם זה בחתימה נמוכה, ואנחנו צריכים לשאוף לפעול יותר ויותר בחתימה נמוכה, עד כדי לפגוע בחמושים בתוך שטחי A.**[52]

49 21.4.2001 – פיגוע ירי סמוך לירושלים (אזרח נהרג); 22.4.2001 – פיגוע התאבדות בכפר סבא (אזרח נהרג ו־60 נפצעו); 23.4.2001 – מכונית תופת התפוצצה באור יהודה (שמונה אזרחים נפצעו); 28.4.2001 – פיגוע ירי בצומת אום אל־פחם (חייל נהרג וארבעה נפצעו); פיגוע דקירה סמוך לכרמיאל (אזרח נהרג); 1.5.2001 – פיגוע ירי בעפרה (אזרח נהרג); 8.5.2001 – רצח שני נערים סמוך לתקוע.

50 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 23.4.2001; מפ"ע, "הערכת מצב אסטרטגית בראשות הרמטכ"ל", 30.4.2001.

51 שם.

52 שם (ההדגשה שלי, א"ל).

על רקע ההחרפה בהיקף הפיגועים, אימץ ראש הממשלה את המונח שהיה נקוט בידי צה"ל והנחה אותו "לגבות מחיר יום־יומי" מהרשות הפלסטינית. שרון לא פירש את דבריו, אך ניתן היה להבין כי כוונתו היא שלאורך זמן ייצרו הפעולות הרתעה מצטברת שתביא להפסקת האלימות, וזאת מבלי לשנות את ההגבלות על אופן הפעלת הכוח.[53] הרמטכ"ל הבין שכוונת ראש הממשלה היא לפגוע באנשי מנגנוני הביטחון הפלסטיניים התומכים או מבצעים פעולות טרור. במפגש עם מפקדי גדודים מפיקוד המרכז, שנערך באתר ההנצחה בגבעת התחמושת ב־6 במאי 2001, הסביר הרמטכ"ל שההנחיה החדשה היא לחתור למגע לעבר אנשי הרש"פ היורים לעבר כוחות צה"ל גם אם הדבר יביא לכניסה לשטחי A.[54] כעבור עשרה ימים, בהערכת מצב, תיאר מופז את השינוי: "צה"ל הונחה להפסיק את הטרור ועלינו ליזום פעילות התקפית ולגרום מחיר הפסד יומי לפלסטינים. על כוחות צה"ל ליטול את היוזמה בכפוף לאמות המוסר של צה"ל, הוראות הפתיחה באש ובהתאם לאישורים המתבקשים".[55] על מנת שיוכל לעקוב אחרי מימוש הנחיה זו, הורה הרמטכ"ל להוציא דו"ח שבועי. לדבריו, "חשוב מאוד שאנחנו נדע בסיכומו של כל שבוע את סך הכל התוצאות בצד הפלסטיני - כמה נפצעו, כמה נהרגו, כלומר, מה קרה בצד הפלסטיני מסך הכל פעילות כוחותינו". הוא דרש לרדת לרזולוציה של השתייכות ארגונית של הנפגעים הפלסטינים, שכן "יש פה הבחנה [...] פלסטינים זה משהו מאוד מאוד כללי, מודיעין כללי, ביטחון מסכל, ביטחון כללי".[56]

---

53 הערכת מצב בראשות ראש אמ"ץ", 2.5.2001; "הערכת מצב רמטכ"ל", 3.5.2001. השינוי בהנחיית הדרג המדיני הודלף לתקשורת. לדוגמה, "היציאה לאופנסיווה היא צעד חדש בדרך שבה מטפל צה"ל באלימות הפלשתינית והיא אושרה לפרטיה על ידי הדרג המדיני [...] זוהי החלטה מדינית־ביטחונית משמעותית המעידה על גישה שונה לעימות המתחולל זה שמונה חודשים". זאב שיף, "צה"ל חשב שבביתוניא נמצאים אנשי כוח 17", **הארץ**, 11.5.2001.

54 הראל וישכרוף, **המלחמה השביעית**, עמ' 121. במקור אחר נטען שהרמטכ"ל דרש שבכל חטיבה מרחבית יהרגו מדי יום עשרה פלסטינים.דרוקר ושלח, **בומרנג**, עמ' 57. בכל מקרה, עם צאתו של הרמטכ"ל מהאולם, הבהיר מפקד פיקוד המרכז שהכוונה לפגוע רק בחמושים המאיימים על אזרחים או על כוחות צה"ל. הרמטכ"ל טען שדבריו לא הובנו נכון, ובדיעבד טען שהנחיית הדרג המדיני היא שכל מפגש עם מפגעים יסתיים בהשמדת כוח האויב. אמיר אורן, "לא חרגנו, אמר המג"ד, הרגנו לפי הוראת מופז", **הארץ**, 13.6.2001. כיוון שאין סטנוגרמה של דברי הרמטכ"ל בפורום, אין דרך לקבוע מה בדיוק נאמר בו.

55 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 17.5.2001.

56 שם.

לאחר שיחה בין ראש הממשלה ושר הביטחון לבין מפקדי צה"ל, נוסחה ההנחיה המדינית באופן מדויק יותר. בסיכום פגישה שנערכה בסוף חודש מאי קיבל ראש הממשלה את אופן ניסוח הרעיון המערכתי של גביית מחיר מהרשות הפלסטינית תוך שמירה על הלגיטימציה של פעולות צה"ל, ואישר את עקרונות הפעלת הכוח החדשים שכללו: "1. פגיעה במפגעים ובשולחיהם (סיכול ממוקד); 2. פעילות יזומה אינטנסיבית בשטחי אֵי ו־בֵּי; 3. פגיעה במנגנונים מפגעים בהקשר לאירועים; 4. כל זאת בתנאי שהפעולות יתבצעו ללא טנקים ומסק"רים עד כמה שאפשר".[57]

תוכנית "אריות רעננים"

כבר בפברואר החלו בפיקוד המרכז בפיתוח סל כלים אופרטיבי, שיאפשר הפעלת כוח בעוצמה רבה יותר שלא תחרוג מהמגבלות של הדרג המדיני, תעורר גינוי בין־לאומי או תניע את המערכת הבין־לאומית לבינאום העימות.[58] כעת, לאור ההנחיה המדינית החדשה, היה הנושא לרלוונטי עבור הפיקוד. בפיקוד המרכז זיהו צורך לשנות את הרעיון המערכתי, ונוסף המרכיב "המחשת מחיר ההפסד של המאבק המזוין והיעדר התוחלת שבו".[59] תרגום הרעיון המערכתי לשפה אופרטיבית בא לידי ביטוי בתוכנית הפיקודית "אריות רעננים". השם "רעננים" נגזר מראשי התיבות רעננ"ה שסימלו את סוג הפעולות המתוכננות: **ר**ישות תשתית התחבורה - מניעת תנועה של פלסטינים בפרוזדורים ובגושי ההתיישבות באמצעות מחסומים; **ע**קיצות - פשיטות וסיכול ממוקד בחתימה נמוכה לזמן קצוב; **נ**גיסות - השתלטות על תאי שטח בשולי שטחי אֵי לצרכים טקטיים למשך זמן קצוב; **נ**גיחות - פשיטות מוגבלות בזמן ובחתימה גבוהה לשם הריסת מבני שלטון בשטחי אֵי; **ה**קלות לאוכלוסייה הפלסטינית במרחבים שבהם נשמר השקט הביטחוני; **ה**ידוק הכתר על השטחים הפלסטיניים.

57 המזכירות הצבאית משרד ראש הממשלה, "הערכת מצב מיוחדת בבית ראה"מ", 21.5.2001.

58 מפ"ע, "הנדון: 'גאות ושפל' – סיכום שיח מטכ"ל-פיקודים בראשות סגן הרמטכ"ל", 29.1.2001.

59 "שימור תנופה ולחץ על גורמי טרור והרש"פ על מנת להביא להפסקת הטרור והאלימות וליצור היפוך תודעתי במערכת הפלסטינית תוך המחשת מחיר ההפסד של המאבק המזוין והיעדר התוחלת שבו". "אריות רעננים – הערכות פקמ"ז להמשך הלחימה", מצגת, 31.5.01. היועצת הארגונית של פיקוד המרכז באותה תקופה מודה: "החלפת הממשלה יוצרת שינוי בהבנת גבולות המערכה אולם רעיונות מערכתיים פיקודיים מתאימים לדרישת הדרג המדיני, מתרחש רק בטווח הרחוק יותר. במפה זו הפיקוד עדיין דבק בתפיסות הנבנות על בסיס תשתית הידע הקודם". רווה ומינקה-ברנד, **פיתוח הידע בפיקוד המרכז.**

על מפקדי החטיבות המרחביות הוטל לתרגם רעיונות אלו לפקודות מבצע בגזרתם.[60] כך התפתח בפיקוד המרכז סל של תוכניות לפעולה נגד מוסדות השלטון ומנגנוני הביטחון הפלסטיניים במרחבים השונים של איו״ש. לדוגמה: מבצעי ״סכין קהה״ ביטאו את ההיגיון של ״נגיחות״ באמצעות פשיטות משוריינות לתוך הערים במטרה לפגוע במוסדות השלטון. מבצעי ״דואר יוצא״ ביטאו את רעיון ה״נגיסות״ וכללו פעולות להשתלטות על מבנים שולטים בפאתי השטח הבנוי. מבצעי ״חד כתער״ ו״מקום לכולם״ נועדו לפגוע באנשי הביטחון הפלסטינים המאיישים מחסומים, ו״בום טראח״ - ירי טילי נ״ט לעבר מבנים של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים - שיקפו את ההיגיון של ״עקיצות״. כמו כן, הוכנו תוכניות למבצעי מעצרים נרחבים בשטחי בִּי.[61] מתוך המרכיבים השונים של התוכנית, רעיון ה״עקיצות״ ענה באופן המיטבי להנחיית הדרג המדיני להגיב לכל פיגוע באמצעות פגיעה בחתימה נמוכה ביעדי הרשות בשטחי אֵי. בהתאם לכך ניתנה הנחיה לחטיבות המרחביות - להיות מוכנות לתקיפת מחסומים של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים בשולי שטחי אֵי.[62]

בפועל, החלו הכוחות לממש חלקים מהתוכנית במהלך חודש מאי, אך הם לא היו יום־יומיים כפי שציפה ראש הממשלה, וספק אם הפעילו לחץ על הרשות הפלסטינית. ייתכן שהדבר נבע מכך שהמטכ״ל לא דן בתוכנית ובקשר שלה לרעיון האסטרטגי הכולל.[63] ב־5 במאי נורו טילי ״עורב״ לעבר מפקדת המודיעין הכללי ביריחו (מבצע ״בום טראח 8״) בעקבות ירי לעבר כלי רכב ישראליים שנעו על כביש הבקעה. באותו יום הרגו צלפים מיחידה מיוחדת פעיל בג׳יהאד האיסלאמי (אחמד חליל אסעד) ליד בית לחם (״תזמון מוקדם 2״). למחרת, 6 במאי, ניהלו מפקד החטיבה המרחבית עציון, אל״ם אביב מרסל, ומג״ד 890, סא״ל יהודה יוחננוף, מרדף אחרי שוטרים פלסטינים שירו לעבר מחסום המנהרות. תוך כדי המרדף הם השתלטו על

60 פקמ"ז, ״הערכת מצב אלוף״, 18.4.2001, א"צ 114/50/2006. עבודת המטה בנושא כונתה ״סופת ברקים״.

61 פקמ"ז-אג"ם, ״'אריות רעננים' הערכות פקמ"ז להסלמה״, מצגת, אפריל 2001.

62 מפקדת פקמ"ז, ״דו"ח עיתי יומי 6-7/5.01״.

63 מלכא התייחס לכך במסגרת פורום הפקת לקחים שנערך כעבור חודש: ״פיקוד מרכז הציג איזה חוברת שנקראת 'אריות רעננים' או 'רעננה', נגיסות נגיחות וכדומה, לא דנו בזה. זאת אומרת, הפיקוד הציג חוברת יפה וכדומה אבל לא דנו בזה״. מפ"ע, ״הפקת לקחים 'גאות ושפל' – פורום למידה בראשות הרמטכ"ל״, 25.6.2001.

רכס טליתא קומי (שטח אֵי) הסמוך לבית לחם.[64] בניגוד למבצע בבית חאנון, גורמים בין־לאומיים לא גינו פעולה זו, שהמחישה כי ניתן להיכנס לשטחי אֵי באור יום ובחתימה גבוהה כל עוד השהייה בהם מתוחמת למספר שעות; למרות הלקח, היה זה אירוע חד־פעמי.[65] באותו יום השתלט כוח של חיל הים על ספינה לבנונית ("סנטוריני") שהובילה אמל"ח לארגון החזית העממית לשחרור פלסטין ברצועת עזה. בעקבות מספר אירועי ירי לעבר מחנה עופר, ב־11 בחודש ירו צלפים לעבר שני מחסומים פלסטיניים בגזרת רמאללה ("מקום לכולם 2-6") ושוב ירי טילי נ"ט לעבר מחנה של כוח 17 ביריחו. ב־13 בחודש, לאחר מספר אירועי ירי על משרדי היחידה לתיאום וקישור סמוך לטול כרם, פוצץ מבנה של המשטרה הפלסטינית בשוויכֵּה (צפונית לטול כרם) על ידי כוחות משייטת 13 ומיחידת דובדבן, אולם רק לאחר שהיעד התפנה משוטרים (מבצע "שינוי בעלות מורחב"). בגזרת חטיבת אפרים ירו צלפים לעבר שוטרים פלסטינים שאיישו את מחסום סאלם הסמוך לג'נין ("מקום לכולם 51"), אך לא הצליחו לפגוע בהם. לעומת זאת, במבצע דומה במחסום ביתוניא בגזרת בנימין, שנערך ב־13 במאי ("מקום לכולם 3"), הרגו צלפים מהימ"ם חמישה שוטרים פלסטינים ממנגנון הביטחון הכללי. בתחקיר שנערך לאחר המבצע עלה שהמטרה הייתה לפגוע באנשי כוח 17, שהיה קשור לפיגועים בגזרת בנימין ושאנשיו נהגו לאייש את המחסום באופן שגרתי. אולם בשל טעות מודיעינית, לא היה ידוע שהיחידה שאיישה באופן קבוע את המחסום הוחלפה באנשי הביטחון הכללי שהגיעו מרצועת עזה, ולא היו מעורבים בפיגועים כלל.[66] בשל היקף הנפגעים הרב, עוררה התקרית עצמה סערה, אך לא גרמה לשינוי במדיניות.[67] כעבור יומיים נרצחה אזרחית ישראלית בפיגוע ירי סמוך למעלה מכמש.

64 "ב־6 במאי חדרו שתי הפלוגות המובילות של הגדוד לדרום העיירה, **לעומק של 800 מטר בתוך שטח A**". אביחי בקר, "48 שעות בבית ג'אלה", **הארץ**, 5.9.2001. הגדרתה של כניסה לשטח אֵי למרחק של פחות מקילומטר ככניסה לעומק ממחישה את הלכי הרוח בנושא בחברה הישראלית ובצה"ל באותם ימים. מפקדת פיקוד המרכז-מרכז ניהול ידע פיקודי, "הנדון: תחקיר אירוע מבצעי במאפיין יום קרב של כוח חי"ר בשת"פ טנקים – הקרב על רכס טליתא-קומי", 22.8.2001.

65 בעקבות האירוע הבהיר הרמטכ"ל בהערכת מצב: "אנחנו מממשים את הזכות של המרדף החם. בכל מקום שבו חיילי צה"ל נמצאים תחת אש, ומסכנים את חייהם או חיי אזרחים, והאש נורית מתוך שטח A, אנחנו מממשים את זכות המרדף החם, נקודה. נכנסים מהר, פוגעים, נכנסים מהר, פוגעים במי שצריך לפגוע ויוצאים מיד החוצה". מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 17.5.2001.

66 חטמ"ר בנימין, "תחקיר מחסום ביתוניא – מקום לכולם 3", מצגת, ללא תאריך.

67 מפ"ע, "סיכום תרגיל אבני אש 6", 14.5.2001; מפ"ע, "הערכת מצב בראשות רמטכ"ל", 17.5.2001.

הגברת הפעילות ההתקפית של צה"ל עוררה דיון במטכ"ל לגבי ההשלכות השליליות לטווח הקצר והארוך.[68] מפקד פיקוד המרכז עמד על כך באומרו: "אין ספק שיש פה שינוי מדיניות, הרמטכ"ל הכתיב לנו, אנחנו הבאנו אותו לידי ביטוי בזה שאנחנו יוצאים בעצם לפעולות יותר אגרסיביות, ללחץ יותר גדול על הטרור. והמטרה של העניין הזה בסוף זה ליצור היפוך תודעתי אצל הפלסטינים".[69] אלוף איתן הזהיר שלטווח הזמן הקצר - פעילות צה"ל עלולה להוביל להסלמה מקומית והביא, לדוגמה, את פעולת צה"ל בשוויכה, שבעקבותיה החל ירי מהכפר לעבר היישוב בת חפר הסמוך. אך הוא הצדיק את המדיניות הנוכחית: "כדאי שנדבוק בהערכות המצב שלנו ואם אנחנו מדברים על זה שאנחנו צריכים אורך נשימה ולמזער את הטעויות, וגמישות שבהפעלת הכוח, נמשיך לעשות את זה ושלא נכנס ללחץ ממצבים מקומיים ולכן, אני חושב שהדרך שבה צריך להמשיך ברציפות היא הדרך הנכונה ולא להיבהל באמת מאירועים אקראיים". לעומתו, ראש אמ"ץ וראש אמ"ן הביעו חשש כי הגברת הפעילות ההתקפית והרחבת חופש הפעולה ליחידות תוביל לפעולות שלא יעלו בקנה אחד עם הרעיון המערכתי, כמו הפגיעה במחסום בביתוניא. אלוף דן הראל אמר:

> **זאת דעתי האישית, אנחנו נוכל להמשיך בעימות בלי לעשות טעויות גדולות אם השליטה המרכזית תשמר אצלנו, אפשר להגיד זה לא משנה, רוצים בפעילות מסיבית, בכל המישורים, זה יביא טעויות, צריך להבין את זה, והטעויות האלה הן שיכריעו את העימות הזה, לא ההצלחות. כי כבר אמרנו שהזירה הצבאית לא תכריע. אני יודע שאני לא פופולארי שאני אומר את זה.**[70]

ואלוף מלכא הסכים: "חלק מהמסרים שיורדים לשטח הם מסרים של כמה שיותר פעילות כמה שיותר נפגעים בצד השני, חלק מהתרגום של המדיניות שמותיר גביית מחיר יומי, היא לדעתי בסוף תביא מפקדים טאקטיים בשטח, לעשות טעויות תחת הבנה לא נכונה של רוח המפקד".[71]

68 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 17.5.2001.

69 שם.

70 שם.

71 שם.

בסיום הדיון, חזר הרמטכ״ל על הקווים הכלליים של מדיניות הפעלת הכוח החדשה:

צה״ל הונחה להפסיק את הטרור, לכן צה״ל צריך להילחם בטרור. צה״ל לא יכול להיות גוף שסופג, הוא חייב ליזום, הוא חייב לתקוף [...] אנחנו צריכים להיות בכל מקום, ולגרום להם מחיר הפסד יומי, לפלסטינים [...]
מדיניות הפעלת הכוח צריכה להיות רציפה, וגובה מחיר הפסד יומי מהפלסטינים: בין אם זה בתקיפת יעדי תשתית פלסטינית, מקומות שבהם מייצרים אמל״ח, או פגיעה במפגעים, כמו שהיו ניסיונות הפגיעה באזח״ע, או על יחידה של אנשי המודכ״ל [המודיעין הכללי] במישור האדומים, או אנשי החמאס במקום אחר [...]
אנחנו נבחן אותה בעוד חודש, בעוד חודש וחצי, יהיה סיכום עד כאן של ״גאות ושפל״. אנחנו נבחן אותה, ונראה אם המדיניות הזאת היא נכונה, היא לא נכונה, האם צריך לבזר יותר, לרכז יותר. אנחנו נבחן אותה.
צריך לתת לכוחות בשטח, את היוזמה ואת הרעיונות לתגובה, כל עוד הם עומדים בקריטריונים של ערכי המוסר של צה״ל, הוראות הפתיחה באש של הצבא [...] אנחנו נעצור אותם [את דרגי השטח], אם נחשוב שזה לא הגיוני, אנחנו נעצור אותם, אבל היוזמה צריכה לבוא מלמטה [...] בפעולות המטכ״ליות, ובפעולות שנכנסות לשטחי A, אני כן רוצה לדעת ולשלוט בהן. יחד עם זה, אני לא מקבל שהכל צריך להיות בשליטה מרכזית, יש אלופי פיקודים, אני סומך עליהם.[72]

ב־18 במאי התרחש פיגוע התאבדות בנתניה שבו נהרגו חמישה אזרחים וכ־100 נפצעו.[73] בתגובה חרג צה״ל ממדיניותו, ולראשונה תקפו מטוסי קרב של חיל האוויר יעדים באיו״ש - בית הכלא בשכם ומבנים של הרשות ברמאללה.[74] ההחלטה על הפעולה הייתה בתוך זמן קצר בשל הלחץ של הדרג המדיני לפעולה, ומשום כך בחטיבת המבצעים ובפיקוד

72 שם.

73 באותו יום נרצח גם אזרח ישראלי בפיגוע ירי סמוך לנווה צוף.

74 מפ"ע, ״הערכת מצב רמטכ"ל״, 18.5.2001, 17:00, א"צ 86/50/2006.

המרכז לא ידעו מראש על התקיפה.[75] בנוסף, הממשל האמריקאי גינה את התקיפה בשל עצם השימוש באמצעי לחימה שסופק לישראל לצורכי הגנה.[76] צמרת הפיקוד התקשתה להבין כיצד הדירקטיבה המדינית והפעולות הטקטיות משרתות את הרעיון האסטרטגי. להבנתם, תקיפות מהאוויר של יעדי הרשות הפלסטינית יובילו למגמות הפוכות מזו שנקבעו בתכלית האסטרטגית שאושרה על ידי הדרג המדיני; שכן הן יאחדו את השורות בקרב האוכלוסייה הפלסטינית, יגבירו את הסכנה של מעורבות מדינות זרות בעימות ויִרחיקו את אפשרות החזרה למשא ומתן. לדעתם, הנחיית הדרג המדיני לא הייתה תוצאה של תהליך חשיבה אסטרטגי, אלא נבעה משיקולים פוליטיים ותקשורתיים.[77] לפיכך, המסקנה בפיקוד המרכז הייתה שבנקודת הזמן הנוכחית, "מתקיים מתח בין ההנחיה [המדינית] לגבות מחיר נראה לבין ההבנה שלנו שגביית מחיר בדמות גופות והריסות לא משרתת את הרעיון המדיני לעומקו ובמהותו, הפסקת האלימות והטרור [...] אנחנו צריכים למצוא את הדרכים מצד אחד לספק את הסחורה [לדרג המדיני] ומצד שני לקדם את ההבנות שלנו [פיקוד המרכז].[78]

75 רח"ט תוה"ד, תא"ל גרשון הכהן, בדק את האירוע ותיאר אותו: "תקיפת ה־F-16 - כולם יודעים מה היה, נתקפו מטרות בשכם וברמאללה, בצורה מאוד מדויקת, זה היה כתגובה לפיגוע בקניון בנתניה. מה שמעניין כאן זה לחץ הזמנים של נוהל הקרב. ושתיים - הערכת מצב רמטכ"ל, מיד אחריה, ברצף, נכנסים להערכת מצב ראש הממשלה, בארבע וחצי התקיפה, שרח"ט מבצעים עצמו עוד לא מספיק אפילו לעדכן את חטיבת המבצעים, והיא לא נותנת אישור לחיל אוויר לפעול, ואז הוא צריך לצאת כדי לתת לחטיבת המבצעים הוראה לתת לחיל אוויר את האישור לפעול. כמובן הפיקודים לא בלופ הזה [לא מיודעים]". מפ"ע, "הפקת לקחים 'גאות ושפל'" – פורום למידה בראשות הרמטכ"ל", 25.6.2001.

76 רח"ט המחקר טען לאחר האירוע: "אנחנו מקבלים מהאמריקאים מסרים מאוד ברורים - אל תסבכו אותנו עם הכלי הזה (מטוס קרב), מכיוון שהוא הופך להיות סמל של תמיכה חד־צדדית בישראלים". מפ"ע, "דיון אסטרטגי בראשות הרמטכ"ל", 7.6.2001.

77 דברי מפקד פיקוד המרכז בהערכת מצב מטכ"לית: "בסוף מה קורה שאנחנו נכנסים ללחץ מאירוע נקודתי ואנחנו עושים מהלכים שאחרי זה בעצם לא משרתים את הרעיון המערכתי שלנו". מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 17.5.2001. דוגמאות נוספות: "סיכום שיח בין-מדרגי מטכ"ל-פיקודים: 11.5.01 פקמ"ז; 16.5.01 פד"ם", 29.5.2001. במקרה הנוכחי, היה זה פיגוע שהתרחש ב־1 במאי סמוך לעפרה, שבו נרצח אסף הרשקוביץ, שאביו נרצח שלושה חודשים קודם לכן. במהלך ביקור התנחומים של ראש הממשלה בבית המשפחה, נקראו קריאות לשרון לחזור להיות "כמו פעם".

78 "דיון תכנון מתאר מערכתי (תמ"מ) פיקוד המרכז", 18.5.2001 (דיון של צוות החשיבה הפיקודי). בדיונים אלו אין זיהוי של הדוברים אלא רק סיכום הדברים שנאמרו.

בסוף חודש מאי, על רקע פרסום מסקנות ועדת מיטשל ב־21 בחודש, שעסקה בבירור הגורמים שהביאו לפרוץ העימות, התערבו גורמים אמריקאיים בניסיון להביא להפסקת אש.[79] ראש הממשלה נענה לבקשת נשיא ארה"ב והנחה את צה"ל ב־23 במאי להפסיק את האש באופן חד־צדדי ולחדול מהפעולות היזומות נגד הפלסטינים, למעט תגובות להגנה עצמית. למרות זאת, לא פסקו הפיגועים, ובימים שלאחר ההכרזה על הפסקת האש נהרגו חמישה ישראלים ו־33 נפצעו.[80]

"גם איפוק זה מרכיב של כוח" – (אי) התגובה לפיגוע הדולפינריום

ב־1 ביוני, ערב שבת, נהרגו 21 צעירים בפיגוע התאבדות בכניסה למועדון הדולפינריום בתל אביב. למרות הפיגוע הקשה ועל אף אמירותיו האחרונות, שעות לאחר שהנחה את צה"ל להיערך לתקיפות אוויריות וקרקעיות, החליט ראש הממשלה שרון להימנע מתגובה צבאית לפיגוע. הוא טען שיש לנצל את האירוע לחיזוק מעמדה הבין־לאומי של ישראל והסביר לציבור הישראלי ש"גם איפוק הוא מרכיב של כוח".[81] למרות דרישת הרמטכ"ל וראש הממשלה להכריז על הרשות "ישות טרור", החליטה הממשלה להכריז עליה "מפעילת טרור".[82] לאחר הפיגוע הופעל לחץ

---

79 הוועדה הוקמה במהלך ועידת הפסגה בשרם א־שיח' (אוקטובר 2000) בתמיכתו ובחסותו של נשיא ארה"ב. תפקידה היה לברר את הגורמים לפרוץ גל האלימות הנוכחי בין ישראל לפלסטינים ולהמליץ על דרכים להפסקת האלימות. בראש הוועדה עמד הסנטור לשעבר ג'ורג' מיטשל.

80 23.5.2000 – פיגוע ירי סמוך לאריאל (אזרח נהרג) ופיגוע דקירה סמוך לטול כרם (אזרח נהרג); 26.5.2000 – פיצוץ מכונית תופת בירושלים (שישה אזרחים נפצעו); 27.5.2000 – פיצוץ מכונית תופת בירושלים (21 אזרחים נפצעו); 29.5.2000 – פיגוע ירי סמוך לצומת ג'ית (אזרח נהרג) ופיגוע ירי סמוך לנווה דניאל (שתי אזרחיות נהרגו); 30.5.2000 – פיצוץ מכונית תופת בנתניה (שישה אזרחים נפצעו); 31.5.2000 – פיגוע ירי סמוך לבאקה א־שרקייה (אזרח נהרג).

81 מצוטט אצל: "שרון: איפוק הוא כוח", **ידיעות אחרונות**, 3.6.2001. באותו יום שהה בתל אביב שר החוץ הגרמני, יושקה פישר, שביקר בזירת הפיגוע. פישר היה זה שכפה על ערפאת להצהיר על הפסקת האש במסיבת עיתונאים.

82 הרמטכ"ל דיווח למשתתפים בדיון האסטרטגי: "אני אמרתי לקבינט, שלדעתי הרשות הזאת היא ישות טרוריסטית, אמרתי את זה מזמן, אבל אז עוד היו בשלבים שכעסו על מה שאמרתי, היא ישות טרוריסטית, ולכן צריך להגדיר אותה כאויב, ובאויב צריך להילחם ולנצח [...] הקבינט לא היה רחוק מלקבל את זה. ראש הממשלה חזר על העניין הזה, ואחר כך בניסוח שיצא התקבל ניסוח, שבו הוא ענה לצורכי כל המשתתפים בקבינט, שאכן הם רואים ברשות כמפעילת טרור". סגן הרמטכ"ל אמר דברים דומים: "בהחלטה של ממשלת ישראל כתוב - ערפאת מפעיל טרור ותומך בטרור. ראש הממשלה רצה שיהיה כתוב - אויב, בסופו של דבר הפשרה הייתה - תומך טרור ומפעיל טרור, וזאת התפנית". מפ"ע, "דיון אסטרטגי בראשות הרמטכ"ל", 7.6.2001.

מדיני בין־לאומי כבד על ערפאת לפעול להפסקת הפיגועים. שר החוץ הגרמני, יושקה פישר, ששהה במלון סמוך למקום הפיגוע הגיע למחרת למוקטעה ברמאללה, ושם ערפאת הכריז במסיבת עיתונאים על נכונות לפעול לקידום הפסקת אש. בנוסף, הממשל האמריקאי חרג ממדיניותו ושלח לאזור את ראש הסי־אַי־אֵי, ג'ורג' טנט, שיפעל לקידום ויישום המלצות ועדת מיטשל.

הדינמיקה המדינית בעקבות הפיגוע בדולפינריום, שהובילה להכרזת ערפאת על הפסקת אש, נתפסה בקרב חלק מחברי המטכ"ל כהצלחת הרעיון של "קיר חוסם".[83] ראש אמ"ן הסביר מה הוא למד מהאירוע:

> **לחץ בינלאומי מסיבי ומתואם. מסיבי ומתואם, זה אומר - ארצות הברית, אירופה וערבים ביחד, פועל על ערפאת בצורה רצינית, כאשר הוא מכבש לחץ רציני ומתואם [...] אחת המסקנות, אני חושב שהמרכיב הבינלאומי, הוא צריך להיכנס הרבה יותר עמוק, גם בדיונים שלנו במטה הכללי בתחום של הפעלת הכוח והמשמעויות.**[84]

בנוסף, הירידה המשמעותית שחלה בהיקף הפיגועים בעקבות הכרזת ערפאת על הפסקת אש לימדה, לדברי ראש אמ"ן, כי הוא שולט בגובה הלהבות וכי השטח מבין מתי ערפאת רוצה שהפעילות נגד ישראל תפחת.

יחד עם זאת, גורמי המודיעין התריעו שהפסקת האש היא חלקית וזמנית. רח"ט מחקר תיאר את תשתיות הטרור הקיימות ואת חוסר הנכונות של הרשות לסכל אותן והעריך: "אם אנחנו לא נשכיל עכשיו לאלץ את ערפאת להתחיל לטפל בתשתיות טרור, אנחנו נהיה במציאות קשה [...] יהיו פיגועים שאין לצבא מענה אמיתי להם. התגובות שאנחנו מכינים, כל צעדי התגובות האלה, כשלעצמם, הערכיות שלהם היא מאוד מוגבלת".[85] ראש אמ"ן טען שהחלטת הדרג המדיני - לפיה רק אם

83 סגן הרמטכ"ל: "אנחנו רואים בשניים ביוני כהצלחה, זאת אומרת פעם ראשונה בעצם שהצלחנו להציב מול ערפאת איזה שהוא קיר שהיה משולב באיום צבאי ובלחץ בין לאומי, וקשר הדדי בין האיום הצבאי ללחץ הבין לאומי כי אנחנו חושבים שחלק מהלחץ לא היה מתגבש אילולי האיום הצבאי שהביא אותו, בסופו של דבר, להרים ידיים, במונחים שלנו, לפלוט את המשפט על הפסקת האש בערבית, דבר שניסינו מתחילת העימות". מפ"ע, "הפקת לקחים 'גאות ושפל' – פורום למידה בראשות הרמטכ"ל", 25.6.2001.

84 מפ"ע, "דיון אסטרטגי בראשות הרמטכ"ל", 7.6.2001.

85 שם.

הפסקת האש תהיה מוחלטת יתחדש המשא ומתן המדיני - "מובילה אותנו בצורה קבועה והייתי אומר במגמה מאוד ברורה לכיוון של תהליך הסלמה הולך וגובר לכיוון ההתנגשות. מכיוון שהצד השני איננו מסוגל לייצר הפסקת אש מוחלטת כתנאי לדבר שהוא לא יודע מה הוא, ולכן, יש כאן איזושהי בעיה".[86]

הרמטכ"ל היה שותף להערכות אלו: "אני חושב, שאין ספק לאף אחד, שערפאת הוכיח שביכולת שלו לקיים שליטה אסטרטגית בגובה הלהבות, וככל שהזמן הולך וחולף אני מתרשם, שהוא באמת לא רוצה בהסכם [...] אני חושב, שהרשות בנקודת הזמן הנוכחית, איננה מתכוונת לספק את הסחורה, קרי - לעסוק בסיכול אמיתי, לטפל בשורשי הטרור". לכן, "אני חושב שלא ירחק היום, ככה אני מעריך, שבסוף ההגדרה הזאת של הרשות כאויב תוגדר, ואנחנו נצטרך להיכנס לפזה אחרת של לחימה מולם, על מנת פשוט לנצח". לפיכך, הנחה הרמטכ"ל שבעת הנוכחית, "נכון למצות את התהליך של הפסקת האש עד האירוע הבא, שהוא יהיה בלתי נסבל, ואנחנו נחליט מה היא דרגת הבלתי נסבל, וצבירת לגיטימיזציה לתגובה חריפה, והיא צריכה לבוא".[87]

מפקדי השדה הביעו מורת רוח בשל החלטת הדרג המדיני בעקבות הפיגוע ומדיניות הפעלת הכוח באיו"ש. במפגשים עם הפיקוד הבכיר לאחר הפיגוע, הלינו רבים מהם על היעדר יוזמה והתקפיות בפעולות צה"ל ועל ההנחה הסמויה לגבי חוסר המוכנות לפעול בשטח הבנוי. כך, מפקד צוות משייטת 13, סרן דן גולדפוס, אמר בכנס בראשות הרמטכ"ל: "לדעתי בתקופה האחרונה, בלחימה יש חוסר ביוזמה והתקפיות [...] יש לנו יכולת גבוהה מאוד בצבא ואנחנו לא מבצעים את זה. לדעתי אנחנו נמצאים בפעילות יזומה בעצמה נמוכה".[88] לביקורת הצטרפו מפקדי חטיבות סדירות. אל"ם גיא צור, מח"ט 401, אמר בסדנה של פיקוד המרכז: "הדרך שבה התנהגנו, הכלנו, השתבללנו, וכן הלאה, היא דרך שלא הביאה לתוצרים הנדרשים. צריך להפסיק את העניין הזה [...] לדעתי, כמו שעשינו טעות בלבנון, ככה אנחנו עושים עכשיו טעות

86 שם.

87 שם.

88 מפ"ע, "כנס מ"פים ומקביליהם בזרועות בראשות הרמטכ"ל", 17.6.2001, א"צ 19/50/2006.

[...] אני חושב שנגיע בקרוב, למצב שנבין, זו דעתי, שאין ברירה אלא להתחיל לכבוש פה מקומות פלסטינים מסוימים".[89] אל"ם יאיר גולן, מח"ט הנח"ל, שיער:

> **אנחנו כנראה נגיע במוקדם או במאוחר לכיבוש שטחי A. לדעתי זה יהיו שטחי A עירוניים. בואו נוציא מהמוח לכבוש שטחים פתוחים... לא יהיה מנוס מלעשות את זה. גם אם זה לא יקרה, אז בטח הצבא צריך להעלות את זה [...] בתחום של בניין הכוח, אני חושב שאנחנו צריכים לשפר את כשירות הלחימה בשטח העירוני. אני יכול להגיד שאצלנו בחטיבה פיתחנו כמה דברים בעניין הזה, מתודות ואימונים.**[90]

בעיני ראש הממשלה, חוסר התגובה של ישראל לפיגוע בדולפינריום היה חד־פעמי בלבד ונבע מנסיבות מדיניות ייחודיות. בשלושה דיונים שנערכו בשבועות שלאחר הפיגוע חזר שרון על עיקרי ההנחיה המדינית.[91] לגבי המטרה, שב שרון ואמר שהיא נותרה "להביא שקט וביטחון לתושבי ישראל, למנוע בינאום, למנוע הידרדרות ולהשאיר פתח חזרה לשולחן המו"מ", והוסיף שבראייתו "פעילות הטרור לא מושפעת מלחץ צבאי בלבד אלא משילוב פעולות מדיניות, צבאיות, אזרחיות ועוד".[92] שרון חזר על ההנחיה לצה"ל ולכוחות הביטחון, "לפעול על פי מדיניות הכוח שנקבעה: פגיעה במפגעים ושולחיהם [סיכול ממוקד], פעילות בחתימה נמוכה ומוכנות לגבות מחירים במקרה של פיגועים", והדגיש שיש להגביר את המאמץ ההתקפי, להגביר את קצב הסיכול הממוקד ולהגדיל את מספר התקיפות של יעדי הרשות הפלסטינית.[93] לגבי הפעילות הקרקעית בשטחי אֵי, הדגיש שרון: "הפעילות הצבאית צריכה להיות מוכנה לביצוע בלו"ז קצר". הערה זו נבעה מכך שבאירוע

89 פקמ"ז, "סדנא של פיקוד המרכז", 5.6.2001.

90 שם. מח"ט הנח"ל התכוון לתרגילים גדודיים שהחטיבה ערכה בשכונות בטבריה.

91 המזכירות הצבאית משרד ראש הממשלה, "הנדון: הערכת מצב מיוחדת", 3.6.2001; המזכירות הצבאית משרד ראש הממשלה, "הע"מ מדינית", 7.6.2001; המזכירות הצבאית משרד ראש הממשלה, "הערכת מצב מיוחדת בראשות ראש הממשלה", 19.6.2001.

92 המזכירות הצבאית משרד ראש הממשלה, "הע"מ מדינית", 7.6.2001.

93 ההנחיה להאיץ את קצב הפגיעה בפעילי הטרור מומשה בחודשים הבאים. בעוד שבחודש מאי הותקף מהאוויר רק פעיל טרור אחד, בחודשים יולי-אוגוסט המספר עלה לשבעה.

האחרון התברר לראש הממשלה שאין לצה"ל כוחות איכותיים זמינים להגיב זמן קצר לאחר הפיגוע.[94] בדיונים אלו אישר הדרג המדיני את הצעת מערכת הביטחון להכין תוכנית מגירה להשתלטות וסגירת מוסדות הרשות הפלסטינית שפעלו בירושלים (אוריינט האוס ומבנים באבו דיס). פעולה זו לא חרגה ממסגרת האילוצים הבין־לאומיים שכן היא לא נעשתה בשטחי אֵי, אך פגעה באינטרס חיוני של הרשות - נוכחות בירושלים.[95] במבט צופה פני עתיד, הורה ראש הממשלה למערכת הביטחון להתכונן לתרחיש של פיגוע אסטרטגי, "פיגוע קשה שיחייב תגובה קשה".[96]

אך ההנחיה להגיב מיידית לפיגועים מומשה באופן חלקי בלבד במהלך חודש שבו היה רצף פיגועים שבהם נהרגו עשרה אזרחים ושני אנשי כוחות הביטחון.[97] בשני מקרים, לפחות, התכונן פיקוד המרכז לצאת למבצעים כפי שביקש ראש הממשלה, אך לא קיבל אישור לכך מהמטכ"ל.[98]

94 מארבע חטיבות החי"ר הסדירות: חטיבת גבעתי פעלה ברצועת עזה וחטיבת גולני החזיקה את גבול הצפון; חטיבת הצנחנים הסדירה הייתה מפוזרת בין החטיבות המרחביות באיו"ש (הפלנ"ט בחטמ"ר מנשה, גדוד 101 בחטמ"ר בנימין, גדוד 890 בחטמ"ר עציון, גדוד 202 בחטמ"ר יהודה), וחטיבת הנח"ל הייתה באימון ברמת הגולן. דב וייסלגס, ראש לשכת ראש הממשלה, כתב בספרו ששרון חזר ואמר למפקדי צה"ל: "היום היכולת להגיב על פיגוע היא בתוך הזמן הנדרש לכבאים לשטוף את הדם והזכוכיות מהכביש [...] אני מתחנן, תהיו מוכנים, תמיד תהיו מוכנים. התוכניות חייבות להיות מוכנות. אל תתחילו לבוא אלי אחרי הפיגוע עם תוכנית ועוד תוכנית ועד שמסיימים להתכונן תמה ההזדמנות. ואז כשמגיבים, אף אחד כבר לא זוכר ולא מבין למה". וייסגלס, **אריק שרון**, עמ' 127-128.

95 סגירת משרדי הרשות הפלסטינית באבו דיס הופיעה כבר בתוכניות פיקוד המרכז בטיוטות הראשונות של תוכנית "אריות רעננים" מחודש אפריל.

96 המזכירות הצבאית משרד ראש הממשלה, "הערכת מצב מיוחדת בראשות ראש הממשלה", 19.6.2001.

97 5.6.2001 – זריקת אבנים סמוך לצומת שילה (תינוק נהרג); 12.6.2001 – פיגוע ירי בכביש ים המלח-ירושלים (נזיר יווני נהרג); 14.6.2001 –איש שב"כ נהרג מירי בעת מפגש עם סייען; 18.6.2001 – פיגוע ירי סמוך לאבני חפץ (אזרח נהרג), פיגוע ירי על ציר שבי שומרון-חומש (אזרח נהרג); 22.6.2001 - פיגוע התאבדות בגוש קטיף (שני חיילים נהרגו); 28.6.2001 – פיגוע ירי סמוך לכדים (אזרחית נהרגה); 2.7.2001 – פיגוע ירי סמוך לבקה אל־ע'רביה (אזרח נהרג), פיגוע ירי בהר חברון (אזרח נהרג); 4.7.2001 – פיגוע ירי סמוך לכפר שוויכה (אזרח נהרג); 9.7.2001 – הפעלת מטען סמוך לצומת אדוריים (קצין נהרג).

98 פקמ"ז, "דו"ח מבצעים יומי", 28.6.2001, 5.7.2001.

למעלה: ביקור ראש הממשלה את פצועי פיגוע הדולפינריום, שבמהלכו הוא אמר את המשפט "איפוק זה גם סוג של כח".
למטה: ביקור ראש הממשלה באוגדת איו"ש. מימין: אורי שני (ראש לשכת רה"מ), אריק שרון, בנימין בן אליעזר, שאול מופז

בצה"ל ניצלו את הפסקת האש החלקית להפקת לקחים ברמה הבכירה.[99] אחד הלקחים שחזרו ונשנו בדיון היה הנתק בין פיקוד המרכז לבין המטכ"ל ביחס להגיון הפעלת הכוח וההשפעה של הנתק על היעדר קשר בין צורת הפעלת הכוח לבין הרעיון האסטרטגי. ראש אמ"ן התייחס לנושא: "לפעמים בעצמנו נתנו דגש למרכיבי הפעלת כוח, ופחות מדי לחיבור שלהם לתכלית אסטרטגית. אני חושב שבמקרים מסוימים בחלק מהתקופה הזאת גם המדיניות לא הייתה מספיק ברורה". כדוגמה הוא הביא את פעולת בית חאנון:

> **היא לא הייתה מחוברת לתכלית אסטרטגית, היא הייתה תחת השפעה קשה ואמוציונלית גבוהה מאוד של הירי על שדרות. כשבאותו דיון כל אחד הוזעק מכיוון אחר, וכאשר הוחלט להיכנס לשם, אני זוכר שלפחות חלק מהדוברים אמרו שלא בהכרח יש לנו כלים לקבל החלטה בסדר גודל הזה, ואולי כדאי לשחרר את האנשים [...] ולחזור חזרה עם ניתוח אסטרטגי או ניתוח נבון של איזה פעולה תעשה יותר.**

מפקד פיקוד המרכז הסכים לדברי מלכא וטען שהבעיה אינה רק בקשר שבין הדרג המדיני לצה"ל, אלא גם בין המטכ"ל לפיקוד המרחבי:

> **דיבר בוגי [יעלון] על הקיר חוסם [הרעיון האסטרטגי], מעולם לא היה דיון בין הפיקוד למטכ"ל, מה זה הקיר החוסם הזה באמת? לא עשיתי עבודה אצלי על המשמעות של הקיר החוסם הזה, לא חזרתי למטכ"ל, כדי לנסות לתרגם את המשמעויות של מה זה קיר חוסם בעבודה הפיקודית, וזו המהות של השיח הזה. זאת אומרת, זה כאילו שיש הנחיה מטכ"לית, יש קיר חוסם ועכשיו הפיקוד מתרגם את זה למעצבים ודפוסי פעולה. ואני חושב, שאם אנחנו מדברים על תהליך, זה צריך להיות תהליך אחר.**

99 מפ"ע, "הפקת לקחים 'גאות ושפל' – פורום למידה בראשות הרמטכ"ל", 25.6.2001.

ראש אמ"ץ סיכם: "הקשר בין הרעיונות האסטרטגיים לבין הפעולות, לדעתי, לאורך התקופה שאני פה במטה הכללי, רוב הזמן לקה בחסר. הוא השתפר מאוד בחודש-חודש וחצי האחרונים, אבל הייתה תקופה, שלפחות אני הרגשתי, שאנחנו אומרים ומסכמים דבר אחד, ועושים דברים אחרים". הרמטכ"ל קיבל את הביקורת שהועלתה, אך ציין: "בפורומים גדולים אי אפשר יהיה לקבל החלטות, או הם פחות אפקטיביים [...] אז בסוף צריך למצוא את האיזון בין זה לזה וגם כיצד אנחנו מנצלים את הזמן, כי תמיד אנחנו אומרים שזה המשאב הכי יקר שלנו". בנוסף, יש מקרים שבהם נדרשת החלטה מיידית ברמה האסטרטגית והטקטית, ולכן "חלק דיברו כאן שהכל צריך להיות תהליך סדור, לעיתים המענה שצריך להינתן, לא יכול להיות שבסופו של דבר הוא יהיה פרי של תהליך סדור של חשיבה, שאולי לוקחת חודשיים-שלושה, כי אז המצב שוב משתנה".[100]

שבועיים מאוחר יותר, חזר ראש הממשלה על אותן הנחיות. מצד אחד, "לא משנים את המדיניות - ממשיכים להיות מחויבים לטנט ודו"ח מיטשל"; אך מצד אחר, הוא הורה לצה"ל לתכנן תגובה המבוססת על "עקרון התגובה המהירה - על פיגוע יש להגיב בתקיפת יעדים הקשורים לאירוע (טריטוריאלית או ארגונית) **בזמן קצר**". לגבי אופן התגובה, הביע שרון חוסר נחת מעצם השימוש בחיל האוויר והדגיש: "עדיפות התגובה להפעלת אש קרקעית על הפעלת מסק"ר אוויר".[101] גם הפעם הורה הרמטכ"ל לכל חטיבה מרחבית להמליץ על מספר יעדים לתגובה במקרה של פיגוע.[102] אך בשונה מהחודשים הקודמים, הנחיית ראש הממשלה מומשה באורח מלא ונרחב יותר. כוחות צה"ל החלו לפעול בפאתי שטחי אֵי באופן יותר משמעותי.

ב־12 ביולי, בשעה שהחליף תא"ל יצחק [ג'רי] גרשון את תא"ל בני גנץ כמפקד אוגדת איו"ש, התרחשו שני פיגועי ירי, אחד סמוך ליישוב

100 שם.

101 מפ"ע, "הערכת מצב מיוחדת", 13.7.2001 (ההדגשה במקור). ראש הממשלה חזר בדיון על הנחיות, שככל הנראה העביר טלפונית מספר ימים קודם לכן, כיוון שבאותם ימים שהה בביקור באירופה.

102 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "הערכת מצב – סיכום רח"ט מבצעים", 11.7.2001.

12 ביולי 2001, תא"ל יצחק גרשון (מימין) מחליף את תא"ל בני גנץ (משמאל) כמפקד אוגדת איו"ש. ביניהם עומד מפקד פיקוד המרכז האלוף איציק איתן.

הר ברכה ואחר בהר חברון, שבהם נהרגו שני אזרחים.[103] בתגובה, עוד באותו יום תקפו כוחות צה״ל מחסומים ועמדות של מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית במרחבי שכם וחברון.[104] כעבור שלושה ימים, נורתה אש במקומות שונים בחטמ״ר חברון לעבר יישובים יהודיים ומוצבים. בתגובה פשטו כוחות מגדוד שמשון בפיקוד סא״ל אבי עובד, ומגדוד 202, בפיקוד סא״ל רוני נומה, על מחסומים של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים בשטח H1.[105] בימים הבאים המשיכו הכוחות לממש את

103 בפיגוע סמוך להר ברכה נפצעו שלושה בני משפחה אחת, ובפיגוע בהר חברון נהרג אזרח. במהלך הלילה נורתה אש לעבר אזרחים שהגיעו למקום הפיגוע בהר חברון, ונהרג אזרח נוסף.

104 בתגובה לירי בכביש הגישה ליישוב הר ברכה הותקף מחסום קליל, מבנה של המודיעין הצבאי בהר עיבל וטנק התמקם בנ.ג 600 בסמוך לכפר קליל בשטח אֵי. בתגובה לאירועים בחברון, נכבש והושמד מחסום בצומת ה״שניצל״ ובבית כחיל, נורה טיל נ"ט לעבר מחסום עלי בכאא. חטמ"ר יהודה, ״תחקיר תקיפת מחסום בית כחיל ומחסום דורא צפון״, 16.7.2001.

105 מחסום דורא צפון, מחסום בית כחיל, ״המחצבה״ חטיבת יהודה, ״תחקיר תקיפת מחסום בית כחיל ומחסום דורא צפון״, 16.7.2001. השינוי במדיניות הפעלת הכוח ניכר כאשר משווים את המקרה הזה למקרה דומה שהתרחש ב־25 ביוני בחברון, שבעקבותיו נורתה אש מנשק קל לעבר מקורות הירי בלבד. חטיבת יהודה, ״תחקיר ירי מאבו סנינה ופציעת ילד יהודי וארבעה לוחמים״, 25.7.2001.

מדיניות התגובה לכל פיגוע.[106] ככל הנראה, פעולות אלו לא היו בידיעה מלאה או באישור פרטני של פיקוד המרכז והמטכ״ל.[107] מפקד הפיקוד קבע בסיכום התחקיר לאירוע בחברון:

> **הנחת היסוד היא שהירי על הישוב היהודי בחברון לא יפסק. לכן, תכניות הפעולה לתפיסת אבו סנינא ותפיסת שטחים שולטים בפאתי שטחי A נכונות, כמו גם הפעולות שננקטו ע״י הכוחות בליל ה־15 ביולי 01. יחד עם זאת, כל פעילות תגובתית בחברון וסביבותיה הכוללת כניסה לפאתי שטחי A ו/או פעילות אחרת בעלת השפעות על כלל השטח חייבות לקבל אישור רמה ממונה במיוחד במציאות הנוכחית. בכל מקרה גם פעילות תגובתית לא תגרור אחריה הישארות בשטח A ויש לצאת מיד לאחר ביצוע הפעולה.**[108]

גם במטכ״ל הרימו גבה לנוכח הפעילות בחברון, וראש אמ״ץ הדגיש בהערכת מצב שבועית: ״מדינת ישראל דבקה בדו״ח טנט. תוך ביצוע פעולות לתגובה מקומית, תלוית הקשר זמן ומרחב כתגובה לפיגועים. יש לשמור על מסגרת ההנחיות הקיימות. אין כניסה לשטח A ללא אישור. פיקוד מרכז, אין כניסה לשטח A ללא אישור, אין לבצע ירי יזום למעט התגובות האלה״.[109] בהערכת המצב השבועית בראשות הרמטכ״ל, הדגיש מופז כי ״ירי טנקים במובלעות פיקודיות יתבצע באישור הרמטכ״ל בלבד״, והוסיף שנותר ״לשוב ולפעול בשטחי A בתגובה לפיגועים ולזמן קצוב״.[110]

---

106 ב־16 ביולי, בעקבות פיגוע ירי בכביש הגישה לחומש, הרסו כוחות צה"ל מחסום פלסטיני סמוך לשוויכה. בשישה מקרים נורתה אש טנקים לעבר מחסומי מנגנוני הביטחון הפלסטיניים בעקבות פיגועים במרחב. ב־27 ביולי, בתגובה לפיגוע בכביש 433, נורו פגזי טנק לעבר שלושה מחסומים של מנגנוני הביטחון (כל הנתונים לקוחים מדו"חות יומיים של מחלקת האג"ם של מפקדת פיקוד המרכז). השינוי במדיניות התגובה של צה"ל בא לידי ביטוי במסמך של המנהל האזרחי: ״תקיפות צה"ל את המחסומים בשכם ובחברון לאחר הפיגועים ב־12 ביולי נגד אזרחים ישראלים התקבלו בהפתעה מצד הבטח"ל [הביטחון הלאומי]. יחד עם זאת לא קיבלנו כל מחאה מצד גורמי הקישור וניכר כי הבינו את כללי המשחק הגורסים כי אחרי פיגוע ירי נגד אזרחים הם מהווים את הכתובת של צה"ל״. המנהל האזרחי, ״דו"ח פעילות תקופתי 9.6.2001-16.7.2001״, 16.7.2001.

107 בדו"ח היומי של פיקוד המרכז מופיעה הערה בצבע אדום: ״מפקדת איו"ש לא העבירה נתונים ולא ברור לנו משך זמן השהות בשטחי הרש"פ ומועדי הכניסה והיציאה״. מפקדת פיקוד המרכז: "דו"ח מבצעים יומי 15.7.2001״, מעודכן ל־16.7.2001 לשעה 06:00.

108 מפקדת פקמ"ז, ״תחקיר אירועי הירי בחברון בליל ה־15 ביולי 01״, 17.7.2001 (ההדגשה במקור).

109 אמ"ץ, ״הערכת מצב ראש אמ"ץ – סיכום ראש אמ"ץ״, 18.7.2001.

110 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״הנחיות לאחר הע"מ שבועית רמטכ"ל״, 19.7.2001.

לעומת הדוברים הקודמים, ראש הממשלה שיבח את פעולת הכוחות.[111] אולם למרות פיגוע התאבדות ב־16 ביולי בתחנת הרכבת בבנימינה, שבו נהרגו חייל וחיילת; למרות ניסיון פיגוע התאבדות כפול בירושלים, שנכשל עקב תקלה טכנית; ולמרות ירי מרגמות לעבר שכונת גילה, נותר דפוס התגובה לפיגועים כשהיה: פגיעה במחסומים של מנגנוני הביטחון של הרשות המאוישים באנשי כוח 17 שהיו מעורבים בפיגועים, הטלת כתר על הערים הפלסטיניות והמשך החיסולים הממוקדים של פעילי טרור מרכזיים. הבולט במבצעים בקיץ 2001 היה הריגת ראש הזרוע הצבאית של החמאס בבית לחם, עומר סעאדה, ב־17 ביולי.

בדיון הערכת מצב הלין הרמטכ״ל על הצורך באישורו של הדרג המדיני לפעילות בשטחי אֵי:

> **אני קובע שהמדיניות הנוכחית מגבילה את צה״ל לפעול כפי יכולתו כנגד הטרור. העובדה שמגבילים מפקד אוגדה ואלוף פיקוד להחליט לתפוס גג של בית, מאה מטר בתוך שטח הרצועה, היא מגבילה את צה״ל, נקודה. אני הולך להגיד את זה לשר הביטחון ולראש הממשלה - היא מגבילה את צה״ל. לא יכול להיות, שהיום, מאז ה־13 ביוני, ארבעים ושניים יום מהפסקת האש, יש שבע מאות פיגועים, שבעה עשר הרוגים, ואנחנו מגבילים את עצמנו בלתפוס איזה גג של בית נטוש, עשרים מטר בתוך שטח האוטונומיה, בשביל להגן על האזרחים והחיילים שלנו. בסוף אני מאשר את זה, מעבירים את [האישור] לשר הביטחון, אז זה קורה אחרי שעתיים. בינתיים, מעבירים בהנחיות כאלה ואחרות לפיקוד. צריך לסמוך על המפקדים שלנו, ועל אלופי הפיקודים, גם אם לעיתים יש טעויות.**[112]

נראה כי הגבלות אלו לא הגיעו מלשכת ראש הממשלה, שכן לאחר רצף פיגועים במרחב ירושלים כינס שרון התייעצות דחופה שבה הביע חוסר נחת מהצעות צה״ל:[113]

111 ״ראה"מ שבח את הכוחות [...] על התגובה המהירה לפיגועים״. המזכירות הצבאית משרד ראש הממשלה, ״הערכת מצב מיוחדת בראשות ראש הממשלה״, 13.7.2001.

112 מפ"ע, ״הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל״, 26.7.2001.

113 29.7.2001 – פיצוץ מכונית תופת בחניון תת־קרקעי בשכונת פסגת זאב בירושלים (שלושה אזרחים נפצעו קל), ירי על ניידת משטרה סמוך למעלה אדומים (שוטר פצוע קל); 30.72001 – פיצוץ מטען בסופרמרקט במרכז ירושלים, פיגוע דקירה בעיר העתיקה (אזרח פצוע קשה), פיגוע דקירה בשכונת ארמון הנציב (אזרחית פצועה קל).

אי אפשר להמשיך, זה מלחמה, חייבים לעשות משהו. בעד ללכת עכשיו [הרישום נקטע]. מה עושים? לא יכול להימשך המצב הזה. המצב הולך ומידרדר. לייצר מטרות. תמציאו משהו שיאמר להם: קחו את הדברים בידיים. צריך לגרום להם להבין שמה שנוגע לביטחון יש תגובה מיידית של צה"ל. שיהיה "אי אפשר" להמשיך ככה. מהבוקר מדברים [...].[114]

כעבור עשרה ימים, ב־9 באוגוסט, התפוצץ מחבל מתאבד במסעדת סבארו בירושלים והרג 15 אזרחים. בעקבות הפיגוע הקשה נוצר חלון הזדמנויות מדיני לממש את דרישת ראש הממשלה לחרוג מדפוסי הפעולה הרגילים. בהתאם לתוכנית שהוכנה מראש, השתלטו במהלך הלילה כוחות משטרה וצבא על בנייני ממשל של הרשות הפלסטינית באבו דיס ("סכין קהה 3") ועל בניין האוריינט האוס במזרח ירושלים. אך למעט מהלך זה, תגובת צה"ל לפיגוע הקשה חזרה על עצמה (תקיפה מהאוויר של מטרות הרשות וכתר על הערים הגדולות). אפילו ההצעה לחרוג מהפעולות הרגילות ולהיכנס לתוך ג'נין ולפוצץ את בניין המוקטעה נדחתה על ידי שר הביטחון בטענה שנספח ההגנה האמריקאי התקשר ובירר אם בכוונת ישראל לכבוש את הגדה המערבית בתגובה לפיגוע.[115] רק כעבור ארבעה ימים, בעקבות פיגוע התאבדות בקריית מוצקין שבו נפצעו 16 אזרחים, בוצעה הפעולה המתוכננת בג'נין. בפשיטה המשוריינת הראשונה בלב השטח העירוני הפלסטיני, כוח שריון והנדסה בפיקוד מח"ט 500, אל"ם עוזי מוסקוביץ, נכנס לעיר שממנה הגיע המחבל המתאבד והרס מבנה של המשטרה ("סכין קהה 1").[116] בשל היעדר גינוי אמריקאי

---

114 "התייעצות אצל ראה"מ - רישומים של המזכיר הצבאי של שר הביטחון מהדיון", 30.7.2001, א"צ 37/217/2018.

115 "הערכת מצב שר הביטחון - רישומים של המזכיר הצבאי של שר הביטחון מהדיון", 9.8.2001, א"צ 37/217/2018.

116 היה זה מבצע אחד משלושה שהציע פיקוד המרכז. השניים האחרים היו מבצע לניתוק העיירה קבטיה מג'נין ומעצר מבוקשים בעיירות סביב ג'נין (טמון, קבטיה ועראבה). בעקבות דברי נציג השב"כ בדיון, שאין מודיעין מבוסס על מבוקשים בשלושת העיירות, אמר ראש אמ"ץ: "אנחנו הולכים להיכנס לתוכנית פעילות של סדרת מכות שאני מקווה שיש להם תכלית אסטרטגית בסוף, אני לא בטוח, אבל יכול להיות שאני לא מבין את ההגיון הזה, אחד. כי אסור שהמכות יובילו את האסטרטגיה, צריך להגיד מה רוצים ולהתאים לזה פעילות". מפ"ע, "הצגת יעדים לרמטכ"ל", 13.8.2001.

לפעולות קצרות בשטח אֵי בחתימה גבוהה, מעתה כבר לא הוגבל צה״ל בערים הפלסטיניות לפעולות בחתימה נמוכה.[117] בחברון פשט כוח מגדוד 202 על שכונת אבו סנינה ב־23 בחודש ופוצץ שני מבנים שמהם נורתה אש לעבר היישוב היהודי בעיר, ממנה נפצעו שני אחים.[118] בסוף החודש פגע חיל האוויר במזכ״ל החזית העממית לשחרור פלסטין, אבו עלי מוסטפא, והרגו בעת ששהה במשרדו ברמאללה, באמצעות ירי טילים ממסק״ר. בתגובה שבו הפלסטינים וירו לעבר שכונת גילה, ושוב השתלטו כוחות צה״ל למשך מספר ימים על עמדות שולטות בבית ג׳אלא (28-30 באוגוסט – מבצע ״בית מוגן״). בחברון, בתגובה להמשך הירי משכונת אבו סנינה לעבר היישוב היהודי בעיר, ביצעו כוחות מגדוד 202 מארבים בשטחי אֵי לחוליות הירי (״מלכה לב אדום״) ופגעו בשני חמושים; פעילות שתחזור על עצמה בשבועות הבאים בשל המשך הירי לעבר היישוב היהודי בחברון.[119]

למעשה, במהלך הקיץ לא השתנו הקווים הכלליים של מדיניות ישראל שכללה, כפי שתיאר הרמטכ״ל בפורום חשיבה: מאמץ לפגיעה במבוקשים בכירים (סיכול ממוקד), פעילות מול כפרים שמהם יוצאים פיגועים, מאמץ הגנה על הצירים באיו״ש וברצועת עזה ועל קו התפר ו״יצירת מנופי לחץ באיום לכיבוש שטחי A״.[120] לעומת החודשים הקודמים, היה שוני באופן שבו מימש צה״ל את חופש הפעולה שניתן לו על ידי הדרג המדיני. התגובה לכל פיגוע כללה מימוש מרכיבים בודדים מתוכנית ״אריות רעננים״, אך לא את התוכנית המלאה. לדוגמה, ב־9 בספטמבר התרחשו שלושה פיגועים: בנהריה, בכביש

117 מלכא הצביע על כך: ״אני חושב שגם לגבי הכניסות שלנו לשטח A, אפשר לראות תגובות שהן שונות. אם אנחנו נכנסים במאפיינים של בית חאנון, ובמאפיינים של שהייה ארוכה, יש התייחסות אחרת. אם אנחנו נכנסים במאפיינים של נגיעה, פעולה וחזרה, מאפיינים של פשיטה, ההתייחסות היא שונה״. מפ"ע, ״הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל״, 16.8.2001.

118 חטיבה 35-גדוד 202, ״תחקיר מבצע 'קצר ולעניין'״, 23.8.2001.

119 אלוף (מיל') יצחק גרשון תיאר את נסיבות האירוע כך: ״במהלך שיחה עם אל"ם דרור ויינברג שהיה מח"ט יהודה התפתח הדו־שיח הבא:
תא"ל גרשון: מה שאני מציע הוא שתטיל על רוני [נומה, מג"ד 202] להוציא פטרול אלים שימתין ליורים ופשוט יהרוג אותם.
אל"ם דרור ויינברג: אתה מבין שזה שטח A?
תא"ל גרשון: מבחינתי ברגע שיש איום על חיי תושבים במרחב שאנחנו מופקדים עליו – אין משמעות להגדרת השטח, אנחנו חייבים להסיר את האיום״. ראיון עם אלוף (מיל') יצחק (ג'רי) גרשון, 20.1.2022.

120 מפ"ע, ״פורום חשיבה בראשות הרמטכ"ל: סיכום״, 5.9.2001.

הבקעה ובצומת בית ליד. למחרת שב צה"ל לפעול בתוך הערים הפלסטיניות לפי ההיגיון של תוכנית "אריות רעננים 5", והתמקד בפעולות במרחבים מהם יצאו המפגעים.[121] מתוך הבנה שהמפגעים בכביש הבקעה הגיעו מאזור גב ההר, נורו טילי עורב לעבר מחסום פלסטיני סמוך לטמון ("להטוטן חום 4"), וסיור משוריין של כוח מחטיבה 401 עבר בתוך יריחו להמחשת נוכחות ("ביקורת פתע"). בתגובה לפיגוע בנהריה, שתוכנן על ידי תשתית טרור בג'נין, נכנס שוב כוח מחטיבה 500 עם כוחות הנדסה, ובהם סיירת יעל, לעיר והרס חלקים ממבנה המוקטעה ("סכין קהה 1 משופר"). בנוסף תקף חיל האוויר מתקנים של הרשות באיו"ש וברצועת עזה. פעולה שחרגה מדפוס הפעלת הכוח בשטחי אֵי התרחשה ב־12 בספטמבר, כאשר לעיירה עראבה שבשטח אֵי נכנס לראשונה צק"ח מוקטן בפיקוד מח"ט 35, שכלל כוחות מגדוד 101, בפיקוד סא"ל דוד בלומנפלד, צוותים מיחידת דובדבן, פלנ"ט ופלס"ר צנחנים, טנקים מגדוד 9 וכוחות הנדסה ("להטוטים חומים 2"). הכוחות כיתרו את הכפר ופשטו על מבנים שבהם שהו המבוקשים. במהלך חילופי הירי הוזעקו מסוקי קרב לסיוע. בסיום האירוע נהרגו שלושת המבוקשים. באותו לילה פשט צק"ג מוקטן בפיקוד מח"ט 933, שכלל צוותים מהפלס"ר, הפלנ"ט והפלחה"ן החטיבתיים, פלוגה מגדוד 50 ומחלקת טנקים, על טמון למעצר מבוקשים ופיצוץ בתים בכפר ("להטוט חום 3"). שני מבצעים אלו סימנו את תחילתו של שינוי, הם מיצו את חופש הפעולה שניתן לצה"ל לפעולה בשטחי אֵי: הם היו בשטח אֵי הכפרי, והיו אמנם מוגבלים בזמן אך בחתימה גבוהה.

להערכת אמ"ן, חוסר היכולת של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים למנוע את הכניסות החוזרות ונשנות של צה"ל לשטחי אֵי, גרם לרשות הפלסטינית לגבש תוכנית הגנה שהרעיון המרכזי שלה היה כלהלן:

> **לתעל את הכוחות לשטחים בנויים, שבהם יהיה קשה להם לתמרן, ושם להפעיל נגדם אמצעים שיפגעו בהם, בין אם אמצעי נ"ט, בין אם הפעלה של מתאבדים, מכוניות תופת לעבר הנוכחות הישראלית שתיווצר בתוך שטחי A. וכמובן, במקביל, אם כל זה לא יעזור, לנסות ולהביך את ישראל על ידי המשך הפח"ע, תוך כדי הנוכחות הישראלית בתוך שטחי A, או לאחר יציאת הישראלים משטח A.**[122]

121 פיגוע התאבדות בנהריה (שני אזרחים וחייל נהרגו); פיגוע ירי בכביש הבקעה (שני אזרחים נהרגו); מכונית תופת התפוצצה בצומת בית ליד (11 אזרחים נפצעו).

122 מדברי רח"ט מחקר. מפ"ע, "הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל", 16.8.2001.

בסוף אוגוסט נפגש ראש הממשלה עם פורום מטכ"ל.[123] בפתח המפגש הצביע הרמטכ"ל על כך שהתכלית המדינית איננה ברורה דיה:

אנחנו, למעשה, היום מנהלים מערכה שהגבולות שלה ברורים לחלוטין. מצד אחד, קבעת שאין המשך של משא ומתן ללא הפסקת אש, קרי – אין הישגים לאלימות ולטרור, זה גבול אחד. והגבול השני של המערכה הנוכחית, היא העובדה שאנחנו רוצים לקבל את התמיכה הבין לאומית ולא לאבד אותה, ובתוך אנחנו מנהלים לחימה. אני חושב, שמה שחסר היום, הוא איזה שהוא מעצב, שבאמצעותו ניתן לעצב את המציאות לטווח הזמן הארוך [ראש הממשלה שאל: "למה אתה מתכוון מעצב?"] [הרמטכ"ל השיב:] כמובן שהמעצב הזה הוא מעצב מדיני, כשאומרים את התכלית שלשמה אנחנו מנהלים את המערכה הזאת, ואם התכלית היא להגיע לשולחן של משא ומתן, זה נושא אחד, ואם התכלית היא להגיע לתכנית אחרת, אז זה נושא אחר. את התכלית צריך לקבוע הדרג המדיני, לא הצבא.

בעקבות הערת הרמטכ"ל, הרחיב שרון בדבריו על הרובד האסטרטגי של העימות הנוכחי:

למה רוצים להגיע? אני הערכתי, שלא ניתן להגיע להסדר במהלך חד פעמי. מדובר בקונפליקט שנמשך למעלה ממאה ועשרים שנה, הקונפליקט הזה התחיל בימי הטורקים, עבר לימי המנדט, עבר לשנים שבהן יהודה ושומרון היו תחת כיבוש ירדני, תשע עשרה שנים, מקודם – עיראקי וירדני, אחר כך – ירדני, ורצועת עזה לכיבוש מצרי במשך תשע עשרה שנה. המאבק הזה לא פסק גם אחר כך, זה מאבק שנמשך ומתמשך. לכן, אני תמיד חשבתי, שמה שאפשר להגיע אליו, זה למצב של אי לוחמה, מצב של שביתת נשק לתקופה ממושכת, ללא לוח זמנים, אבל עם לוח ציפיות, כדי שנוכל לעמוד על

123 מפ"ע, "דיון מטכ"ל בנוכחות ראש הממשלה", 20.8.2001. כל הציטוטים בפסקה זו לקוחים מדיון זה. מתוך ראיונות עולה שראש הממשלה נהג לבקר כמעט מדי שבוע את החטיבות המרחביות באיו"ש וברצועת עזה.

התפתחות מערכות היחסים, בינינו ובין הפלסטינים.[124]

לגבי צורת ההסדר הזמני מבחינה טריטוריאלית אמר ראש הממשלה:

> **אותם אזורים שהם צפופי אוכלוסין, שהם היום בתחומים של אזורי A וחלק B, אלה שממילא יהיו בעתיד בידיהם - זה סטטוס אחד, אזורים אחרים - זה סטטוס אחר, כשבידינו צריכים להישמר אזורי ביטחון. זו גם ערובה להמשך קיומה של ירדן, הייתי אומר, כמדינה האשמית ולא כמדינה פלסטינית, כי אז הגבול יהיה מגבול עיראק עד פרברי תל אביב.**

ראש הממשלה לא נשאר ברמת החזון המדיני, אלא התייחס גם להיבטים שונים של העימות הנוכחי עם הפלסטינים. הוא חזר על ההנחיה המדינית שניתנה עם כניסתו לתפקיד: "עם תום האלימות, עלינו לשאוף לחזור לנהל משא ומתן. אני לא ראיתי כמטרה את מיטוט הרש"פ, אבל, מצד שני, אני רוצה שיהיה ברור - הממשלה הזאת לא תנהל משא ומתן תחת אש, קחו את זה בדיוק כמו שאני אומר". ראש הממשלה מנה את הסיבות האסטרטגיות לאילוצים החלים על הפעלת הכוח. ראשית, הסכנה להידרדרות אזורית:

> **אם, נאמר, המצב היה מתדרדר, או היינו בוחרים בדרך פעילות מול הפלסטינים [...] כל פעילות מסיבית שלנו, יכולה ליצור מצב, שבו כוחות מצריים יכולים להיכנס לסיני ללא ירייה אחת, כמו שכוחות סורים יכולים להפר את ההסכם ללא ירייה אחת, רק פשוט להתקרב, אמנם שם המרחקים ממילא הם קצרים, הם יכולים להתקרב. ישראל בדילמה. ישראל, כדי לממש את זכויותיה, צריכה ללכת למלחמה. מיד יינטש כאן ויכוח - האם לצאת למלחמה? ההחלטה, לדעתי, תהיה לא לצאת למלחמה. אי אפשר לקחת עם למלחמה, כשלא נורית ירייה אחת. אם תוקפים - אז אין ברירה.**

124 באותו יום הסביר הרמטכ"ל את שהבין מדברי ראש הממשלה: "את השאלה הזאת אני לפחות שאלתי היום, כשדיברנו על עיצוב המציאות, בשיחה עם ראש הממשלה, והוא שאל - מה זה מעצב? אז הסברנו לו, מבלי להיכנס לתחום הפוליטי. לדעתי, הוא נתן תשובה, של המציאות הנוכחית של קבלת ההחלטות, או קבלת ההחלטה על פי המציאות הנוכחית של הדרג המדיני, שלא הולכים כנראה ליצור איזה שהם מצבים מעצבים חדשים, כי הם בכולם מחייבים החלטות מאוד מאוד קשות, אלא ממשיכים באיזה שהוא כיוון". מפ"ע, "השפעת מימד הזמן בראשות הרמטכ"ל", 20.8.2001.

לכן, "כל מה שנצליח לעשות ברמה הטקטית, ימנע הידרדרות ברמה האופרטיבית והלאה. למשל, נוכח המצב שיש היום בלבנון, בשיחותיי עם הרמטכ"ל, בשיחותיי עם שר הביטחון, מפקדים שאני נפגש איתם, אנחנו מדברים תמיד על דבר אחד - שצריך לנקוט בכל אמצעי הזהירות, שלא ניפגע בצורה כזאת שנאלץ להגיב".[125]

שרון גם התייחס ללחץ של הקהילה הבין־לאומית לשפר את המצב האזרחי ברשות הפלסטינית.

> **אני רוצה לומר, שמקשה עלינו [מבחינה מדינית] המצב של הקשיים בהם נתונה האוכלוסייה הפלסטינית, אני גם התחייבתי בעניין הזה [למנהיגי העולם] צריך לראות את הדברים האלה, וצריך לשקול אותם במסגרת השיקולים הכללים. [...] הנושא הזה, של הקלות על האוכלוסייה, זה דבר שמאפשר לנו, גם לעמוד במערכה המדינית, וגם להיות מסוגלים לבצע את הפעולות הצבאיות שצריך.**[126]

באשר לטענת גורמי המודיעין שערפאת הוא הסיבה לעימות, אמר ראש הממשלה:

> **ערפאת מופיע היום כלוחם חופש. אפשר וצריכים להגיד עליו כל מה שאתם רוצים, בעולם של היום הוא לוחם חופש, אז בארצות הברית זה משהוא אחר, שם מצבנו הוא לא רע, אבל באירופה ובמקומות אחרים הוא לוחם חופש. אם אני אצטרך לבוא היום ולומר: תכריזו על ערפאת [כאויב], לא בארצות הברית, אני אומר במקומות אחרים, זה לא יעבור היום.**[127]

לכן, המערכה המדינית מרכזת את המאמץ בדה־לגיטימציה של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים שעוסקים בטרור, "אז אני אומר: תכריזו על כוח 17, תכריזו על התנזים, תכריזו על הפתח, ואני אומר את זה לכל הארגונים ולכל ראשי הממשלה, הייתי אומר, הקונגרס מהצד הזה ומהצד השני, יש פעולה בנושא הזה. בזה יש סיכוי".[128]

125 מפ"ע, "דיון מטכ"ל בנוכחות ראש הממשלה", 20.8.2001.

126 שם.

127 שם.

128 שם.

לגבי צורת הפעולה שהייתה נקוטה באותה עת בידי צה״ל, טען ראש הממשלה:

> **אני חושב שיש לנו היום את המודל הנכון של הפעילות. שמתבטא, ואתם יודעים את זה, אחד - בתגובות, וצריך להגיב. לא יכול להיות דבר שאין עליו תגובה מיידית, חייבת להיות תגובה מיידית. לפעמים יש מטרות ולפעמים אין מטרות, לפעמים יש מטרות שיש בהם תוצאה, לפעמים יש מטרות שאין בהם תוצאה** [...] **יש לכם חופש פעולה באזורי C, יש לכם חופש פעולה באזורי B, אתם נכנסים גם לאזורי A לצורך כניסות ויציאות, אין מגבלה בדבר הזה. פרט לנושא של כל מאמץ שלא לפגוע באזרחים.**[129]

בייחוד הדגיש ראש הממשלה את נושא הסיכול הממוקד והמעצרים של פעילי טרור:

> **פה אני חושב היו לנו בהחלט הישגים גדולים מאוד, זה כל הנושא שנקרא לו: מימוש זכותנו להגנה עצמית** [...] **שזאת הדרך הכי יעילה וגם הכי מוצדקת, וגם מבחינה מוסרית היא נכונה. לא צריך לאפשר, לא למי שמארגן מתאבדים, ולא למי שמכין מכוניות תופת, ולא למומחים הצבאיים, לא צריך לאפשר להם לעבוד.**[130]

בסיום דבריו התייחס ראש הממשלה להרצאתו של משה דיין ״פעולות צבאיות בימי שלום״[131] מתוך כוונה להדגיש לצמרת צה״ל את הצורך לשמור על יכולת תגובה מיידית לפיגועים:

> **פעם הייתה הרצאה של דיין, הוא קרא לזה ״פעולות בימי שלום״. הוא הסביר את העניין הזה, והוא אמר - פעולות**

129 מפ"ע, ״דיון מטכ"ל בנוכחות ראש הממשלה״, 20.8.2001. ב־9 בספטמבר ביקר ראש הממשלה בפיקוד המרכז, ולדברי הרמטכ"ל, ״ההתרשמות מסך הכל הפעילות של איו"ש והפיקוד הייתה התרשמות טובה מאוד גם מהיקף הפעילות וגם מתוצאותיו״. מפ"ע, ״דיון מטכ"ל בראשות הרמטכ"ל״, 10.9.2001 (ההדגשה שלי, א"ל).

130 מפ"ע, ״דיון מטכ"ל בנוכחות ראש הממשלה״, 20.8.2001.

131 ההרצאה פורסמה בכתב העת "מערכות": משה דיין, ״פעולות צבאיות בימי שלום״, **מערכות 118-119**, אפריל 1959.

בימי שלום, אולי במלחמה גם כן, הכל צריך להיות מדויק ככה, אבל במלחמה הולכים על הכל..., אז הדברים לא בדיוק יוצאים בדייקנות כזאת, כמו בימי שלום. הוא הסביר אז – שבימי שלום, הדרג המדיני צריך לקבל, הייתי אומר פה, את הדברים בדייקנות מרבית, ממש מרבית, צריך לתת לו את חופש הפעולה. הוא הדגיש תמיד דבר אחד – את נושא המיידיות. הדברים צריכים להיעשות באופן מיידי, כשמדברים על תגובה – התגובה צריכה להיות מיידית. יש הבדל, [...]

לפי התגובה, שיהיה ברור שתהיה תגובה, זה גם מה שהחליט הקבינט, ואלו היו גם ההצעות של מערכת הביטחון, אבל הדברים הם צריכים להיות מיידים. אני יודע, זה קשה, ואי אפשר להחזיק בכל מקום כוחות וכן הלאה. אני אומר לכם את זה – אפשר לעשות תגובות מיידית, וצריך להיות מוכנים שהתגובות תהיינה מיידיות. תגובה מיידיות היא, ראשית כל – זה ודאי לא מה שקורה למחרת היום. אם אפשר, שזה יהיה ממש בפרק זמן קצר ביותר, אין בכלל צורך להסביר לאף אחד שום דבר אחר כך, על זה צריך מאוד להקפיד.[132]

על בסיס אמירות אלו, סיכמו כעבור שבוע ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל את עקרונות הפעלת הכוח:

אנחנו צריכים להמשיך להפעיל לחץ רציף, התקפי, אבל במידה, על מנת לא להביא להידרדרות [...] הסיכול הממוקד יימשך [...] סוגיית התגובה המהירה, בין אם זו כניסה לתוך שטחי A, או בין אם זו תגובה אל מול מטרות ויעדים פלסטינים. זה עובד נכון היום בפיקודים, וכך זה צריך להימשך. אנחנו צריכים לעשות כל מאמץ להימנע מטעויות, ללכת לכיוון של הקלות אזרחיות בכל מקום שניתן.[133]

132 מפ"ע, "דיון מטכ"ל בנוכחות ראש הממשלה", 20.8.2001.

133 מדברי הרמטכ"ל בדיון. מפ"ע, "דיון מטכ"ל – אינפורמציה בראשות הרמטכ"ל", 27.8.2001.

השפעת פיגועי 11 בספטמבר

ב-11 בספטמבר 2001 התכנס הקבינט המדיני־ביטחוני לדיון לא שגרתי על חלופות אסטרטגיות למדיניות שננקטה בזירה הפלסטינית, שהופסק למשמע הידיעות על מתקפת אל־קאעידה בארה״ב.[134] בהערכת מצב שהתקיימה באותו יום, הגיע שר הביטחון למסקנה: ״זו הזדמנות היסטורית לחייב את הרשות הפלסטינית להפסיק את הטרור באופן מיידי, להזהיר את ערפאת מפני אי הפסקת הפח״ע ובמידת הצורך לנקוט בצעדים חריגים שלא ניתן היה לנקוט בעבר״.[135] יומיים לאחר מכן, גם הרמטכ״ל העריך שהמתקפה על ארה״ב תאפשר חופש רחב יותר לצה״ל לפעול באגרסיביות נגד ארגוני הטרור:

> **התקפת הטרור בארה״ב יצרה מצב חדש בהתייחסות העולם לטרור, אשר יחזק את התודעה בקרב עמי העולם בדבר הצורך להוקיע את הטרור ולהילחם בו [...] הולכת ומתגבשת חזית אחידה בקרב מדינות המערב ללחימה בטרור הבינלאומי, אשר ייתן לגיטימציה נרחבת ללחימה גם בטרור הפלסטיני, כחלק מהטרור האסלאמי הקיצוני במזה״ת ובעולם כולו.**[136]

אך בטווח הזמן הקצר, המגמות היו שונות לחלוטין מהערכת שר הביטחון והרמטכ״ל. לאחר ההלם הראשוני עקב הפיגועים, התגבשה האסטרטגיה האמריקאית בדבר מלחמה עולמית בטרור (Global War on Terror) באמצעות יצירת קואליציה בין־לאומית. בעקבות שיחות עם גורמים בממשל האמריקאי, התפתחה ההבנה שארה״ב מצפה מישראל כי תימנע מהסלמה בעימות עם הפלסטינים, כך שיהיה לה קל יותר לרתום את מדינות ערב למאבק. לנוכח הבקשה האמריקאית, הנחה שרון להשהות את הפעילות ההתקפית הצבאית ולרכז מאמץ בפעילות המדינית נגד ערפאת, ״להתמקד בעצרת האו״ם להשפיע ולחזק את הדה־לגיטימציה לדרך הטרור של ערפאת והרש״פ. ליצור את התמונה

134 תיאור המתרחש בקבינט מבוסס על דברי ראש אג"ת, גיורא איילנד, שנכח בישיבה. מפ"ע, ״'גאות ושפל' עד כאן בראשות הרמטכ"ל״, 5.11.2001.

135 המזכירות הצבאית, ״הע"מ מיוחדת בראשות שהב"ט בעקבות גל הפיגועים בארה"ב״, 11.9.2001, א"צ 2/26/2018.

136 מפ"ע, ״הערכת מצב רמטכ"ל - עיקרי סיכום הרמטכ"ל״, 13.9.2001.

האמיתית שעם ערפאת אי אפשר להגיע להסדר״.[137] את רוח הדברים העביר הרמטכ״ל לצמרת צה״ל, והסביר שהריסון של הפעלת הכוח נועד ״למנוע מצב שישראל תיתפס כמי שמנצלת את המצב ומקשה על האמריקאים לגבש קואליציה בינלאומית ללחימה בטרור״.[138] לכן הוחמרו הוראות הפתיחה באש, הוטל איסור על כניסה לשטחי אֵי, והוקפאה כל פעילות התקפית מתוכננת.[139] הממשל האמריקאי, שראה בסכסוך הישראלי־פלסטיני פוטנציאל להכשיל את בניית הקואליציה נגד ארגון אל־קאעידה, שינה את מדיניותו באזור. בסוף חודש אוקטובר, במסגרת הכינוס השנתי של עצרת האו״ם, הכריז הנשיא בוש על תמיכת ארצו בהקמת מדינה פלסטינית. מזכיר המדינה לקח צעד אחד קדימה את יוזמת הנשיא, הדגיש שאין כל קשר בין אל־קאעידה לערפאת והודיע על כוונת הממשל לחזור ולתווך בין שני הצדדים באופן הוגן על בסיס הסכמי אוסלו. הוא קרא לצדדים להפסיק את הפגיעה בחפים מפשע, דרש מישראל להפסיק את הבנייה בשטחים והודיע על מינוי הגנרל אנתוני זיני לשליח מיוחד במזרח התיכון.[140] ראש הממשלה ראה בעין רעה את התמורה שחלה במדיניות ארה״ב וקרא במסיבת עיתונאים: ״אל תנסו לפייס את הערבים על חשבוננו. ישראל לא תהיה צ׳כוסלובקיה״.[141] הכרזה זו גרמה למתיחות זמנית ביחסי ישראל עם ארה״ב.

137 מצוטט אצל: אייל, **גאות ושפל**, עמ' 206.

138 מפ"ע, ״הערכת מצב אסטרטגית בראשות הרמטכ"ל - עיקרי סיכום הרמטכ"ל״, 16.9.2001.

139 בשיחה של הרמטכ"ל עם פורום תא"לים הלינו חלק מהמפקדים על ההחלטה להגביל את חופש הפעולה. מופז השיב: ״אנחנו קיבלנו הנחיות מפורשות מאוד לעבור למצב הזה, למה? כי זאת הנחיה של הדרג המדיני [...] דעתי ידועה, אבל אלו הנחיות שאנחנו קיבלנו אותן, וצריך לממש אותן אחד לאחד [...] תראו, אנחנו נמצאים במציאות שיש פגישה הערב או אין פגישה הערב? אני לא יודע, יש פגישה או אין פגישה? אז אנחנו לא יודעים, וחלק מההנחיות שיורדות למטה, זה פועל יוצא של דברים שהם בכלל לא תלויים בנו [...] אסור לנו גם לחנך אחרת את החיילים שלנו ואת המפקדים, שאנחנו עוצמים איזו עין אחת ואומרים: או.קיי, אמרו ואנחנו עושים על בערך, אסור לנו בשום פנים ואופן. ואם המציאות הנוכחית תמשך, כלומר הם ימשיכו לזרוק מרגמות, אנחנו נידרש לבוא מחר או מחרתיים או באחד הימים ולהגיד: אנחנו ממליצים לחזור למדיניות שהייתה קודם״. מפ"ע, ״פורום תא"לים בראשות הרמטכ"ל״, 23.9.2001.

140 Colin Powell, *Speech at McConnell Center for Political Leadership*, University of Louisville, Kentucky, 19.11.2001, www.theguardian.com/world/2001/nov/20/afgahnistan.israel. 13/4/2021.

141 ״נאום שרון״, **הארץ**, 4.10.2001. שרון התכוון למדיניות הפייסנות של מדינות המערב ב־1938, שכפו על ממשלת צ׳כוסלובקיה להעביר לידי גרמניה הנאצית את חבל הסודטים בהנחה שהדבר יפייס את גרמניה וימנע מלחמה.

על רקע התפתחויות אלו, כעבור כמה ימים הפסיק צה"ל ככלל את הפעילות ההתקפית, למעט מספר אירועים חריגים.[142] ב־16 בספטמבר התקבלה התרעה מודיעינית ממוקדת על כוונת מחבל מתאבד לצאת מרמאללה לפיגוע בירושלים. למרות ההנחיה להימנע מפעולות בחתימה גבוהה בשטחי אֵי, אישר הדרג המדיני לצה"ל לפעול ברמאללה. כוחות מחטיבת הצנחנים, שריון ודובדבן נכנסו לתוך העיר במטרה לעצור את המפגע. הפלסטינים, שידעו מראש על כניסת הכוח, נערכו והציבו מחסומים על הצירים, וכניסת הכוח לשכונת עין אום אשרייט בדרום רמאללה הייתה מלווה בחילופי אש בין כוחות צה"ל לאויב; במהלכם נהרג חייל אחד. בסופו של דבר, נעצרו המחבל שעתיד היה להתאבד ותשתית הטרור שתמכה בו. אירוע חריג נוסף שבו נכנסו כוחות צה"ל לשטחי אֵי היה בחברון. בעקבות ירי לעבר היישוב היהודי משכונת אבו סנינה, השתלטו כוחות מגדוד 202 על עמדות שולטות בשכונה (14-10 באוקטובר).

רצח השר רחבעם זאבי

בתחילת אוקטובר נקטע השקט היחסי ששרר מאז פיגועי 11 בספטמבר בארה"ב, והחל גל פיגועים ששיאו היה ברצח שר התיירות רחבעם זאבי ("גנדי") במלון היאט בירושלים ב־17 באוקטובר בידי מחבלים מארגון החזית העממית, כנקמה על הריגת מנהיג הארגון חודשיים קודם לכן.[143] בדיון בראשותו שנערך לאחר הרצח, קיבל ראש הממשלה את המלצות הרמטכ"ל לתגובה: המשך הפעילות בשטחי אֵי, הרחבת הפעילות לסיכול מבוקשים והידוק הכיתור של שטחי אֵי.[144]

142 מפקד פיקוד המרכז אמר בהערכת מצב: "עברנו בסך הכל, מהתנופה ההתקפית חזרה לאיזו שהיא תנופה הגנתית, ובה הפעולות ההגנתיות שלנו הם בעיקר במרחבי הצירים וסביב הישובים [...] אנחנו הוצאנו את כל הכוחות משטחי A, ואנחנו משחררים אותם". מפ"ע, "ישיבת הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל", 20.9.2001.

143 2.10.2001 – פיגוע באלי סיני (שני אזרחים נהרגו); 4.10.01 - פיגוע בעפולה (שלושה אזרחים נהרגו); 5.10.2001 – פיגוע ירי סמוך לטייבה (אזרח נהרג); 7.10.2001 - פיגוע התאבדות בכניסה לקיבוץ שלוחות (אזרח נהרג); 18.10.2001 – פיגוע ירי ליד יריחו (אזרח נהרג).

144 "למעשה הוא [ראש הממשלה] קיבל את ההמלצות שלנו לביצוע של פעילות, כאשר הפעילות שצה"ל מבצע היא בשלושה ערוצים. אחד - אנחנו ממשיכים את הלחימה בטרור כפי שבצענו אותה עד היום. הפעילות שהתקיימה עד לתפנית הזאת [רצח השר זאבי] שניים - הגברת הסיכול הממוקד, בדגש על חז"ע [החזית העממית], גם חמאס גם ג'יהאד, הרחבתו להעלאת החתימה. שלוש - הידוק הכיתור ונגיסה בשטחי A: א- על מנת למנוע הוצאת פיגועים מתוך השטחים האלה, ולגביית מחיר והפעלת לחץ, מהלכים משלימים. הוא גם נתן הנחיה לגבי כל סוגיית הכספים והעברתם לרשות, הדבר הזה נבחן במתפ"ש [מתאם פעולות הממשלה בשטחים]". מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 18.10.2001.

בסיכום דבריו אמר שרון:

> **המטרה אחת - לחימה בטרור על כל היבטיו! הרצח הבוקר פתח עידן חדש עם סיכונים רבים. יש לחמוק ממלכודת ערפאת. יש לתבוע הסגרה מיידית של אנשי החזית העממית. ראה"מ מנחה למנוע כל פעילות מדינית של אש"פ בירושלים ולעצור את הפעילים הרלוונטים בעיר. יש להתחיל בעבודת תשתית על פי תוכנית המתאר מסביב לירושלים כולל שטחי E1.[145] יש להגביר את הפעילות השוטפת והממוקדת הנערכת ע"י הצבא והשב"כ. הולכים למלחמה עד חורמה בכל ארגוני הטרור. אחריות השב"כ וצה"ל. כל הצעדים צריכים להתבצע היום. יש להתחיל את הפעילות לאלתר.**[146]

בדיונים שקיים למחרת, הוסיף שר הביטחון בן אליעזר: "היעד הינו הורדת הטרור באמצעות סיכום ותיאום עם הפלסטינים", והמשיך בדברים דומים לאשר נאמר בסיכום ראש הממשלה: "אנחנו נמשיך להילחם בטרור מלחמת חורמה. המטרה היא הגנת שלומם ובטחונם של תושבי מדינת ישראל. לעשות כל מאמץ לא לפגוע בחפים מפשע", והנחה במפורש: "המשך לחימה בטרור ופעולות ממוקדות בחתימה נמוכה".[147]

145 שטח בגודל 12 קמ"ר בין מעלה אדומים לירושלים, שתוכניות ישראל לבנות בו שכונות מגורים ואזורי תעשייה נתונות במחלוקת עם הממשל האמריקאי והרשות הפלסטינית.

146 המזכירות הצבאית, "סיכום התייעצות ביטחונית עקב רצח השר גנדי [זאבי] - רישומים של המזכיר הצבאי של שר הביטחון מהדיון", 17.10.2001, א"צ 37/217/2018. לטענת הרמטכ"ל, ראש הממשלה התבטא בחריפות יתר בדיון. בישיבת הערכת מצב שנערכה למחרת דיווח מופז: "ראש הממשלה פתח ואמר שערפאת הוא הבן לאדן שלנו, לכן המקבילה שלו הוא טאליבן, כנותן חסות, וכך צריך לראות גם את הקורה אצל הפלסטינים וכך צריך לנהוג. בדיון שהיה בבוקר, לפני דיון הקבינט, הוחלטו כמה דברים שאני מבקש שתהיו מודעים להם – מבחינתנו, לאחר היום הזה, זה עולם אחר, זאת הייתה האמירה של ראש הממשלה. זה הרגע האחרון לבלימת ההידרדרות מול הפלסטינים [...] הוא נקב בזמן של שבעה ימים, אז יכול שזה לא יצא בהודעת הממשלה, אבל הוא נקב. הוא הנחה אותנו לומר מה צריך לעשות אם וכאשר ההסגרה הזאת לא תתבצע. לסגור את שדה תעופה דהנייה, הכרזה על הארגונים: חיזבאללה, חמאס, ג'יהאד וחז"ע כארגוני טרור ולפנות לארצות הברית, זה דבר שקורה. מלחמת חורמה בכל הארגונים האלה [...] גם נתן הנחיה לגבי כל סוגיית הכספים והעברתם לרשות, הדבר הזה נבחן במתפ"ש. מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 18.10.2001.

147 המזכירות הצבאית משרד הביטחון, "הערכת מצב שבועית בראשות שר הביטחון", 18.10.2001, א"צ, 37/217/2018; "הנחיות שר הביטחון", מחברות מפקד אוגדת איו"ש, אוסף אישי, ללא תאריך.

בהתאם לכך, מדיניות התגובה לרצח זאבי ולהמשך הפיגועים הוסיפה להתבסס על ההיגיון של "נגיסות" ו"נגיחות" מהתוכנית "אריות רעננים", מבלי להיכנס לשטח הבנוי.[148] כוחות צה"ל הידקו את הכתר על הערים תוך שהם משתלטים לפרק זמן קצוב על מרחבים בפאתי השטח הבנוי ברמאללה ("דואר יוצא 1"), בית ג'אלא ("בית מוגן"), ג'נין ("להטוטים חומים 5") וקלקיליה ("סכין קהה 4"). ב־21 בחודש פשט והרס כוח הנדסי את מפקדת כוח 17 באזור רמאללה. ב־23 באוקטובר נערך מבצע רחב היקף בבית רימא (מזרחית ליישוב בית אריה), ממנו הגיעו רוצחי השר זאבי. צק"ח מוקטן בפיקוד מח"ט הנח"ל, שכלל את גדוד 931, יחד עם צוותים מיחידה 217 וכוח שריון, נכנס לשטח אֵי על מנת לבצע מעצרים ותשאולים בכפר ולהרוס בתי מפגעים.[149]

פעולת חטיבה 35 בטול כרם ("סכין קהה 5") הייתה חריגה בהיקפה ובתוצאותיה ביחס למבצעים דומים שהיו במתווה של כיתור העיר.[150] במבצע בטול כרם נקבע שהמשימה איננה רק כתר למניעת יציאת פיגועים מהעיר, אלא גם "תפיסת שטחי מפתח להשמדת פח"ע במרחב העיר". לכן, תוכנן רצף של מבצעי גירוי ותגובה במטרה לפגוע בחמושים שנעים בתוך המרחב העירוני מבלי להיכנס ללב השטח הבנוי.[151] במבצע נטלו חלק שתי פלוגות מגדוד 202, הפלס"ר, הפלנ"ט והפלחה"ן של חטיבה 35, פלוגת שריון מגדוד 75 וכוחות הנדסה נוספים. על הכוח פיקד מח"ט 35, אל"ם אביב כוכבי, והמבצע נמשך זמן רב יחסית למבצעים אחרים שנערכו באותם ימים (20 באוקטובר עד 13 בנובמבר).

148 מפ"ע, "הערכת מצב בעקבות רצח השר רחבעם זאבי (גנדי) בראשות הרמטכ"ל", 17.10.2001. בדיון מטכ"ל טען הרמטכ"ל לגבי הפעילות המבצעית בעקבות הרצח: "צריך לזכור, שהמטרה המרכזית של הפעולה הזאת זה - לפגוע במפגעים ולמנוע יציאת פיגועים כנגד האזרחים במדינת ישראל. אין לנו כוונה להיכנס לתוך השטח הבנוי". מפ"ע, "דיון מטכ"ל בראשות הרמטכ"ל", 22.10.2001.

149 במהלך המבצע נחסמה הדרך בפני אמבולנסים של הצלב האדום ואנשי תקשורת, דבר שסייע לפלסטינים להפיץ שמועות בדבר טבח שנעשה בכפר; אירוע שלא נלמד ויתרחש שנית, בהיקף גדול יותר, במהלך הלחימה בג'נין במסגרת מבצע "חומת מגן". מפקדת פקמ"ז, "תחקיר מבצעי במאפיין חדירה לכפר פלסטיני – מבצע 'להטוט חום 4' בבית רימא", 25.10.2001.

150 תיאור המבצע מתבסס על: חטיבה 35, "סיכום מבצע 'סכין קהה 5'", ינואר 2002.

151 מבצע "גירוי תגובה" – פעולה אקטיבית של הצד התוקף, שנועדה לפתות ולגרות את הצד המגן לצאת מהמסתור ולהיחשף באופן המאפשר לפגוע בו מרחוק ובאופן מדויק. ראו: אמיר ברעם, "מבצעי גירוי תגובה: הונאה טקטית בעימות מוגבל", **תבונת המעשה: ממלחמה כוללת ללחימה מוגבלת**, המכון לחקר הטקטיקה, מארס 2004.

על פי דיווחי הכוחות בשטח, נהרגו במהלך המבצע 43 חמושים פלסטינים. את הלקחים מהמבצע הפיץ מטה החטיבה בחוברת שכללה נושאים טקטיים, כמו טכניקה להשתלטות על בתים ולשהייה חשאית בהם ("אלמנת קש"), דרכי פעולה לשבירת שגרה מבצעית, הצעות לפעולות מיוחדות, חשיבות אמצעי האיסוף והתצפיות, המגע עם הגורמים האזרחיים והצבאיים הפלסטיניים במרחב ועוד.[152] לקחים אלו יהיו חלק מתהליך הלמידה ברמה הטקטית בצה"ל של נושא הלחימה בשטח בנוי.

למעט פעולת חטיבה 35 בטול כרם, פרק זה של לחימה בעקבות רצח השר זאבי הסתיים ב־26 באוקטובר. בעקבות לחץ אמריקאי, החליט הקבינט המדיני־ביטחוני על נסיגה הדרגתית משטחי אֵי שנתפסו בעקבות הרצח. הרמטכ"ל דיווח בדיון הערכת המצב על השפעת הלחץ האמריקאי על החלטת ראש הממשלה: "[ראש הממשלה] דיבר על הרצון האמריקאי, שהבקשה של האמריקאים היא בשני תחומים: אחד – שלא יהיו נפגעים אזרחיים. לעשות ככל שניתן, על מנת לצמצם את הנפגעים האזרחיים. הנושא השני – הוא היציאה מהשטח".[153] בשל הלחץ על ישראל לצאת משטחי אֵי, הגדיר ראש הממשלה את עקרונות הפעלת הכוח בשטחים אלה: "הרצון והאינטרס שלנו לבצע את יעדנו, לא לשהות הרבה זמן במקום אחד, לבצע פעולות קצרות". במילים אחרות, שרון ביקש לחקות את המבצעים שבוצעו במרחב הכפרי בשטחי אֵי.[154] בנוסף, הנחה ראש הממשלה להמשיך בסיכול הממוקד של מפגעים ולהתנות את המשך הנסיגה משאר שטחי אֵי במעצר של רשימת מבוקשים שישראל תעביר לרשות (התניה שלא בוצעה לבסוף). בהתאם לכך, הנחה הרמטכ"ל את מפקדי פיקוד המרכז ופיקוד הדרום:

152 חטיבה 35, "עיקרי התפיסה המבצעית בהשתלטות על עיר", 31.12.2001.

153 דברי הרמטכ"ל על החלטות הקבינט כפי שהוצגו בהערכת מצב. מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 26.10.2001.

154 "הוא [שרון] הצטרף לברכות של שר הביטחון, לשבחים על הפעילות שנעשתה, בעיקר בבית רימא הוא הזכיר את טובאס, פעילות צה"ל מסיבית מורגשת בכפרים, צריך לבוא לטובאס ולמקומות נוספים. הוא נתן את טובאס כדוגמה, ואני אמרתי שיש כפרים אחרים, שהפיקוד כבר מתכנן עליהם. הוא אמר שצריך להמשיך ולעסוק בדה־לגיטימציה של הרשות הפלסטינית". מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 26.10.2001.

להשתדל לעבור לאט לאט, בהדרגה, לא בבת אחת, ליותר פעילות בחתימה נמוכה, ביום - יותר פעילות שהיא בעיקרה הגנתית, פוגעת במי שמנסה לתקוף אותך, אם יש צורך בסיור רכוב, אז הוא ממוגן, עיקר הפעילות שלנו צריכה להתמקד בפעילות בחתימה נמוכה, בלילה [...] אנחנו צריכים להפוך אותם לירי ממוקד ולירי צלפים יותר, ופחות לירי שלוחצים על ההדק של המקל"ר, על ההדק של המא"ג ועל ההדק של המקביל. את זה צריך מהר מאוד להעביר למטה לכוחות, בסיורים, בהנחיות ובתדריכים [...] המשך פעילות של צה"ל צריכה להיות מבוססת, בעיקר, על עלייה לכפרים. מרגע שנכנסנו לערים, אנחנו לא מתכוונים כרגע להרחיב את הפעילות שלנו במקומות שאנחנו נמצאים, אבל כן לבצע פעילות של עלייה לכפרים, גם אם יש שלושה מבוקשים או שלושה-ארבעה איתורים, יש לזה ערך גבוה מאוד בפעילות הזאת. לכן, אם אנחנו מבעוד מועד מכינים את זה, ומכינים את נוהלי הקרב, הפעולות האלה גם מצליחות.[155]

מפקד פיקוד המרכז העיר שישנה בעיה, שכן "בשב"כ אין כושר חקירה יותר. זאת אומרת, כל מעצר, מתחיל להיערם לבנק של עצורים, בלי יכולת חקירה". על כך השיב הרמטכ"ל: "לא להתחשב בפקק השב"כי, בחקירות. אז יהיו עוד עצורים עוד כמה זמן, ושב"כ יגייס לו עוד חוקרים, אנשי מילואים, וישתלט על זה בדרך שהוא ישתלט. יש ערך גבוה מאוד לנושא הזה של המעצרים ולפשיטות האלה. המדיניות של הסיכול הממוקד נמשכת, ובזה אין שינוי".[156]

לאחר מבצעים אלו, החל שוב מאמץ דיפלומטי להביא לרגיעה לקראת בואו של הגנרל אנתוני זיני לאזור. לכן, למרות המשך פיגועים שגבו את חייהם של אזרחים וחיילים, נמנע צה"ל במשך כחודש כמעט לחלוטין מכניסה לשטחי אֵי, למעט מעצרים ותקיפות מהאוויר של מבוקשים.[157]

155 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 26.10.2001.

156 שם.

157 ראש אמ"ץ תיאר את ההיגיון: "הן נועדו לגרום לפלסטינים 'להתנפץ' על הכוחות ולהיפגע מהם". לדעתו, הם הבינו את הרעיון ולכן חזרו לבצע פיגועים על הצירים. מפ"ע, "שנה לגאו"ש פורום מבצעי", 11.11.2001, א"צ 144/388/2014.

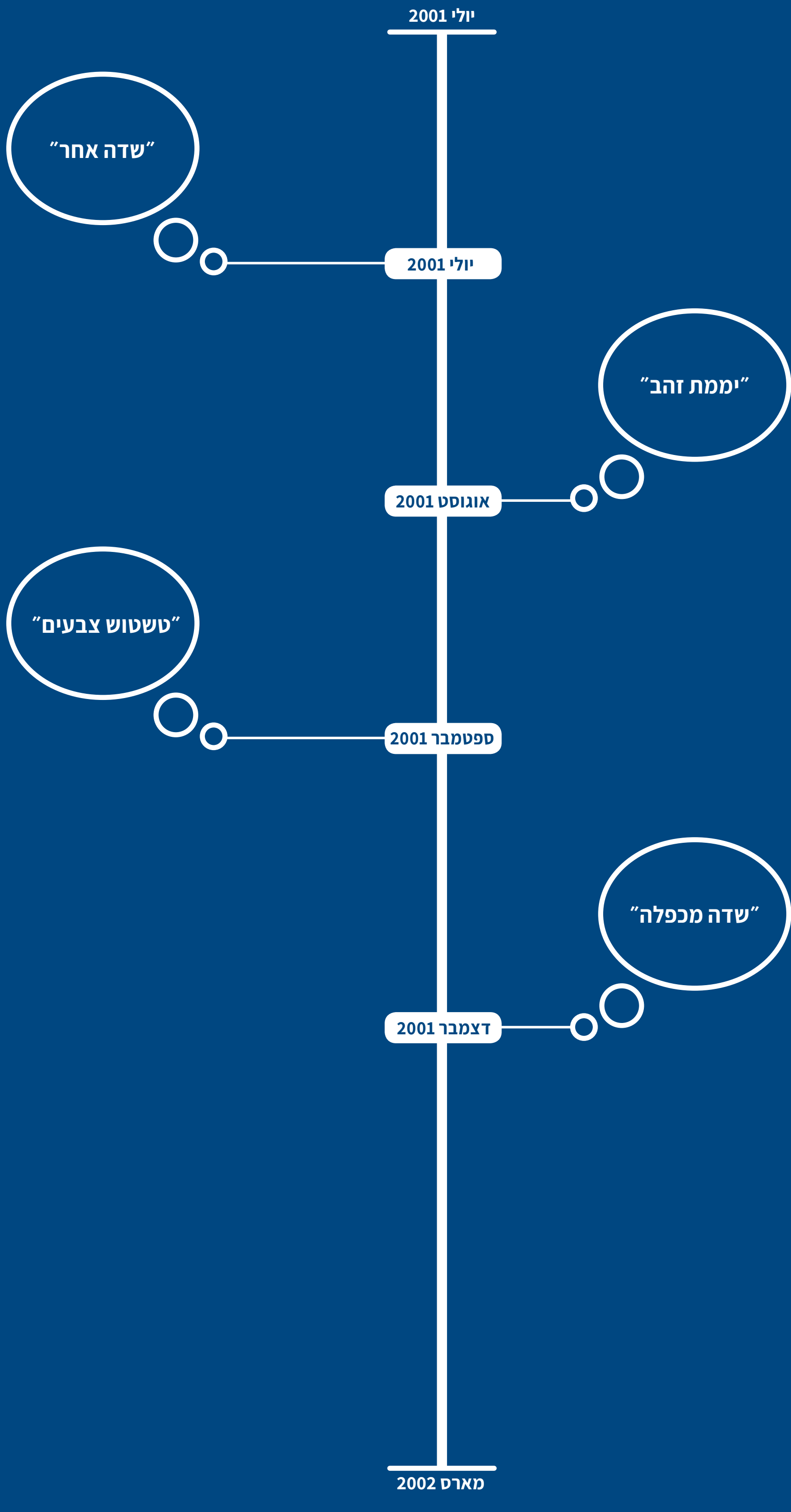
עם בואו של זיני למזרח התיכון ב־29 בנובמבר 2001, התרחשו ארבעה פיגועים שגבו את חייהם של 16 אזרחים.[158] לראשונה מאז פרוץ העימות נקראה חטיבת גולני לפעול באיו״ש, ומשימתה הייתה במרחב מחנה הפליטים ג׳נין שממנו יצאו המפגעים בצומת מחנה 80 ב־29 בנובמבר. במהלך נוהל הקרב דרש מח״ט גולני, אל״ם משה (צ׳יקו) תמיר, לפעול באופן רחב ואגרסיבי יותר ולהיכנס לתוך העיר ומחנה הפליטים.[159] כאשר הוצג הרעיון בפני שר הביטחון, הוא קיבל את עמדת הרמטכ״ל להימנע מכניסה ללב מחנה הפליטים ולהסתפק בפעולה בשולי המחנה, תוך התמקדות ביעדים בעלי ערך שיסומנו על ידי השב״כ.[160] בסופו של דבר, הפעולה הראשונה של חטיבת גולני באיו״ש (״להטוטים חומים 5״ – 30 בנובמבר עד 1 בדצמבר) הסתכמה ב״נגיסות״ סביב העיר ג׳נין ומחנה הפליטים הסמוך. בתגובה לפיגוע ההתאבדות בירושלים ב־1 בדצמבר, שבו נהרגו 11 אזרחים, השתלטו כוחות מחטיבה 35 על שטחים מצפון לרמאללה ובין העיירה ביתוניא לרמאללה (״דואר יוצא 1+2״). כוחות אחרים מחטיבת הצנחנים חזרו והשתלטו על עמדות מסביב לטול כרם (״סכין קהה 5״), וגדוד 890, בפיקוד סא״ל אמיר ברעם, יחד עם כוחות מחטיבה 188, פעלו באופן דומה במרחב שכם (״דואר יוצא 3״). חיל האוויר תקף במטוסי קרב יעדים של הרשות בג׳נין. פעולות אלו היו האחרונות בהיגיון של ״אריות רעננים״, שבראיית הדרג המדיני והצבאי מיצה את עצמו ללא הישגים אסטרטגיים משמעותיים.

158 27.11.2001 – פיגוע ירי בתחנה המרכזית בעפולה (שני אזרחים נהרגו ו־46 נפצעו); פיגוע ירי בגוש קטיף (אזרחית נהרגה); 29.11.2001 - פיגוע התאבדות סמוך למחנה 80 (שלושה אזרחים נהרגו); 1.12.2001 - פיגוע התאבדות בירושלים (11 אזרחים נהרגו).

159 משה [צ'יקו] תמיר, ״היבטים אסטרטגיים וטקטיים בלחימת תמרון הכרעתית של חטיבת גולני בעימות המוגבל״, **תבונת המעשה: ממלחמה כוללת ללחימה מוגבלת**, המכון לחקר הטקטיקה, מארס 2004. עמ' 3-4. מפקד יחידת אגוז תיאר את האירוע: ״אני זוכר דיון, מפקד האוגדה, מפקד הפיקוד והרמטכ"ל, יושבים בחפ"ק מח"ט גולני [ליד] ג'נין, בגנים ואז אומר מח"ט גולני, ואנחנו דיברנו לפני כן, שצריך להיכנס למחנות הפליטים. הגדיר זאת אחד השב"כניקים היטב, זה המקום היחיד במזרח התיכון שגם פצצה של חמישה טון תהיה סיכול ממוקד. ואמרנו שצריך להיכנס לשם. ואז אמרו לנו 'לא הבשילו התנאים'. מה צריך יותר מ־25 הרוגים כדי שיבשילו התנאים? וזה נגמר בכעס הדדי של אלוף הפיקוד עלינו ואנחנו עליו״. ראיון עם מפקד יחידת אגוז - סא"ל תמיר ידעי, 18.7.2002; מג"ד 51 תיאר גם הוא את האירוע: ״היה ביקור של הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד ונשאלנו מה לדעתנו צריך לעשות. אנחנו אמרנו לו כי הבעיה היא מחנה הפליטים ולכן לא מבינים למה מתעסקים עם העיר ומכתרים אותה [...] הייתה הפחדה נוראה בצבא לגבי מה יקרה ביום שצה"ל יצטרך להיכנס לערים הפלסטיניות". ראיון עם מג"ד 51 – סא"ל אופק בוכריס, 9.6.2002.

160 המזכירות הצבאית משרד הביטחון, ״הערכת מצב מיוחדת בראשות שר הביטחון״, 20.11.2001, א"צ 41/387/2007.

לוח אירועים
פרק ג

פרק ג
חושבים אחרת

בשעה שצה"ל פעל בשטחי אֵי תחת אילוצים מדיניים ומבצעיים, היו שהתחילו לחשוב על האפשרות שהנסיבות ישתנו והצבא יידרש לפעול בהיקף נרחב נגד ארגוני הטרור. אמנם הרעיונות שהתפתחו באותם חודשים לא הגיעו להבשלה מלאה ולתוכנית אופרטיבית מוגמרת, אך מרכיבים מהם חלחלו והשפיעו על החשיבה ועל תכנון המבצעים במהלך החודשים דצמבר 2001 עד מארס 2002.

מ״שדה קוצים״ ל״שדה אחר״

האפשרות שצה״ל ייכנס בעוצמה רבה לתוך הערים הפלסטיניות, עלתה במהלך דיון של צוות החשיבה של פיקוד המרכז כבר בחודשים יוני-יולי 2001. עוד לפני פיגועי 11 בספטמבר בארה״ב, סבר אלוף איתן כי -

> **העולם לא יודע להכיל רמה כזאת של פיגועים ואלימות [...] לכן עיקר הדילמה תהיה מה לעשות בהיבט הצבאי, במצב הזה שהמערכות שתומכות בישראל לא יבלמו את ישראל. האלוף סבור כי סביר מאוד שהמצב יחייב פעילות התקפית של החזרת השליטה על שטחים שמהם זולגים טרור ואלימות. [...] לפי הדירקטיבה, האלוף מבין [ש]במידה וכיבוש עיר מהווה פתרון, ניתן לבצע את זה.**[1]

על אף שתוכנית ״שדה קוצים״ הייתה בתוקף, חש איתן חוסר נחת מכך שהיא לא עודכנה במשך שנים רבות וטען: ״אין ספק שאנחנו נצטרך להיכנס עכשיו לבחינת התוכניות האלה״.[2] לדוגמה, נקודת המוצא ב״שדה קוצים״ הייתה שחטיבת חי״ר סדירה או חטיבת מילואים מתוגברת בגדוד יכולה להשתלט על כל אחת מהערים הפלסטיניות.[3] לדעת האלוף, ״[ההנחה בתוכנית] כאילו חטיבה כובשת עיר, כנראה שזה לא רלוונטי. המשמעות תהיה שנצטרך אוגדה לעיר, עם המשמעות של כיבוש בדירוג״.[4] כמענה לבעיה של הסד״כ, העלה איתן את האפשרות לפתח תוכנית מודולרית, שתבחין בין הסוגים השונים של הערים באיו״ש: ״אתה צריך לעשות הבחנה מאוד ברורה בין ערי התפר, שבכלל אתה יכול לכבוש אותן ולגרש את האנשים כחלק ממאמץ התקפי. וללכת על רמאללה, זירת בית לחם, אלה ערים בסדר גודל אחר לחלוטין. ששם אני מסכים שצריך כנראה אופי אחר, ויש את יריחו

1 פיקוד המרכז, ״תמ"מ״, 4.7.2001. הערכת מפקד הפיקוד באה לידי ביטוי מעשי, בין היתר, בכך שמחלקת המודיעין של הפיקוד הדפיסה 18,000 עזרי מודיעין במהלך הקיץ. מדובר בכמות הגדולה פי שלושה מכמות העזרים שהודפסו מאז תחילת האירועים. שיחה עם תמי פישרמן מהמרכז למיפוי ישראל, 30.8.2017.

2 פקמ"ז, ״לקחי גאו"ש עד כאן - פקמ"ז״, 6.6.2001.

3 חטיבת מנשה – חטיבה 5; חטיבת שומרון – חטיבה 48; חטיבת אפרים – חטיבה 326; חטיבת בנימין – חטיבה 804; חטיבת יהודה – חטיבה 339 וחטיבה 53; חטיבת עציון – חטיבה ירושלים. פקמ"ז, ״הערכות פקמ"ז ל'קסם המנגינה 2' מצגת אישור אלוף״, ללא תאריך.

4 שם.

שהיא עומדת בפני עצמה״.[5] סוגיה נוספת שנדרשה לפיתוח אופרטיבי הייתה הניהול האזרחי של הערים. וכך אמר מפקד פיקוד המרכז: ״אני מזכיר שעד היום, לפחות בכל התקופה שאני מלווה את איו״ש היינו מדברים הרבה על היום שאחרי, ואומרים טוב, נעסוק בזה פעם אחרת. אני חושב שהגענו לרגע שאנחנו צריכים להתחיל להתעסק, באמת, ביום שאחרי״.[6]

למרות ההבנה שיש צורך לבחון מחדש את תוכנית ״שדה קוצים״, לא חלה בחודשי הקיץ התקדמות בנושא, כנראה בשל העיסוק באירועים השוטפים. חילופי תפקידים במטה הפיקוד ובאוגדת איו״ש, וההכנות לקראת התרגיל הפיקודי ״קרן אור״ שנועד לסוף אוגוסט, עוררו מחדש את הדיונים במפקדת הפיקוד לגבי הדילמות הכרוכות בכניסה לערים הפלסטיניות.[7] הדיונים בהקשר התרגיל השפיעו בשתי דרכים על הלך המחשבה בפיקוד המרכז: הבנת היקף הסד״כ הנדרש לפעולה בגזרת הפיקוד במקרה של הסלמה, ובירור עמדת הרמטכ״ל לגבי פעולה רחבת היקף באיו״ש.

פיתוח רעיון ״יממת זהב״

חרף האירועים באיו״ש, מוקד התרגיל הפיקודי היה כניסת כוח משלוח עיראקי (בסדר גודל של גיס) לירדן באופן המאיים על השליטה על קו נהר הירדן, בו־זמנית עם הסלמה באלימות בשטחי יהודה ושומרון. מתוך הבנה שמבחינת זמן ומרחב, האיום העיראקי יהיה רלוונטי רק 24 שעות לאחר תחילת התרגיל, התמקד צוות התכנון הפיקודי בגיבוש רעיון מסדר לפעולה בשטחי אֵי לפרק זמן של יממה על בסיס הסד״כ שהוקצה לפיקוד לשם התמודדות עם הכוח העיראקי. השם שניתן לרעיון זה היה ״יממת זהב״; כלומר, תכנון פעולה בעוצמה גבוהה למשך יממה במוקדי הטרור באיו״ש, כדי להביא לירידה בהיקף האלימות.

5 פקמ"ז, ״לקחי גאו"ש עד כאן - פקמ"ז״, 6.6.2001.

6 שם.

7 במהלך הקיץ נערכו חילופי תפקידים חשובים בפיקוד המרכז. תא"ל יצחק (ג'רי) גרשון התמנה למפקד אוגדת איו"ש, אל"ם גל הירש לקצין האג"ם של פיקוד המרכז, ואל"ם אריאל קארו מונה לקמ"ן של הפיקוד. על מערכת היחסים בין קצין האג"ם הפיקודי למפקד אוגדת איו"ש כתב גל הירש כעבור שנים: ״עקב הדומיננטיות שלי בפיקוד והדומיננטיות של ג'רי באוגדה התגלעו בינינו עימותים רבים. בדרך־כלל יצר המתח הזה הישגים טובים יותר. התקופה הזו היתה לא פשוטה מבחינתי. ג'רי היה עמית־מתעמת לא פשוט... בסופה של תקופה ידענו לומר כי על אף המתחים הקשים והוויכוחים הבלתי פוסקים על הדרך, על התורה, על המשאבים ועוד ועוד, יצרנו מענה יעיל ופעיל נגד הטרור הפלסטיני״. הירש, **סיפור מלחמה**, עמ' 174.

הצגת מתווה התרגיל והרעיון של "יממת זהב" בפני הרמטכ"ל מופז שימשה הזדמנות לליבון סוגיית הכניסה לערים הפלסטיניות ולבירור עמדתו בנושא. הרמטכ"ל הסכים עם הרעיון הבסיסי של פיקוד המרכז: "אני חושב שהליבה של הרעיון המבצעי זה פגיעה קשה ברש"פ והבאתה למצב של שיתוק ע"י הנחתת מהלומה. ואם צריך לתרגם את זה, זה עיצוב של מציאות חדשה מתוך עמדת יתרון".[8] אולם כאשר התייחס הרמטכ"ל להיקף הפעולה באיו"ש, הוא טען שבנסיבות הנוכחיות אין מקום לתרגל פעולה נרחבת בו־זמנית בכל שטחי אֵי:

> **[...] מבחינת ארגון "שדה קוצים". אני הייתי מתרגל את זה בשלבים, כאשר השלב הראשון של ההשתלטות על הערים. הייתי עושה מודל של עיר אחת בלבד, אנחנו הרי לא נכנס לשכם ולא לרמאללה, לא נראה לי שאנחנו כל כך מהר נכנסים לערים האלה [...] אבל הייתי מתרגל דבר שהוא נראה לי מאוד מעשי כמו קלקיליה או פאתי ג'נין, אלה דברים שכדאי לתרגל אותם, כי אני חושב שאנחנו לא רחוקים מזה, את זה כן הייתי מתרגל והייתי מנתח את זה באופן מבצעי. ומהתרגיל עצמו לומד, כמנוף לביצוע אפשרי אם ההסלמה הזאת תימשך. לא הייתי נכנס עכשיו לעובי הקורה, איך כובשים את שכם או איך כובשים את רמאללה, אבל איך מכתרים אותה, איך מונעים יציאה ממנה. זה כן. הייתי כן מתרגל למשל איך כובשים את קלקיליה, איך לוקחים חלקים מג'נין, איך מבתרים את איו"ש. אלה דברים שכדאי לעשות אותם, עם תגבור שהפיקוד יקבל באופן מוכוון משימה.**[9]

בתחילת ספטמבר פרס מפקד פיקוד המרכז באוזני מפקדי החטיבות את הלקח העיקרי מהתרגיל הפיקודי: "יש כוונה לקדם תוכניות כדוגמת 'שדה קוצים' במובן של כיבוש ערים. בתרגיל 'קרן אור' הובן כי אם נדרש לכיבוש ערים נעדיף לטפל בערי תפר (טול כרם, קלקיליה)".[10] מפקד הפיקוד הוסיף והדגיש שהוא מצפה מהם "לייצר מרכיבי פעולה הן בפעילות המבצעית והן

8 מפ"ע, "סיכום דברי הרמטכ"ל לאישור תרגיל קרן אור", 13.8.2001, א"צ 101/1382/2004.

9 שם.

10 פקמ"ז, "מפגש מפקד פקמ"ז עם מפקדי חטיבות", 2.9.2001, א"צ 113/50/2006.

בפעילות החשיבתית. חשוב להדגיש כי הרעיונות המבצעיים צריכים לנבוט מדרג השטח".[11] בהתאם לכך, התמקד התכנון בפיקוד המרכז בהשתלטות על הערים הפלסטיניות על קו התפר לפרק זמן קצר, ולא בכיבוש של הערים המרכזיות: חברון, שכם, רמאללה ובית לחם.

מ"שדה אחר" ל"שדה המכפלה"

כעבור מספר שבועות (24 בספטמבר 2001) נערכה סדנה פיקודית שבה הבהיר מפקד הפיקוד איתן כי הרעיון המתגבש הוא תוכנית מדורגת. לדבריו, "בקנה יש שתי תוכניות להיכנס לקלקיליה ולטול כרם, כמובן שצריך להמשיך אותן, ולאט לאט להשלים תוכניות בהדרגה, עד כדי הגעה לשליטה מוחלטת על השטח, להכין את האופציה של כיבוש או שליטה מנגד. כל זה כמובן מחייב תכנון, בעיקר באוגדת איו"ש, בחטיבות המילואים, שתפקידן להשתתף בחלק הזה של הטיפול בערים".[12] בפיקוד כונתה התוכנית החדשה "שדה אחר", שם שבא לרמוז, מצד אחד, על המשכיות מתוכנית "שדה קוצים", אך מצד אחר - על שינוי בהיבטים המבצעיים.

במקביל לתהליך הלמידה והשינוי שעבר פיקוד המרכז, הגיעו במטכ"ל למסקנה שהגיעה השעה לעדכן את התוכנית האופרטיבית המטכ"לית לזירה הפלסטינית. רמ"ח תכנון בחטיבת המבצעים עמד בראשות ועדה שהוקמה בהנחיית הרמטכ"ל, שהמליצה להכין תוכניות חדשות לשלושה תרחישים אפשריים: אחד, המשך ניהול העימות המוגבל בתנאים הנוכחיים; שני, יצירת מציאות ביטחונית חדשה (הפרדה); ושלישי - הנחיה של הדרג המדיני להכריע צבאית את הרשות הפלסטינית תוך כיבוש חלקים נרחבים משטחי אֵי.[13] אך למרות עבודת הוועדה, נראה כי מספטמבר 2001 הופנה עיקר תשומת הלב במטכ"ל להכנות לקראת פלישת הצבא האמריקאי לעיראק ולאפשרות של ירי טילים לעבר ישראל (תוכנית "שריקה מזרחית"). לכן, למרות ההסכמה לפתח תוכנית חדשה לזירה הפלסטינית, תהליך התכנון המטכ"לי והפיקודי התנהלו במקביל, בקצבים שונים ובאופן לא מתואם.

11 שם.

12 פקמ"ז, "סדנה פיקודית", 24.9.01. לטענת גל הירש בדיעבד, הוא יזם את הכנת התוכנית: "התחלתי להכין את מבצע ההשתלטות על כל הגדה המערבית ללא כל הרשאה או סיכום מראש. ידעתי אז כי אין אמון במערכה מסוג זה [...] החלטתי להניע את מהלך התכנון והגעתי למסקנה כי זהו מבצע של חמש אוגדות, לא פחות". הירש, **סיפור מלחמה**, עמ' 172.

13 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "התאמת תוכניות צה"ל בזירה הפלשתינית", מצגת, אוקטובר 2001.

הגדרת התכלית האסטרטגית וההישגים הנדרשים היו נושאי המפתח שעמדו במוקד מרבית הדיונים באפשרות כיבושן של הערים הפלסטיניות:[14]

> **מה המשמעות האופרטיבית של כיבוש? האם כיבוש הוא השמדה והשתלטות על שטח או כיתור וחציצה? לא ברור לנו עדיין מה המשמעות של כיבוש עיר בהיבט האופרטיבי?**[15]

במהלך הדיונים התגלו שתי גישות שונות לסוגיה. גישה אחת ראתה בכניסה לערים הפלסטיניות את המשך הגיון הפעולה שהיה קיים; כלומר, נוכחות הולכת ומעמיקה של צה"ל בערים תגביר את הלחץ על הרשות הפלסטינית ותוביל להפסקת המאבק האלים וחזרה לשולחן המשא ומתן. ביטוי לכך נמצא בדבריו של אחד המשתתפים מפיקוד המרכז בדיון של צוות החשיבה: "בכיבוש עיר אנחנו מחפשים מתודות וטכניקות הדרגתיות **שימזערו סיכונים ויגבירו לחץ על הרש"פ**. השפעה זו היא בתחום המינוף והתודעה".[16] גישה שנייה ראתה בכניסה לערים שינוי אסטרטגי: מתפיסה המגדירה את הרשות הפלסטינית מפתח לפתרון לתפיסה מבצעית שממוקדת במיגור תשתיות הטרור גם במחיר החלשה ואף פירוק יכולת המשילות של הרשות.[17] ההבדל בין שתי הגישות לא היה סמנטי בלבד, אלא התבטא בצורה האופרטיבית. בהתאם לגישה הראשונה, הפעולה הצבאית תתחיל בעיר אחת או בצמד ערים ותלך ותתרחב עד שהרשות הפלסטינית תיענה לדרישות ישראל. לפי הגישה השנייה, מוטב שהפעולה תתחיל בעוצמה גבוהה ובכל השטח הפלסטיני, על מנת למצות את היתרון של צה"ל ולהכריע את ארגוני הטרור. הביקורת כלפי גישה זו הייתה ביחס למחיר הכניסה לערים, חוסר הרצון לנהל את החיים בערים לאחר כיבושן, ובעיקר

14 "הפיקוד נמצא בתהליך גיבוש תפיסות ותוכניות. סוגיית ההכרעה בזירה הפלסטינית היא סוגיה מורכבת בה עוסק הפיקוד זה זמן רב. יש להמשיג את 'שדה קוצים' מחדש ולהגדיר מחדש את משמעות כיבוש עיר פלסטינית". פקמ"ז, "התאמת תוכניות בזירה הפלסטינית – סיכום אלוף", 31.10.2001.

15 אופן תיעוד דיוני התמ"ם אינו מאפשר לזהות את הדובר. "פיקוד המרכז - תמ"מ כיבוש עיר", 13.11.2001.

16 (ההדגשה שלי, א"ל). "כיום לפלסטינים יש עדיין שביב של תקווה והיעד האסטרטגי שלהם לא נתפס [כנתון] בסכנה. במידה ויתפס ככזה הרציונל שלהם יהיה שונה לחלוטין. הרש"פ יודע כיום שאין לנו אינטרס לשהות בערים ולשנות סטטוס של הערים". שם.

17 "הרעיון של כיבוש עיר הוא לנטרל את חופש הפעולה של הטרור". שם.

הסברה שגם שליטה בשטח לא תוביל להפסקת הטרור: ״בכל מקרה של כיבוש עיר לא ניתן יהיה לסכל לחלוטין את הטרור. אחרי תקופת הרגלה יתארגנו תאי הטרור ויוציאו פיגועים [...] כנראה שניתן לדכא את הטרור זמנית אבל המערכת הפלסטינית תתארגן ותוציא מחדש את הטרור [...] בסיס הפעולה של הטרור צריך חממה קטנה מאוד״.[18] גם מפקד הפיקוד ביקר את הרעיון: ״בשביל לנקות מחנה פליטים מבית לבית צריך תכנון וסד״כ רבים. גם אם ניקינו את המחנה במה שינינו בצורה מהותית את המצב? [...] בהנחה שאנחנו כובשים את טול כרם, 500 חמושים, עברנו בבתים, עצרנו 50 חמושים, הרגנו 100 ויש לנו 20 הרוגים, ועצרנו 400 מבוקשים ומה עכשיו?״.[19]

מעבר לדיון האסטרטגי בנושא, שנקלע למבוי סתום בשל היעדר שיח עם הדרג המדיני, נידונו בפיקוד המרכז המשמעויות האופרטיביות של כיבוש עיר פלסטינית בנסיבות הנוכחיות:

> **נדרש לצקת משמעות חדשה למושג ״שדה קוצים״ [תוכנית להכרעת הרש״פ והשתלטות על השטח]. נדרש לבחון מה המשמעות של כיבוש עיר? האם בשביל לכבוש את העיר הפלסטינית נדרש לבנות אגד כוחות שונה מזה שהגדרנו בעבר? נדרש מאיתנו לבחון וללמוד על הניסיון המצטבר מהכניסות האחרונות לערים, והאם ניתן להקיש מכאן על העתיד.**[20]

גם כאשר הנושא הגיע לפתחו של המטכ״ל התגלעו חילוקי דעות דומים.[21] מפקד פיקוד המרכז נימק את הצורך בשינוי התוכניות בסיבות אופרטיביות:

> **היום התוכנית אומרת: לכל עיר יש חטיבה. אנחנו כרגע לא צופים שחטיבה מספיקה כדי לכבוש עיר ובטח לא בשביל להחזיק אותה [...] ובוודאי מה עושים עשרים וארבע שעות אחרי שאתה יושב במרכז העיר [ולכן] אנחנו כרגע מתחילים בגיבוש תכניות מבצעיות חדשות להשתלטות, או כיבוש מדורג**

18 שם.

19 ״פיקוד המרכז: תמ"מ 'אבני אש 7'״, 28.11.2001, א"צ 100/1382/2004.

20 אופן תיעוד דיוני התמ"ם אינו מאפשר לזהות את הדובר. ״פיקוד המרכז - תמ"מ כיבוש עיר״, 13.11.2001.

21 מפ"ע, ״גאות ושפל עד כאן – דיון מטכ"לי״, 5.11.2001.

של עיר, או ערים פלסטיניות, כולל היום שאחרי. כל מה שקשור להחזקת השטח דרך ממשל צבאי [...] כל מיני דברים שכרגע נראים אולי דמיוניים, אבל גם כשדיברנו על להיכנס לתוך שטחי A, היו כאלה שאמרו שזה דמיוני.

דברי איתן עוררו הסתייגות מצד חלק מהמשתתפים. מפקד חיל הים, אלוף ידידיה יערי, התייחס למשמעות ההומניטרית של השתלטות על עיר: ״אף אחד מאיתנו לא יודע לעשות את זה. וכל מי שיגיד פה שהוא יודע בלי לגרש את האנשים ולהחריב את הבית, אי אפשר לכבוש עיר פלסטינית היום״. מפקד פיקוד הצפון, אלוף גבי אשכנזי, תהה לגבי התועלת האסטרטגית בכך: ״לכבוש עיר אפשר, השאלה מה הטעם בזה״. סגן הרמטכ״ל, שהיה מעורה בתהליכי העיצוב של פיקוד המרכז, הסביר את עמדת מפקד פיקוד המרכז:

להערכתי אנחנו נמצא את עצמנו במהלכים הרבה יותר חריפים תוך זמן קצר ביותר [...] השתלטות למשך זמן ממושך על שטח, והוא יכול להיות עיר שלמה שאנחנו יושבים עליה, משתלטים עליה. לא צריך לקרוא לזה כיבוש, אלא כניסה לפעילות נגד טרור.

כאשר מתאם פעולות הממשלה בשטחים, אלוף עמוס גלעד, העיר: ״אבל זה כבר כיבוש, אגב״, השיב לו יעלון: ״יש שאלה של הגדרה, וברגע שאנחנו אומרים זה לא מצב קבוע, אין לנו כוונה כזאת וכן הלאה״.

דברי הסיכום של הרמטכ״ל לדיון מעידים על הקושי לתכנן במצב של היעדר הכוונה ברורה מהדרג המדיני:

היה לנו נוח מאוד אם הייתה מוגדרת לנו תכלית מדינית [...] והנגזרת הצבאית הייתה מאוד קלה וברורה. אבל כשביקשנו את זה או כששאלנו את זה, אמרו לנו: אל תצפו שתקבלו דבר כזה. אנחנו פועלים במציאות שהיא די עמומה, לא כל כך ברורה, לעיתים משתנה, לפחות אני יכול להעיד על כך שהיא לעיתים השתנתה [...] ולכן לא תמיד אנחנו יכולים לקבוע, כפי שפה חלק מהיושבים חושבים שאנחנו יכולים לקבוע בדיוק, מה תהיה האסטרטגיה שלנו.

במציאות מדינית לא יציבה, שבה הנחיית הדרג המדיני איננה ניתנת למימוש בהתניות הקיימות, הניח פיקוד המרכז שישראל תמשיך באסטרטגיה של הפעלת לחץ על הרשות מבלי להביא להתמוטטותה. הביטוי לכך הוא ניסוח הרעיון המערכתי בטיוטת התוכנית הפיקודית: "הפעלת לחץ גובר על הרשות הפלסטינית עד למצב של פגיעה משמעותית במוסדות השלטון באמצעות כניסה ללב הערים הפלסטיניות". הרעיון של פגיעה ברשות הפלסטינית בא לידי ביטוי גם בהגדרת ההישג הנדרש של התוכנית, כמו כרסום ופגיעה בריבונות.[22] מאידך גיסא, הפיקוד לא ראה במושגים "הכרעה" ו"כיבוש מחדש" של שטחי אֵי מועילים או רלוונטיים, ולכן נמנע משימוש בהם בסעיפים "מטרה" ו"משימה" של טיוטת התוכנית "שדה אחר".[23]

הביטוי האופרטיבי לדילמה היה תוכנית מודולרית שניתנת להתאמה להקשר המסוים שבו היא תידרש להפוך לפקודה.[24] זו הייתה תוכנית־אב שכללה מספר תוכניות משנה לפעולה במרחבים שונים. התיאור הגרפי של הרעיון הוא מטריצה בעלת שני צירים - ציר אופקי של הבחנה על בסיס גיאוגרפי בין המרחב העירוני למרחב הכפרי ובין הערים השונות; הציר האנכי כולל קטגוריות שונות של פעילות בתוך הערים כמו: פשיטות בעומק שטחי אֵי; הטלת כתר על המרחב העירוני ("פיתון"); כיבוש מרכזי השלטון בערים (כיבוש מרכז שלטון דומיננטי [מש"ד]);

22 "שדה בירה" - פעולת כרסום/שלילת ריבונות בעיר רמאללה ובעיר עזה באותה העת תיצור אפקט של "יתמות': ערי הרשות האחרות ייוותרו ללא מרכזי השלטון, ללא גורם "אבהי" ומרכז; "שדה כפרי" - פעולת כרסום/שלילת ריבונות במרחבים כפריים תיצור מבוכה שלטונית וכרסום בסמכות, כמו כן תסייע בשלילת יכולות אופרטיביות לטרור ובסיוע לסיכולו; "שדה תפר" - פעולה בערים טול כרם, קלקיליה וג'נין תיצור אפקטים של שלילה/כרסום בריבונות ושל שלילת יכולות. פעולה כזו היא מהלך קושר, היוצר את ההישג הנדרש של הרחקת האיום ממרכזי האוכלוסייה בישראל.

23 "מטרה - צה"ל יסיר את איום הפח"ע והטרור משטחי המדינה, יגן על הישוב היהודי באיו"ש ובאזח"ע ויהיה מוכן להידרדרות למלחמה כוללת. זאת, על מנת למנוע איום על מדינת ישראל, להמחיש את כושר ההרתעה הישראלי ולאפשר מו"מ מדיני מעמדת יתרון מכרעת".
"משימה - פקמ"ז יגן על גבולות המדינה ותושביה על ידי הרחקה פיזית של האיום תוך פגיעה בריבונות הפלסטינית, תוך שלילת יכולות פעולה פלסטיניות עוינות, ביצוע פעולות עונשין, עיצוב המרחב הגיאוגרפי עד כדי פגיעה במרכז השלטוני על מנת להסיר את איום הפח"ע והטרור מעל מדינת ישראל, להמחיש את כושר ההרתעה הישראלי, לצמצם את המוטיבציה לדרך האלימות ולאפשר הגעה למו"מ מדיני מעמדת יתרון מכרעת".
"התאמת התכניות בזירה הפלסטינית: רעיון מרכז", מצגת, דצמבר 2001.

24 פקמ"ז-אג"ם, "מפקדת פיקוד המרכז: הנדון: 'שדה אחר' – פקודת התראה", 21.11.2001.

הטלת מרכיבים בודדים של ממשל צבאי על העיר (מש״ד-סורק); כיבוש מלא של מחנות הפליטים; כיבוש מלא של המרחב והטלת ממשל צבאי.[25] כאמור, השילובים השונים במטריצה יצרו מספר תוכניות משנה ובהן: ״שדה מלא״ - השתלטות על כלל שטחי אֵי; ״שדה עירוני״ - השתלטות על המרחבים העירוניים בלבד; ״שדה כפרי״ - השתלטות על המרחבים הכפריים; ״שדה בירה״/״קפד ראשו״ - השתלטות על רמאללה; ״שדה ערים״ - השתלטות על כל הערים באיו״ש למעט רמאללה. באחד הדיונים הדגיש מפקד הפיקוד שהמטריצה נועדה לשימוש מפקדי האוגדות ומעלה, ויש לתרגם את המטריצה לשפה טקטית ברורה לחטיבות ולגדודים.[26]

המטריצה בתוכנית "שדה אחר"

פיקוד המרכז
אג"ם פקמ"ז
ראש לאריות

אג"ם/ענף תכנון אופרטיבי

טבלת מדרגיות תכניות (דוגמא-״שדה עירוני״)

מס"ד	עיר / שיטת פעולה	ג'נין	טו"כ	קלקיליה	שכם	רמאללה	יריחו	בי"ל	חברון
(1	מש"ד-סורק.								
(2	מחנות פליטים.								
(3	מש"ד-סורק-שולט =כיבוש.								
(4	עונשין								
(5	"פיתון" (מצור)								
(6	"שימור החומר"								

25 השתלטות - ״ביצוע פעולות צבאיות שונות כדי להגיע לשליטה מלאה בשטח ולגרום למרכיבי הכח ולאוכלוסייה בצד הפלסטיני בגזרה נתונה לפעול לפי רצוננו. פעולות אלה הינן בעלות מרכיבים שונים בעוצמתם: החל מכיבוש השלטון הדומיננטי, שליטה ממנו על המרחב ועד כיבוש מלא של השטח והשלטת ממשל צבאי״. פקמ"ז-אג"ם, ״הנדון: 'שדה אחר' - פקודת התראה״, 21.11.2001. במילון למונחי צה"ל (שמשון הופמן, אג"ם/תוה"ד, 1998) מוגדר המונח ״כיבוש״ כך: ״השתלטות בכוח על שטח שבשליטת האויב על-ידי השמדת האויב, על-ידי גירושו או על-ידי הכנעתו״.

26 פקמ"ז-אג"ם, ״הנדון: 'שדה אחר' – סיכום אלוף לאישור רעיון מרכזי״, 12.2.2002.

על בסיס הרעיון של מטריצה זו נכתבה פקודת התראה לאוגדות, שבה הוגדרו כוחות ומשימות: אוגדה 89 על מרחב קו התפר, אוגדה 043 על מרחב ג'נין-שכם, אוגדה 027 על מרחב בית לחם וחברון, אוגדה 261 במרחב הבקעה ואוגדת איו״ש על גזרת גב ההר, שכללה את רמאללה ועוטף ירושלים. האוגדות נדרשו להציג רעיון מרכזי עד תחילת דצמבר.[27]

רעיונות אופרטיביים אלו באו לידי ביטוי גם במסמך התפיסתי ״הלחימה במרכז: מסמך המדיניות הפיקודית״ (נובמבר 2001).[28] בהקשר הרעיון המערכתי החדש, הדגישו מחברי המסמך שהפעולה ממוקדת ברשות הפלסטינית: ״הגיון מוביל [של תוכנית ״שדה אחר״]: לחץ רצוף, עולה ומחריף על מנגנוני השלטון הפלסטינים, מפעולות עונשין במאפייני פשיטה, כרסום בריבונות ועד לשלילת הריבונות הפלסטינית באופן מלא תוך יצירת מצב אסטרטגי חדש במזה״ת ומבוא להסדרה מדינית מעמדת יתרון״.[29]

לעומת גישת פיקוד המרכז של תוכנית מדורגת, מודולרית ופתוחה למגוון תרחישים ושינויים, באג״ת ובחטיבת המבצעים באמ״ץ הדגישו שהתוכנית צריכה להיות מכוונת להכרעת הכוח הצבאי-ביטחוני של הרשות הפלסטינית באמצעות כיבוש ושליטה על חלקים נרחבים משטחי אֵי.[30]

בדיון שנערך ב־24 בדצמבר בראשות סגן הרמטכ״ל על תוכנית ״שדה המכפלה״ (השם שניתן בחטיבת המבצעים לתוכנית) הוצגו שני הרעיונות.[31] יעלון הסתייג מהשימוש במונח ״הכרעה״ בהקשר הרשות הפלסטינית, ועל כן ביקש לברר את משמעותו בהקשר הזירה הפלסטינית. הוא תמך ברעיון שפיתח פיקוד המרכז בדבר מדרגות פעולה בהקשר גאוגרפי ונושאי (מטריצה אופרטיבית), אך הדגיש שיש צורך לתרגם את הרעיונות לתוכנית אופרטיבית שלמה שתכלול גם את מדרגת ההשתלטות המלאה על שטחי אֵי. סגן הרמטכ״ל ציין שבהמשך תהליך התכנון יש לבחון שלוש סוגיות: היקף הסד״כ הנדרש נוכח חוסר הרצון של הדרג המדיני לגייס מילואים,

27 פקמ"ז-אג"ם, ״דיון התנעה ל'שדה אחר' - סיכום ק' אג"ם״, 16.11.2001. אוגדות 340 ו-720 היו אוגדות מילואים של פיקוד המרכז; אוגדה 162 הייתה אוגדה סדירה משוריינת; ואוגדה 98 איגדה חטיבת צנחנים במילואים, חטיבת נ"ט במילואים וחטיבת צנחנים סדירה.

28 פקמ"ז, ״הלחימה במרכז: מסמך המדיניות הפיקודית״, נובמבר 2001.

29 שם, עמ' 13-14.

30 אג"ת-תכנון אסטרטגי, ״תוכניות אופרטיביות בזירה הפלסטינית: הצעה לתכלית ומצבי סיום״, 24.7.2001, א"צ 100/1382/2004; אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״התאמת תוכניות צה"ל בזירה הפלסטינית״, מצגת, ללא תאריך, א"צ 201/95/2005.

31 מפ"ע, ״קד"ם סגן הרמטכ"ל לתוכנית 'שדה'״, 24.12.2001, א"צ 17/1381/2004.

דרכים למנוע הידרדרות אזורית ובירור יכולת העמידה של החברה הישראלית במצב של לחימה ממושכת באיו"ש.

בפיקוד המרכז המשיכו בעבודת התכנון, ובפברואר 2002 הגיעו מפקדי האוגדות אל הפיקוד לאישור הרעיון המרכזי.[32] בסיכום הדיון הדגיש האלוף שיש להבחין בין "השתלטות, שהנה מהלך מוגבל המביא להשגת אפקטים מסוימים" לבין "כיבוש, שמשמעותו הכרעה". איתן העריך שהמערכה תתפתח באופן הבא: בשלב הראשון תפעל רק אוגדת איו"ש בתוספת שתי חטיבות חי"ר וחטיבת שריון, בשלב השני תיכנס אוגדה נוספת לפעול בגזרת איו"ש, ורק בשלב השלישי יופעלו מספר אוגדות בכל השטח.

כאמור, תהליך התכנון לא הושלם עד היציאה למבצע "חומת מגן" בסוף חודש מארס. אך חלק מהרעיונות ופיתוח הידע שהתגבשו בתהליך התכנון השפיעו על תכנון המבצעים שקדמו למבצע "חומת מגן" ועל המבצע עצמו.

רעיון "טשטוש הצבעים"

למרות הגברת הפעילות בשטחי אֵי על פי ההיגיון של "אריות רעננים", דרש ראש הממשלה מצה"ל להגביר את עוצמת התקיפות נגד הרשות הפלסטינית ונגד ארגוני הטרור בכל שטחי איו"ש.[33] למעשה, הדרישה מצה"ל הייתה ליזום פעילות שתפעיל לחץ יעיל על הרשות הפלסטינית, שתהיה לגיטימית בעיני הקהילה הבין־לאומית, והפעלתה לא תהיה כרוכה בנפגעים רבים בקרב חיילי צה"ל. כבר בספטמבר 2001 זיהה מפקד הפיקוד היגיון מערכתי נוסף במבצעים בשטחי אֵי במסגרת "אריות רעננים": "פעילות כוחותינו התאפיינה בפעילות המטשטשת את גבולות שטחי A".[34] כלומר, הפעילות מרגילה את הכוחות בשטח, וגם את הדרג המדיני, החברה הישראלית, הקהילה הבין־לאומית ואת הפלסטינים כי בנסיבות שנוצרו יש לישראל לגיטימציה לפעול גם בשטחי אֵי. במהלך חודש נובמבר, במסגרת ההכנות לקראת התרגיל המטכ"לי השנתי "אבני אש ז", התחדדה ההבנה שמדובר ברעיון חדש.[35] תרחיש התרגיל המטכ"לי חזה, למעשה, על עיקרי התרגיל

32 פקמ"ז-אג"ם, "הנדון: 'שדה אחר' – סיכום אלוף לאישור רעיון מרכזי", 12.2.2002.

33 הרחבה על כך ראו בפרק ד' להלן.

34 פקמ"ז, "הערכת מצב מפקד פיקוד המרכז", 12.9.2001, א"צ 412/385/2003.

35 רווה ומינקה-ברנד, **פרויקט "בראשית"**.

״קרן אור״. בדיונים לקראת התרגיל הועלו שוב השאלות לגבי תכלית הכניסה למחנות הפליטים - ״בשביל לנקות מחנה פליטים מבית לבית צריך תכנון וסד״כ רבים. גם אם ניקינו את המחנה במה שינינו בצורה מהותית את המצב?״ - ובדבר היעדר הלגיטימציה הבין־לאומית - ״אין לנו היום מנדט להיכנס ולעשות כיבוש של מחנה פליטים. המערכה הסביבתית נדרכת״.[36] המסקנה הייתה שבנסיבות הנוכחיות - של סד״כ מוגבל, היעדר לגיטימציה בין־לאומית לכיבוש השטח והנחיה מדינית מעורפלת - ההישג הצפוי מפעולה בשטחי אֶי הוא בעיקר במישור התודעתי. המחשת השחיקה בשליטה הביטחונית של הרשות הפלסטינית ויצירת תחושת איום על עצם קיומה. הדרך לכך היא באמצעות רצף של מבצעים בהיקף ובעוצמה מתגברים של כניסה ויציאה מהערים הפלסטיניות.[37] מכאן התגבש הרעיון המערכתי החדש של פיקוד המרכז:

> **הפעלת לחץ מתמשך על שטחי A, עבודה במובלעות פיקודיות (כפרים ופאתי שטחי A) וטשטוש קווי A, B, C. יש להמשיך ולתכנן כניסות נוספות לשטחי A, אך אלה צריכות להיות במאפיינים שונים על מנת ליצור אפקטים חזקים יותר ולשנות את דפוסי הפעולה שננקטו עד כה בערים.**[38]

בהתאם לכך הנחה מפקד הפיקוד את מפקד אוגדת איו״ש ״לעצב מרכיבי פעולה מתאימים למצב של טיפול בפינצטה במחנות הפליטים״.[39] נראה שהרמטכ״ל אימץ את הרעיון שפיתח פיקוד המרכז, שכן בהערכת מצב אסטרטגית הוא קבע שהפעילות בשטח אֶי היא ״במגמה לטשטש את ההבדל בין שטח A ל־B, לסכל פיגועים שיוצאים משטח A ולנצל את הנוכחות הקבועה בשטח A לפעילות כנגד תשתית החמא״ס״.[40] גם רעיון ״טשטוש הצבעים״ יהיה לרלוונטי לאחר שורת אירועים שיתרחשו במהלך החודשים דצמבר-ינואר ויביאו להרחבת חופש הפעולה של צה״ל.

36 פקמ"ז, ״תמ"מ - כיבוש הערים. מה התכלית? היום שאחרי?״, 28.11.2001, א"צ 100/1382/2004. בסטנוגרמה אין שיוך הדברים לדוברים.

37 במפות סומנו שטחי אֶי, בִּי ו־סי בצבעים שונים (צהוב, אפור וחום), ומכאן הביטוי ״טשטוש הצבעים״. ״הע"מ שבועית פיקוד המרכז – סיכום האלוף״, 23.1.2002.

38 פקמ"ז, ״הערכת מצב אלוף״, 7.11.2001, א"צ 114/50/2006.

39 פקמ"ז, ״תמ"מ-כיבוש הערים. מה התכלית? היום שאחרי?״, 28.11.2001, א"צ 100/1382/2004.

40 מפ"ע, ״הערכת מצב אסטרטגית בראשות הרמטכ"ל״, 25.12.2001.

השינוי בדפוס הפעולה באוגדת איו"ש[41]

גם ברמה הטקטית, בחודשים אוקטובר-דצמבר 2001 חלו שינויים בצורת הפיקוד, בתפיסה המבצעית ובדפוסי הפעולה. לאחר סיורים ומפגשים עם קציני השדה, הגיע מפקד אוגדת איו"ש הנכנס, תא"ל יצחק [ג'רי] גרשון, למסקנה שהיעדר מדיניות ברורה בדרג האסטרטגי, הניסיונות להגיע להפסקת אש באמצעות הידברות עם הרשות לצד דרישות ראש הממשלה להחריף את הפעילות הצבאית, מעוררים בלבול ומבוכה בדרג הטקטי באופן שפוגע בתפקוד המבצעי. הביטוי לכך היה באמירות של מפקדים בפורום מבצעי של האוגדה. במפגש זה הלינו מפקדי השטח על היעדר אמצעים מתאימים ללחימה, אי־הכשרה מספקת של יחידות השריון והתותחנים למשימות שהוטלו עליהן ובעיקר על כך שהמגבלות המבצעיות המוטלות על פעילות בשטחי אֵי מונעות לחימה יעילה בטרור. מפקד האוגדה הגיב לטענות ואמר שהוא מודע לכך שהבעיה נעוצה בחלקה במישור המדיני, אבל הנוכחים באולם אינם עוסקים בבעיות מדיניות ותפקיד מפקדי השדה לנצח את הטרור הפלסטיני במישור המבצעי ולהשאיר לדרגים הבכירים יותר את המענה האסטרטגי־מדיני.[42]

מתוך הבנת שורשי הבעיה, החליט גרשון לנתק ככל האפשר את מפקדי השדה מהתהליכים בדרג האסטרטגי, להגדיר את ההישגים הנדרשים מהם ולאפשר להם את היוזמה ואת חופש הפעולה המרביים. הצעד הראשון למימוש הרעיון היה שינוי ברמה ההצהרתית וגרשון ניסח מחדש את התפיסה המבצעית של האוגדה באופן שהמטרה תהיה חדה וברורה: "לנצח את גורמי הטרור באיו"ש, להקנות ביטחון ותחושת ביטחון לאזרחי מדינת ישראל".[43] לדברי מפקד האוגדה, "המושג ניצחון, להבנתי, יחדיר בכוחות מוטיבציה, זה היה ההיגיון מאחורי הצבת המילה הזו באופן חד־משמעי במטרה של האוגדה".[44]

41 כיוון שהמחקר מתמקד בדרג המטכ"ל והפיקוד, פסקה זו מתארת רק בקצרה את השינוי, ויש מקום למחקר שיתמקד בדרג האוגדה והחטיבות המרחביות.

42 "הרצאת מפקד איו"ש במבצע 'חומת מגן'", **כנס עיונים בתורת הקרב ובעימות המוגבל באיו"ש, אזח"ע ובאוגדה 91**, 11.3.2004 (להלן: **הרצאת מפקד איו"ש בכנס עיונים בתורת הקרב**).

43 אוגדת איו"ש, "ביקור ראש הממשלה באוגדת איו"ש", 4.12.2001, א"צ 83.792.2005.

44 הרצאת מפקד איו"ש **בכנס עיונים בתורת הקרב**.

מעבר לכך נוסחה התפיסה האוגדתית מחדש באופן הבא:

1. לחימה רצופה ומתמשכת כנגד גורמי הפח"ע הפעילים והמפעילים וחתירה להשמדתם באמצעות פעילות יזומה וממוקדת.
2. יצירת אי וודאות - יצירת תחושה שאנחנו נמצאים בכל מקום בכל נקודת זמן.
3. להרחיק את האיום מהציר, מהישוב, המחנה, המוצב והמתקן באמצעות פעילות מבצעית אינטנסיבית סמוך למוקדי היציאה של הפח"ע.
4. ליצור למפגעים דילמה הן בהגעה לפיגוע והן בדרכי הנסיגה מהפיגוע באמצעות פעילות מבצעית ופעילות תשתיתית.
5. שילוב בין פעילות בחתימה גבוהה, חתימה נמוכה, פעילות תשתיתית, פעילות לוחמה פסיכולוגית ותחבולה.[45]

למימוש התפיסה במסגרת האילוצים המבצעית, ריכזה האוגדה מאמץ התקפי ברצף של מבצעים למעצר של סייענים ומבוקשים, על מנת לשפר את האחיזה המודיעינית באיו"ש ולגרום למבוקשים להתמקד בהישרדות ולא בתכנון פיגועים. מבצעים אלו עמדו בהתניות של זמן (לילה) ומרחב (שטחי בִּי והמרחב הכפרי בשטחי אֵי) ולרוב נעשו בחתימה נמוכה. מידת ההצלחה של מאמץ זה הייתה מותנית במודיעין מדויק על מקום המבוקשים, ועל כן שופר והודק הקשר עם השב"כ על מנת ליצור תרבות ארגונית של שיתוף פעולה בינו לבין החטיבות המרחביות.[46]

---

45 מתוך: מחברות מפקד אוגדת איו"ש, אוסף אישי.

46 "מפגש למידה צה"ל-שב"כ", שם. יצחק גרשון כתב לאחר שנים שבסוף המפגש הוא סיכם: "בשטח מתנהלת מלחמה ועלינו לנצח אותה. לכל מח"ט יש רכז מקביל. יש לכם גזרת אחריות ויש רשימה ארוכה של טרוריסטים ש'ממתינים' שיהרגו או יעצרו אותם. מכאן והלאה בכל ביקור שלי בחטיבות אני מבקש לראות כמה מתוך רשימת המבוקשים שבגזרתכם הרגתם או עצרתם. אנחנו חייבים 'לכסח את הדשא' בהתמדה, ליצור מציאות שלא מאפשרת לארגוני הטרור רגע אחד של מנוחה. אם יש מודיעין בזמן אמיתי – אנחנו חייבים להיות כשירים לפעול בלוח זמנים קצר. אל לכם לבנות רק על דובדבן והיחידות המיוחדות, אם כי נעשה הכול שגם הן תהיינה זמינות בלוח זמנים קצר". **הרצאת מפקד איו"ש בכנס עיונים בתורת הקרב**.

יום עיון מטכ"לי - שנה לאירועי "גאות ושפל"

ב-19 בנובמבר 2001 נערך יום למידה בראשות הרמטכ"ל לרגל סיכום שנה לתחילת העימות.[47] במהלך היום עלו הרעיונות החדשים לדיון ראשוני. בתחילת היום הציג סגן הרמטכ"ל את התפתחות הרעיון האסטרטגי והמערכתי של צה"ל מתחילת העימות על רקע ההנחיה המדינית. רח"ט המחקר תיאר את האופן שבו מפרש אמ"ן את האסטרטגיה הפלסטינית. תא"ל קופרווסר העמיד את ערפאת במרכז, מתוך הנחה שהוא שולט באירועים. לדבריו, הנחת היסוד של ערפאת היא שטרור משתלם ומביא להישגים מדיניים. השיטה של הפלסטינים היא לחקות את חזבאללה ולנסות להביא לכרסום כושר העמידה של החברה הישראלית עד שהיא תתמוך בוויתורים מדיניים. בתחילת העימות, הטקטיקה הייתה אלימות עממית בשילוב ירי. הירי המדויק של כוחות צה"ל לעבר החמושים להביא למעבר לירי נשק קל משטחי אֵי לעבר יישובים (פסגות, היישוב היהודי בחברון) ושכונות (גילה בירושלים). תגובת צה"ל בירי מסיבי לעבר מקורות האש הביאה לתופעה של שכונות רפאים וללחץ של האוכלוסייה הפלסטינית להפסיק את הירי מבתי התושבים. הדבר הביא למעבר לירי בצירי התנועה באיו"ש בשטחי בִּי ו־סִי ושימוש בשטחי אֵי כמרחבי מקלט. בעקבות תוצאות הבחירות בישראל והחלטתה לא לחדש את המשא ומתן המדיני עד שיופסק הטרור, איפשר ערפאת לחמאס ולג'יהאד האסלאמי לבצע פיגועי התאבדות בשטח ישראל, במטרה להמחיש לחברה הישראלית שגם השלטון החדש אינו מסוגל להפסיק את האלימות.[48]

---

47 מפ"ע, "שנה ל'גאות ושפל' בראשות הרמטכ"ל", 19.11.2001. בדיונים לקחו חלק: הרמטכ"ל, סגן הרמטכ"ל, מפקדי פיקוד הצפון, הדרום והמרכז, ראש אמ"ן, ראש אמ"ץ, מתאם הפעולות בשטחים, מפקד זרוע היבשה, רח"ט המבצעים, רח"ט המחקר, רח"ט תוה"ד ורח"ט אסטרטגי.

48 מפקד המכללות, אלוף יעקב עמידרור, שזומן רק למושב האחרון של יום העיון, ביקר קשות את הדיון האסטרטגי: "אני חושב שכצבא, נורא נחמד שאנחנו עושים דיונים על התכלית האסטרטגית של ערפאת, ועל התכלית האסטרטגית של מדינת ישראל, ואנחנו מכניסים בזה את הממשלה ואת כולם. אבל, בסופו של דבר, כצבא, יש לנו איזה שהם מטלות שהן מאוד מאוד צבאיות, ובניגוד לדיונים האחרים, שאולי מישהו צריך לעשות אותם, או כן עושה או לא עושה אני לא יודע, את הדברים האלה אף אחד לא יעשה אם אנחנו לא נעשה [...] אני חושב שיש, לפחות, שני נושאים שבהם נכשלנו: אחד - זו אולי לא בעיה שבאמת צבא יודע איך להתמודד אתה מלבד החיסול הממוקד, וזה הטיפול במתאבדים. אני לא בטוח שבאמת יש תשובה צבאית לשאלת המתאבדים. מי שמחליט להתאבד, כמעט אין לנו מה לעשות לו מלבד להרוג אותו ברגע שיודעים עליו [...] אנחנו לא פוגעים בחוליות שיורות בצירים [...] היות והאנרגיה של המוח היא מוגבלת, אפילו אצל אלופים, אז אם הם מקדישים את זה לדבר אחד, הם לא מקדישים את זה לדבר שני".

כשהדיון עבר להגיונות הפעולה של ישראל, הציגו סגן הרמטכ״ל וראש אמ״ץ את ההיגיון הנוכחי. ראש אמ״ץ, אלוף דן הראל, הסביר:

> אנחנו בלחימה ישירה בטרור, לא מסוגלים להפסיק אותו. לכן האסטרטגיה שלנו מורכבת משני דברים מרכזיים, שמתפצלים גם ביניהם: אחד - לחימה ישירה בטרור, כי לחלק הזה יש חשיבות מאוד גדולה. הדבר השני - ניסיון להניע את הרשות הפלסטינית לשנות את הדרך שלה, לשנות את האסטרטגיה של הפעולה שלה. את זה אנחנו עושים באמצעות שני דברים מרכזיים: אחד - מפעילים עליה לחץ חיצוני, לחץ בינלאומי שהבנו שזה אחד הדברים האפקטיביים ביותר. שניים - מייצרים איום, סמוי או גלוי, על המשך שרידותה של הרשות הפלסטינית, כדי שהם ירתיעו בדחיפה שלנו, אנחנו דוחפים אותם לעבר התהום, ואנחנו מניחים שבגלל אינסטינקט של קיום מתמיד, הם באיזה שהוא שלב יגידו STOP.

סגן הרמטכ״ל תיאר באופן דומה:

> אנחנו לא מצליחים לייצר איזה שהוא מהלך צבאי, איזה שהוא מעצב צבאי, שיביא את ערפאת לקבל החלטה להפסיק את העימות. דווקא בתחום ההשפעה הבינלאומית, ההשפעה הבינלאומית משמעותית יותר על ערפאת, בעיקר מצד ארצות הברית. ולכן, גם בהסתכלות שלנו ובהבנות שלנו, אני פה לא אדבר על המרכיבים האופרטיביים, אבל זה מה שהביא אותנו למסקנה שגם במצב הנוכחי אנחנו צריכים להמשיך בפעולה משולבת, צבאית, כלכלית, הסברתית, דיפלומטית, מדינית, שמטרתה גם להביא לרכישת עוד ועוד נקודות בתחום הלגיטימיות הבינלאומית, שגם נותנים לגיטימיות לפעולה, כפי שראינו בעימות הזה. לחזק את הלגיטימיות שלנו גם פנימה וגם החוצה. ליצור דה־לגיטימציה בינלאומית לדרך הטרור של ערפאת. וכמובן לתת ביטחון, ותחושת ביטחון לתושבי ישראל. אנחנו ראינו איזה שהיא הצלחה, למה שהגדרנו במהלך העימות כחיזוק מגמת האיום על יציבות הרש״פ. אותם מרכיבים שיוצרים היום פער וויכוח בין היושב ראש [ערפאת] לבין אלה שמתחתיו. שימוש מושכל, שנעשה עד עתה, ואני מצפה לראות אותו גם להמשך, באיום הכיבוש, כניסות, יציאות.

לעומתם, מפקד פיקוד המרכז דיבר כבר באופן ישיר על האפשרות לכבוש את שטחי אֵי: "כל מה שהתחיל מלמטה, בפעילות תגובתית, בהידוק כתרים, בביתור, בפשיטות לשטחי A, בכיבוש שטחים כפריים ובביתור שטחים חומים, כל זה מאחורינו. אנחנו בעצם כרגע בקטע האחרון, שבו אנחנו מתחילים לדבר על כיבוש ערים, וגם השתלטות על כל השטח". איתן אף המשיך ותיאר בקווים כלליים את התוכנית "שדה אחר" שמגבש הפיקוד לכיבוש שטחי אֵי:

> **לנו יש תכנית אופרטיבית שנקראת "שדה קוצים". התכנית, באופן כללי, אומרת שלכל עיר יש חטיבה. יש איזה שהיא תכנית ישנה, שבה החטיבות האלה צריכות לכבוש את הערים. פה, הכנו תכנית חדשה ["שדה אחר"], אנחנו בתחילת הכנת תכנית חדשה, שתעלה למטה הכללי, שבה בעצם יש הבחנה בין, קודם כל, על מי הולכים קודם או באיזו צורה מודולרית ניתן לטפל בערים האלה, החל משדה של ערי מרחב התפר או שדה של עיר הבירה שזאת רמאללה, שדה כפרי שזה השטחים הכפריים. ואופציה, כמובן, ללכת על כל הדברים האלה.**

במהלך היום גלש הדיון גם לסוגיות עקרוניות לגבי תפקידם של המטכ"ל, הפיקודים המרחביים וזרוע היבשה בפיתוח הידע, בהפעלת הכוח ובבניין הכוח בעימות מוגבל מתמשך. בין המשתתפים שררה הסכמה עם דברי סגן הרמטכ"ל: "[אנחנו] מזהים חוזק בכל מה שקשור לפיתוח הידע ברמת המטה הכללי. פיתוח הידע בצורה מסוימת בפיקודים, יש איזו שהיא בעיה בשיח בין המטה הכללי לפיקודים".[49] ראש אמ"ץ, גיורא איילנד, הדגיש שלדעתו, הידע שיתפתח בגופים השונים לעולם יהיה שונה:

> **באופן טבעי, זווית הראייה של הפיקוד היא זווית אחרת. הפיקוד לא אחראי באותו רגע לרגישות המאוד גבוהה בקשר שבין ראש הממשלה לבין הממשל האמריקאי, על החלק**

49 מפקד פיקוד המרכז אמר בהקשר זה: "בשביל לפתח ידע במטכ"ל, שיהיה רלוונטי גם לגבי הפיקוד כלפי מטה, אי אפשר לעשות את זה ללא הפיקוד, כי הפיקוד הוא הגוף, גם בהגדרות שסגן הרמטכ"ל הקריא פה מהספר, הוא הגוף שאצלו הידע הרלוונטי. לכן, על מנת לייצר את התהליכים האלה, חייבים להשתמש בפיקוד". מפ"ע, "שנה ל'גאות ושפל' בראשות הרמטכ"ל", 19.11.2001.

הזה לא אחראי אלוף הפיקוד [...] בסופו של דבר, זווית ראייה שונה שנובעת מנקודה שונה של רמת אחריות שונה של דברים, היא מייצרת גם באיזה שהוא מקום עמדות שונות ביחס לדברים מסוימים.[50]

דברי מפקד פיקוד המרכז מלמדים על חוסר נחת מהאופן שבו התקבלו החלטות במטכ"ל, ללא התייעצות עם הפיקוד. הוא טען שהיעדר החיבור בין גיבוש הרעיון של הרמה האסטרטגית לבין האילוצים הטקטיים מביא לתוצאות הפוכות מאלו שאליהן התכוון הדרג המדיני:

אם הם [ההחלטות במטכ"ל] לא יחוברו לתובנות של השטח עצמו, של המשמעויות בשטח עצמו, הפער הזה ייוצר והתוצאה תהיה תקלה. זה מוכרח לקרות, זאת אומרת, זו משוואה שאחרת אין לה פתרון. זה לא דרג טקטי, זו המטרה, זו המשימה לך תבצע, בדרג הזה זה לא עובד ככה, עם כל הרצון שלנו.[51]

אך פיתוח הידע לא היה הנושא היחיד שהיה נתון במחלוקת במהלך היום. גם סוגיית בניין הכוח העסיקה במידה רבה את מפקדי הפיקודים. מפקד פיקוד המרכז הסביר, "כי כל רעיון כזה בסופו של דבר, משלב ההפשטה, צריך לתרגם את זה בסוף לברזלים בשטח, ובעניין הזה לבניין הכוח יש משקל דרמטי". מפקד פיקוד הצפון, גבי אשכנזי, היה חריף יותר בדבריו:

פרט לחילחול הידע ולאחריות הפיקוד, בניגוד למטה הכללי והזרוע, הוא [הפיקוד המרחבי] נטול סמכויות, הוא נשען על הסמכויות של האחרים, זאת הבעיה המרכזית. זאת אומרת, בהגדרה אין סמכות, הסמכות כנובעת מהאחריות המבצעית שלו, והוא נשען על מה שהוא צריך לקבל מהאחרים לצורך השלמת הדבר הזה. וכאן יש שחיקה, לדעתי, בלתי נסבלת.[52]

50 שם.

51 שם.

52 שם.

אשכנזי הצביע על כך שקצב קבלת ההחלטות האיטי במדיניות הפעלת הכוח במטכ"ל ובבניין הכוח במפקדת זרוע היבשה (מז"י) אינו עונה על קצב האירועים בשטח.[53]

כשהרמטכ"ל סיכם את יום העיון, הוא קיבל את הניתוח האסטרטגי שהוצג בתחילת היום:

> **הרשות הפלסטינית והעומד בראשה, לא מתכוונים לשנות את דרכם האסטרטגית, קרי - להשיג את היעדים המדיניים בדרך של אלימות וטרור [...] אני מקבל את ההערכה, שנאמרה כאן קודם, שעם המנהיגות הנוכחית יהיה קשה להגיע להסדר בכל דרך, בין אם קבע או ביניים. [...] הבחירה הזאת, בדרך של אלימות וטרור, היא נועדה קודם כל, לשבור את כוח העמידה הישראלי. וכל מי שמדבר על אורך הנשימה, ויכולת העמידה של הציבור בישראל וגם של צה"ל, אלה שני עקרונות, לדעתי, שהולכים יחדיו [...] ואני חושב שאנחנו זיהינו אותו מבעוד מועד, שהעימות שעתיד להיות, עוד לפני כלמעלה משנתיים, זיהינו אותו כעימות מזוין, ארוך, ואני חושב שהאמירה הזאת תקפה גם לשנת העבודה הבאה ויותר. שיש כאן מעגל של משא ומתן, עימות, משא ומתן, עימות, עם הפסקות [...] אנחנו צריכים מבחינה הסברתית, לעשות כל מאמץ על מנת להסביר שאין כאן לחימה שלהם בטרור.**

לגבי מדיניות הפעלת הכוח:

> **ברמה הטקטית, אנחנו חייבים לנצח בכל מפגש. ולכן, אני נוהג לומר - שברמה הלאומית, כל יום שחולף והפלסטינים לא משיגים את היעד האסטרטגי שלהם, אנחנו מנצחים [...] אני חושב שהסוגיה של פגיעה במפגעים, קרי - הסיכול הממוקד, והמבצעים בתוך הכפרים - בתוך שטחי A, הוכחו כנכונים. והערוץ הנוסף, שלדעתי, נותן את פירותיו גם בסיכול וגם במודיעין, זה כל נושא המעצרים. אלה שני דברים שצריך**

53 אשכנזי פירט: "איפה שאנחנו מסבסבים לאט מדי, אנחנו משלמים מחיר. אני יכול לשרטט לכם דוגמאות מכל העימותים נמוכי העצימות, עד הרמה הטקטית, ממטענים, נ"ט, מה שאתם רוצים, כולל מחר בשטחים. אני חושב שבמובן הזה, למהירות יש השפעה על התוצאות, ואם התוצאות חשובות לנו, צריך לעשות את זה במהירות. אני חושב שפה אפשר לעשות יותר". שם.

להמשיך בהם, בתפיסה המבצעית שלנו [...] הנושא של כניסה לשטחי A, כחלק מהפעולות שלנו לסיכול או למניעת הוצאת פיגועים כנגדנו, הייתה נכונה והוכחה כנכונה. כאשר ידענו מתי להיכנס, כיצד להיכנס ומתי גם לצאת, ועל שלושת המרכיבים האלה צריך לשמור. אני חושב ששהייה ארוכה מדי, יכולה לגרום לנו לנזק.

באשר למערכת הפו״ש במערכה, הגדיר הרמטכ״ל:

את המערכה הזאת מוביל המטה הכללי בהיבט האסטרטגי, יחד עם הפיקודים והזרועות, גם לעיצוב האסטרטגיה, וגם למימושה. אני חושב שאצל הפיקודים נמצא הידע והיכולת להתמודד בעימות הזה [...] שהעיקרון השני שצריך להיות מונח אצלנו כעוגן - זה שהשליטה היא פיקודית. כלומר, כל אחד בפיקוד שלו, בין אם זה פיקוד צפון, מרכז או דרום, השליטה היא פיקודית, אבל מתקיימת בקרה מטכ״לית. משמע, צריך לתת הרבה מאוד חופש פעולה לרמות הכפופות. לקבוע להם את גבולות האחריות והסמכות, ולהגיד להם - את זה אתם מאשרים, לא כל דבר צריך לעלות לאישור של המטה הכללי. אנחנו חותרים לזה, לא תמיד זה מסתדר.

דצמבר 2001

- **2.12.2001** — פיגוע בחיפה, 15 הרוגים
- **4.12.2001** — החלטת הממשלה: הרשות הפלסטינית תומכת טרור
- **12.12.2001** — פיגוע בכניסה לעמנואל, 12 הרוגים
- **3.1.2002** — לכידת הספינה קארין אֵי
- **14.1.2002** — חיסול ראאד אל־כרמי ראש התנזים בטול כרם
- **17.1.2001** — פיגוע בחדרה, שישה הרוגים
- **20.1.2002** — מבצע בעיר טול כרם
- **19.2.2002** — תקיפת מחסום עין עריק, חמישה הרוגים
- **28.2.2002** — תחילת המבצע במ"פ בלאטה
- **1.3.2002** — תחילת המבצע במ"פ ג'נין
- **2.3.2002** — פיגוע בירושלים, 11 הרוגים
- **3.3.2002** — תקיפת מחסום וואדי חרמייה, 10 הרוגים
- **7.3.2002** — מבצע במ"פ טול כרם ובמרחב העיר בית לחם
- **7.3.2002** — פיגוע בעצמונה, שבעה הרוגים
- **9.3.2002** — פיגוע בירושלים, 11 הרוגים
- **11.3.2002** — מבצע במ"פ דהיישה
- **12.3.2002** — מבצע בעיר רמאללה
- **14.3.2002** — ביקור השליח אנתוני זיני במזרח התיכון
- **27.3.2002** — פיגוע במלון פארק נתניה, 30 הרוגים

ליל הסדר התשס"ב, 27 במארס 2002

159 חללים לתקופה

פרק ד
פועלים אחרת: הכניסה לערים ומחנות הפליטים

החל בדצמבר 2001 השתנו הנסיבות הפוליטיות והמדיניות. העלייה הדרמטית בהיקף הנפגעים בישראל הביאה את הציבור לתחושת חוסר ברירה ביחס לצורך לנקוט צעדים חריפים יותר בלחימה בטרור, ובממשלה התקבלו החלטות המרחיבות את חופש הפעולה בשטחי אֵי.[1] תפיסת ספינת הנשק קארין אֵי שינתה את היחס של הממשל האמריקאי לערפאת ולרשות הפלסטינית. מגמות אלו אפשרו לצה"ל להגביר את עוצמת הפעולה בשטחי אֵי באופן הדרגתי. אמנם מבצעים אלו לא צמצמו משמעותית את היקף פיגועי הטרור, אך החיכוך עם האויב הפיג את החששות מפני היקף נפגעים רחב בלחימה בשטח הבנוי וסייע לכוחות ברמה הטקטית, ללמוד ולשפר את הטכניקות והפרקטיקות ללחימה.

1 בסקר "ביטחון לאומי ודעת קהל 2001", שנערך באפריל 2001, 43% מהנשאלים השיבו שישראל אינה צריכה להיכנס לשטחי אֵי, לעומת 53% שתמכו בכך. כעבור עשרה חודשים, בסקר "ביטחון לאומי ודעת קהל 2002", שנערך בפברואר 2002, 72% מהנשאלים השיבו שישראל צריכה להיכנס לשטחי אֵי לעומת 28% בלבד שהתנגדו (הנתונים באדיבות מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות שבמכון הישראלי לדמוקרטיה).

הבשלת התנאים המדיניים

לנוכח המשך הפיגועים בשטח ישראל, המשיך השליח האמריקאי אנתוני זיני במאמצים עקרים להפסיק את האלימות. בעקבות פיגוע ההתאבדות באוטובוס בחיפה, שבו נהרגו 15 אזרחים (2 בדצמבר 2001), קטע ראש הממשלה את ביקורו בארה״ב ושב לארץ.[2] בישיבת ממשלה התקבלו מספר החלטות חשובות, שאפשרו מבחינה חוקית ופוליטית להרחיב את מנעד הפעולות הצבאיות נגד הרשות הפלסטינית:

> **2. [...] הרשות הפלסטינית היא ישות תומכת טרור ויש לפעול נגדה בהתאם. ועדת השרים לביטחון לאומי מוסמכת להחליט על צעדים אופרטיביים, צבאיים, מדיניים, הסברתיים וכלכליים (במסגרת החלטה זו) [...]**
>
> **3. בתוקף סמכותה לפי סעיף 8 לפקודת מניעת טרור, מכריזה הממשלה בזה כי התנזים וכוח 17 (המשמר הנשיאותי) הם ארגונים טרוריסטיים והפעולה נגדם תהיה בהתאם.**[3]

על בסיס החלטה זו חזר שרון על הנחייתו לצמרת צה״ל, כי **״צריך לשנות את כללי המשחק ביחס לארגוני הטרור ולמנגנוני הביטחון הפלסטינים״**.[4] ראש הממשלה הוסיף ש״יש להעלות מדרגה בפעילות כוחותינו, צריך פעולה בהיקף אחר לחלוטין״. אך למרות התבטאות זו, הותיר שרון את המגבלה של פעולה מתוחמת בזמן וקבע שהנוכחות בשטחי אֵי צריכה להיות מצומצמת.[5]

---

2 באותו יום נהרג אזרח בגוש קטיף מפיגוע ירי.

3 מזכירות הממשלה, ״החלטת ממשלת ישראל מס. 1024״, 3.12.2001, א"צ 225/151/2004.

4 המזכירות הצבאית, ״התייעצות ביטחונית בראשות ראש הממשלה״, 3.12.2001, א"צ 635/782/2004 (ההדגשה במקור).

5 בסיכום הדיון נכתב: ״[...] (ב) **צריך לשנות את כללי המשחק ביחס לארגוני הטרור ולמנגנוני הביטחון הפלסטינים** [הדגשה במקור] [...] (ה) יש לפעול בהיקף נרחב, [...] (יא) לגבי פעילות בשטחי אֵי, רצוי שתהיה למשך זמן מוגבל, (יב) כניסה לפעילות בכפרים, כולל בכפרים שכבר פעלנו״. המזכירות הצבאית, ״התייעצות ביטחונית בראשות ראש הממשלה״, 3.12.2001, א"צ 635/782/2004. לעומת זאת, שר הביטחון הנחה באותו יום את הרמטכ"ל לצמצם את התוכניות לפעולה בשטח A לכיתור ו״נגיסות״ בשטח הבנוי. ״הערכת מצב שר הביטחון״, 3.12.2001, א"צ 83/792/2005. בשל היעדר מקורות ממזכירות הממשלה, לא ניתן להבין את התנהלות הדרג המדיני באותם ימים. ספרים המבוססים על ראיונות טוענים שמערכת היחסים בין הרמטכ"ל לשר הביטחון הייתה עכורה, וההחלטות החשובות התקבלו בשיח בין ראש הממשלה לרמטכ"ל (דרוקר ושלח, **בומרנג**, עמ' 175-188).

בעקבות החלטת הממשלה, הנחה הרמטכ״ל את פיקוד המרכז להכין תוכניות להשתלטות על טול כרם ולפעולה נרחבת במרחב ג׳נין.[6] בפועל, בפיקוד המרכז ובאוגדת איו״ש התחילו כבר לאחר רצח השר זאבי לעבד תוכנית להשתלטות זמנית על הערים הסמוכות לקו התפר.[7] תוכניות אלו כונו ״יום זהוב״ ושיקפו את ההיגיון שהתפתח בפיקוד המרכז בתרגילים ובתהליכי החשיבה לגבי פעולה קצרה וממוקדת בערים הפלסטיניות לפי הרעיון של ״יממת זהב״. כעת הטיל מפקד פיקוד המרכז על אוגדת איו״ש לקדם את נוהל הקרב של ״יום זהוב״ ו״להכין תוכנית לכיבוש הערים ג׳נין, טול כרם וקלקיליה ויש להיערך להצגת תוכניות למבצע במחנות הפליטים״.[8] הרעיון המבצעי הפיקודי שיקף במידה רבה את התפיסה שהתגבשה באותם ימים בפיקוד המרכז בהקשר תכנון התוכנית ״שדה אחר״ - השתלטות על מרכזי השלטון ולאחר מכן סריקות ומעצרים ברחבי העיר.[9]

במהלך השבוע שלאחר החלטת הממשלה, היו שני ניסיונות של פיגועי התאבדות, אחד ב־5 בדצמבר בירושלים והשני ב־9 בחודש בצומת הצ׳יק־פוסט בחיפה. בזכות ערנות השוטרים ותקלות במטענים, הסתיימו שני האירועים ללא הרוגים.[10] למרות החלטות הממשלה והנחיית ראש הממשלה, תגובת צה״ל לאירועים לא הייתה שונה מהמקובל עד אז. הכתרים על הערים רמאללה, שכם, טול כרם וג׳נין נותרו על כנם, והתבצעו שני מבצעים למעצר מבוקשים בגזרת חטיבת

6 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״מבצע 'בוסתן ספרדי' – פקודה 4״, 3.12.2001.

7 פקמ"ז-אג"ם, ״הנדון: 'אריות רעננים 7' המשך לחימה – עדכון מס' 3״, 20.10.2001.

8 ״מטרה: פקמ"ז ילחם בגורמי הטרור, יפעל לפירוק תשתית פח"ע, לשיתוק ונטרול יכולותיה תוך קיום חציצה ממשית בחיבור בין המערכת הפלסטינית למערכת הישראלית.
״משימה: פקמ"ז באמצעות אוגדת איו"ש ישתלט על הערים קלקיליה, טול כרם, וג'נין, ועל מרחבן, יתפוס את מוסדותיהן הרשמיים, ישמיד וילכוד מחבלים, ישמיד תשתיות טרור ויתפוס אמל"ח, ישפר את המכשול סביבן, תוך הפעלת מרכזי סיוע אזרחי מול התושבים הפלסטיניים בערים.
״רעיון מבצעי פיקודי – השתלטות על העיר הפלסטינית ומרחבה תוך כיתורה, תפיסת מרכזי שלטון דומיננטיים (מש"ד) וביצוע שיטתי של פעולות סריקה, מעצר ופגיעה בתשתית הטרור תוך מתן סיוע בסיסי לאוכלוסייה הפלסטינית במרחב. לקראת עזיבת הערים, הקמת מכשול ופעולות רישות סביב הערים״.
״דגשים לתכנון: כניסה על פי פקודה, תכנון שהייה במרחבי הערים למשך חודש (כבסיס לתכנון)״. שם.

9 פקמ"ז, ״הערכת מצב פיקוד מרכז״, 5.12.2001, א"צ 41/387/2007.

10 בפיגוע בירושלים נפצעו חמישה אזרחים, ובפיגוע בחיפה נפצעו 30 אזרחים.

מנשה. מבצע בולט היה של צק״ג בפיקוד מח״ט הנח״ל, שכלל כוח מגדוד 202, פלנ״ט, פלחה״ן ופלס״ר נח״ל, כוח הנדסה וכוח שריון מגדוד 433 בעיירה ענבתא (מזרחית לטול כרם). במבצע זה פעלו כוחות צה״ל לראשונה במרחב של קסבה עירונית, והחיכוך עם השטח הביא להבנה שיש צורך לשפר את הטכניקות בתחום.[11] לאחר הפיגוע בצומת הציק־פוסט, כינס שוב ראש הממשלה דיון קבינט מצומצם בהשתתפות שר הביטחון, שר הפנים, שר החוץ, הרמטכ״ל וראש השב״כ. שרון ביקר את התגובה לשני הפיגועים:

> **להתרשמותו של ראה״מ אין נחישות למימוש החלטת הקבינט. רצף פעילות יזומה, תגובה הולמת לירי מרגמות, מלחמת חורמה בזרוע הצבאית של התנזים וכוח 17. ראה״מ ציין את הצורך לגבות מחיר מהרשות על ביצועי פיגועים, כולל ירי מרגמות, והדגיש את החשיבות לשילוב של לחץ צבאי עם לחץ מדיני [...]**
> **[ראה״מ] הדגיש את החובה למצוא כל דרך להגן על אזרחי ישראל, צריך לחשוב על דרכי פעולה נוספות. סבור שבמרחב ג׳נין צריך לטפל אחרת.** [12]

ראש הממשלה לא הסתפק בביקורת כללית, אלא פירט את הפעולות שהוא מצפה כי צה״ל יציע כתגובה לפיגוע הבא: ״הכנת תוכנית לתקיפה של לפחות עשרים מטרות; הכנת תוכנית קרקעית ליום ג׳ בלילה כדוגמת הפלת האנטנה סמוך לרמאללה [המשדרת את שידורי קול פלסטין], פעולה בג׳נין ושכם גם לצורך הפגנת נוכחות במידה ואין מידע נקודתי״.[13] יחד עם זאת, מסיבותיו החליט הדרג המדיני להעניק לערפאת ארכה של 48 שעות על מנת להפגין את רצינות כוונותיו על ידי פעילות משמעותית ללחימה בטרור.

11 פקמ"ז-מרכז ניהול ידע פיקודי, ״מבצע 'פרחי באך' בכפר ענבתא – תחקיר מח"ט 933״, 30.4.2002.

12 המזכירות הצבאית, ״דיון מטבחון בראשות ראש הממשלה״, 9.12.2001, א"צ 635/782/2004; בסיכום הרשמי של ההתייעצות, התווסף הסעיף: ״ראה"מ חזר והדגיש את הערכתו המלאה לשהב"ט, משהב"ט ולרמטכ"ל על פועלם האיכותי. הדיונים הם כדי לבחון דרכים חדשות וכיוונים אחרים ואין בהם ביקורת״. המזכירות הצבאית משרד ראש הממשלה, ״התייעצות ביטחונית בראשות ראש הממשלה״, 9.12.2001, א"צ 41/387/2007.

13 שם.

כעבור שלושה ימים (12 בדצמבר), התקיפו מחבלים אוטובוס אגד בכניסה ליישוב עמנואל והרגו 11 אזרחים ושוטר מג"ב. היה זה פיגוע שלישי בתוך 12 ימים, שבהם נרצחו 26 אזרחים ישראלים. בעקבות הפיגוע, העלה ראש הממשלה הצעה להגיש הצעת חוק לביטול הסכמי אוסלו, כיוון שההסכמים כובלים את ידיה של הממשלה ועומדים בסתירה להחלטה שהרשות הפלסטינית היא ישות תומכת טרור.[14] כבר באותו לילה מימשו כוחות צה"ל באופן חלקי את הוראת שרון, ובשלושה מבצעים בגזרת רמאללה הושמדו מבנים ומחסום של הביטחון הכללי הפלסטיני וכן האנטנה עליה דיבר שרון ("דואר יוצא 22א", "דואר יוצא 22ב" ו"מתנת פרידה"). בנוסף, תקפו מטוסי קרב יעדים בשכם; כוחות חי"ר עצרו 11 מבוקשים במקומות שונים באיו"ש; וכוח מפלס"ר 500 בנה חסימה בין טמון לטובאס. בעקבות הפיגוע התכנס הקבינט המדיני־ביטחוני והוסיף להחלטה הקודמת את הפסקה: "ערפאת איננו רלבנטי עוד מבחינת מדינת ישראל ולא יהיה עוד כל קשר עימו [...] ממשלת ישראל רואה ברשות הפלסטינית ובעומד בראשה, אחראים ישירים למצבה העגום של האוכלוסייה הפלסטינית. וממשלת ישראל תמשיך לעשות ככל האפשר, כדי לסייע לאוכלוסייה זו".[15] בשל הפיגוע, הורה הנשיא בוש לזיני לשוב לארה"ב עד שהרשות הפלסטינית תפגין רצון ונכונות כנים להפסיק את הטרור.

תגובת צה"ל לפיגוע בעמנואל לא ענתה על דרישת ראש הממשלה להחריף את הפעילות נגד הרשות, ולמחרת (13 בדצמבר) דנו המטכ"ל ופיקוד המרכז באפשרות של מבצע נרחב באחת הערים.[16] מחילופי הדברים בדיון עולה שצה"ל עדיין לא היה בשל מחשבתית ומבצעית לפעולה נרחבת בתוך הערים הפלסטיניות. מפקד אוגדת איו"ש הציע להתחיל לפעול דווקא בשכם, ולא בערים לאורך קו התפר, בנימוק שמדובר ב"בירת הטרור" ולשב"כ יש איתורים רבים של מקומות מסתור של פעילי טרור בתוך העיר.[17] הצעת מפקד אוגדת איו"ש הייתה לפעול בהיקף גדול יחסית למבצעים שנערכו

14 מזכירות הממשלה, "הנדון: ביטול חוק יישום הסכם ביניים עם אש"ף", 13.12.2001, א"צ 225/151/2004.

15 מתוך דברי הרמטכ"ל בדיון. מפ"ע, "אינפורמציה לפורום מטכ"ל", 17.12.2001.

16 כל הציטוטים מובאים מהדיון. מפ"ע, "אישור מבצעים פקמ"ז - מארס 2002 [צ"ל 13.12.2001]".

17 "יש מפגעים מאוד חשובים לשירות. בסך הכל בשכם יש בסדר גודל של שישים יעדים". שם. רק לאחר הפיגוע בעמנואל הייתה שכם ליעד אפשרי. לראיה, יום קודם לכן ביקר הרמטכ"ל בפיקוד המרכז והנחה את הפיקוד לתכנן מבצע להשתלטות על טול כרם, ולמבצע נרחב במרחב ג'נין, ולא התייחס לשכם. אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "מבצע 'בוסתן ספרדי' עדכון מס' 4", 2.12.2001. כמו כן, בדיון האמור אמר מפקד אוגדת איו"ש לרמטכ"ל: "שכם הייתה [עלתה על שולחן התכנון] בפעם הראשונה רק בפגישה השבוע, לפני יומיים".

באותם ימים על בסיס יחידות מיוחדות, "לרכז שם סד"כ גדול של שני גדודים. כמובן שאני אומר שני גדודים, אלה מפג"דים [מפקדות גדודים] עם צוותי פעולה, בסדר גודל של בין 6-8 צוותי פעולה. לרכז דובדבן, את הימ"ס [יחידות מסתערבים של מג"ב], את שלדג ואת השייטת. לעשות מסדר דו־חטיבתי. חטיבת שומרון וחטיבה 35".[18] הוא סיכם: "שכם זו תהיה בומבה". גרשון שלל את הרעיון לפעול במחנה הפליטים ג'נין בנימוק של מחסור במודיעין על מקום מבוקשים ומעבדות חבלה. לכן, פעולה אפקטיבית תאלץ את הכוחות להשתלט ולסרוק את כל מחנה הפליטים, פעולה שתוביל לכך "שלכוחותינו יהיו הרבה נפגעים וגם להם יהיו הרבה נפגעים, כולל אזרחים נפגעים, צריך לקחת את זה בחשבון. זו פעולה אחרת, זה סרט אחר וזה כיבוש".[19]

ראש אמ"ן, דן הראל, טען שלפי שעה אין לגיטימציה לפעולה בהיקף גדול. לכן ההישג הנדרש מהמבצע בשטח אֵי בשלב הנוכחי הוא למידה קרבית, התחככות באויב במרחב בנוי על מנת ללמוד ולהתכונן לשלב הבא. הצורה האופרטיבית שתתאים לכך היא פשיטה ומעצרים בשולי מחנה הפליטים, בהנחה שפעולה כזו "תלמד אותנו יותר טוב על מחנה הפליטים, כדי שאחרי זה נוכל לעבוד יותר בשכל על הדבר הזה, לבוא ולהתחכך".[20]

אך כאשר הדיון הגיע לסוגיית הסד"כ הנדרש לשמור על רציפות התקפית, התברר שאין די כוחות זמינים לפעילות התקפית כדי לממש את המבצעים המתוכננים. לדוגמה, למבצע בשכם שעליו המליץ מפקד אוגדת איו"ש, ושלא בוצע לבסוף, נדרשו שלושה ימים לריכוז הסד"כ. לכן היו שדרשו מהרמטכ"ל למצוא דרך לתגבר את פיקוד המרכז בשני גדודים סדירים נוספים, על חשבון מסגרות ההכשרה. כנגדם היו שטענו כי מאחר שמדובר בעימות מתמשך, הפסקת ההכשרות בצה"ל לטובת פעילות באיו"ש לא תכריע את העימות אך תפגע מהותית ביכולת התפקודית של צה"ל בעתיד.

הרמטכ"ל סיכם את הדיון: "שכם היא בעדיפות הראשונה; שכם מייצרת פיגועים יותר מכל עיר אחרת. אחר כך זו ג'נין". צה"ל ייערך במהירות לפעולה במרחב הערים באיו"ש ובאזור חבל עזה לביצוע מעצרים

---

18 מפ"ע, "אישור מבצעים פקמ"ז - מארס 2002" [צ"ל 13.12.2001].

19 שם.

20 שם.

ולהחרמת אמל"ח. לגבי תכלית הפעולה, צמצם הרמטכ"ל מופז את המטרה למניעת יציאת מחבלים לבצע פיגועים מהערים ומהכפרים באיו"ש ובאזור חבל עזה, והבהיר שאין כל כוונה לכבוש את הערים הפלסטיניות.[21]

בנוסף, הוא הדגיש:

> **לעולם צריך שהפעולות האלו יהיו בהקשר ובמידה. וכאשר הפעולות הן יותר ממוקדות על בסיס של מודיעין, ולעשות, לעולם, את המאזן בין הערכיות אל מול הסיכון בפעילות הזאת. אני חושב, שהדבר הזה חלחל למטה ליחידות. ובחלק מהפעמים שאומרים - אנחנו עדיין לא מוכנים, או אנחנו חושבים שלמשימה הזאת לא צריך ללכת, אז השיקולים האלה נעשים.**[22]

לגבי בעיית הסד"כ, החליט הרמטכ"ל להפסיק זמנית את ההכשרות (למעט קורס מ"פ-מג"דים) ולהקצות את כל סד"כ היחידות המיוחדות לפיקוד המרכז, אך לא לגייס מילואים. בנוסף, מימוש ההחלטה לאחד את היחידות החטיבתיות בחטיבות החי"ר (פלס"ר, פלנ"ט ופלחה"ן) לגדודי סיור (גדס"רים), תאפשר הפעלה של יותר מסגרות באיו"ש; החלטה שמימושה יסתיים רק כעבור שנה.

היעדר רעיון מסדר ותוכנית מוכנה מראש לפעולה בערים גרם לכך שתהליך התכנון ואישור התוכניות היה איטי ולא עמד בקצב השעון המדיני. כבר למחרת הפיגוע, בפגישה השבועית של שר הביטחון והרמטכ"ל, הדגיש השר בן אליעזר את הצורך בגיבוי בין־לאומי למהלכים הצבאיים ולהימנע מפעולות העלולות להפוך את המצב הנוכחי לרעתנו.[23] לכך יש לנצל את חלון הזמן הצר לפעילות ממוקדת, תוך הימנעות מפגיעה באזרחים וילדים והריסת בתים שלא לצורך מבצעי מובהק. השר קיבל את ההמלצה למקד את הפעילות בשכם ובג'נין תוך שהייה זמנית בלבד בשטחי אֵי, כדי להימנע מיצירת הרושם שבכוונת ישראל לכבוש את הערים.

21 מפ"ע, "הע"מ מיוחדת בראשות הרמטכ"ל", 13.12.2001, א"צ 41/387/2007. הרמטכ"ל חזר על כך כעבור מספר ימים: "אין בכוונה של הפעולות הללו, לכבוש את הערים הפלסטיניות ולשלוט באוכלוסייה. התכלית הראשונה של הפעולה, היא למנוע יציאה של מחבלים לבצע פיגועים מהערים והכפרים באיו"ש ובאזח"ע. השנייה, היא להפעיל לחץ על הרשות הפלסטינית". מפ"ע, "דיון אינפורמציה בראשות הרמטכ"ל", 17.12.2001.

22 שם.

23 המזכירות הצבאית, "הע"מ שבועית שהב"ט", 13.12.2001, א"צ 41/387/2007.

באותו לילה כותרה שוב המוקטעה ברמאללה. צק״ג שכלל כוח מגדוד 890, פלנ״ט ופלס״ר נח״ל, כוח שריון מגדוד 71 וכוחות מיוחדים בפיקוד מח״ט הנח״ל פשטו על העיירה סלפית (״צרצר לילה״) שמדרום לאריאל; בפעולה נהרגו שישה פלסטינים ונעצרו 30 חשודים, מהם רק שני מבוקשי שב״כ. אך בעוד שממשלת ישראל הכריזה על ערפאת ״בלתי רלוונטי״, המשיכו מדינות אירופה וארה״ב במגעים עם ערפאת עימו במטרה להביא שוב להפסקת אש באזור. ערפאת הצהיר ב־16 בחודש על הפסקת אש והנחה לסגור את משרדי החמאס והג׳יהאד האיסלאמי. באו״ם הוגשה הצעה להקמת מנגנון פיקוח בין־לאומי בשטחים, הצעה שירדה מסדר היום בעקבות וטו שהטילה ארה״ב. בעקבות ההתפתחויות הללו, הוציאה חטיבת המבצעים פקודה לריסון הפעילות המבצעית ולהימנעות מפעולה יזומה בשטחי אֵי, ובפועל נעצרו נוהלי הקרב לפעולה בשכם ובג׳נין.[24] במהלך החודש הבא עמד ערפאת בהבטחתו לפעול להפסקת הפיגועים, והיקף האלימות ירד. בהתאם לסיכומים נמנע צה״ל כמעט לחלוטין מפעולות בשטחי אֵי, למעט פשיטה של כוחות מחטיבת הנח״ל בכפר טמון למעצר מבוקשים (״להטוטים חומים 7״).

מתוך הבנה שהאירועים האחרונים מהווים שינוי אסטרטגי ויש לעדכן את הרעיון האופרטיבי, ניהל הרמטכ״ל שני דיונים שהתמקדו בבירור המשמעויות האסטרטגיות והאופרטיביות של החלטת הקבינט ואירועי החודש האחרון.[25] בדומה לדיון אחרי פיגוע הדולפינריום, הפסקת האש החלקית של הפלסטינים עוררה תהייה לגבי המניעים של ערפאת שהביאו להחלטה להנחות להוריד את מפלס האלימות. בנושא זה התגלעה מחלוקת בין רח״ט המחקר - שטען: ״התחושה הזו שהוא על סף מיטוט היא זו שהביאה אותו לפעול. אנחנו צריכים ליצור אצלו כל הזמן את התחושה שאם הוא לא יעשה את מה שאנחנו מצפים ממנו שיעשה ומה שהאמריקאים מצפים ממנו שיעשה, הוא יהיה על סף התמוטטות״ - לבין מתאם הפעולות בשטחים (לשעבר רח״ט המחקר), אלוף עמוס גלעד, שטען: ״תחושת המיטוט לא כל כך מטרידה אותו לדעתי באותה עוצמה שמתארים את זה [...] כן מטריד אותו אובדן מעמדו כמנהיג בינלאומי, מעולם לא נרשמו הישגים כאלה בתחום הזה.

24 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״מבצע בוסתן ספרדי – פקודה מס' 11״, 16.12.2001.

25 מפ"ע, ״דיון אסטרטגי בראשות הרמטכ"ל", 17.12.2001; מפ"ע, ״דיון אסטרטגי בראשות הרמטכ"ל״, 25.12.2001.

זה דבר שלא היה ולכן זו צומת. יש לנו קלפים חדשים פה".[26] הדיאלוג המתמשך עם האמריקאים לאחר הפיגוע בעמנואל חידד לבכירים את מוגבלות חלון הזמן לפעולה שעמד לרשות ישראל. ראשית, החלטה אמריקאית על פעולה צבאית בעיראק כחלק מהמערכה נגד הטרור, "יחייב אותם בין היתר לרסן את הפעילות שלנו, כדי שלא נראה כפועלים כתף אל כתף איתם נגד העולם הערבי, נגד העולם המוסלמי, ולכן יחול עלינו איזה קו יותר מרסן". שנית, קצב האירועים לאחר הפיגוע האחרון, "ככל שאנחנו מתרחקים מהאירוע האחרון שהיה דרמטי, זה הפיגוע בעמנואל, אז מתפוגגת ככה לאט־לאט הלגיטימציה שלנו לפעילות אגרסיבית".

עצם העובדה שערפאת בחר לעבור למדיניות של צמצום היקף הפיגועים, הביאה את ראש אמ"ץ לקבוע:

> **אני חושב שהאסטרטגיה שלנו נושאת פרי עוד בתקופה הנוכחית. האסטרטגיה המועדפת עלינו לדעתי היא לגייס את ערפאת ללחימה בטרור או לכל דבר שהוא קרוב לדבר הזה ולקיים אותו בכפייה, כי מטעמו הוא לא ילך לדבר הזה [...] אנחנו היום עם תפקיד הרבה יותר אקטיבי, ואנחנו מסתכלים שניים עשר חודשים לאחור או ארבעה עשר או חמישה עשר חודשים לאחור [...] לא הייתה לנו אפילו לגיטימיות בעיני עצמנו להיכנס לשטחי A בצורה חופשית, היום אנחנו נכנסים.**

בהקשר זה טען מפקד פיקוד המרכז, שהמעבר לרעיון המערכתי "טשטוש הצבעים" מוכיח את עצמו, ולכן "להמשיך בפעילות שמטשטשת את שטחי A, כלומר אין משמעות לעניין של שטחי A, זאת אומרת - אין פה גבולות, עבודה במובלעות או בכל מקום שאנחנו חושבים שזה נכון לפעול גם בפעולות של גשש־חפש, כן? לחפש את מוקדי הטרור. אם המשמעות היא להיכנס לשטח ולבצע פעילות צריך להמשיך ולעשות את זה".

כל המשתתפים הסכימו שהמגבלה העיקרית להמשך המדיניות הנוכחית היא אורך הנשימה של הכוחות הסדירים. ראש אמ"ץ הזהיר: "אנחנו היום ב־OVERDRAFT על הכוחות הסדירים. צריך להבין את הדבר הזה. הכוחות שלנו, אנחנו ניצלנו את כל מאה האחוז, עכשיו אנחנו ב־100% של ניצולת על המערך הסדיר. אימונים לא מתבצעים, חופשות לא מתבצעות".

26 מפ"ע, "דיון אסטרטגי בראשות הרמטכ"ל", 25.12.2001.

הרמטכ"ל הצביע על הסתירות והמתחים הטמונים בהחלטת הקבינט. ראשית, מצד אחד, "שהדרג המדיני לא רואה בו [ערפאת] פרטנר, אבל מצד שני אין הסרה של האחריות מהרשות הפלסטינית לכל סוגיית הלחימה בטרור". שנית, חרף העובדה שערפאת מוגדר לא רלוונטי, "אין לנו כוונה למוטט את הרשות, אין לנו כוונה לפגוע בערפאת". והוסיף ואמר את דעתו:

> **אני חושב שהיעדים האסטרטגיים שלנו צריכים להיות כאלה: ראשית - לטווח הארוך, להמשיך במדיניות של הדה־לגיטימיות לדרך של הטרור. ולהמשיך להפעיל לחץ בין לאומי ולחץ צבאי על ערפאת, מתוך כוונת מכוון, שבטווח הארוך האמירה "ערפאת לא רלוונטי" יהיו לה שתי משמעויות. אחת - שאין אתו משא ומתן. זאת למעשה הכוונה של הדרג המדיני, שככל הנראה עם האיש הזה, עם המנהיג הזה לא נוכל להגיע להסכם. שניים - להביא לכך שהוא לא יהיה באזור. עכשיו, להביא לכך שהוא לא יהיה באזור, צריך לעשות את זה בדרך חכמה ונבונה, לא בכוח, אבל להוביל לכך שהוא לא יהיה באזור. שלוש - לחזק את המרכיבים החיוביים ברשות הפלסטינית.**

אך מזווית הראייה האופרטיבית, נאמר על החלטת הקבינט כי היא -

> **מרחיבה את הפעילות מצד אחד, נותנת לנו גמישות יותר גדולה, והיא מחייבת אותנו, לדעתי, להפעלת לחץ יותר משמעותי [...] אני חושב שראוי שגם נקרא את מה שקבע הקבינט - שצה"ל יערך במהירות לפעולה במרחב הערים באיו"ש ובאזח"ע לביצוע מעצרים ולהחרמת אמצעי לחימה. את זה אנחנו צריכים, מתוך התכלית האסטרטגית וגם דרכי הפעולה, לפרק את זה לגורמים ולומר לעצמנו מה אנחנו רוצים.**

לאחר מכן, פרס הרמטכ"ל את משנתו הכוללת לעימות. הוא הצביע על המגמה של הסלמת העימות, דבר שישפיע על היציבות האזורית ועל הסכנה למלחמה, ומכאן הצורך להגיע לניצחון ולהכרעה. את שני המונחים הוא הגדיר כך:

> **הניצחון, ברמה הלאומית, מושג כל יום, כאשר הם לא משיגים את היעדים שלהם. עכשיו, מהי ההכרעה? הכרעה תהיה, כאשר תהיה תפנית בדרכה של הרשות הפלסטינית, והיא תהיה מוכנה ללכת**

סביב שולחן הדיונים, ולא להשיג את היעדים האסטרטגיים שלהם בדרך של אלימות וטרור. זה בעיניי, בסופו של דבר, ההכרעה.

לגבי ממד הזמן של העימות הנוכחי: "יכול מאוד להיות שזה ייקח עוד הרבה זמן, זה לא יקרה מחר בבוקר". הרעיון האסטרטגי הכולל שנגזר מההבנות מהשנה האחרונה הוא: "אנחנו חייבים לפעול בשילוב של לחץ בין לאומי, לחץ מדיני־ישראלי, לחץ צבאי, הקלות כלכליות על האוכלוסייה, ולחימה בלתי מתפשרת בחמאס ובטרור. כולל פעולות שיש בהם כניסה לתוך שטחי A, כולל פעולות נקודתיות, כולל פגיעה בעיקר בחמאס, בג'יהאד ובאנשי התנזים". בהקשר זה חידד הרמטכ"ל את הצורך לשמור על ערוצי קשר עם ארה"ב, כדי להמשיך בלחץ המדיני על ערפאת.[27]

לאחר תיאור רעיון הפעולה האסטרטגית, עבר הרמטכ"ל לתאר את צורת הפעולה ומטרותיה ברמה האופרטיבית:

אני חושב שיש לנו שלוש תכליות לגבי הכניסה לשטחי A: אחת - יצירת לחץ על הרשות הפלסטינית. שתיים - מניעת יציאת מפגעים מתוך שטחי הרשות, עד כמה שאנחנו יכולים, ובפועל מסתבר שזה עוזר. עובדה, בחלק מהמקרים, עצם הנוכחות שלנו מנעה יציאה של מפגעים. ובה בעת, לנצל את הנוכחות הזאת לעלייה, על פי אינדיקציות, על איתורים ועל מקומות שבהם חונה, החמאס או הג'יהאד או אחרים, בתוך שטחי A. להפוך את זה לבסיס לפעולה, בעצם הנוכחות שלנו. שלוש - לטשטש את הנושא הזה של שטחי A ו־B עד כמה שניתן, לא בתודעה שלנו, אלא בתודעה הבין לאומית. ועל ידי זה, להקל על גמישות הפעולה שלנו, יציאה וכניסה על פי צורך.

יחד עם זאת, חזר הרמטכ"ל על שלושת האילוצים על הפעילות המבצעית: "לעולם אנחנו נבצע את הפעילות המבצעית תחת העקרונות שקבענו לעצמנו והם הוכחו כנכונים: אחת - בהקשר ובמידה. שתיים - באופן שהוא לא מביא להסלמה. ושלוש - תוך בחינה של הערכיות מול הסיכון".

27 "אני חושב שיש כאן חשיבות ממדרגה ראשונה לעדכון האמריקאי, גם אם זיני נמצא בחוץ לארץ, דרך הנספחות ודרך אפילו שליחת אנשים, להמשיך להסביר לאמריקאים את המציאות. למשל, שורת הפיגועים האחרונה שהייתה, של פיגועי תנזים, והעובדה שהוא [ערפאת] לא פועל כנגד החמאס, והמעצרים הם לא מעצרים, זה דבר שצריך להיות ברור לאמריקאים עד תום". שם.

בהקשר של אורך הנשימה, הסכים הרמטכ"ל שלעת הזאת "אנחנו צריכים לעשות כל מאמץ לא לפגוע בהכשרות, ולהשתדל לבצע את סדרת האימונים האלמנטרית שצריך לבצע ליחידות, ולכן צריך להביא לרוטינה של יציאת כוחות וחזרתם".

בסיום דבריו הנחה הרמטכ"ל את הפיקודים להכין תוכניות שבועיות לפעילות בשטחי אֵי, כך שעקרון הרציפות יישמר בצד היכולת לתכנן מראש את העומס המוטל על היחידות הסדירות.

התפנית בעמדה האמריקאית כלפי ערפאת חלה בעקבות לכידת הספינה קארין אֵי, שנשאה אמל"ח מאיראן לרצועת עזה, ב־3 בינואר 2002.[28] הספינה נשאה כמות אמל"ח עצומה, שהיה עלול לשנות את אופי העימות, ובכלל זה: מאות רקטות 122 מ"מ, מרגמות ופצצות מרגמה, רקטות אר־פי־ג'י ומאות קילוגרמים של חומר נפץ לייצור חגורות נפץ למחבלים מתאבדים. המעורבות של ערפאת בעסקת הנשק הייתה מוכחת לנוכח היקפה הנרחב והעובדה שהיו מעורבים בה אנשי הרשות הפלסטינית. לכידת הספינה שירתה את המאמץ המדיני לקעקע את הלגיטימיות של ערפאת בעיני הממשל האמריקאי.

במערכת הביטחון הבינו שמעבר לסיכול הברחת הנשק, עשויות להיות לאירוע משמעויות תודעתיות ומדיניות חשובות. חשיפת הקשר של הרשות הפלסטינית לניסיון ההברחה יכול לפגוע במעמדו של ערפאת בעיני האמריקאים. בפגישה עם שר הביטחון לאחר האירוע, הסבירו הרמטכ"ל וסגנו שלדעתם ההנחיה המדינית להביא להפסקת הטרור מבלי לפגוע בערפאת היא הנחיה "עמומה, מעורפלת וחסרת משמעות".[29] סגן הרמטכ"ל טען: "נקודת המפנה תתרחש רק כשערפאת ייעלם [ללא זה] אנחנו לא יודעים לספק פתרון צבאי. אנחנו יכולים לסדר מצב ביטחון סביר". עתה, לאחר לכידת הספינה, טענו הרמטכ"ל וסגנו שהדבר מאפשר פגיעה בלגיטימציה של ערפאת בעיני הממשל האמריקאי. מופז חזר ואמר שאם אין לגיטימציה לגרש את ערפאת, הרי אנו נידונים לעימות מתמשך של שנים עם הפלסטינים. בעימות מתמשך כזה יידרש כושר העמידה של החברה הישראלית, מצב

28 על האירוע עצמו ראו: עמוס גלבוע, **דרמה בים האדום: תפיסת קארין A**, המרכז למורשת המודיעין, 2017.

29 "הערכת מצב שר הביטחון - רישומים של המזכיר הצבאי של שר הביטחון מהדיון", 8.1.2002, א"צ 37/217/2018.

פריקת האמל"ח מהספינה קארין אֵי.

המחייב היערכות לאומית אחרת - לא רק של צה"ל אלא של המדינה כולה. ראש מרחב בשב"כ הדגיש שצריך לפעול ל"יצירת דה־לגיטימציה של ערפאת והמנגנונים שלו", והרמטכ"ל הציע שהרעיון המערכתי יהיה להמשיך למראית עין בניסיונות לחדש את המשא ומתן המדיני, בעיקר כדי לשמור על לגיטימציה מצד המערכת הבין־לאומית, אך לרכז מאמץ בדה־לגיטימציה של הרשות הפלסטינית.[30] שר הביטחון לא סיכם את הדיון; אך לאחר שהתברר כי גורמים אמריקאיים העלו ספקות לגבי מידת המעורבות של ערפאת בניסיון הברחת הנשק, הורה ראש הממשלה לרמטכ"ל לטוס לארה"ב ולהציג בפני היועצת לביטחון לאומי את המידע הקושר את ערפאת לספינת הנשק.[31]

30 שם.

31 ראיון עם רא"ל (מיל') שאול מופז, 30.12.2001.

ב־14 בינואר 2002 חוסל בכיר ארגון התנזים בשומרון ופעיל בגדודי חללי אל־אקצא, ראאד כרמי, באמצעות מטען שהוטמן בתוך חומה סמוך לביתו בטול כרם. פגיעה זו שיבשה את הפעילות של תשתית הטרור של התנזים, אך הגבירה את המוטיבציה של הפת״ח להצטרף לחמאס ולג׳יהאד האיסלאמי לפיגועים בשטח ישראל.[32] לאחר החיסול, התחדש גל של פיגועי הירי בשטח ישראל, ושישה ישראלים נהרגו בארבעה ימים.[33] למרות דברי הרמטכ״ל מספר שבועות קודם לכן, שוב הייתה תגובת צה״ל מינורית, ונעשו הכנות להשתלטות מחדש על השטחים סביב רמאללה וכיתור המוקטעה בעיר. בדיון הקבינט המדיני־ביטחוני התרעם ראש הממשלה על חוסר התגובה של צה״ל לפיגועים האחרונים והמעורבות של הצבא בהחלטות מדיניות:

> **הפיגועים האחרונים עברו ללא תגובה [...] הקבינט הביטחוני מגדיר מדיניות, צה״ל והשב״כ אמורים לבצע פעילות בהתאם למדיניות המוכתבת [...] ישנה חשיבות לתגובה לשם הצורך לגבות מחיר מהטרור ברמה המקומית. גביית מחיר לא יכולה להישאר רק ברמה המדינית. לחוסר תגובה יש משמעות: א) פגיעה בתחושת הביטחון של המתיישבים והציבור; ב) חוסר תגובה יביא לאירועים נוספים שיחייבו אותנו להגיב בצורה קשה הרבה יותר; ג) פגיעה בכוח ההרתעה [...] הערכות המצב לאופי הפעילות [הצבאית] צריכות להמשיך ולהתבצע בצה״ל. שינוי המדיניות, כולל החלטות כמו ״להרגיע״, ״לא להגיב״ וכו׳ צריכות להיות מובאות להחלטת הקבינט.**[34]

32 חיסול כרמי הצית ויכוח לגבי יעילות מדיניות הסיכול הממוקד. היו שביקרו את עיתוי החיסול וטענו שבימים לפניו הורה ערפאת לאנשי התנזים להפסיק את הפיגועים. אנשי התנזים ובהם ראאד כרמי צייתו להוראה זו. הריגתו הובילה לראקציה של ארגון חללי גדודי אל־אקצה ולמעבר לביצוע פיגועי התאבדות. מנגד, ראש השב"כ, אבי דיכטר, ומפקד מרחב שומרון בשב"כ, יצחק אילן, טענו שהצהרות כרמי על הפסקת אש היו שקריות וכי הוא היה בעיצומה של הכנת פיגוע התאבדות שלישי לאחר ששני ניסיונות קודמים סוכלו. ראו: דרוקר ושלח, **בומרנג**, פרק 9; בן כספית, ״סגן ראש השב"כ לשעבר בראיון מצמרר״, **מעריב**, 28.5.2020; תוכנית הטלוויזיה **המקור** – חדשות 13, עונה 18 פרק 6, ״סודות השב"כ נחשפים״. הנתונים מראים שבשבוע שלפני חיסול ראאד כרמי, פיגועי הירי נפסקו כמעט לחלוטין, אך הדפוס של הפסקת אש לימים ספורים וחידוש האש חזר על עצמו בחודשים הקודמים, כמו לאחר הפיגוע בדולפינריום ולאחר רצח השר זאבי.

33 14.1.2002 – פיגוע ירי בדיר שרף (חייל נהרג); 15.1.2002 – חטיפה ורצח של אזרח ישראלי בבית סאחור; פיגוע ירי סמוך לגבעת זאב (אזרחית נהרגה); 16.1.2002 – פיגוע ירי סמוך לג'נין (תושב מזרח ירושלים נהרג); 22.1.2002 – פיגוע ירי בירושלים (שתי אזרחיות נהרגו).

34 המזכירות הצבאית, ״התייעצות ביטחונית בראשות ראש הממשלה״, 3.1.2002, א"צ 704/783/2004; המזכירות הצבאית, ״קבינט מדיני־ביטחוני: סיכום דיון״, 16.1.2002.

שרון ביקר את הנטייה של צה״ל להמליץ על פעולות של הפעלת אש מנגד בלבד ואמר כי על הצבא לבוא עם הצעות לגביית מחיר ברמה המקומית ולא לחזור על ההצעות של ״תקיפת יעד״ או גביית מחיר ברמה המדינית (כמו הטלת הגבלות תנועה על ערפאת). יחד עם זאת, שרון חזר ואמר: ״צה״ל יפעל בשטחי A על פי צרכים מבצעיים. כניסה מסיבית לשטחים אלו מצריכה אישורי מטבחון או קבינט״, ולכן דרך הפעולה העדיפה היא ״כניסה לכפרים לביצוע חיפושים גם כשאין ידיעות מודיעיניות הינה דרך פעולה אפקטיבית״; וכן שהשהייה בשטחי אֵי לצורכי מעצרים צריכה להיות לזמן קצר, ועל פעולות תגובתיות נגד הרשות להיות מכוונות רק נגד כוח 17 והתנזים. הנחיות אלו ישתנו בהמשך החודש, ומרחב הפעולה של צה״ל יגדל.

הכניסה לטול כרם (״יום זהוב 3״)

למחרת הדיון בקבינט (17 בינואר 2002), נהרגו שישה אזרחים בפיגוע ירי בכניסה לאולם אירועים בחדרה, והחלטת הקבינט עמדה למבחן. בהתאם לדירקטיבה המדינית, בהנחיית המטכ״ל הוציא פיקוד המרכז פקודת התראה להשלמה ועדכון של תוכניות ״יום זהוב״ לפעולה צבאית נרחבת בערים קלקיליה וטול כרם.[35] סעיפי הפקודה תאמו לתוכנית ״יום זהוב״ האוגדתית שנכתבה עשרה ימים קודם לכן, ובה נקבעה המשימה: ״אוגדת איו״ש באמצעות החטמ״רים וחטיבות חבירות תכתר ערים ומרחבים מהם יוצאת פעילות פח״ע, תתפוס את מוסדותיהם הרשמיים, תשמיד ותלכוד מחבלים, תשמיד תשתית הטרור, תשפר את המכשול סביב הערים״.[36] חטיבת הצנחנים קיבלה את המשימה לפעול בקלקיליה. עוד לפני שניתנה הפקודה האוגדתית, התכונן מח״ט הנח״ל, יאיר גולן, לאפשרות שחטיבתו תידרש לפעול בשעות הקרובות בטול כרם,

35 לטענת גל הירש, הוא זה שיזם את היציאה למבצע בטול כרם: ״לאחר שבחדרה הותקפו אורחי חגיגת בת מצווה במסע רצח קטלני, רצתי אל אלוף הפיקוד וממנו אל המטה הכללי עם תוכנית להשתלטות מבוקרת על העיר טול כרם [...] כשנכנסתי אל פורום המו"ג בחדר הרמטכ"ל, נתקלתי בחומת התנגדות גדולה. ישבו שם רוב אנשי המטכ"ל ובכירי אמ"ן בראשותו של הרמטכ"ל מופז והמגמה ששררה בחדר היתה דווקא שלא להחריף את הפעולות [...] השתררה שתיקה בחדר ולהפתעתי מופז אישר את הפעולה [...] אני מחפש טלפון אדום, מעדכן את האלוף איציק מוריד פקודות לאג"מ הפיקוד [...] אני מחפש עכשיו את אל"מ יאיר גולן, מח"ט הנח"ל, סיכמתי כבר שהוא יבצע את הפעולה, אני רוצה לקצר תהליכים, להוריד לו פקודת התרעה טלפונית״. הירש, **סיפור מלחמה**, עמ' 171-172.

36 אוגדת איו"ש-אג"ם, ״פקודת מבצע יום זהוב 1״, 18.1.2002.

והכין פקודה חטיבתית שבה נכתב: "המטרה: כיתור וכיבוש העיר תוך השמדת מחבלים ותשתיות טרור".[37] הרעיון המבצעי היה כיבוש שטחים שולטים על העיר ובתוכה, תוך ביצוע פשיטות לתוך המרחב הבנוי והצבת מארבים בשטחים הפתוחים. השיטה כללה שלושה שלבים: 1) ריכוז הסד"כ; 2) מעצר מבוקשים; 3) כיבוש העיר והמשך מעצרים על בסיס מודיעין מזדמן. מח"ט הצנחנים ניסח באופן דומה את משימת החטיבה בקלקיליה: "חטיבה 35 תכבוש את העיר קלקיליה ותטהר אותה מאמל"ח וגורמי פח"ע".[38] בשל המדיניות לפעול רק במקומות מהם יצאו המפגעים, הוחלט לפעול בטול כרם בלבד, שממנה יצאו מבצעי הפיגוע בחדרה, ולבטל את הפעולה המתוכננת בקלקיליה.

כאשר הגיעו מח"ט הנח"ל ומפקד האוגדה לאישור תוכניות אצל מפקד הפיקוד, הורה איתן לנסח מחדש את סעיף המטרה.[39] הוא הדגיש שאין כוונה לכבוש את טול כרם אלא להשתלט עליה לפרק זמן קצוב, ושאין כל כוונה לפרק את יכולת המשילות של הרשות הפלסטינית בה. בשונה מהפקודה החטיבתית, שבה הודגש כי מטרת הפעולה היא פירוק תשתיות הטרור בעיר, מפקד פיקוד המרכז קבע שהרעיון מאחורי הפעולה הוא הפעלת לחץ על יו"ר הרשות ערפאת וגורמי הטרור, והמחשת מחיר ההפסד שבדרך הטרור. לפיכך הוא הנחה שהרעיון המבצעי החטיבתי יבטא את הגיון פעולות "יום זהוב" ויכלול, בשלב הראשון, השתלטות על מוסדות השלטון בעיר, ביצוע מעצרים ופגיעה בתשתית הטרור בה, ללא כניסה למחנה הפליטים הצמוד לעיר.

באישור התוכניות במטכ"ל התברר שבקריה בתל אביב רואים באופן אחר את הגיון הפעולות בערים הפלסטיניות. כיוון שבאותו יום היה הרמטכ"ל בביקור בזק בארה"ב לצורך הצגת המודיעין הקושר את ערפאת לספינה קארין אֵי, סגן הרמטכ"ל ניהל את אישור התוכניות והורה להשמיט את משימת ההשתלטות על מרכזי שלטון ממסגרת המבצע.[40] הרמטכ"ל, שחזר מארה"ב למחרת, שינה שוב את המטרה העיקרית של המבצע והורה להתמקד במעצר מבוקשים על בסיס מידע מהשב"כ.[41]

37 מפקדת חטיבת הנח"ל, "פקודת מבצע 'יום זהוב 2'", 18.1.2002 17:40, א"צ 84/792/2005.

38 חטיבה 35, "פקודת מבצע יום זהוב 1", 18.1.2002.

39 מפקדת פקמ"ז, "פקודת 'יום זהוב'", 18.1.2002 21:00, א"צ 84/792/2005.

40 מפ"ע, "מבצע יום זהוב 2 – אישור סגן הרמטכ"ל", 18.1.2002, א"צ 84/792/2005.

41 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "מבצע יום זהוב 2 – פקודה מס' 2", 19.1.2002, א"צ 84/792/200.

כאשר הציג הרמטכ"ל את התוכנית בפני שר הביטחון, נוספו לה התניות ואילוצים.[42] נציג השב"כ בדיון המליץ לדחות את ביצוע הפעולה ב־24 שעות, על מנת שלשב"כ יהיה זמן לשפר את תמונת המודיעין לגבי המבנים בהם שוהים המבוקשים. שר הביטחון גרס שלנוכח התמשכות נוהל הקרב, הפעולה כבר לא תהיה תגובה מיידית לפיגוע בחדרה, ולכן אין מניעה לקבל את דרישה השב"כ. לבסוף הוא אישר רק את השלב הראשון של המבצע - מעצרים בשולי העיר על בסיס אינדיקציות של השב"כ - והתנה את ביצוע השלב השני - כניסה ללב העיר וביצוע מעצרים - באישור נוסף שלו.

לאחר המפגש עם שר הביטחון, שינה הרמטכ"ל את נוסח הפקודה. המטרה כעת הוגדרה: "ליצור מציאות שונה בטול כרם. לשלול אפשרות היותה בירת טרור, לנטרל תשתיות, לעצור מבוקשים ולהיות מוכנים לשהות ככל שיידרש".[43] בשל הנחיית השר בן אליעזר לאשר פרטנית את ביצוע השלב השני, ההנחיה הייתה להימנע מכניסה ללב העיר במשך הלילה.

השינויים התכופים בתוכנית גרמו לכך שהמבצע יצא אל הפועל רק שלושה ימים לאחר הפיגוע. ההישג המבצעי האפשרי נפגע בשל העיכובים ביציאה למבצע והשינויים שחלו במהלך הימים האלו במטרה ובשיטה. כשב־19 בחודש נקבע שהמשימה היא כיבוש עיר, ריכזה חטיבת הנח"ל רק"ם כבד בקרבת טול כרם לשם כניסה לליבה, והמהלך היה גלוי לעיני האויב. לכן, כאשר המשימה שונתה למעצר מבוקשים, מרביתם כבר לא שהו באיתורים הידועים. בנוסף, מתוך הבנה שהשלב הראשון של המבצע הוא השתלטות על העיר, סוכם שרכזי שב"כ לא יצטרפו לכוחות; אולם ההחלטה לא השתנתה למרות השינוי בהגדרת המשימה, והדבר פגע ביכולת הכוחות לבצע מעצרים בזמן אמת.[44] המבצע עצמו החל ב־20 בינואר בפיקוד מפקד חטיבת הנח"ל, בהשתתפות הגדודים 931 בפיקוד סא"ל ערן ניב, גדוד 932 בפיקוד סא"ל חן ליבני, היחידות החטיבתיות של חטיבת הנח"ל וכוח טנקים מגדוד 46. הכוחות הידקו את הכתר על העיר ונכנסו לתוכה, כאמור, על מנת לבצע מעצרים באיתורים שנקבעו מראש. כעבור 48 שעות יצאו הכוחות מטול כרם לאחר שעצרו

42 המזכירות הצבאית, "מו"ג שר הביטחון", 19.1.2002, א"צ 45/151/2004.

43 אג"ם-פקמ"ז, "עיקר הערכת מצב פיקודית בראשות קצין האג"ם", 21.2.2002, א"צ 84/792/2005.

44 חטיבת הנח"ל, "סיכום מח"ט 933 למבצע 'יום זהוב 2'", ללא תאריך.

13 מבוקשים והרגו שני פלסטינים. מח״ט הנח״ל, יאיר גולן, תיאר את המבצע כמוצלח, אך ביקר את הדרגים הממונים: ״אנו לוקים שוב ושוב בהערכת כושר הלחימה של הפלסטינים. כמעט בכל מבצע אנו מציינים כי אנו הולכים ללחימה ובסופו של דבר נתקלים בהתנגדות קלה ביותר. אין זה מקרי. לפלסטינים אין סיבה להילחם בצה״ל במקום בו צה״ל חזק יותר, בדומה ללחימת גרילה קלאסית״.[45]

הכנות צה״ל למבצע מלמדות שהוא לא היה ערוך לפעילות רצופה ומתמשכת בתוך הערים הפלסטיניות. השינויים התכופים בתוכנית שיקפו היעדר הבנה משותפת לגבי תכלית הפעולות בשטח אֵי הבנוי. הסד״כ הפנוי שעמד לרשות צה״ל לא איפשר שלושה מבצעים כפי שתוכנן.[46] המבצע של חטיבת גולני בג׳נין נדחה, ולבסוף בוטל, כיוון שגדוד 51 היה בכוננות בפיקוד הצפון והמתין להחלפה על ידי גדוד 931 שפעל בטול כרם. הדבר פגע בעקרון הרציפות ההתקפית, שהיה רכיב מהותי ברעיון ״טשטוש הצבעים״ ולימד כי במציאות שבה מרבית הכוח הסדיר של צה״ל נושא בנטל הביטחון השוטף באיו״ש וברצועת עזה, לא ניתן ליישם את ״טשטוש הצבעים״ ללא פגיעה בהכשרות בצה״ל וללא גיוס מילואים.

בדיעבד, הישגו העיקרי של מבצע ״יום זהוב 3״ לא היה בהיקף הפגיעה בתשתיות הטרור של האויב או בהחרפת הלחץ על הרשות הפלסטינית, אלא בתחילתו של שינוי תודעתי פנימי.[47] מיעוט הנפגעים בפעולה הוכיח לצמרת צה״ל ולמדינאים שפעילות בשטח בנוי איננה בהכרח כרוכה במספר רב של נפגעים, והיעדר המחאה מצד גורמי ממשל אמריקאיים המחיש כי בתנאים מסוימים ניתן לפעול בחתימה גבוהה בתוך הערים הפלסטיניות; כפי שסיכם הרמטכ״ל לאחר המבצע:

45 אל"ם גולן הוסיף: ״[אני] סבור כי גם הכניסה למחנות פליטים לא תזכה בהתנגדות משמעותית. חטיבת הנח"ל תתכנן ותציג לאישור את ההשתלטות על מחנה הפליטים נור־א־שמס כמודל לתכנון וביצוע. כמובן שאין בקביעה זו כדי לומר שלא יתכנו אבדות לצה"ל בלחימה בערים, ציפייה זו אינה ריאלית״. שם.

46 בעקבות המבצע העיר הרמטכ"ל: ״אנחנו לא יכולים להיות בכל הערים כל הזמן על מנת לשבש, אין לנו את הסד"כ לזה. אנחנו גם לא נוכל להפעיל כך את הצבא״. מפ"ע, ״הערכת מצב מורחבת – דברי הרמטכ"ל״, 24.1.2002.

47 סיכם הרמטכ"ל: ״התוצאה היא שהפעולה הזאת היא אולי שיבשה לפרק הזמן שהיינו שם [...] יכול להיות, שהיה צריך בעת הזאת לפעול בטול כרם הרבה יותר מהר, בסד"כ אולי יותר קטן, צמוד יותר לפיגוע בחדרה. אבל מרגע שהוחלט שפועלים בדרך הזאת, אני חושב שבטול כרם עשו פעולה בהחלט יפה, אבל אפשר היה גם לעשות אותה בדרך אחרת עם פחות סד"כ ועם אפקטיביות דומה״. מפ"ע, ״הערכת מצב מורחבת – סיכום הרמטכ"ל״, 24.1.2002.

כוחות הנח"ל מכינים את הרק"ם למבצע בטול כרם.

אנחנו צריכים להיות מוכנים למעבר מלחימה למלחמה. קרי ממצב של לחימה בעצימות נמוכה, למצב שאנחנו הולכים עכשיו לכבוש אזורי A, לא מכיוון שאנחנו רוצים, מכיוון שהמציאות כופה את זה עלינו [...] אני חושב שעשינו את מערכת ההכנות הנכונה, אבל חשוב שבתודעה, לפחות של מי שיושב פה סביב השולחן, הסוגייה הזאת תהיה מספיק ברורה ובהירה. בניהול החיים השוטף, של הלחימה עצמה, שתתקיים גם רמת המוכנות, כל אימת שמקבלים החלטות, על המעבריות הזאת, שביום בהיר אחד אנחנו יכולים למצוא את עצמנו עוברים להפעיל הרבה מאוד כוחות, מעבר למה שחשבנו, אולי אפילו חלק מיחידות המילואים, במעטפת של פעילות רחבה.[48]

בעיני ראש הממשלה, מבצע "יום זהוב 3" לא עמד בציפיות. שרון ניצל את ביקורו במצפ"ה (מוצב הפיקוד העליון) במסגרת התרגיל המטכ"לי "אבני אש 7" (22 בינואר 2002) כדי להפגין את מורת רוחו כלפי הלכי הרוח בצמרת

48 מפ"ע, ״דיון מטכ"ל – דברי הרמטכ"ל״, 28.1.2002.

צה"ל, כפי שהוא הבין אותם.[49] תרחיש התרגיל כלל אירועי ירי מרגמות לעבר ירושלים וניסיונות להשתלט על התנחלויות מבודדות. המשתתפים הסבירו לשרון שהמענה להתקפות אלו הוא חיזוק מרכיב ההגנה ופעולות התקפיות מוגבלות לאזורים שמהם משוגרות פצצות מרגמה. ראש הממשלה השתומם לנוכח התגובה הרפה של צה"ל וקבע:

> **אני רוצה לומר משהו בעניין חיסול היכולת הצבאית של הפלסטינים. רבותיי, זה מצב אחר [...] לא ביתור פה ולא ביתור שם, פה צריכים, ולדעתי זה צריך להיעשות במהירות הגדולה ביותר, צריך לפרק את היכולת הצבאית הפלסטינית באופן מיידי, מיידי! אין פה שום משמעות יותר לנושא של מרחב התפר כזה או אחר [...] את זה צריך לעשות באופן מיידי, את הדבר הזה, פירוק היכולת הצבאית של הרשות הפלסטינית.**[50]

כעבור שבועיים חזר ראש הממשלה על עמדתו: "לא נאפשר אי ביצוע תגובות כמו אחרי הפיגועים הגדולים האחרונים [פיגועי הירי לאחר חיסול ראאד כרמי]".[51] שרון חזר על כך שהוא לא יסתפק בתגובה אווירית בלבד: "סוג התגובה - על פי החלטת הצבא אבל אסור להתבסס רק על תקיפות אוויריות"; ולנוכח ההתרעות המודיעיניות על היווצרות איום ירי רקטות קסאם מאיו"ש, "ראה"מ מנחה לוודא שצה"ל ערוך לכך מבחינת תגובה אווירית וקרקעית כאחד".[52]

למחרת, 6 בפברואר 2002, בשעות הלילה נרצחו אם ובתה וחייל צה"ל ביישוב חמרה שבבקעה. צה"ל הציג לדרג המדיני תוכנית לפעולה בחלק מהערים הפלסטיניות באיו"ש.[53] בשל ביקור ראש הממשלה ושר הביטחון בוושינגטון באותם ימים, הוביל את הדיון בנושא שר החוץ, שמעון פרס. הוא

49 מפ"ע, "תרגיל 'אבני אש 7' - סיכום דברי רה"מ אריאל שרון", 22.1.2002. ישנו גם סרטון מהאירוע, שבו ניתן לראות את תגובות הנוכחים בדיון.

50 שם.

51 המזכירות הצבאית, "הערכת מצב שבועית – סיכום ראש הממשלה", 5.2.2002.

52 הרמטכ"ל רמז למסר של ראש הממשלה בהערכת המצב: "יש איזו תחושה מעלינו שלא עושים מספיק פעילות. ואת זה צריך להראות, כמה מארבים עושים כל לילה, כמה סיורים עושים כל לילה, כמה עליות על מבנים עושים, כמה מעצרים נעשים כל יום, ואת הפעילות הזאת צריך לרכז בחוברת מטכ"לית בהערכת מצב שבועית, ולהציג אותה לכל מי שרוצה לדעת מה הצבא עושה". מפ"ע, "הערכת מצב מורחבת – סיכום הרמטכ"ל", 24.1.2002.

53 מפ"ע, "הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל", 7.2.2002, א"צ 222/388/2014.

דחה את ההצעה לפעולה קרקעית מתמשכת בנימוק, כי "יש להימנע מצעדים העלולים להעיב על פגישת ראש הממשלה עם נשיא ארצות הברית", ובמקום זאת אישר תקיפה של מטוסי קרב על שני יעדים בשכם ומבצע מיוחד ("שירת הברבור"), שבו נורו ונהרגו ארבעה פעילים מרכזיים של חמאס בשכם בידי כוח מיוחד.[54] בנוסף, צק"ח מוקטן בפיקוד מח"ט 933 - שכלל את גדוד 932 הפלס"ר והפלחה"ן החטיבתיים, פלוגת טנקים מגדוד 430 ויחידות הנדסה - פשט שוב על הכפר טמון שנמצא בגזרת הפיגוע ("להטוט חום 9"). בסיכום המבצע מתח יאיר גולן ביקורת על עצם ההחלטה לצאת למבצע ועל דפוס הפעילות שננקט:

> **יצאנו למבצע תוך ידיעה כי אין מבוקשים בכפר וכי תגובת מבוקשים אופיינית היא לשנות שגרת יומם לאחר פיגועים קשים. על כן, עולה השאלה האם נכון לבצע מבצעי תגובה שכאלה: האם בכך אנו מרצים דרג מדיני/צבאי בכיר; האם יש במבצעים מסוג זה מסר לפלסטינים. האין אנו מוציאים אנרגיה לשווא או אולי מגדירים לא נכון יעדי מבצעים שכאלה?**[55]

בימים הבאים נמשכו הפיגועים שבהם נהרגו שתי אזרחיות ושתי חיילות.[56]

המעבר לפעילות במחנות הפליטים: מבצע "ביטחון הכרחי"

במהלך ביקורם בארה"ב (24-26 בינואר 2002), עמדו ראש הממשלה שרון ושר הביטחון בן אליעזר על השינוי שחל בעמדת ממשל בוש כלפי ערפאת.[57] בהיבט הפומבי, כינסו ראש הממשלה ונשיא ארה"ב מסיבת עיתונאים משותפת שבה הביע בוש ביקורת מרומזת על ערפאת;[58] אך

54 המזכירות הצבאית, "הע"מ מיוחדת + מו"ג – סיכום דיון בראשות שר החוץ", 7.2.2002.

55 חטיבה 933, "סיכום מח"ט הנח"ל – יאיר גולן למבצע 'להטוט חום 9'", ללא תאריך.

56 8.2.2002 – פיגוע דקירה בירושלים (אזרחית נהרגה); 9.2.2002 – פיגוע ירי בשומרון (אזרחית נהרגה); 10.2.2002 – פיגוע ירי סמוך למפקדת פיקוד הדרום (קצינה וחיילת נהרגו).

57 גם הרמטכ"ל עמד על השינוי במדיניות האמריקאית: "בגיחה הקצרה של היום וחצי שלי, אני יכול לומר לכם את זה בצורה מאוד נחרצת, האמריקאים יותר מתמיד לא מאמינים לאיש, הם חושבים שתם עידן ערפאת. הם מחכים להחלטות של ממשלת ישראל, וזה דברים שאני שמעתי בקולם, כלומר הם אמרו את זה לי, לא שאני אמרתי את זה להם. הם גם חושבים שאפשר להגיב בכל דרך שמדינת ישראל תחשוב שצריך להגיב [...] אחרי העבודה הטובה שעשה קופר [קופרווסר, רח"ט המחקר], שחיבר את הספינה לפלסטינים, ועל זה אין כבר יכולת להכחיש". מפ"ע, "דיון מטכ"ל – דברי הרמטכ"ל", 28.1.2002.

58 "אני מאוכזב מערפאת [...] הזמנת הנשק שיורט לא מהווה חלק מהמאבק בטרור". www.georgebush-whitehouse.archives.gov/newsreleases/2002/01/20020125-4.htm

בשיחות בדלתיים סגורות נאמרו כנראה אמירות חריפות יותר מצד הנשיא ועוזריו. לטענת היועצת לביטחון לאומי, קונדוליסה רייס, דנו בשלב זה במועצה לביטחון לאומי באפשרות להחליף את ערפאת בדרכי שלום, והנשיא בוש חזר על כך שהוא איבד לחלוטין את אמונו בערפאת וראה בו טרוריסט שאינו מחויב לדרך השלום.[59] השינוי במדיניות האמריקאית כלפי העימות המזרח־תיכוני בא לידי ביטוי מופגן כעבור חודש, בשעה שסגן הנשיא, דיק צ׳ייני, ביקר בישראל ונמנע מפגישה עם ערפאת בשל סירובו ליישם את תוכנית מיטשל. כמו כן, משרד החוץ האמריקאי הכריז על גדודי חללי אל־אקצא שהורכב מאנשי פת״ח ארגון טרור.[60] ככל הנראה, בשלב זה הבינה הצמרת המדינית בישראל שארה״ב לא תגנה או תעצור פעולה רחבה יותר בשטחי אֵי, ובלבד שהיא תהיה מוגבלת בזמן וללא פגיעה פיזית בערפאת, שעדיין זכה לתמיכת מדינות אירופה.[61]

באותם ימים חלו שינויים גם בבניין הכוח של האויב. במהלך חודש ינואר הצטבר מידע על כך שידע לייצור והפעלת הקסאם עבר מרצועת עזה לאיו״ש, ובטווח הזמן הקרוב עלול להתחיל ירי רקטות מערי התפר (ג׳נין,

59 Rice, p. 90; Zoughbie, p. 26.
שר הביטחון, שנפגש עם בכירי הממשל האמריקאי ימים ספורים לפני שראש הממשלה הגיע לארה"ב, הדליף לתקשורת שסגן הנשיא הביע עמדות קיצוניות כלפי ערפאת, והיועצת לביטחון לאומי אמרה: ״חבל על הזמן, לא תגיעו לשום דבר עם ערפאת״. נלקח מהמרשתת 19.4.2021, m.ynet.co.il/Articles/1639028.

60 נלקח מהמרשתת 1.6.2021: http://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/

61 רח"ט המחקר התבטא בנושא זה: ״האמריקאים, בהקשר הזה, מאוד מודאגים מההתנהגות של ערפאת [...] בכל אותם דברים שהתחייב להם הוא מעורר את זעמם, כי חוסר האמינות שלו מוציא אותם מדעתם, הייתי אומר. הוא התחייב לפניהם שהוא לוקח בצורה מיניסטריאלית אחריות ל'קארין A' ומיד לאחר מכן הלך להתראיין לא־נהאר [עיתון לבנוני] ואמר שמי שאחראי ל'קארין A' זה המוסד. הוא התחייב לפרק את גדודי חללי אל־אקצה, ודקה לאחר מכן יוצאים כל הדוברים הפלסטינים ואומרים שלא היו דברים מעולם. גדודי חללי אל אקצה עצמם הוציאו כרוז שאומר – מה פתאום, אנחנו לא התפרקנו, אנחנו ממשיכים לבצע פיגועים ומטרתנו היא מימוש זכות השיבה. עוד הקצינו את עמדתם. שוב, דורשים מערפאת לבצע מעצרים, ובפועל מה שקורה זה שכל העצורים משתחררים מבתי הכלא [...] פשוט הייאוש אוחז באמריקאים מהסיכוי להזיז את ערפאת לכיוון הרצוי, ועם זאת, המסר האמריקאי הוא מאוד ברור – אין לערפאת תחליף ואין ברירה, צריך להיות עם המנהיג הנבחר, כמו שקוראים לו. פאוול לא השתמש במונח לגיטימי כאשר הוא התייחס אליו אתמול. המנהיג הנבחר, לא בהכרח הלגיטימי, אבל הנבחר, ועם זה צריך לחיות. המסקנה של האמריקאים כתוצאה מכך היא שכיוון שאף אחד לא מוכן להרים את הכפפה ולנסות להזיז את ערפאת ממקומו, צריך לראות איך מעבירים את הזמן״. מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 14.2.2002.

טול כרם וקלקיליה) לעבר ערים סמוכות בשטח ישראל.[62] ב־13 בינואר ערך החמאס ניסוי ראשון של ירי רקטה באזור שכם, שנכשל. כעבור חודש נעשה ניסיון ירי נוסף לעבר מפקדת חטמ״ר שומרון מכיוון מחנה הפליטים בלאטה. ראש אמ״ן הצביע על הסכנה הטמונה בהעברת הידע מעזה לאיו״ש:

> **אני רוצה לומר מילה על כללי המשחק של הקסאם - מה זה עושה בעצם? הרי זה לא כלי שכל כך צריך לראות נזק רב שיגרם כתוצאה ממנו [...] הם רוצים ליצור כללי משחק חדשים מול ישראל בדומה למשוואה שיצר החיזבאללה בדרום לבנון - אתם תירו על עזה, אנחנו נירה על כפר סבא [...] הטיל לא מצליח בינתיים. לא מצליח כל כך להתרומם, זה ייקח יום־יומיים, שבוע־שבועיים, חודש־חודשיים, אני לא יודע מתי הוא יהיה יותר מדויק, יותר מבצעי. בסוף, הם יצליחו גם לירות אותו לטווחים של שמונה־עשרה קילומטר. אז אני רוצה שיהיה ברור שבראייתנו אנחנו רואים את הנוסחה הזאת - אנחנו נירה על עזה, נעשה פעולה רצינית יותר, מבחינתם, ירו על כפר סבא. המשוואה הזאת זה ליצור איזה כוח הרתעה נגדנו, שאנחנו נהיה רגישים לאופן שבו אנחנו מפעילים כוח נגד הערים, והכניסה לערים תקבל אולי כללי משחק אחרים.**[63]

הרמטכ״ל מופז התייחס לנושא לראשונה בהערכת מצב ב־24 בינואר וציין שהאיום של ירי קסאם־2 הופך רלוונטי ואקטואלי באיו״ש, והנחה לגבש מדיניות תגובה למקרה של ירי לעבר שטח ישראל.[64] כעבור ארבעה ימים היה הרמטכ״ל ממוקד יותר, והנחה כי התגובה לירי רקטה תכלול כניסה מהירה למרחב שממנו היא שוגרה, שהייה וסריקת המרחב לסיכול ירי נוסף. בנוסף, הוא דרש להאיץ מבצעים לסיכול התשתית המבצעית שנבנתה באיו״ש לייצור ושיגור רקטות.[65]

---

62 רקטות הקסאם היו נחותות יחסית לרקטות שפותחו בשנים הבאות, והגיעו לטווח של כ־7 ק"מ בלבד.

63 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 14.2.2002.

64 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 24.1.2002, א"צ 46/151/2004.

65 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״הצגת תוכניות מבצעיות לראה"מ - דיון הכנה אצל רח"ט מבצעים״, 28.1.2002, א"צ 411/151/2004.

בהתאם לכך, ב־10 בפברואר פעלה יחידת דובדבן בכפר בלאטה, ופלס"ר ופלנ"ט גולני פעלו במסאכן שעבייה הסמוכים לשכם, במטרה לאתר את מעבדות ייצור הרקטות.

עוד קודם לכן, בהערכת מצב ב־31 בינואר, לאחר שהתברר כי מוקד ייצור הרקטות בשכם, ומשם הן מועברות לג'נין וטול כרם הסמוכות יותר לשטח ישראל, הורה הרמטכ"ל לתכנן פעולות שונות בשכם לסיכול התשתית הקיימת.[66] בפיקוד המרכז הבינו את הנחיית הרמטכ"ל כהוראה להאיץ את התכנון המבצעי לפעילות בלב הערים ובמחנות הפליטים לפי ההיגיון של "יום זהוב".[67]

בשלב זה הגיע הרמטכ"ל למסקנה שבשלו התנאים המדיניים והפוליטיים לפעולה רחבה יותר. בהערכת מצב מיוחדת שנערכה לאחר הפיגוע בחמרה, הציג מופז את הרעיון המערכתי:

> **התכלית של הפעולה ואנחנו ניסחנו אותה זה להפעיל לחץ צבאי רציף, בדגש על המילה רציף, פגיעה בתשתית הטרור תוך גביית מחיר, לחץ על הרשות על מנת ליצור שינוי במציאות. הפסקת אש ויצירת תנאים למו"מ מדיני. המדיניות של הפעלת הלחץ הרציף אומרת, ראשית, אנחנו לא מציגים את הכוח של צה"ל בבת אחת. אנחנו לא בנקודת עבודה שאנחנו הולכים לכבוש את כל שטחי איו"ש או להביא למצב של הכרעה צבאית. בסך הכל, נטפס במדרגות של הפעלת לחץ [...] הייתי רוצה שבמחצית שבוע הבא יהיה שיא הלחץ. זה רמאללה, קלקיליה, אנחנו צריכים לזה עוד כוחות ועוד מבצעים מורכבים יותר שצריך להוציאם אל הפועל.**[68]

---

66 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 31.1.2002, א"צ 47/151/2004.

67 "הרעיון המבצעי הוא לקיים לחץ רציף ומתמשך על היו"ר, רש"פ וגורמי הטרור, אופי פעילות כוחותינו צריך להיגזר בהתאם. אנו נדרשים להגיב לכל פיגוע ולכן עלינו להגדיל את 'ארגז הכלים' על מנת לממש את הלחץ הרצוף והמתמשך הנדרש מאתנו. במישור המבצעי יש להמשיך בנהלי הקרב ולהכין את התוכניות הבאות: יום זהוב 1 (במתכונת **כיבוש** קלקיליה), 2 טול כרם, 3 (ג'נין). כיבוש שכם (השתלטות על השכונות ובידוד מ"פ [מחנה הפליטים] מהעיר, כיבוש רמאללה, כיבוש ב"ל [בית לחם], כיבוש חברון". פקמ"ז, "הערכת מצב שבועית מורחבת - סיכום אלוף", 30.1.02 (ההדגשה שלי, א"ל).

68 מפ"ע, "הערכת מצב מיוחדת בראשות הרמטכ"ל", 7.2.2002, א"צ 222/388/2014.

חטיבת הצנחנים החלה כבר ב־10 בפברואר בנוהל קרב למבצע בשכם ובמחנות הפליטים הסמוכים. במסגרת זו נכתבה פקודת המבצע "דואר יוצא 4" לפעולה במרחב הבנוי בשכם.[69] מכיוון שבשלב זה לא הגדירו הרמות הממונות בבהירות מהי המטרה ומהי המשימה, ניסח מפקד החטיבה, אביב כוכבי, את משימת החטיבה בצורה כללית ומנה מספר אפשרויות, שאחת מהן הייתה השתלטות על מחנה הפליטים בלאטה.[70]

עקרונות התוכנית התבססו במידה רבה על הניסיון המצטבר של החטיבה ממבצעים בגזרת איו"ש.[71] לדוגמה, תחקיר מבצע "בית מוגן" הצביע על השיקולים והטכניקות השונות להשתלטות על בית ואופן השהייה בו, ואחד הלקחים ממבצע "להטוטים חומים 3" הדגיש את הצורך לשאת אמל"ח חודר בטון, שיאפשר כניסה לבתים מכיוון מפתיע. שתי סוגיות אלו יהיו קריטיות לקראת המבצע במחנה הפליטים בלאטה. אך האתגר החדש והעיקרי לחטיבה היה מציאת דרך לנוע במרחב הבנוי בצפיפות, שנתיבי התנועה בו מעטים וצרים ומכאן גם צפויים לאויב. בשלב זה יבשילו בחטיבה רעיונות מבצעיים, שהועלו במהלך נוהלי קרב קודמים של החטיבה לקראת פעולות אפשריות בשטח הבנוי. בסופו של דבר, התוכנית החטיבתית הייתה דומה לזו שהציג מפקד האוגדה חודש קודם לכן. היא כללה סד"כ גדול יחסית למבצעים שנערכו עד אז בשטחי אֶי, ובו גדוד 101, פלס"ר, פלחה"ן ופלנ"ט, גדוד ההנדסה 603 וגדוד השריון 430. התוכנית הייתה, בשלב הראשון, לכתר את מחנה הפליטים ולערוך מבצעים של גירוי ותגובה; בשלב השני, להשתלט על שטחי מפתח (מבנים וצמתים); ובשלב השלישי - להשלים את כיבוש מחנה הפליטים.

בשל המשמעות המדינית והאופרטיבית של כניסת כוח גדול למחנה הפליטים, הגיע הרמטכ"ל מופז לפיקוד המרכז לעמוד על התוכנית

69 חטיבה 35, "פקודת מבצע 'דואר יוצא 4'", 12.2.2002.

70 בפקודה מופיעה ההערה: "מטרת המבצע והמשימות תתעדכנה ע"י האוגדה והחטיבה תוך כדי המבצע בהתאם לתמונת המצב". הפקודה עצמה: "חטיבה 35 תשתלט על מרחב שכם, תבודד את מ"פ בלאטה, תשמיד אויב במרחב וזאת ע"מ למנוע יציאת פח"ע למרחב, ותהיה ערוכה להשתלטות על מ"פ בלאטה ע"מ להשמיד תשתיות אמל"ח ופח"ע". שם.

71 אביב כוכבי, "תהליכי למידה מבצעית בלחימה בעימות מוגבל", **כנס עיונים בתורת הקרב ובעימות המוגבל באיו"ש, אזח"ע ובאוגדה 91**, 11.3.2004.

החטיבתית לפעולה ולבחון את מידת ההתאמה לרעיון המערכתי של "טשטוש הצבעים".[72] המפגש שלו עם הכוחות עיצב את אופן הפעולה של צה"ל בחודש הקרוב, בכניסות הראשונות לתוך מחנות הפליטים.

בשלב זה, חזר הרמטכ"ל על הערכתו שהנסיבות המדיניות והפוליטיות השתנו, לכן

> **אנחנו צריכים להיות מוכנים לפעולה בתוך שטחי A, ולדעתי זה פרק זמן של מספר שבועות, אולי אפילו ימים, שאנחנו נידרש להיכנס ליותר משטחי A, מהמצב שאנחנו נמצאים כרגע, בין אם הפעילות של יציאת המתאבדים תלך ותתרחב או בין אם יהיה ירי יותר גדול של קאסם. [...] לדעתי, אנחנו לא רחוקים מזה... בתוך הערים האלה יש מחנות פליטים, אין חסינות לטרור בתוך מחנות הפליטים. אני ביקשתי שיתכננו על כל מחנות הפליטים, החל מג'נין דרך נור א־שאמס, מ.פ טול כרם, בלאטה ועסכרים. תוכניות על כל מחנות הפליטים, שכאשר נכנסים לתוך אותם הערים, מטפלים גם במחנות הפליטים או אם נורה או בוצע מהלך התקפי נגדנו מתוך מחנות הפליטים.**[73]

בעיני הרמטכ"ל, העיקרון המנחה בשלב זה היה הרציפות, כדי לממש את רעיון הלחץ הרצוף והמתמשך על הרשות הפלסטינית. היכולת לשמור על עקרון הרציפות תלויה בשמירה של לגיטימציה פנימית וחיצונית לפעולה בשטחי אֵי וסד"כ מספיק לביצוע רצף מבצעים. לכן, "ההיקף של העצמה שהתכוונתם לרכז פה [בלאטה] הלילה נראה לי מוגזם. צריך פה ללכת על תוכנית יותר מודולרית ויותר מוכוונת משימה [...] ועם מוכנות להיכנס פנימה אבל ב־delay מסוים [באופן מדורג]".[74] התוכנית הנוכחית רחבה וגדולה מדי, טען מופז, היא עלולה לפגוע באזרחים רבים, ההישג המבצעי הצפוי יהיה קטן

---

72 מפ"ע, "אישור תוכניות בפקמ"ז", 13.2.2002, א"צ 28/627/2015; מפ"ע, "ביקור הרמטכ"ל בפקמ"ז - סיכום", 13.2.2002, א"צ 441/151/2004. למחרת, בהערכת מצב במטכ"ל, שב מופז לתאר את הרעיון המבצעי שהוא גיבש. מפ"ע, "הערכת מצב רמטכ"ל", 14.2.2002. "הרמטכ"ל ציין שמטרת המפגש ליצור תיאום ציפיות ביחס למבצע בבלאטה ולהבהיר את מדיניות הקצאת הסד"כ". מפ"ע, "ביקור הרמטכ"ל בפקמ"ז - סיכום", 13.2.2002, א"צ 441/151/2004. למחרת התבטא מופז בהערכת מצב מטכ"לית: "היינו אתמול בפיקוד המרכז ואני חושב שאנחנו מדברים היום באותה השפה". מפ"ע, "הערכת מצב רמטכ"ל", 14.2.2002.

73 שם.

74 מפ"ע, "אישור תוכניות בפקמ"ז", 13.2.2002, א"צ 428/627/2015.

בגלל שלכיבוש שטח נדרש סד"כ גדול שישלול את הגמישות והיכולת לפעול במקביל במספר מקומות.[75] לדעתו, קיים "קושי מבצעי לפעול בתוך מחנה פליטים (שטח סגור)"; בין השאר, בשל הקושי לחלץ נפגעים, ולכן בסיכום דבריו נכתב: "הרמטכ"ל לא רואה כניסה לתוך מחנה פליטים לטיהור מבנים ללא מודיעין ערכי".[76] יתר על כן, הוא זכר את האירועים שקדמו לקריסת אזור הביטחון בלבנון ובתחילת האינתיפאדה השנייה, וחשש מהפגנות המוניות שיתקפו את הכוחות שישהו במחנה הפליטים: "אתם צריכים להניח הנחות עבודה. על אותם אתרים שאנחנו נהיה יעלו מאות אנשים, אם לא אלפים, ואנחנו יכולים להיות פה בבעיה בכל נקודה שאנחנו נאחז בה".[77]

הרמטכ"ל הסביר שלדעתו, מבחינה טקטית, מחנה פליטים "זה אחד המקומות היותר מורכבים לדעתי גם מבחינת היקף האוכלוסייה וגם מבחינת המקום שלו", ולכן הכוחות צריכים בשלב זה ללמוד באמצעות חיכוך הדרגתי עם השטח:

> **צריך להיכנס לפה באופן הדרגתי, אחרי שמכינים את עצמנו נכון. לומדים את השטח, חשים אותו ורק אחר כך נכנסים לתוכו, אם יש צורך וגם אז מגדירים את הצורך [...] בסוף יכול להיות שאנחנו נכנס גם לכל מחנה פליטים, אבל אני מציע, קודם כל, שהכוחות פה יפעלו מסודר וילמדו לחוש פה את השטח, ייקח עוד יום, עוד יומיים. ואז נכנס בצורה יותר בטוחה ואת זה נתכנן עכשיו.**[78]

75 "אנחנו לא מתכוונים לרכז אלף חמש מאות – אלפיים חייל סביב מחנות הפליטים, לרתק סד"כ ועל ידי כך למנוע מעצמנו את הגמישות לפעול לשינוי המציאות". מפ"ע, "הערכת מצב רמטכ"ל", 14.2.2002; "אני צופה שאנחנו הולכים לפעול בתוך הערים הפלשתיניות עם הסד"כ הסדיר, אנחנו נצטרך את רמות הפיקוד הבכירות שלנו לפעול יותר. לא נוכל להרשות לעצמנו שעל כל מחנה פליטים יהיה מח"ט". מפ"ע, "אישור תוכניות בפקמ"ז", 13.2.2002, א"צ 428/627/2015; "אסור לנו להישאב למציאות שאנחנו לא התכוונו אליה, צרור של מא"ג או צרור של מק"ך או צרור של מקביל של טנק, הורג לך פה עשרה ילדים וחמש נשים ובזה נגמר הסיפור [...] עכשיו אני יודע שרוב המחבלים כבר אינם כאן, כלומר הכבדים. לא פה, אבל יש פה כנראה הרבה חמושים. זה לא אומר שלא צריך לפגוע פה, זה אומר שכן צריך לפעול כאן. צריך לעשות את זה, אני חושב גם בהקשר וגם במידה וגם בבחינת הערכיות מול הסיכון". מפ"ע, "אישור תוכניות בפקמ"ז", 13.2.2002, א"צ 428/627/2015.

76 מפ"ע, "ביקור הרמטכ"ל בפקמ"ז - סיכום", 13.2.2002, א"צ 441/151/2004.

77 מפ"ע, "אישור תוכניות בפקמ"ז", 13.2.2002, א"צ, 428/627/2015.

78 שם. בראיון עימו, מופז הוסיף שהרעיון של כניסה מודולורית נועד גם להציג לשר הביטחון רעיון מבצעי שיאפשר לו שליטה על שלבי המבצע. ראיון עם רא"ל (מיל') שאול מופז, 30.1.2020.

לכן, לדעתו, הצורה האופרטיבית המתאימה יותר לרעיון המערכתי היא פעולה מודולרית הבנויה משלושה שלבים נפרדים, כשהמעבר משלב לשלב אינו אוטומטי, וזאת מבלי להגיע לכיבוש מלא של מחנה הפליטים. בשלב הראשון יתמקמו תצפיות וצלפים סביב מחנה הפליטים במטרה לפגוע בחמושים הנעים בשטחו; בשלב השני, ייכנסו כוחות לתוך השטח הבנוי על בסיס מידע מודיעיני מקדים לאיתור מבוקשים ואמל״ח; השלב השלישי יהיה הידוק הכתר והגברת הפעילות בתוך שטח המחנה.

מפקד חטיבת הצנחנים ביקר את הרעיון שהציג הרמטכ״ל, וטען שפעולה מדורגת תביא לבריחת המבוקשים: ״אני חושב אחרת. אני חושב שבלי לשבת על צוואר הבקבוק, אין ערך [בפעולה] אלא בתודעה שלנו לעניין הזה והתודעה שלנו פחות נחשבת״. כוכבי לא הבין מה המטרה של הפעלת תצפיות וצלפים בשלב הראשון: ״מה צריכים לעשות, ליצור מגע? לצפות? לאיים? לאותת? לירות בתגובה לירי קסאם? הדבר הזה צריך להיות ברור״. בנוסף הזהיר כוכבי שכדי לאבטח את הצלפים, תידרש החטיבה להשתלט על בתים שולטים במרחב. פעולה זו עשויה להוביל להפרות סדר נרחבות ולנסיגה חפוזה של הכוחות. לכן, סיכם מח״ט הצנחנים: ״זאת דעתי בינתיים כמובן, שעדיף לחכות לשעת פעולה... כשתחליט לפעול, לפעול כמו שצריך ולא חצי קפה וחצי תה״.[79]

הרמטכ״ל דחה את הערותיו של מח״ט הצנחנים והעלה את החשש מפני נפגעים: ״גם אני שקלתי את זה, אני אפילו העליתי את זה בפני ראש הממשלה, לשבת פה בשכונת דאחיה[80] אל מול האפשרות שאתה תמנע פה יציאה או תפגע בכמה מחבלים, מול מידת הסיכון שכרוכה בזה [נפגעים לצה״ל], לדעתי לא עולה בקנה אחד״. בסיכום דבריו הורה הרמטכ״ל להתאים את התוכנית למודל שהציג.

בינתיים, ב־17 בפברואר, העביר צה״ל מידע לרשות הפלסטינית על הכוונה של חמאס לשגר רקטות קסאם לכיוון כפר סבא, ומנגנוני הביטחון הפלסטיניים עצרו את המבצעים. הרקטות עצמן הוסתרו והוברחו למקום אחר.[81] בצה״ל ראו במקרה הזה הצלחה של מדיניות ההרתעה,

79 מפ"ע, ״אישור תוכניות בפקמ"ז״, 13.2.2002, א"צ 28/627/2015.

80 שכונת הדאחיה בנויה על צל הר גריזים ומהווה שטח שולט על מחנה הפליטים בלאטה.

81 דברי ראש אמ"ן זאבי. מפ"ע, ״דיון אינפורמציה בראשות הרמטכ"ל״, 18.2.2002.

כי האיום בהפעלת כוח בעוצמה רבה הביא את המנגנונים לפעול לסיכול הפעילות. יחד עם זאת, בצה״ל הבינו שתשתית הטרור בשכם לא חוסלה, ואיום הירי תלול המסלול (תמ״ס) והמחבלים המתאבדים על יישובי מרכז הארץ נותר על כנו.

בחטיבת הצנחנים הטמיעו את הנחיות הרמטכ״ל בתוכנית, ובתוך כך שונה שמה ל״רוח סתיו״.[82] בשלב זה, תוכננו לפעול רק היחידות החטיבתיות בפאתי מחנה הפליטים במתווה של פעולות גירוי ותגובה באמצעות צלפים ותצפיות. רצף פיגועים שאירעו במהלך הימים 18-14 בפברואר, שבהם נהרגו עשרה חיילים ואזרחים, הביא להחלטה לאשר את פעולת הצנחנים במחנה הפליטים.[83] האופן שבו ניסחו במטכ״ל את המשימה והנחיות מפקד הפיקוד באישור המבצע מלמדים שבעת הזאת היה המבצע מוגבל לשלב הראשון בלבד, ללא כוונה להיכנס לתוך מחנה הפליטים.[84] עוד באותו לילה (19-18 בפברואר) יצאו הכוחות לדרך; הסיירת הציבה מארבי צלפים בפאתים המזרחיים של מחנה הפליטים, מהם נהרג חמוש פלסטיני אחד ונפצעו חמישה. אזרחית נוספת נהרגה בביתה מפגיעת כדור תועה. הכוחות התקפלו לפנות בוקר. בראיית החטיבה, השלב הבא של המבצע היה אמור לכלול תפיסת בתים במרחב שכונת הדאחיה השולטת על מחנה הפליטים.

---

82 משימת החטיבה: ״השמדת פח"ע בפאתי מ"פ בלאטה והמרחב שסביבה, ולבצע מעצרים במרחב וזאת ע"מ לפגוע בתשתיות הטרור במרחב״. חטיבה 35, ״פקודת מבצע 'רוח סתיו'״, 13.2.2002.

83 14.2.2002 - מטען גחון השמיד טנק מרכבה סימן 3 ברצועת עזה (שלושה חיילים נהרגו); 15.2.2002 – תקיפת מחסום סורדא (חייל נהרג, ונחטף נשקו של חייל אחר); 16.2.2002 - פיגוע התאבדות במרכז מסחרי בקרני שומרון (שני אזרחים נהרגו); 18.2.2002 - מכונית תופת התפוצצה במחסום משטרתי בכניסה לירושלים (שוטר נהרג); 18.2.2002 - פיגוע ירי על ציר כיסופים ברצועת עזה (אזרחית ושני חיילים נהרגו). ב־16 בפברואר 2002 חוסל פעיל בכיר של חמאס בג'נין מפיצוץ במכוניתו.

84 הפקודה המטכ"לית: ״פקמ"ז באמצעות אוגדת איו"ש ופלס"ר 35 יפגעו בחמושים בפאתי מחנה הפליטים בלאטה על מנת לסכל פח"ע״. אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״פקודה מטכ"לית – רוח סתיו״, 18.2.2002, א"צ 182/151/2004; הנחיות מפקד פיקוד המרכז: ״המשימה: כיתור חלקי של מ.פ בלאטה ובידוד כפר קליל ושכונת דאחיה מהמ.פ. פגיעה בחמושים מבלי להיכנס למ.פ וביצוע מעצרים ע"פ אינדיקציה בהמשך. מודגש נושא הצלפים.
"יש להיערך בלילה השני לביצוע מעצרי אינדיקציה בכפר קליל ובשכונת הדאחיה בהתאם לסד"כ שיוקצה״.
"ירי לתוך מ.פ בלאטה יתבצע רק ע"י צלפים בלבד לעבר מטרות מוגדרות למעט מצב שבו נשקפת סכנת חיים לכוח״.
פקמ"ז, ״אישור תוכנית למבצע 'רוח סתיו 1'״, 18.2.2002, א"צ 182/151/2004.

על אף שהרמטכ״ל דחה את התוכנית המקורית להשתלטות על מחנה הפליטים לשלב מאוחר יותר, בחטיבת הצנחנים המשיכו לחשוב על פתרונות אופרטיביים לבעיות הייחודיות ללחימה בתוך מחנה פליטים. ב־17 בפברואר בערב דן מפקד החטיבה עם קציני המטה הבכירים, מפקדי הגדודים ומפקדי הסיירת, החה״ן והפלנ״ט על צורת הלחימה במחנה הפליטים בלאטה. בדיון זה עלה הרעיון לנוע דרך הבתים תוך שבירת הקירות הפנימיים כשיטה להימנע מתנועה בסמטאות. הטכניקה, שלא הופיעה בתו״ל הצה״לי ללחימה בשטח בנוי, תהפוך לשיטה המבצעית במבצע בבלאטה ולאחר מכן תוטמע כאחת הטכניקות ללחימה בשטח בנוי במבצע ״חומת מגן״. בדגשי המח״ט בפקודה נכתב: ״התקדמות על בסיס חצרות וחומות ולא על בסיס צירים (כניסה דרך נתיבים לא צפויים כולל דרך פריצת קירות במבנים)״.[85] הנחיה זו באה לידי ביטוי ברעיון המבצעי של גדוד 101: ״תנועה רכובה עד פאתי הבתים, פריצה לעבר מבנים שולטים שבמרחב המערבי של המ.פ **מעבר דרך קירות הבתים תוך כדי חיפויים** ובידוד אזור הפעולה ע״י כוח טנקים מצפון על בסיס ציר י-ם״.[86] הבעיה המבצעית הייתה שללוחמי הצנחנים לא היה אמל״ח המאפשר פריצה של הקירות, ולכן הובאו צוותים מפיקוד העורף (בה״ד 16) שלרשותם הציוד והידע הנדרש לכך. רעיון אחר שעלה בתהליך התכנון היה להימנע מהגדרת מאמץ עיקרי ומאמץ משני, ולתקוף את המחנה משני כיוונים תוך הפעלת הטעיה מכיוון שלישי, ובכך לעורר בלבול בקרב המחבלים לגבי המאמץ העיקרי של ההתקפה.[87] תפקיד הפלס״ר במבצע היה לפעול במרחבים שבהם לא פועלים הגדודים הסדירים, על מנת לטשטש את קו המגע.

גם הפעם האירועים בשטח הקדימו את קצב נוהל הקרב. ב־19 בפברואר הרגו שני מחבלים שישה חיילים במחסום עין עריק מערבית לרמאללה ולהימלט ללא כל פגע.[88] הרמטכ״ל ראה באירוע זה, שהיה השלישי בחמישה ימים שבו האויב הצליח לפגוע בחיילי צה״ל מבלי להיפגע, ״נקודת ציון בעימות הזה [...] הם חשפו תחום שהוא נקודת תורפה אצלנו. זה כנראה

85 חטיבה 35, ״פקודת מבצע 'מסע בצבעים'״, 24.2.2002, 20:00.

86 חטיבה 35 - גדוד 101, ״פקודת מבצע 'טיול בצבעים'״, 21.2.2002. (ההדגשה שלי, א"ל); פקודה נוספת ברוח דומה: פלחה"ן 5105, ״סיכום מבצע 'מסע בצבעים'״, 5.3.2002.

87 ״הכנסת כוחות להשתלטות על מחנה הפליטים באופן הדרגתי ומודולרי משני מוקדים״.

88 חטמ"ר בנימין, ״תחקיר אירוע מבצעי במאפיין ירי לעבר מחסום עין עריק״, 26.2.2002.

הסוגייה של המחסומים".[89] תגובתו המיידית של הרמטכ"ל לאירוע הייתה להנחות את הכוחות למקד את כל המאמץ ההתקפי ב־24 השעות הקרובות בפגיעה במחסומים פלסטיניים, ללא קשר לשיוך הארגוני של השוטרים המאיישים אותם;[90] הנחיה שהפסיקה בטווח הזמן המיידי את הפעילות סביב מחנה הפליטים בלאטה, שכן כל הכוחות הזמינים באיו"ש הופנו לפעול נגד מחסומי המשטרה הפלסטינית במרחב למשך יממה (מבצע "זמן תגובה" - 19 בפברואר 2002).[91]

למחרת, במהלך ביקור בחטיבת בנימין, הורה מופז על שינוי במדיניות הפעלת הכוח ומעבר למימוש רעיון "טשטוש הצבעים" - פעילות התקפית רצופה גם במקומות שצה"ל נמנע עד כה מלפעול, "בדגש על פעילות **במחנות פליטים** ובכפרים".[92] באותו יום חידד הרמטכ"ל את ההנחיה ופירט את מחנות הפליטים בלאטה, ג'נין, טול כרם, אל־עמארי ונור א־שמס. הוא דרש מהדרגים הטקטיים להציע רעיונות ברמה הטקטית כמו: פעילות יום לעומת פעילות לילה; מידת הצורך בכיתור ובעוצר, בריכוז הגברים מחוץ למחנה; אופן השילוב של אמצעי חוזי/תצפית/צלפים; הטיפול בעצורים; והדרכים לצמצם את הפגיעה בחפים מפשע.[93] כך, הפעולה בבלאטה שתוכננה במקור כתגובה לירי תמ"ס הפכה, הפכה למבצע אחד ברצף של מבצעים במחנות הפליטים.

89 מפ"ע, "דיון אינפורמציה בראשות הרמטכ"ל", 25.2.2002.

90 עיקרי סיכום הערכת מצב מיוחדת בראשות הרמטכ"ל, רא"ל שאול מופז ב־19.2.02. אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, **דו"ח בט"ש: סיכום חודש פברואר 2002 'גיאות ושפל'**, ספטמבר 2002.
"המשימה: פקמ"ז ופד"ם באמצעות חה"א וחה"י יפגעו בתשתית טרור באיו"ש ובאזח"ע, יגבו מחיר על הפיגוע במחסום עין עריק, יהדקו הכתר על הערים הפלסטיניות. הנחיות: פקמ"ז יתקוף מחסומים של מנגנוני הרש"פ, פקמ"ז יתכננו המשך פעולות יבשתיות בשטח איו"ש ואזח"ע כתגובה להמשך הפיגועים". אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "פקודת ביטחון הכרחי מס' 1", 19.2.2002, א"צ 183/151/2004.

91 בגזרת שומרון הותקפו המחסומים: קוצ'ין־עליון, בית המטבחיים, כפר קליל, כפר צרה. בגזרת בנימין הותקפו המחסומים: כפר עין ודיר א־סודן. בתקיפות נהרגו 12 שוטרים פלסטינים. כעבור מספר שנים האשימה כתבה עיתונאית שהפעולות היו בגדר נקמה על ההתקפה על המחסום בעין עריק (עמרי אסנהיים וחן קוטס־בר, "נקמת דם", מעריב 3.6.2005). תיאור האירוע מופיע גם בתוכנית הטלוויזיה **עובדה** – קשת 12 עונה 2021, "ליל נקם".

92 הנחיות הרמטכ"ל, רא"ל שאול מופז, בעקבות ביקורו בחטמ"ר מנשה ב־20.2.02: אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, **דו"ח בט"ש: סיכום חודש פברואר 2002 'גיאות ושפל'**, ספטמבר 2002. (ההדגשה שלי, א"ל).

93 מפ"ע, "הע"מ שבועית: סיכום הרמטכ"ל", 20.2.2002, א"צ 393/308/2004.

ההבנה בצה״ל הייתה שלפעולות המתוכננות במחנות הפליטים יש מספר תכליות אסטרטגיות. הרמטכ״ל מופז מיקד את מטרת הכניסה למחנות: ״לפגוע במחבלים ובתשתית הטרור״.[94] לעומת זאת, ראש אמ״ץ הבין שגם במתווה החדש שהגדיר הרמטכ״ל, ההיגיון האסטרטגי נותר הפעלת מנוף על הרשות הפלסטינית: ״אנחנו רוצים לקחת את היוזמה, להפוך את הקערה. הרציונל של הפעילות שלנו, הפעלת לחץ צבאי, לגרום להם להרגיש את מחיר ההפסד ועקב כך, להביא אותם למצב שבו הם יאולצו להיכנס למסלול, שבסופו, יפחית את כמות הפיגועים״.[95] רעיון זה השתקף בפקודה המטכ״לית ״ביטחון הכרחי״, שתשמש בסיס לרצף פעולות צה״ל בשלושת השבועות הבאים. הפקודה הדגישה שהרעיון הוא להעצים את הלחץ על הרשות הפלסטינית, ולכן נדרשת ברציפות שתאפשר לממש את הלחץ המתגבר.[96] בנוסף, המדינאים והרמטכ״ל הדגישו שתכלית הפעילות במחנות הפליטים היא בעיקר תודעתית, וחזרה האמירה, שלפיה המטרה היא ״ליצור מצב שבו מחנה הפליטים אינו הופך למרחב של עיר מקלט״.[97]

בנוסף לפעולה המתוכננת בבלאטה, הוגדר גם מחנה הפליטים ג׳נין כמטרה בשל המפגעים שהגיעו ממנו לאזור חיפה והעמקים. המשימה לפעול במחנה הפליטים הוטלה על חטיבת גולני, על אף היכרותה המועטה עם גזרת איו״ש וחרף היעדר ניסיון בלחימה בסביבה עירונית.[98]

---

94 שם.

95 ״הערכת מצב שבועית בראשות ראש אמ"ץ״, 20.2.2002. אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, **דו"ח בט"ש: סיכום חודש פברואר 2002 'גיאות ושפל'**, ספטמבר 2002.

96 ״התכלית האסטרטגית: המשך פעילות שיטתית כנגד הרש"פ ע"מ ליצור אפקט מתעצם למספר ימים, שישפיע על הרש"פ לרסן את הטרור״. אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״פקודת 'ביטחון הכרחי' מס' 2״, 21.2.2002.

97 שר החוץ, שמעון פרס, אמר באחד הדיונים לקראת המבצע שהוא ״יעביר מסר ברור שגם מחנות הפליטים אינם חסינים ואינם יכולים לשמש כמקלט לגורמי הטרור״. המזכירות הצבאית, ״הע"מ מיוחדת + מו"ג: סיכום דיון בראשות שר החוץ״, 7.2.2002; ״המטרה: אוגדת איו"ש תפעל במרחב מ.פ בלאטה ושכונת דאחיה על מנת ליצור מצב שבו מחנה הפליטים אינו הופך למרחב של עיר מקלט״. אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״פקודה מטכ"לית: מבצע רוח סתיו 1״, 18.2.2002, א"צ 182/151/2004.

98 מג"ד 12, אורן אבמן: ״לקראת סוף 2001, החטיבה עולה לתעסוקה מבצעית ברכס רמים. המפקדים והלוחמים לא יודעים כלום על איו"ש, ומרגישים שהולך להיות שם חם. אני כמג"ד שולח מ"פים לחטמ"ר מנשה כדי ל'הריח את העסק': לעשות מעצרים ובט"ש כדי להתכונן לימים קשים. אני מאשר את זה אצל המח"ט בלבד. הפלוגות היו מתאמנות למארבי צלפים, בשטחים שמתחת להר דב. בהמשך, אני הולך לבקר את אופק [בוכריס], מג"ד 51, באבני חפץ כדי לצבור ידע ולהתכונן". מצוטט אצל: ליאור קלימיאן, "חטיבת גולני במבצע 'חומת מגן': קרב שכם״, עבודת חניך במכללה לפיקוד טקטי (מלט"ק), 2011.

בשונה מחטיבה 35, שפעלה בגזרת איו"ש מאז ספטמבר 2000, כוחות חטיבת גולני פעלו ב־2001 לפרק זמן קצר ברצועת עזה, ואת מרבית התעסוקה המבצעית עשו בגבול הצפון. אמנם מסוף 2001 פעלו כוחות מהחטיבה בגזרת איו"ש, אך רק לפרקי זמן קצרים ולשם מבצעים קטנים ומצומצמים. כאמור, מפקדת החטיבה בפיקוד המח"ט הנכנס, משה (צ'יקו) תמיר, עם גדוד 51, בפיקוד אופק בוכריס, ויחידת אגוז, בפיקוד תמיר ידעי, כיתרו את העיר ג'נין למשך מספר ימים בנובמבר-דצמבר 2001.[99] בתחילת פברואר 2002 פעלו הפלס"ר, בפיקוד סא"ל רון וייזל, והפלנ"ט, בפיקוד רס"ן יואב ירום, בפיקוד המח"ט, בעיירה מסאכן שעבייה (מבצע "בית הקוסמים 3"). בעקבות הפעולה התחילו להבין בחטיבה את המשמעויות של פעילות בשטח הבנוי ואת הצורך לפתח טכניקות טקטיות. אמנם, החטיבה קיבלה פקודת תכנון על העיר ג'נין מספר שבועות קודם לכן, במסגרת נוהל הקרב של "יום זהוב", אך לטענת מג"ד 12, סא"ל אורן אבמן: "חטיבת גולני קיבלה את ג'נין לתכנון, עדיין כמו שהיו עושים תוכניות אבל בראש יודעים שזה לא יקרה".[100]

ב־20 בפברואר ערך המח"ט קבוצת פקודות חטיבתית לקראת פעולה במחנה הפליטים בג'נין, ולמחרת נעשו אישורי תוכניות לגדודים ולפלוגות.[101] משימת החטיבה, כפי שהוגדרה בפקודת המבצע החטיבתית הראשונה, הלמה את הנחיות הרמטכ"ל שניתנו בפיקוד המרכז ב־13 בפברואר, ונוסחה כך: "חטיבה 1 [גולני] תתקדם ותשתלט על השטחים השולטים על מ.פ ג'נין ממערב, תעצור פעילי פח"ע במ.פ ותשמיד פעילי פח"ע במ.פ ג'נין, כל זאת על מנת למנוע יציאת פח"ע מעבר לקו הירוק ולפגוע בתשתית הפח"ע במ.פ ג'נין".[102] בהתאם, הוגדר הרעיון החטיבתי כך: "השתלטות על השטחים (הפתוחים והבנויים) על מ.פ ג'נין ממערב, ביצוע מעצרים כשלב מקדים, הקמת מתחמי הגנה מעובים בכוחות צלפים

99 מפח"ט גולני פיקד על מבצע "להטוטים חומים 5" במרחב העיר ג'נין, תחתיו פעלו גדוד 51 וכוח מיחידת אגוז והפלס"ר.

100 ראיון עם סא"ל אורן אבמן, 4.7.2003, המחלקה להיסטוריה בצה"ל.

101 "לקראת סוף פברואר צ'יקו [תמיר] קורא לי לקבוצת תכנון ופקודות עם כל הגדוד, תגיע לאליקים עם כל הגדוד". שם; "באזור פורים [שחל ב־26.2 באותה שנה] קבלתי הנחיה שאנחנו הולכים למבצע בג'נין. הוכן נוהל קרב של החטיבה ובהכוונה לכיבוש מחנה הפליטים לא היו שותפים חיצוניים בנוהל הקרב". ראיון עם סא"ל אופק בוכריס, 9.6.2003, המחלקה להיסטוריה בצה"ל.

102 פקמ"ז-אג"ם, "פקודת מבצע רוח סתיו 3", 20.2.2002.

וכוחות ממוכנים, גירוי פח"ע ליצירת מגע עם כוחותינו ופגיעה בהם על ידי ירי מרחוק".[103] המטרות המוגבלות של המבצע באו לידי ביטוי גם בפקודה של גדוד 51, שהדגישה את רעיון פעולות הגירוי והתגובה.[104]

ב־21 בפברואר אישר מפקד הפיקוד את התוכנית של חטיבת גולני.[105] במפגש הדגיש איתן שהמטרה איננה כיבוש מחנה הפליטים, אלא מדובר בפעולה מתוחמת בזמן שנועדה לטהר את המרחב ממחבלים ואמל"ח.[106] האלוף חזר על מדרגות הפעולה שהגדיר הרמטכ"ל: כיתור המחנה, כריזה לחמושים להניח את נשקם, ורק לאחר מכן כניסה למחנה וביצוע סריקות. נראה כי בחטיבת גולני - שהייתה מצוידת בנגמ"שים כבדים מסוג אכזרית, המעניקים הגנה מצוינת מפני נשק קל - לא הורגש צורך לפתח את רעיון המעבר דרך קירות במקום תנועה בסמטאות; לכן, הדגיש איתן: "לש"ב [לוחמה בשטח בנוי] - בנהלי הקרב (חפוזים וסדורים) יש ללמד נושא זה, בדגש על רמת הפרט, חולייה והכיתה כולל מעבר דרך קירות בתים ולא בסמטאות".[107] יש לציין שצורת הבנייה במחנה הפליטים ג'נין מאפשרת מעבר בין הבתים דרך הקירות רק באופן חלקי, כיוון שיש בו מרווחים גדולים בין הבתים הבנויים ללא סדר (בהשוואה לבלאטה, הצפוף והבנוי כרשת [grid]) והקירות אינם עשויים מבלוקים אלא מאבן.

במקביל לנוהל הקרב של חטיבת גולני, העמיקה חטיבה 35 במהלך ה־20 בחודש את השליטה סביב מחנה הפליטים בלאטה והשתלטה על בתים בשכונת הדאחיה השולטת על המחנה ממערב. כמו כן, הושלמה הכנת התוכנית לפעולה בתוך מחנה הפליטים, והיא הובאה לאישור

103 חטיבת גולני-אג"ם, "פקמ"ב – 'מבצע רוח סתיו 3'", 20.2.2002.

104 פקמ"ב גדוד 51, "שיטה: התקדמות לילית רגלית כמאמץ גדודי עיקרי ממזרח למערב, השמטת הכוחות ועצירת מבוקש על ידי הפלנ"ט, היערכות בבתים של מקומיים, החדרת הרק"מ, ביצוע כתר, יצירת שטחי השמדה על ידי הערכות כוחות ומיקום צלפים מדויקים באגפים, איתור והשמדה של חמושים בגזרה הגדודית". חטיבת גולני-גדוד 51. שם.

105 פקמ"ז, "אישור תוכניות ל'רוח סתיו 3' ו'מסע בצבעים' – סיכום אלוף", 21.2.2002, א"צ 183/151/2004.

106 לאחר מבצע "חומת מגן", חזר האלוף על הרעיון המבצעי של המבצע הראשון בג'נין: "הרעיון המבצעי בפעם הקודמת היה שחטיבת 'גולני' אפשרה יציאה מתוך המ"פ החוצה. שיטת הלחימה הייתה שירדו מלמעלה למטה בתור גדוד [...] כל המחבלים ברחו מהאגף שלא היה סגור, זאת החלטה מראש". מפ"ע, "דיון סיכום 'חומת מגן' בראשות הרמטכ"ל", 24.6.2002.

107 פקמ"ז, "אישור תוכניות ל'רוח סתיו 3' ו'מסע בצבעים' – סיכום אלוף", 21.2.2002, א"צ 183/151/2004.

מפקד פיקוד המרכז ב־21 בפברואר.[108] גם כאן, המשימה וחלוקת השלבים נעשו בהתאם להנחיות הרמטכ"ל:

> **המשימה: חטיבה 35 תשתלט על מחנה פליטים בלאטה על מנת לנטרל פח"ע ולהשמיד פח"ע [...] הרעיון המבצעי: בידוד מרחב מחנה הפליטים בלאטה, שליטה באש ובתצפית על הפאתים של המחנה ומרחב הפעולה, הכנסת כוחות להשתלטות על מחנה הפליטים באופן הדרגתי ומודולארי משני מוקדים.**[109]

בסיכום אישור התוכניות, הדגיש מפקד הפיקוד איתן שהכניסה למחנה הפליטים תהיה מדורגת שכן המטרה איננה כיבוש השטח, אלא כיתור המחנה וטיהורו ממחבלים ואמל"ח. הפגיעה בחמושים תיעשה בעיקר על ידי צלפים שיתמקמו מחוץ למחנה. בכל מקרה, לאחר הכניסה אליו לא יהיו כוחות בשטח הפתוח, אלא בתוך מבנים במחנה.

למרות המוכנות של שתי החטיבות לפעול במרחב מחנות הפליטים, המציאות המדינית לא אפשרה פעולה. באותם ימים פורסמה יוזמת השלום הסעודית, ונערכו מפגשים בין קציני צה"ל לנציגים פלסטינים על האפשרות של הפסקת אש.[110] על מנת לא לפגוע ביחסים עם הממשל האמריקאי שתמך במאמצי התיווך, הוחלט להשהות את הפעולות במחנות הפליטים. למרות חידוש הפיגועים (בתוך ארבעה ימים נרצחו ארבעה ישראלים), דחה הדרג המדיני את ההחלטה על המבצעים הללו.[111] חטיבת המבצעים הורתה על דחיית המבצע ב־24 שעות נוספות.[112]

---

108 שם.

109 חטיבה 35, ״תחקיר מבצע 'רוח סתיו'״, 24.3.2002.

110 יוזמת השלום הסעודית כללה הסכמה על נורמליזציה בין מדינות ערב לישראל תמורת נסיגה מלאה של ישראל לגבולות 4 ביוני 1967. ההצעה הודלפה לתקשורת ב־23 בפברואר, והממשל האמריקאי נרתם לקידום הרעיון. על רקע זה החליט כנראה הדרג המדיני להשהות את הפעילות ההתקפית.

111 22.2.2002 – הרוג ישראלי סמוך לקלנדיה מירי מרכב חולף; פיגוע התאבדות באפרת, (אזרחית נפצעה); 25.2.2002 – שוטרת נהרגה בפיגוע ירי בירושלים; 25.2.2002 – פיגוע ירי סמוך לנוקדים (שני אזרחים נהרגו). ״חטיבת המבצעים – פקודת ביטחון הכרחי מס' 5״, 26.2.2002, א"צ 184/151/2004.

112 פקמ"ז–אג"ם, ״דו"ח מבצעים יומי״, 26.2.2002.

הרמטכ"ל ניצל את הדחיה, והגיע ב־26 בפברואר יחד עם מפקד הפיקוד ומפקד אוגדת איו"ש למפקדות חטיבה 35 וחטיבת גולני, לעמוד מקרוב על ההכנות לשלב השלישי של הפעולה – כניסה לעומק השטח הבנוי.[113] במפקדת חטיבת הצנחנים, שהתמקמה בתל א־ראס, הסביר המח"ט כוכבי את הרעיון המבצעי: ליצור תחושה של התקפה מכל הכיוונים, אך בפועל להיכנס למחנה משתי פינות מנוגדות שלו, ללא חלוקה בין מאמץ ראשי למאמץ משני - כוח אחד בהרכב גדוד 101 והשני בהרכב גדוד 932 מחטיבת הנח"ל, כשכל גדוד מתוגבר ביחידה חטיבתית (פלנ"ט או פלס"ר). כניסת הפלס"ר תפתח אגף נוסף של לחימה. מאמץ נוסף יהיה מהלך הטעיה של כוח שריון, שינוע על הציר באורות מלאים. בשלב הראשון של המבצע ישתלטו כוחות על המבנים הגבוהים במחנה, ורק לאחר מכן ייכנסו אליו שאר הכוחות. התנועה תהיה רק בלילה, ובמהלך היום הכוחות ישהו בבתים ויציבו מארבים לחוליות האויב שינועו בסמטאות.

השיח במפגש התמקד ברמה המיקרו־טקטית. מח"ט 35 פירט באוזני הרמטכ"ל את עקרונות התנועה בתוך מחנה הפליטים: מעבר כגוש אחד, כדי להימנע מנתק בין הכוחות,[114] ומעבר דרך קירות הבתים והגגות, כדי להימנע מתנועה בסמטאות רוויות המטענים והמארבים כשיטה מבצעית:

אל"ם כוכבי: מה שאני רוצה להגיד לך וזה חשוב, אנחנו ישבנו פה, ואתה יודע, הלחץ מייצר רעיונות. השיטה, זה מה שחשוב, השיטה היא ככלל, אני לא רוצה להתחייב על העניין הזה, בטח לא נעים ברחובות וגם לא בסמטאות, הכל דרך בתים, דרך גגות.
רא"ל מופז: מה זה דרך בתים?
אל"ם כוכבי: מה זה דרך בתים? אנחנו ארגנו דרך פיקוד העורף, דרך בה"ד 16, מחר על הבוקר הם מתייצבים פה, כמה חיילים? עשרה חיילים עם דיסקים.
מופז: מה זה?

113 מפ"ע, "ביקור הרמטכ"ל בחמ"ל 35 בבלטה", 26.2.2002, א"צ 234/388/2014.

114 "יצירת מרחב מוגן כל הזמן, מה זה אומר? לא חלק פה וחלק שם וחלק פה, לא רצים פנימה אל העומק, אלא אתה כל הזמן לוכד מרחב מוגן, שגם לו יש הגיון. אנחנו בנויים בצורה של רישים, הולכים על הדופן עד כאן, ארבעה בתים אל ארבעה בתים, יצרת הכלה. עכשיו אתה נכנס לאמצע. שוב הולך על הדופן, על הדופן, יצרת ר' הכלה והולך שוב על האמצע". שם.

אל"ם כוכבי: עם דיסקים לחתוך קירות והטכניקה תהיה שהם באים עם דיסק, הם לוחמים. אין מה לעשות, אם אנחנו רוצים לצאת מפה עם כמה שפחות נפגעים, אני לא אומר בלי נפגעים, זה מאורת עכברים, ככה זה נקרא בכל העולם, ככה גם אנחנו נעשה.

מופז הדגיש את הצורך למזער את הפגיעה באזרחים וחשש שהכניסה דרך הקירות תגביר את הפגיעה בבלתי מעורבים. מח"ט 35 ענה שהסיבה לצירוף צוות מפיקוד העורף היא שאנשיו יודעים לשבור את הקירות באופן מקצועי, מבלי למוטט את הבתים.

הרמטכ"ל חזר על כך שלכוחות אין ניסיון בלחימה בשטח בנוי, ורצוי שהם ינצלו את הזמן לאימון מזורז ללחימה בשטח בנוי. תשובת מפקד הפיקוד, מפקד האוגדה והמח"ט לרמטכ"ל הייתה שבפועל כל הכוחות פרוסים כבר בפאתי המחנה ונמצאים בלחימה (באותה שעה השתלט גדוד 101 על בתים שולטים בשכונת דאחיה); אי אפשר להוציא אותם לאימון, ולכן "האימון שלהם יהיה ישר ברטוב".[115]

לנוכח ניסיון העבר, הזהיר הרמטכ"ל את המפקדים שייתכן כי הנסיבות המדיניות לא יאפשרו לצה"ל להשלים את המבצע, וסיכם:

אנחנו לא יודעים איזה החלטות מתקבלות כל יום, יש פה החלטות שהם בדרג המדיני, זה פאזל יותר מדי מורכב ומי שאוכל אותה בסוף זה החיילים והמ"פים שלנו [...] אני לא יודע מתי תיכנסו לבלאטה עם הסד"כ הזה. אפשר לעשות את בלאטה במשך שבועיים, אנחנו לא הולכים פה ביום אחד לגמור את העניין הזה. גם זה לא עניין של שבוע, לדעתי [...] זה יכול לקחת שבועיים [עד שהדרג המדיני יאשר] [...] מחנה פליטים לדעתי זה צעד הסלמתי בין לאומי, לא סתם אזורי פה, ושכם זה צעד הסלמתי בין לאומי.

115 "רא"ל מופז: איך הם מאומנים לזה? הנח"ל? 101 פה עוד מכירים אבל יבוא הנח"ל והם לא מתמצאים?
"האלוף יצחק איתן: מי מכיר את הדבר הזה [לחימה במחנה פליטים]? אין הבדל בין אלה לאלה.
"תא"ל יצחק (ג'רי) גרשון: דבר כזה אף אחד מהם לא עשה, לא זה ולא זה.
"אל"ם אביב כוכבי: לחימה אף אחד לא עשה, גם לא 101, גם לא הסיירת, תפיסה של בתים זה סיפור אחר.
"האלוף יצחק איתן: אף אחד בצה"ל לא התאמן בכיבוש אלמנטים בצורה הזאת. בטח לא של בתים, החטיבה [35] כן עשתה השתלמות מפקדים, [חטיבה] 933 עשו בנושא לחימה בשטח בנוי, הם עשו בטבריה תרגיל [גדודי]". שם.

שלוש תמונות פה של בתים הרוסים מתוך מחנה הפליטים יעשו פה צעקה כזאת. לכן, אני לא יודע מה זה לעבור דרך קירות ודרך הבתים. אבל אני סומך עליכם שאתם מבינים למה אתסמתכוונים. אני לא יודע בדיוק מה זה? להתחיל להרוס פה קירות ואיזו ילדה פה פתאום [נהרגת] [...] מה קורה אם יש ילדה מאחורי הקיר?

בחטיבת גולני ניצלו את הזמן להתאים את התוכנית החטיבתית להנחיות הרמטכ"ל. הפקודה החטיבתית נוסחה מחדש: "חטיבה 1 תתקדם, תשתלט על השטחים השולטים על מ.פ ג'נין, תסרוק את מחנה הפליטים, תפגע במחבלים ותשמיד יעדי פח"ע בכדי לשבש פעילות פח"ע במרחב ג'נין".[116] גם הרעיון המבצעי השתנה: "חדירה למחנה הפליטים בהפתעה לאחר תפיסת השטחים השולטים וטיהורו מפח"ע ע"י בידוד אזורים מוגדרים וסריקתם משלושה כיוונים בו זמנית". אך בשונה מהנחיית הרמטכ"ל להפריד בין שלושת השלבים, התחבולה שהגה המח"ט הייתה לבצע את שני השלבים הראשונים באותו לילה. שינוי זה יעורר בלבול ומבוכה למחרת. בשל הרחבת המשימה, גדל הסד"כ, ונוספו גדוד 12 שהגיע מרמת הגולן ופלוגת טנקים מגדוד 82. בדומה לתוכניתה של חטיבה 35, התוכנית של חטיבת גולני הייתה להתקדם לתוך המחנה בשני מאמצים: כוח בפיקוד הסמח"ט, סא"ל אבי פלד, שכלל את גדוד 12, הפלס"ר, פלוגה מיחידת אגוז ומחלקת טנקים, שמשימתו תפיסת השטחים השולטים מדרום למחנה וסריקת צידו המערבי, וכוח בפיקוד מג"ד 51, שכלל את גדוד 51 מוקטן, הפלנ"ט ופלוגת טנקים, שמשימתו תפיסת השטחים השולטים מדרום־מזרח לעיר וסריקת החלק המזרחי של מחנה הפליטים. כוח משוריין הכולל את גדוד 82 מוקטן, בפיקוד סא"ל ליאור הוכמן, ומחלקה שתנוע על רק"ם מסוג אכזרית, יהיה אחראי על החלק הצפוני של מחנה הפליטים.

ב־26 בחודש, לאחר הביקור במפקדת חטיבת הצנחנים, הגיעו הרמטכ"ל, ראש אמ"ץ, מפקד פיקוד המרכז ומפקד אוגדת איו"ש למפקדה הקדמית של גולני. מפקד האוגדה הציג לרמטכ"ל את עקרונות התוכנית "רוח סתיו 3" של גולני, והסביר שהרעיון המבצעי מעט שונה מזה של חטיבה 35 בשל מאפייני הקרקע השונים. המהלך הפותח של המבצע יהיה התקדמות רגלית לתפיסת השטחים השולטים, לשליטה באש ותצפית על המחנה, לאחר מכן החדרת כוחות לבידוד אזורים מוגדרים במחנה הפליטים, ובשלב השלישי - טיהור האזורים המוגדרים על בסיס מקומות מסתור ידועים מראש.

116 חטיבת גולני, "פקמ"ב 'רוח סתיו 3', פקודה 3", 26.2.2002.

ביקור הרמטכ"ל במפקדת חטיבת גולני. מימין (יושבים): הרמטכ"ל מופז, מפקד פיקוד הצפון אשכנזי, מפקד אוגדת איו"ש גרשון; (עומדים): מח"ט גולני תמיר, מפקד חיל האוויר חלוץ, רל"ש הרמטכ"ל חגי מרדכי, מפקד פיקוד המרכז איתן.

בולט החשש של כל המשתתפים מפני הלא ידוע במחנה הפליטים והניסיון לחקות מאפיינים של מו״ג במבצעים החטיבתיים, כדי לוודא שלא יהיו תוצאות שליליות שיפגעו בלגיטימציה הבין־לאומית של ישראל:

תא״ל גרשון יצחק: זה לא מבצע ברמה שאני יכול נגיד לסגור איתו פרטים ברמה של מאה אחוז.
רא״ל שאול מופז: למה?
תא״ל גרשון יצחק: זאת לחימה.
רא״ל שאול מופז: יש את כל מחר [להתכונן]
תא״ל גרשון יצחק: אבל אתה לא יודע איך זה יתפתח.
האלוף יצחק איתן: האמת, שאנחנו לא יודעים מה יהיה פה.
רא״ל שאול מופז: נכון, יש כל מיני דעות יש כאלה שאומרים שהם כולם ייכנעו וירימו ידיים. יש כאלה שאומרים שפה יש מכוניות תופת, מטענים על העצים ועל העמודים.
האלוף יצחק איתן: דרך אגב, יכול להיות פה מקום מסוים שתהיה פה הסתבכות ויהיה צריך להפעיל פה אמצעים יותר כבדים, יותר קשים, גם על חשבון פגיעה באזרחים. אם המשמעות תהיה חילוץ כוחותינו, אז זה בכל מחיר. [117]

117 מפ"ע, ״אישור תוכניות רמטכ"ל למבצע 'רוח סתיו 3' בג'נין״, 26.2.2002, א"צ 234/388/2014.

מופז סיים את המפגש בהערות דומות לאלו שהעלה במפגש במפקדת חטיבת הצנחנים: ״עובדים לאט, בזהירות, בסבלנות, לא מסתערים פה עכשיו פנימה, להגיע למרכז המחנה ולהניף את הדגל. צריך לעשות פה כל מאמץ לא לפגוע באזרחים, ולנסות למזער את הנזק הסביבתי וכמובן לשמור על החיילים שלנו״.[118] את ההחלטה לגבי הקצב וכיוון ההתקדמות בתוך מחנה הפליטים השאיר הרמטכ״ל למח״ט ולמפקד האוגדה, אך ההחלטה על סיום המבצע תתקבל ברמה המטכ״לית.

שתי החטיבות ניצלו את הזמן הנוסף שניתן להן וביצעו קפ״קים גדודיים במהלך 27 בחודש. המשך הפיגועים באותו יום הביא להחלטת הדרג המדיני לאשר את השלב הראשון של שני המבצעים.[119] לחטיבת גולני אושר ״כיתור וביצוע פטרול משוריין לגירוי ופגיעה בחמושים ללא כניסה״ למחנה הפליטים ג׳נין, ולחטיבת הצנחנים ניתן אישור רק לכניסה לפאתי מחנה הפליטים.[120] בכל מקרה, הדגיש שר הביטחון: ״כניסה איטית וזהירה. מינימום נזק לבתים והימנעות מפגיעה באזרחים״, וקבע שלמחרת בבוקר תתקיים הערכת מצב, שבה תתקבל ההחלטה האם להמשיך לשלב הבא של שני המבצעים.[121]

מבצע ״מסע בצבעים״ בבלאטה יצא לדרך בלילה שבין 27 ל־28 בפברואר. פיקד עליו מח״ט 35 שהפעיל סד״כ גדול ומגוון.[122] את המהלך הראשון של המבצע הוביל כוח הסיירת, בפיקוד רס״ן נמרוד אלוני, שהשתלט על בית הספר לבנים בחלקו הדרום־מערבי של המחנה. במהלך התנועה אל היעד נהרג אחד הלוחמים מפגיעת מטען. מאוחר יותר באותו לילה החלו גם כוחות מהגדודים 101 ו־932 בתנועה, ועם בוקר השתלטו על בתים שולטים בפאתי המחנה.

---

118 שם.

119 מזכירות צבאית משרד הביטחון, ״מבצעים פקמ"ז״, 27.2.2002, א"צ 183/151/2002.

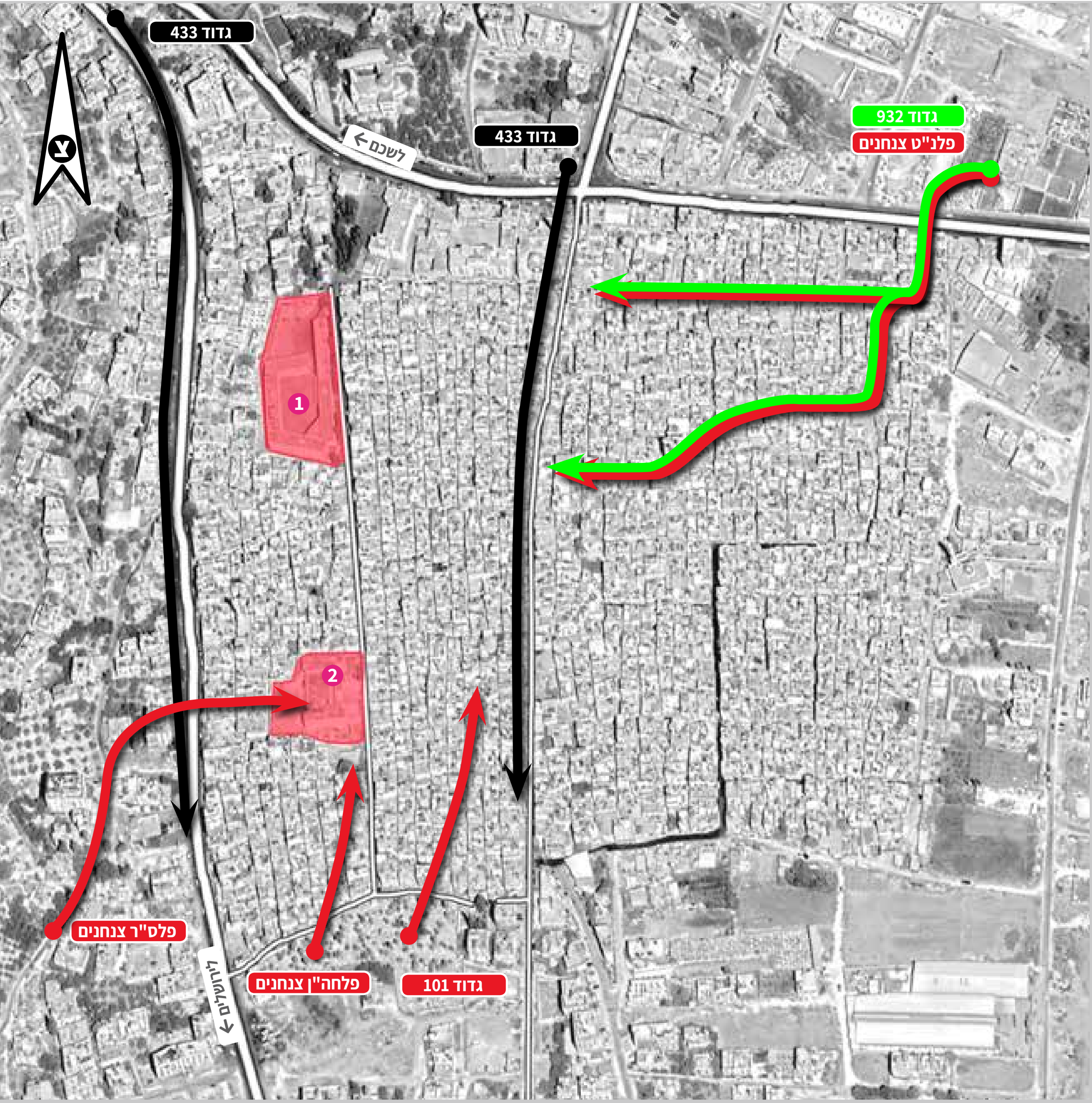
120 שם.

121 המזכירות הצבאית, ״לשכת שהב"ט, מבצעים פקמ"ז״, 27.2.02, א"צ 183/151/2004.

122 גדוד 101, הפלס"ר, פלחה"ן ופלנ"ט של החטיבה, פלוגת שריון מגדוד 433, גדוד 932 מחטיבת הנח"ל. בנוסף, פלס"ר 933, יחידת מגלן, פלגה מיחידת דובדבן, צוות צלפים מיחידת שלדג, צוות פריצה מבה"ד 16, יחידת צמ"ה (ציוד מכני הנדסי) וסילוק פצצות. חטיבה 35, ״תחקיר מבצע 'רוח סתיו'״, 24.3.2002. במקור נועד גדוד 890 לפעול במחנה, אך הגדוד היה פרוס בחטמ"ר עציון ולכן נעשה שימוש בגדוד 932 שהיה זמין יותר.

מבצע "מסע בצבעים", מחנה הפליטים בלאטה

28 בפברואר - 2 במארס 2002

מקרא

1 בית הספר לבנים

2 בית ספר

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

בג'נין לא הגיעה למח״ט גולני הנחיית חטיבת המבצעים לבצע רק את השלב הראשון של המבצע (כיתור מחנה הפליטים). בשעה 22:30 החלו כוחות החטיבה לנוע לכיוון ג'נין במטרה לתפוס את השטחים השולטים ולהיכנס לתוך פאתי מחנה הפליטים.[123] כאשר נודע לרמטכ״ל שהחטיבה כולה נעה לכיוון מחנה הפליטים כדי לכבוש את פאתי השטח הבנוי, הוא הורה למח״ט גולני לעצור.[124]

ב־28 בפברואר, לקראת ההכרעה על המשך שני המבצעים, ביקר שוב מופז במפקדת החטיבות.[125] הוא הביע חשש שאירוע בית חאנון יחזור על עצמו:

---

123 אמ"ץ-חטיבת המבצעים-ענף תע"מ, ״הנחיות לפקמ"ז נכון ל־27 פברואר 2002 – פקודה״.

124 מח"ט גולני תיאר את האירוע באופן הבא: ״מה שקרה זה שקיבלתי זימון לבירור בלשכת הרמטכ"ל והודיעו לי שאין שום שחרור. אמרו לי, אתה אלוף משנה בצבא ואתה מגיע ללשכת הרמטכ"ל! התנעתי את הרכב ונסעתי ללשכת הרמטכ"ל. כשאני נכנס ללשכה, אני מקבל דיווח 'אנגליה', 'בלגיה', כלומר איפה הכוחות נמצאים. 1,200 חיילים נמצאים בתנועה. אנחנו נכנסים ללשכה ויושבים בפורום יחסית מצומצם. אני מבין תוך כדי הדברים שהרמטכ"ל מתחקר את מח"ט גולני ושואל: למה אתה לא עושה את מה שאומרים לך? עניתי שזה נכון שבדרך כלל אני לא עושה את מה שאומרים לי אבל רצוי שאדע מה הייתי צריך לעשות. אני רואה שהבדיחות לא עוזרות והבנתי שדרכתי על השטיח הלא נכון. מתברר שהצבא הציג תוכנית על מה שהולכים לעשות בימים הקרובים ומי שאחראי לזה הוא אגף מבצעים, ובתוך זה חטיבת גולני הייתה צריכה להניע כוחות משוריינים, לשים צלפים באיזה שהוא מקום. כמובן שבשרשרת הפיקוד אני לא ידעתי על המהלך הזה, זה נעצר ברמת הפיקוד והאוגדה. הדיון מתחיל להתגלגל, ובתוכו אני מבין את הבעיה שעומדת מולי, ואז אמרתי: 'הרמטכ"ל' הוא קוטע אותי באומרו שעכשיו אין זה תורי לדבר. אני אומר: הרמטכ"ל, ברשותך אני מבקש להתפרץ לדברים, מכיוון שישנם 1,200 חיילי גולני בתנועה וצריך לכבוש את מחנה הפליטים. הרמטכ"ל מסתכל עליי בתמיהה, ואלוף פיקוד מרכז אומר לו: כן, זה מה שאנו עושים עכשיו. הרמטכ"ל פוקד: עכשיו תעצור את כל הכוח. אני משיב שאני צריך לטלפן. הרמטכ"ל אומר: אני מעולם לא ראיתי את התוכנית הזו ולא אישרתי אותה, תעצרו את הכל, לא מעניין אותי בכלל. מה שקרה בפועל – אג"ם/מבצעים הציג תוכנית בתקופת העימות, לעיתים 10 ימים קדימה, לרמטכ"ל. הייתה פעילות רבה, הרמטכ"ל ראה את הדברים בשטח, ואת רוב המבצעים אף אישר. אבל בסוף, כאשר הגענו לשורה התחתונה, החזרנו את החיילים [...] התעכבנו 24 שעות וחלק מהכוחות בשטח חזרו אחורה. תקפנו רק למחרת״.משה [צ'יקו] תמיר, ״היבטים אסטרטגיים וטקטיים בלחימת תמרון הכרעתית של חטיבת גולני בעימות המוגבל״, תבונת המעשה: *ממלחמה כוללת ללחימה מוגבלת*, המכון לחקר הטקטיקה, מרץ 2004, עמ' 9.

מג"ד 12, אורן אבמן, מתאר את האירוע באופן קצת שונה: ״הרמטכ"ל במקביל, מזמן את צ'יקו [תמיר] לבירור לגבי הדבר הזה. הוא הכיר שרק הולכים לכתר את המחנה וגולני מדברים כבר במונחים של 'כיבוש'״. מצוטט אצל: ליאור קלימיאן, ״חטיבת גולני במבצע 'חומת מגן': קרב שכם״, עבודת חניך מלט"ק, 2011. רא"ל (מיל') שאול מופז אישר את התיאור של תמיר. ראיון עם רא"ל (מיל') שאול מופז, 30.1.2020.

125 מפ"ע, ״ביקור הרמטכ"ל בפקמ"ז במהלך המבצעים בשכם ובג'נין״, 28.2.2002, א"צ 441/151/2004; מפ"ע, ״ביקור הרמטכ"ל באיו"ש״, 28.2.2002, א"צ 235/388/2014; מפ"ע, ״סיכום ביקור הרמטכ"ל באיו"ש״, 28.2.2002, א"צ 15/783/2004.

״אנחנו עושים את כל ההכנות, מרכזים את כל הסד״כ, פועלים במקום אחד ומפסיקים אותנו באמצע. אז שילמנו את המחיר ולא השגנו את ההישג״. לגבי תכלית המבצעים, חידד הרמטכ״ל שהמטרה איננה הפעלת לחץ על הרשות הפלסטינית, אלא ״להשתלט על מוקדי הטרור במחנה הפליטים בלאטה, לפגוע בתשתית הטרור ולהעביר מסר שמחנות הפליטים אינם חסינים לפעילות צה״ל״.[126] החלטתו להשאיר מעבר פתוח בין מחנה הפליטים לעיר שכם בנימוק ש״אזרחים שרוצים לעזוב פה, לתת להם לעזוב, להימנע מפגיעה באזרחים״, מלמדת שבעיניו המטרה העיקרית של המבצע הייתה לקעקע את המחשבה שצה״ל חושש מכניסה למחנות הפליטים. זאת, בניגוד לרעיון המבצעי של מח״ט 35 לכתר את המחנה על מנת למנוע מהמחבלים לסגת, ולפגוע בהם.[127]

שוב הדגיש הרמטכ״ל את סוגיית הנפגעים:

> **בעיני הפעולה עד עכשיו מוצלחת, אסור לעצור פה את המומנטום וצריך להצליח במחנה הפליטים. תדעו לכם שבין אם נפגעים פה עשרים חמושים או שלושים חמושים אין הבדל בעיני. אבל יש הבדל גדול מאוד אם נפגעים לנו פה חייל אחד או ארבעה חיילים. את הנושא של מחיר כל הזמן צריך לשים בכל שיקול שלכם ולהוריד את זה לרמות למטה.**

מסיבה זו הוא חזר על נושא הזהירות בתנועה במחנה: ״אף אחד לא מאיץ בנו, כל מקום שצריך להסתכל עוד פעם, לבדוק עוד פעם״.

למראה החורים בקירות הבתים במחנה הפליטים בלאטה, חשש מופז מפגיעה בלגיטימציה לפעולה, והנחה ״להשתדל להימנע מנזק סביבתי, כל החורים האלה בקירות, במקומות שיש פתחים, יש דלתות ויש חלונות, אפשר להיכנס מהם, לא צריך לעשות נזק לבתים״.[128]

בביקור בחפ״ק חטיבת גולני, חזר הרמטכ״ל על אותם מסרים: המטרה הכפולה של המבצע - לפגוע בתשתיות טרור ולהפגין את נחישות צה״ל

126 מפ"ע, ״ביקור הרמטכ"ל בפקמ"ז במהלך המבצעים בשכם ובג'נין״, 28.2.2002, א"צ 441/151/2004.

127 מג"ד 101 טוען בסיכום, שהמחנה לא כותר בצורה מלאה בגלל היעדר סד"כ. בספרם של הראל וישכרוף נטען, שמתוך חשש מפני קרב ייאוש הוחלט להשאיר פתח מילוט למבוקשים. הראל וישכרוף, **המלחמה השביעית**, עמ' 227.

128 דובר צה"ל הציע לערוך סיור לעיתונאים ולהסביר להם את נסיבות היווצרותם של החורים בקירות.

לפעול גם במחנות הפליטים; החשש שהדרג המדיני יפסיק את המבצע לפני סיומו; הצורך לשמור על מספר נפגעים נמוך בקרב חיילי צה"ל, גם במחיר צמצום הפגיעה במחבלים, והזהירות הנדרשת מפני פגיעה באזרחים בלתי מעורבים.[129] מעבר לכך טען מופז: "לדעתי, הפעולה בג'נין שונה מהפעולה הזאת [בלאטה]. מחנה הפליטים הוא שונה, הוא אחר, אפשר להיכנס לשם עם רק"ם לחלק מהמקומות, לגולני יש רק"ם ממוגן, מה ששונה מפעולה רגלית חשופה לחלוטין".[130] הרמטכ"ל אישר את הרעיון המבצעי לתקוף את המחנה מכיוונים שונים. לגבי הוראות הפתיחה באש, בשל חשש מפגיעה באזרחים הגביל הרמטכ"ל את השימוש בירי טנקים לחילוץ או זיהוי ודאי של חמושים וירי מסק"ר - רק בסמכות המח"ט.

מתוך הבנה שיציאת הכוחות עלולה להתפרש בקרב הפלסטינים כניצחון על צה"ל, הנחה הרמטכ"ל לתכנן מראש מבצע במחנה הפליטים בחתימה נמוכה, שיבוצע כעבור מספר ימים: "נהיה פה יום-יומיים, ניתן פה את המכה ונצא החוצה וכדאי שנשאר מסביב לפרק זמן מסוים... כי פה יתעוררו כל מיני כאלה שירצו להראות שהם ניצחו והם הניסו את הצבא אז זו הזדמנות לפגוע בהם".[131]

בשעות הלילה יצאה פקודה מחטיבת המבצעים, שאישרה מעבר לשלב השני וכניסה לתוך מחנות הפליטים בלאטה וג'נין.[132] באותו לילה חדרו כוחות מחטיבה 35 ומחטיבת הנח"ל לבלאטה והחלו בסריקות במחנה. למחרת הושלמו הסריקות במרבית שטח מחנה הפליטים, וב־2 במארס נסוגו הכוחות ויצאו ממנו. במבצע נהרגו כעשרה פלסטינים וכ־140 נפצעו, נתגלו מעבדה להכנת רקטות קסאם, תשע חגורות נפץ למתאבדים ועשרות מטענים מאולתרים; אך התשתית האנושית של חוליות הטרור לא נפגעה, כיוון שהמבוקשים הבכירים במחנה לא נלכדו או נפגעו, שכן הם ניצלו את המעבר הבטוח לעיר שכם ונמלטו אליה לפני הקרב.[133]

---

129 מפ"ע, "ביקור הרמטכ"ל בחפ"ק גולני בג'נין", 28.2.2002, א"צ 436/627/2015.

130 שם.

131 שם.

132 "במהלך הלילה הקרוב תתרחב הפעילות במרחב בלאטה בהתאם לתוכנית במסגרת מסע בצבעים". אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "פקודת ביטחון הכרחי מס' 6", 28.2.2002, 22:15, א"צ 184/151/2004. לא נמצא תיעוד לפגישה בין שר הביטחון לרמטכ"ל בשעות אחר הצהריים.

133 מח"ט 35 סיים את רשימת הלקחים מהמבצע באמירה: "היה מקום לכתר ולסגור את מרחב הפעולה באופן מלא, כפי שאכן תוכנן, ולאפשר יציאה מבוקרת בלבד". חטיבה 35, "דף מפקד מס' 23: לקחי פעילות מבצעית במ.פ בלטה ובמרחב בית לחם", 31.3.2002.

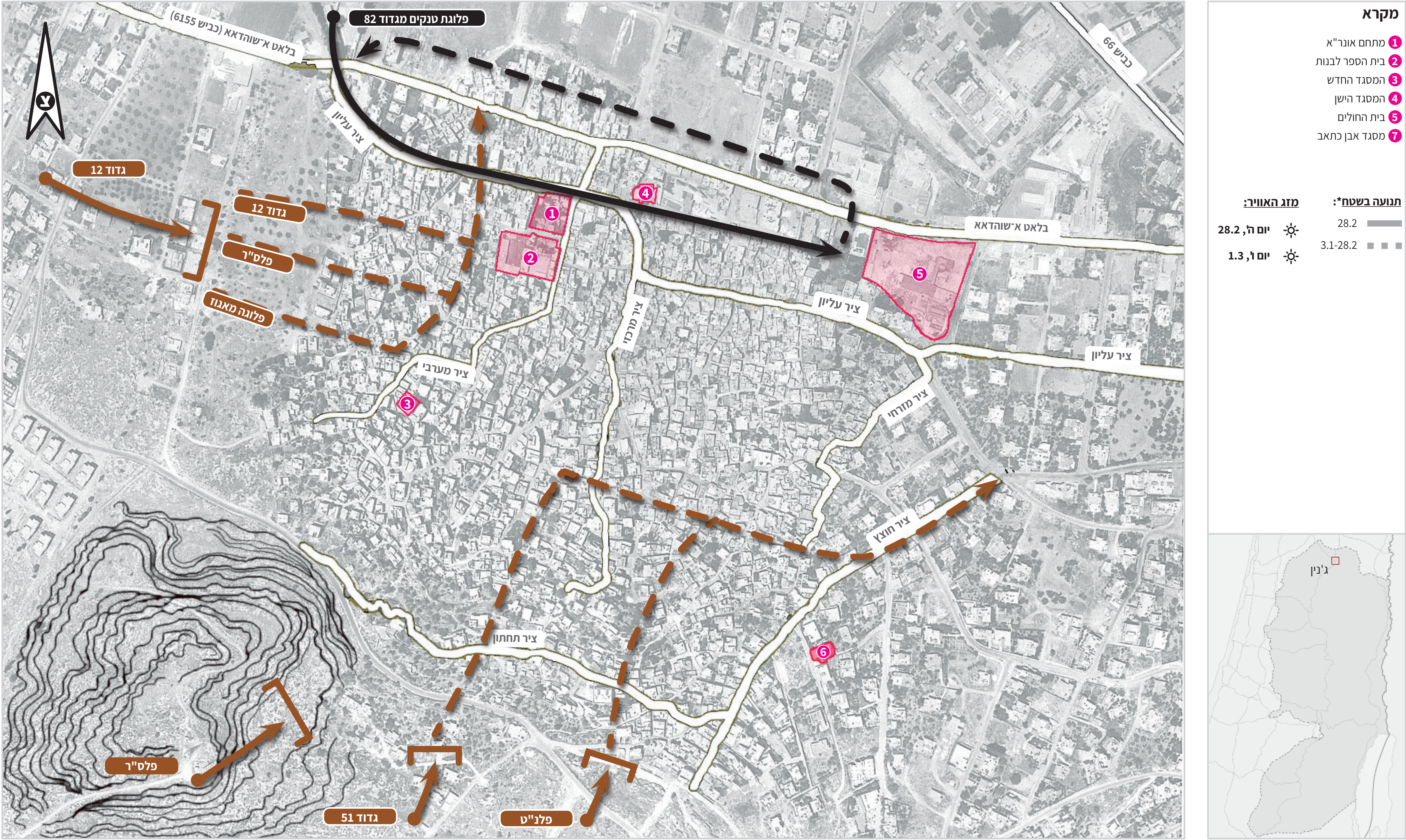

רקטת קסאם שנמצאה במחנה הפליטים בלאטה בשכם.
מימין: חיילי הצנחנים עוברים דרך הקירות של מחנה הפליטים.

למחנה הפליטים ג'נין נכנסו הכוחות בליל 28 בפברואר. בשעות אחר הצהריים הלכה וגברה ההתנגדות של האויב. בחילופי האש בגזרת גדוד 51 נהרג חייל מפלוגת הנ״ט, ומ״פ א' מהגדוד נפצע קשה. בחצות הושלמה ההשתלטות על המחנה וסריקת האיתורים החשודים. הכוחות יצאו משטח מחנה הפליטים על גבי הרק״ם והתמקמו בשטחים השולטים. בהתאם להנחיית הרמטכ״ל, ב־4 במארס פשטה שוב החטיבה על מחנה הפליטים והציבה מארבי צלפים בפאתיו. למחרת שוב יצאו הכוחות מהמחנה, שנשאר מכותר. על פי הכוחות, נהרגו במבצע 21 מחבלים ונפצעו כ־140. יותר משליש מהרוגי האויב נפגעו מירי ממארבי צלפים.[134] בדומה ל״מסע בצבעים״, גם ב״רוח סתיו 3״ לא נפגעו מבוקשים בכירים, שנראה כי נמלטו לעיר ג'נין עם כניסת כוחות צה״ל לשטח מחנה הפליטים.

134 בין השאר, מארב של פלוגת הנ"ט הרג בלילה הראשון שמונה חמושים בפאתי מחנה הפליטים.

מבצע "רוח סתיו 3", מחנה הפליטים ג'נין 28 בפברואר - 1 במארס 2002

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

צה״ל והתקשורת הישראלית ראו את שני המבצעים כהצלחה גדולה. עצם הכניסה ללב מחנות הפליטים הנחשבים ״קשים״ וההשתלטות על השטח במחיר נפגעים נמוך מהמצופה היה בעיני רבים הצלחה עצומה. מח״ט 35 אמר בראיון לאחר המבצע: ״המקום שנקרא בלאטה, שנראה בלתי חדיר והתנגד באופן תוקפני, נכנע [...] הנמר שנקרא בלאטה התגלה כחתול, שגם הוא בוחר לעזוב את המקום בו הוא חי״.[135]

בשל האופן שבו תוכננו ובוצעו שני המבצעים, הצלחתם הייתה בעיקר בממד התודעתי ופחות בממד הפיזי.[136] שר הביטחון הסתפק בכך ואמר שלדעתו, ״מבצעי הכניסה למ.פ שברו מוסכמה באשר לחסינות מקומות אלו מפני פעילות של צה״ל כנגד פעילי ותשתיות טרור בהם. הדבר מהווה הישג בפני עצמו, מעבר לתוצאות הסופיות של המבצעים״.[137] גם המפקדים שהשתתפו במבצעים היו מפוכחים לגבי תוצאות הפעילות של פקודיהם. אמירתו של מח״ט 35, אביב כוכבי, נבעה מהידיעה שהמבוקשים הבכירים העדיפו לנצל את פתח המילוט שכוחות צה״ל הותירו להם ולהימנע מעימות ישיר. לפי סיכומו של מח״ט גולני להישגי ״רוח סתיו 3״, הצלחת המבצע לא יוחסה לפגיעה בתשתיות הטרור, אלא עצם ״ההשתלטות על מחנה הפליטים ג׳נין שברה את המחסום הפסיכולוגי של כניסה למחנות הפליטים״.[138] מפקד יחידת אגוז תיאר מאוחר יותר, בכנות, את מבצע ״רוח סתיו 3״: ״נכנסנו לג׳נין. למחנה הפליטים, לא ממש, 'סובו ציון והקיפוה'״.[139]

במבחן התוצאה, המבצעים בבלאטה ובג׳נין לא הרתיעו או פגעו משמעותית ביכולת המבצעית של ארגוני הטרור, ובשלושת הימים

135 ״הוכחנו שצה"ל יכול להגיע לכל מקום״, **ידיעות אחרונות**, 4.3.2002.

136 לטענת סגן הרמטכ"ל, זו הייתה תכלית שני המבצעים, כפי שהוא הסביר לאחר מבצע ״חומת מגן״: ״הלכנו למחנה פליטים כדי לשבור הטאבו של מחנות הפליטים, ככה הגדרנו את זה. כניסה ראשונה לבלאטה, היה אפקט של שבירת טאבו, לא הכנעה, להפך, השארנו דופן פתוחה כדי שיברחו, כדי שהלחימה תהיה יותר קלה. לא הכנענו אותם. רצינו לשבור את הטאבו, זה היה האפקט״. ״סיכום 'אבני אש 7' בראשות סגן הרמטכ"ל״, 23.4.2002.

137 המזכירות הצבאית משרד הביטחון, ״הערכת מצב בראשות שר הביטחון״, 1.3.2002, א"צ 51/151/2004.

138 חטיבת גולני-אג"ם, ״רוח סתיו 3״, ללא תאריך.

139 ראיון עם מפקד יחידת אגוז - סא"ל תמיר ידעי, 18.7.2002.

הראשונים של חודש מארס נהרגו בפיגועים 23 חיילים ואזרחים.[140] בהיעדר לחץ בין־לאומי להפסיק את הפעולות, אישר הרמטכ״ל להמשיך במבצע ״ביטחון הכרחי״ מתוך ההגיון שגרס״הפעלת לחץ צבאי רציף ופגיעה בתשתית הטרור תוך גביית מחיר, על מנת לגרום לשינוי המציאות (הפסקת אש, יצירת תנאים למו״מ)״.[141] השלב הבא היה כניסה למחנות הפליטים במרחב הערים טול כרם ובית לחם. בשל הרצון לשמור על רציפות התקפית, הורה הרמטכ״ל לבטל את האימונים של היחידות הסדירות ולהפסיק את ההכשרות. פיקוד המרכז תוגבר בחטיבות 933 ו־401, בגדוד גפן מבה״ד 1, בשני גדודים מבית הספר למ״כים ובשני גדודים מחטיבה 460.[142] בנוסף, הנחה הרמטכ״ל לבחון את האפשרות לגייס שלוש חטיבות מילואים.[143] הרחבת הפעילות ההתקפית הביאה את הרמטכ״ל להורות על מימוש הרעיון שעלה כמה חודשים לפני כן - לשנות את מבנה הפיקוד והשליטה (הפו״ש) במרחב איו״ש ולחלק את האחריות בין אוגדת איו״ש ואוגדה 720, על מנת לחלק את העומס בין שתי מפקדות.

במארס 2002, לנוכח ההסלמה באירועי ״גאות ושפל״ והגידול בהיקף הפעילות ההתקפית, החליט הרמטכ״ל שאוגמ״ר 720 תקבל אחריות בשגרה על גזרת יהודה (חטמ״ר יהודה ועציון), בנוסף לתפקידיה בשעת חירום.[144] למרות הקביעה שההתארגנות תסתיים עד ל־10 ביוני, הקדים מבצע ״חומת מגן״ את מימוש ההחלטה, ובפועל היא בוצעה תוך כדי המבצע.[145]

---

140 2.3.2002 – פיגוע התאבדות בירושלים (11 אזרחים נהרגו); פיגוע ירי ליד היישוב קידר (שוטר נהרג); 3.3.2002 – פיגוע ירי במחסום המשטרה הבריטית בוואדי חרמייה. המחסום היה ממוקם בשטח נחות בתוך הוואדי, המחבל התמקם על שלוחה בצידו המערבי וירה לעבר החיילים שאיישו את המחסום. בשל הקושי לזהות את מקור הירי, נפגעו בזה אחר זה החיילים במחסום, אזרחים שנעו על הציר וכוחות שהגיעו לסייע. לאחר הפיגוע העריכו שמדובר בצלף מיומן בשל הפגיעות המדויקות. כעבור שנתיים נעצר מבצע הפיגוע והתברר שמדובר באדם חסר ניסיון צבאי שהשתמש בנשק מאולתר שהתפרק במהלך הירי (בפיגוע נהרגו שבעה חיילים ושלושה אזרחים). **ועדת בדיקה אירוע ואדי אל־חרמיה בראשות האלוף אייל בן ראובן**, אוגוסט 2003; פיגוע ירי ליד מחסום כיסופים (חייל נהרג).

141 מפ"ע, ״הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל״, 7.3.2002, א"צ 51/151/2004.

142 ״סד"כ לחימה ותגבור בפקמ"ז״, מצגת, 7.2.2002.

143 עיקרי ״סיכום הערכת מצב שבועית בראשות ראש אמ"ץ, האלוף דן הראל״ , מה־6.3.02. אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, **דו"ח הבט"ש לחודש מארס 2002**, דצמבר 2002.

144 מסמך לשכת הרמטכ"ל מ־15 במארס 2002 מצוטט בתוך: אג"ת-ארגון, אוגמ"ר 720 – ״פק"א 12/02 – ארגון האוגמ"ר לקבלת אחריות באיו"ש״, 19.5.2002.

145 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה היסטוריה, **מטולטלת בניין הכוח: בין המרחבי למתמרן: שינויים במעמד אוגדה/ אוגמ"ר - 720 (וחטמ"ר 417) כמקרה מבחן**, 2.10.2013.

לחטיבה 35 היה ניסיון מצטבר בפעולות במרחב בית לחם, ולכן קיבלה את המשימה לתכנן את המבצעים במחנות הפליטים באזור. חטיבת הנח״ל, שכבר פעלה בעיר טול כרם (״יום זהוב 2״), הייתה למעשה כוח החי״ר הסדיר היחיד הזמין לפעולה באותה עת, ולכן קיבלה פקודת התראה לתכנון פעולה במחנות הפליטים נור א־שמס וטול כרם, שהיו תחנת היציאה של מפגעים שהגיעו לערי השרון.[146]

בהחלטת המח״ט החלה חטיבת הנח״ל כבר בחודש ינואר בנוהל קרב על מחנה הפליטים נור א־שמס (״אזובי הקיר״). בפקודת ההתראה נקבע כי צק״ח 933 יתוגבר בגדוד 12 מחטיבת גולני, אך כעבור יממה הוחלט להרחיב את הפעולה ולהפקיד בידי חטיבת גולני את הטיפול בעיר טול כרם ובמחנה הפליטים הסמוך בסד״כ של שני גדודים והגדס״ר (״שימוע נוסף״). המבצע עליו פיקד מח״ט הנח״ל הפך למעשה מהמאמץ העיקרי למאמץ המשני וכלל את גדוד 932, הפלס״ר, פלוגת שריון מגדוד 9 (חטיבה 401) וכוחות סיוע נוספים (מדובדבן ומבה״ד 16).

המטרה העיקרית כעת הייתה פגיעה בחמושים ובתשתיות טרור.[147] בהתאם לכך, בקפ״ק החטיבתי מנה מח״ט גולני את ההישגים הנדרשים לפי סדר העדיפויות: ״1. להרוג מבוקשים; 2. לעצור מבוקשים 3. לאסוף אמל״ח; 4. לגלות מעבדות נפץ״.[148] הרעיון המבצעי של המח״ט הושפע במידה רבה מהניסיון המצטבר של המפקדים בלחימה בערים ובמחנות הפליטים. הלקח של המח״ט מהמבצע במחנה הפליטים ג׳נין היה שהשתלטות על שטח המחנה איננה מביאה בהכרח למגע ולפגיעה במחבלים, שכן הם נסוגים כאשר כוחות צה״ל נכנסים לשטח הבנוי. בכניסה הקודמת של חטיבת הנח״ל לטול כרם התברר שהחמושים ברחו מהעיר למחנה הפליטים, בהנחה שמדובר במקלט עבורם. תובנות אלו

146 מפ"ע, ״הערכת מצב מיוחדת: סיכום הרמטכ"ל״, 3.3.2002; מפ"ע, ״הצגת מבצעים – סיכום הרמטכ"ל״, 5.3.2002, א"צ 393/308/2004. כבר ב־1 במארס ניתנה פקודת התראה לפעולה במחנה הפליטים נור א־שמס לחטיבת הנח"ל, על רקע אפשרות של ירי רקטות קסאם מהאזור.

147 בעוד שבאישור התוכניות הראשון אצל מפקד הפיקוד, מעצר מבוקשים עמד בראש משימות מבצע ״אזובי הקיר״, הרי שלמחרת הורה איתן על שינוי המשימה והגדיר שפגיעה בחמושים היא המשימה העיקרית של המבצע. פקמ"ז, ״מבצע אזובי הקיר: סיכום האלוף״, 4.3.2002; פקמ"ז, ״אישור תוכנית 2: סיכום האלוף״, 5.3.2002, א"צ 184/151/2004. ״תא"ל גרשון יצחק: המשימה היא להשתלט על העיר טול כרם ועל מחנות הפליטים בתוכה. לפגוע, להשמיד כל מי שמתנגד לנו בלחימה [...] נושא המעצרים לא עומד פה בעדיפות ראשונה״. מפ"ע, ״אישור תוכנית 'מתכת יקרה'״, 6.3.2002.

148 פתק בכתב יד של מפקד הפלנ"ט, רס"ן יואב ירום, נמצא ברשותי, א"ל.

הביאו את מח״ט גולני לגבש רעיון מבצעי שראשיתו במהלך הונאה: ״הכניסה הזו לתוך העיר רועשת וגלויה, כל החמושים, כמו שהם עשו בפעם הקודמת, יכנסו לתוך המחנה [פליטים]. שלב שני, גם בשלב הזה אנחנו מכתרים את המחנה מבחוץ [באופן מלא, בניגוד למבצעים בבלאטה ובג'נין] נותנים להם להיכנס ואז עושים שלב שלישי״.[149] בשלב השלישי - כניסה לתוך השטח הבנוי - ינועו כוחות משני אגפים מנוגדים בתנועה רגלית מהירה דרך הבתים עד ללב המחנה, במטרה לשבור את ההתנגדות המאורגנת החמושה, ורק אז יסרקו את מחנה הפליטים.[150] משימת גדוד 51 הייתה השתלטות על העיר טול כרם, ומשימת גדוד 12 (בתוספת מחלקת טנקים) והגדס״ר הייתה השתלטות על מחנה הפליטים.[151] מח״ט גולני התעקש על כך שהכוחות יגיעו ליעד על גבי רק״ם, ובשל מחסור בכלים הוחלט על הסעת הלוחמים באכזריות בשני סבבים.

לאחר שב־5 וב־6 במארס נמשך גל הטרור, הובאו שני המבצעים לאישור מפקד הפיקוד והרמטכ״ל.[152] בדיון אצל הרמטכ״ל נוסף הישג נדרש חדש - מעצר של צעירים על מנת לשפר את האחיזה המודיעינית.[153]

הכוחות יצאו לדרך בשעות הלילה שבין 6 ל־7 במארס. חטיבת הנח״ל נעה מאבני חפץ למחנה הפליטים נור א־שמס והשתלטה עליו ללא קשיים מיוחדים. במבצע נהרגו שלושה פלסטינים, שמונה נפצעו ו־40 נעצרו (בהם שניים-שלושה מבוקשים).

149 מפ"ע, ״מתכת יקרה״, 6.3.2002.

150 ״רעיון מבצעי: השתלטות ממוכנת רועשת על העיר טול כרם, דחיקת גורמי הפח"ע למחנה הפליטים ובשלב שני כיתור המחנה וטיהורו בפעולה איטית. השיטה: התקדמות חטיבתית לילית וממוכנת מארבעה כיוונים השתלטות על העיר טול כרם וטיהור מחנה הפליטים בשלושה שלבים עיקריים: א. התקדמות משוריינת והשתלטות על שטחים שולטים וצמתים מרכזיים תוך הטלת עוצר וכיתור העיר. ב. כיתור מחנה הפליטים לאחר כניסת המבוקשים ובידודו מהעיר טול כרם. ג. טיהור מחנה הפליטים וסריקת איתורים בעיר״. חטיבת גולני, ״סיכום 'שימוע נוסף'״, ללא תאריך.

151 ״עכשיו לגבי התוכנית שלנו, גדוד 51 ייכנס פה ממוכן כבד לתוך העיר, ישתלט עליה״. מפ"ע, ״מתכת יקרה״, 6.3.2002.

152 5.3.2002 – פיגוע ירי סמוך לאל־ח'דר (אזרחית נהרגה); פיגוע התאבדות בתחנה המרכזית בעפולה (אזרחית נהרגה); פיגוע ירי בתל אביב (שלושה אזרחים נהרגו). 6.3.2002 – קצין נהרג בחאן יונס בירי דו־צדדי, ירי לעבר סיור צה"ל ברצועת עזה (חייל נהרג).
מפ"ע, ״מתכת יקרה״, 6.3.2002; פקמ"ז, ״אישור תוכנית 'שימוע נוסף' – סיכום אלוף״, 6.3.2002, א"צ 184/151/2004.

153 ״יש חשיבות גדולה מאוד לעצור צעירים, מה שלא עשינו במבצעים הקודמים [...] יש חשיבות למעצר של פעילים כולל הבאתם לחקירה״. ״מתכת יקרה״, 6.3.2002.

במקביל, נכנס גדוד 51 באופן רועש אל העיר, וכצפוי נסוגו החמושים למחנה הפליטים. גדוד 12 מתוגבר בפלוגה מיחידת אגוז והגדס"ר (בפיקוד הסמח"ט) התחילו לנוע בתנועת מלקחיים לתוך מחנה הפליטים (הגדס"ר מדרום וגדוד 12 מצפון). בעוד שגדוד 51 השלים את משימתו ללא קשיים מיוחדים, התקדמות גדוד 12 והגדס"ר במחנה הפליטים הייתה איטית. במהלך אותו יום נהרג חייל מיחידת אגוז מירי לעבר הבית שבו שהתה פלוגתו.[154] בצהרי 7 בחודש הבין המח"ט שהמהלך נתקע והחליט לתקוף מאגף נוסף. כיוון שהתנגדות האויב בעיר נשברה, קיבל גדוד 9 את האחריות על העיר במקום גדוד 51, ושתי הפלוגות של גדוד 51 נכנסו ללחימה במחנה הפליטים ושימשו סדן לתנועת גדוד 12 והגדס"ר. מהלך זה הכריע את הקרב, ובבוקר ה־8 בחודש נקרא צוות משא ומתן מטכ"לי להגיע לשטח כדי להשיג הסדר כניעה עם המחבלים.

במהלך הלילה נכנעו מאות מתושבי המחנה ובהם 60 שהיו דרושים לחקירה בשב"כ. בסריקות שנערכו התגלו שתי מעבדות נפץ ו־15 רקטות קסאם. כך, בשונה מהמבצע במחנה הפליטים ג'נין, שבו כוחות גולני עברו בשטח מחנה הפליטים, אך לא פגעו במחבלים שנסוגו לעיר, במחנה הפליטים טול כרם לא רק שהשטח נכבש אלא גם תשתיות הטרור נפגעו.[155]

במטכ"ל גילו סיפוק רב לנוכח העובדה שכוחות צה"ל מסוגלים לפעול בתוך מחנות הפליטים במחיר נמוך יחסית של נפגעים, ובעיקר משום ההצלחה התודעתית של המבצע בטול כרם. הרמטכ"ל מופז קבע: "התמונות מכאן צריכות להיות משודרות בתקשורת, שכל הפלסטינים יראו את זה, לא אכפת לי ארה"ב ומקומות אחרים [...] התמונה הזאת שהם [חמושים הפלסטינים] עם ידיים על הראש, זאת התמונה שצריכה להיות בכותרת [העיתונים] של יום ראשון".[156]

154 חטיבת גולני, "סיכום 'שימוע נוסף'", ללא תאריך.

155 בדיון לאחר מבצע "חומת מגן", הסביר סגן הרמטכ"ל את המצב שנוצר: "הפעולה בטול כרם כבר הייתה פעולה אחרת. תפסנו ביטחון, המח"טים אמרו, חבר'ה אנחנו יכולים יותר, תנו לנו. אנחנו מסוגלים להכריע אותם, והפעולה בטול כרם הייתה בעלת אפקט אחר". מפ"ע, "סיכום 'אבני אש 7' בראשות סגן הרמטכ"ל", 23.4.2002.

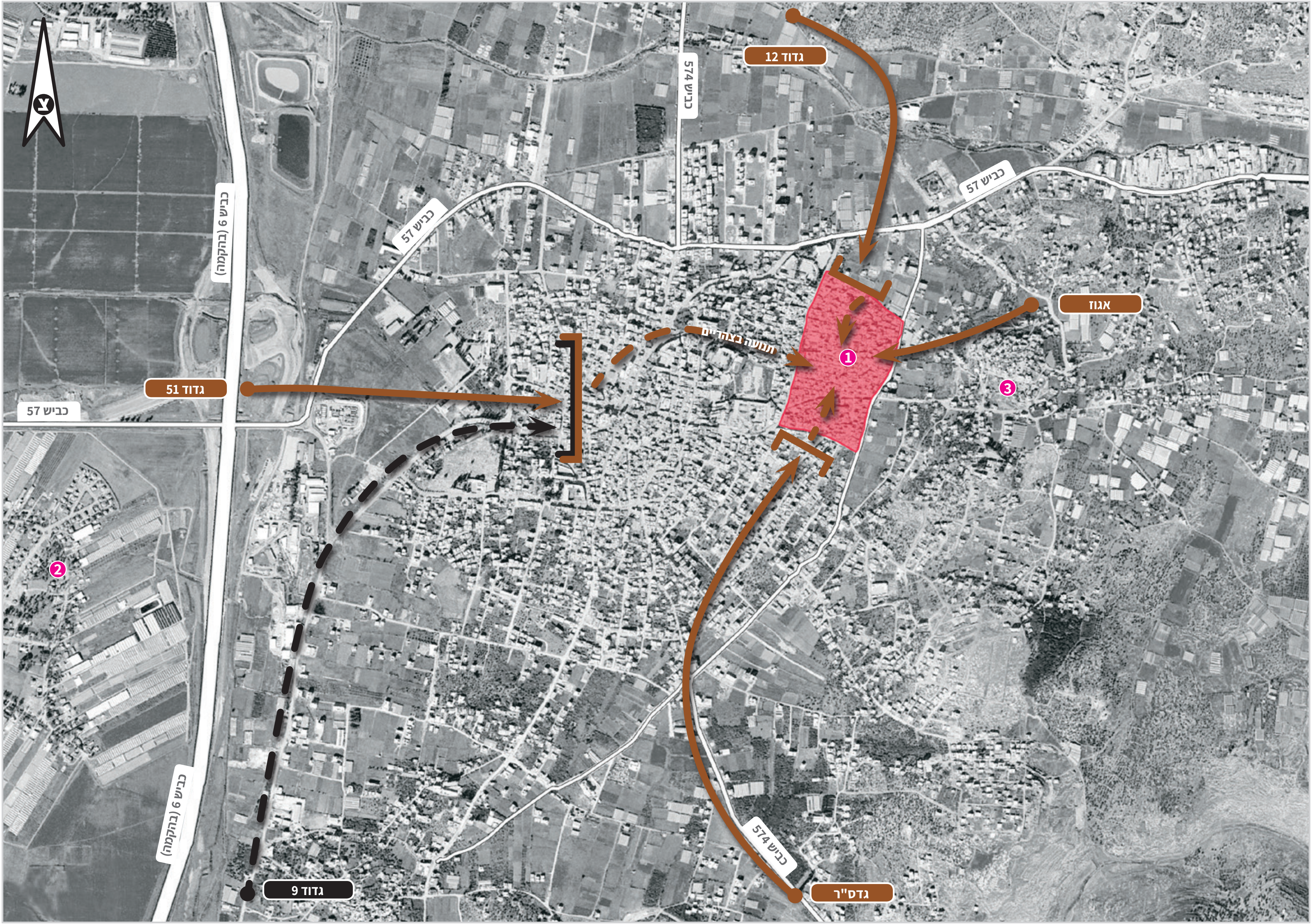
156 מפ"ע, "התייעצות", 11.3.2002 [מתוכן הדברים עולה שהתאריך המדויק היה 9.3.2002], א"צ 265/627/2015.

הרמטכ"ל מברך את מח"ט גולני, משה תמיר, ואת מג"ד 51, אופק בוכריס.

מבצע "שימוע נוסף", העיר ומחנה הפליטים טול כרם 6-8 במארס 2002

מקרא

1 מחנה פליטים
2 ניצני עוז
3 כפר דנבה

תנועה בשטח*:

6-7.3
7-8.3

מזג האוויר:

יום ד', 6.3
יום ה', 7.3
יום ו', 8.3

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

במקביל לפעולה בטול כרם, פעלה חטיבה 35 במרחב בית לחם הכולל את העיר בית לחם, בית ג׳אלא, בית סאחור, אל־ח׳דר ושלושת מחנות הפליטים דהיישה, עאידה ואל־עזה (מבצע ״אחים לנשק״). לעומת המבצעים האחרים במחנות הפליטים, שבהם הייתה הגדרת המשימה עמומה, במרחב בית לחם הבעיה הייתה ברורה וכך גם המשימה: ״להשתלט על מרחב בית ג׳אלה, דוחה, אל חאדר ומ.פ עאידה על מנת ליצור מרחב אבטחה לציר 60, ולצמצם את הירי על [שכונת] גילה״. לגבי דהיישה, מחנה הפליטים הגדול והמרכזי, תוכננה פעילות מוגבלת: ״לבודד את מ.פ דהיישה ולהשמיד פח״ע במרחב״.[157] לכן, גדוד 890 כולו יחד עם הפלנ״ט, הפלחה״ן וצוותים מיחידת שלדג נשלח להשתלט על בית ג׳אלא ולהיכנס למחנה הפליטים אל־עאידה. גדוד 101 נשלח לשכונת דוחה, על מנת לאבטח את האגף המזרחי של ציר 60 וכוח מגדוד דוכיפת פעל באל־ח׳דר. לגבי מחנה הפליטים דהיישה, נהג מח״ט 35 בהתאם להנחיות הרמטכ״ל ובשלב הראשון המשימה הוגבלה לכיתורו מצפון וממערב על ידי גדוד 101 ופעילות של הפלס״ר בחתימה נמוכה בשוליים הדרומיים של המחנה.

כאשר ביקר הרמטכ״ל בחפ״ק חטיבה 35 שעות ספורות לפני תחילת המבצע, הבהירו לו מפקד אוגדת איו״ש ומח״ט 35 שבמסגרת התוכנית הקיימת לא ניתן להבטיח הפסקה מוחלטת של הירי לעבר ירושלים.[158] גרשון הסביר שגם ההשתלטות על המרחב שמצפון לבית לחם לא תועיל, כי ״יתפתחו עוד מוקדים, נצטרך להרחיב את הפעולה, יכול להיות שנצטרך לטפל בדהיישה בכלל״.[159] לנוכח דברים אלו, העיר ראש אמ״ץ שאמנם שר הביטחון הנחה לתכנן פעולה בדהיישה, אך לפי עמדתו האישית, ״לא איבדנו שם כלום [...] להיכנס לכזה גודל של מחנה במצוקה ולהשקיע חטיבה בשביל כלום. אם נכנס, נצא והכל יתמלא מחדש. הרי, אלה לא פעולות שמנקות״.[160] הרמטכ״ל החליט שלאחר סיום הפעולה בכל מקרה יישארו כוחות צה״ל בבית ג׳אלא ובמספר נקודות לאורך ציר 60, באופן שימַמש את רעיון ״טשטוש הצבעים״. במה שנוגע לדהיישה, הורה הרמטכ״ל לוודא שיש סד״כ מספיק לכיתור מחנה הפליטים.

157 חטיבה 35, ״פקודת מבצע 'אחים לנשק' מס' 4״, 6.3.2002.

158 מפ"ע, ״מבצע 'בית לחם'״, 7.3.2002, 16:30; מפ"ע, ״סיכום הרמטכ"ל למבצע 'אחים לנשק' לאחר ביקור בחפ"ק״, 7.3.2002, א"צ 184/151/2004.

159 מפ"ע, ״מבצע 'בית לחם'״, 7.3.2002, 16:30.

160 שם.

הפעולה החלה בליל 7-8 במארס, ובהתאם לתוכנית המקורית השתלטו הכוחות על בית ג׳אלא, אל־עאידה, דוחה ואל־ח׳דר. בעקבות המשך הפיגועים בימים 7-10 בחודש, בהם נהרגו 18 אזרחים וחייל אחד, הוחלט להרחיב את משימת הצק״ח למחנה הפליטים דהיישה.[161]

בשונה מהפעולה בבית לחם, שנועדה להפחית את הירי לירושלים ולשפר את ההגנה על ציר 60, מטרת הפעולה במחנה הפליטים הייתה בעיקר תודעתית: ״להבהיר לפלשתינאים שמחנות הפליטים לא יוכלו לשמש כעיר מקלט״.[162] הגדרת המשימה השתנתה ל״תשתלט על מרחב מערב העיר בית לחם תטהר אותה מגורמי פח״ע ואמל״ח, תשלול ירי מנגד לעבר הבירה והיישובים הסמוכים לה, תוך הסבת מינימום נזק לאוכלוסייה האזרחית, כל זאת ע״מ לחצוץ בין הטרור הפלשתינאי, לבירה י־ם והסובבים אותה״.[163]

כח צנחנים בפעילות בבית ג'אלא.

161 7.3.2002 – פיגוע במכללה הקדם־צבאית בעצמונה (חמישה אזרחים נהרגו); 9.3.2002 – פיגוע התאבדות בקפה מומנט בירושלים (11 אזרחים נהרגו); פיגוע ירי במלון בנתניה (שני אזרחים נהרגו). באותו יום נהרג חייל ברצועת עזה כתוצאה מירי דו־צדדי (חייל נהרג); 10.3.2002 - פיגוע ירי בנצרים.

162 חטיבה 35-אג"ם, "תחקיר מבצע 'אחים לנשק'", מאי 2002.

163 חטיבה 35, ״נספח תחזוקת קשר למבצע ירוק בוהק״, ללא תאריך.

מבצע "אחים לנשק", מרחב העיר בית לחם 13-8 במארס 2002

מקרא

1. מתחם כנסיית המולד
2. מ"פ דהיישה
3. מ"פ אל־עאידה
4. העיר העתיקה
5. אוניברסיטת בית לחם
6. בית ג'אלא
7. שכונת הר חומה

תנועה בשטח*:

8.3

12.3

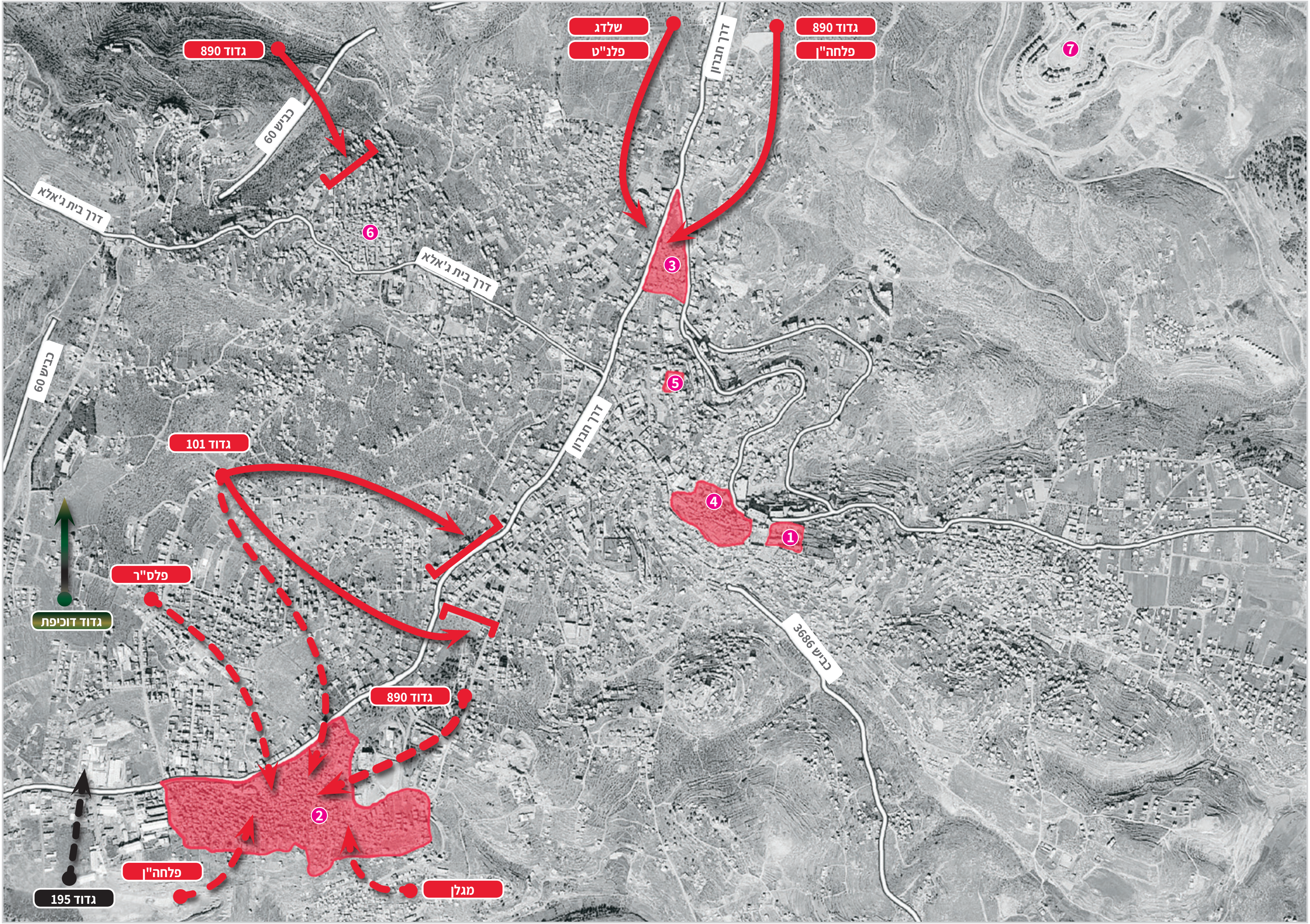
מזג האוויר:

יום ב', 5.4

יום ג', 2.4 ערב חג

יום א', 7.4 שביעי של פסח

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

במהלך ביקור הרמטכ"ל במפקדת החטיבה לפני הכניסה למחנה הפליטים, נשמעה הערכה, שבדומה למבצע במחנה הפליטים בטול כרם, יש סיכוי גדול שגם דהיישה ייכנע לאחר מספר שעות של לחימה.[164] הסכנה העיקרית בראיית המפקדים הייתה שלאור הדיווחים של הכוחות בשטח על ירי של חמושים מכנסיית המולד, הלחימה תזלוג לאזור הכנסייה (כפי שיקרה כעבור חודש במבצע "חומת מגן"), והמצב יוביל למשבר בין־לאומי. לכן הנחה הרמטכ"ל להימנע מכל מגע עם אזור הכנסייה וביקש לתכנן את המשך המבצע לכיוון העיירה בית סאחור.

כניסת החטיבה למחנה הפליטים נעשתה בליל 12-11 במארס וכללה את הגדודים 890 ו־101, את הפלס"ר, הפלחה"ן והפלנ"ט, פלגות מיחידת מגלן וטנקים מגדוד 195 בפיקוד סא"ל גיא חסון. קדם לה ירי של טנקים, תותחי וולקן שהובאו במיוחד ומקלעים לעבר בניינים ריקים במחנה, והפעלת אמצעי תאורה ופיצוצים, כדי להכניס את האויב להלם בשעות הראשונות.[165] במהלך היום סרקו הכוחות את המחנה ועצרו מספר רב של גברים לתשאול שב"כ. בסריקות התגלו שתי מעבדות חבלה ואמל"ח רב. בימים 18-13 במארס המשיכו כוחות הצק"ח לפעול במרחב ולסייר בתוך מחנות הפליטים ובשכונות המערביות של בית לחם. במהלך המבצע נהרגו שמונה חמושים פלסטינים, ושני אזרחים נורו בשוגג. לכוחות צה"ל היו שמונה פצועים, אחד מהם במצב בינוני.

במקביל לפעולה בבית לחם, הפסיקה חטיבה 460 (חטיבת הכשרות הפיקוד) את אימוני ההכשרות ופעלה במרחב קלקיליה ("ירוק בוהק"). ב־10 במארס, שתי פלוגות טנקים מגדוד 198 יחד עם כוחות חי"ר מגדוד 90, בפיקוד סא"ל צביקה דן, ומגדוד 450, השתלטו על העיר ושהו בה עד ל־14 בחודש.

גם במהלך המבצע המשיכו הפיגועים בשטח ישראל. לראשונה מאז "ליל הגלשונים" (25 בנובמבר 1987) חדרה חוליית מחבלים ב־12 בחודש את גדר המערכת בגבול לבנון והרגה חמישה אזרחים. קצין צה"ל נהרג בעת חיסול החוליה סמוך לקיבוץ מצובה. על אף שארגון שחזבאללה לא נטל אחריות על הפיגוע, מכשיר טלפון נייד שנמצא על אחת הגופות הועבר מספר חודשים קודם לכן לארגון על ידי ערבי ישראלי והיווה הוכחה למעורבותו בפיגוע.

164 מח"ט 35: "עקרונית, הזמן שקבענו הוא ב־5:00, נעשה פה איזו שהיא התייעצות שב"כ וצוות המו"מ, נראה שהמחנה בשל לזה, נראה שיש היענות ונתחיל לפנות אותם למכלאה". מפ"ע, "אחים לנשק" [שם הקוד למבצע בבית לחם], 10.3.2002.

165 שם.

הפיגוע היה קפיצת מדרגה במעורבות חזבאללה בעימות בזירה הפלסטינית, שהוגבלה עד אז להעברת כספים למימון תשתיות טרור. כעבור חודש, במבצע ״חומת מגן״, יגביר הארגון את מעורבותו ויירה רקטות לעבר צפון ישראל, במטרה לפתוח חזית נוספת. באירוע נוסף באותו יום (12 במארס) נורה למוות אזרח בפיגוע ירי ליד הכפר בילעין.

ב־7 במארס הודיע הנשיא בוש על חזרת שליחו אנתוני זיני לאזור, במטרה להביא לרגיעה בלחימה. הדרג המדיני וצמרת צה״ל הבינו שמבצע ״ביטחון הכרחי״ נמצא לקראת סיום. על אף שנראה כי מרחב הפעולה של ישראל עומד להצטמצם, הודיע ראש הממשלה כי ישראל מוכנה להיפגש עם נציגי הרשות הפלסטינית, אך תמשיך בפעילות צבאית מוגברת. על רקע הגיבוי של הדרג המדיני להמשך המבצע, טען הרמטכ״ל שהלחץ ההולך וגובר על הרשות הפלסטינית נושא פרי, ויש להמשיך בפעילות ההתקפית כדי שהשטחים שנכבשו במהלך המבצעים האחרונים יוכלו לשמש קלפי מיקוח לקראת המשא ומתן על הפסקת האש.[166] לכן הוא הורה להשאיר כוחות בטול כרם, ובהתאם להנחיית הקבינט המדיני־ביטחוני - לתכנן מבצע ברמאללה שיהיה אקורד הסיום של מבצע ״ביטחון הכרחי״.[167] ראש אמ״ץ ומפקד פיקוד המרכז טענו שללא גיוס מילואים לא יהיה אפשר להמשיך בשלושת המאמצים: מאמץ ההגנה על היישובים היהודיים באיו״ש ובקו התפר, שמירה על הישגים הטריטוריאליים והמשך המאמץ ההתקפי; אך הרמטכ״ל דחה את בקשתם להתחיל בגיוס חטיבות מילואים.

העובדה שהפיגועים המשיכו למרות ההצלחות הטקטיות של צה״ל בערים ובמחנות הפליטים, הביאו את צמרת פיקוד המרכז לחשבון נפש ביחס למבצע ״ביטחון הכרחי״. בעיצומו של המבצע בטול כרם, טען קמ״ן הפיקוד, אל״ם אריאל קארו, בדיון פנימי של צוות החשיבה הפיקודי:

> **כמו שהתברר לצה״ל גם לפלסטינים התברר שכניסה של צה״ל למחנה הפליטים זה לא דבר כזה נורא, תוך כמה ימים הכל נגמר. הם מנתקים מגע ומחכים שזה ייגמר. אחר כך המחבלים נתפסים כגיבורים שצה״ל לא יודע ללכוד והם מגרשים אותו מהשטח שלהם. לא פגענו להם כמעט ביכולת המבצעית להוציא פיגועים.**[168]

166 מפ"ע, ״הערכת מצב מורחבת בראשות הרמטכ"ל״, 9.3.2002, א"צ 393/308/2004.

167 כאמור, פקודת התראה להשתלטות על העיר רמאללה ניתנה לפיקוד המרכז כבר ב־5 במארס.

168 פקמ"ז, ״תמ"מ פיקודי״, 8.3.2002, קלטת שמע, א"צ 66393/921/1967.

קצין האג"ם של הפיקוד, אל"ם גל הירש, אמר שהרעיון הנוכחי של מבצעים חטיבתיים מוגבלים במחנות הפליטים מיצה את עצמו, ולכן "צריך מהלך טרמינלי [...] יש שלוש אפשרויות, למצוא דרך להגיע למו"מ מדיני, להמשיך במצב הנוכחי עד שישראל תקרוס או להשתלט רק על הערים שאנחנו מזהים כבסיס לטרור".[169] בפועל, מבצע "ביטחון הכרחי" המשיך על בסיס רעיון הפעולה המוגבלת במחנות הפליטים.

הפעולה ברמאללה - מרכז השלטון של הרשות - הייתה בראיית הדרג המדיני והרמטכ"ל "שיא הלחץ שאנו מפעילים על הרש"פ וארגוני הטרור עד הגעת האמריקאים לארץ".[170] הפעולה תוכננה כמבצע אוגדתי בפיקוד אוגדת איו"ש בהיקף של שני צק"חים (נח"ל וגולני). ב־10 בחודש אישר הרמטכ"ל את שלבי התוכנית: בשלב הראשון - בידוד והידוק הכתר על המוקטעה ומפקדת הביטחון המסכל בביתוניא, כדי למנוע ממחבלים להימלט אליהם מהעיר; בשלב השני - בידוד מחנה הפליטים אל־אמערי וכניסה ללב העיר רמאללה תוך כדי מעצר מבוקשים במחנה; בשלב השלישי - הידוק הכיתור על המוקטעה כאמצעי להפעלת לחץ על ערפאת.[171] בהקשר המהלך באזור המוקטעה, הגדיר הרמטכ"ל: "במידה וערפאת נשאר בעיר: יש לכתר באופן הדוק את המוקטעה. במידה והיו"ר עוזב את העיר יש להיערך להשתלטות על המוקטעה באמצעות יחידת דובדבן".[172] בהתאם לכך, הוציאה אוגדת איו"ש את פקודת מבצע "בקרוב אצלך", שבה הוגדרה כך המשימה: "אוגדת איו"ש תכתר את העיר רמאללה, תשתלט ותתפוס את מוקדי השלטון והכוח בעיר, תמיד תפגע ותלכוד מחבלים וגורמי טרור חמושים. תעצור מחבלים, תסרוק ותאתר אמל"ח, ותשמיד תשתיות טרור, על מנת לגרום לתחושת אי ודאות, להמחיש מחיר הפסד ולהגביר את הלחץ על גורמי הטרור".[173]

169 שם.

170 מפ"ע, "אישור תוכניות בראשות הרמטכ"ל", 10.3.2002, א"צ 184/151/2004. יום קודם לכן עדכן הרמטכ"ל: "המטבחון ביקש היום שניכנס לרמאללה, עשינו הע"מ קצרה והגענו למסקנה שלא נכון להיכנס לרמאללה הלילה [בשל אילוצי סד"כ]". מפ"ע, "התייעצות", 11.3.2002 [מתוכן הדברים עולה שהתאריך המדויק הוא 9.3], א"צ 265/627/2015.

171 מפ"ע, "אישור תוכניות בראשות הרמטכ"ל", 10.3.2002, א"צ 184/151/2004.

172 מפ"ע, "הצגת מבצעים – סיכום הרמטכ"ל", 10.3.2002.

173 אוגדת איו"ש, "פקמ"ב 'בקרוב אצלך'", 10.3.2002.

אלא שבאותו יום, 10 במארס, הכריז ראש הממשלה שרון כי ישראל תסיר את מגבלות התנועה שהטילה על ערפאת, וההכרזה עוררה סימני שאלה רבים לגבי תכלית הפעולה ברמאללה. כבר בביקור הרמטכ"ל במפקדת חטיבה 35 בהר גילה באותו יום, ציין ראש אמ"ץ: "הוא [ראש הממשלה] לא רוצה להתקרב למוקטעה כרגע".[174] אמירה זו עוררה מבוכה לגבי הנחיית הדרג המדיני למבצע:

> **הרמטכ"ל: לדעתי, מה שהבנתי מההצהרה שהוא [ראש הממשלה] אמר שהוא מתכונן לשחרר אותו [ערפאת].**
> **ראש אמ"ץ: אבל, אני אגיד לך מה אלכס פישמן [עיתונאי] אמר לי. ישב שם, ראה טלוויזיה ונכנסתי. אמר לי, 'תגיד לי, איך מתחבר מה שאתם עושים עם מה ששרון אמר פה?'**
> **הרמטכ"ל: מה הוא אמר?**
> **ראש אמ"ץ: הוא אמר שני דברים, הוא אמר שהוא ישחרר את ערפאת והוא אמר שהוא הולך להפסקת אש.**
> **הרמטכ"ל: הפסקת אש זה [...] יכול להיות שעצם האיום בכניסה לפעולה, דרך זה שנהיה ברמאללה.**[175]

מתוך הבנה שבידוד ערפאת במוקטעה כבר אינו אחת ממטרות המבצע, הבהיר הרמטכ"ל שהמשימה מצומצמת מהתכנון המקורי: "המשימה צריכה להיות שאם אנחנו נכנסים לתוך רמאללה, מבחינת הצבא, אני לא מדבר כרגע על הדרג המדיני ועל המשא ומתן. המשימה צריכה להיות להכניע את החמושים ואת התנזים ברמאללה [...] זאת צריכה להיות המטרה עכשיו".[176] בהתאם לכך, שינתה אוגדת איו"ש את הגדרת משימתה ל"תתקוף ותשתלט על אזורים נבחרים ברמאללה. תהייה במוכנות להשתלטות על כל העיר. תוך כדי **לחימה בגורמי הטרור** ובמנגנונים של הרש"פ על מנת **לנטרל את איום הטרור ולגרום לחץ** על ההנהגה הפלסטינית".[177]

174 מפ"ע, "אחים לנשק", 10.3.2002.

175 שם.

176 שם.

177 אוגדת איו"ש, "פקמ"ב 'בקרוב אצלך' – פקודה מס' 4", 11.3.2002, 04:00 (ההדגשות במקור).

שינויים אלו באו לידי ביטוי למחרת, בקפ״ק 2 בראשות מפקד פיקוד המרכז.[178] איתן סיכם ואמר: ״המשימה היא לחימה בטרור היוצא מרמאללה ולא לחימה ברש״פ״. מסיבה זו הוא הנחה את הכוחות ״לתפוס עמדות רחוקות מסביב למוקטעה באופן שלא נגרור את השוטרים הפלסטינים במתחם לירות לעבר הכוחות. יש למנוע כניסה ויציאה של אנשים מהמתחם. תפיסת העמדה היא כזו שלא יראו טנקים מהמוקטעה״. מתוך הבנת הנעוצה בפעולה במוקטעה, ובהנחה שיחידות מובחרות ממושמעות יותר מיחידות רגילות, הורה איתן שהפעילות סביב המתחם תיעשה על ידי יחידת דובדבן וגדס״ר גולני.[179] הוא סיים את דבריו לגבי הייחודיות של הפעולה ברמאללה בעצם היותה מרכז השלטון הפלסטיני, ״משימה מורכבת מאחר ונדרש שיקול דעת ואורך רוח. לכן, מעורבות המפקדים בקבלת ההחלטות חשובה. טעויות כמו פגיעה בזרים, פגיעה באוכלוסייה ובצוותים רפואיים עלולה להביא לפגיעה בהצלחת המבצע ויש להדגיש זאת לחיילים ולמפקדים״.[180]

בהתאם לאילוצים אלו ולאור המשימה, התגבשה תוכנית המבצע: לחסום את המעבר של חמושים מהעיר למוקטעה באמצעות כוח של יחידת אגוז שיגיע רגלית מצפון. צח״ם גולני יכתר את העיר מכיוון מזרח וינוע לעבר כיכר מנרה ולב העיר רמאללה. מדרום יגיע צח״ם נח״ל שישתלט על מחנה הפליטים אל־אמערי.

כשנפגש בשעות הערב עם שר הביטחון, התברר לרמטכ״ל מופז שהדרג המדיני נענה לבקשה האמריקאית להימנע מהצבת כל סוג של כוח צבאי סמוך למוקטעה ברמאללה.[181] כיוון שבאותה שעה החלו הכוחות לנוע לעבר רמאללה, מיהר הרמטכ״ל לחפ״ק האוגדה לוודא את ביטול המהלך של יחידת אגוז ליד המוקטעה. עם הגיעו לחפ״ק, הוא אמר:

---

178 פקמ"ז, ״קפ"ק פיקוד - בקרוב אצלך״, 11.3.2002, א"צ 234/627/2015; ״הפעולה ברמאללה הייתה אמורה להיות פעולת שיא הלחץ המופעל על גורמי הטרור ומשלחיהם״. פקמ"ז, ״מפקדת פיקוד המרכז: הנדון רמאללה״, 13.3.2002.

179 מפקד אוגדת איו"ש הסביר שהחלטת מח"ט גולני למקם את הגדס"ר סמוך למוקטעה נבעה מהבנת הרגישות הדיפלומטית: ״לשים את הצהובים [גדס"ר] ליד המוקטעה כדי שלא יהרסו שם הכל״, פקמ"ז, ״קפ"ק פיקוד - בקרוב אצלך״, 11.3.2002, א"צ 234/627/2015.

180 שם.

181 אין תיעוד למפגש בין הרמטכ"ל לשר הביטחון. בדיון שנערך כעבור מספר שעות העיד רח"ט המבצעים: ״על המרשם שעלה לשר אני עשיתי ריבוע מסביב למוקטעה״; ורל"ש הרמטכ"ל, סא"ל חגי מרדכי, ענה: ״אז השר ביטל את הריבוע, הוא ביקש לא לעשות את זה״. מפ"ע, ״ביקור הרמטכ"ל בחפ"ק אוגדת איו"ש לקראת מבצע 'בקרוב אצלך'״, 11.3.2002, א"צ 234/627/2015.

מה שהשר אמר זה שמבחינה מדינית, ביום שמשחררים את ערפאת מהמוקטעה אי אפשר לעשות עליו מצור ולכן הוא לא רוצה לעשות עליו מצור [...] שר הביטחון נתן הנחייה לכתר 270 מעלות את המוקטעה, לא 360 מעלות [...] מה שאני מבקש זה להתרחק מהמוקטעה כמה שאפשר, אבל בתנאי שאי אפשר יהיה ממרכז העיר ומהשכונות מסביב להיכנס לתוך המוקטעה.[182]

קצינים אחרים שנכחו במפגש עם שר הביטחון הבינו בדרך שונה את הנחיות הדרג המדיני, והחל ויכוח בנושא.[183] סביב השעה שתיים לפנות בוקר, בעקבות שיחה עם המזכיר הצבאי של שר הביטחון, תא״ל מיכאל (מייק) הרצוג, הורה הרמטכ״ל למפקד האוגדה לבטל את הפעולה של יחידת אגוז ולהורות לכוח, שהיה כבר בתנועה לעבר היעד, לחזור על עקבותיו. בשל כך הבין מפקד הפיקוד שהתוכנית המקורית איננה רלוונטית, שכן תחת המגבלות החדשות לא ניתן לחסום את נתיב הנסיגה של המבוקשים למתחם המוקטעה. איתן הסביר לרמטכ״ל: ״אין דבר כזה, זאת פקודה סותרת מה שאמרת [...] אתה לא יכול לשבת כאן על ציר 60 ולהיות אחראי שפה [בתוך העיר רמאללה] לא יכנסו יותר למוקטעה״. לנוכח הבנת המשמעויות של האילוצים המדיניים שהושתו על התנהלות המבצע ברמאללה, החלו המפקדים לתהות על עצם קיומו.

מפקד אוגדת איו״ש: מה שכן, יכול להיות שנחפזנו עם זה [...] עם כל התוכנית הזאת. לא היינו צריכים לעשות את זה. היינו צריכים עכשיו לתת לו [ערפאת] לצאת, להגיד לו, יש לך אישור לצאת [ואז לפעול].

ראש אמ״ץ: הנקודה היא שכל נוהל הקרב היה, לא התארגנו עם זה כמו שצריך, לרוץ לשר בדקה התשעים כשהכוחות מתארגנים, אחרי נוהל הקרב ולקראת יציאה, שינו לנו את התוכנית.

182 שם. במפגש לקחו חלק הרמטכ"ל, רל"ש הרמטכ"ל, ראש אמ"ץ, רח"ט מבצעים, מפקד פיקוד המרכז ומפקד אוגדת איו"ש.

183 ״הרמטכ"ל: זה כבר לא מאושר. ראש אמ"ץ: אולי, זה מאושר או לא. רח"ט מבצעים: הוא [שר הביטחון] לא אמר שזה מבוטל, הוא לא ירד מהמשימה. הוא דיבר הרבה על זה שיהיו רחוקים כדי שלא יאיימו על המוקטעה והוא ציין את כביש 60 וגבעת האנטנות״. מפ"ע, ״ביקור הרמטכ"ל בחפ"ק אוגדת איו"ש לקראת מבצע 'בקרוב אצלך'״, 11.3.2002, א"צ 234/627/2015.

לצפייה בגרסה
דיגיטלית של המפה
יש לסרוק את הברקוד

למרות זאת, לא ניתנה הוראה לבטל את המבצע והכוחות המשיכו לנוע לעבר היעדים.[184] לאחר שסיירת גולני עצרה 12 מבוקשים, השתלט צח"ם גולני על שכונת אל־בירה.[185] צח"ם 933 כיתר את מחנה הפליטים אל־אמערי ואת החלק הדרומי של העיר תוך התמקמות בשטחים השולטים.[186] בשל ההוראה לא לקרב כוחות לאזור המוקטעה, לא בוצעה חסימה בכיכר מנרה, ונראה שמרבית החמושים ניצלו את הפרצה כדי לסגת למוקטעה. צח"ם מבה"ד 1 שכלל שלוש פלוגות חי"ר ופלוגת שריון מגדוד 46 בודד את מרחב רמאללה והעיירה ביתוניה.

במהלך היומיים הבאים ערכו הכוחות סריקות באיתורים מוגדרים ועצרו מספר מבוקשים; במהלך הפעילות נהרג בשכונת א־טירה מפקד מחלקה מגדוד 46 מפגיעת כדור שחדר אל הצריח דרך חרך מדף המפקד. כל אותו הזמן התנהלו חילופי אש בין הכוחות לבין חמושים בכל רחבי העיר.

בפיקוד המרכז שררה תחושה של חוסר נחת מהאופן שבו התפתח המבצע. מפקד הפיקוד פנה בכתב לרמטכ"ל וטען: "בפועל ביצענו עד עכשיו משימה חלקית, עצרנו ללא הידוק הכתר על המוקטעה וללא הפעולה במרכז העיר [...] ברור שהמצב בו אנו נמצאים עכשיו זהו המצב הפחות טוב [...] במידה והמשך הפעולה אינו מאושר המלצתי לבחור באפשרות ב' [לסגת באופן יזום ולהישאר רק סביב מחנה הפליטים] שנראית הרע במיעוטו".[187] בדיעבד הודה הרמטכ"ל, שהיציאה למבצע ברמאללה הייתה שגויה: "רמאללה מראש הייתה מתוכננת להיות הלחץ האחרון שאנחנו מפעילים ונכון היה לא לצאת

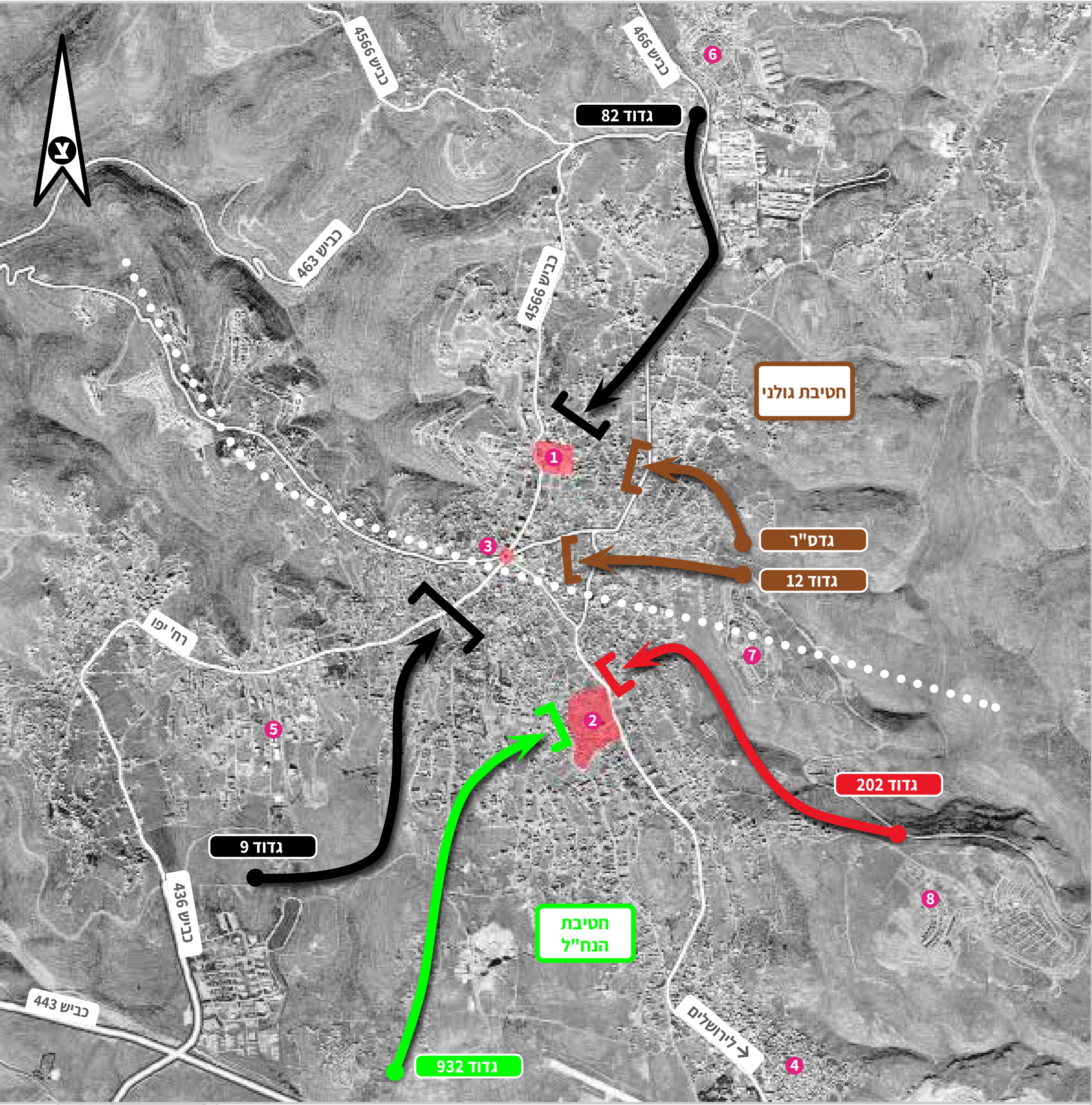
184 בפקודה האוגדתית שהוצאה בשעה 06:00 ניתן ההסבר לשינוי בתוכנית: "בעקבות האישור שניתן ליו"ר הרשות הפלסטינית לעזוב את מרחב רמאללה הועבר מסר ברור ע"י כל גורמי התיאום והקישור לפיו אין לכוחות צה"ל שום כוונה לאיים או לפגוע במוקטעה או ביושבים בה בדגש על היו"ר. במהלך הלילה התייצבו כל הכוחות בעמדותיהם על פי התכנון למעט: 1. ביטול משימת גדוד אגוז והפיכתו לעתודה - **הסיבה** שינוי במדיניות כלפי המוקטעה. 2. גדס"ר גולני הונחה לא לחצות את ציר 60 מערבה – מאותה סיבה". אוגדת איו"ש, "פקודת התראה 'בקרוב אצלך'", 12.3.2002, 06:00. השינוי במשימת חטיבת גולני מבטא את שינוי התוכנית. בתוכנית המקורית המשימה הייתה "שליטה באש על המוקטעה ויצירת איום מוחשי עליה", ובתוכנית המעודכנת - "השתלטות על כיכר מנרה ויצירת חייץ בין המוקטעה לעיר".

185 הצח"ם כלל את גדוד 12, הגדס"ר וגדוד 82.

186 הצח"ם כלל: ארבע פלוגות מגדוד 932, שתי פלוגות מגדוד 202 (מחטיבת הצנחנים), את הפלס"ר החטיבתי ופלוגת שריון אחת מגדוד 9 וכוחות קטנים חבירים נוספים.

187 פקמ"ז, "מפקדת פיקוד המרכז: הנדון רמאללה", 13.3.2002.

מבצע "בקרוב אצלך", העיר רמאללה
14-11 במארס 2002

מקרא

1 המוקטעה
2 מ"פ אל־אמערי
3 כיכר אל־מנארה
4 מ"פ קלנדיה
5 ביתוניא
6 בית אל
7 פסגות
8 כוכב יעקב

תנועה בשטח*:
11-12.3

מזג האוויר:
יום ב', 11.3
יום ג', 12.3
יום ד', 13.3
יום ה', 14.3

ראמללה

**הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.*

אם תמונת המצב הייתה שעוצרים אותנו לפני ההכנעה הסופית״.[188] בערב ה־14 בחודש יצאו הכוחות ממרחב העיר, לאחר שנהרגו 12 פלסטינים במהלך פעילות הכוחות, ונעצרו כ־100 חשודים.[189] אירוע חריג במבצע היה מותו של צלם עיתונות איטלקי כתוצאה מירי טנק, שנבע מכך שמגבלות הראייה של אנשי הצוות הקשו עליהם להבדיל בין מצלמה למטול אַר־פִּי־ג׳י.[190]

ב־14 במארס הגיע לישראל השליח האמריקאי זיני במטרה להביא להפסקת אש ולייישום מתווה טנט. אף שעם הגעתו לא חדלו הפיגועים, הופסק מבצע ״ביטחון הכרחי״, וב־18 בחודש נסוגו כוחות צה״ל ממרבית שטחי אֵי שנתפסו במהלך השבועות החולפים.[191] המבצע ארך קרוב לחודש, ובמהלכו ביצע צה״ל שישה מבצעים חטיבתיים ואוגדתיים, שבהם נהרגו ארבעה חיילי צה״ל. 80 פלסטינים נהרגו, כ־300 נפצעו, ונעצרו כ־60 דרושים לחקירה על ידי השב״כ.[192]

באשר לתוצאות המבצע, הרמטכ״ל ראה אותו באור חיובי:

> **הפעולה של "ביטחון הכרחי", בעיניי היא בסופו של דבר, השיגה את מטרתה [...] סך הכל הלחץ הזה נתן את אותותיו, ויש לזה תוצאות שקשה להעריך היום בגלל שמיד אחרי הפעולה הזאת הגיע לפה זיני [...] אם נפגעו יותר ממאתיים מחבלים, נעצרו כמה עשרות מבוקשים ונפגעה התשתית, לדעתי יש לזה ערך, זה לא אומר שזה מפסיק את הטרור.**[193]

188 מפ"ע, ״הערכת מצב״, 21.3.2002.

189 המזכירות הצבאית, ״יציאה מרמאללה (בעקבות שיחת שהב"ט – ראה"מ)״, 14.3.2002.

190 פקמ"ז-אג"ם, ״תחקיר נסיבות מותו של צלם איטלקי ברמאללה 13.3.2002״, מצגת, מארס 2002.

191 14.3.2002 – פיצוץ מטען גחון על טנק ברצועת עזה (שלושה חיילים נהרגו); 17.3.2002 – פיגוע ירי בכפר סבא (אזרחית נהרגה); פיגוע התאבדות בצומת הגבעה הצרפתית בירושלים (25 אזרחים נפצעו); 19.3.2002 – תקיפת מאהל חיילים בחמאם אל־מליח (קצין נהרג); 20.3.2002 – פיגוע התאבדות באוטובוס סמוך לאום אל־פחם (שבעה אזרחים נהרגו); 21.3.2002 – פיגוע התאבדות במרכז ירושלים (שלושה אזרחים נהרגו); 24.3.2002 – פיגועי ירי באיו"ש (שני אזרחים נהרגו).

192 מבוסס על דו"חות שבועיים של מחלקת האג"ם בפיקוד המרכז.

193 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 21.3.2002.

אך בעיני מופז, ההישג המרכזי של המבצע היה תודעתי: "אני חושב שעוד דבר נצרב בתודעה של הפלסטינים [...] ברגע שאנחנו נחושים, אנחנו התקפיים ואנחנו רוצים לנצח, הם לא מסוגלים לעמוד מולנו".

לעומת זאת, בפיקוד המרכז העריכו שהמבצעים לא פגעו משמעותית בתשתיות הטרור באיו"ש, כיוון שברובם לא נוצר מגע עם המבוקשים. יתר על כן, מפקד הפיקוד טען שהמבצע פגע בישראל מבחינה אסטרטגית שכן,

> **הפעולות האחרונות בשטחי A ובאיו"ש ובעזה הביאו לשיפור במעמדם של הפלסטינים שהיה נחות מאז תפיסת אניית קארין A והצעדים הטקטיים שנקטנו איפשרו לפלסטינים לחלץ הישגים אסטרטגיים. המדיניות האמריקאית היא לגייס תמיכה בעולם הערבי לקראת העימות עם עיראק ולכן הם נדרשים להביא לרגיעה זמנית.**[194]

דיון פנימי של צמרת הפיקוד על תוצאות "ביטחון הכרחי" חשף ביקורת פנימית על אופן התנהלות הפיקוד במבצע, וביתר שאת כלפי הדרג המדיני:

> **במציאות שבה אנו נמצאים אין קוהרנטיות בינינו לבין הדרג המדיני. שם יש מתח בין שר הביטחון לראש הממשלה. כל אחד רואה אחרת את ניהול הקונפליקט מול ערפאת. המתח יוצר שינוי במטרות הצבאיות של הפעולות שלנו. ברמאללה קיבלנו הנחיה שפגעה במטרות המבצע ולא עמדנו על שלנו ולא המלצנו לא לעשות את המבצע.**[195]

על רקע ביקור זיני באזור והאפשרות לחידוש התהליך המדיני, חששו בפיקוד מחזרה על הדינמיקה שאפיינה את החודשים שחלפו: "תמיד במצב של שיחות מדיניות אנו נסוגים לאחור ויוצרים מרחב להתארגנות מחדש של גורמי טרור"; ואז מתרחש פיגוע, "והוא [הדרג המדיני] מטיל על הצבא פעולות בזמן אפס [והדבר] יוצר מצב של פגיעה חמורה בחופש הפעולה של הצבא. הדרג המדיני גורם לחוסר יציבות בהתארגנות הצבאית. כשאין לך פתרונות מבצעיים הוא גורר אותך לפעולות שלא רצית בהם".[196]

194 פקמ"ז, "מפקדת פיקוד המרכז: הערכת מצב", 20.3.2002. גם מפקד פיקוד הצפון, גבי אשכנזי, אמר דברים דומים: "בטול כרם זה המקום היחידי שעשינו פעולה אפקטיבית. בבלאטה שברנו את התרבות של הכניסה למחנות הפליטים, יכולנו להביא את זה לכלל לחימה של נצורים, תפסנו ביטחון. בטול כרם ניסינו את זה, בבית לחם הם נכנעו מלכתחילה, הם בכלל לא ניסו להתמודד איתנו". מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 21.3.2002.

195 פקמ"ז, "תמ"מ", 24.3.2002, 09:00. בסטנוגרמות של דיונים אלו אין זיהוי של הדוברים.

196 שם.

ביקורת דומה הושמעה על ידי האלופים. ראש אמ"ץ ציין שהתמונות של "הטנקים שדהרו בכל מיני ערים" פגעו בלגיטימציה הבין־לאומית של ישראל לפעול נגד הטרור. הביקורת העיקרית שנשמעה מצד האלופים הייתה על היעדר סנכרון עם הדרג המדיני וההשלכות השליליות של כך על הפעילות בשטח. ראש אג"ת, גיורא איילנד, העביר ביקורת על חוסר ההחלטיות של הדרג המדיני: "בסופו של דבר אנחנו נצטרך לקבל פה החלטות, שעד עכשיו, גם אנחנו נמנעים מלקבל אותם [...] אנחנו משתדלים קצת להתחמק מהחלטות. אני אומר אנחנו, זה מדינת ישראל, זה לא הצבא כמובן".[197] גם מפקד פיקוד הצפון הלין על האופן שבו ניתנו הנחיות הדרג המדיני:

כל זה מצביע על בעיות קשות, לדעתי, בקשר של בין צבאי למדיני, אין קוהרנטיות. אנחנו לפעמים מקבלים החלטות שהן לא מסתדרות, הן לא בהקשר, לא במידה ולא בעיתוי. דבר שנכון בעיתוי מסוים לא נכון בעיתוי אחר [...] לדעתי, כן חייבים מהר להגיע להבנה עם הדרג המדיני בדברים האלה, כי אחרת אנחנו בשבוע הבא גם כאן נעשה עוד טעויות ונשלם מחירים שלא נרוויח מהם דבר.[198]

טנק ודחפור נעים ברחובות אחת מערי הגדה.

197 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 21.3.2002.

198 שם.

הרמטכ"ל הסכים עם דבריהם: "היא [פעולת "ביטחון הכרחי"] יכלה להיות יותר אפקטיבית אם היינו משלימים את כל המהלכים שתכננו. אבל מכיוון שאנחנו בסוף צבא של מדינה ולא מדינה של צבא, נעצרנו היכן שנעצרנו".

למרות הגעת זיני לאזור בניסיון להביא להפסקת אש, העריכו הדרג המדיני וצמרת צה"ל שהסיכויים להפסקת אש קלושים. בדיון של הקבינט המדיני־ביטחוני שנערך לאחר מבצע "ביטחון הכרחי" קבע ראש הממשלה: "צריך להיות מוכנים לפעילות צבאית נרחבת במקרה שאין הפסקת אש".[199] בעקבות כך, חודשו תהליכי התכנון האופרטיבי שהושהו בשל "ביטחון הכרחי".

כאשר הוצגו בפני ראש אמ"ץ עיקרי התוכנית הארעית שהתגבשה בפיקוד המרכז, התגלה חוסר הסכמה בסיסי בין שני הצדדים. בפיקוד המרכז התקשו למצוא היגיון בתוכנית שתכליתה כיבוש כל שטחי אֵי ומיטוט הרשות הפלסטינית, ולכן נוספה הערה בתוכנית הפיקודית הארעית, בצד הגדרת המטרה "הכרעת הרש"פ", שמבהירה כי הכוונה היא "שלילת כושר הלחימה ונטרול תשתיות ארגוני הטרור ומנגנוני הביטחון".[200] כאשר ראה דן הראל את נוסח התוכנית הפיקודית, הוא הסביר:

> **הרעיון העומד מאחורי "שדה המכפלה" הינו שונה ועוסק בהכרעת הרשות הפלסטינית ופירוקה מיכולת צבאית תוך השגת הסדרה של הישגים נוספים העוסקים בעיצוב תשתיתי של המרחב וקידום אינטרסים לאומיים נלווים. מהותה של התוכנית [החדשה] עוסקת בהכרעת הרשות, כיבוש השטח והטלת ממשל צבאי תוך קידום אינטרסים במרחב ועיצובו מחדש. במובן זה התכלית של התוכנית (בניגוד לעבר) הינה יצירת מצב חדש.**[201]

199 המזכירות הצבאית, "הערכת מצב בעקבות הפיגוע בירושלים", 21.3.2002. ראש אמ"ן טען: "לא מאותרת ברשות הפלסטינית כוונה אמיתית ליישם את מחויבותיה לתוכנית טנט", מפ"ע, "דיון מטכ"ל", 25.3.2002; ראש אג"ת טען לגבי מתווה טנט: "אין סיכוי לתכנית ההרגעה הזאת, אין שום סיכוי". מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 21.3.2002. מפקד פיקוד המרכז הודה שבסבב הבא, "לא נוכל להרשות לעצמנו פיגועי תופת כאלה, שמצליחים במדינת ישראל. זה יחייב אותנו להגיב. לא נוכל שלא להגיב. לא לפעול. הסיבוב הבא יקרה הרבה יותר מהר, ממה שאנחנו מצפים... לנסות להכין את הסיבוב הבא או את דרכי הפעולה לסבב הבא". מפ"ע, "דיון מטכ"ל", 25.3.2002; ראש הממשלה הנחה את צה"ל: "צריך להיות מוכנים לפעילות צבאית נרחבת במקרה שאין הפסקת אש". המזכירות הצבאית, "הנדון: הע"מ בראשות ראה"מ בעקבות הפיגוע בירושלים", 21.3.2002.

200 פקמ"ז-אג"ם, "'שדה המכפלה' תכנית פיקודית ארעית", מארס 2002.

201 אמ"ץ, "קד"ם 'שדה המכפלה' - סיכום ראש אמ"ץ", 17.3.2002, א"צ 751/77/2005.

לכן הנחה ראש אמ״ץ את חטיבת המבצעים לנסח מחדש את סעיפי המטרה והמשימה, תוך הדגשת הצורך לכבוש את שטחי הרשות הפלסטינית כמרכיב חיוני בתוכנית. מבחינה מבצעית, נדרש להפוך את התוכנית הקיימת ל״תוכנית צבאית כמקובל לצורך כיבוש שטח שתכלול חלוקה לגזרות, כוחות ומשימות, אילוצים והכנת יכולת ממשל צבאי״.[202]

כאשר הסוגיה עלתה לדיון במפגש של מפקדי הפיקודים עם הרמטכ״ל, נימק מפקד פיקוד המרכז מדוע יש לפתח תוכנית ביניים, בין ״ביטחון הכרחי״ לבין תוכנית לכיבוש כל השטח:

נראה לי ש״שדה המכפלה״ היא תוכנית אולטימטיבית מדי. אנחנו רוצים להוציא תוכנית שהיא מספיק חריפה אבל היא לא all out. לדעתי, זה מאוד חשוב [...] דווקא על בסיס הניסיון שלנו במחנות הפליטים, יכול להיות שיש שלב ביניים שאפשר להפעיל את החטיבות הסדירות לפני שאנחנו מגייסים את כל סד״כ המילואים שמתוכנן לגייס אותו לטובת הפעולה הזאת. בוודאי עדיף להפעיל את הסד״כ הסדיר במחנות הפליטים פעם נוספת ובערים, מאשר להכניס סד״כ מילואים לא מנוסה. לכן אנחנו נצביע על איזו שהיא הצעת ביניים.[203]

בדיון אחר הרחיב עוד בנושא:

אנחנו מחפשים מרכיבי פעולה נוספים, דברים שאולי יתנו אפקטים אחרים. למשל, עלתה סוגיית סגירת המכללה באבו דיס. אנחנו מחפשים כל מיני דברים, שלא בהכרח רק כיבושים והשתלטויות על השטח, אלא לנסות לחפש אפקטים אחרים, נוספים על האפקטים שכמובן בסוף הם יגיעו כנראה גם להשתלטויות על מרבית השטח, עם הפקת לקחים של הפעמים הקודמות, לזה אנחנו נערכים.[204]

---

202 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״הע"מ שבועית – סיכום רח"ט מבצעים״, 26.3.2002.

203 מפ"ע, ״דיון מטכ"ל״, 25.3.2002.

204 פקמ"ז, ״הערכת מצב פיקודית״, 21.3.2002.

למפקד פיקוד הדרום, אלוף דורון אלמוג, הייתה ביקורת דומה על דרישת ראש אמ"ץ שמטרת התוכנית תהיה הכרעת הרשות הפלסטינית: "ראשית כל אנחנו צריכים לעשות בירור עם עצמנו למה אנחנו מתכוונים באמירה שהתכלית היא מיטוט הרש"פ, פירוק השטח מנשקו ומאמל"ח, האם זו תכלית?, האם אנחנו יכולים להשיג תכלית כזאת?, כל סוגיית הממשל הצבאי".[205] אלמוג טען שרק לאחר בירור המטרה ניתן יהיה לגזור את הצורה האופרטיבית, "כיבוש כל השטח ואחר כך פעולות טיהור או להמשיך במאמץ המגננה ומתוך המגננה לפעילות לטיהור תאי שטח וחזרה לקווי הגנה. יש הבדל משמעותי בין השניים ויש לא מעט אילוצים כאן, אני חושב שזה נושא שחייבים מהר ללבן אותו". בנוסף ציין דורון שלא התקבלה החלטה לגבי נושאים מבצעיים מהותיים כמו היקף גיוס המילואים למבצע.

בעקבות הפגישה, הנחה למחרת אלוף הפיקוד:

> **יש להשלים את התוכניות האופרטיביות והתוכניות המבצעיות באיו"ש ובבקעה. באשר לתכנית "שדה המכפלה" יש להכין מדרגת ביניים שתכלול תכנית שלמה של פעילות בערי התפר הפלסטיניות כמהלך אחד (ג'נין, טול כרם וקלקיליה) ובמקביל פעילות בבית לחם ובשטח A כפרי. המהלך הראשון צריך להיות ע"ב החטיבות הסדירות ולכלול תכנית השתלטות על הערים ולכן יש לבצע התאמת סד"כ נכונה.**[206]

בסיכום דיון המטכ"ל ב־25 במארס הודה הרמטכ"ל שלפי שעה אין תשובה לשאלות אלו, והן יבוררו במהלך אישור תוכנית "שדה המכפלה" לאחר חג הפסח; אך לדעתו, "[...] המהלך הבא, אם נדרש לעשות אותו אל מול הפלסטינים יהיה הרבה יותר רחב והתכלית שלו תהיה שונה, אלה שני הדברים שאני יכול לומר כרגע לפני שאישרנו את התוכנית". הרמטכ"ל קיבל את הצעת איתן והנחה לגבש תוכנית ביניים.[207]

205 מפ"ע, "דיון מטכ"ל", 25.3.2002.

206 פקמ"ז, "הערכת מצב שבועית – סיכום האלוף", 26.3.2002 (ההדגשה במקור).

207 מפ"ע, "דיון מטכ"ל", 25.3.2002.

כעבור יומיים, ערב פסח, הייתה הערכת מצב שבועית על רקע שליחותו של זיני במזרח התיכון והסכמת הדרג המדיני להפסקת אש. בסיכום הרמטכ״ל לדיון נכתב:

> **יש להיערך לתרחישים של הסלמה בדגש על הגברת הטרור בזירה הפלסטינית, הנושא יידון במסגרת קד״ם לתוכנית ״שדה המכפלה״ [...] באותו הקשר, ציין הרמטכ״ל, כי עלינו להתכונן למצב בו מתרחשת הסלמה בזירה הפלסטינית אך לא מופעלת תוכנית ״שדה המכפלה״. במקרה זה יש לקחת בחשבון מספר סוגיות לאור לקחי ״ביטחון הכרחי״ ולהמליץ על דרכי פעולה צבאיות לפי מדרג ההתרחשויות בשטח. דיון בראשות הרמטכ״ל יתקיים בתחילת חודש אפריל 2002.**[208]

על פי הנחיית הרמטכ״ל, יצאה פקודה מחטיבת המבצעים, מבצע ״קרן אור״, שפירטה את הפעולות הצבאיות והאזרחיות שיבוצעו עם ההכרזה על הפסקת אש.[209] בערבו של אותו יום, במהלך ליל הסדר, התפוצץ מחבל מתאבד מהחמאס במלון פארק בנתניה. בפיגוע נהרגו 30 אזרחים ו־160 נפצעו, והוא שאיפשר את היציאה למבצע ״חומת מגן״.

208 מפ"ע, ״הערכת מצב שבועית – סיכום דברי הרמטכ"ל״, 27.3.2002.

209 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״מבצע 'קרן אור' פקודת היערכות״, 27.3.2002.

שער שני

הכרעה

מבצע "חומת מגן"

הפיגוע במלון פארק ושינוי המציאות האסטרטגית מצאו, כאמור, את צה"ל במצב שהתכנון האופרטיבי לזירה הפלסטינית עדיין לא הסתיים לכלל תוכנית מוגמרת. כתוצאה מכך נדרשו המטכ"ל ופיקוד המרכז להתאים את התוכנית הקיימת לנסיבות המדיניות החדשות, להטמיע בה את הלקחים מהמבצעים האחרונים ולגבש פקודה חדשה. ברמה הטקטית, לא נערך סיכום למבצע "ביטחון הכרחי", והלקחים טרם הופצו והוטמעו ביחידות המילואים. כך נוצר פער בין הכוחות הסדירים שצברו ניסיון רב בלחימה בשטח הבנוי בצפיפות לבין יחידות המילואים, שלא התנסו בלחימה בשטח בנוי.

פרק א
תכנון מבצע "חומת מגן" והכניסה לעיר רמאללה
(30-27 במארס 2002)

תהליך התכנון במטכ"ל ובפיקוד המרכז

בימים הראשונים לאחר הפיגוע עסקו בצמרת צה"ל בבירור עם הדרג המדיני לגבי מטרת הפעולה הצבאית וגבולותיה. בה בעת, התחילו בפיקוד המרכז ובאוגדת איו"ש בהיערכות אופרטיבית לפעולה ברמאללה ולאפשרות הרחבת הפעילות לערים נוספות יחד עם גיוס מילואים.

מייד לאחר הפיגוע, עם היוודע הפרטים הראשונים, כינס הרמטכ"ל הערכת מצב מיוחדת בקריה והנחה להיערך לתגובה צבאית מיידית.[1] הוא העריך שהדרג המדיני יאשר מהלך מדורג ומתמשך, כשהשלב הראשון יהיה ביצוע מלא של התוכנית להשתלטות על רמאללה ובידוד המוקטעה, והשלב השני - השתלטות על שכם וג'נין. לגבי רצועת עזה, הנחה הרמטכ"ל לחזק את המאמץ ההגנתי כדי למנוע פיגועים. מתוך הבנה שהמבצע יימשך מספר רב של ימים, התריע הרמטכ"ל מפני ניסיון של חזבאללה לעורר את הגבול הלבנוני; ולכן הנחה לגזור את המשתמע מהסלמה בזירה הצפונית בהיבט של מיצוי הכוח הסדיר, גיוס מילואים והסטת סד"כ ההדרכה למשימות לחימה.

1 מפ"ע, "הערכת מצב מיוחדת – סיכום הרמטכ"ל", 27.3.2002.

בהמשך הלילה נפגש שר הביטחון עם צמרת מערכת הביטחון וטען שעל התגובה הצבאית להיות מוגבלת וממוקדת בחמאס, שנטל את האחריות לפיגוע בנתניה.[2] הרמטכ״ל וסגנו הסתייגו מעמדת השר, וטענו שהפיגועים בחודש האחרון ממחישים כי אסטרטגיה זו כשלה לחלוטין. השניים צידדו בפעולה צבאית רחבה שתכלול כיבוש מחדש של הערים באיו״ש ושהייה בתוכן עד אשר ייפגעו באופן קשה תשתיות הטרור. הם העריכו שמהלך כזה עשוי להימשך כחודשיים. השר בן אליעזר קיבל חלקית את עמדתם. מאוחר יותר בשעות הלילה, בדיון מצומצם בראשות ראש הממשלה, נמשך הוויכוח בין השרים; ראש הממשלה שרון דרש שמטרת המבצע תהיה הכרעת הרשות הפלסטינית, ואילו שר הביטחון ושר החוץ פרס התנגדו.[3] ראש הממשלה העדיף לבסוף לקבל החלטה מיידית על פעולה מוגבלת (השתלטות על המוקטעה ובידוד ערפאת) על פני כינוס הקבינט הביטחוני לדיון נוסף, בשל החשש שהפורום הרחב יעכב את הפעולה ברמאללה ולבסוף אף יוביל לביטולה.[4]

לאחר החלטת ראש הממשלה, פנו בכירי המטכ״ל לתכנון הפעולה הצבאית, לברר לעומקם את הנחיית הדרג המדיני ואת מרחב הפעולה של צה״ל, ובהתאם לכך לנסח את התכלית האסטרטגית של המבצע. באותו זמן התאימו בפיקוד המרכז ובאוגדת איו״ש את הפקודה להשתלטות על רמאללה, שהתבססה ברובה על התוכנית המקורית של מבצע ״בקרוב אצלך״ שבוצע חלקית בתחילת החודש.

2 איילנד, **לא ישן בלילות**, עמ' 279-277; המזכירות הצבאית משרד הביטחון, ״סיכום הע"מ מיוחדת בראשות שהב"ט״, 28.3.2002.

3 אין סטנוגרמה זמינה של הדיון, אך רוח הדברים עולה מדברי רח"ט המחקר למחרת: ״אסור לנו ללכת עליה [..] התפיסה שהביע אתמול ראש הממשלה בדיון [...] תפיסה שאומרת נכריע ואחר כך נראה מה יהיה״. ראש אמ"ן תיאר כך את גישה שר הביטחון ושר החוץ: ״כמה שזה לא יעצבן את שר הביטחון ושר החוץ, תמיד את אחד מהם זה מעצבן [...] זה שיחייכו לדחלאן או למישהו אחר, זה לא יביא למשהו אחר״. מפ"ע, ״קבוצת חשיבה בראשות הרמטכ"ל״, 28.3.2002.

4 הדבר עולה מדברי בכירים בצה"ל במסגרת דיון מצומצם שנערך למחרת; סגן הרמטכ"ל: ״לא סתם אני אומר פעולה ואחר כך דיון, כי הרי אם יהיה דיון לא תהיה פעולה, זה ברור לי, וזה מה שגם היה ברור לדעתי לראש הממשלה בלילה״. גם הרמטכ"ל דיבר בשפה דומה. בתגובה לדברי ראש אמ"ן, שאמר ״אנחנו צריכים להביא את המטבחון לדון בתכלית האסטרטגית״, הגיב מופז: ״אחרי הפעולה״. מפ"ע, ״קבוצת חשיבה בראשות הרמטכ"ל״, 28.3.2002. הוא חזר על דברים אלו לאחר שנים: ראיון עם רא"ל (מיל') שאול מופז, 30.12.2021.

בשעות הצהריים של יום חמישי, 28 במארס, התכנסה קבוצת החשיבה בראשות הרמטכ״ל.[5] בקרב המשתתפים שררה תמימות דעים שהפיגוע מהווה הזדמנות לשינוי אסטרטגי, כיוון שהוא עשוי לשכנע את שר החוץ ושר הביטחון להכיר בכישלון האסטרטגיה של משא ומתן מדיני עם הרשות הפלסטינית. ראש אמ״ן, אהרן זאבי (פרקש), אמר: ״אנחנו מסרבים לקבל את המציאות [...] אני אומר אין תוחלת מדינית בכלל, לא רק אצלנו גם אצלם [...] ערפאת לא יפסיק את האינתיפאדה, ערפאת לא יילחם בטרור [...] הם [הדרג המדיני] צריכים להבין שזאת המציאות, הם לא יכולים לייפות אותה״.[6] ראש אג״ת, גיורא איילנד, טען: ״כבר לפני כמה שבועות היינו צריכים לזהות שהמרחב של דרך ביניים של הכלה, של קיר חוסם [...] הדבר הזה נגמר והזמן פועל לרעתנו״.[7] סגן הרמטכ״ל: ״אנחנו עד עכשיו הלכנו במסלול אפור [...] זאת אומרת, יצירת איזה שהוא איום שמניע את הרשות לפעולה. האסטרטגיה הזו קרסה [...] האירוע הזה, הנקודה הזאת היא בהחלט נקודה אסטרטגית״.[8]

קבוצת אלופים שכללה, בין השאר, את מפקד חיל האוויר, דן חלוץ, מתאם הפעולות בשטחים, עמוס גלעד, וסגן הרמטכ״ל, משה (בוגי) יעלון, טענה שיש לנצל את הנסיבות המדיניות ולמוטט מרכיבים ברשות הפלסטינית. כפי שיעלון התבטא מפורשות:

> **היעד שאנחנו צריכים לסמן לעצמנו הוא מיטוט הנהגת הרשות, לא להגדיר את זה אפילו מיטוט הרשות. האינטרס שלנו שמערכת החינוך תעבוד, מערכת הבריאות תעבוד, אין לנו בעיה עם העם הפלסטיני [...] הקצה של ההנהגה והטרור אלה שני המרכיבים שאיתם אנחנו נדרשים להתמודד [...] לכן המהלך הזה צריך להיות כמו כיבוי של באר נפט בוערת. [...] באר נפט בוערת מכבים על ידי פיצוץ, האקט הראשון צריך להיות הפיצוץ ואחר כך ההשלכות האחרונות שלו.**

5 מפ"ע, ״קבוצת חשיבה בראשות הרמטכ"ל״, 28.3.2002.

6 שם.

7 שם.

8 שם.

בד בבד, הביע יעלון חשש שהדינמיקה המוכרת מהעבר תחזור על עצמה:

> **אני חושש שזה לא מה שיקרה; אנחנו נתחיל במהלך הלילה הזה של המוקטעה, ואז נעצר, כי יהיה הדיון הפנימי שיעצור אותנו, ויהיה הלחץ החיצוני שיעצור אותנו, ואנחנו עלולים להיות פה במצב מאוד בעייתי. כי אם אנחנו רוצים להביא את ערפאת עוד פעם להרגיע את השטח יחסית, אפשר להגיע לזה. יצירת האיום, צבירת הכוח וכיו״ב, הוא בסוף יגיד כמה מילים, יותר ממה שהוא אמר לאחר הדולפינריום [הפיגוע בדולפינריום] ואפילו תחת מראית עין של רגיעה יחסית... אני חושש שאנחנו, אחרי המכה הראשונה, ניתפס עוד פעם בחזרה לאסטרטגיה של איום המיטוט.**[9]

רח״ט המחקר, יוסי קופרווסר, התנגד למיטוט חלקי של הרשות הפלסטינית, ונימק זאת בכך ש״בנתונים של חוסר הסכמה בינינו לבין האמריקנים, מהלך ההכרעה הזה יש לו לא מעט סכנות [...] הוא מפתה בגלל שאנחנו נורא עצבניים אחרי הפיגוע אבל לא בטוח שהוא המהלך הנכון״.[10] בנוסף לכך הוא חשש שמיטוט מנגנוני הביטחון של הרשות יביא לכך שגם אם יהיה רצון מצד הנהגת הרשות לפעול נגד ארגוני הטרור, לא יהיו לה הכלים והיכולת לעשות זאת. קופרווסר חשש גם שהשתלטות על השטח תביא לביזור החמושים ותשתיות הטרור בכל איו״ש - מצב שיקשה על השב״כ וצה״ל לפעול מבצעית מול כל רסיסי הארגונים.

במהלך דיונים נוספים באותו יום הסכים הרמטכ״ל עם הטוענים שאנו נמצאים בנקודת תפנית אסטרטגית, ולכן המבצע הנוכחי לא יהיה במתכונת דומה ל״ביטחון הכרחי״. תכלית הפעולה הפעם היא יצירת מציאות ביטחונית חדשה, תוך לחימה בטרור ואיום במיטוט הרשות על מנת לאפשר פתרון מדיני.[11] בשלב זה ידע הרמטכ״ל לתאר את מתווה הפעולה בקווים כלליים: ״מאוד רחבה, גם באיו״ש וגם באזח״ע. זאת ההמלצה שלנו, כולל גיוס מילואים״; תוך הסתייגות

9 שם.

10 מפקד פיקוד המרכז טען בהקשר זה: ״אם אנחנו נרתע מהצעקה [של הקהילה הבין־לאומית] בשלב הנוכחי, אז כדאי לחכות עם הכניסה למצב שלא יצעקו״.

11 מפ"ע, ״סטנוגרמה, חומת מגן״, 28.3.2002; מפ"ע, ״הערכת מצב מיוחדת 'סדר מחייב' – סיכום הרמטכ"ל״, 28.3.2002.

שהפעולה ברצועת עזה תהיה מעט שונה מזו שבאיו״ש. מכאן דרישתו מהפיקודים והזרועות לתכנן מהלך שלם עם הגדרת הסד״כ הנדרש, כדי לצמצם את הצורך בניוד כוחות מגזרה לגזרה. כבר בשלב זה קבע הרמטכ״ל שהמבצע לא ייפתח במהלומה בו־זמנית, והקצב יהיה הדרגתי: ״אנחנו לא נכנסים לכל הערים בבת אחת״, ולכן יש להיערך לפעולה ממושכת וארוכה. לגבי זירת המלחמה, חזר הרמטכ״ל מספר פעמים על ההתרעה מפני הידרדרות בזירה הצפונית. בשל כך הוא הנחה לפתוח את מוצב הפיקוד העליון (המצפ״ה).[12]

בנוסף לעיסוק בהיבטים שברובד האסטרטגי, התייחס הרמטכ״ל מופז לפעולה המתוכננת ברמאללה תוך הדגשת היבטים טקטיים בעלי השלכות אסטרטגיות. הוא הדגיש שבשונה מפעולות דומות בעבר לבידוד ערפאת, המבצע הזה יהיה בהיקף חסר תקדים במטרה לזעזע את הפלסטינים: ״אנחנו מדברים על השתלטות על רמאללה כולה. כלומר, הולכים להשתלט על רמאללה כולה״. בראייתו, על הפעולה להסתיים בגירוש ערפאת מהאזור, אך הוא מבין שזו החלטה של הדרג המדיני שמתקשה לקבל החלטה סופית. מסיבות של לגיטימציה בין־לאומית, יש להתחיל במבצע מוקדם ככל האפשר, אמר הרמטכ״ל, ולסיים אותו עוד הלילה כדי לקבוע עובדות בשטח. הסיכון בנוהל קרב מזורז נמוך, שכן הכוחות כבר התכוננו לפעולה ברמאללה. בשל הרגישות של המקום ויושביו, עלה הרמטכ״ל לרזולוציה מיקרו־טקטית. הוא הנחה לא לירות פגזי טנק לתוך המוקטעה אלא רק ירי נשק קל מדויק, ולפגוע רק בחמושים המשתייכים למנגנונים תומכי טרור כמו כוח 17, ולא בכל חמוש שמסתובב במתחם. מפקד אוגדת איו״ש מחה על הנחיה זו: ״זה שאתה מגביל אותי בירי טנקים, זה דבר מאוד בעייתי ביכולת לתת לחיילים פה הגנה״. למרות זאת, השאיר מופז את ההנחיה על כנה. בשל רגישות הפעולה, הוא חזר ועבר על נתיבי התנועה והמקום הסופי של כל כוח במתחם המוקטעה.

12 סיכום הרמטכ"ל הוטמע בפקודה מטכ"לית מס' 2 שיצאה באותו יום. בפקודה נוסחה מחדש התכלית: ״הפעלת לחץ על הרשות ובכיריה, יצירת איום למיטוט הרש"פ, תוך גביית מחיר ופגיעה בארגוני טרור, על מנת לעצב מציאות ביטחונית חדשה ולאפשר פתרון מדיני – על פי החלטת הדרג המדיני״. המשימה נוסחה באופן כללי: ״צה"ל יפעל ליצירת לחץ צבאי על הרשות ובכיריה תוך כיתור המוקטעא' ברמאללה וכניסה לתוכה, ללא פגיעה ביו"ר, השתלטות על העיר, פגיעה בארגוני הטרור ובתשתית. השתלטות על ערים נוספות בשלב הבא (שכם וג'נין) תוך גיוס סד"כ מיל' (עפ"י צורך). יערך במקביל להרחבת הטרור באיו"ש ולהסלמה בזירה הצפונית תוך עיבוי מרחב התפר למניעות חדירות מפגעים לשטחי הפנים של המדינה״. אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״מבצע 'סדר מחייב' פקודה מס' 2״, 28.3.2002.

בנוסף לדיון בפעולה הקרובה ברמאללה, החלו במהלך היום הכנות לגיוס כוחות המילואים ותכנון ראשוני של הקצאת הכוחות. הרמטכ״ל אישר את מדרגת הגיוס הראשונה, שכללה 20 אלף חיילים.[13] מסגרות המילואים שגויסו היו אלו שהוקצו לפיקוד המרכז בחירום על בסיס דרישת הפיקוד, וחלקן נועדו להחליף את הגדודים הסדירים שהיו מרותקים לגזרות. בנוסף ליחידות המילואים, הועברו חטיבות החי״ר הסדירות לרשות פיקוד המרכז, למעט חטיבת גבעתי שהוקצתה לפיקוד הדרום. הגיוס תוכנן להתחיל למחרת, 29 במארס, בכוונה שכל היחידות יהיו מוכנות לפעילות ב־2 באפריל. ההחלטה על גיוס המדרגה השנייה של 9,000 חיילי מילואים לפיקוד הדרום נדחתה עד למפגש עם הדרג המדיני. סגן הרמטכ״ל אישר את העקרונות להפעלת סד״כ המילואים.[14] היחידות הסדירות יוקצו למשימות ההשתלטות על הערים, ומשימת יחידות המילואים תהיה החזקת השטחים שעליהם השתלטו היחידות הסדירות והן ישובצו, עד כמה שאפשר, בהתאם לתכנון המקורי ב״שדה קוצים״ ו״שדה המכפלה״, על מנת לנצל את ההיכרות שלהן עם הגזרה והתכנון האופרטיבי. לגבי התוכנית של פיקוד המרכז לכיבוש שכם, המליץ סגן הרמטכ״ל כי בשונה מהתוכנית של הפיקוד, אוגדת איו״ש היא שתפקד על המבצע, בעוד אוגדה 720 תקבל את האחריות על גזרת עציון ויהודה. חטיבה 35, שנמצאה בכוננות להשתלטות על בית ג׳אלא, תוכפף לאוגדת איו״ש למבצע בשכם ובמקומה תהיה חטיבת המילואים ירושלים במוכנות למבצע בבית ג׳אלא.

ההשתלטות על רמאללה והטלת המצור על המוקטעה

בשעות הערב של יום חמישי הוצגה התוכנית להשתלטות על המוקטעה בפני שר הביטחון.[15] השר בן אליעזר קיבל את עמדת בכירי צה״ל ואמר: ״אנחנו בתפנית אסטרטגית, אין לנו ברירה אלא ללכת למהלך צבאי דרסטי לשינוי פני המציאות״. הוא אישר את עקרונות המבצע: מהלך צבאי שיתחיל באותו לילה ברמאללה בבידוד ערפאת, יעבור לאחר מכן לערים ג׳נין ושכם, ועל פי צורך לחברון, בית ג׳אלא, טול כרם וקלקיליה.

13 המסגרות כללו את: מפקדות האוגדות 720 ו־98, החטיבות 408, ירושלים, 623, יפתח ו־5, ארבעה גדודי חי"ר קל ושני גדודי הנדסה והשלמות למטכ"ל, לפיקוד המרכז ולאוגדות הסדירות.

14 מפ"ע, ״משמעויות מימוש תוכניות 'סדר מחייב' – סיכום סגן הרמטכ"ל״, 28.3.2002; מפ"ע, ״בניית הסד"כ ל'סדר מחייב' – סיכום הרמטכ"ל״, 28.3.2002.

15 המזכירות הצבאית, ״הצגת מבצע 'חומת מגן' לשר הביטחון – סיכום״, 28.3.2002.

לגבי הפעולה ברמאללה, תיאר השר בן אליעזר את מטרות הפעולה:

> **לבודד את ערפאת מגורמי הטרור שברמאללה (בדגש על התנזים) ולנטרל אותו בזמן הפעולה.**
> **להמחיש שערפאת והמוקטעה אינם חסינים.**
> **ליצור איום מוחשי על שלטונו ושרידותו.**
> **ל"טהר" את רמאללה מגורמי טרור ולכן הפעולה צריכה לכלול את העיר כולה.**[16]

שר הביטחון הדגיש שבשלב זה אין לפגוע בערפאת, אלא "למנוע גישה חיצונית אליו ולחתור לניתוק הטלפונים שלו". מתוך הבנת רגישות הפעולה במוקטעה, חזר השר על כך שאין לפגוע ואף לא להגיע למגע עם ערפאת; ולכן הורה שהפעולה במוקטעה תוטל על כוח איכותי, שיכלול רופא, בפיקוד מפקדים מנוסים. מדברי שר הביטחון עולה שהוא התנגד למהלך צבאי שיוביל למיטוט הרשות הפלסטינית. הוא הזהיר שאין להתייחס לכל חמוש פלסטיני כאל מטרה, וחזר על כך שבהצגת המבצע כלפי חוץ אין לדבר על מיטוט או מלחמה ברשות הפלסטינית, אלא להדגיש שהמאבק הוא בטרור ובנותני החסות לטרור. כמו כן אישר השר את בקשת הצבא לגיוס 20 אלף חיילי מילואים והנחה להגביר את המוכנות להסלמה בכל איו"ש, חבל עזה ובגבול הצפון.

כאמור, בפיקוד המרכז החלו בהכנות למבצע ברמאללה כבר בליל הפיגוע. בהוראת קצין האג"ם של הפיקוד נקרא המבצע "חומת מגן".[17] למחרת בשעות הצהריים סיימה אוגדת איו"ש את נוהל הקרב והוציאה פקודה להשתלטות על רמאללה וכיתור המוקטעה.[18] בשונה מהפקודה המטכ"לית והפיקודית, בפקודה האוגדתית נעשה שימוש במונח הכרעה בהגדרת המטרה: "מפקדת איו"ש תכריע את מוקד השליטה המרכזי של הפלשתינאים באיו"ש על מנת להוביל לשינוי אסטרטגי". הרעיון המבצעי היה זהה לתוכנית המקורית של מבצע "בקרוב אצלך" - מהלך רגלי לכיתור שקט של המוקטעה, במטרה לנתקה משאר העיר ולמנוע

---

16 שם.

17 "יומן מבצעים חמ"ל פיקוד המרכז", 28.3.2002, 02:14, 03:55. במשך שבוע, במטכ"ל, שם המבצע היה "סדר מחייב" ובפיקוד המרכז "חומת מגן". רק כעבור שבוע יאמץ הרמטכ"ל את השם "חומת מגן".

18 אוגדת איו"ש-אג"ם, "פקמ"ב 'חומת מגן' – פקודה מס' 1", 28.3.2002, 12:00.

בריחת חמושים ממנה; הריסת החומה התוחמת את המוקטעה ופריצה פנימה, איסוף חומרים רלוונטיים, פגיעה בחמושים ומעצרם של אלה שיסגירו עצמם, וזאת מבלי לפגוע בערפאת. ובמקביל, "תקיפה בו־זמנית משלושה כיוונים באמצעות שלושה צח"מים להשתלטות על העיר תוך דחיקת מרבית גורמי הטרור והמנגנונים למרכז העיר, רמאללה א־תחתא השמדתם או הכנעתם".[19]

הסד"כ שהוקצה למבצע כלל שלושה צק"חים (צוות קרב חטיבתי): צק"ח גולני שמשימתו השתלטות על צפון העיר רמאללה ומתחם המוקטעה;[20] צק"ח 933 שמשימתו השתלטות על דרום העיר, ניתוק ביתוניא מרמאללה ומאמץ הטעיה באזור א־טירה;[21] צק"ח בפיקוד חטמ"ר בנימין, שמשימתו הייתה השתלטות על מרחב אל־בירה וג'יבל טוויל.[22]

מח"ט גולני קיבל פקודת התראה למבצע כבר בליל הסדר.[23] במהלך יום חמישי, 28 במארס, ביצעה החטיבה נוהל קרב מזורז, וזאת במקביל למאמץ לוגיסטי להחזיר את החיילים והקצינים מחופשת החג ולרכז את הרק"ם בבית אל.[24] הרעיון המבצעי החטיבתי היה להשתלט בהפתעה על מתחם המוקטעה לאחר בידוד אזור הפעולה מדרום; משימת גדוד 12, מתוגבר בפלחה"ן, בפלנ"ט ובפלוגת שריון, הייתה השתלטות על כיכר מנרה ואל־בירה, ולאחר מכן בידוד מתחם המוקטעה מדרום; משימת גדוד 51, מתוגבר במחלקת שריון, הייתה להשתלט על השטחים השולטים על המוקטעה ועל האגף הדרומי, ולהכניס את יחידת דובדבן למתחם; משימת גדוד אגוז הייתה השתלטות על האגף הדרום־מערבי של

19 שם.

20 צח"ם גולני כלל את: גדוד 51 (ארבע פלוגות), גדוד 12 (שתי פלוגות), גדוד אגוז, הגדס"ר, שתי פלוגות שריון מגדוד 82, צוותים מיחידת דובדבן וכוחות הנדסה.

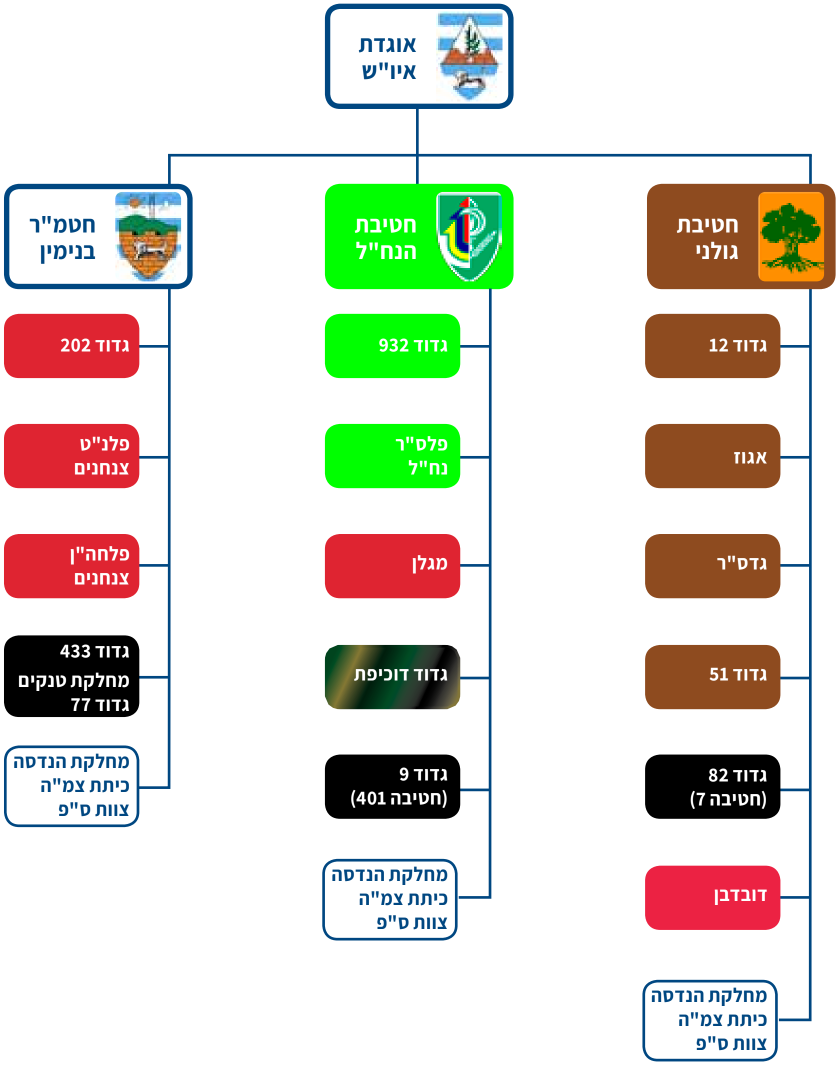
21 צח"ם 933 כלל את: גדוד 932 (ארבע פלוגות), גדוד דוכיפת (ארבע פלוגות), שתי פלוגות שריון מגדוד 9, יחידת מגלן וכוחות הנדסה.

22 הצח"ם כלל את: גדוד 202 (שתי פלוגות), פלנ"ט ופלחה"ן מחטיבה 35, שתי פלוגות שריון (גדוד 433) וכוחות הנדסה.

23 חטיבת גולני, "סיכום 'חומת מגן 1', רמאללה, חטיבת גולני", מצגת, ללא תאריך.

24 נוהל הקרב של החטיבה החל בליל 27 במארס עם קבלת פקודת התראה, למחרת בשעה 11:30 פקודה מהרמה הממונה, קפ"ק 1 חטיבתי, אישור תוכניות בפיקוד וקפ"ק 2 חטיבתי בשעה 18:30. מפקדים רבים חזרו בתחקירים ואמרו שלא ניתנה הדעת על כך שריכוז הרק"ם של גולני (אכזריות) לא יכול להיעשות על בסיס ציר תנועה אחד ושטח מצומצם.

מבנה סד"כ
במבצע ברמאללה
שלב א.

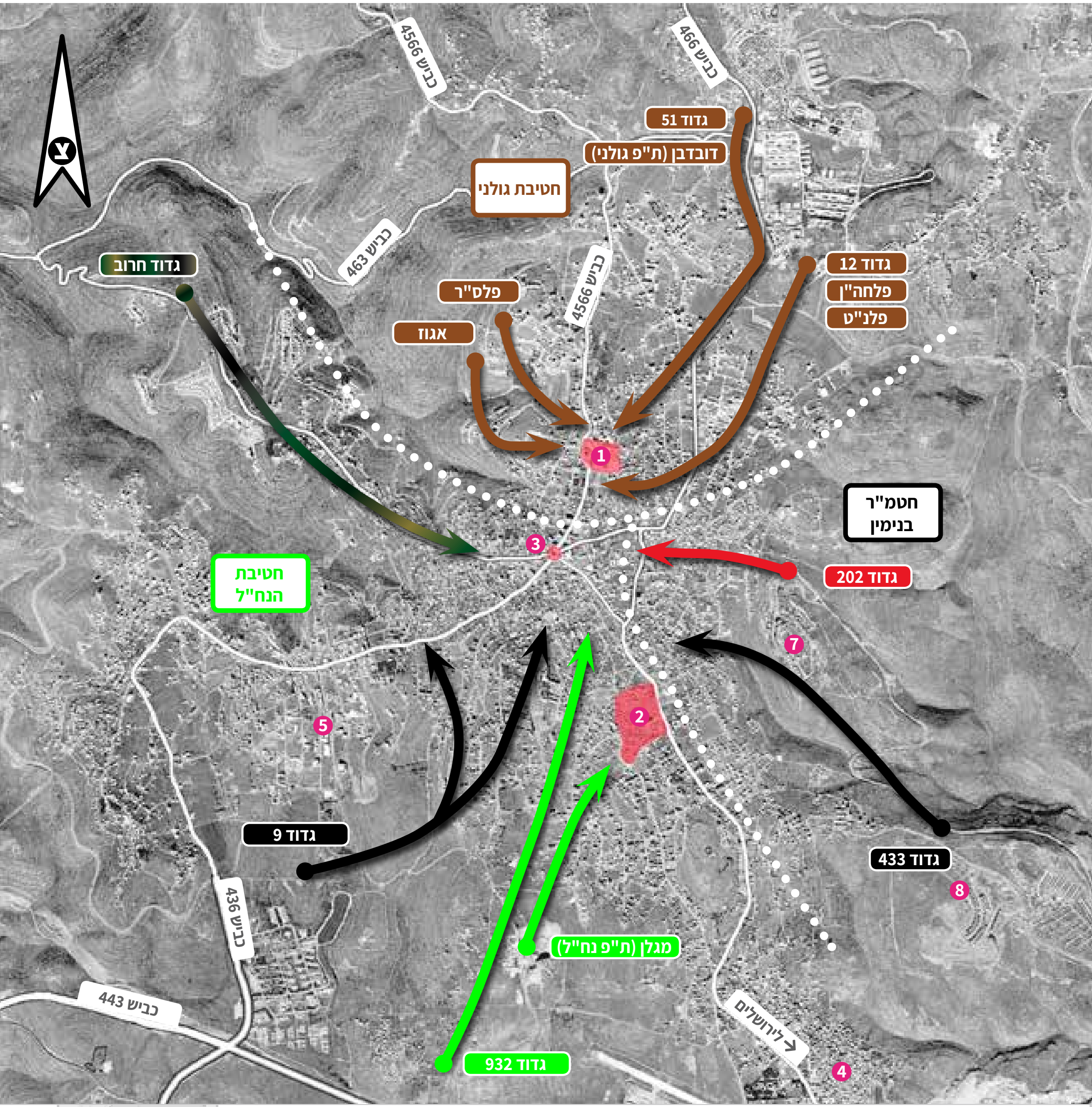
לצפייה בגרסה דיגיטלית של המפה יש לסרוק את הברקוד

המתחם. כעתודה חטיבתית שימש גדוד 82, שכלל פלוגת שריון מוקטנת ופלוגת חי״ר מוקטנת. כוחות החטיבה החלו לנוע רגלית לכיוון רמאללה ב־29 במארס בשעה 02:00 תחת גשם, ברד וערפל כבד. סמוך לשעה 06:10, במהלך השתלטות על אחד הבתים, נורתה אש לעבר כוח מיחידת אגוז וקצין נהרג. בשעות הבוקר המוקדמות החלה ההשתלטות על המבנים במוקטעה. בשעות אחר הצהריים נהרג חייל מהפלוגה המסייעת בגדוד 51 באגף המערבי של המוקטעה. עד שעות הלילה גם הצק״ח בפיקוד מח״ט בנימין, אילן פז, וצק״ח 933 בפיקוד יאיר גולן השלימו את ההשתלטות על העיר. בגזרת צק״ח 933 פעלה יחידת מגלן, בפיקוד מוטי ברוך, ככוח פשיטה זמין ומהיר על מבנים חשודים שהעלה השב״כ בזמן אמת. בזמן שכוחות צה״ל פעלו במרחב רמאללה (מוצאי החג, 28 במארס), חדר מחבל לבית באלון מורה והרג ארבעה בני משפחה.

מפקדים במוקטעה. מימין תמיר ידעי מפקד אגוז
יושבים על הספה (מימין):עוזי מוסקוביץ, מח"ט 500 ואודי שני, מפקד אוגדה 162

מבצע "חומת מגן", העיר רמאללה
29 במארס 2002

מקרא

1 המוקטעה
2 מ"פ אל־אמערי
3 כיכר אל־מנארה
4 מ"פ קלנדיה
5 ביתוניא
6 בית אל
7 פסגות
8 כוכב יעקב

תנועה בשטח*:
29.3

מזג האוויר:
יום ו', 29.3
חול המועד

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

29 במארס (יום שישי)

החלטת הממשלה והשלמת תהליך העיצוב והתכנון

במוצאי החג, בשעה שכוחות צה"ל נעו לעבר רמאללה והמוקטעה, התכנסה הממשלה לדיון מיוחד ובו התקבלה ההחלטה להרחיב את המבצע לכל שטחי איו"ש.[25] בין ראש הממשלה לבין שר הביטחון ושר החוץ נמשכה המחלוקת לגבי אופן ההתייחסות אל ערפאת. ראש הממשלה שרון, בניגוד לעמדתם של ראש אמ"ן, המוסד והשב"כ, דרש לגרש בכוח את ערפאת למדינה אחרת. שר החוץ פרס ושר הביטחון בן אליעזר התנגדו לכך בתוקף. לאחר שהדיון נמשך עד שעות הבוקר המוקדמות של יום שישי (29 במארס), הגיעו חברי הקבינט להסכמה. במסיבת עיתונאים שקיימו ראש הממשלה ושר הביטחון בבוקר יום שישי, הקריא שרון את החלטת הממשלה:[26]

> **ישראל תפעל להכריע את תשתית הטרור הפלסטיני על כל חלקיה ומרכיביה, ולשם כך תקיים פעילות נרחבת עד השגת המטרה.**
> **ערפאת, שהקים את קואליציית הטרור נגד ישראל הוא אויב, ובשלב זה יבודד.**
> **הממשלה אישרה גיוס מילואים כנובע מהצורך המבצעי כדי לאפשר לצה"ל פעילות רציפה ולאורך זמן במוקדי הטרור.**[27]

בתגובה לשאלות העיתונאים, הבהירו ראש הממשלה ושר הביטחון את מאפייני המבצע. שר הביטחון הדגיש: "הממשלה לא החליטה שום החלטה שנוגעת לכיבוש שטחים מחדש. יש לנו עניין להמשיך ולקיים את שטחי A כפי שהם. ענייננו בשטחים האלה רק בזכות דבר אחד ויחידי והוא להילחם כנגד תשתיות טרור [...] אין לנו שום עניין לכבוש שטחים ולהישאר בשטחים". לגבי ערפאת, חזר השר בן אליעזר ואמר: "האם אנחנו מתכוונים לפגוע בו? התשובה היא שלילית", ושרון הדגיש: "בשלב זה יבודד".[28]

---

25 תיאור הדיון בליל הפיגוע במלון פארק מתבסס על הספרים: איילנד, **לא ישן בלילות**, עמ' 279-278 (נכח בישיבה כראש אג"ת); אפרים הלוי, **אדם בצל**, מטר, 2006, עמ' 172-170 (נכח בישיבה כראש המוסד); לנדאו, אריק, עמ' 307-306; הראל וישכרוף, **המלחמה השביעית**, עמ' 236-235.

26 יוסף בלט, **שנתון המסמכים הרשמיים 2002**, משרד החוץ: דצמבר 2006.

27 ההדגשה במקור.

28 שם.

תכנון מבצע "חומת מגן" והכניסה לעיר רמאללה (30-27 במארס 2002)

למעלה: מפקד פיקוד המרכז, איציק איתן, מציג במסיבת עיתונאים את המבצע ברמאללה
למטה: חייל צה"ל משקיף על מתחם המוקטעה ברמאללה במהלך מבצע "חומת מגן". צילום: יואב גוטרמן, לשכת העיתונות הממשלתית

החלטת הממשלה לא הגיעה לידיעת צה״ל לפני מסיבת העיתונאים. הדבר עולה מהערת סגן הרמטכ״ל בקבוצת דיון מקדימה (קד״ם) בראשות הרמטכ״ל, ביום שישי בבוקר.[29] בתגובה לדברי רח״ט המבצעים שפתח את הדיון בהקראת הסעיפים המרכזיים בפקודה מס' 2 המטכ״לית, העיר סגן הרמטכ״ל שהנוסח הזה בעייתי כיוון שהוא לא עודכן לאחר החלטת הממשלה מהבוקר, ״אין ספק שיש פה מצב חדש, שבחלקו לא הספקנו לברר אותו. החלטת הממשלה היא החלטה שיצאה הבוקר, הנוסח הגיע תוך כדי הדיון ומחייב מאיתנו ליבון״.[30] סגן הרמטכ״ל טען שעיון ראשוני בהחלטת הממשלה מגלה שהיא משקפת את חוסר ההסכמה המתמשך בדרג המדיני ביחס לרשות בכלל וביחס לערפאת בפרט; שכן האמירה ״בשלב זה יבודד״ מותירה פתוחה את השאלה האם בשלב הבא ערפאת יגורש מהאזור. כמו כן, חוסר ההתייחסות למעמדה של הרשות בהחלטת הדרג המדיני הותיר עמימות לגבי האסטרטגיה כלפיה. האם נותרה על כנה אסטרטגיית הפעלת הלחץ על הרשות כדי שתפעל כנגד ארגוני הטרור, או שהמטרה כעת היא הכרעת תשתיות הטרור גם במחיר מיטוט הרשות. מסקנת רח״ט המחקר, יוסי קופרווסר, הייתה: ״אין פה מהלך נגד הרשות הפלסטינית כרשות, מי שהוכרז כאויב הוא ערפאת אישית [...] אבל מנגד יש ציפייה מאיתנו שאנחנו כרגע נבצע מלחמה עד הכרעת תשתית הטרור הפלסטינית על כל חלקיה ומרכיביה״.[31]

ראש אג״ת העיר שעוד לפני ישיבת הממשלה הוא ואנשיו ניסחו מחדש את התכלית האסטרטגית באופן שמתברר בדיעבד כי הוא תואם יותר את החלטת הממשלה: ״עיצוב מחדש של המציאות הביטחונית באמצעות:
1. נטרול מיידי של הגורם המניע והמכוון את המאבק (ערפאת);
2. נטרול גורמי הכוח הנוטלים חלק בטרור, כולל אלה השייכים לרש״פ;
3. השתלטות משמעותית על שטח שתאפשר נטילת האחריות הביטחונית לידינו (אחריות ביטחונית כן, אחריות אזרחית לא)״.[32]

29 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "קד"ם מבצע 'סדר מחייב' ותכנית 'שדה המכפלה'", מצגת, 29.3.2002; מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' ותכנית 'שדה המכפלה'", 29.3.2002.

30 במפגש למידה של צמרת צה"ל לאחר המבצע, העיר ראש אג"ת על האירוע: "התקבלה ההחלטה של הקבינט, אנחנו כצבא או אתה כרמטכ"ל לא היית בחלק הזה. למעשה קיבלת אישור לפעולה צבאית בהיקף מסוים, יצאת החוצה, אני מדבר באותו לילה, זה היה נדמה לי יום חמישי בלילה, הממשלה המשיכה לדון עד שש-שבע בבוקר, ובין היתר דנה ארוכות בנושא". על כך העיר הרמטכ"ל: "אפשר לנסח את זה גם אחרת - שהם לא רצו שאני אהיה בקטע השני". מפ"ע, "מפגש למידה 'חומת מגן' בראשות הרמטכ"ל", 27.5.2002.

31 שם.

32 שם.

העיסוק בניסוח התכלית האסטרטגית נמשך במהלך היום, ולאחר דיון חשיבה נוסף שערך סגן הרמטכ"ל, אישר הרמטכ"ל את התכלית האסטרטגית המעודכנת:[33]

עיצוב מציאות ביטחונית אחרת הנוחה יותר לישראל זאת באמצעות:

1. **בידוד ערפאת בשלב זה וצמצום השפעתו.**
2. **נטרול תשתית הטרור וגורמי הכוח הנוטלים חלק בטרור ובעימות.**
3. **השתלטות משמעותית על השטחים כדי לאפשר פעילות נגד תשתית הטרור.**
4. **חיזוק ההגנה על היישובים [היהודיים באיו"ש] ועורקי החיים.**
5. **הימנעות מהידרדרות אזורית.**
6. **הימנעות ממשבר ביחסים עם ארה"ב והזירה הבינ"ל.**
7. **יצירת תנאים טובים להמשך.**

מפקד פיקוד הצפון, גבי אשכנזי, העיר שחסרה הגדרה של ההישגים הנדרשים: "אם אנחנו צבא, בואו נגדיר את זה ככה, מישהו מקבל משימה להיכנס לעיר שיחזור בבקשה עם מבוקשים, יפגע בחמושים ושיחזור עם תשתית, לא ארבעה כלי נשק וחצי בלון גז, לדעתי צריך להגדיר את זה ככה". גם סגן הרמטכ"ל התייחס לסוגיה זו:

> **הפעולה בערים צריכה להיות בנוסח טול כרם [מבצע "שימוע חוזר", שבו נכנעו החמושים במחנה הפליטים]. זאת אומרת, לא במצב שבו אנחנו נכנסים לעיר ולא מכניעים, אלא מישהו ברח [...] כתוצאה מכל מיני מגבלות שהוטלו עלינו, מאחר וכרגע הכרטיס הוא פתוח, העלייה לערים צריכה להיות כזאת שמכתרת, לא מאפשרת בריחה. בסופו של דבר, מביאה לכניעה.**

בתגובה להערות אלו, הורה הרמטכ"ל להנחות את הכוחות שההישג הנדרש מהם יהיה נראה לעין, צמצום משמעותי של היקף הפיגועים ופגיעה בתשתיות הטרור, ובכלל זה: מעצר מבוקשים, פגיעה במפגעים, איתור אמל"ח ומעבדות חבלה וסיכול ממוקד של מפגעים.

33 מפ"ע, "קד"ם הפעלת תוכניות מבצעיות בזירה הפלסטינית, ההשלכות על ההסלמה ומוכנות צה"ל לתוכניות בפצ"ן – סיכום הרמטכ"ל", 29.3.2002; מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' ותכנית 'שדה המכפלה'", 29.3.2002.

בפיקוד המרכז עדכנו בבוקר את התוכנית הפיקודית למבצע בהתאם להנחיות וההחלטות שהתקבלו אמש, ונוספו לתוכנית המבצעים המתוכננים בשאר הערים הפלסטיניות.[34] בהתאם לכך, נוסח מחדש הרעיון המבצעי של הפיקוד שכלל חמישה מרכיבים:

1. השתלטות על ערים פלסטיניות, כיתורן ובידודן מהמרחב הכפרי;
2. תפיסת מוסדות שלטון פלסטיניים והמחשת האיום לשלטון הרש"פ;
3. הפעלת לחץ רצוף ומתמשך על הרשות הפלסטינית ועל העומד בראשה;
4. השמדת תשתיות טרור ופגיעה בחמושים ומבוקשים;
5. עיצוב תשתיתי על מנת לאפשר הגנה טובה יותר על כל היישובים ועל צירי התנועה.

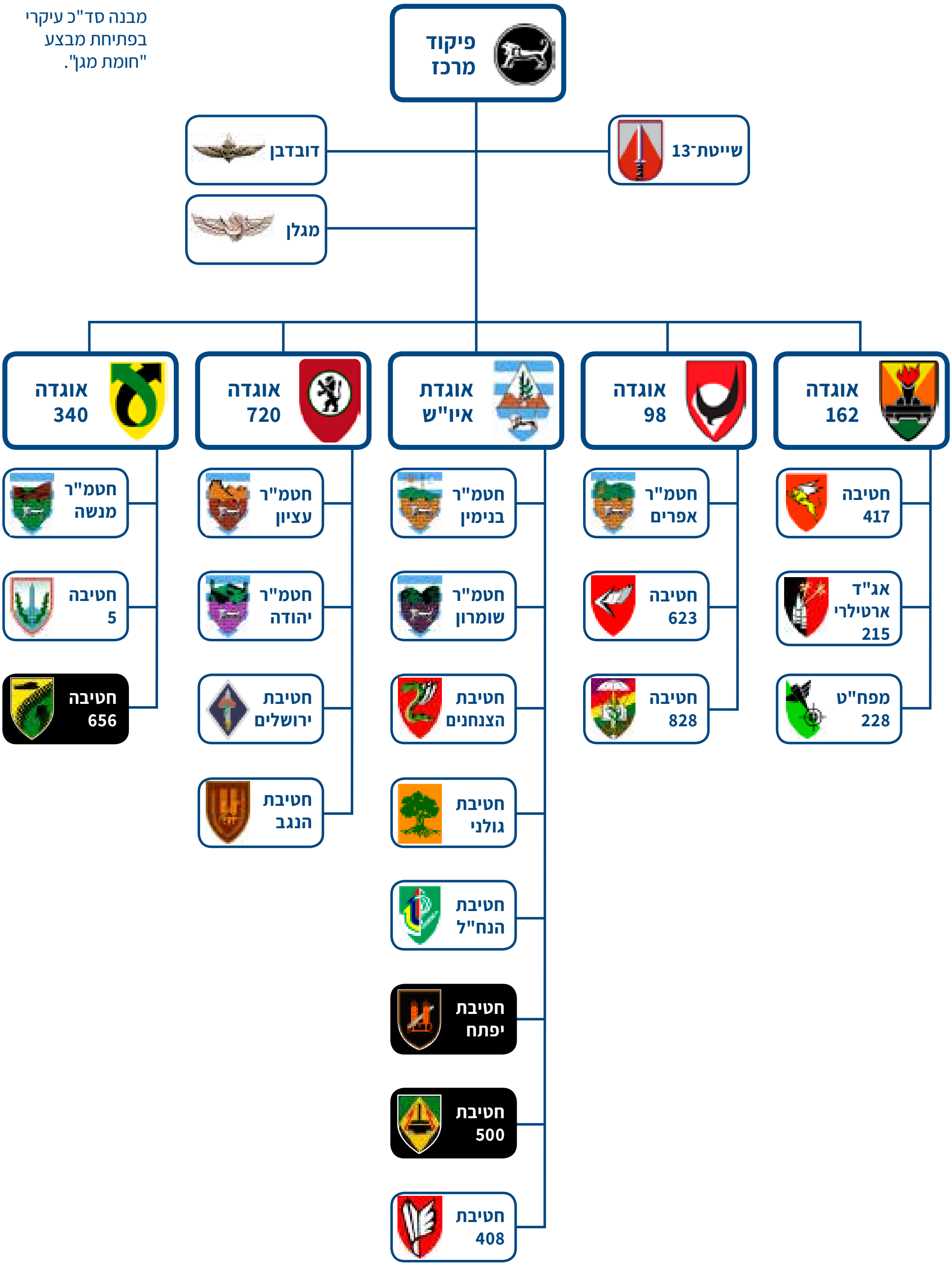
בשלב זה כללה התוכנית הפיקודית השתלטות על ארבע ערים בנוסף לרמאללה. הפיקוד לא קיבל את המלצת סגן הרמטכ"ל בדיון שנערך בלילה הקודם, ואוגדה 720, בפיקוד עמוס בן־אברהם, נותרה אחראית על המבצע בשכם, עם סד"כ שכלל את חטיבה 35, חטיבת השריון יפתח, בפיקוד אורן בן ג'ויה, חטיבה 408 וגדוד חי"ר מחטיבת ירושלים. בהתאם לתכנון האופרטיבי המוקדם, על אוגדה 340, בפיקוד אייל שליין, תוטל המשימה להשתלט על ג'נין באמצעות חטיבות המילואים 5 בפיקוד הסמח"ט, יהודה (דידי) ידידיה, וחטיבה 656, בפיקוד אייל זמיר. אוגדה 98, בפיקוד טל רוסו, תהיה אחראית להשתלטות על טול כרם וקלקיליה ולתגבור הפעילות בקו התפר. חטיבת ירושלים, בפיקוד רמי צור, קיבלה את האחריות על בית לחם, וחטיבת יהודה נשארה עם האחריות על חברון. אשר לשלבי המבצע: ב־31 במארס - השתלטות על קלקיליה וטול כרם. באותו יום תיערך חטיבת ירושלים בגזרת בית לחם ותהיה בכוננות לביצוע "בית מוגן" בבית ג'אלא ולתגבור הכוח בחברון. 2 באפריל נקבע ליום התחלת המבצעים בג'נין ובשכם.[35]

34 פקמ"ז-אג"ם, "פקודת מבצע 'חומת מגן'", מצגת, 29.3.2002, 06:00.
מטרה: "פיקוד מרכז ילחם בגורמי טרור, יפעל לפירוק תשתיות פח"ע ולשיבוש פעילות הטרור, יפעיל לחץ רצוף ומתמשך על הרשות והעומד בראשה, יתפוס את מרכזי השלטון, ימחיש את איום המיטוט על שלטון הרש"פ ויגן על האוכלוסייה הישראלית השוהה במרחבו".
משימה: "פיקוד המרכז ישתלט על הערים הפלסטיניות במסגרת 'חומת מגן', יתפוס את מרכזי השלטון הפלסטינים, ישמיד תשתיות טרור ויקיים חציצה בין המרחב הפלסטיני למרחב הישראלי תוך תגבור התפר המערבי ועוטף ירושלים, על מנת להקנות ביטחון לתושבי מדינת ישראל".

35 מצגת שהציג מפקד פיקוד המרכז בקד"ם הרמטכ"ל ב־29 במארס, 09:00.

תכנון מבצע "חומת מגן" והכניסה לעיר רמאללה (27-30 במארס 2002)

מבנה סד"כ עיקרי בפתיחת מבצע "חומת מגן".

כשהגיע תורו להציג את התוכנית הפיקודית בקד"ם הרמטכ"ל, העיר מפקד פיקוד המרכז, יצחק איתן, שבראיית הפיקוד תוכנית "שדה המכפלה" מתאימה למציאות כמו "כפפה ליד". שכן בתפיסת הפיקוד, תוכנית "שדה המכפלה" לא נועדה להכריע את הרשות והסד"כ שהוקצה בתוכנית למבצע היה קטן ואיכותי פחות מזה שעמד לרשותו לקראת המבצע הקרוב. בתגובה, טען רח"ט המבצעים ש"שדה המכפלה" נועדה להכרעת הרשות ולכן אינה מתאימה להנחיה המדינית. חילופי דברים אלה משקפים את המחלוקת שהתגלעה בין המטכ"ל לפיקוד כבר בתהליך התכנון לגבי המטרה של התוכנית החדשה.

מפקד פיקוד המרכז הציג את עיקרי התוכנית הפיקודית ואת ההיגיון שעמד מאחורי חלוקת הכוחות והמשימות בדגש על יחידות המילואים. איתן הסביר שבמגבלות הסד"כ הנוכחי, לא ניתן להשתלט בו־זמנית על כל הערים אלא יש לפעול בדירוג. לדעתו, השאלות האופרטיביות שנותרו על הפרק הן:

1. **מהו המדד לקביעה שהמרחב נכבש, וניתן לדלל את הכוח ולהכניס למרחב כוח מילואים?**
2. **מהו הדירוג בכניסה לערים ומרווחי הזמן בין מבצע למבצע?**
3. **אופן הטיפול במרחב הכפרי אליו יימלטו חמושים רבים.**
4. **האם כיבוש השטח מסתיים בהטלת ממשל צבאי או בנסיגה?**[36]

לגבי רצועת עזה, מפקד פיקוד הדרום הציג שתי חלופות: פעולה נרחבת ממוקדת במרחב העיר עזה, בסד"כ של שלוש חטיבות חי"ר, לכיבוש מדורג של המרחב; או תוכנית לפעולה במרחב חאן יונס ורפיח.[37]

האפשרות של הסלמה בחזית הצפונית הטרידה את הרמטכ"ל מתחילת המבצע. מפקד פיקוד הצפון הדגיש שבמצב הנוכחי, שבו רוב רובו של הכוח הסדיר נלחם באיו"ש וברצועת עזה, אין לפיקוד הצפון סד"כ מספיק לתרחיש של הסלמה בזירה הצפונית. בחזית לבנון, אין כוח בהיקף הנדרש למימוש תוכניות ההגנה על היישובים צמודי גדר, וברמת הגולן יש כוח מינימלי של חי"ר, שריון וארטילריה להגנה מפני תקיפה סורית.[38] לגבי המרכיב האווירי בתוכניות, הודה מפקד חיל האוויר, דן חלוץ, שבפועל חיל האוויר הכין לתקיפה רק חצי מהמטרות.

36 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' ותכנית 'שדה המכפלה'", 29.3.2002.

37 מכיוון שבסוף לא בוצעה התקפה משמעותית ברצועת עזה, תיאור נוהל הקרב יהיה מצומצם.

38 בשלב זה של המבצע עמדו לרשות פיקוד הצפון שני גדודי חי"ר בלבד (גדוד 931 של הנח"ל, גדוד 13 של חטיבת גולני).

בסיכום הדיון קיבל הרמטכ"ל את המדיניות הבסיסית להפעלת הכוח של פיקוד המרכז: מיצוי הכוח הסדיר, הפעלת כוחות המילואים בערים שנכבשו על ידי היחידות הסדירות והפעולה בדירוג. בנוגע להחלטה על כוחות ומשימות, קבע הרמטכ"ל שאוגדה 720 תפעל במרחב עציון ויהודה, וכיבוש העיר שכם יהיה באחריות אוגדת איו"ש. באשר לחזית הצפונית, הרמטכ"ל הנחה לעדכן את מטרות חיל האוויר, ו"שבמידה ותתפתח חזית צפונית יהיה נכון להעתיק את המאמץ העיקרי מפקמ"ז לצפון". לגבי רצועת עזה, אישר הרמטכ"ל את גיוס המילואים של פיקוד הדרום, אבל הדגיש שבשלב זה הכוח מיועד למשימות הגנתיות: "את תוכנית 'עזה תחילה' אני רוצה לאשר [...] אני חש שהיקף הפעילות שמרוכזת להגנת הישובים באזח"ע והמפגעים הבודדים הוא כזה שמחייב עוד סד"כ. לכן, אני מבקש שהסד"כ הזה יגויס מיום ראשון". בעקבות קד"ם הרמטכ"ל, עודכנה הפקודה המטכ"לית.[39] השינוי היה ניסוח מחדש של התכלית האסטרטגית, בהתאם לזו שאישר הרמטכ"ל, ורצף הנחיות לפיקוד המרכז להיערך לפעילות התקפית רצופה באמצעות סד"כ המילואים המגויס בצו 8.

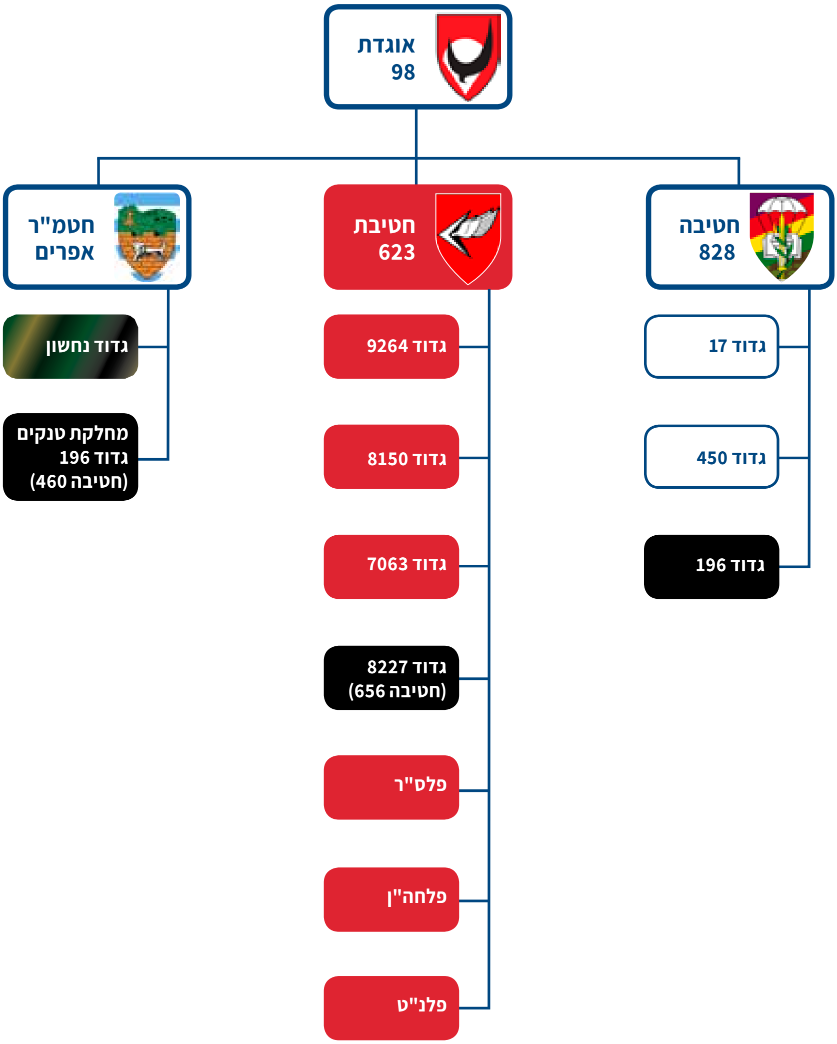
באותו יום כבר החלו במפקדת אוגדה 98 בתכנון הפעולה בערים טול כרם וקלקיליה ובמרחב קו התפר.[40] הרעיון המבצעי שהתגבש היה הידוק טבעת הכיתור סביב שתי הערים במעטפת החיצונית ושליטה באש ובתצפית במרחב הכפרי בשלב ראשון; בשלב השני, כניסה משוריינת מהירה למרכזי הערים והשתלטות על מוקדי השלטון ושטחי מפתח; בשלב השלישי, השהיה, שליטה במרחב הכפרי, אבטחת קו התפר וצירי התנועה המובילים לגושי ההתיישבות, והשלמת הסריקה וטיהור המרחב העירוני. למימוש הרעיון נבנו שני צק"חים: צק"ח 623 (מתוגבר בגדוד שריון מילואים 8227 מחטיבה 656), בפיקוד יוסי בכר, שמשימתו כיבוש טול כרם, וצק"ח 828 (בית הספר למ"כים), בפיקוד אפי עידן, להשתלטות על מרחב קלקיליה. משימת חטמ"ר אפרים הייתה להגן על היישובים, לאבטח את הצירים ולסכל הסתננות בקו התפר, על בסיס חטיבת המילואים 130. עם קבלת פקודת התראה ממפקדת האוגדה, החלו בחטיבה 623, וסיימו באותו יום, את נוהל הקרב החטיבתי והגדודי.[41]

39 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "מבצע 'סדר מחייב' – פקודה מס' 3", 29.3.2002.

40 אוגדה 89 - אג"ם, "'חומת מגן' רעיון מבצעי ועיקרי תוכנית אוגדה 89", 2002.3.92, 00:61.

41 לטענת מח"ט 623, אל"ם יוסי בכר: "תכלס יוצא מצב שאני מסיים את התכנון שלי לפני שקיבלתי פקודה ממשית, אמיתית". ראיון עם אל"ם יוסי בכר, 5.5.2002; "מחברת קמב"ץ 8150", 29.3.2002.

התוכנית הייתה להתקיף את העיר מכיוונים שונים: גדוד 7 ישתלט על מחנה הפליטים טול כרם; גדוד 8 על ענבתא ומחנה הפליטים נור א־שמס, גדוד 9 על חלקה הדרומי של העיר ומרחב קו התפר שבגזרתו, יחידת הסיור על חלקה הצפוני של העיר, וגדוד שריון 8227 על שויכה ומרחב התפר שבגזרתו.[42]

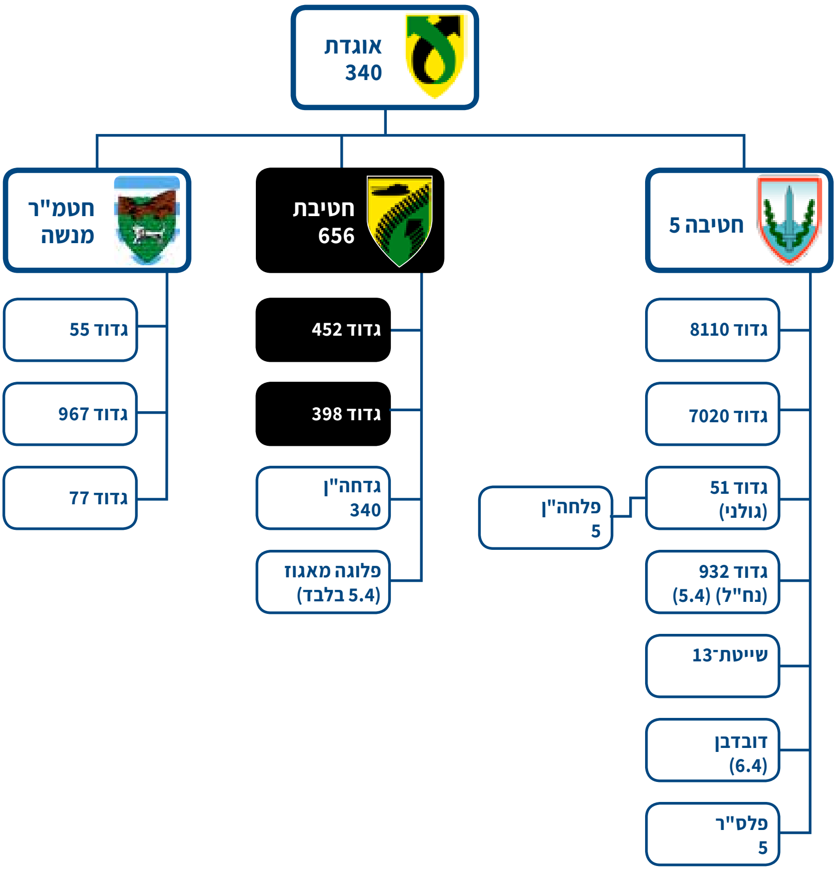

מבנה סד"כ של אוגדה 98.

42 חטיבה 623, "פקודת 'חומת מגן'", ללא תאריך.

אוגדה 340 קיבלה את המשימה "להשתלט על מרחב העיר ג'נין ועל מחנה הפליטים, לעצור מבוקשים ופעילי פח"ע ולהשמיד תשתיות טרור".[43] באותו יום (29 במארס) העבירה האוגדה פקודה לחטיבה 5 ולחטיבה 656.[44] עיקרי התוכנית האוגדתית הייתה לכתר ולבודד את מחנה הפליטים בלילה (חטיבה 5) ובו־זמנית להשתלט על מרכז העיר על ידי צק"ח משוריין ממספר כיוונים (חטיבה 656). לאחר מכן, להפעיל לחץ מתמשך על מרכזי הכובד ומוקדי הטרור, וזאת במקביל לטיהור שיטתי של מחנה הפליטים.[45]

מבנה סד"כ של אוגדה 304.

43 אוגדה 340-אג"ם, "פקודה מס' 1", 29.3.2002.

44 אוגדה 340-אג"ם, "פקודת מבצע 'סדר מחייב'", 29.3.2002.

45 שם. (ההדגשה שלי, א"ל).

עיקר הפעילות במהלך יום שישי הייתה גיוס חטיבות המילואים וגדודי החי״ר הקל, שנועדו להחליף את הכוחות הסדירים. שיעורי ההתייצבות במרבית חטיבות המילואים חצו את 100%, כיוון שלימ״חים הגיעו גם קצינים וחיילים מבוגרים שהיו על סף פליטה ממערך המילואים.[46] כתוצאה מכך, לא היה במחסני החירום די ציוד לכולם. בנוסף לכך, כיוון שהגיוס התבצע בחול המועד פסח, הייתה בעיה של הזנת אנשי המילואים משום שלא היה אוכל חם זמין בהיקפים גדולים, ומנות הקרב לא היו כשרות לפסח.

ברמאללה סרקו כוחות צה״ל מבנים חשודים ואחרים. בשעות הלילה נורתה אש מנשק קל ומרגמות לעבר שכונת גילה. בתגובה, בשעה 22:30 השתלט כוח חי״ר מגדוד 890, בסיוע שני טנקים מגדוד 195, על שני מבנים שולטים במרחב בית ג׳אלא.[47] בגזרת רמאללה, קיבלה מפקדת חטיבה 500, בפיקוד עוזי מוסקוביץ׳, את האחריות על העיר. פלס״ר 35 ביצע מעצר פעיל של החזית העממית בכפר זוותא, צפון־מערבית לשכם. למרות פעילות צה״ל, נמשכו הפיגועים. מחבל מתאבד התפוצץ בחנות בירושלים, שני אזרחים נהרגו ו־22 נפצעו; וברצועת עזה חדר מחבל ליישוב נצרים ודקר למוות שני אזרחים.

30 במארס (שבת)

במהלך השבת, בשלב שהפעילות המבצעית עוד הייתה מצומצמת, נמשכו הדיונים בראשות הרמטכ״ל לבירור המסגרת האסטרטגית והאופרטיבית של המבצע.[48] היסטורית, ישנה נטייה בצה״ל כבר בתחילת מערכה, לדון בממד הזמן; אך במקרה זה ביקש הרמטכ״ל להימנע מפיתוח הדיון בנושא. בתגובה להערת מפקד פיקוד המרכז, שהוא לא הגביל בזמן את הפעולות בערים, טען ראש אמ״ן זאבי: ״יש שעון חול מדיני [...] למרות הרצון של כולנו והנחיית הממשלה לפעול ללא שעון חול מדיני, הוא קיים ואנחנו צריכים להניח הנחת יסוד. התכלית של המבצע בסכנה בגלל שעון החול המדיני״.[49] הרמטכ״ל חתך וסיכם: ״אני לא יודע על מגבלת זמן, אני

46 לדוגמה, בחטיבת יפתח עמד שיעור ההתייצבות על 83.64%, חטיבת ירושלים 86.39%, חטיבה 408 85.19%, חטיבה 55 98.2%, חטיבה 5 96%. אמ"ץ-תוה"ד, ״סיכום ראשוני למבצע 'חומת מגן'״, מאי 2002.

47 ״יומן מבצעים חמ"ל פיקוד המרכז״, 28.3.2002, 22:39.

48 מפ"ע, ״עדכון תמונת מצב בראשות רח"ט מבצעים״, 30.3.2002, 10:00-11:00. מפ"ע, ״קד"ם רמטכ"ל״, 30.3.2002; מפ"ע, ״קד"ם 'סדר מחייב' – סיכום הרמטכ"ל״, 30.3.2002.

49 מפ"ע, ״קד"ם רמטכ"ל״, 30.3.2002.

יכול להעריך אותה אבל לנו לא אמרו מגבלת זמן", והנחה לבסס את התכנונים על פרק זמן של חודש-חודשיים פעילות התקפית בערים. לגבי החזית הצפונית, ציינו אנשי המודיעין שישנן התרעות מודיעיניות על כוונת חזבאללה לפעול בחזית לבנון במתווה של ירי רקטות או חדירה למוצב. בעקבות דיווח חלקי על הכניסה לבית ג'אלא ופעילות התקפית במוקטעה, סמוך למגורי ערפאת, הלין רח"ט המבצעים: "קשה להבין מתמונת המצב מהי תמונת המצב האמיתית. יש הרבה מאוד גורמי דיווח בתהליך שצריכים לדווח כלפי מעלה, יש רגישות גבוהה לדיווח ולהתרחשויות. חלק מההתרחשויות הן כאלה שמשמעותיות מאוד למקבלי ההחלטות או לקברניטים גם בדרג הצבאי וגם בדרג המדיני".[50] בעיה שתחזור על עצמה מספר פעמים לאורך המבצע.

לקראת השלמת התכנון וההיערכות לביצוע השלב העיקרי של המבצע - השתלטות על הערים ומחנות הפליטים - הציג מפקד פיקוד המרכז לרמטכ"ל את התוכנית הפיקודית המפורטת שעודכנה לאור הפקודה המטכ"לית העדכנית.[51] מפקד פיקוד המרכז חזר על עקרונות הפעלת הכוח: 1) מיצוי הכוח הסדיר; 2) הצבת כוחות המילואים בגזרות על פי התוכנית האופרטיבית; 3) השתלטות על העיר בסד"כ גדול ואז דילול הכוח והצבת כוחות מילואים בשלב השהייה; 4) מהלך מדורג בשל אילוצי סד"כ. מבחינה טקטית, ההשתלטות על הערים תיעשה באופן דומה למבצעים בחודש האחרון, כיתור העיר ולאחריו כניסה ממספר כיוונים לתוך השטח הבנוי; למעט העובדה שהפעם יהיה ניתוק מלא בין מחנה הפליטים לעיר, כדי ללכוד את המבוקשים.

בדיון התגלה מתח בין הרצון של פיקוד המרכז להסתפק בחטיבות סדירות לשלב ההשתלטות לבין הנחיית הרמטכ"ל לפעול בכל הגזרות. הרמטכ"ל הבחין שבתוכנית הפיקודית אין הגדרת כוחות ומשימות לערים בית לחם, חברון ויריחו. בשל היכרותו את הגזרה כמפקד אוגדת איו"ש לשעבר, טען מופז שבחברון, אחד ממעוזי חמאס בגדה, יש מספר תשתיות טרור ולכן יש לפעול בתוכה. מפקד הפיקוד הסביר שהדבר נובע ממגבלות סד"כ איכותי זמין, והוסיף שבנוהל

50 מפ"ע, "עדכון תמונת מצב בראשות רח"ט מבצעים", 30.3.2002, 10:00-11:00.

51 פקמ"ז-אג"ם, "פקודת מבצע 'חומת מגן'", מצגת, 29.3.2002, 06:00.
תיאור הדיון מבוסס על: מפ"ע, "קד"ם רמטכ"ל", 30.3.2002; מפ"ע, "קד"ם 'סדר מחייב' – סיכום הרמטכ"ל", 30.3.2002.

הקרב לתוכנית "שדה המכפלה" היו שהתנגדו לרעיון לשלוח את אוגדה 720 לשכם בנימוק שמדובר באוגדת מילואים שאיננה כשירה להילחם באחד ממעוזי הטרור הקשים ביותר. לפיכך, אמר: "אני לא חושב שכרגע אפשר לעשות את הכל ביחד. אני חושב שכרגע עיקר הבעיות, למרות הכל, הן בצפון [בשומרון]. אני חושב שזו תוכנית נכונה ללכת למקומות שבהן כרגע אנחנו רואים את עיקר הבעיה. יכול להיות שחברון לא תעשה בעיות". הרמטכ"ל לא קיבל את עמדת מפקד הפיקוד: "אני רוצה את כל הערים באיו"ש כל הזמן עם נוכחות בפנים, כולל הפריפריה. אם צריך לגייס עוד עשרת אלפים מילואים, תגידו לי, נגייס [...] תראו מה יקרה? אנחנו נהיה בכל הערים האלה ויצא פיגוע נוראי מחברון לקריית ארבע או ליישוב היהודי, ואז מה נגיד?"[52] מפקד הפיקוד השיב: "טוב, את זה ידענו קודם, לא צריך את אישור התוכנית הזה בשביל לגלות שאין לנו הכל". הרמטכ"ל השיב: "אני לא ידעתי את זה, אני התכוונתי שבכל הערים באיו"ש", ומפקד הפיקוד ענה: "תגייס עוד שתי אוגדות יהיה לך לכל הערים". הרמטכ"ל סיכם בנושא זה שאוגדה 162, בפיקוד אודי שני, תתכנן השתלטות על יריחו, והפיקוד יתכנן השתלטות על חברון ובית לחם החל ב־3 באפריל באמצעות הסד"כ הקיים.

בעיני מפקד הפיקוד איתן, חברון ובית לחם לא היו הפער המבצעי בתוכנית, והוא הצביע שוב על המרחב הכפרי כנקודת תורפה ועל הקושי לייצר בו פעילות בשל אילוצי סד"כ. לדעתו, מבוקשים רבים ברחו ויברחו לכפרים, ויש לתת על כך את הדעת. כמענה, הנחה הרמטכ"ל שכל אוגדה תתכנן פעילות במרחב הכפרי עם היחידות המיוחדות המוקצות לה ועם הסד"כ הפנוי.

סוגיה נוספת במחלוקת בין הרמטכ"ל למפקד הפיקוד הייתה חלוקת הפיקוד והשליטה במבצע בשכם. מדברי המשתתפים עולה כי החלטת הפיקוד שאוגדה 720 תפקד על המבצע בשכם נבעה מההנחה שהקשב של אוגדת איו"ש יתמקד במבצע ברמאללה ובמאמץ ההגנה בגזרתה. לאחר שהתברר שאין התנגדות משמעותית ברמאללה, הורה הרמטכ"ל לשנות את ציוות הכוחות - אוגדה 720 תהיה אחראית לגזרת עציון ויהודה, ואוגדת איו"ש תפקד על המבצע בשכם.

52 בדיעבד התברר שהרמטכ"ל צדק. ב־27 באפריל חדרו מחבלים שהגיעו מחברון ליישוב אדורה והרגו ארבעה תושבים. בעקבות הפיגוע יצא צה"ל למבצע "רוח אחרת" בחברון.

בשלב זה של המבצע, עדיין הייתה על הפרק האפשרות לפעולה נרחבת גם ברצועת עזה. מפקד פיקוד הדרום הציג לרמטכ״ל את התוכנית. מרבית המשתתפים הסתייגו מתוכנית פיקוד הדרום לפעולה רחבה ברצועה, והרמטכ״ל קבע: ״הרעיון המרכזי של הפעילות באזח״ע הוא מאמץ משני לפעילות במרחב איו״ש. לנוכח זאת, אין לנקוט בשלב זה במהלך של השתלטות על עזה. חשוב שנהיה חזקים מספיק באזח״ע ונמקד את הפעילות בחיזוק ההגנה ובהידוק הכתר״.[53] לפיכך, הנחה הרמטכ״ל לשקול מחדש את היקף גיוס המילואים לפיקוד הדרום.

בעקבות הוראות הרמטכ״ל, עודכנה הפקודה המטכ״לית במה שנוגע לאיו״ש.[54] בתכלית האסטרטגית שונה ניסוח הסעיף השלישי, ובמקום ״השתלטות משמעותית על שטחים״ נכתב: ״השתלטות נרחבת על שטחים״, בנימוק שזה המונח שבו השתמשו ראש הממשלה ושר הביטחון במסיבת העיתונאים יום קודם לכן. סעיף המשימה עודכן, ונכללו בו גם הערים טול כרם וקלקיליה. בנוסף, הפקודה שיקפה את החלטות הרמטכ״ל לגבי חלוקת המשימות בין האוגדות השונות ולוחות הזמנים.

בעקבות הנחיות הרמטכ״ל והפקודה המטכ״לית החדשה, עדכן מפקד פיקוד המרכז את מפקדי האוגדות וקציני המטה של הפיקוד במסגרת קפ״ק פיקודי שנערך אחר הצהריים. בדיון, חזר האלוף על התכלית האסטרטגית של המבצע וחידד שתכלית ההשתלטות על הערים היא: ״לממש את אחריותנו הביטחונית על השטח״.[55] הוא מסר למשתתפים את השינוי שחל במשימות אוגדה 720 ואוגדת איו״ש וחזר על מרכיבי הרעיון המבצעי: כיתור ובידוד מחנות הפליטים והערים, כניסה לשטח הבנוי במטרה לעצור מבוקשים, לאסוף אמל״ח ולאתר ולהשמיד תשתיות טרור, ופעילות נקודתית במרחב הכפרי, בהתבסס על ההנחה שמבוקשים רבים יחפשו בו מסתור. בסיום דבריו, הדגיש מפקד הפיקוד: ״עדיין אין לחימה מול גורמי הבטח״ל [הביטחון הלאומי] והמנגנונים יחד, עם זאת בשלב הזה אין לנהל מו״מ עם הרש״פ וראשי מנגנוני הביטחון בה. לכן, אם המנגנונים הללו לא ילחמו בנו, אין לפגוע בהם באופן יזום״.

53 מפ"ע, ״קד"ם 'סדר מחייב' – סיכום הרמטכ"ל״, 30.3.2002.

54 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״מבצע 'סדר מחייב' – פקודה מס' 4״, 30.3.2002

55 פקמ"ז-אג"ם, ״קפ"ק פיקודי למבצע 'חומת מגן' – סיכום האלוף״, 30.3.2002. במסמך המקורי מופיעה השעה 09:00, אך מהתוכן ברור שהוא נערך לאחר הדיון בראשות הרמטכ"ל. לפי יומן חמ"ל פקמ"ז, ההנחיות הגיעו בשעה 18:10. מח"ט 408 טען בראיון שרק לאחר שהוא התקשר אישית למפקד הפיקוד במוצאי שבת, נודע לו שינוי המשימה לרמאללה. ראיון עם מח"ט 408, אל"ם רון שכנר, 25.4.2002.

בשעה 21:30 בערב התקשר ראש הממשלה לרמטכ״ל, להתעדכן על התפתחות המבצע.[56] הרמטכ״ל תיאר את היקף המעצרים והאמל״ח שנמצא ברמאללה ובמוקטעה, ודיווח שבמפקדת הביטחון המסכל (במ״ס) בביתוניא מכותרים 15 מבוקשים, אך צה״ל התבקש לא לפרוץ פנימה בכוח. בעקבות כניסת כ־50 עיתונאים ואזרחים ללשכת ערפאת בשעות הבוקר, הביע ראש הממשלה דאגה ושאל: ״האם זה הבידוד שדיברנו עליו?״ הרמטכ״ל הסביר לשרון שהעיתונאים ניצלו, כנראה, הכנסת מזון ומים למוקטעה. ראש הממשלה שאל: ״האם מישהו עוצר צעדיכם?״ והרמטכ״ל השיב, שגיוס המילואים לפיקוד הדרום הוקפא בהוראות שר הביטחון עד שיראו לו את התוכניות האופרטיביות. בסיום השיחה שאל ראש הממשלה מדוע המבצע בשכם נדחה ליום שלישי (2 באפריל) והרמטכ״ל ענה שהדחייה נועדה לאפשר הפעלת יחידות סדירות במבצע. שרון הגיב כי יש להחיש ולהאיץ את צה״ל לנצל את חלון ההזדמנות המדיני שנוצר: ״לא נכון, כל לילה במקום אחר! צריך לזרז את הפעילות. מתארגנת חזית בינלאומית ולכן צריך לזרז! מודה על כל הפעילות״.[57]

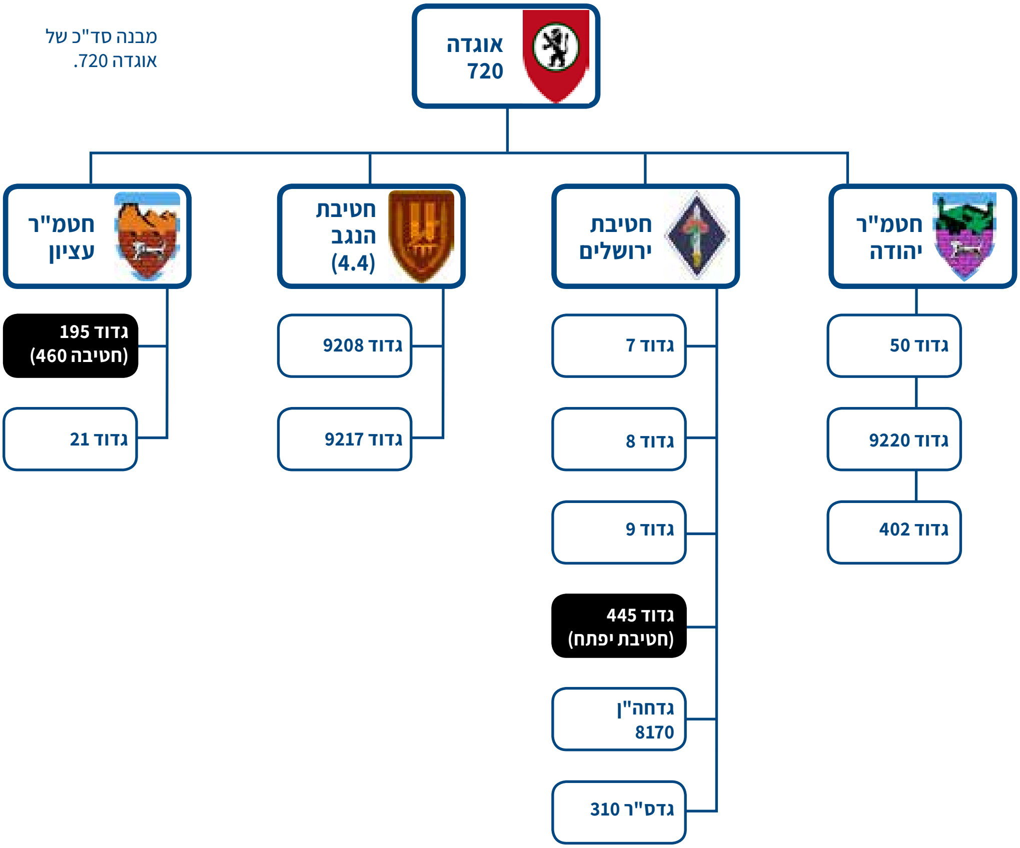
במהלך היום המשיכו בפיקוד ובאוגדות בעיקר בהשלמת נוהל הקרב למבצעים הנוספים בערים הפלסטיניות. משימת חטיבת ירושלים הורחבה, והוטל עליה להשתלט על בית לחם. הרעיון החטיבתי שהתגבש במהלך היום היה לתקוף את העיר מארבעה כיוונים במקביל לכיתור מתחם כנסיית המולד, במטרה לתעל את החמושים לעבר מרכז העיר (רובע הפאוורה) מבלי שיוכלו להיכנס למתחם הכנסייה, ואז ליזום קרב הכרעה ברובע.[58] מבחינת כוחות ומשימות: גדוד 9207 מתוגבר במחלקת טנקים יתקוף את העיר ממערב, ינוע מכיוון אל־חידר, יבודד את מחנה הפליטים דהיישה, יכבוש את שכונת דוחה, גבעת המסרק והארמון (בית המגורים של ערפאת בעיר) ויתייצב בשטח שולט על מרכז העיר. גדוד 7007 מתוגבר במחלקת טנקים יתקוף מצפון־מערב, יכבוש את בית ג׳אלא, יכתר את מחנה הפליטים אל־עזה ומתחם האוניברסיטה ויאיים על מרכז העיר מצפון. פלוגה מגדוד השריון 445 מתוגברת בפלוגת חי״ר תיכנס לעיר דרך הר חומה ובית סאחור ותאיים מכיוון צפון־מזרח על מרכז העיר.

56 מזכירות צבאית, ״שיחת טלפון ראה"מ – רמטכ"ל״, 30.3.2002, 21:30.

57 שם.

58 חטיבת ירושלים, ״פקודת מבצע 'שחף בשחקים'״, 30.3.2002.

גדוד השריון 195 מתוגבר בפלוגת חי״ר ישתלט על שטחים שולטים בשכונת ג׳בל מולאח ויאיים מדרום על מרכז העיר. גדוד הסיור יכתר את העיירה בית סאחור. יחידה 5101 (שלדג) תחדור למרכז העיר באופן חשאי ותמנע כניסה של חמושים למתחם כנסיית המולד. השלב השני יהיה השלמת ההשתלטות על רובע הפאוורה, כשגדוד 8119 יצטרף ללחימה ויכבוש את הרצועה הדרומית של הרובע, גדוד 9207 יכבוש את הרצועה האמצעית וגדוד 7007 יכבוש את הרצועה הצפונית.[59] שעת ה־״ש״ לתחילת המבצע הייתה חצות הלילה של 1-2 באפריל.

מבנה סד"כ של אוגדה 720.

59 לטענת מפקדי הגדודים, מסיבה לא ברורה הם לא הבינו שמשימת ההמשך שלהם היא השתלטות על רובע הפאוורה. גם ביום שני בלילה, ערב המבצע, לא הוכנה כראוי התוכנית לתנועת שלושת הגדודים במקביל ברובע. ראיון עם סא"ל (מיל') יוסי בן הרוש, מג"ד 9207, יולי 2002; ראיון עם סא"ל (מיל') רמי מגנזי, מג"ד 7007, 10.6.2002.

התוכנית האוגדתית של אוגדה 98 עודכנה בעקבות גריעת חטיבה 130 מהסד״כ.[60] בחטיבה 623 המשיכו בנוהל הקרב ובאישור תוכניות פרטני לגדודים במקביל לאימון הכוחות במתקן אדם.[61] חטיבה 828 הוציאה פקודת מבצע להשתלטות על קלקיליה.[62] כיוון שהחטיבה הייתה מוקטנת (גדוד 17, גדוד 450 וגדוד 196 מחטיבה 460), התוכנית הייתה לבנות שני צוותי קרב גדודיים (צק״ג) והטנקים מגדוד 196 יתגברו כל אחד מהצק״גים. גדוד 17 ישתלט על שכונת דאוד וגדוד 450 על השטח המערבי של העיר. במהלך היום בוצע סיור מפקדים, והוחל בנוהל קרב ברמה הגדודית.

מפקד אוגדה 340 ומפקד חטיבה 5 הציגו למפקד הפיקוד את התוכנית לפעול בעוצמה רבה כבר בתחילת הקרב על ידי ירי לתוך מבנים ריקים בתוך מחנה הפליטים, בידודו מהעיר וביתורו לארבעה חלקים באמצעות שימוש בציוד הנדסי לפתיחת צירים ונתיבים.[63] איתן דחה הצעה זו והנחה לפעול בהתאם לתורת הלחימה (תו״ל) שהתגבשה בחודשים האחרונים, כיתור והתקפה בו־זמניים מאגפים שונים. לכן חזרו בחטיבה 5 על הרעיון שחטיבת גולני יישמה במבצע ״רוח סתיו 3״ - כניסה למחנה הפליטים מהצד הגבוה (דרום). תוכנית זו התקבלה, ומפקד החטיבה הציג לפני קציני המטה ולפני מפקדי הגדודים 7020 ו־8110 את עיקרי התוכנית המעודכנת.

---

60 אוגדה 98-אג"ם, ״'חומת מגן' רעיון מבצעי ועיקרי תוכנית אוגדה 98״, 30.3.2002, 18:41.

61 ״פקמ"ב 'חומת מגן' טול כרם – גדוד 7063״, 30.3.2002, 20:02; ראיון עם סא"ל (מיל') דוד דהן – מג"ד 8150 חטיבה 623, 18.4.2002; ראיון עם סא"ל (מיל') אהד תירוש דהן – מג"ד 9264 חטיבה 623, 22.4.2002.

62 חטיבה 828, ״פקמ"ב 'חומת מגן 4'״, 30.3.2002, 01:00.

63 הדבר עולה מסטנוגרמה של תחקיר פנימי שנעשה לאחר הקרב וממחיש את הפערים בהבנות של כל אחד מהמשתתפים בו (״תחקיר קרבות במ.פ ג'נין בחומת מגן בראשות מפקד פקמ"ז״, 30 ביולי 2002). יש לציין שלא נמצא תיעוד מקורי של אישור התוכניות אצל מפקד הפיקוד. כך עולה מדברים שאמרו השניים לאחר הקרב: ״הרעיון שלי היה, אמרתי שאני רוצה שני D9 לחצות את המחנה עם תחילת הלחימה [...] קודם כל לכתר על מנת ליצור מצב שאף אחד לא בורח החוצה [...] לחצות את המחנה לחצאים ואפילו לרבעים ולטפל רובע רובע״. ריאיון עם מפקד חטיבה 5, אל"ם יהודה [דידי] ידידיה״, 24 באפריל 2002. טענה דומה העלה מפקד האוגדה ריאיון עם מפקד אוגדה 340, תא"ל אייל שליין, 9 במאי 2002, עמ' 88–89).
מצוטט אצל: רועי ביסמוט, **ניתוח לחימת גדוד 8110 במחנה הפליטים ג'נין במהלך מבצע ״חומת מגן״ לאור עקרונות ההתקפה ומאפייני השטח הבנוי**, עבודת חניך במלט"ק, 2010. מח"ט 5 נלחם בביירות במלחמת לבנון הראשונה, ועל סמך ניסיונו האישי העיד בריאיון לאחר הקרב: ״בביירות לא הולכים עם יד אחת קשורה מאחורה. הלכו עם תומ"ת [תותח מתנייע]. אבל אני אגיד לך שפה, הוראות הפתיחה באש הראשונות היו [...] ירי [אש] כבדה זה באישור מג"ד ובסכנה״; ובהמשך: ״אני ביקשתי, תן לי לירות כבדה, שטחים פתוחים לבתים ריקים, רציתי לתת להם את ההרגשה שיש כאן משוגע״. ריאיון עם מפקד חטיבה 5, אל"ם [במיל'] יהודה [דידי] ידידיה, 24.4.2002, עמ' 35.

משימת חטיבה 656, שכללה את גדודי הטנקים 398 ו־452 וגדוד ההנדסה 710, הייתה השתלטות על העיר ג'נין. גדוד 398 העביר פלוגת טנקים אחת לחטיבה 5 ופלוגה נוספת לגדחה"ן, ונותר עם פלוגת שריון ופלוגת חרמ"ש. התוכנית שהתגבשה במהלך היום הייתה להיכנס לעיר מדרום (גדוד 452) וממזרח (גדחה"ן) תוך הטעיה מכיוון צפון (גדוד 398).[64]

באותו יום הפכה החזית הצפונית לפעילה. בשעה 13:30 נורו במשך כשעה כ־20 טילים ועשרות פצצות מרגמה לעבר מוצבי צה"ל בהר דב. בתגובה, תקף חיל האוויר יעדי חזבאללה באזור.

באותם ימים, מחבלים מתאבדים המשיכו לחדור לשטח ישראל. במהלך שבת (30 במארס) התפוצץ מחבל מתאבד בכניסה לבית קפה בתל אביב, אזרחית אחת נהרגה ו־25 נפצעו. באותו יום נהרג לוחם מג"ב בבאקה אל־ע'רבייה במהלך חילופי אש עם שני מחבלים מתאבדים.

64 "תחקיר מסכם גדוד 452 בחומת מגן", מצגת, ללא תאריך.

ביום ראשון אחר הצהריים אירע פיגוע רב־נפגעים בחיפה. מחבל מתאבד התפוצץ במסעדת מצה במרכז העיר, הרג 16 אזרחים ופצע 31 (אזרח נוסף נפטר מפצעיו כעבור שבע שנים). באותו יום התפוצץ מחבל מתאבד נוסף סמוך לתחנת מגן דוד אדום באפרת, ושני אזרחים נפצעו. אירועים אלו האיצו את כניסת צה"ל לערים הגדולות.

פרק ב
הכניסה לערים הגדולות
(31 במארס – 10 באפריל 2002)

31 במארס (יום ראשון)

הכניסה לטול כרם ולקלקיליה

בעקבות הפיגוע בחיפה נדרשו החטיבות 828 ו־623 לזרז את נוהל הקרב ולהיכנס ללחימה בערים בקו התפר כבר באותו יום.[1] בשעה 19:00 החלו הטנקים המסופחים לחטיבה 828 להתקדם לעבר קלקיליה ונכנסו לעיר סמוך לחצות. מרבית חילופי האש היו בגזרת גדוד 196. כוח מגדוד 450 נכנס לבניין משרד הפנים בעיר, שהיה ממולכד; בפיצוץ נפצע קשה לוחם ושבעה נפצעו קל. עד לשעות הבוקר של יום שני הושגה שליטה על קלקיליה והכוחות החלו לסרוק את המבנים החשודים. בקפ״ק 2 חטיבתי של חטיבה 623 קבע המח״ט שההשתלטות על טול כרם תסתיים ביום שני בשעה 19:00.[2] במהלך שעות הערב התחיל השלב הראשון של המבצע: פלוגת החי״ר שסופחה לגדוד השריון 8227 השתלטה על שוויכה, גדוד השריון החל להתמקם על רכס שוויכה מצפון לטול כרם, וגדוד 9264 מתוגבר בפלוגת שריון נע מדרום, דרך שער אפרים, לפאתי העיר.[3] במרחב הכפרי, פשט גדוד 90 על עזון שבגזרת אפרים.

1 ״ביום ראשון היה פיגוע [מסעדת מצה בחיפה] [...] אני מקבל שאלה, תגיד יוסי [בכר, מח"ט 623] אתה יכול הלילה? עניתי, הלילה אני יכול רק חלק. [האוגדה ענתה:] תעשה מה שאתה יכול הלילה״. (ראיון עם מח"ט 623, אל"ם יוסי בכר, 5.5.2002). ״בסביבות 20:30 המח"ט (יוסי בכר) מודיע על הקדמה של 24 שעות [...] הטנקים לא מוכנים, לא עשו טיפול לפני תנועה, הפלוגות לא יודעות את משימותיהן [...] הלחץ מגיע מהאוגדה, בעקבות הפיגוע במצה, מגיעים טלפונים של לחץ מאוד כבד להיכנס. טלפון אחרי טלפון. [...] אני מגלה שזה לא מתאים לנו. בתיאום עם המח"ט דחינו את היציאה מחצות ל־04:00 בבוקר כשהכוחות יהיו מוכנים״. ראיון עם מג"ד 8227 סא"ל [מיל'] איל דותן, 6.5.2002.

2 ראיון עם מג"ד 9264 סא"ל (מיל') אוהד תירוש, 22.4.2002.

3 ״יש אישור להיכנס לטו"כ הלילה. לתפוס עמדות בפאתים. צריך לבדוק אם יש רצון ויכולת״. ״יומן חמ"ל מפקדת פקמ"ז״, 31.3.2002, 23:35.

הרמטכ"ל מבקר במפקדת חטיבה 623 ביד חנה. מימין: מפקד אוגדה 98 טל רוסו, מח"ט 623 יוסי בכר והרמטכ"ל שאול מופז.

נוהל הקרב להשתלטות על שכם

במקביל להתחלת המבצעים בערי קו התפר, המשיכו בפיקוד ובאוגדות בתכנון המבצעים האחרים בערים הפלסטיניות. העברת האחריות על המבצע בשכם לאוגדת איו״ש אפשרה גמישות רבה יותר בהפעלת הכוח. לרשות האוגדה עמדו באותו יום שתי חטיבת סדירות מוקטנות (גולני ונח״ל) וחטיבת הצנחנים בשלמותה. מפקד האוגדה החליט שלאור השלמת המשימה ברמאללה, ניתן לצמצם את הסד״כ בעיר ולהסיט את צק״ח גולני לשכם. לשם כך הוחלט בבוקר להרחיב את אחריותה של חטיבה 500 גם למוקטעה ברמאללה, שהייתה באחריות צק״ח גולני. ברמאללה פעלו גדוד דוכיפת, בפיקוד ארז וינר, וגדוד השריון 433, בפיקוד אבי פרסטנפלד, ובמוקטעה שתי פלוגות מאגוז, מתוגברות בארבעה טנקים, בכוח הנדסי ובכוח מג״ב.[4]

4 חטיבה 500, ״סיכום מבצע 'חומת מגן' – חטיבה 500״, מצגת, ללא תאריך.

בשעות הבוקר המוקדמות של יום ראשון (31 במארס) הפיצה אוגדת איו״ש פקודה לכיבוש שכם (״חומת מגן 5״). כמו במקרה של רמאללה, גם במקרה זה ניסח מפקד האוגדה את המטרה במונחי הכרעה: ״מפקדת איו״ש **תכריע** את מוקד יצוא הפח״ע בשומרון על מנת **לנטרל** את יעילותו ויכולותיו״.[5] התוכנית האוגדתית כללה שלושה מאמצים: חטיבה 35 מתוגברת בשתי פלוגות שריון תשתלט על מרכז העיר והקסבה; צק״ח גולני מוקטן, מתוגבר בגדוד שריון מוקטן, ישתלט על החלק המערבי של העיר; וצח״ם יפתח ינתק ויבודד את חלקה המזרחי ואת מחנות הפליטים (בלאטה והעסכרים) ממרכז העיר. צח״ם 933, שפעל באותו זמן ברמאללה, הוגדר עתודה אוגדתית. חטיבת הצנחנים, שהייתה בשלבי ריכוז כוחות, התחילה באותו יום את נוהל הקרב וערכה קבוצת תכנון חטיבתית והצגה ראשונית של התוכניות הגדודיות. לגבי צח״ם גולני, נעשה שינוי נוסף בציוות הכוחות, ובמקום שהגדס״ר יתגבר את חטיבה 5 במחנה הפליטים ג׳נין, נשלח גדוד 51 בהרכב של שתי פלוגות לגזרת אוגדה 340.[6] לאחר שינויים אלו, הוריד מפקד החטיבה פקודה לגדודים במסגרת קפ״ק 1.[7]

נוהל הקרב להשתלטות על בית לחם

מפקד פיקוד המרכז אישר את תוכנית חטיבת ירושלים למבצע בבית לחם.[8] האלוף הסביר שמסד״כ החטיבה נגרע גדוד אחד, משום שיש צורך בעיבוי ההגנה על קו התפר. לגבי הפעולה בעיר, הוא ציין שיש להיזהר מפגיעה באתרים נוצריים רגישים, ולכן ״יש להימנע ככל האפשר משימוש ברק״מ באזור האתרים הרגישים בדגש על כנסיית המולד תוך שימוש בצלפים וקלעים״. כמו כן, הוא הזהיר: ״הנחת היסוד היא כי מבוקשים ינסו למצוא נקודות מסתור באתרים קדושים ובכלל זה כנסיית המולד ולכן יש לסגור את הכנסייה סגירה היקפית על ידי כוחות מיוחדים״. הוא ציין שיש להתייחס לשכונת פראווה שבנויה בצפיפות כאל מחנה פליטים, ולכן לנקוט את השלבים הבאים: כריזה, ניהול משא ומתן לכניעה, מעצרים והקצאת כוח מפיקוד העורף לסיוע במעבר בין הקירות.[9] לגבי המשך הפעולה במרחב,

5 אוגדת איו"ש-אג"ם, ״פקמ"ב 'חומת מגן 5' – פקודה מס' 1״, 31.3.2002. 04:00. ההדגשות במקור.

6 ״יומן מבצעים חמ"ל פיקוד המרכז״, 31.3.2002, 15:00.

7 ״סיכום חומת מגן 5 – שכם. חטיבת גולני״, מצגת, ללא תאריך.

8 פקמ"ז, ״א.ת למבצע 'חומת מגן 6' – סיכום אלוף״, 31.3.2002.

9 בסופו של דבר, התברר שהקירות בבית לחם עשויים מאבן ולא ניתן לפרוץ בהם פרצות בקלות.

הדגיש מפקד הפיקוד את הצורך לשמור על רציפות והמשכיות, לפעול במרחב הכפרי של בית לחם (ארטאס, עבידיה, בית סאחור ודהיישה) לכיוון הפריפריה של חברון. מתוך רצון לבצע את נוהל הקרב טוב יותר, הוחלט לדחות את המבצע ב־24 שעות, לליל 2 באפריל.

הנחיית הדרג המדיני

בשעות הערב של 31 במארס, הציג הרמטכ"ל לקבינט המדיני־ביטחוני את התוכנית להמשך המבצע.[10] לאחר שראש הממשלה דחה את הצעת הרמטכ"ל לנצל את הפיגוע בחיפה לגירוש ערפאת, אישר הדרג המדיני מחדש את בידודו במוקטעה.[11] החלטה הקבינט הותירה על כנה את מטרת המבצע:

הכרעת תשתיות הטרור באמצעות:

1. **השתלטות על שטחי A על מנת להקל על הגעתנו לטרוריסטים, מפקדות ומתקנים.**
2. **ביצוע מעצרים של כלל הגורמים הקשורים בטרור (ארגוני הטרור כוללים גם ארגונים של הרש"פ המעורבים בטרור על פי רשימות אמ"ן – שב"כ).**
3. **איסוף נשק ופגיעה בתשתיות ייצור הנשק ושרשרת הברחת הנשק.**

כפי שניתן לראות, שוב נמנע הדרג המדיני בכוונה מאמירה ברורה לגבי מעמדה ועתידה של הרשות הפלסטינית. לגבי צורת הפעולה, אישר הקבינט את רעיון הפעולה במקביל ובעוצמה גדולה ושמירה על מוכנות להידרדרות בגבול הצפון; ולגבי ההיבט האזרחי הפלסטיני: "צה"ל בפעולתו יעשה הכל כדי להימנע מפגיעה באוכלוסייה אזרחית חפה מפשע. צה"ל ימשיך לדאוג לצרכי האוכלוסייה".

בחזית לבנון נמשך הירי והתרחב לגזרה המערבית. סמוך לחצות נורו שני טילי נ"ט לעבר מוצב לבנה וצה"ל הגיב בירי ארטילרי לעבר מקורות הירי.

---

10 המזכירות הצבאית, "קבינט מדיני־ביטחוני – סיכום דיון", 31.3.2002.

11 שעות לאחר הפיגוע בחיפה, הגיע ראש הממשלה לביקור במפקדת אוגדה 98. בשעה שהם התארגנו למסיבת עיתונאים מאולתרת, נשמע הרמטכ"ל לוחש לראש הממשלה: "אריק, צריך להעיף אותו [ערפאת], נצל את ההזדמנות עכשיו, לא תהיה הזדמנות אחרת". מצוטט מתוך הסדרה **מלחמה על הבית** ערוץ כאן חדשות, דקה 8:50-9:00.
בסיכום ישיבת הקבינט נכתב: "מניעת תפקודו כמנהיג על ידי בידודו המוחלט. מניעת יכולתו להתקשר החוצה, מניעת כל ראיונות עיתונאים, מניעת מגע עם גורמים זרים וראשי הרשות הפלשתינית".

1 באפריל (יום שני)

הפעילות המבצעית בטול כרם, קלקיליה ומרחב רמאללה

במהלך יום שני השלימה חטיבה 623 את ההשתלטות על טול כרם. גדוד 8150 השתלט על מחנה הפליטים נור א־שמס והעיירה איכתאבא. בשעות הלילה נכנס גדוד 7063 למחנה הפליטים טול כרם והשתלט עליו ללא התנגדות.[12] כוחות של יחידות הסיור של החטיבה ושל האוגדה התפרסו במרחב למנוע נסיגת חמושים מהעיר למרחב הכפרי, מהלך שהיה לטענת המח"ט בבחינת "מעט מדי ומאוחר מדי". גדוד 90 פשט על א־דיוק (גזרת אפרים), עצר מבוקשים ואסף אמל"ח. ברמאללה, החליפה חטיבת המילואים 408 את חטיבה 933. אחר הצהריים נורתה אש מנשק קל לעבר חיילים מגדוד 94 בכיכר מנרה. שמונה נפצעו, מהם קצין שנפצע באורח קשה.

סיום נוהל הקרב להשתלטות על בית לחם

באוגדות ובחטיבות המשיכו באותו יום בנוהל הקרב. בחטיבת ירושלים השלימו את ההכנות לפעולה בבית לחם שתוכננה להתחיל בלילה. במהלך ביקורו באוגדה, אישר הרמטכ"ל מופז את התוכנית החטיבתית וקבע שהמטרה העיקרית של המבצע היא "לפגוע בתשתית הטרור ולמנוע יציאת מתאבדים מבית לחם לירושלים", והדגיש: "אנחנו הולכים להילחם בטרור ולא באוכלוסייה הפלסטינית, לא בחפים מפשע".[13] מתוך הבנה שהצלחת המבצע תלויה בבידוד מתחם כנסיית המולד, הנחה הרמטכ"ל שבנוסף ליחידת שלדג גם כוח מהימ"ם יסייע בכיתור המתחם. בשעות הצהריים החלו כוחות מחטיבת ירושלים בתנועה לעבר שטחי כינוס. חייל צה"ל מגדחה"ן 720 נהרג מירי מכיוון בית סאחור לעבר שטחי הכינוס של הגדוד סמוך לשכונת הר חומה בירושלים.

במסגרת ביקורו באוגדה 720 חזר הרמטכ"ל על החשש מהסלמה בגזרת חברון: "אם בחברון תהיה התפרצות, היא יכולה להיות קשה מאוד, זו העיר הכי קשה שיש לנו". לכן הנחה להשתלט על השכונות השולטות על היישוב היהודי בעיר, להגביר את הפעילות בדרום הר חברון ולאורך קו התפר ולהשלים את תוכנית ההשתלטות על העיר עד לסוף השבוע הקרוב.

12 ראיון עם סא"ל (מיל') שמעון אמיר – מג"ד 7063, 22.4.2002.

13 מפ"ע, "ביקור הרמטכ"ל באוגדה 720 – סיכום", 1.4.2002; מפ"ע, "ביקור בחטיבה '720'", 1.4.2002.

המשך נוהל הקרב להשתלטות על שכם

אוגדת איו"ש שינתה במהלך הלילה את הרעיון המבצעי למבצע בשכם, והוא נוסח כך:

> **לתקוף בו זמנית באמצעות רק"מ ממספר רב של כיוונים תוך יצירת א־סימטריה ברורה בין כוחות צה"ל לגורמי הכח בעיר כל זאת תוך הנעת מס' מאמצים רגליים להשתלטות על שטחי מפתח ע"מ [על מנת] לאפשר לגורמי הטרור וגורמי הכח הפלשתיניים להתרכז בקסבה ולנהל בה את הקרב העיקרי. במקביל לבודד ולכתר את מחנות הפליטים ולטפל בהם בשלב הבא תוך ריכוז מאמץ נדרש.**[14]

הביטוי המעשי לשינוי ברעיון היה הוספת צק"ח גולני למאמץ כיתור הקסבה וחלוקת האחריות על מרחב הקסבה בין צק"ח גולני לחטיבת הצנחנים. בשעה 19:00 אישר מפקד הפיקוד את התוכנית האוגדתית לשכם.[15] בראייתו, שכם היא העיר הבעייתית ביותר במבצע, ולכן יש להיכנס אליה בעוצמה הגדולה ביותר כדי להכריע אותה ולשבור את ההתנגדות.

על מנת לגרום לחמושים ולמבוקשים להתרכז בשכם, הנחה מפקד האוגדה את מח"ט שומרון לפעול במרחב הכפרי סביבה, כדי שהחמושים במרחב ייסוגו אל העיר, ובמקביל להפיץ ידיעות שצה"ל אינו מתכוון להיכנס אליה מחשש לנפגעים.[16]

החטיבות התאימו את התוכניות החטיבתיות לרעיון המבצעי החדש. תוכנית צק"ח גולני הייתה לתקוף את מזרח העיר משלושה כיוונים עם חי"ר ושריון:[17] הגדס"ר ינוע רגלית מצפון, גדוד 12 ינוע על גבי אכזריות מדרום־מזרח, וגדוד השריון 82 ייכנס לעיר ממערב. לאחר ההשתלטות על מזרח העיר, תכותר הקסבה ויתחיל השלב השני - ההשתלטות על הקסבה עצמה. תוכנית צק"ח 35 הייתה לתקוף את הגזרה משלושה כיוונים: גדוד 101 מתוגבר בפלחה"ן ישתלט על מרחב רפידיה, גדוד 890

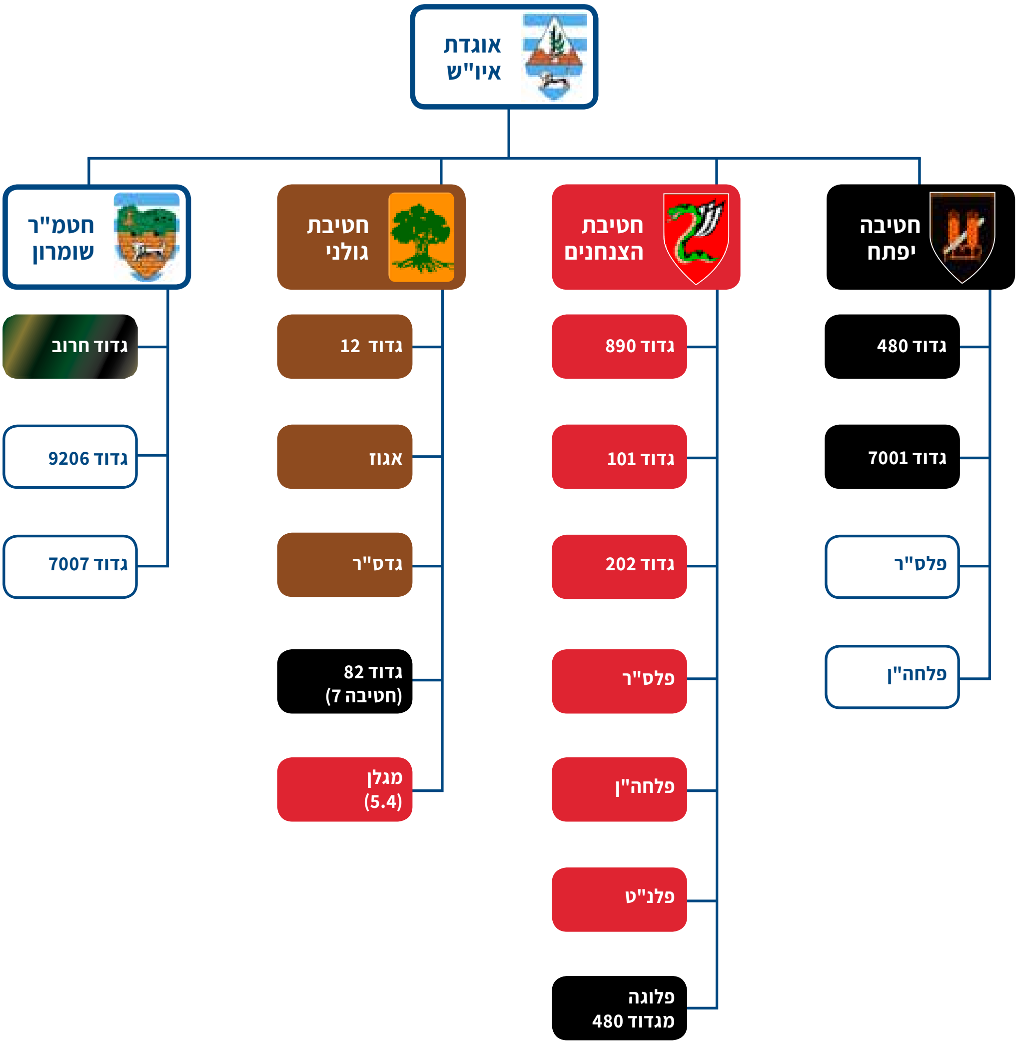
14 אוגדת איו"ש-אג"ם, "פקמ"ב 'חומת מגן 5' – פקודה מס' 1", 1.4.2002, 16:30.

15 פקמ"ז, "א.ת 'חומת מגן 5' – שכם", 1.4.2002, 01:00.

16 ראיון עם אלוף (מיל') יצחק [ג'רי] גרשון. 20.1.2022.

17 חטיבת גולני, "סיכום חומת מגן 5 – שכם – חטיבת גולני", מצגת, ללא תאריך.

מבנה סד"כ למבצע בשכם.

מתוגבר בפלנ״ט יכתר את הקסבה מצפון, וגדוד 202 מתוגבר בפלוגת טנקים תכתר אותה מדרום.[18] צח״ם יפתח התחלק לשני צק״גים. משימתו של צק״ג 480 הייתה כיתור מחנות הפליטים עסכר חדש ועסכר ישן ולהגיע עד מסאכן א־שעבייה מצפון־מערב לעיר.[19] משימת צק״ג 7001 הייתה לעבור דרך שכונת הפקידים, לכתר את מחנה הפליטים בלאטה ולהשתלט על קבר יוסף.[20] באותו יום הציג מח״ט 35 תוכניות למפקד האוגדה וערך קפ״ק 2 חטיבתי.

הצגת תוכנית חטיבה 35 לרמטכ"ל.
משמאל לימין: מח"ט 35 אביב כוכבי, מג"ד 202 רוני נומה, מג"ד 101 דוד בלומנפלד,
רח"ט תוה"ד גרשון הכהן, סמח"ט 35 יהודה יוחננוף. סמוך למצלמה: הרמטכ"ל שאול מופז.
צילום: עופר יצחק, לשכת העיתונות הממשלתית

18 חטיבה 35, ״פקודת מבצע 'סדר מחייב' – פקודה מס' 1״, 31.3.2002, 12:00.

19 הצק"ג כלל: פלוגת טנקים, פלוגת חרמ"ש, תגבור של פלוגה מגדוד 202 ואת הפלחה"ן והפלס"ר החטיבתיים.

20 הצק"ג כלל: שלוש פלוגות טנקים ופלוגה מגדוד 890.

שינוי התוכנית להשתלטות על מחנה הפליטים ג'נין

חטיבה 5 השלימה את נוהל הקרב לג'נין וערכה תצפית מפקדים במחסום סאלם. מפקד אוגדה 340, אייל שליין, דחה את התוכנית לתנועה רכובה של החטיבה כולה ממחסום סאלם ועד לגבעת האנטנות, בנימוק שהדבר עלול ליצור עומס על הצירים ולחריגה מלוחות הזמנים. נוסף על כך, העריך מפקד האוגדה שהגעת חלק מהכוח רגלית בשעות הלילה, בערפל ובגשם, עדיפה כי היא תפתיע את האויב. מח"ט 5 החליט שגדוד 7020 ינוע רגלית מכפר דאן לגבעת האנטנות, ואילו הגדודים 8110 ו־51 ינועו על גבי רק"ם.

המבצע בביתוניא

כהמשך למבצע ברמאללה, הוחלט לפעול נגד מתחם הביטחון המסכל בביתוניא. ההחלטה התקבלה על בסיס מידע מודיעיני, לפיו כ־25 מבוקשים בכירים נמלטו מרמאללה למתחם, ומוסתרת בו גם כמות רבה של אמל"ח. מפקד הפיקוד אישר את תוכנית חטיבה 933 למבצע.[21] הרעיון המבצעי היה הפעלת לחץ הולך וגובר (ירי מנשק קל, מסוקי קרב וטנקים על מבנים ריקים) על החמושים במתחם, במטרה לגרום להם להיכנע מבלי לפרוץ לתוך המתחם. מפקד הפיקוד אישר את התוכנית אך התנה את המעבר משלב לשלב באישור אג"ם הפיקוד, והדגיש שאין לראות באנשי הביטחון המסכל אויב, ולכן "אם אנשי הבמ"ס יסגירו את עצמם ויצאו מהמבנה, יש לרכז אותם בצורה מכובדת ולאחר תשאול קצר לשחררם, אם הם לא דרושי שב"כ".[22]

עיצוב וחשיבה בפיקוד המרכז

בצד ניהול המערכה וההכנות לקראת השלב המרכזי של המבצע בשכם ובג'נין, התפנתה צמרת פיקוד המרכז לדיון לבירור המסגרת האסטרטגית של המבצע.[23] המשתתפים בדיון הסכימו שהנחיות הדרג המדיני משקפות את התפיסה "רוצים את המבוקשים ולא את הרשות", והאתגר המבצעי הוא כיצד לממש אותה כשאין מודיעין איכותי על מקום המבוקשים.

21 פקמ"ז, "א.ת 'מבצע וירטואלי' – סיכום אלוף הפיקוד", 1.4.2002; פקמ"ז, "מבצע 'מבצע וירטואלי' – פקודה", 1.4.2002.

22 שם.

23 פקמ"ז, "תמ"ם", 1.4.2002, 09:10.

רוח הדברים בדיון הייתה שבשלב זה לא ניתן להצביע על הישגים אסטרטגיים של המבצע:

> **מוטטנו את מערכת היחסים [של הרש"פ] עם ישראל [...] מוטטנו את היכולת השלטונית של הרש"פ [...] המנגנונים המסכלים צריכים להתחיל כיום מאפס [...] יש היטשטשות מוחלטת של הטרור בכללי עשה ואל תעשה [...] חזית עממית עובדת עם חמאס [...] ישראל שברה את הכלים ולכן ניתן לעשות הכל. לא פגענו בידע לייצא טרור [...] באירועי 1995-96 הורדת [חיסול] המהנדסים המרכזיים דיכאה את הטרור [...] התרחבות הטרור גבוהה מיכולתנו לטפל בו [...] ערפאת הופך להיות מיתוס בחייו [...] כל עוד שערפאת חי פוליטית, לא נוכל ליצור שינוי מהותי.**[24]

לפיכך, המסקנה הייתה: "ללא שינוי בדירקטיבה [המדינית], התכלית שאנו יכולים להשיג במבצע הנוכחי תרע את מצבנו ואנו עשויים לחזור אחורה כשבצד השני לא יהיה לנו עם מי לדבר. נדרש לתת מצד אחד את מה שנתנו קודם: הגנה על הצירים, ההתיישבות, למנוע זליגת טרור ומצד שני לא יהיה גורם לדבר איתו". מתוך הבנה ש"שעון החול המדיני התחיל לתקתק והתערבות בין לאומית בפתח, יש לבחון כיצד אנו כצבא נראה בשלב הבא של המערכה". החלופות שעלו בדיון היו שתיים: כיבוש השטח מחדש ואז "נאלץ להגיע לשליטה בשטח ולהפעיל ממשל, ממשל צבאי מלא או מרכיבים של ממשל"; והיפרדות חד־צדדית: "הזדמנות אסטרטגית יכולה להיות קשורה בהפרדה. המאמץ הלאומי צריך להתכנס ליצירת משהו אחר. כמו גיוס משאבים לאומיים ברמה אחרת: יצירת מכשול, פיתוח חומת מגן אמיתית". בעיני המשתתפים בדיון, בהינתן הדירקטיבה המדינית הנוכחית החלופה ההולמת היא: "הפרדה ביטחונית כמו גדר שלא ניתן לעבור אותה, כמו בניית עשר פלוגות מג"ב [...] לשנות תפיסה מבצעית טקטית, הגנה טובה יותר על הישובים".

המוטיבציה והיכולת של ארגוני הטרור להוציא פיגועים בשטח ישראל נמשכה. בשעות הערב נהרג שוטר בירושלים מפיצוץ מכונית תופת. בלילה שבין יום שני לשלישי (1-2 באפריל) חדר מחבל לרם־און, מצפון לג'נין, וירה לעבר בית ביישוב. באירוע לא היו נפגעים, וכעבור מספר שעות הרגו כוחות הביטחון את המחבל.

24 שם. בסטנוגרמות של דיונים אלו אין זיהוי של הדוברים.

2 באפריל (יום שלישי)

הדיונים במטכ"ל והחלטות הרמטכ"ל

ביום שלישי החל המהלך העיקרי של מבצע "חומת מגן", ופעילות צה"ל התרחבה לערים בית לחם, שכם וג'נין. עליית המדרגה בהיקף הפעילות השתקפה בפקודה המטכ"לית המעודכנת. בפקודה השתנה סדר הסעיפים בתכלית האסטרטגית: סעיף א' בפקודה הקודמת, שהתייחס לבידוד ערפאת, הפך לסעיף ד', והסעיפים ב' ו־ג' שתיארו את ההשתלטות על השטח והפגיעה בתשתיות הטרור - עלו מדרגה בסדר החשיבות. כמו כן, במקום "נטרול תשתית הטרור" נעשה שימוש בביטוי "פגיעה קשה בתשתית הטרור".[25] לקראת המהלכים בשכם ובג'נין, השתנו גם הנושאים שבהם דנו במטכ"ל מנושאים שנגעו בעיצוב המערכה (תכלית אסטרטגית, גבולות המערכה וגיבוש רעיון מערכתי) לשיח על פערים אפשריים בין הנחות היסוד בעת שגובש הרעיון הכללי של המבצע לבין ההתפתחויות האחרונות במערכת הבין־לאומית והאזורית ובשדה הקרב.[26] לדוגמה, ממד הזמן של המבצע היה לדומיננטי בדיוני המטכ"ל. ערב המבצע קבע הרמטכ"ל כי נדרש פרק זמן של חודש-חודשיים כדי למצות את המהלך הצבאי.

---

25 עתה הוגדרה התכלית האסטרטגית כלהלן:
"עיצוב מציאות ביטחונית אחרת, הנוחה יותר לישראל, באמצעות:
1. פגיעה קשה בתשתיות הטרור וגורמי הכוח הנוטלים חלק בטרור ובעימות.
2. השתלטות נרחבת על שטחים כדי לאפשר פעילות נגד תשתית הטרור.
3. חיזוק ההגנה על היישובים ועורקי החיים.
4. בידוד ערפאת בשלב זה וצמצום השפעתו.
כל זאת תוך:
5. הימנעות מהידרדרות אזורית.
6. הימנעות ממשבר ביחסים עם ארה"ב והזירה הבינלאומית.
7. יצירת תנאים טובים יותר להמשך".
המשימה הוגדרה עתה כלהלן: "צה"ל ימשיך ביצירת לחץ צבאי על הרשות הפלסטינית ובכיריה, תוך המשך כיתור ובידוד המוקטעה, ללא פגיעה ביו"ר הרשות; ישתלט על הערים המרכזיות וכפרים במרחב איו"ש, יעצור מבוקשים, יפגע בארגוני הטרור ובתשתיתם, ישלים גיוס מערך המילואים ויפעל גם באזח"ע; ייערך להתגברות הטרור ולהסלמה בגזרה הצפונית, תוך הגנה על היישובים ועורקי החיים, עיבוי מערך התפר, מניעה וסיכול טרור בשטחי יש"ע ועורף המדינה". מטכ"ל-אמ"ץ: מבצע "סדר מחייב" – פקודה מס' 5, 2.4.2002 20:00; מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 2.4.02, 07:30-08:25.

26 מבוסס על: אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "רישומים של צוות סיקור המצפ"ה", 2.4.2002 07:30; אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "רישומים של צוות סיקור מפקדת פקמ"ז", 2.4.2002, 07:30; מפ"ע, "עדכון תמונת מצב במצפ"ה – דברי הרמטכ"ל", 2.4.2002; מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 2.4.2002, 16:30.

כעת ציין רח"ט המחקר שלהערכתו "יש עדיין 'חולי' בשעון החול המדיני", אך הזהיר שככל שפעילות צה"ל "תיתפס כמאיימת להביא להסלמה אזורית, הזמן ילך ויאזל".[27] ראש אמ"ץ חזר על דברי הרמטכ"ל, שלשם הגעה להישגים הנדרשים (מעצר ופגיעה במבוקשים, בשרשרת הייצור והשילוח ואיסוף האמל"ח) נדרש "דפוס פעולה שמותנה בזמן. הזמן מותנה בהסברה נכונה והשתקפות בתקשורת", ולכן יש לעשות כל מאמץ לשמור על הלגיטימציה לפעולה.[28] סגן הרמטכ"ל הסכים לדבריו והצביע על בית לחם כמקום הטומן בחובו סכנה בהיבט הלגיטימציה, ולכן יש להזים כל האשמה פלסטינית על פגיעה באזרחים או באתר דתי בעיר.

בעקבות מפגשים עם היחידות בשטח שררה במטכ"ל התחושה שמפקדי השדה אינם מבינים כי ההישג הנדרש מהם אינו כיבוש שטח, אלא איסוף אמל"ח ולכידת מבוקשים. סגן הרמטכ"ל, למשל, ציין שלהתרשמותו אין מודעות בקרב הכוחות לגבי חשיבות איסוף האמל"ח, ולכן יש להוציא הנחיה מפורשת שזהו חלק מההישג הנדרש. בהמשך לדברי ראש אמ"ץ וסגן הרמטכ"ל, הנחה הרמטכ"ל את אמ"ץ להכין "מדדים לפעילות הכוחות, מבוקשים, מעצרים, מחבלים שנפגעו, נשק שנאסף, מעבדות שאותרו וכן הלאה [...] לעשות רשימה של מדדים למה מחויבים הכוחות בפעולה שלהם [..] מה זה נקרא להילחם בתשתית הטרור".[29]

הרמטכ"ל עדכן בהערכת המצב שהוא קיבל הנחיות מהדרג המדיני להכין תוכנית להשתלטות על כל המוקטעה, והורה לפיקוד המרכזי לגבש רעיון מבצעי בנושא. לגבי מתחם הביטחון המסכל, הוא הנחה להגביר את עוצמת האש ולסיים את המבצע במהירות האפשרית, מחשש שהתמשכותו תשפיע לרעה על המצב במוקטעה ברמאללה. הרמטכ"ל דרש שבגזרות שבהן הושלמה ההשתלטות על העיר, יעברו הכוחות לפעול במרחב הכפרי כדי למנוע מעבר של מבוקשים וחמושים מהעיר לכפר. לגבי הזירות האחרות, מסר מופז כי הוא אישר בערב הקודם את תוכניות פיקוד הדרום, אך החלטה לגבי פעולה נרחבת ברצועת עזה תתקבל עד

27 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 2.4.2002, 16:30.

28 בהקשר תכלית המבצע, העיר דן הראל בציניות בדבר ההימנעות משימוש במושג ההכרעה בתכלית האסטרטגית: "אני משתדל להימנע ממילים של הכרעה, כבר העירו לי על זה, מתחילות להיגמר לי המילים".

29 "עדכון תמונת מצב במצפ"ה – דברי הרמטכ"ל", 2.4.2002.

יום חמישי (4 באפריל), והיא תשפיע על המענה לבקשת פיקוד המרכז לקבל את חטיבת המילואים 863, בפיקוד אבי לוי, לפעילות בחברון ובמרחב הכפרי. על רקע חשש מהסלמה בגבול הצפון, הנחה הרמטכ״ל את סגנו ואת ראש אמ״ץ להכין פורום בכירים לדיון על תרחישים אפשריים בזירה הצפונית.

בעקבות הערות הרמטכ״ל על ההישג הנדרש מהכוחות הלוחמים והצורך לפעול גם במרחב הכפרי, הוציא פיקוד המרכז עדכון לפקודה הפיקודית.[30] השינויים שנערכו בסעיפי המטרה והמשימה שיקפו את הנחיות הרמטכ״ל. ״פיקוד מרכז יתקוף וישתלט על מרחב הערים הפלסטיניות״ הפך ל״פיקוד מרכז יתקוף וישתלט על הערים הפלסטיניות **והמרחב הכפרי**״.[31] כמו כן, הודגש בפקודה שהמשימה איננה רק השתלטות על הערים, אלא כל כוח שנכנס לערים ״יבצע פעולות סריקה לעצירת מבוקשים ולתפיסת אמל״ח״.

המטכ״ל לא נמנע מירידה לפרטים הטקטיים של המבצעים המתוכננים בשכם ובג׳נין. ראש אג״ת, גיורא איילנד, ציין שלנוכח הידיעות על הכנות האויב ללחימה עיקשת בשכם, יש מקום לשאול ״האם נכון להיכנס לשכם״; שכן, ״כל עיר שנכנסים אליה יותר מאוחר, היא מאפשרת לצד השני להתארגן יותר טוב [...] שיטת הפעולה מבחינתנו, היא בסך הכל, די דומה מעיר לעיר. צריך להיזהר שככה לא ניכנס אנחנו לאיזה שהוא סוג של מה שהיה נכון שלשום בעיר מסוימת יהיה נכון גם מחר בעיר הבאה״.[32] במהלך היום התברר שישנם קשיים ביציאה למבצע בשכם. רמ״ט פיקוד המרכז ציין בהערכת מצב אחר הצהריים, ש״מזג האוויר כנראה יאלץ לדחות את שכם״, אבל בג׳נין, ״למרות שמזג האוויר הוא בעייתי, הוא לא ישנה לנו את התוכנית״. למרות הנחיית ראש הממשלה בליל שבת, להאיץ את הפעילות, החליט הרמטכ״ל לאפשר חופש החלטה לפיקוד המרכז בנושא, אך הזהיר: ״זה יהיה רע מאוד שאם אנחנו מתגלגלים ומחר יוצא לנו פיגוע משכם. לכן אני מבקש שבכל דרך ייעשה איזה שהוא מהלך של כיתור יותר הדוק סביב שכם״.

30 פקמ"ז, ״פקודת מבצע 'חומת מגן' – פקודה מס' 3״, 3.4.2002, 19:00.

31 שם. ההדגשה במקור.

32 מפ"ע, ״הערכת מצב יומית בראשות הרמטכ"ל״, 2.4.2002, 16:30.

בפועל, לאחר שהחטיבות הסדירות השלימו הכנות אחרונות (קפ״ק 2 חטיבתי) לקראת המבצע, החליט מפקד הפיקוד בשעה 17:30 לדחות את המבצע ב־24 שעות בשל תנאי מזג האוויר וחוסר מוכנות של חטיבת יפתח.[33]

בשעות הערב יצא הרמטכ״ל לשטח, ובמהלך הלילה נפגש עם מפקדי החטיבות הלוחמות.

המשך הפעילות הצבאית במרחב רמאללה וטול כרם

בהמשך היום הושלמה ההשתלטות על מחנה הפליטים נור א־שמס. ברמאללה הוסר העוצר למספר שעות לצורך הכנסת מזון לעיר. בהיבט פיקוד ושליטה, סגן מפקד המנהל האזרחי באיו״ש קיבל את האחריות על הפעילות במתחם המוקטעה, ועל מפח״ט 500 הוטלה האחריות על הפעלת הכוחות במרחב העיר בסריקות אחר מבוקשים ואמל״ח. בגזרת אוגדה 98, החלה חטיבה 623 בשורת מבצעים במרחב הכפרי סביב טול כרם.

כוחות הנח״ל המשיכו בכיתור המתחם בביתוניא ובירי לעבר מבנים ריקים. בה בעת התנהל משא ומתן עם ג׳יבריל רג׳וב על כניעה ויציאת החמושים והמבוקשים מהמתחם. בשעות הצהריים הודיע קמ״ן הפיקוד, אריאל קארו, שהושג הסכם עם רג׳וב על כניעה של אנשי הביטחון המסכל.[34] לבקשת מפקדי הביטחון המסכל, נורתה אש עזה לעבר המתחם לפני הכניעה, כדי ליצור מראית עין של קרבות קשים.[35] במהלך שעות אחר

33 ״יומן מבצעים חמ"ל פיקוד המרכז״, 2.4.2002, 17:38.
מג"ד 7001 מחטיבת יפתח תיאר את הנסיבות לדחיית המבצע: ״הקשיים בקליטה [בימ"ח] וגם הגלגול האיטי של הגדוד ושל החטיבה לשכם וגם השינויים התכופים בנוהל הקרב הביאו אותנו, המג"דים, מג"ד 480 ואנכי, למסקנה שהדבר הנכון יהיה לבקש לדחות ב־24 שעות את הכניסה לעיר, והאמת שהייתה לנו דילמה מאוד קשה [...] אנחנו מחונכים משחר ילדותנו ש־'ש' זה דבר קדוש [...] ההחלטה כן לבקש את זה נבעה מזה שמבחינה אובייקטיבית המצב היה בלתי משביע רצון, מוכנות, מבחינת העייפות של אנשים ולזה צריך לחבר את העובדה שמדובר בסך הכל במבצע יזום, שבעיקרו של דבר לנו יש את השליטה על לוחות הזמנים שלו [...] אמרנו למח"ט, מצד אחד היה ברור שהוא מבין על מה אנחנו מדברים, מבין את הצורך, מצד שני, כמו שאמרתי קודם זו סיטואציה קשה [...] אחרי מחשבה קצרה, הוא השתכנע שמבחינה מבצעית זה הדבר הנכון לעשות והוא העלה את הבקשה למעלה. בדיעבד, הסתבר שכנראה כיוונו לדעת גדולים [...] כך שמעט זמן אחרי שאורן [המח"ט, אורן בן ג'ויה] ביקש מג'רי [מפקד אוגדת איו"ש] את הדחייה, האישור הגיע. תוך הבהרה שגם הוא כבר פעל בעניין הזה, עוד לפני שהגיעה אליו הבקשה״. ראיון עם מג"ד 7001 סא"ל [מיל'] יורם בונן, 1.5.2002.

34 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, ״רישומים של צוות סיקור מפקדת פקמ"ז: חיתוך מצב״, 2.4.2002, 13:40.

35 מפ"ע, ״הערכת מצב יומית בראשות הרמטכ"ל״, 2.4.2002, 16:30.

הצהריים יצאו מהמתחם אנשי הביטחון המסכל. הרמטכ״ל העריך אחר הצהריים שבמתחם ישנם מבוקשים כבדים מאוד, ולכן הנחה להדק את הכתר כדי ״שגם חתול לא יכול לצאת משם [...] אני לא רוצה להפסיד את ההישג הזה על [המבוקשים במתחם] הבמ״ס״.[36]

הכניסה לבית לחם

המבצע בבית לחם החל בשעות הלילה שבין יום שני לשלישי. בתחילת המבצע אירעה תקלה כשהתברר כי מיחידת שלדג הגיעו רק 45 לוחמים וכוח הימ״ים כלל לא הופיע.[37] את מקומם של הכוחות החסרים תפסו היחידות החטיבתיות של חטיבת ירושלים, שהשתלטו יחד עם לוחמי שלדג על בתים שולטים בצידו המזרחי של מתחם כנסיית המולד בלבד.[38] המבצע עצמו נפתח בתקיפה מהאוויר של מסוקי קרב על שני יעדים בתוך העיר, ומייד לאחר מכן התחילו הכוחות בתנועה לעבר מרכזה כשהם נתקלים בהתנגדות מועטה. ביום שלישי בשעות הבוקר המוקדמות כבר היו הכוחות ממוקמים סביב רובע הפאוורה ומוכנים להשלים את ההשתלטות על העיר. במהלך היום נעו שלושת הגדודים לתוך הרובע הישן של העיר, תוך כדי התנגדות של ירי נשק קל וזריקת מטענים לעבר הכוחות, לעיתים מתוך הכנסיות באזור. בשל הסמטאות הצרות, תנועת רק״ם לא הייתה אפשרית וההתקדמות נעשתה מבית לבית. במהלך הלחימה נפצע מג״ד 7007, רמי מגזמי, אך המשיך להילחם. בשל ההוראה לא לפתוח בירי לעבר הכנסיות, הייתה ההתקדמות איטית, ותוך כדי לחימה נעשה תיאום עם נציגי מדינות זרות וארגונים בין־לאומיים. עד לשעות הערב לא הגיעו הכוחות עד למתחם כנסיית המולד. בשעות הערב של יום שלישי (2 באפריל) היה ידוע שמבוקשים וחמושים נסוגו לתוכו, אך מספרם לא היה ברור.[39]

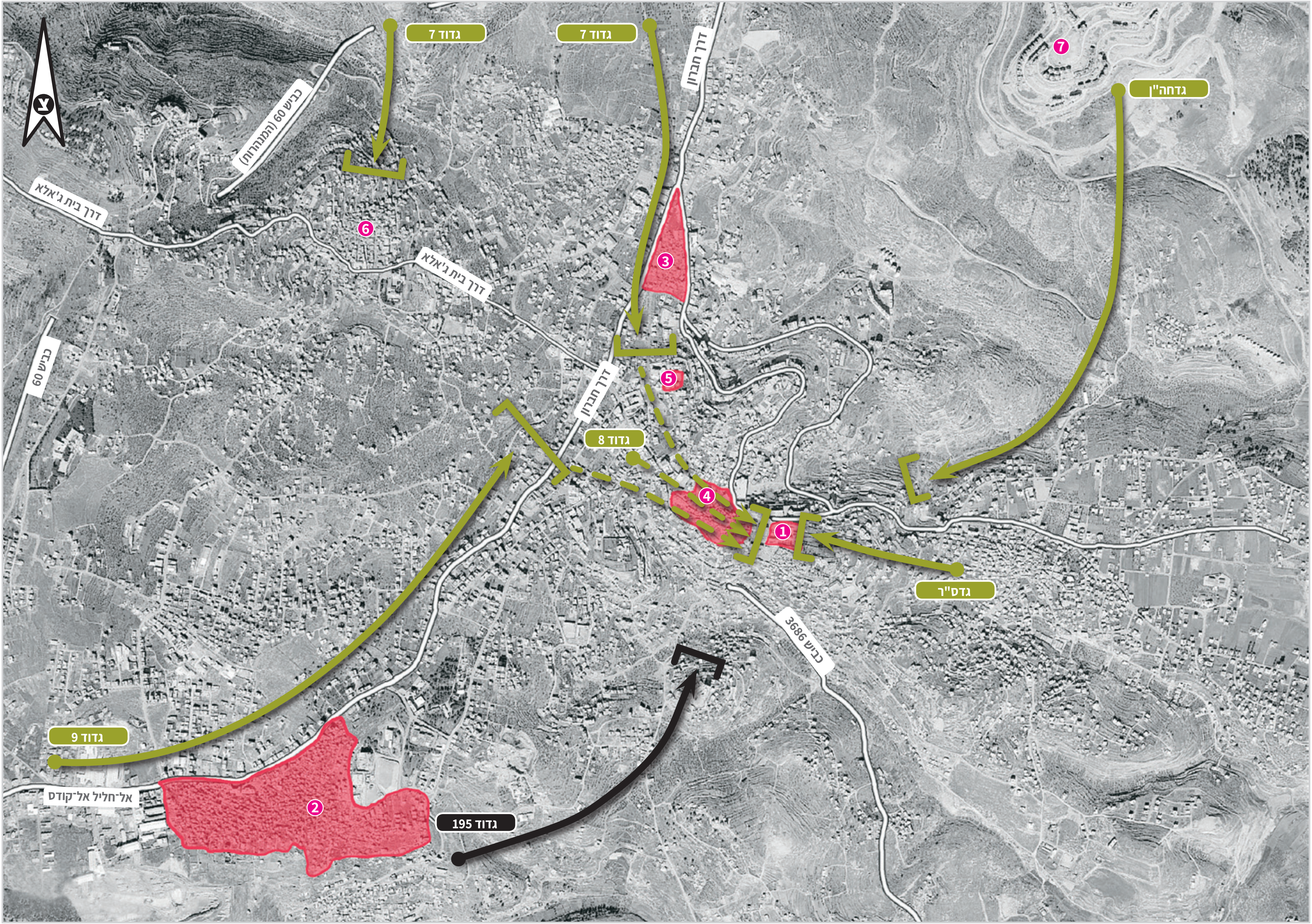
36 שם.

37 בחיתוך מצב שנערך במפקדת פיקוד המרכז למחרת, ציין מפקד אוגדה 720, תא"ל עמוס בן־אברהם: ״תכנית לכיתור לא התממשה, [אף] כוח אחד לא הגיע״. הדבר עולה גם מדברי מפקדי הגדודים והמח"ט בראיונות לאחר המבצע.

38 באותה תקופה החלה הקמת המסגרת של הגדס"ר רק בחטיבות הסדירות ולא הייתה בחטיבות המילואים.

39 רמ"ט פיקוד המרכז דיווח בהערכת מצב בראשות הרמטכ"ל: ״הסגירה על ידי שלדג לא הייתה סגירה הרמטית ולכן יש לנו שם מדי פעם כניסות ויציאות״. מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 2.4.2002, 16:30.

מבצע "חומת מגן", העיר בית לחם 1-3 אפריל 2002

מקרא

1 מתחם כנסיית המולד
2 מ"פ דהיישה
3 מ"פ אל-עאידה
4 העיר העתיקה
5 אוניברסיטת בית לחם
6 בית ג'אלא
7 שכונת הר חומה

תנועה בשטח*:
1-2.4
3.4

מזג האוויר:
יום ב', 5.4
יום ג', 2.4 ערב חג
יום א', 7.4 שביעי של פסח

**הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.*

תחילת הפעולה במרחב ג'נין

בגזרת אוגדה 340 החלה חטיבה 656 במהלך הטעיה: כוחות משוריינים מגדוד 398 נעו ממחסום ג'למה לכיוון העיר ג'נין. בלילה החלה לנוע עיקר הכוח. גדוד 452 התקדם ממבוא דותן עד לכניסה הדרומית לעיר. שם, לפנות בוקר, הוא השמיט שתי מחלקות טנקים לטובת חטיבה 5, ושאר הגדוד התחיל לנוע לתוך העיר. במקביל, איגף גדוד ההנדסה 710 את העיר ממזרח והתחיל להיכנס לצידה המזרחי.

חטיבה 5 ערכה בשעות הצהריים קפ"ק 2 במחסום סאלם, ובעקבותיו הוחלט לתקוף את מחנה הפליטים ג'נין גם מהאגף המערבי באמצעות שתי פלוגות מגדוד 8110. כתחליף לסד"כ שנגרע, הוכפפה לגדוד 51 פלוגת החה"ן של חטיבה 5, ולגדוד 8110 הוכפפה פלוגת הסיור החטיבתי. גם סדר התנועה אל היעד השתנה, ונקבע שכוח שייטת־13, שמשימתו הייתה למנוע מעבר של חמושים ממחנה הפליטים לעיר, ינוע ראשון. בשעה 22:00 החלה תנועתה של החטיבה לעבר מחנה הפליטים. גדוד 7020 שנע ברגל התעכב בשל הגשם הכבד, וכוח השייטת נתקל בחמושים כבר בכניסתו למבנה הראשון.

האירועים בחזית הצפון

במקביל להרחבת פעילות צה"ל באיו"ש, הסלימה פעילות חזבאללה בחזית הצפונית.[40] בשעות הלילה המוקדמות של יום שלישי (2 באפריל) נורו רקטות לעבר אצבע הגליל, ושרידיהן נמצאו צפונית לתל חי ובאזור התעשייה של קריית שמונה. בשעות אחר הצהריים נורו טילים ופצצות מרגמה לעבר המוצבים הדס וגלדיולה. צוות חשיבה בראשות סגן הרמטכ"ל המליץ להגיב על האירועים בתקיפת יעד סורי (מטרה של החזית העממית לשחרור פלסטין - המפקדה הכללית, ארגונו של אחמד ג'יבריל) מתוך כוונה להעביר מסר לנשיא סוריה, כי חלה עליו החובה לרסן את פעילות ארגוני הטרור מלבנון.[41] בנוסף, אוגדה 162 שהייתה בעיצומם של נוהלי קרב לפעילות באזור טמון ויריחו, החלה ברענון התוכנית האופרטיבית שלה לחזית לבנון ("נתיבי ארז").

40 סקירה מלאה על האירועים בצפון ראו: חוה מודריק עברוני, **ההסלמה בגבול הצפון במהלך מבצע 'חומת מגן'**, אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, 2003.

41 מפ"ע, "לשכת סגן הרמטכ"ל, הנדון: המלצה על אופן תגובת צה"ל בפצ"ן – סיכום סגן הרמטכ"ל", 2.4.2002.

3 באפריל (יום רביעי)

השלמת המבצע בבית לחם והכניסה לג'נין

בשעות הבוקר של יום רביעי הגיעו כוחות מחטיבת ירושלים לבניין עיריית בית לחם, ובכך למעשה הושלמה ההשתלטות על העיר. אלא שעשרות מבוקשים וחמושים הצליחו להיכנס למתחם במהלך שעות הלילה והיום ולהתבצר בכנסיית המולד. בעקבות המצב המיוחד שנוצר בה, הקים פיקוד המרכז צוות מיוחד בפיקוד מפקד החטיבה המרחבית לשעבר, מרסל אביב, יחד עם צוות המשא ומתן המטכ"לי להתמודד עם הבעיה הייחודית.[42]

בג'נין נעו כוחות גדוד 452 וגדחה"ן 710 בתוך העיר, אך נמנעו מלהיכנס לתוך הקסבה. בשל עיכובים שונים על ציר התנועה אל היעד, רק עם שחר החלו הגדודים 8110 ו־51 בתנועה מגבעת האנטנות לעבר מחנה הפליטים. מפקד פלוגה ב' בגדוד 8110 נורה ונהרג כאשר יצא מאחד הבתים בפאתי המחנה, ותנועת הגדוד נעצרה. גדוד 51 נע באיטיות מפאתי המחנה לתוך שורת הבתים הראשונה. המג"ד הרגיש שההתנגדות חזקה מזו שהייתה במבצע הקודם, וביקש ממח"ט גולני תגבור של שתי הפלוגות שנמצאו בפיקוד הצפון. בלילה החליט ממח"ט 5 לשנות את התוכנית ולתקוף את מחנה הפליטים מאגף נוסף באמצעות גדוד 7020.

קפ"ק 1 של חטיבה 5 באליקים.

42 "יומן מבצעים חמ"ל פיקוד המרכז", 3.4.2002, 14:04.

הקרב על מחנה הפליטים, ג'נין 11-3 באפריל 2002

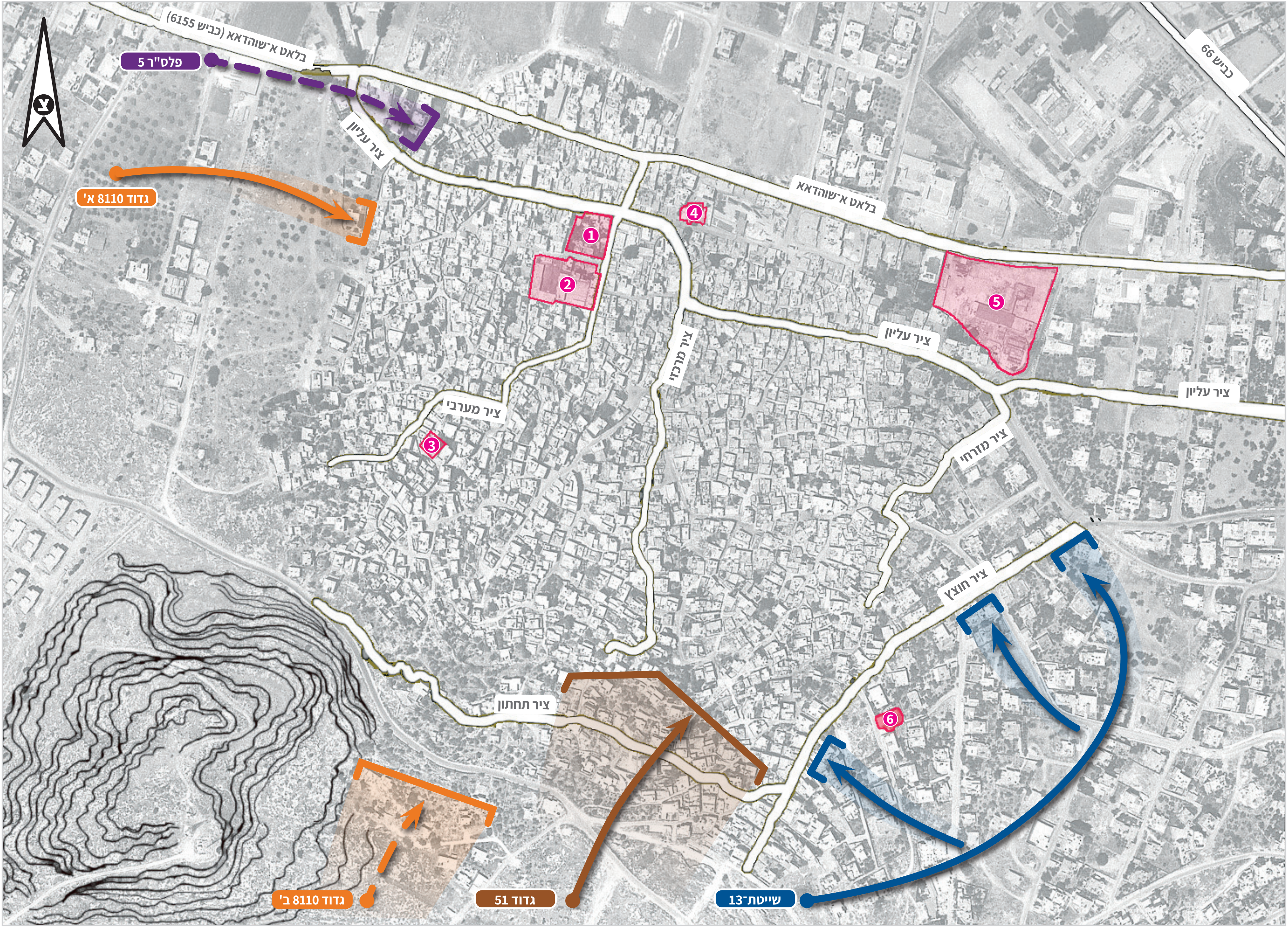
מקרא

1 מתחם אונר"א
2 בית הספר לבנות
3 המסגד החדש
4 המסגד הישן
5 בית החולים
6 מסגד אבן כתאב

תנועה בשטח*:

גדוד 932
פלס"ר 5
גדוד 7020
גדוד 51
גדוד 8110א
גדוד 8110ב
דובדבן
שייטת־13

מזג אוויר:

יום ג', 2.4 ערב חג
יום ד', 3.4 שביעי של פסח
יום ה', 4.4 אסרו חג
יום ו', 5.4
שבת, 6.4
יום א', 7.4
יום ב', 8.4
יום ג', 9.4 יום הזיכרון לשואה ולגבורה
יום ד', 10.4
יום ה', 11.4

הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

הדיונים במטכ"ל והחלטות הרמטכ"ל

את המטכ"ל החלו להטריד העיכובים בשכם ובמחנה הפליטים בג'נין. מתוך הבנה שהזמן שעומד לרשות צה"ל מוגבל, היה הזמן לסוגיה מרכזית בדיונים מעתה ועד לסיום המבצע.[43] ראש אמ"ן חשף שגורמים בממשל האמריקאי התבטאו בזכות מתן חופש פעולה לישראל של מספר שבועות (couple of weeks). הוא פירש שהכוונה היא לשבועיים, אך לא מעבר לכך. נציג השב"כ התייחס לפרק הזמן הנדרש להגעה להישג משמעותי: "מבחינת הערכה, זה ייקח מספר שבועות. כן s או לא s [התייחס ל־weeks], מבחינת מיצוי המהלך עד למעבר ל־mode שונה". ראש אמ"ץ הסכים שהישגים של המבצע "הולכים ומושגים כתלות בזמן, צריך להבין שאנחנו מדברים פה על משהו שצריך לקחת זמן".[44]

בהקשר ההישגים עד לאותו שלב, העריך מפקד פיקוד המרכז: "אנחנו לא מזהים היחלשות במגמה הפלסטינית של ההתנגדות למה שאנחנו עושים. ההיחלשות היחידה היא במקומות שבהם אנחנו מכריעים את הבעיה. זאת אומרת, משתלטים על השטח ופוגעים במחבלים". הוא התייחס לזמן הנחוץ להגיע להישגים הנדרשים באומרו: "ההערכה היא שבקצב הזה צריך להמשיך בפעילות ולא נראית באופק איזו שהיא היחלשות בתחום הזה".[45] הרמטכ"ל חזר על קביעתו מתחילת המבצע ואמר: "לא לומר לעצמנו שיש לנו שבוע או שלושה ימים, אלא לעמוד על כך שעל מנת לעשות פעולה משמעותית אנחנו צריכים ארבעה [שבועות] ועוד ארבעה, ולהתעקש על הארבעה ועוד ארבעה האלה, אני לא יודע כמה [זמן] נקבל".[46]

באותו יום החלו במטכ"ל להפנים את טענת מפקד פיקוד המרכז מתחילת המבצע, שנקודת התורפה של פעילות צה"ל היא המרחב הכפרי אליו נמלטו מבוקשים בכירים. מפקד חיל האוויר, ראש אמ"ץ וראש אמ"ן העירו בהערכות המצב היומית שלדעתם רצוי לצמצם את היקף הפעילות בערים לטובת פעילות במרחב הכפרי, שכן ההישגים עד כה

---

43 תיאור דיוני המטכ"ל באותו יום מבוססים על: אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "רישומים של צוות סיקור המצפ"ה - עדכון הרמטכ"ל", 3.4.2002, 07:30; מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 3.4.2002.

44 שם.

45 שם.

46 שם.

מהפעילות בערים היו נמוכים.[47] בתגובה, טען מפקד פיקוד המרכז איתן: "הם [המחבלים] כמו מים, אם לא נעשה בערים ונלך לכפרים הם יבואו לערים [...] רצינו פעולה מקבילה ומשולבת, ולצערי, המשכנו אותה רק מדורג [...] אני לא חושב שהדבר שמה שקבענו זה הדבר הנכון [...] אסור להקדים את המאוחר למוקדם" הוא סיים באומרו: "לכן בעניין הזה אני מציע להשאיר לפיקוד את הסדר [...] אם יהיה עוד כוח, נעשה דברים במקביל". הרמטכ"ל קיבל את דבריו: "צריך לראות ברמה של החטיבות והאוגדות ברגע שמיצינו את ההפעלה של הסד"כ במקום מסוים, כיצד אנחנו משנים אותו או מעבירים אותו למקום אחר [...] אני משאיר את זה לפיקוד, אני לא מחליט מי מתי ואיך".[48] עם זאת, בעקבות הסיור בשטח בלילה הקודם, התרשם הרמטכ"ל שאין צורך בכל הסד"כ שנמצא בערים בגזרת אוגדה 98 והדגיש: "עכשיו צריך לעבור למצב שבו מתלבשים על האזור הכפרי ועל מרחב התפר ולוחצים פשוט את השטח". כך לדוגמה, בשל התרעות על חוליות טרור מאזור קבטיה, הורה הרמטכ"ל לפיקוד המרכז לתכנן מבצע בעיירה שיתחיל מייד.

ההחלטה לא לפעול בחברון המשיכה להטריד את הרמטכ"ל. מפקד הפיקוד הוסיף והמליץ להימנע בשלב זה מפעולה בתוך העיר וציין: "אנחנו מכינים תכנית רחבה שכוללת את כל המרחב הכפרי בחברון ואת העיר עצמה. כאשר אפשר יהיה להכניס את זה גם בצורה מדורגת, כי העדיפות הראשונית נראית לכיוון יאטה. אבל בשביל לעשות את זה בצורה טובה, להערכתי נצטרך סד"כ נוסף". אם לא תהיה ברירה, אמר, ויהיה מודיעין, העדיפות היא ללכת על מבצעי מעצרים או על עיירה אחת ולא על המרחב כולו. הרמטכ"ל הנחה להתחיל לפעול בשלב זה בפריפריה של חברון ולתכנן פעילות רחבה יותר בתוך העיר.

העובדה שלראשונה זה 20 שנה פעלו חטיבות המילואים שלא במסגרת הביטחון השוטף (בט"ש), עוררה דיון לגבי היכולת המבצעית שלהן. ביצועי חטיבת ירושלים הביאו את הרמטכ"ל מופז לשבח את כוחות המילואים: "אני מודיע לכם שכל חטיבה סדירה איכותית הייתה מתגאה בדרך ששם הם נלחמו [...] לי יש תחושה שהעובדה שהכנו אותם לקראת המשימות הללו וכל אחד הלך לתכנון האופרטיבי שלו [...] יש

47 שם.

48 שם.

לזה ערך גבוה מאוד״. מנגד, לנוכח אירועי הבוקר במחנה הפליטים ג׳נין, הסתייג מפקד הפיקוד ואמר שמניסיונו, ״בכלל למילואים לוקח הרבה זמן להיכנס למוד של לחימה וההתקדמות שלהם היא מאוד איטית [...] בכל המקומות שיש סדירים הם הרבה יותר מיומנים וההתקדמות שלהם הייתה יותר מהירה״.[49]

את המטכ״ל המשיכו להעסיק בעיות לוגיסטיות והומניטריות. מחנה עופר, מתקן המעצר העיקרי שעמד לרשות פיקוד המרכז, עלה על גדותיו וחלק מהעצורים שוחררו אף שלא נחקרו על ידי השב״כ. הקמה מחדש של מתקן הכליאה בקציעות התעכב, ועל כך העיר מפקד פיקוד המרכז: ״אני כבר התפרצתי על הסוגיה של קציעות, ואני אומר עוד פעם, קציעות הייתה צריכה להיפתח אתמול״.[50] לגבי טענות על בריחת מבוקשים לבתי החולים, טען ראש אמ״ץ שרק לאחר שיהיה מידע מודיעיני מוכח, יהיה מקום לתכנן כניסה לבתי החולים בחתימה נמוכה. הרמטכ״ל קיבל את המלצתו וקבע שבשלב זה לא ייכנסו לבתי חולים. בעקבות הביקור בשטח, הבחין הרמטכ״ל שעדיין יש פער בין המפות המוצגות במטכ״ל לבין המציאות בשטח ודרש לשפר את איכות הדיווח מהרמות הכפופות. בסיכום אותו יום הצביע הרמטכ״ל על הקרב בשכם כאתגר האופרטיבי המרכזי לאותה עת, התוכנית טובה והכוחות מוכנים, אבל ״עיקר הבעיה בלחימה שם תהיה בקסבה של שכם״. הרמטכ״ל סיכם את הערכת המצב באמירה, ״זו מלחמה על הבית, זה השם של המלחמה בעיניי״.[51]

המשך הפעילות בביתוניא ועדכון תוכניות פיקוד המרכז

במהלך היום נערכו סריקות מקיפות במתחם הביטחון המסכל בביתוניא, אך לא נמצאו בו מבוקשים. מקורות בשב״כ דיווחו שבכיר המבוקשים, מרואן ברגותי, נמלט במהלך הלילה מהמתחם לרמאללה. למרות זאת, העריך הרמטכ״ל שהאמל״ח והמבוקשים עדיין נמצאים שם, והורה להפעיל כלים הנדסיים.[52] בהתאם להנחיה זו, הוטלה על היחידה הארצית לחילוץ (יחצ״א) המשימה לחפש ולאתר מקומות מחבוא במתחם הבמ״ס.

49 שם.

50 נציג השב"כ בדיון הסכים לדבריו ואמר: ״קציעות היה צריך להיות אם אני לא טועה, אתמול ומבחינתנו שלשום״. שם.

51 שם.

52 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 3.4.2002, 18:00.

בעקבות סיום הפעולות בביתוניא ובטול כרם, עדכנו בפיקוד המרכז את התוכניות הפיקודיות. חטיבה 933 הוגדרה עתודה פיקודית, חטיבה 828 הוקצתה לאוגדה 162 לפעילות בגזרת טובאס, ובהתבסס על ההנחה שחטיבה 863 תוקצה לפיקוד - היא תפעל במרחב הכפרי בגזרת חברון ותתחיל במבצע בעיירה יאטה.[53]

האירועים בצפון

ההסלמה בחזית לבנון העסיקה רבות את צמרת המטכ"ל במהלך היום. ירי המטל"רים (מטולי רקטות) בלילה הקודם לעבר אצבע הגליל; ירי פצצות המרגמה והרקטות לעבר מוצב זיוונית ובסיס "גבעת העגל"; הידיעות על מעבר חלקי של מערכי חזבאללה למצב חירום, שכלל פריסה של רקטות כבדות מסוג פאלק לאורך כל הגזרה; והכנת תשתיות לפעולות חבלה היו בבחינת תמרורי אזהרה. ראש אמ"ן זאבי התריע: "חזבאללה ו[ארגונו של אחמד] ג'יבריל בגבול הדרומי של לבנון יכולים לפתוח מיידית מפקודה במתקפה כוללת [...] אני אומר שמבחינת אמ"ן, נתנו התרעה אסטרטגית ואופרטיבית".[54] כיוון שסוריה היא בעל הבית בלבנון, הוא קבע: "אנחנו יודעים שג'יבריל קיבל אור סורי ירוק להפעלת הטרור מהגבול הצפוני נגד ישראל [...] מי שפועל כרגע להדליק את הגבול הצפוני זו סוריה". לדעתו, "המזל הטוב של הימים האחרונים, המודיעין הטוב וההיערכות המצוינת של פיקוד הצפון מונעת פיגועים בצפון", אבל לא לעולם חוסן. לפיכך, המליץ ראש אמ"ן לרמטכ"ל לקבל החלטה על משך מבצע "חומת מגן" ואת המתווה שיביא לסיומו, לסכם עם הדרג המדיני את תגובת ישראל לתרחישים שונים של מתקפה של חזבאללה על ישראל, להגביר ערנות איסופית ולהעביר לסוריה מסרים דרך התקשורת, לפיהם ישראל מודעת למתרחש בצד השני ומוכנה לתגובה קשה.[55] בתגובה להצעת ראש אמ"ן, ציין מפקד חיל האוויר, דן חלוץ: "אנחנו הצהרנו יותר מדי הצהרות שלא עמדנו מאחורי אף אחת מהן [כוונתו לחוסר התגובה

53 פקמ"ז-אג"ם, "פקודת מבצע 'חומת מגן' – פקודה מס' 3", 3.4.2002, 19:00.

54 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 3.4.2002, 18:00.

55 בעוד ראש אמ"ן נשא את דבריו, התקבלו ידיעות על הירי לעבר מוצבי הר דב.

לאירוע החטיפה באוקטובר 2000], ובגלל זה אנחנו פה. לכן אני מבקש שלא נצהיר שום הצהרה אם אין כוונה לעשות מעשה״.[56] ראש אמ״ץ טען ש״הבעיה המרכזית שלנו היא שהולכת להיפתח לנו חזית צפונית״, אבל ״אנחנו צריכים להמשיך עם הפעולה בזירה המרכזית להכין את עצמנו לפעולה בזירה הצפונית ולשים מינימום הסד״כ במוכנות לזירה״. הרמטכ״ל קיבל את המלצת ראש אמ״ץ, ״לראות כיצד אנחנו לא יוצרים במו ידינו הידרדרות [...] ולפעול מול הצפון בעת שזה יהיה לנו נוח״, והורה: ״צריך להעלות את הערנות והמוכנות [...] אני לא רואה כרגע איזה שהם דברים דרסטיים שצריך לעשות״. בדיון המשך בפורום מצומצם לאחר הערכת המצב, חזר הרמטכ״ל על הערכתו שלא נכון בעת הזאת לבצע פעולה רחבה בלבנון, ושהמאמץ העיקרי יימשך בזירה הפלסטינית.[57] עם זאת, ראה מופז באירועי היום נקודת תפנית ש״צריכה להביא לשינוי נקודת העבודה בזירה הצפונית״. אמירה זו תניע בחודשים הבאים תהליך תכנון לתוכנית אופרטיבית חדשה לזירה הצפונית בשם ״מגן הארץ״.

בעקבות האירועים בזירה הצפונית, הוחלט על מספר שינויים בחלוקת הסד״כ, ובראשם העברת חטיבה 863 מפיקוד הדרום לפיקוד המרכז לפעילות בגזרת חברון. משמעות הדבר הייתה, למעשה, ביטול תוכנית ההתקפה של פיקוד הדרום.[58] גדוד גפן, שתוכנן לפיקוד המרכז, הוסט לפיקוד הצפון. שני גדודי ארטילריה הועברו מגזרת איו״ש לפיקוד הצפון יחד עם גדוד נוסף מבית הספר לשריון.[59]

בשעות הערב של יום רביעי נורתה אש לעבר כל מוצבי צה״ל בהר דב, וחוליה תקפה מטווח קרוב בירי נשק קל את עמדת הש״ג במוצב גלדיולה. מהירי נפצע חייל צה״ל באורח בינוני.

---

56 שם.

57 מפ"ע, ״הערכת מצב מיוחדת – סיכום הרמטכ"ל״, 3.4.2002, 20:30.

58 ההחלטה להגביר את המוכנות להסלמה באה לידי ביטוי בעדכון סעיף המשימה בפקודה המטכ"לית והוספת המשפט ״צה"ל ייערך להתגברות הטרור בזירה הצפונית תוך תגבור סד"כ פצ"ן ומוכנות להידרדרות בחזית הצפונית״. אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״פקודה מס' 4 'סדר מחייב'״, 4.4.2002.

59 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, ״מבצע 'סדר מחייב' – פקודה 5 עדכון 2״, 3.4.2002, 22:00.

למעלה: פריצת ציר במחנה הפליטים ג'נין.
למטה: מרשם קרב של הפלסטינים במחנה הפליטים ג'נין שצויר על אחד הקירות.

למעלה: תנועת הכוחות בשכם. למטה: מטעני צינור שנמצאו בשכם.

4 באפריל (יום חמישי)

בבוקר יום חמישי הורה הרמטכ"ל כי שמו של המבצע יהיה "חומת מגן" ולא "סדר מחייב".

בחברון, נהרג קמב"ץ יחידת המסתערבים של מג"ב באיו"ש במהלך מעצר של מבוקש, שנעצר לאחר חילופי אש.

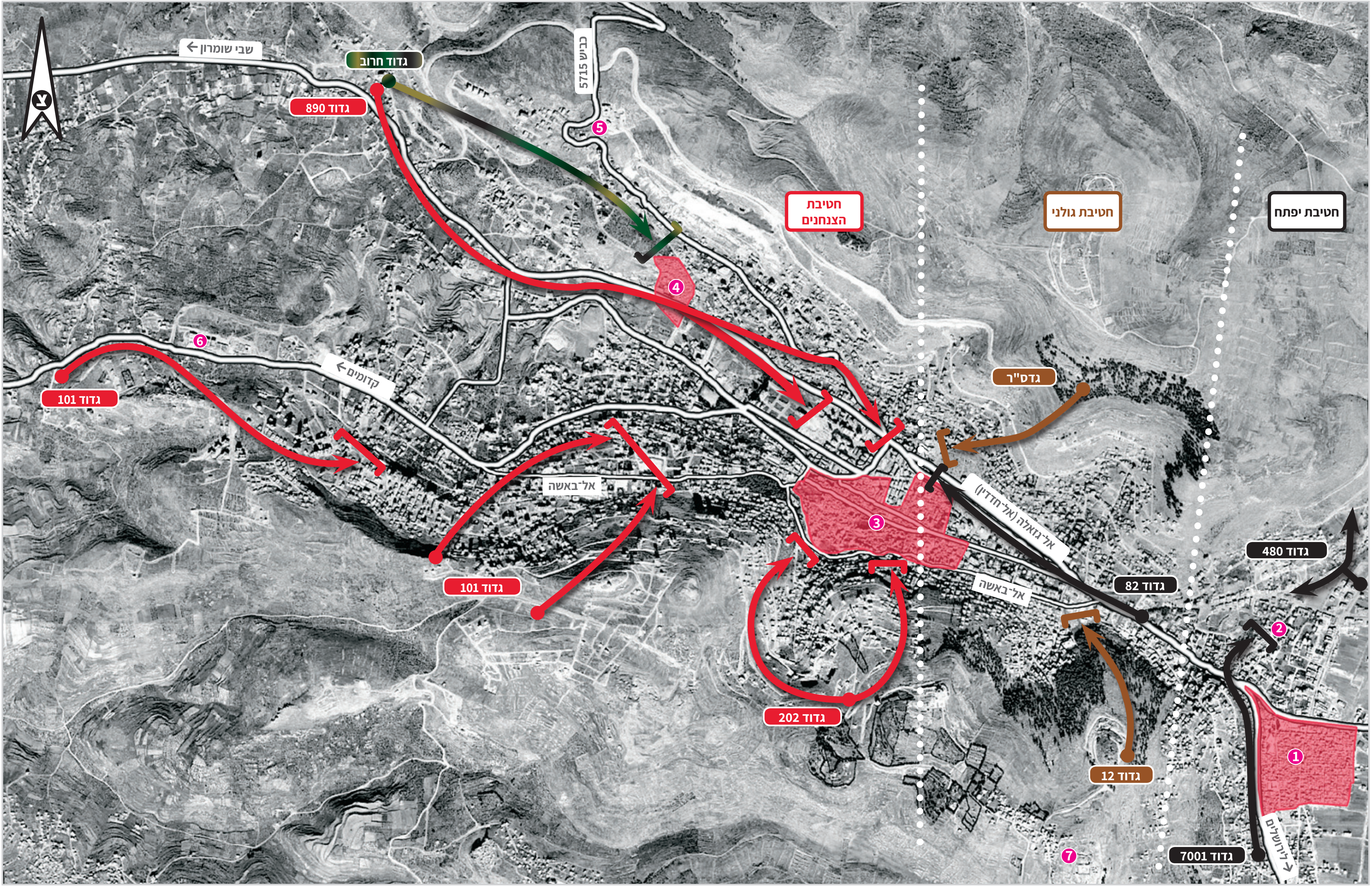
הכניסה לשכם

בשעות הלילה שבין יום רביעי לחמישי החל המבצע בשכם. הכוחות התחילו להיכנס לשכונות בפאתי העיר במטרה לבסס את השליטה במרחב העורפי שלה ולכתר את הקסבה.[60] הפעולה החלה בירי מסוקי קרב לעבר מבנים שבהם זוהו חמושים. במסגרת חטיבה 35: גדוד 101 השתלט על שכונת רפידיה, הפלחה"ן על שכונת המהנדסים, גדוד 890 השתלט על שכונת ג׳בל שימאלי, צפון-מזרחית לקסבה, גדוד 202 על שכונת ראס אל־עין (דרומית לקסבה) וגדוד חרוב, בפיקוד סא"ל אשר בן לולו, השתלט על שכונת בליבוס וכיתר את מחנה הפליטים עין בית אל־מא. צח"ם יפתח פעל במהלך היום במזרח העיר, כשצק"ג 480 כיתר את המחנות עסכר חדש ועסכר ישן והגיע עד מסאכן א-שעבייה מצפון-מערב לעיר. צק"ג 7001 נע דרך שכונת הפקידים, כיתר את מחנה הפליטים בלאטה והגיע עד לשכונת הדאחיה וקבר יוסף. גדוד 82 נכנס בעקבות כוחות מגדוד 7001 לתוך העיר ונע ממזרח למערב עד למתחם המוקטעה בשכם. במקביל, צק"ג 12 נע על אכזריות, השתלט על שכונת כארים פטאיר בדרום העיר ונע לכיוון הקסבה. גדס"ר גולני ירד רגלית מהגבעות הצפוניות ונכנס לאגף המזרחי של שכונת ג׳בל שימאלי. הכוחות נתקלו בהתנגדות מועטה, למעט חסימות על הצירים שפונו על ידי כוחות ההנדסה.

בגזרת אוגדה 98 החלו בפעילות במרחב הכפרי, וכוחות חטיבה 623 פשטו על כפרים בחלקו המערבי של גוש ערורה. בפשיטה של גדוד 90 בכפר סלפית נעצרו מבוקשים, נמצא אמל"ח מסוגים שונים, ופוצצה מעבדת מטענים. גדוד 8211 פשט על הכפר ג׳מאעין.

60 "יומן מבצעים חמ"ל המצפ"ה", 3.4.2002, 20:21; אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "רישומים של צוות סיקור מפקדת פקמ"ז מחיתוך מצב", 4.4.2002, 01:00; "סיכום תמונת מצב והע"מ בוקר – 'חומת מגן 5'", 4.4.2002, 08:00. למעט המקרים שבהם מובא מקור אחר, תיאור מקום הכוחות בקרב בשכם מבוסס על: **לחימת חטיבת הצנחנים בקסבה שכם במבצע 'חומת מגן' 3-20 באפריל 2002**, 2003; "חטיבה 1: חומת מגן 5", יוני 2002.

מבצע "חומת מגן", העיר שכם 5-4 באפריל 2002

מקרא

1. מ"פ בלאטה
2. קבר יוסף
3. הקסבה
4. מ"פ עין בית אל־מא
5. בית החולים האוניברסיטאי הלאומי א־נג'אח
6. אוניברסיטת א־נג'אח
7. הר גריזים

תנועה בשטח*:

4-5.4

מזג האוויר:

יום ה', 4.4 אסרו חג

יום ו', 5.4

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

הלחימה במחנה הפליטים ג'נין

בפאתי מחנה הפליטים ג'נין נהרג בבוקר חייל נוסף מגדוד 8110 מירי לעבר הבית שבו שהה, ומפקד פלוגה א' נפצע ופונה. קצין וחייל מגדוד 51 נהרגו מירי לעבר הבית שבו שהו, ובמהלך ניסיון החילוץ של הנפגעים. בשעות הצהריים התחיל לפעול גדוד 7020 בפינה הצפון־מזרחית של מחנה הפליטים. בעיר ג'נין, גדוד 452 וגדחה"ן 710 נתקלו בשתי מכוניות תופת, בירי נשק קל ובמטענים. אוגדה 340 ביקשה כוח מיחידה מובחרת על מנת לטפל בקסבה.[61]

במשך שעות הבוקר והצהריים ביקרו הרמטכ"ל וסגנו בגזרה.[62] מפקד חטיבה 5 ומפקד האוגדה ביקשו תגבורת של יחידות סדירות, והוחלט להטיל לג'נין את העתודה הפיקודית הכוללת את גדוד 932 והפלס"ר מחטיבת הנח"ל יחד עם פלוגה מיחידת אגוז. סגל הפיקוד של גדוד 932 הוסק מרמאללה והתחיל בנוהל קרב. בשעות הערב הגיעה מהצפון, במסוקים, הפלוגה המסייעת של גדוד 51.[63] הצוות מיחידת אגוז שהגיע לאוגדה 340 נשלח לסייע לחטיבה 656 בלחימה בקסבה שבג'נין, ולא במחנה הפליטים כפי שנקבע בביקור הרמטכ"ל בבוקר.[64]

ההתקדמות האיטית בלחימה ומספר הנפגעים הגבוה במחנה הפליטים ג'נין, יחסית ללחימה בערים אחרות, הפנו את תשומת הלב של המטכ"ל לנעשה בגזרת ג'נין.[65] מפקד פיקוד המרכז הודה: "אין ספק שהבעיה העיקרית היא במ.פ ג'נין. ההתקדמות שם היא לא טובה, הכוח לא מתקדם והוא תקוע בפאתים. לדעתי, זו הסיבה העיקרית לנפגעים שם". איתן חזר על דעתו שהבעיה נעוצה בכך שהלחימה בג'נין נעשית בעיקר על ידי כוחות מילואים: "אני מקווה שהתגבור הסדיר [גדוד 932] יניע את המהלך יותר חזק קדימה. לצערי, פשוט המילואים לא זזו מספיק, והכוחות כרגע ממש בפאתי מחנה הפליטים ואני מזכיר שהפעולה שם התחילה כבר אתמול". ועוד הדגיש:

61 "יומן מבצעים פיקוד המרכז", 4.4.2002, 15:34.

62 מפ"ע, "ביקור הרמטכ"ל באוגדה 340 – סיכום", 4.4.2002.

63 מפקד פיקוד המרכז אמר בתחקיר לאחר הקרב: "גבי [אשכנזי, מפקד פצ"ן] שחרר את הפלוגה המסייעת, לדעתי מעצמו. זאת לא היתה דרישה מטכ"לית לשחרר אותה, אני אפילו לא ידעתי מזה". (מפ"ע, "סיכום 'חומת מגן'", 24.6.2002).

64 למרות זאת, בתמונת המצב של פיקוד המרכז ב־5 בחודש הצוות מגדוד אגוז שובץ בחטיבה 5 תחת גדוד 51. עד 7 באפריל מופיע בפיקוד המרכז שצוות מגדוד אגוז תחת גדוד 51. בתחקירים נטען שהפלוגה עזבה את הגזרה ללא אישור האוגדה או הפיקוד כעבור יומיים ("דברי מח"ט 656 [אל"ם אייל זמיר] בתחקיר אוגדה 340 למבצע 'חומת מגן'", 25.4.2002).

65 מפ"ע, "הערכת מצב יומית בראשות הרמטכ"ל", 4.4.2002.

"הבעיה היא שעד עכשיו הייתה יותר לחימה סטטית נייחת, ולהערכתי, זו הסיבה לכך שהתוצאה היא לא מספקת. הייתי שם אחה"צ כי הבנתי שאין ממש התקדמות, אז שיניתי את ההנחיות". הרמטכ"ל שאל את מפקד הפיקוד בנוגע ללוחות הזמנים, ונענה: "ואני מקווה שנראה את התוצאות בהמשך, אני מעריך שעד מחר יהיו תוצאות לעניין הזה". ראש אמ"ן, דן הראל, וסגן הרמטכ"ל יעלון התריעו שיכולת העמידה של המחבלים בג'נין עלולה להפוך לסמל ניצחון. הראל אמר: "אני חושב שפקמ"ז פשוט צריך להכריע את המ.פ בג'נין, ואני חושב שהתגבור והפעולות שהוא עושה כדי לבצע את זה הן נכונות. צריך לעשות את זה מוקדם ככל הניתן כדי לא לייצר שם איזו סאגה של עמידה". סגן הרמטכ"ל טען שלהבנתו הכוחות אינם מבינים את הצורך לסיים את הקרב בתוך 24 שעות, שאם לא כן "הוא יכול להקרין גם למקומות אחרים, כפי שזה עלה כאן. זה כבר הופך לסיפור של גבורה, וצריך לנתץ מהר את העניין הזה". הרמטכ"ל הִסכים והנחה לסיים את הלחימה בג'נין בתוך יום, והדגיש:

> **הנושא הראשון הוא ג'נין. במ.פ צריך החל מהלילה להפעיל לחץ, שיראה מהאוויר ומהקרקע כל סוג שיש, אסור שג'נין יימשך מעבר למחר, מחר זה מסתיים [...] את ג'נין צריך להכריע, ומהר. אסור שהדבר הזה ייהפך להיות איזה שהוא סמל, ואחר כך יחקו אותו במקומות אחרים [...] הפיקוד ירכז שם כוח וברגע שהפיקוד מרגיש שזה ריכוז כוח מספיק חזק על מנת להיכנס, צריך להיות שם מכת הלם, אש, כניסה חזקה והכרעה מהירה של ג'נין. אם צריך להביא לשם את חטיבה 933 ועוד כוחות, לעשות את זה, ולהיכנס חזק, הלילה צריך להפעיל אש על מחנה הפליטים עד אשר צוברים כוח ומתישים אותם במהלך הלילה באמצעות אש.**[66]

שלושה ימים אחרי שזיהו בפיקוד המרכז את ההשלכות האסטרטגיות השליליות של הפגיעה במנגנוני הביטחון של הרש"פ, החלו לעלות במטכ"ל מחשבות דומות. הפגיעה הקשה בביטחון המסכל בהנהגת ג'יבריל רג'וב עוררה תהייה לגבי יכולת המשילות של הרשות ביום שאחרי המבצע. רח"ט המחקר ציין בחיתוך מצב בוקר: "לא ברור מה זה הרשות כרגע, את זה צריך ללבן ולנסות להבין מה זה כרגע הרש"פ", גם אם נגיע להסכם לפירוק מנגנוני הטרור, "מי יעשה את העבודה? אין אף אחד שיעשה את העבודה ואת זה כולם מבינים".[67]

66 שם.

67 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות ראש אמ"צ", 4.4.2002, 07:30.

הקרב על מחנה הפליטים, ג'נין 11-3 באפריל 2002

מזג אוויר:
- **יום ג', 2.4** ערב חג
- **יום ד', 3.4** שביעי של פסח
- **יום ה', 4.4** אסרו חג
- **יום ו', 5.4**
- **שבת, 6.4**
- **יום א', 7.4**
- **יום ב', 8.4**
- **יום ג', 9.4** יום הזיכרון לשואה ולגבורה
- **יום ד', 10.4**
- **יום ה', 11.4**

מקרא
1. מתחם אונר"א
2. בית הספר לבנות
3. המסגד החדש
4. המסגד הישן
5. בית החולים
6. מסגד אבן כתאב

תנועה בשטח*:
- גדוד 932
- פלס"ר 5
- גדוד 7020
- גדוד 51
- גדוד 8110א
- גדוד 8110ב
- דובדבן
- שייטת־13

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

הלחימה בשכם

בשכם המשיכו הכוחות לנוע בתוך העיר, ועד לשעות הערב השלימו את כיתור הקסבה.[68] גדוד 202 נע לקראת ערב ותפס מבנים בפאתים הדרומיים של הקסבה; גדוד 890 עם הפלנ"ט השתלט על מתקני השלטון בפאה הצפון־מערבית שלה; גדוד חרוב עם הפלס"ר וגדוד 101 ביצעו מעצרים בגזרתם; גדוד 82 הגיע לכלא המרכזי ולמוקטעה של שכם. הכניסה לקסבה תוכננה להתחיל למחרת בבוקר.[69]

הפעילות בשאר הגזרות

בשאר הגזרות לא חלו במהלך היום התפתחויות משמעותיות. נמשכה התבצרות החמושים במתחם כנסיית המולד בבית לחם, אם כי נודע ששני מבוקשים בכירים נמלטו מהכנסייה דרך צינורות הביוב. עשרות חיילים וקצינים של יחידת החילוץ הארצית (יחצ"א) מפיקוד העורף עם ציוד הנדסי החלו לבדוק את מתחם הביטחון המסכל בביתוניא. במהלך החיפושים התגלו ביום הראשון מאות כלי נשק מסוגים שונים, אך לא אותרו מבוקשים. הרמטכ"ל הורה להמשיך בחיפושים, "להציף את ביתוניה ולחפור מתחת לאדמה, אם צריך עד עשרים-שלושים מטר מתחת, יש שם עוד אמל"ח".[70] במשך ארבעה ימים קדחו אנשי היחצ"א וחפרו במתחם ומצאו בביתוניא כ־700 כלי נשק מסוגים שונים, מספר מרגמות ומקלעים כבדים. בנוסף התגלו מדי צה"ל ובגדים שנועדו, כנראה, לחטיפת ישראלים, אך לא מבוקשים.[71] המבצע הסתיים ב־8 באפריל.

תוכניות פיקוד המרכז למבצעים במרחב הכפרי השתבשו בשל ההחלטה ביום רביעי לתגבר את פיקוד הצפון וההכרח להחליף את היחידות שעלו צפונה. מפקד הפיקוד העריך שחטיבה 863 שהוכפפה לפעילות במרחב יהודה עדיין איננה כשירה ללחימה באיו"ש, והורה לדחות את המבצע

68 אוגדת איו"ש, "הערכת מצב אוגדתית" 4.4.2002, 23:00.

69 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "רישומים של צוות סיקור מפקדת פקמ"ז – דו"ח מצב חמ"ל האלוף", 4.4.2002, 13:00.

70 מפ"ע, "הערכת מצב יומית בראשות הרמטכ"ל", 4.4.2002.

71 229 רובי סער, 306 אקדחים, 78 תתי מקלעים, חמישה מקלעים כבדים, שתי מרגמות 52 מ"מ. "יחצ"א 9552: סיכום 'חפרפרת' פעילות היחצ"א במתחם הבמ"ס בביטוניא 4-8.4.2002", מצגת, ללא תאריך.

הראשון ביאטה ב־24 שעות על מנת לאפשר הכנות נוספות.[72] בפיקוד העריכו שאין די בסד"כ המוקצה לגזרת שכם, והוחלט להעביר לשם גדוד מחטיבה 623 כדי לאפשר פעילות גם במחנות הפליטים. כתוצאה מכך, הפעילות במרחב הכפרי הייתה מצומצמת בהשוואה לתוכניות.

הדיונים במטכ"ל על המגמות במערכת הבין־לאומית

בעקבות ההסלמה בחזית לבנון, ביקר ראש הממשלה בפיקוד הצפון ועדכן שהמדיניות הנוכחית היא העברת מסרים לנשיא סוריה, שהוא הנושא באחריות לריסון הגורמים המערערים את השקט בצפון.[73] בהקשר זה ציין רח"ט המחקר באחד הדיונים: "יש פעילות מדינית נמרצת מול הסורים כדי לשכנע אותם לשכנע את החזבאללה לשנות את מדיניותו [...] ההתרשמות שלהם עצמם היא שזה לא מי יודע מה מצליח להם [...] השגרירים האמריקאים בסוריה אמורים להיפגש עם בשאר [אסד] ולהעביר לו את המסר המרתיע, במגמה שהוא ירגיע".[74] למרות הפעילות הדיפלומטית, בשעות הערב שוב נורו מספר פצצות מרגמה בגזרת הר דב.

על רקע ביקורו של שליח האיחוד האירופי למזרח התיכון, חאבייר סולאנה, ושר החוץ של ספרד (שהייתה באותה עת הנשיאה התורנית של האיחוד האירופי), ז'וזף פיקה, עמד שעון החול המדיני במוקד הדיונים במטכ"ל.[75] רח"ט המחקר תיאר בדיון הבוקר את המאמצים המדיניים של מדינות אירופה ומדינות ערב והלחץ שמפעיל הממשל האמריקאי לקדם הפסקת אש. להערכתו, העיד הדבר על "האצה בקצב ירידת החול בשעון".[76] בדיון בערב הוסיף ראש אג"ת בנושא: "נדמה לי, ואני אומר את זה ברמז, שהזמן שעומד לרשותנו הוא קצר, יותר קצר ממה שהיה נראה אתמול ושלשום, אפילו הייתי אומר שהרבה יותר קצר".[77] שררה הבנה שהירידה בלגיטימציה הבין־לאומית נובעת מתמונות ההרס בערים, שהחלו להתפרסם ברשתות התקשורת. ראש אמ"ץ ביקש "לצמצם נזקים ומראות קשים [...]

72 פקמ"ז, "יומן מבצעים", 4.4.2002, 17:12.

73 פיקוד הצפון, "הע"מ מיוחדת מס' 7 – סיכום אלוף", 4.4.2002, 18:00.

74 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות ראש אמ"צ", 4.4.2002, 07:30.

75 מבוסס על שני הדיונים שנערכו במהלך היום: שם; מפ"ע, "הערכת מצב יומית", 4.4.2002.

76 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות ראש אמ"צ", 4.4.2002, 07:30.

77 מפ"ע, "הערכת מצב יומית", 4.4.2002.

כוחות צה"ל נעים בבית לחם.

בעיקר במקומות שבהם הייתה לחימה קשה כמו בית לחם [...] אין סיבה שישארו במצבם הנוכחי". הצטרף אליו ראש אג"ת בהערכת המצב בערב, שהתמונות המשודרות בעולם פוגעות בישראל ויובילו לצמצום חופש הפעולה שלה. סגן הרמטכ"ל הצביע על הסתירה בין האמירות בפגישות עם הכוחות, לפיהן המבצע יימשך שבועות רבים, לבין ההבנה שהחול בשעון המדיני הולך ואוזל, ויש לסיים את המבצעים בג'נין ובשכם. "לגבי השעון", אמר יעלון, "אני לפחות מתרשם שיש אי־הבנה אצל האנשים בשטח, לגבי הדברים שאנחנו אומרים. זה שאנחנו חושבים שהמהלך צריך להיות ארבעה שבועות ועוד ארבעה שבועות, זה לא אומר שלא עוצרים אותנו בעוד כמה ימים. לכן, הכוחות בשטח צריכים להתנהג באופן כזה שתכף הולכים ללחוץ עליו".[78] הרמטכ"ל סיכם סוגיה זו באומרו: "להערכתי, יש לנו עוד זמן, אני לא יודע כמה הוא הזמן הזה, כי ייתכן והוא קצר ממה שאנחנו חושבים, וייתכן והוא ארוך. אבל, הכוחות בשטח צריכים לפעול באופן אפקטיבי כאילו זה הולך להסתיים מבחינתם, ואנחנו צריכים לתכנן ולומר מהו הזמן הדרוש לנו על מנת לסיים את המהלך הזה בהצלחה".[79]

78 שם.

79 שם.

5 באפריל (יום שישי)

נאום בוש, השעון המדיני והדיונים במטכ"ל

מספר שעות לאחר הדיון במטכ"ל התממשו החששות, ובמסיבת עיתונאים דרש הנשיא בוש מישראל להתחיל בנסיגה מהערים שכבשה במבצע, והודיע על ביקור של מזכיר המדינה קולין פאוול באזור בשבוע הבא.[80] הכרזת הנשיא האמריקאי הפכה את הדיון על שעון החול המדיני מתאורטי למעשי, ובמטכ"ל ובפיקוד המרכז התחילו להפנים שיש להיערך אופרטיבית לכך שהמבצע עשוי להסתיים בתוך ימים.[81]

בדיון בבוקר ציין סגן הרמטכ"ל: "אם אתמול דיברנו לגבי הזירה הפלסטינית ברמזים על ישעון חולי, אז היום זה כבר יותר מרמזים ואנחנו צריכים לפעול כרגע בשטח מתוך הנחה שיש לנו ימים ספורים, אני אפילו לא יודע אם שבוע".[82] ראש אמ"ן הציע לנצל את הזמן שנותר ולהתמקד בלכידת מבוקשים בכירים ולא בכיבוש שטח, בדגש על מרחב רמאללה, שידוע כי שם נמצאים 40 מבוקשים בדרגים שונים שעדיין לא נלכדו.[83] ראש אמ"ץ סבר שההישגים הנדרשים בסוף המבצע צריכים להיות שלושה: "אני חושב שצריך ללחוץ חזק מאוד על מנת להביא את ג'נין ואת שכם לכלל הכרעה, ההכרעה שם היא קריטית וזה חשוב שיהיה"; "מעצר מספיק מבוקשים כבדים, לשים רשימה ולהגדיר כמות ולעמוד בזה"; "הבאת מספיק נשק כבד - מרגמות טילים וכדומה".[84] סגן הרמטכ"ל הסכים עימו שצריך להשלים את ההשתלטות על הקסבה ומחנה הפליטים בג'נין. בניגוד לדברי

80 מדברי הנשיא בוש: "יו"ר הרש"פ לא התנגד או התעמת באופן עקבי עם הטרוריסטים [...] ולכן המצב שהוא מוצא את עצמו כיום הוא במידה רבה באשמתו [...] לכן, ממשלת ישראל חשה שעליה לתקוף תשתיות טרור שהורגות את אזרחיה [...] במשך שבעה ימים, ישראל פעלה להשמיד את תשתיות הטרור. ארה"ב הכירה בזכות של ישראל להגן על עצמה מפני הטרור. אך, על מנת להניח את היסודות לאפשרות של הסכם שלום בעתיד, ביקשתי לעצור את הכניסה לתוך השטח שבשליטת הרש"פ ולהתחיל בנסיגה מאותן ערים שהיא כבשה לאחרונה". מסיבת העיתונאים התקיימה סביב השעה 20:00, שעון ישראל. נלקח מהמרשתת בתאריך 7.7.2021. https://georgebush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/04/20020404-1.html

81 מפקד פיקוד המרכז, בתיאום עם הרמטכ"ל, הנחה: "בשל הלחץ המדיני להפסיק את הפעילות, הלילה יש לכבוש את ג'נין, שכם, את מחנות הפליטים והקסבות". "פיקוד המרכז, יומן מבצעים", 4.4.2002, 22:45.

82 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב סגן הרמטכ"ל", 5.4.2002, 07:30.

83 שם. רח"ט המחקר חזר על הדברים בהערכת מצב לפנות ערב. מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 5.4.2002, 18:00.

84 שם.

האלופים, הרמטכ"ל לא היה משוכנע שהחול בשעון הזמן אוזל: "המצב שבו ארצות הברית קוראת לנו להפסיק את הפעילות ולצאת מהשטח, אני לא מאמין שזה הולך לקרות מחר בבוקר, אבל יחד עם זה אנחנו צריכים למצות עד תום את הזמן". לכן הוא קבע: "הדבר הראשון הוא להכריע בכל מקום שאנחנו נכנסים אליו [...] הדבר השני הוא הפגיעה במבוקשים ומעצרם [...] הדבר השלישי הוא כל סוגיית האמל"ח, נשק ותשתית של הטרור".[85] דווקא בשל העובדה שלא התרחשו פיגועים משמעותיים בימים האחרונים, חידד הרמטכ"ל שוב את חשיבות מאמץ ההגנה ומניעת פיגועים, שכן בעיני הציבור הישראלי, "העובדה שכרגע יש יותר ביטחון אצל האוכלוסייה האזרחית, זה ההישג העיקרי של המבצע בעיני, לא אם תפסנו מאה מבוקשים [...] ועל ההישג הזה צריך לשמור מכל משמר [...] גם אם זה אומר שאנחנו מסיטים קצת סד"כ ממקום למקום".[86]

המשך הלחימה בשכם ובג'נין

בעוד המדינאים ובכירי צה"ל התחילו לדבר על הפסקת המבצע, נמשכה הלחימה בשכם ובג'נין. בליל 5-4 באפריל החליט מפקד פיקוד המרכז להתיר הפעלת אש ממסוקי קרב לעבר מבנים שמפריעים להתקדמות כוחות צה"ל.[87] בג'נין התחיל כוח אגוז לפעול נקודתית בתוך הקסבה ואיתר שתי מעבדות לייצור אמצעי חבלה. במחנה הפליטים ג'נין הצטרפה הפלוגה המסייעת של גדוד 51 ללחימה, ומשימתה הייתה לפתוח ציר רק"ם לתוך המחנה מהאגף המזרחי. תוך כדי הכניסה לבתים, נתקל הכוח מהפלוגה המסייעת באויב; בהיתקלות נהרג חייל אחד ושני חיילים נפצעו. שאר הגדוד המשיך להתקדם לאט צפונה, לנוכח התנגדות. גדוד 8110 שינה עמדות ועבר מהאגף הצפוני לאגף המערבי של מחנה הפליטים. גדוד 7020 המשיך להילחם לאורך ציר המחנה.[88] בבוקר יום שישי השלים צק"ג 932, יחד עם ארבעה טנקים ושני צוותי "חובט",[89] את

85 שם.

86 שם.

87 "פיקוד המרכז, יומן מבצעים", 5.4.2002, 22:45.

88 "אני הרגשתי, המון ביטחון עצמי, כי הקרב הזה היה מאוד מוצלח מבחינתנו, כמו שתכננו הוא בוצע, היכולת שלנו להפעיל את האש נתנה לי תחושה שפה שברו את האויב בחלק הזה". ריאיון מפקד גדוד 7020 סא"ל [במיל'] יורם לביא, 8.5.02, עמ' 3.

89 כוח ממערך הנ"מ המפעיל תותח מסוג וולקן שמוצב על גבי נגמ"ש.

חפ"ק מח"ט גולני. מימין: מג"ד 12 אורן אבמן, מפקד אוגדה 36 אבי מזרחי ומח"ט גולני משה (צ'יקו) תמיר.

נוהל הקרב, ובשעה 11:00 החלה ההתקפה הגדודית שכללה שני מאמצים לעבר חלקו הצפון־מערבי של מחנה הפליטים. בשעה 15:00 כיתר האויב כוח מהפלוגה המסייעת של הגדוד. במהלך ניסיונות החבירה אליהם, נהרגו שני חיילים מהפלוגה. הכוח משייטת 13 תוגבר במהלך היום באנשי מילואים ועבר לפעול באגף הצפוני של מחנה הפליטים.

בשכם, השתלטו הכוחות על בתים בפאתי הקסבה, אך שעת ה״ש״ לכניסה לתוכה נדחתה ל־03:00 לפנות בוקר המחרת.[90] במהלך הלילה החלה חטיבת הצנחנים להחדיר כוחות קדומניים לחלק המערבי של הקסבה. מח״ט גולני, שהעדיף לנוע בשעות האור, המתין לבוקר שבת (6 באפריל). במהלך יום שישי הוחלט לצרף את יחידת מגלן לצק״ח גולני, וכוחותיה נכנסו לשכם על גבי האכזריות של גדוד 12 ופעלו בגזרת הגדס״ר.

90 ״קצין אג"ם אוגדת איו"ש לחמ"ל הפיקוד: בשכם לא תהיה פעילות עד 22:00״. ״פיקוד המרכז, יומן מבצעים״, 5.4.2002, 01:28; אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, ״רישומים של צוות סיקור מפקדת פקמ"ז - דברי קצין האג"ם הפיקודי בחיתוך מצב״, 4.4.2002, 20:40; מפ"ע, ״מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות סגן הרמטכ"ל״, 5.4.2002, 07:30. ייתכן שהחלטה זו הושפעה מהקשיים שגילו יחידות צה"ל בלחימה במחנה הפליטים ג'נין ומהרצון של הרמטכ"ל לראות שוב את תוכניות הפעולה של צק"ח גולני והצנחנים, ו/או מחוסר הסכמה בין המפקדים בשטח - האם נכון להילחם בקסבה בשעות הלילה או בשעות היום.

הקרב על מחנה הפליטים, ג'נין 11-3 באפריל 2002

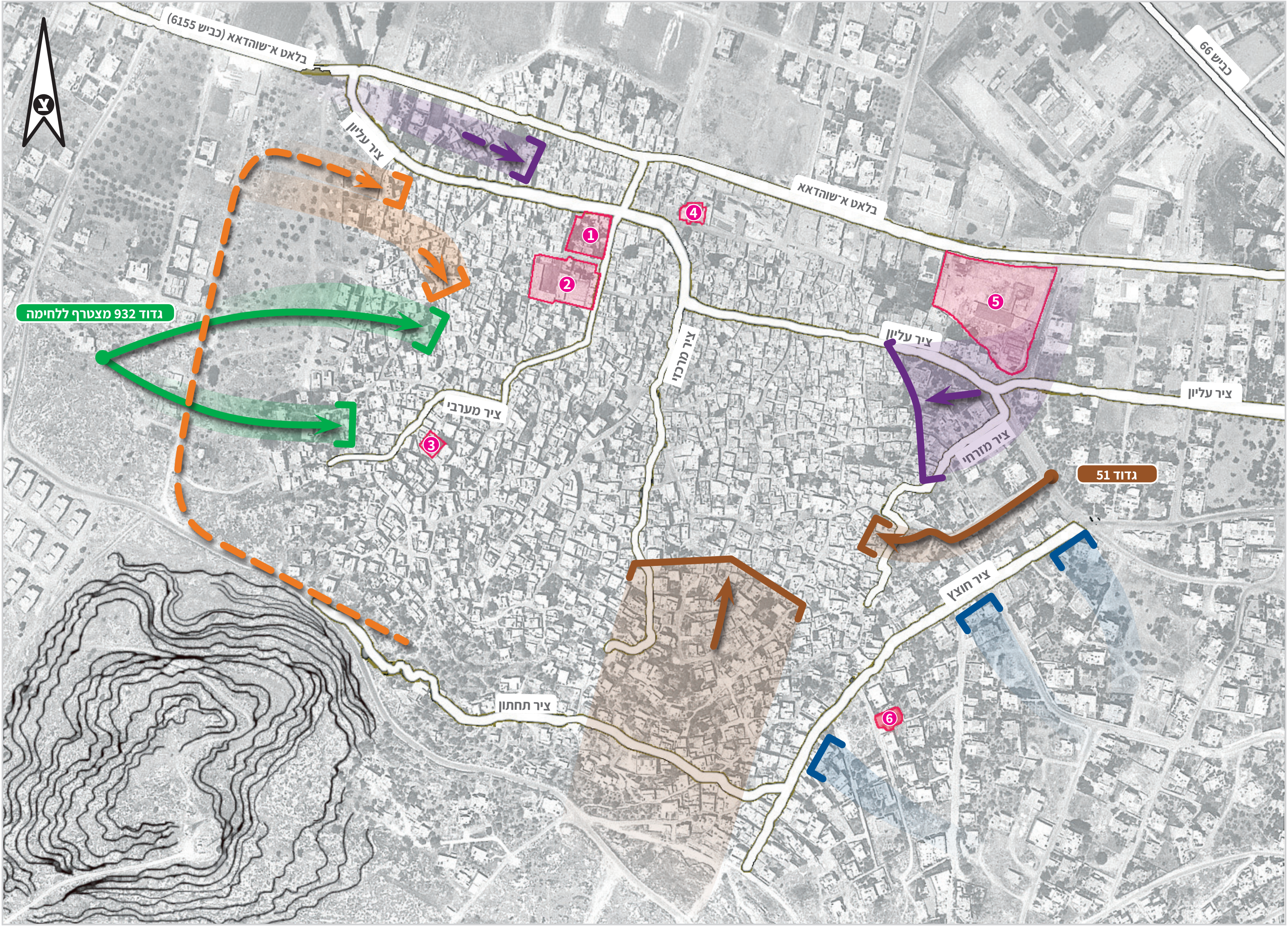
מקרא

1 מתחם אונר"א
2 בית הספר לבנות
3 המסגד החדש
4 המסגד הישן
5 בית החולים
6 מסגד אבן כתאב

תנועה בשטח*:

- גדוד 932
- פלס"ר 5
- גדוד 7020
- גדוד 51
- גדוד 8110א
- גדוד 8110ב
- דובדבן
- שייטת־13

ג'נין

מזג אוויר:

יום ג', 2.4 ערב חג
יום ד', 3.4 שביעי של פסח
יום ה', 4.4 אסרו חג
יום ו', 5.4
שבת, 6.4
יום א', 7.4
יום ב', 8.4
יום ג', 9.4 יום הזיכרון לשואה ולגבורה
יום ד', 10.4
יום ה', 11.4

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

הפעילות במרחב הכפרי

על מנת להרחיב את הפעולה גם למרחב הכפרי, הוקם צק"ח מוקטן בפיקוד מח"ט 933 שכלל את גדוד 9264 מחטיבה 623, מחלקת שריון (מגדוד 398 מחטיבה 656) ושני צוותי של יחידת איסוף. משימת הכוח הייתה לפשוט על העיירה קבטיה. נוהל הקרב היה מזורז, נוהל על ידי מח"ט 933 ומג"ד 9264 והושלם עד לשעות הערב.[91] בשלב המקדים, בשעות הלילה, התפרסו צוותים מהפלוגה המסייעת של הגדוד על הגבעות השולטות בתצפית ובאש על הרחובות והסמטאות של העיירה. שאר הכוח חסם את דרכי הגישה אליה והתכונן לכניסה לתוך השטח הבנוי. פעילות חטיבה 863 ביאטה נדחתה בשל חוסר מוכנות של החטיבה.

מבצע חשוב נוסף במרחב הכפרי היה בטובאס. בשעות הבוקר פשט כוח ימ"ם בגיבוי כוח מגדוד 398 על בית בעיירה שבו, על פי מידע מודיעיני, שהה מפקד בכיר בזרוע הצבאית של חאמס בצפון איו"ש. שני חיילים נפצעו בחילופי האש, שבמהלכם נהרגו שישה מבוקשים.[92]

האירועים בצפון

המשך הירי מלבנון לעבר ישראל המשיך להעסיק את המטכ"ל. ראש אמ"ן זאבי תיאר בהערכת מצב את המעבר של חזבאללה למערך חירום ואת השלמת המוכנות לירי רקטות ונ"ט לעבר ישראל. הוא הצהיר, כי "מבחינת אמ"ן ההתרעה האסטרטגית בעניין הזה הושלמה, כמעט ואין סימנים מעידים נוספים".[93] להערכת זאבי, בשאר אסד הוא "מנהיג צעיר ולא מנוסה ולא מבין שלא ניתן בהכרח לבלום תהליכים", העלולים להוביל להסלמה בלתי מתוכננת, ולכן "מחובתי כראש אמ"ן להציג תמונה זו לשר הביטחון ולראש הממשלה [...] אין ספק שיום אחד המארב [האסטרטגי] יצליח ואז תהיה הידרדרות".[94] סגן הרמטכ"ל

---

91 תיאור הקרב בקבטיה מבוסס בעיקר על: ראיון עם מג"ד 9264, סא"ל (מיל') אוהד תירוש, 21.4.2002.

92 קיס עדואן (בכיר בחמאס ג'נין), אשרף דראג'מה (חמאס), איאד סועפטה, פעיל חמאס בכיר, סאאד עוואד, מבכירי הזרוע הצבאית של חמאס בטול כרם, מג'די בלאסמה, מראשי התארגנות ייצור טילי הקסאם בשומרון.

93 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 5.4.2002, 18:00.

94 "ממארב אסטרטגי" – ההנחה של גורמי המודיעין הייתה שפעילות חזבאללה נועדה לגרות את ישראל להגיב לירי, ובכך להביא להסלמה אזורית.

חלק על הערכה זו וטען שמנהיג סוריה מבין את הסכנה בהידרדרות, ולכן יתחיל לפעול לריסון חזבאללה. מפקד פיקוד הצפון, גבי אשכנזי, הסכים עם ראש אמ״ן, ועל רקע המוכנות הגבוהה של חזבאללה, דרש להשלים את גיוס המילואים לאוגדה 91 ולהיות במוכנות מלאה של הפיקוד לתוכנית ״דורס הלילה״[95]. סגן הרמטכ״ל העריך שייתכן כי חזבאללה פועל ביוזמת איראן ומנסה לגרור את סוריה להסלמה, ולכן על ישראל להמשיך בהבלגה, ולעשות את כל ההכנות הנדרשות מבלי לגייס מילואים. הרמטכ״ל קבע שאין לנקוט בשלב זה צעדים נוספים והנחה לקיים דיונים בנושא. בשטח לא חלה רגיעה: בשעות הצהריים נורתה אש נ״מ לעבר מטוסי חיל האוויר, ובערב שוב נורו פצצות מרגמה ורקטת פאלק לעבר מוצבי הר דב ולעבר מרחב החרמון.

6 באפריל (שבת)

דשדוש בג׳נין והכניסה לקסבה בשכם

בליל שבת (6 באפריל) אחרי חצות חדרו שני חמושים ליישוב רפיח־ים ברצועת עזה; בחילופי האש נהרג חייל צה״ל, ונפצעו חמישה חיילים.

בשל חשש שהמבצע יופסק כתוצאה מהלחץ האמריקאי, המשיך קצב ההתקדמות של כוחות צה״ל בקסבה בשכם ובמחנה הפליטים בג׳נין לרכז את מרב הקשב של המטכ״ל והפיקוד.[96] דובר צה״ל, רן כתרי, דיווח בהערכת המצב על ההאשמות של גורמים ברשות הפלסטינית שישראל מבצעת טבח בג׳נין: ״יש ניסיון ליצור היום ספין סביב ג׳נין במונחי סברה ושתילה״.[97] מתוך הבנת ההשלכות השליליות האפשריות של האירוע, הנחה הרמטכ״ל: ״ברגע שזה מסתיים להוציא את הנתונים ולספר שהיה שם קרב קשה, כמה מחבלים נעצרו, כמה נפגעו ואילו אמצעים נתפסו, את זה צריך להוציא יותר מהר על מנת לקעקע את הסיפור הזה של טבח״.[98] הניסיון לברר את מספר

95 ״דורס הלילה״ – תוכנית לתקיפת מטרות סוריות בלבנון כדי לכפות על סוריה לרסן את חזבאללה.

96 מבוסס על: מפ"ע, ״עדכון בוקר בראשות הרמטכ"ל״, 6.4.2002, 07:30; מפ"ע, ״הערכת מצב יומית בראשות הרמטכ"ל״, 6.4.2002.

97 לכל אורך הקרב האשימו בכירים ברשות הפלסטינית את ישראל בטבח. לדוגמה, בראיון לרשת סי־אן־אן האמריקאית ב־15 באפריל, טען סאיב עריקאת (האחראי ברשות על המשא ומתן עם ישראל): ״נעשה טבח במחנה הפליטים [ג'נין] ואני יודע שעדי ראייה סיפרו לי שנחפרו קברים המוניים וקברו שם מספר רב של אנשים״. נלקח מהמרשתת בתאריך 23.8.2021.
Edition.cnn.com/2002/WORLD/meast/04/15/erakat.interview.cnna/

98 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 6.4.2002.

ההרוגים הפלסטינים במחנה הפליטים וההתמודדות עם התקשורת בנושא ילוו את המטכ"ל עד לסוף המבצע ואף לאחריו. בשל הנסיבות, דרשו במטכ"ל לדעת מתי תסתיים ההשתלטות על מחנה הפליטים. בהערכת המצב בבוקר דיווח מפקד הפיקוד: "המחנה נראה שהוכרע, למרות שעדיין יש עוד מספר מוקדים, [...] המחנה עוד לא נגמר, עוד לא הביאו את כל האנשים".[99] לגבי מספר ההרוגים הפלסטינים, ציין איתן שלפי הנתונים הראשוניים מדובר בכ־40 הרוגים, אבל "להערכתנו יש שם הרבה יותר, אבל את זה נשמע רק בהמשך". הרמטכ"ל חזר ואמר: "בג'נין אנחנו צריכים לסיים את הכיבוש של מחנה הפליטים היום".

בשטח, ההתקדמות הייתה איטית מהצפוי. ארבעת הגדודים המשיכו לנוע מכיוונים שונים לעבר לב המחנה. בשעות הבוקר דן סגן הרמטכ"ל עם מפקד האוגדה על האפשרות להטיל חימוש רב־עוצמה על אחד הבתים בלב המחנה, שמידע מודיעיני הצביע כי נמצאים בו עשרות מלוחמי האויב. הרעיון נדחה בשל החשש מפגיעה באזרחים.[100] מתוך רצון לזרז את סיום הקרב, הוחלט בפיקוד המרכז להקצות שלוש פלוגות מיחידת דובדבן ללחימה.[101] בעיר ג'נין, לאחר פעילות של 24 שעות עזבה הפלוגה מגדוד אגוז את הגזרה ללא אישור אוגדה 340, וחזרה לפעילות תחת חטיבת גולני בשכם. בנסיבות אלו, פעילות גדוד ההנדסה 710 וגדוד 452 הייתה מוגבלת לסיורים משוריינים בתוך העיר.

בשכם, החליט מפקד אוגדת איו"ש במהלך הלילה לשנות את הרעיון המבצעי האוגדתי, כנראה עקב הלקחים שנלמדו מהקרב בג'נין.[102] הרעיון החדש היה לבתר את הקסבה בשלב הראשון לשני חלקים, בהנחה שמהלך כזה עשוי להכריע את האויב, ורק אז לסרוק את המבנים. בנוסף, הוחלט לתגבר את צק"ח גולני בפלוגה מאגוז שהגיעה מג'נין. לאחר ירי לעבר מבנים ריקים, התחילו הכוחות להיכנס מהאגפים השונים

99 מפ"ע, "עדכון בוקר בראשות הרמטכ"ל", 6.4.2002, 07:30.

100 אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "תמונת מצב אוג' 340 במחנה הפליטים ג'נין".

101 פקמ"ז, "חיתוך מצב פיקוד המרכז", 6.4.2002, 13:00.

102 בהערכת המצב היומית, אמר הרמטכ"ל שהקרב במחנה הפליטים בג'נין "מלמד אותנו שאותו דבר מחכה לנו בקסבה [בשכם] ולכן צריך להשקיע מחשבה האם נכון באותה דרך להיכנס לקסבה ולראות איך אנחנו עושים את זה [...] אני היום נמצא בשכם ובחלק מהיחידות האחרות בשביל לראות את הכניסה הנכונה לקסבה". מח"ט 35 בתחקיר המבצע ציין: "ביום זה שונה הרעיון המבצעי האוגדתי לכיבוש הקסבה. גדוד 202 וגדוד 890 ריכזו מאמץ בחלקו המרכזי של הקסבה לכיוון המסגד הכחול על מנת לבתר את הקסבה לשניים". "סיכום מבצע 'סדר מחייב': כיבוש העיר שכם חטיבה 35", מאי 2002.

לתוך הקסבה, ועד לשעות הערב הגיעו לקווי הסיום בחלק המזרחי. ככל הנראה, בשל תנועת כוחות צק"ח גולני, נדחק האויב לתוך החלק המערבי של הקסבה. בהתאם לרעיון האוגדתי החדש, בגזרת חטיבה 35 נע גדוד 202 מדרום לצפון, וגדוד 890 נע מצפון לדרום על מנת להשלים את הביתור בצד המערבי. גדוד 101 יחד עם הפלס"ר קיבלו את האחריות על חלקה המערבי של הקסבה.

הפעילות במרחב הכפרי

משעות הבוקר נע רק"ם באופן מופגן בצירים לכיוון העיירה קבטיה, כדי לעורר את השטח ולגרום לחמושים לחשוף את עצמם לכוחות התצפית. לקראת השעה 14:00 זיהתה אחת התצפיות קבוצה של 10-8 חמושים סביב רכב. לעבר הקבוצה נורה טיל "גיל", שפגע בכמה מהם. הכוחות ניצלו את ההלם של האויב מפגיעת הטיל, ושתי פלוגות החלו להיכנס ולהתבסס במבנים בתוך העיירה. בנוסף, נמשך המבצע במרחב ערורה, וגדוד 90 פשט על הכפרים בית רימא, דיר עסניה ובני זייד.

מוקד פעילות חדש במרחב הכפרי היה בדרום הר חברון. צק"ח 863, שהגיע מצאלים בהרכב של הגדודים 9208, 9217 והפלס"ר, החל לפעול בעיירה יאטה בליל שבת (6 באפריל).[103] בפקודה הראשונה שקיבלה החטיבה, עוד כשהייתה בצאלים, הוגדרה המטרה "השתלטות". הרעיון המבצעי היה, בשלב הראשון, לכתר את העיירה מכל הכיוונים ובשלב השני להיכנס בו־זמנית מכיוונים שונים. יום קודם לכן, במהלך יום שישי (5 באפריל), שונתה הפקודה והתווספה המטרה של מעצר מבוקשים לפני כניסת הכוחות לעיירה, ולכוחות נוסף גדוד השריון 196.[104] לשינוי המטרה הייתה משמעות בהיבט המבצעי – מפעולה רועשת לפעולה

103 מבוסס על: ראיון עם מח"ט 863, אל"ם אבי לוי, 28.5.2002; ראיון עם מג"ד 9208, סא"ל (מיל') אביב כפיף, 20.5.2002; ראיון עם מג"ד 9217, סא"ל (מיל') יגאל הקשר, 21.5.2002; אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, ״רישומים של מחלקת היסטוריה מתחקיר אוגדה 720״, 5.5.2002.

104 אירוע דומה לזה שהתרחש בשעות שלפני המבצע ״יום זהוב 3״ בינואר 2002. אין עדויות לנסיבות שינוי המשימה. מג"ד 9208 טען: ״ממש לפני קפ"ק 2 שוב ניסיון לשנות פקודה. מלחמה בין המח"ט [863] לבין מח"ט יהודה [אל"ם דרור וינברג, שייהרג כעבור חצי שנה באירוע ״ציר המתפללים״ בחברון] שאמר שאם לא עושים מעצרים אז אין מה להיכנס. מח"ט יהודה רוצה מעצרים מקדימים בעיר לפני תחילת המבצע״. מג"ד 9217: ״יום ו' היה קפ"ק 2 של מח"ט יהודה, שונתה השיטה, צורפו כוחות נוספים והוחלט שעושים קודם מעצרים. עד סוף המבצע לא הוברר אם קודם צריך לעשות מעצרים ואח"כ להשתלט״.

שקטה, ממהלך שאינו תלוי מודיעין נקודתי למהלך מבוסס מודיעין איכותי, ומצורת קרב של התקפה לשורת פשיטות במקביל המבוססות על תרגולות ייחודיות כמו "סיר לחץ".[105] בשל כך הוחלט שעות ספורות לפני שעת ה"ש", כי שלב המעצרים יתבצע על ידי חטיבת יהודה בפיקוד דרור ויינברג באמצעות כוחותיה (גדוד 50, בפיקוד דורון מור־יוסף), ולאחר מכן תושלם ההשתלטות על העיירה על ידי הגדודים של צק"ח 863 תחת פיקוד המח"ט. על פי התוכנית, ביצעו כוחות מגדוד 50 במהלך הלילה מעצרים במבנים חשודים, ובאור ראשון התחילו הגדודים להיכנס ליאטה.[106] בפועל כמעט לא הייתה התנגדות; המבוקשים כנראה נמלטו מהעיירה והשוטרים הפלסטינים נטשו את מבני השלטון. בשעה 14:00 נכנסו הכוחות מצפון, מדרום וממזרח ללב העיירה, ובשעות הערב השתלטו על המבנים שבהם הם ישהו במהלך הלילה. למחרת ערכו הכוחות מעצרים וסריקות במבנים חשודים. חלק מהגדודים עזבו את העיירה ביום ראשון, והכוחות הנותרים נסוגו ביום שני.

האירועים בצפון

בשל המשך הירי לעבר צפון המדינה ולקראת ישיבת הקבינט המדיני־ביטחוני שתוכנן להתכנס ביום ראשון (8 באפריל), המשיכו במטכ"ל בבירור מדיניות סוריה וחזבאללה בזירה הצפונית.[107] בקרב כל הגורמים שררה הסכמה שאירועי השבועיים האחרונים הם בגדר שבירה מוחלטת של כללי המשחק. אך בניגוד לדרישת מפקד פיקוד הצפון לגייס מילואים על מנת להשלים את המוכנות לביצוע "דורס הלילה" ו"ישיבות נכונות", חשש ראש אמ"ץ שגיוס מילואים דווקא יסלים את המצב. המלצתו הייתה "לנקוט בפעולות המתחייבות הגנתית, על בסיס סד"כ סדיר והשלמות מילואים מינימליות מתחייבות ליחידות הסדירות, תוך החזקת מענה התקפי על בסיס כוננות חיל האוויר וחיל הים ומוכנות למעבר להערכות מלאה ל'דורס

105 "סיר־לחץ" - מצב שבו מבוקשים חמושים מתבצרים בתוך בבית ללא בני ערובה, ולכוחות צה"ל יש את אפשרות לפעול להכנעתם או נטרולם בביטחון המרבי לכוחותינו.

106 המח"ט מתאר את הלקחים של הדרגים הממונים מיום הקרב הראשון במחנה הפליטים ג'נין: "מדבר עם מפקד האוגדה והאלוף שמדגישים לי את סוגיית ג'נין. כוח מילואים שנפתחת עליו אש שלא יתקע ולכן חשוב שאהיה שם שנהיה חזקים שהכניסה תהיה חזקה ומהירה ולדעת את תחושת הביטחון", ראיון עם מח"ט 863, אל"ם אבי לוי, 28.5.2002.

107 מפ"ע, "קד"ם מוכנות להידרדרות בצפון – סיכום ראש אמ"ץ", 6.4.2002.

כוחות צה"ל בעיירה יאטה.

הלילה' + 'נתיבי ארז' על בסיס הערכת מצב".[108] המלצת סגן הרמטכ"ל הייתה לתקוף מטרה של החזית העממית, ארגונו של ג'יבריל, בסוריה, כאיתות לה ולארה"ב. בדיון בראשותו קיבל הרמטכ"ל מופז את הערכת אמ"ן, שאין לחזבאללה כוונה ליזום ירי רקטות לעבר שטח ישראל, וכי "חזבאללה מעוניין לגרור את ישראל לתרחיש של תגובה שתוביל לפתיחת חזית שנייה".[109] הוא קבע שאין לישראל עניין לפתוח חזית שנייה תוך כדי המבצע, ולכן המאמץ העיקרי יישאר באיו"ש, תוך שמירה על מוכנות מלאה להסלמה בצפון ללא גיוס מילואים. בפועל, נמשך הירי לעבר ישראל. בשעות הערב נורו פצצות מרגמה על מוצבי הר דב ועל בתים בכפר ע'ג'ר, ורקטת פאלק נורתה לעבר מוצב נחל שיאון.

108 שם.

109 מפ"ע, "דיון בנושא הזירה הצפונית והקשר לזירה הפלסטינית – סיכום הרמטכ"ל", 6.4.2002.

7 באפריל (יום ראשון)

התגברות הלחץ המדיני והשפעתו על ניהול המבצע

בתוך כך הוכבד הלחץ הפומבי האמריקאי על ישראל לסיים את המבצע. במוצאי שבת לפי שעון ישראל, במהלך מסיבת עיתונאים משותפת של הנשיא בוש וראש ממשלת בריטניה, טוני בלייר, חזר נשיא ארה"ב על דרישתו מישראל לסגת ללא דיחוי מהשטחים שכבשה, בצד הקריאה להנהגה הפלסטינית לחדול מהשימוש בטרור ומהתמיכה בו.[110] כשנשאלה היועצת לביטחון לאומי מאוחר יותר ברשת הטלוויזיה סי־אן־אן מה הייתה כוונת הנשיא, השיבה קונדוליסה רייס: "הכוונה היא עכשיו. ברור שהנסיגה צריכה להיות מסודרת. אבל הנשיא מצפה לראות תוצאות בהקדם האפשרי, ללא דיחוי זה ללא דיחוי".[111]

על רקע דברי הנשיא בוש בערב הקודם, ציין סגן הרמטכ"ל בחיתוך מצב בבוקר יום ראשון (7 באפריל): "יכול להיות שהיום נקבל הנחיות, מחר נקבל הנחיות, לא יודע, כרגע ההנחיות מבחינתנו להמשיך [...] מנועים מלא קדימה".[112] מתוך הבנה שהמבצע עלול להסתיים בטווח הזמן הקרוב, חידד יעלון שההישגים הריאליים שלו הם מניעת פיגועים, "ולו לצורך האתוס של ההישג שהפעולה של צה"ל עצרה את גל הפיגועים הקשים", מעצר מבוקשים ואיסוף אמל"ח. בהערכת המצב אחר הצהריים העריך ראש אג"ת, שצה"ל אינו עומד במדדים אלו מאחר שמ־65 מבוקשים בכירים שהגדיר השב"כ נתפסו או נהרגו רק שישה; ההישג אינו מספק ולכן יש להתמקד בפעילות שתגדיל את ההישג בהיבט זה. בהקשר זה הנחה הרמטכ"ל: "דבר מרכזי זה רשימת המבוקשים [...] שם לרכז את המאמץ העיקרי ולפי זה ללכת".[113]

המסרים מארה"ב השפיעו גם על הלך הרוחות בצמרת פיקוד המרכז. דיון צוות החשיבה הפיקודי (תכנון מתאר מערכתי - תמ"ם) התנהל על סמך הנחה מובלעת שהמבצע עומד להסתיים, ולכן התמקד בשתי

---

110 נלקח מהמרשתת בתאריך 12.7.2021.
https://georgebush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/04/20020406-3.html

111 נלקח מהמרשתת בתאריך 19.8.2021.
http://edition.cnn.com/TRANSCRIPTS/0204/07/sun.05.html

112 תיאור דיוני המטכ"ל באותו יום מבוסס על: מפ"ע, "חיתוך מצב בראשות סגן הרמטכ"ל", 7.4.2002, 07:30; מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 7.4.2002, 19:30.

113 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל", 7.4.2002.

סוגיות: האחת, הגדרת הפעולות שניתן ונדרש לסיים בתוך 48 שעות בהנחה ש"יש להתמקד במיצוי המהלכים שהתחלנו ולא לפתוח חזיתות חדשות"; והשנייה, תחזית המציאות שתיווצר לאחר המבצע ויציאת כוחות צה"ל מהערים.[114]

תמימות דעים שררה בין המשתתפים, שבשלב זה הגיון הפעולה של הרשות הפלסטינית הוא להפגין כושר עמידה בשכם ובג'נין ולמנוע מצה"ל להשתלט על מרחבים אלו, ובה בעת לעודד פיגועים שימחישו לחברה הישראלית כי אין ביכולתו של צה"ל לעצור את הטרור. תמונת המצב בפיקוד ביחס לג'נין הייתה: "הם [החמושים] לכודים במרכז המחנה ואין להם לאן ללכת. השאלה היא האם הם מתאבדים עד הכדור האחרון או נכנעים. הלחץ המופעל עליהם כרגע הוא משמעותי".[115] לגבי הקסבה בשכם נאמר, כי "יש קרבות עזים פנים אל פנים, קשים הרבה יותר מג'נין. הפעילות היא איטית. הבעיה המרכזית המאיטה את הקצב היא כמות גדולה של מטענים". למרות קשיים אלו, לכל המשתתפים היה ברור שחייבים לסיים את ההשתלטות על מחנה הפליטים ג'נין ועל שכם, ואם ייוותר זמן, לטפל בכפרים הבעייתיים לפי סדר עדיפות.[116]

הדאגה המרכזית של צמרת הפיקוד הייתה לגבי ההשלכות לטווח הרחוק: "המציאות היא שנמצא את עצמנו חזרה עם הסד"כ שהיינו איתו טרום המבצע עם בעיות יותר גדולות מאלו שנכנסנו אליו"; שכן, הפעולה ההתקפית נגד הביטחון המסכל ושאר מנגנוני הביטחון הפלסטיניים יצרה ואקום שלטוני, ולמעשה אין גורם שיוכל לשאת באחריות הביטחונית בשטחי אֵי לאחר יציאת צה"ל מהערים. מעבר לכך, הערכת המודיעין הייתה שהפגיעה בתשתיות הטרור היא חלקית בלבד, "בטול כרם וקלקיליה אף אחד לא נעצר והיכולת להשתקם תהיה מהירה מאוד. יצרנו קרקע בשלה לנקמה, התשתיות כיום אינן פיזיות אלא תשתיות ידע שנמצא אצל האנשים [...] לאור זה שהתשתיות קיימות והידע נפוץ נחזור מהר יחסית לרף פיגועים גבוה".[117]

114 פקמ"ז, "דיון תמ"ם: במידה והזמן יתקצר", 7.4.2002, 12:58. אין בתקציר של הישיבה זיהוי של הדוברים.

115 שם.

116 שם.

117 שם.

לדעת כל המשתתפים בדיון, למיגור תשתיות הטרור יידרש זמן וכוח איכותי, "התחושה כרגע היא שאנחנו מצליחים לעצב מציאות של פחות טרור. זאת מציאות שניתן יהיה לעצב רק במידה ויהיה זמן לעבודה שיטתית. במציאות אין לנו את הזמן הזה".[118] לגבי האמצעים שעומדים לרשות הפיקוד, "מתברר שיש פער משמעותי ביכולות של הסדירים והמילואים [...] יש להימנע מלהכניס את המילואים ללחימת שטח בנוי מתוכננת. בשביל למצות את המודיעין במהירות נדרש כוחות מאומנים וזריזים, כיום יש לנו רק את החטיבות הסדירות שיודעות לעשות את העבודה במיומנות". דובר אחר העריך כי "ההשתלטות על הטרור היא סיפור של חצי שנה של עבודה אינטנסיבית".

המשך הלחימה בג׳נין ובשכם

בעוד שבחדרי הדיונים בפיקוד המרכז ובמטכ״ל נידונה האפשרות לסיים את המבצע, נמשכה הלחימה בשכם ובג׳נין. הקרב במחנה הפליטים ג׳נין לא הסתיים כפי שהעריכו בימים הקודמים בפיקוד המרכז. גדוד 51 המשיך להתקדם צפונה, אך מצא עצמו במצב בעייתי שכן חלק מהכוחות נעו מהר יותר מאחרים, וכך נחשפו לאויב האגפים של שתי פלוגות. גדוד 8110 הגיע סמוך למתחם אונר״א; גדוד 7020 המשיך בהתקדמות לאורך ציר המחנה; גדוד 932 הגיע עד שעות הערב לקווי הסיום; שייטת 13 הגיעה לציר המחנה; והכוח מיחידת דובדבן המשיך לנוע באגף המערבי לכיוון החלק הצפוני של מחנה הפליטים.

על סמך דיווחים שהגיעו למטכ״ל התגבשה הבנה שנותרו עשרה מבנים במחנה הפליטים ג׳נין שבהם מתבצרים חמושים, ושוב נוצרה תחושה שהלחימה נמצאת על סף סיום. סגן הרמטכ״ל הנחה לגבי הצעדים האחרונים: "ההשתלטות האחרונה על הגרעין הקשה חייבת להתבצע בזהירות עם כל הכוח, כמה שיותר אש, טרקטורים, כל מה שאנחנו יכולים לעשות שימוש בו". והרמטכ״ל סיכם: "צריכים לגמור את זה".[119] מוקד השיח במטכ״ל עבר למלחמה התודעתית ולדרכים להפריך את השמועות על הטבח. במטכ״ל המשיכו לנסות ולברר את מספר ההרוגים הפלסטינים במחנה הפליטים, כדי להבהיר את תמונת המצב ביום שלאחר

118 שם.

119 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל״, 7.4.2002, 19:30.

סיום הקרב. הדיווח שהגיע בבוקר מפיקוד המרכז היה: "ההערכה היא שבבתים שעברו עד עכשיו יש בין 30 ל־50 גופות זה חוץ מאשר ה־40 שאנחנו יודעים שנמצאים בבית החולים בג'נין".[120] בהערכת מצב בערב חזר מפקד הפיקוד על המספר 100 הרוגים בקרב הפלסטינים, ומפקד המתפ"ש צידד בהערכה זו. לשמע הערכות אלו הגיב רח"ט המחקר: "בסוף נצא משם פעם ויתברר שהיו שם איזה 100 הרוגים, צריך איזו שהיא אסטרטגיה תקשורתית ל־100 הרוגים". אחת הדרכים שהציע ראש אמ"ץ להתמודד עם החשש מתמונות של גופות פזורות בשטח מחנה הפליטים הייתה לשתף פעולה עם ארגון הצלב האדום, שידאג לפינוין ולקבורתן. סגן הרמטכ"ל העריך: "רק בג'נין אנחנו נעבור את 100 הרוגים, לפי המידע לפחות שמגיע אלי. בהחלט עלולים להציג את זה כטבח, כמובן שאנחנו צריכים להזים את זה [...] פה צריך גם בשטח וגם באסטרטגיה התקשורתית לראות שאנחנו מנצחים את המערכה התקשורתית שאין לי ספק שתהיה לאחר יציאתנו ממחנה הפליטים". הוא הנחה את פיקוד המרכז ודובר צה"ל לגבש אסטרטגיה תקשורתית להתמודדות עם האשמות על טבח, שתכלול תיאור של הלחימה הקשה בסמטאות, דוגמאות להתחשבות של הלוחמים באזרחים והעובדה שההתנגדות הוכרעה. הרמטכ"ל הנחה את פיקוד המרכז לגבש תוכנית לפינוי הגופות מהמחנה לפני כניסת אמצעי התקשורת למרחב.

בשכם, השלימו הגדודים 202 ו־890 את ביתור הקסבה גם בצידה המערבי. כוחות גדוד 101 והפלס"ר המשיכו בהתקדמות בגזרה המערבית לעבר לב הקסבה. במהלך היום, במספר מוקדים בקסבה, התחילו להיכנע קבוצות של חמושים. גדוד חרוב כיתר את מחנה הפליטים עין בית אל־מא. גם הפעילות במרחב הכפרי נמשכה. בקבטיה המשיכו הכוחות בתנועה בתוך העיירה ובצהריים התחילו לסרוק את הקסבה. חטמ"ר בנימין המשיך את הפעילות בגוש ערורה (מבצע "חשיפה לצפון"), וכוחות תחת פיקוד החטיבה סרקו את הכפרים דיר א־סודאן, עומריה וערורה.

120 מפ"ע, "חיתוך מצב בראשות סגן הרמטכ"ל", 7.4.2002, 07:30.

מבצע "חומת מגן", הקסבה בשכם 8-5 באפריל 2002

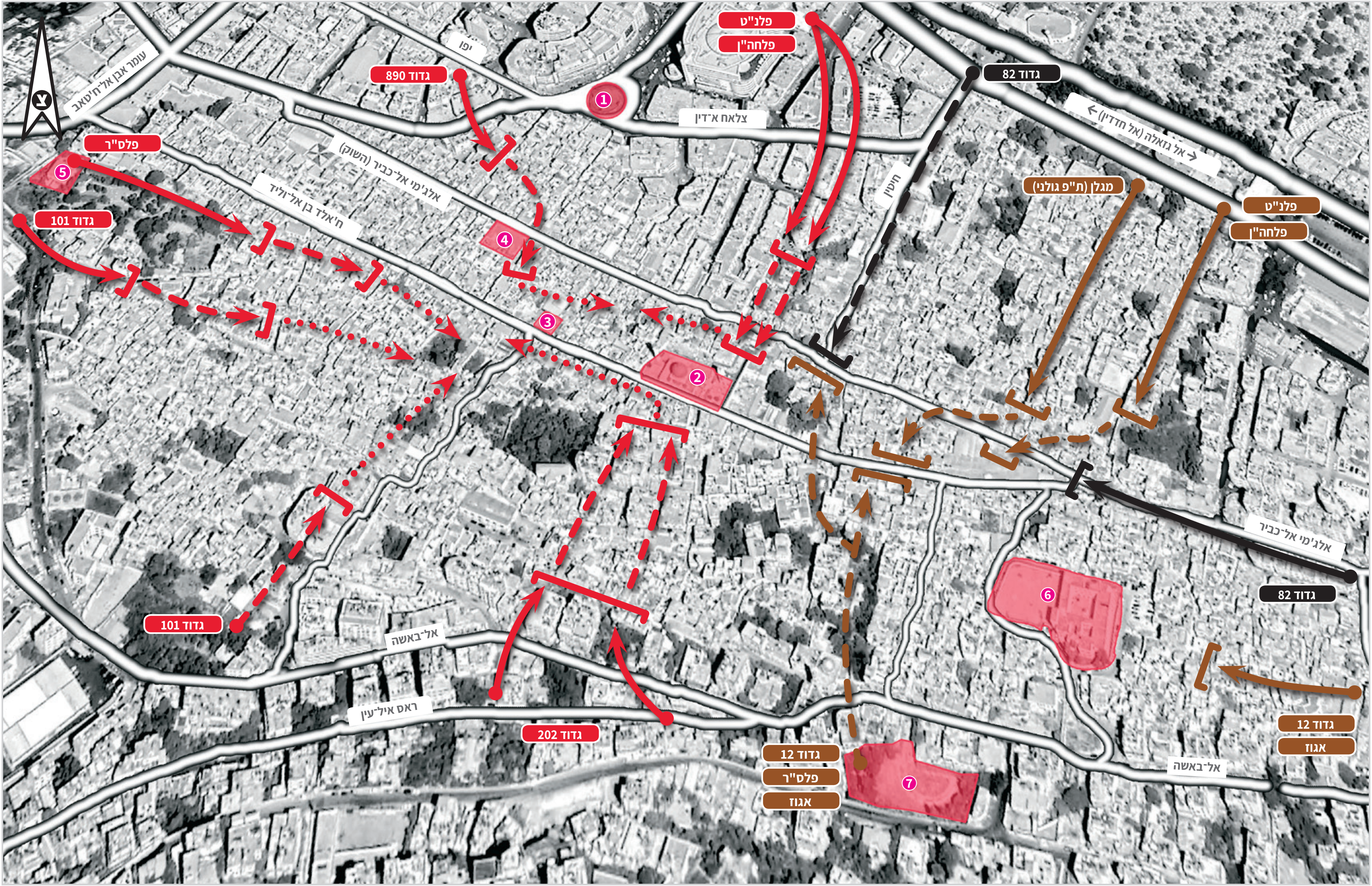
מקרא

1 כיכר השעון
2 מסגד א־נאצר (המסגד הירוק)
3 מסגד אלבכ - החלוד
4 מסגד חנבלי
5 ביה"ס (הכנסיה האנגליקנית)
6 ביה"ס אל־זעפרי
7 התיאטרון הרומי

תנועה בשטח*:
5-6.4
7.4
8.4

מזג האוויר:
יום ו', 5.4
שבת, 6.4
יום א', 7.4
יום ב', 8.4

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

האירועים בצפון

בדומה לימים האחרונים, הקשב של המטכ"ל היה מופנה גם לזירה הצפונית. החל בשעות אחר הצהריים עלתה מדרגה פעילות חזבאללה. נורו פצצות מרגמה לעבר מוצבי הר דב, וחייל במוצב זיוונית נפצע קשה; תותח ירה לעבר סוללת ארטילריה במחנה זעורה ברמת הגולן; מטען התפוצץ סמוך לגדר המערכת כקילומטר מערבית לקיבוץ מנרה; חמישה חיילים נפצעו באורח קל במפג"ד אביבים מירי ארטילרי מכיוון רכס שקד והר כחל. בעיני הרמטכ"ל, אירועים אלו האפילו על הלחימה באיו"ש: "לדעתי הדבר המרכזי שקרה היום זה שנחצו הקווים האדומים בצפון ומבחינתי נפתחה שם חזית שנייה ואנחנו צריכים להיערך אל החזית הזאת [...] זה ירי לישובים, זה תקיפת כוחות צה"ל". בדיון מיוחד בנושא, הנחה הרמטכ"ל להכין את הבסיס לפעולה רחבה בלבנון ולהתחיל באופן מיידי בגיוס מילואים לתגבור המפקדות, ולמחרת להתחיל בגיוס פומבי של 6,000 אנשי מילואים, שיכלול את חטיבת אלכסנדרוני ושני גדודי ארטילריה.[121] מאוחר יותר בלילה נפגש הרמטכ"ל עם שר הביטחון שאישר את בקשתו לגיוס המילואים.[122]

8 באפריל (יום שני)

המשך הלחץ המדיני והנסיגה מטול כרם וקלקיליה

בהערכת המצב בבוקר, הבין ראש אמ"ץ, דן הראל, כי נוצרה מציאות חדשה:

> **אנחנו לא עיוורים ואנחנו רואים את הלחץ הבין לאומי, את הרצון האמריקאי לכך שאנחנו נתחיל לצאת מהערים ואני מבקש מפיקוד המרכז לעשות חשיבה איך ומול מי אנחנו עובדים כאשר פקודה מעין זו תתקבל. אנחנו לא ממליצים לצאת משום מקום. אנחנו חושבים שאיכות הפעולה, למרות ההישגים היפים שלה עד עכשיו, היא לא תמנע טרור בשבוע הבא, כי לא תפסנו מספיק אנשים ולא הגענו למספיק ציוד. ההמלצה של הצבא, למיטב הבנתי הייתה של שמונה שבועות. יחד עם זאת, במידה ויפקדו עלינו, ינחו אותנו לצאת מהערים, צריך כבר עכשיו לחשוב איך עושים את זה.**[123]

121 מפ"ע, "הערכת מצב מיוחדת – סיכום הרמטכ"ל". 7.4.2002, 20:30.

122 המזכירות הצבאית, "הע"מ גבול הצפון – סיכום שר הביטחון", 7.4.2002.

123 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות ראש אמ"ץ", 8.4.2002, 07:30; מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות ראש אמ"ץ", 8.4.2002, 19:45.

הראל חזר על כך שבנסיבות הנוכחיות, "אופי המבצעים צריך להיות הליכה על אנשים ולא הליכה על מקומות. זאת אומרת, קבטיה, אם הולכים עליה, אין ערך ללכת עליה. אלה לא מבצעי אפקט [תודעה], אלא להביא את המבוקשים".[124]

בשעות הצהריים נאם ראש הממשלה בכנסת, והודיע על צירוף מפלגות המפד"ל וגשר לקואליציה. שרון הצביע על מעורבותו של ערפאת בטרור: "הוא רוצה באמצעות הדם והזוועה להביא את ישראל לנסיגה חד־צדדית לגבולות 67, לרבות ירושלים, ובכך להשיג את מטרותיו באמצעים אלימים והוא אינו בוחל בשום אמצעי בדרכו זו". לגבי מטרת המבצע, הכריז שרון:

> **פירוק תשתיות הטרור שבנה ערפאת [...] להיכנס לערים ולכפרים שהפכו מקלט לטרוריסטים. לתפוס ולעצור מחבלים ובעיקר את שולחיהם ואת אלה המממנים אותם ונותנים להם חסות. לתפוס ולהחרים נשק ואמצעי לחימה שמיועדים לפגוע בישראל [...] הפקודות הן ברורות: לפגוע ולשתק את כל מי שיאחז בנשק וינסה להתנגד לפעולת הכוחות ולסכן אותם ולהימנע מפגיעה באוכלוסייה אזרחית.**[125]

לגבי משך המבצע אמר ראש הממשלה:

> **פעולת צה"ל תוכננה מראש כפעולה זמנית, לפרק הזמן הדרוש כדי להשלים את המשימות שתיארתי כאן. המשימות הללו עדיין לא הושלמו, וצה"ל ימשיך לפעול, במהירות האפשרית עד שתושלם המשימה, עד שיפורקו תשתיות הטרור של ערפאת ועד שייתפסו הרוצחים המתבצרים במקומות שונים כולל כנסיית המולד בבית לחם [...] אין ולא היה בכוונתנו לכבוש מחדש את הערים הפלסטיניות כיבוש של קבע. לאחר שצה"ל ישלים את כל משימותיו, הוא ייסוג על פי הנחיית הממשלה לאזורי ביטחון מוגדרים [...] באזורי הביטחון ייערכו הכוחות כדי להוות חיץ בין השטחים הפלסטינים לשטחנו, למנוע חדירה ליישובים ישראליים ופגיעה בתושבי ישראל ולסכל איומים על ביטחוננו.**[126]

124 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – סיכום ראש אמ"ץ", 8.4.2002, 20:30.

125 **דברי ימי הכנסת**, ישיבה 296 של הכנסת ה־15, 8.4.2002.

126 שם.

בהקשר נאומו של הנשיא בוש, ציין ראש הממשלה: "הבטחתי [לנשיא ארה"ב] שאנו עושים כל מאמץ אפשרי כדי להאיץ את המהלכים הצבאיים ולהסיג את כוחותינו מאותם מקומות שבהם פעולותינו הסתיימו".

הלחץ האמריקאי על ישראל להפסיק את המבצע לא פסק, ובשעות הערב דיווח בוש לכתבים שבשיחת טלפון עם ראש הממשלה שרון הוא חזר על ציפייתו מישראל שתיסוג משטחי אֵי ללא דיחוי.[127] בעקבות שרשרת האירועים שהתחילה בבוקר, בשעות הערב הנחה שרון את צה"ל לסגת מטול כרם ומקלקיליה לאלתר.[128] בהתאם לכך הורה הפיקוד לאוגדה 98 להסיג את הכוחות משתי הערים במהלך הלילה.[129] כך היה,

---

127 נלקח מהמרשתת בתאריך 14.7.2021
https://georgebush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/04/20020408-1.html

128 ראש אג"ת, גיורא איילנד, תיאר את האירועים שהובילו לנסיגה מטול כרם וקלקיליה באופן הבא: "באותו יום, מרים שר הביטחון הישראלי טלפון לשר החוץ האמריקאי בכדי לדבר איתו בכלל על סוגיה אחרת, אני אגע בה אחר כך בנושא של הבעיות שיש לנו בגבול הצפון, שצריך לפנות לסוריה על מנת לרסן את החיזבאללה. התוצאה - ששר החוץ האמריקאי מושפע מאוד מהדברים שיוצאים מפה, ומהתעלמות מהמסרים האמריקאים, הוא אומר כנראה דברים מאוד בוטים לשר הביטחון, שמביאים את שר הביטחון, בין היתר להסלמה או לאמירה שהלילה אנחנו יוצאים מטול כרם ומקלקיליה. הדבר הזה נעשה. אנחנו, כצבא, באותו זמן עושים הערכת מצב בכלל על המשך הפעולה, מנותקים משני הערוצים האלה ומתכנסים אצל שר הביטחון באותו ערב בכדי לדון על העניין, ושומע שר הביטחון מהרמטכ"ל את המשמעויות החמורות של יציאה חפוזה הלילה מטול כרם ומקלקיליה, ונוטה אולי להשתכנע שצריך לדרג את העניין באופן כזה או אחר, אולי קלקיליה היום, טול כרם מחר, אולי עיר אחרת. אבל זה מאוחר מדי, כי גם שר הביטחון לא יודע שזיני, שנמצא פה בארץ, כבר נקרא לראש הממשלה, וראש הממשלה אומר לו - הלילה הם יוצאים מטול כרם וקלקיליה. מהרגע שגורם רשמי אמריקאי שמע את זה, אתה כבר לא יכול לצאת ולספר סיפורים". מפ"ע, "מפגש למידה 'חומת מגן' בראשות הרמטכ"ל", 27.5.2002.
ראש אמ"ן תיאר באופן דומה את נסיבות הנסיגה: "אני הייתי שם את האצבע, לפחות בשני מקרים, על חוסר תקשורת טובה בין הדרג המדיני לדרג הצבאי. למיטב ידיעתי, גם אני הייתי באותם דיונים שגיורא [איילנד] דיבר, הצבא לא היה שותף לאיזה ערים כדאי לצאת מיידית ואולי היינו יכולים להציע משהו אחר. טול כרם וקלקיליה הוכתבו לנו, למיטב ידיעתי אף גורם בצבא לא היה שותף לעניין הזה, ואם היו עושים עוד טלפון אחד ושואלים – מה עמדת הצבא, יש פה מדיניות לתת (מפקד פיקוד מרכז מעיר, מיד היינו יוצאים מחברון ומיריחו). אבל אני חושב שבמקרה כזה היה חשוב שאנחנו נהייה חלק מזה, אם אני זוכר נכון, היית מופתע באותה מידה, הרמטכ"ל, כמו שכולנו, כשבאו ואמרו לנו – תצאו מטול כרם ומקלקיליה". מפ"ע, "מפגש למידה 'חומת מגן' בראשות הרמטכ"ל", 27.5.2002.

129 מפקדת פיקוד המרכז-אג"ם, "יציאה מהערים טו"כ וקלקיליה בלילה שבין 8.4.02 ל־9.4.02", 8.4.2002. מג"ד 8227 תיאר כך את האירוע: "פקודת הנסיגה הגיעה אלי דרך אשתי. בסביבות 00:30 הודיעו ברדיו שנסוגים מטול כרם. אחרי כמה דקות נקראתי לחטיבה וקיבלנו הנחיה שעד 05:00 למחרת אנחנו מחוץ לטול כרם". ראיון עם מג"ד 8227, סא"ל (מיל') איל דותן, 6.5.2002.

וביום שלישי בצהריים (9 באפריל) השלימו הכוחות את יציאתם ונערכו סביב הערים. על מנת שלא לפגוע ברצף ההכשרות, עזבה חטיבה 828 את גזרת איו"ש, וחטיבה 623 קיבלה את האחריות על הגזרה כולה. בעקבות החלטת ראש הממשלה, הוביל הרמטכ"ל דיון חשיבה שבחן את משמעות ההחלטה לסגת מטול כרם. מופז טען בדיון שזו תהיה טעות להפסיק את המבצע כעת:

> **בהיעדר פגיעה משמעותית בתשתיות הטרור, המציאות הביטחונית שהיתה בטרם מבצע "חומת מגן" עשויה לחזור שכן, הרש"פ לא תילחם בארגוני הטרור בו בזמן שהיא עוסקת בטרור** [...] **למרות הלחץ האמריקאי, ההחלטה לצאת מקלקיליה וטול כרם הלילה הנה בבחינת טעות היסטורית שתפגע בהישג הצבאי שהושג עד כה.**[130]

מתוך הבנה שהלחץ הבין־לאומי לסיים את המבצע מושפע במידה רבה מתמונות ההרס בערים הפלסטיניות המתפרסמות בתקשורת, הנחה הרמטכ"ל למצוא דרך שתאזן בין הפעילות ההתקפית נגד מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית וארגוני הטרור לבין יכולת התפקוד של המנגנונים האזרחיים.

לקראת בוא מזכיר המדינה, קולין פאוול, למזרח התיכון, הורה מופז להמשיך במאמץ התודעתי לדה־לגיטימציה של ערפאת ולהסביר למזכיר המדינה את ההשלכות של נסיגת כוחות צה"ל משטחי אֵי. אם פאוול יעמוד על כך שצה"ל ייסוג מהערים הפלסטיניות, על הדרג המדיני לדרוש - כתנאי ליציאה - מעצר של המבוקשים הבכירים על ידי מנגנוני הביטחון של הרשות והעברת האחריות על הביטחון למפקד פלסטיני מקומי, לצד הצהרה שלישראל נותרת הזכות להיכנס לכל מקום לשם לחימה בטרור. בכל מקרה, טען הרמטכ"ל שבמקרה של נסיגה מערים נוספות - היא תהיה מדורגת ותסתיים בכיתור הדוק על הערים. הכוחות שייצאו מהערים יעברו לפעול במרחב הכפרי לאיתור מבוקשים.

130 מפ"ע, "לשכת הרמטכ"ל: דיון בנושא הזירה הפלסטינית – סיכום הרמטכ"ל", 8.4.2002. ההדגשה שלי, א"ל.

המשך הלחימה במחנה הפליטים ג'נין

החשש שהמבצע יסתיים לפני הכרעת האויב הפך את הקרב במחנה הפליטים ג'נין לסוגיה קריטית. להערכת נציגי פיקוד המרכז בדיונים במטכ"ל ב־8 באפריל, הכרעת מחנה הפליטים תימשך עוד יום. בבוקר תיאר קצין האג"ם של פיקוד המרכז את המצב: "מחנה הפליטים הזה הוא **סיפור שהוא עדיין לא גמור**. באשר להכרעה, **הוא הוכרע**, אנחנו פשוט מבצעים עכשיו את תהליכי הסריקה המתבקשים וזה ייקח עוד זמן [...] אני מזכיר שמדובר במאות בתים במחנה, ולא כולם נסרקו, תהיה סריקה לאחור של בית בית".[131] ראש אמ"ץ חזר ואמר, שמבחינתו "עדיפות ראשונה להכרעה, יש חשיבות לסיום ג'נין, דיברנו על זה יותר מפעם אחת". בשעות הערב נשאל רמ"ט פיקוד המרכז, מעדא חצבאני, על ידי מפקד פיקוד הצפון: "אתם חושבים שתגמרו את ג'נין הלילה?" והשיב: "כן, אנחנו מעריכים שכן".[132]

באשר למספר ההרוגים בצד הפלסטיני, בהערכות המצב הפיקודיות והאוגדתיות התגבשה תמונת מצב שלפיה פזורות בשטח המחנה יותר מ־100 גופות.[133] על בסיס הערכה זו, ומנקודת המוצא שהלחימה נמצאת על סף סיום, נעשתה סוגיית פינוי הגופות למרכזית. בהערכת המצב היומית הקדיש ראש אמ"ץ את מרבית דבריו לחשיבות המבצע לפינוי הגופות, והצורך לפעול באופן מבוקר והדרגתי כדי למנוע תמונות שישמשו את המאשימים את ישראל בטבח במחנה הפליטים.[134] בעקבות הנחיות

131 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות ראש אמ"ץ", 8.4.2002, 07:30. ההדגשות שלי, א"ל.

132 מפ"ע, "הערכת מצב בראשות ראש אמ"ץ", 8.4.2002, 19:45. בפקודה המטכ"לית של אותו יום נכתב: "ההערכה היא שבלחימה בשכם ובג'נין הושגה הכרעה, התמקדות בסיום ההשתלטות ובסריקות עד סוף היום". אמ"ץ-חטיבת המבצעים, "מבצע 'חומת מגן' – פקודה מס' 6 עדכון מס' 7".

133 אוגדה 340, "הערכת מצב אוגדתית", 8.4.2002, 13:00; אוגדה 340, "יומן מבצעים אוגדתי" 8.4.2002, 15:20; פקמ"ז, "חיתוך מצב פיקודי", 8.4.2002, 21:05; פקמ"ז, "חיתוך מצב פיקודי" 9.4.2002, 01:03. רמ"ט פיקוד המרכז חזר בהערכת המצב היומית על מספרים אלו: "יש דיווחים על יותר ממאה".

134 דברי ראש אמ"ץ: "יש חשיבות לשינוע איטי ומבוקר של הדבר הזה [פינוי גופות] כדי שלא יקבלו בבת אחת ערמה של גופות לתוך הבית חולים ותתחיל מהומת אלקים... אם לא תהיה ברירה אז אנחנו נקבור אותן, אבל אם אנחנו נייצר תעמולה לאיפה נעלמו האנשים ואיפה קברו אותם ויהיו שמועות על קברי אחים שאחרי זה יחפרו אותם החוצה כמו בסרביה. אני לא רוצה להגיע למצב הזה. כעיקרון אם ניתן צריך למתן את הקצב שהגופות האלה מגיעות, אין שום סיבה שלא יגיעו לבית החולים... ברור לגמרי שהיה שם קרב מאוד קשה, ושיש להם הרבה מאוד הרוגים, זה ברור לנו, אז צריך לסיים עם זה וצריך לקחת כרגע מהשוליים של המ.פ [מחנה הפליטים] ולהתחיל לעבוד מהשוליים במקומות שבהם אנחנו שולטים טוב ולעשות את זה ברציפות לאורך זמן".

של ראש אמ״ץ, הוציאו בפיקוד המרכז פקודה שעסקה בדרכי פינוי הגופות על ידי כוחות אזרחיים (הצלב האדום והסהר האדום) או על ידי כוחות מהרבנות הצבאית.

בפועל, הלחימה במחנה הפליטים נמשכה, ובניגוד למתרחש בשכם - בג׳נין האויב לא הראה סימני שבירה. לאחר שהתקבל מידע שבבניין בן ארבע קומות מרוכזים כ־20 מבכירי הלוחמים של האויב, ביקשה מפקדת האוגדה אישור מפיקוד המרכז ומהמטכ״ל להפציץ את המבנה באמצעות ״זרעית״ (פצצה מונחית לייזר), אך נענתה בסירוב. בשעות אחר הצהריים ניתן אישור להפציץ את היעד ומטוס חיל האוויר כבר היה באוויר, אך בשעה 15:30 שינה הרמטכ״ל את דעתו והתיר לפגוע בבית רק באמצעות מסק״ר.[135] בלילה נורו כ־20 טילי ״עורב״ לעבר הבית, שנותר עומד על כנו.

בשעות הבוקר, נתקל כוח מגדוד 51 בכוח אויב. במהלך האירוע נהרגו שני חיילים. בעקבות התקרית החליט מג״ד 51 להפסיק את התנועה הרגלית ולנוע רק על גבי אכזריות; הגדודים 8110 ו־7020 המשיכו להתקדם לעבר מרכז המחנה; גדוד 932 נעצר כשהגיע לגבול הגזרה המערבי של מרחב התקיפה באש. בפועל, בסוף היום נותר האויב לכוד בפוליגון ששטחו פחות מ־100 מ״ר בלב המחנה. בשל הלחץ מהרמות הממונות לסיים את הקרב ביממה הקרובה, כינס מפקד האוגדה קבוצת תכנון חטיבתית, שבה נפגשו לראשונה כל המג״דים מהיחידות השונות פנים אל מול פנים, ובה קבע שההשתלטות על המחנה תסתיים עד יום המחר בשעה 18:00.[136] במהלך שעות הלילה רוכזו צוותים לסילוק פצצות לקראת המבצע לפינוי הגופות ממחנה הפליטים.

במטכ״ל המשיכו להבחין בפערים בין המצב במחנה הפליטים בפועל ובין תמונת המצב במטכ״ל, ודן הראל דרש: ״כרגע תמונת המצב לא ברורה לנו במטכ״ל, אני ראיתי אצל האלוף [איתן] מפה אחת, פה באג״ם מבצעים יש מפה שנייה. אני מבקש שנתיישר על תמונת המצב נכון לעכשיו״.[137]

135 יומן מבצעים פיקוד המרכז, 8 באפריל 2002, 08:35 ו־15:20.

136 ריאיון מפקד גדוד 7020, סא"ל (במיל') יורם לביא, 8.5.2002.

137 מפ"ע, ״הערכת מצב בראשות ראש אמ"ץ״, 8.4.2002.

הקרב על מחנה הפליטים, ג'נין 11-3 באפריל 2002

מזג אוויר:

- **יום ג', 2.4** ערב חג
- **יום ד', 3.4** שביעי של פסח
- **יום ה', 4.4** אסרו חג
- **יום ו', 5.4**
- **שבת, 6.4**
- **יום א', 7.4**
- **יום ב', 8.4**
- **יום ג', 9.4** יום הזיכרון לשואה ולגבורה
- **יום ד', 10.4**
- **יום ה', 11.4**

מקרא

1. מתחם אונר"א
2. בית הספר לבנות
3. המסגד החדש
4. המסגד הישן
5. בית החולים

תנועה בשטח*:

- גדוד 932
- פלס"ר 5
- גדוד 7020
- גדוד 51
- גדוד 8110א
- גדוד 8110ב
- דובדבן
- שייטת־13

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

ההכרעה בשכם ובקבטיה והלחימה בשאר הגזרות

לאחר ביתור הקסבה של שכם לשני חלקים, החלו הכוחות לסרוק את הבתים. בשלב זה של הלחימה הרגו כוחות חטיבת הצנחנים 70 חמושים במרחב הקסבה. פלוגה מגדוד 202 החלה לנוע לפנות בוקר לכיוון המסגד שבו רוכזו מרבית פצועי האויב, והמהלך הביא להכרעת הקסבה.[138] במשך היום נכנעו כ־300 גברים במספר מוקדים, מהם כ־100 חמושים, ובכך למעשה פסקה כמעט לגמרי ההתנגדות החמושה בקסבה.[139]

גם האויב בקבטיה הוכרע במהלך אותו יום. בשעות הצהריים כרז אחד מחוקרי השבויים לתושבי העיירה להיכנע. להפתעת המפקדים, יצאו אלפים מהתושבים מהבתים ונכנעו. הם רוכזו במגרש הכדורגל, ורק בשעות הערב כשהגיעו אנשי שב"כ ניתן היה למיין את העצורים. בשל הכניעה ההמונית, הפסיקו הכוחות לסרוק את הקסבה, למחרת יצאו הכוחות מהעיירה.

במתחם כנסיית המולד בבית לחם ירו חמושים לפנות בוקר לעבר לוחמי ימ"ם במהלך ניסיון להתקנת מצלמת תצפית, ושלושה לוחמים נפצעו. הירי במתחם עורר שמועות על ניסיון של כוחות צה"ל לפרוץ לתוך הכנסייה. חטמ"ר בנימין המשיך את הפעילות בגוש ערורה. בגזרת אוגדה 98, פשט כוח מוסק מגדוד 8150 על כפר ראעי ופעל בתוכו עד למחרת.

מתוך תחושת ודאות שהלחימה בג'נין על סף סיום, תכננו בפיקוד המרכז להחזיר את גדוד 932 לאחריות מפקד חטיבה 933 למבצע נוסף בגזרת טובאס; צק"ח גולני תוכנן לפעול במרחב הכפרי שמצפון לשכם; מפקד הפיקוד אישר את התוכנית לפינוי הגופות ממחנה הפליטים ג'נין.[140]

בפיקוד הצפון גויסו מילואים להשלמת הסד"כ הנדרש ל"דורס הלילה". פעילות חזבאללה נמשכה, ובשעות הערב של יום שני נורו פצצות מרגמה לעבר מוצבי הר דב ורקטות לעבר צפון רמת הגולן. לקראת חצות נורו שתי רקטות לעבר בית הלל.

---

138 שיחה עם אל"ם אלון מדנס, מפקד הפלוגה המסייעת של גדוד 202 בזמן המבצע.

139 "קצין אג"ם פיקוד המרכז: הפלשתינאים בקסבה נכנעים. מעשית הקסבה נפלה". "יומן מבצעים פיקוד המרכז", 8.4.2002, 13:45.

140 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "צוות הסיקור בפיקוד המרכז", 9.5.2002, 01:25.

9 באפריל (יום שלישי)

יום הדמים במחנה הפליטים ג'נין

לאחר הכרעת הקסבה בשכם וקבטיה ביום שני (8 באפריל), ציפו בצה"ל שביום המחרת, שבו חל באותה שנה יום הזיכרון לשואה ולגבורה, יוכרע גם מחנה הפליטים ג'נין. אך היתקלות קשה של הפלוגה המסייעת מגדוד 7020, בשעות הבוקר, הפכה את 9 באפריל ליום הקשה ביותר לצה"ל מבחינת נפגעים בכל המבצע.

לקראת שחר החלה מחלקה מהפלוגה המסייעת, בפיקוד מפקד הפלוגה, לנוע לעבר מבנה שסומן מראש כיעד לפריצה.[141] לפני אור ראשון (05:00 בערך), מסיבות שאינן ידועות, החליט מפקד הפלוגה לא להיערך להגנה באותו מבנה אלא נכנס לחצר מוקפת בתים (שכונתה "אמבטיה") במטרה למצוא מבנה אחר למחלקה. הכוח מצא את עצמו בשטח השמדה, כאשר עשרה מחבלים מהבתים השולטים החלו לירות ולזרוק מטענים לעברו. במכת האש הראשונה נהרגו שני חיילים, מפקד הפלוגה המסייעת נפצע קשה ובהמשך נפטר מפצעיו, שני חיילים נפגעו באופן אנוש, וחייל נוסף נפצע באורח קל. במהלך חילופי האש בין החיילים שהיו לכודים ב"אמבטיה" לבין החמושים, נהרגו החובש וחייל נוסף. בשלב זה של האירוע לא היה ברור לכוחות מקומם של החיילים הלכודים, ובעת ניסיון החילוץ שיזם כוח ממחלקה שהייתה סמוכה לזירת האירוע נהרגו מפקד המחלקה ושני חיילים מכוח החילוץ, וחייל נוסף מהלכודים בתוך ה"אמבטיה". גם מפקד מחלקת הפינוי שהגיע לזירה עם חובשי הגדוד, נהרג מירי מחבל סמוך ל"אמבטיה". חיילים וקצינים נוספים מהפלוגה ניסו לאתר נתיב שיוליך אותם ל"אמבטיה". בדרכם, במהלך הכניסה לאחד הבתים, נפגע הכוח ממטען. קצין אחד נהרג, ושני חיילים נפצעו. במהלך חילוץ הגופה מהבית זיהו החיילים שמחבלים גוררים גופת חייל לבית אחר ובודדו את הבית באש. רק לאחר שנפרץ מעבר בין הבתים לתוך ה"אמבטיה", סיימו כוחות החילוץ את פינוי כל ההרוגים והפצוע שעוד נותר בשטח. מתוך הבנה כי נעדרים שלושה חיילים שגופותיהם נלקחו על

141 תיאור מפורט יותר של האירוע מופיע אצל: אהד לסלוי, "הקרב על מחנה הפליטים ג'נין במבצע חומת מגן", המאמר עתיד להתפרסם בגליון 4 של "יסודות", כתב העת של המחלקה להיסטוריה בצה"ל. על פי סיכום הפלוגה המסייעת לקרב, ההשתלטות על הבתים בגזרת גדוד 7020 הייתה אמורה להסתיים עד לשעה 06:00.דברי מג"ד 7020, מפקד הפלוגה המסייעת הבין ש"הגדוד צריך להתייצב מהר ככל האפשר ועדיף עד אור ראשון על קו הבתים". ראיון מפקד גדוד 7020, סא"ל (מיל') יורם לביא, 8.5.2002, עמ' 49.

ידי האויב, הגיעו כוחות בפיקוד מפקד שייטת־13 ומפקד דובדבן לסייע לגדוד 7020 למצוא את שלוש הגופות. בשעה 15:50 הן נמצאו על ידי כוח מהשייטת בבית סמוך. בעקבות ההיתקלות הורתה מפקדת החטיבה לכוחות לחדול מתנועות רגליות במחנה ולנוע רק ברק"ם.[142] בשעות הערב נורתה אש כבדה ונזרקו רימונים לעבר הבית שבו התמקם חפ"ק מג"ד 51. מהירי נהרג חייל, ונפצעו תריסר חיילים וקצינים.

במהלך הקרב הוחלט שלא להעביר פרטים לתקשורת על המתרחש, עד שייוודע גורל החיילים הנעדרים. כתוצאה מכך, במהלך כל היום התרוצצו שמועות ברשתות החברתיות ובהן: מסוק שבו טס סגן הרמטכ"ל יעלון הופל, ועקב כך לקה שר הביטחון בליבו; בקרב נהרגו 21 חיילים; בניסיונות לחלץ את החטופים נהרגו שבעה לוחמי שייטת 13. הייתה זו הפעם הראשונה שצה"ל התמודד עם הפצת שמועות ברשתות החברתיות בהיקף ארצי.[143] ראש אכ"א ציין בהערכת מצב לאחר האירוע, שמדובר בבעיה חדשה: "זה טלפונים, זה סוג מלחמה אחר. אנחנו לא מבינים את זה וצדקת דרכינו והאמת הפנימית שלנו לא מעניינת את האינטרנט [...] כדאי שאנחנו נאפשר הזמת שמועות שבוודאות אנחנו יודעים להזים".[144] נציג דובר צה"ל השיב: "בדובר צה"ל המרכזיות קרסו [...] רק לאחר כמה שעות הוצאנו את ההודעה [...] השאלה אם זו טעות. כי אם אנחנו מתחילים עם זה [להזים שמועות באינטרנט] זה יכול להיות כדור שלג". ראש אמ"ץ הגיב ואמר: "צריך לזכור שאחרי המערכה הפיזית על הטרור, המערכה התקשורתית, ברור לחלוטין שהיא לא פחות ואולי יותר חשובה לפעמים [...] אני מקבל את ההערה על הזמה מהירה יותר של שמועות [..] אני לא חשבתי ששמועות ישראליות יעשו כזה גלי".[145]

כאמור, בעקבות האירוע הורה הרמטכ"ל שההשתלטות על השטח שנותר תתבצע באמצעות דחפורים ורק"ם. ההרס הצפוי מפעולת הדחפורים הגבירה את החשש במטכ"ל שהנזק הסביבתי, בצירוף עשרות גופות הפזורות בשטח, ישמשו את הפלסטינים במלחמה התודעתית על נושא הטבח במחנה הפליטים. ראש אכ"א הזהיר: "אם זה באמת עניין של היקף קטן, אפשר

142 רישום ביומן המבצעים החטיבתי (רשת פלד).

143 רפי מן, "לכאן נזרק ה-כ-ל", **העין השביעית**, 16.6.2014.

144 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב ראש אמ"ץ", 9.4.2002, 19:00.

145 שם.

להתמודד עם זה. אבל אם זה באמת היקף של עשרות, יש כאן נקודה בעייתית ביותר, אנחנו עלולים לחוות כאן שוב עניין של טבח סאברה [ושתילה] וכל מיני עניינים שאי אפשר שאנחנו נתעלם מהם".[146] ראש אמ"ץ הסכים: "צריך להבין את הבעייתיות ברגע שאנחנו קוברים כל כך הרבה אנשים שאנחנו לא יודעים מיהם ומכניסים אותם לארונות ולאדמה [...] אני מסכים שזה מחייב צוות חשיבה". במסיבת עיתונאים עם כתבים זרים שנערכה בשעות הערב, חזר דובר צה"ל על ההערכה שבג'נין נהרגו כ־100 פלסטינים.[147]

הנחיית הדרג המדיני לצמצום הפעילות ההתקפית, ומימושה

לקראת הגעת מזכיר המדינה של ארה"ב, קולין פאוול, זימן ראש הממשלה דיון בנושא המשך המבצע.[148] חרף הלחץ האמריקאי להפסיק את הפעילות ההתקפית, התחייב שרון באוזני הרמטכ"ל: "ג'נין לא תפונה לפני שהיא תוכרע [...] אין בעיית זמן בג'נין ואם יצטרכו תוספת זמן להכרעה היא תינתן". לגבי בית לחם, לא תהיה יציאה מהשטח עד שיהיה פתרון למתבצרים בכנסייה, או שיהיו עצורים בידינו או שיועברו למדינה שלישית. לבסוף הנחה ראש הממשלה להמשיך בפינוי כוחות צה"ל משטחי אֵי "ברגע שמסיימים", כמו בעיירות טובאס וקבטיה, ולפרסם בתקשורת כל מהלך יציאה. בהתאם לסיכום ראש הממשלה, הנחה ראש אמ"ץ את פיקוד המרכז:

> **[להכין] סדר עדיפות ליציאה מערים ומכפרים, סדר עדיפות ולא לוח זמנים [...] כאשר רמאללה היא ככל הנראה אחרונה בתור, בית לחם מותנית בסיפור כנסיית המולד [...] לגבי כל השאר, עיירות, ערים וכפרים, לעשות סדר עדיפויות [...] במגמה ליצור תחושה של מומנטום [...] אני מבקש שהפיקוד יודיע לנו באילו כפרים ועיירות הוא מסיים את העבודה [...] ויינתן לה דגש מיוחד כדי לשים רשימה גדולה ככל הניתן של עיירות וכפרים שממילא יוצאים מהם.**[149]

146 שם.

147 נלקח מהמרשתת בתאריך 22.8.2021
https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2002/Pages/Briefing%20by%20Brigadier%20General%20Ron%20Kitrey-%20Spok.aspx

148 המזכירות הצבאית, "הכנה לקראת הגעת שר החוץ פאוול לארץ", 9.4.2002.

149 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – סיכום ראש אמ"ץ", 9.4.2002, 19:00.

בפיקוד המרכז עסקו במימוש הנחיות הדרג המדיני והמטכ"ל. כאמור, בלילה הקודם יצאו כוחות צה"ל מטול כרם ומקלקיליה, והפיקוד הכין תוכנית ליציאה מדורגת של הכוחות מערים נוספות, במקביל להשלמת הפעילות במחנות הפליטים במרחב שכם והעברת מרכז הכובד ההתקפי למרחב הכפרי.[150]

בשכם, בשעות הבוקר, נהרג קצין מחטיבה 35 מירי כוחותינו. חטיבה 35 השלימה את הסריקות בכל הקסבה, ובשעות אחר הצהריים התחילו הכוחות השונים להיערך בשטחים שולטים מחוץ לקסבה. בהתאם לפקודה הפיקודית, חטיבת גולני התחילה בנוהל קרב מזורז לקראת כניסה למחנות הפליטים עסכר ישן ועסכר חדש. בתוך כך נלקחו גדוד 12 וגדוד 82 לטובת הלחימה במחנה הפליטים ג'נין; הפעילות במרחב הכפרי בדרום הר חברון נמשכה; גדוד 9217 מחטיבה 863 בפיקוד חטמ"ר יהודה פשט על העיירה דורא.[151] לפנות בוקר ביצע הגדוד חסימות סביב העיירה, וכוחות מגדוד 50, מפג"ד 96 וצוותים מיחידה 5101 פשטו באמצעות מסוקים על העיירה. במהלך הפשיטה נורה ונפצע קצין מגדוד 50 על ידי כוחותינו. הקצין נפטר מפצעיו כעבור שלושה ימים. במהלך היום ביצעו הכוחות מעצרים בעיירה, ולפנות ערב הם יצאו מהמרחב.

חזבאללה המשיך בפעילות ההתקפית. בשעות הצהריים הופעל מטען סמוך לגדר, דרומית לע'ג'ר. בערב נורו פצצות מרגמה לעבר מוצבי צה"ל בהר דב ורקטות לעבר יישובים ברמת הגולן ובאצבע הגליל (עין קניה, בית הלל, נווה אטי"ב, קריית שמונה).

150 כאמור, חטיבת הצנחנים קיבלה את האחריות על מחנה הפליטים עין בית אל־מא וחטיבת גולני את האחריות על מחנות הפליטים עסכר ישן ועסכר חדש. "פקודת שינוי גבולות גזרה והיערכות מבצעית להמשך [כתב יד של צוות הסיקור של פיקוד המרכז]", 9.4.2002, 06:00.

151 אוגדה 720, "חומת מגן 7 – השתלטות על דורא – פקודה מס' 1", 7.4.2002, 07:00; אוגדה 720, "חומת מגן 7 – השתלטות על דורא – פקודה מס' 2", 8.4.2002. לדברי מח"ט 863, "דורא בהתחלה הייתי צריך לבצע, אבל מהר מאוד מישהו אחר [מח"ט יהודה] עשה את דורא. ועשו כל מיני איגודי כוחות, הביאו מג"ד מפה וחיילים משם, רק כדי שהחטמ"ר יבצע. אני חושב שזה פסול. למרות זאת, אני באתי. אמרו לי 'צריך כוח'. [עניתי:] 'אני לשירותכם'. בסוף אנחנו באים להרוג כמה שיותר מחבלים, להרוס כמה שיותר טרור ולא לשחק משחקי כבוד, זה לא מה שעניין אותי [...] היתה צריכה להיות התערבות של רמה ממונה והיא הגיעה מאוחר מדי". ראיון עם מח"ט 863, אל"ם אבי לוי, 28.5.2002.

10 באפריל (יום רביעי)

סיום הקרב במחנה הפליטים ג'נין ותחילת המערכה התקשורתית

לאחר מספר ימים שבמהלכם הזהיר הרמטכ"ל מפני פיגוע התאבדות בעורף, ביום רביעי בבוקר התממשו החששות. מחבל מתאבד, שהגיע ממרחב ג'נין ועלה על אוטובוס שיצא מחיפה לירושלים, התפוצץ סמוך לצומת יגור. בפיגוע נהרגו שמונה אזרחים, חיילים ושוטרים, ונפצעו 19. הפיגוע ערער את התחושה בחברה הישראלית שהמבצע מצליח להפסיק את פיגועי ההתאבדות. על רקע הערכות מודיעין ושב"כ, שעשרות מבוקשים בכירים ניצלו את נסיגת צה"ל וחזרו לטול כרם ולקלקיליה, הטרידה את הפיקוד הבכיר האפשרות שהמחבל הגיע מאחת הערים הללו ודרש מגורמי המודיעין לזהות את תשתית הטרור שאחראית לפיגוע.[152]

במחנה הפליטים ג'נין נמשכה התנגדות האויב. גדוד 8110 השתלט על מתחם אונר"א שהיה ריק מאנשים, וגדוד 51 המשיך להתקדם לעבר מרכז מחנה הפליטים תוך הפעלה מסיבית של ציוד הנדסי. בשעות הבוקר נכנעו עשרות מחבלים ויצאו מתוך השטח הבנוי, ובשעות הערב חברו כוחות גדוד 51 לכוחות שייטת 13, וכמעט הושלמה ההשתלטות על שטח המחנה, למעט שלושה מבנים שבהם התבצרו החמושים האחרונים. כיוון שנודע כי מרביתם מעוניינים להיכנע, הובא צוות משא ומתן מטכ"לי לנהל את האירוע. בשלב זה, הערכת המנהל האזרחי הייתה שבג'נין נהרגו כ־80 פלסטינים.[153]

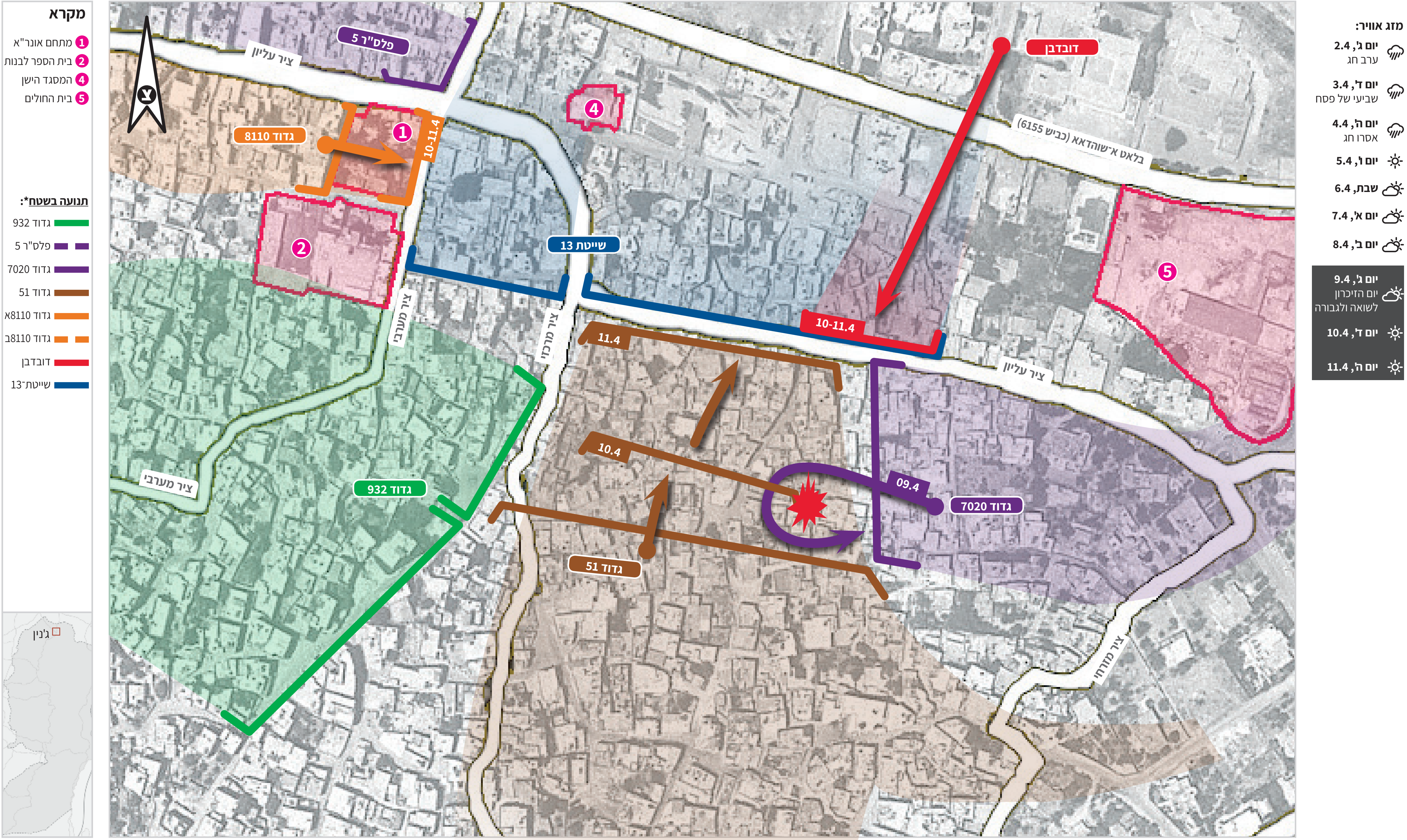
על רקע המשך ההאשמות בתקשורת העולמית בדבר טבח שעשו כוחות צה"ל במחנה הפליטים, ולנוכח הידיעות מפיקוד המרכז שאזרחים מג'נין התחילו לקבור את הגופות ביוזמתם, ללא בקרה ופיקוח, דחק המטכ"ל בכוחות לסיים את הלחימה, כדי שיהיה ניתן להתחיל במבצע לפינוי הגופות. ראש אמ"ץ הנחה את פיקוד המרכז למקד את הפעילות במרחב הכפרי על בסיס מידע מודיעיני לגבי מבוקשים, ולא לפשוט באופן אקראי על יישובים.

---

152 מבוסס על: מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב ראש אמ"ץ", 10.4.2002, 07:17-08:10; מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – סיכום דברי ראש אמ"ץ", 10.4.2002, 07:17-08:10; מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב ראש אמ"ץ", 10.4.2002, 19:00-20:15; מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – סיכום דברי ראש אמ"ץ", 10.4.2002, 19:00-20:15.

153 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "רישומים של צוות סיקור מפקדת פקמ"ז", 10.4.2002, 17:35.

הקרב על מחנה הפליטים, ג'נין 11-3 באפריל 2002

*הסימון במפה סכמטי בלבד ומייצג כיווני תנועה בשטח, ואינו מציין נקודות מדויקות.

בשל צפיפות במתקני הכליאה, שוחררו בטעות שני מבוקשים. נציגי השב"כ ופיקוד המרכז דרשו שוב לפתוח לשימוש את מתקן המעצר בקציעות. למרות זאת, הורה ראש אמ"ץ להמתין עם המהלך ולמצות את מתקן הכליאה במחנה עופר ואת מחנות הכליאה הזמניים בסאלם, בשכם ובבית לחם, כדי למנוע את הצורך לנייד את הכלואים ואת החוקרים לנגב.

בהתאם לרוח הנחיית הדרג המדיני - לצאת באופן מופגן מהיישובים שבהם הסתיימה הפעילות - הנחה מפקד הפיקוד: "במסגרת הפעילות של יציאת כוחותינו משטחי A עד 19:30, צריך לסיים יציאה מיאטה ומקבטיה [...] מה שחשוב זו היציאה משתי העיירות לקראת חדשות 20:00".[154] התוכנית הפיקודית להמשך המבצע הייתה להפעיל את חטיבה 933 תחת פיקוד אוגדה 162 בטובאס.

כוחות צה"ל בעת פעילות בטול כרם.

154 "אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "רישומים של צוות סיקור מפקדת פקמ"ז", 10.4.2002, 17:35.

המשך הפעילות הצבאית והאירועים בצפון

בה בעת, המשיכו בפיקוד המרכז לפעול במחנות הפליטים שעדיין לא נסרקו ובמרחב הכפרי. בשכם, גדוד 212 עם גדוד חרוב פשטו על מחנה הפליטים עין בית אל־מא שבצפון־מערב שכם, וסרקו את המבנים. בטול כרם נעצרה אישה שתכננה לבצע פיגוע התאבדות. חטיבה 623 פעלה במרחב ערורה ועצרה פעילי טרור. בלילה שבין רביעי לחמישי (10-11 באפריל) המשיכו חטיבה 863 וחטמ"ר יהודה בפעולה במרחב הכפרי בדרום הר חברון. כוח מחטיבה 863 פשט על העיירה סמוע, וצק"ח שכלל את הגדודים 50, 9208 ו־9217 וכוחות מיוחדים פשט באמצעות מסוקים על העיירה דהרייה. הפו"ש היה דומה למבצע ביאטה: חטמ"ר יהודה היה אחראי על השלב הראשון של פשיטה על מבנים חשודים ועל מעצרים עם פלוגה מיחידה 8262 ופלס"ר 863, וחטיבה 863 עם גדוד 9217, בתגבור גדוד שריון, הייתה אחראית על שלב ההשתלטות.[155] לאחר ההשתלטות על המוקטעה והשלמת הסריקות, יצא הכוח מדהרייה במהלך יום שישי (12 באפריל).

בזירה הצפונית נמשך ירי חזבאללה. קצת לאחר חצות נפלו רקטות באזור מושב בית הלל. בשעות הבוקר נורו עשרות פצצות מרגמה לעבר המוצבים בהר דב. לאחר מכן הגיעה חוליית חזבאללה למרחק של כ־100 מ' ממוצב גלדיולה, הניפה דגל ונסוגה. הערכת הפיקוד הייתה שלפחות שלוש זירות מטענים נוספות נמצאות צפונית לגדר המערכת ומאיימות על התנועה לאורכה.

---

155 בראיון עימו התייחס מח"ט 863 בהרחבה לבעייתיות של הפעלת חטיבה סדירה/מילואים בגזרה של חטיבה מרחבית.

עם הגעת מזכיר המדינה האמריקאי, קולין פאוול, הגיע מבצע "חומת מגן" לשלב האחרון. במקביל למגעים המדיניים, צה"ל המשיך בפעילות במרחב הכפרי.

פרק ג
סיום המבצע
(11–21 באפריל 2002)

11 באפריל (יום חמישי)

הדיונים במטכ״ל והחלטות הרמטכ״ל לגבי סיום המבצע

בעקבות סיום הקרב במחנה הפליטים ג'נין והגעת מזכיר המדינה האמריקאי לישראל, הסתיים ביום חמישי באופן בלתי רשמי השלב ההתקפי של המבצע. לרמטכ״ל היה ברור שההחלטה על המשך המבצע עלולה לשבש את המאמץ הדיפלומטי האמריקאי לגייס תמיכה בין־לאומית במלחמה בעיראק.[1] לפיכך הוא העריך כי הערכת הרמטכ״ל הייתה כי ״יכול מאוד להיות שהיקף הפעולה הצבאית תופסק בבת אחת ויכול מאוד להיות שהיא תופסק באופן הדרגתי [...] ויכול מאוד להיות שיהיה פה בכלל פיצוץ, יהיו פה עכשיו שלושה פיגועי תופת קשים מאוד שיגידו, רבותיי, לא רק שאנחנו לא יוצאים מאיפה שהיינו, אנחנו נכנסים גם לאיפה שיצאנו״; לדעתו, ״זה יהיה כנראה משהו באמצע, זה לא יהיה מיד תצאו מכל השטחים וזה לא יהיה משהו גורף״.

1 הרמטכ"ל: ״האמריקאים מפלסים להם את הדרך לעיראק בשיטת האקדוחן, כל מי שמפריע להם הם יורים [...] זה מה שהם עשו בטול כרם וקלקיליה. רבותיי [ישראל] אתם מפריעים לנו תצאו החוצה, now is now ובזה זה נגמר״. מפ"ע, ״הערכת מצב מצומצמת – דברי הרמטכ"ל״, 11.4.2002.

סגן הרמטכ״ל הציע שבכל מקרה יתייחס צה״ל לשטחי אֵי כאל שטחי בֵּי ויפעל בהם בהתאם למידע מודיעיני, כפי שנהגו ביום הקודם עם המחבלת המתאבדת בטול כרם. להערכתו, הירידה בהיקף הפעילות של צה״ל היא זמנית בלבד: ״ברור לנו שהעסק הולך עוד פעם לקראת פיצוץ ונדרש להיכנס שוב לערים [...] צריך להשאיר את העם מגויס״.[2]

לחוסר הוודאות בצמרת צה״ל לגבי המשך המבצע הייתה השפעה ישירה על ההחלטות הנדרשות לגבי גיוס סבב מילואים נוסף.[3] יחידות המילואים שגויסו למבצע סיימו מחצית מתקופת השירות שאליה נקראו, ונדרשה החלטה לגבי גיוס סבב מילואים שני. בהערכת מצב מצומצמת סיפר הרמטכ״ל מופז שבדיון בערב הקודם עם הדרג המדיני הוא המליץ: ״עד אחרי יום העצמאות [17 באפריל באותה שנה], אסור לנו לצאת מתוך האזורים שאנחנו נמצאים בהם. אז [אפשר לסגת] פה כפר ושם כפר״. בקשר להחלטה על גיוס מילואים נוסף כלשהו, הרמטכ״ל קבע שהחלטה בנושא תתקבל ביום ראשון, לאחר ביקור פאוול. בכל מקרה הבהיר הרמטכ״ל, שאם יוחלט על גיוס נוסף של יחידות מילואים, הוא יהיה בהיקף קטן מהגיוס שהיה בתחילת המבצע, לכל היותר - חטיבת שריון ושתי חטיבות חי״ר, וללא מפקדות אוגדה.

לקראת המפגש עם המשלחת האמריקאית שליוותה את מזכיר המדינה, הנחה הרמטכ״ל לרכז את הנתונים על האמל״ח והמבוקשים שנלכדו עד כה במבצע, ולהציג את הקשר ההדוק בין הרשות הפלסטינית למנגנוני הטרור. הרמטכ״ל הודה, כי ״ההיקף של מעבדות החבלה, ההיקף של אמצעי הלחימה הוא דבר שלהערכתי איש מאיתנו לא תיאר שזה ההיקף. צריך להגיד את זה ביושר, לא השב״כ ולא אנחנו תיארנו לעצמנו שזה עומק תשתית הטרור בתוך הערים״. הרמטכ״ל שב וחזר על כך שערפאת הוא הבעיה ולא הפתרון: ״הרשות הפלסטינית היא מתכננת, היא מממנת היא עושה הכל [...] ערפאת ימשיך להיות להם, ולא רק לנו, למכשול. הוא ימשיך להפעיל טרור ואנחנו נצטרך להכות בטרור הזה״.[4]

---

2 מפ"ע, ״הערכת מצב יומית – דברי הרמטכ"ל״, 11.4.2002.

3 ״אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, ״רישומים של צוות סיקור המצפ"ה״, 11.4.2002, 07:30; מפ"ע, ״הערכת מצב יומית – דברי הרמטכ"ל״, 11.4.2002; מפ"ע, ״הערכת מצב מצומצמת – דברי הרמטכ"ל״, 11.4.2002; מפ"ע, ״מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות ראש אמ"ץ״, 11.4.2002, 19:30-20:15.

4 מפ"ע, ״הערכת מצב מצומצמת – דברי הרמטכ"ל״, 11.4.2002.

הרמטכ״ל התייחס לפיגוע שארע ביום הקודם בצומת יגור ככישלון, אולם ציין ש״היו עשרה ימים ללא פיגוע, זה הישג בפני עצמו״, שכן מטרת ארגוני הטרור להוכיח שהפעילות הצבאית אינה מפסיקה את הטרור. לדבריו, ״היום לנסוע באוטובוס יותר מסוכן מאשר להילחם בבית לחם״;[5] לכן הוא הנחה שלקראת יום הזיכרון ויום העצמאות, בשבוע שלאחר מכן, ירכז צה"ל מאמץ בהגנה על קו התפר במטרה למנוע פיגועים נוספים בשטח ישראל. במקביל, לאור החלטת הקבינט בערב קודם, הנחה הרמטכ״ל להמשיך לפעול בערים רמאללה, ג׳נין ובית לחם ובמרחב הכפרי. הוא הדגיש שיש לנצל את הזמן שנותר כדי להשלים את המהלך במחנות הפליטים בשכם.

מחנה הפליטים ג׳נין והמערכה התודעתית

בסיום הלחימה במחנה הפליטים ג׳נין נדרש המטכ״ל לתאם את הפעילות לפינוי הגופות בד בבד עם המאמץ התקשורתי להפריך את האשמות הפלסטינים על טבח, שנעשה כביכול על ידי כוחות צה"ל. היו חילוקי דעות על הפיקוד והשליטה של המערכה התודעתית: האם בראש המאמץ צריך לעמוד פרויקטור מיוחד, מפקד האוגדה או דובר צה"ל? האם יחידת דובר צה"ל מסוגלת להתמודד עם האתגר, או שיש למנות מפקד בכיר יותר. הרמטכ״ל הכריע שהאחריות על הנעשה בג׳נין היא של מפקד האוגדה, אשר יקים מפקדה משימתית שתרכז את כל הפעילות במחנה לאחר הלחימה, ובכלל זה פינוי המטענים שנשארו בשטח וקבורת הגופות הנמצאות תחת המבנים ההרוסים. בכל מקרה, הרמטכ״ל מופז היה מודע לחשיבות המאבק התודעתי, ואמר: ״אנחנו חייבים לעשות שם כמה מהלכים על מנת שהפלסטינים לא ימנפו את היקף המחבלים שנפגעו והדרך שבה פעלנו כמעשה טבח כפי שהם רוצים לעשות״. הוא הורה להמשיך במדיניות של סגירת המרחב לתקשורת: ״יש סגירה תקשורתית מוחלטת עד שאני מאשר לפתוח את זה לתקשורת [...] אין אף תקשורת שנכנסת פנימה בשום פנים ואופן עד לסיום קבורת הגופות ופינוי המטענים״.[6]

5 שם.

6 מפ"ע, ״הערכת מצב יומית – דברי הרמטכ"ל״, 11.4.2002.

ראש אמ״ץ הדגיש בהערכת מצב בערב כי מופעל לחץ על ידי התקשורת הבין־לאומית להיכנס למחנה:

> **מחכים עיתונאים רבים מאוד מהעולם בהם שדרנים ידועים שמחכים לרגע שיתנו להם להיכנס לג׳נין ואנחנו צריכים להבין שאנחנו עובדים בלוח זמנים שיש לו סוף [...] ועדיף שאת הסיורים הראשונים הם יעשו כשאנחנו נהיה שם ואנחנו נספר את סיפורי הקרבות [...] כל זה כמובן אחרי פינוי הגוויות שכרגע מסתמן כנתיב הקריטי.**[7]

במחנה הפליטים ג׳נין נכנעו במהלך היום קבוצות החמושים האחרונות, ועד לשעות הערב הסתיימה הלחימה. בהחלטת מפקד הפיקוד נדחו איתור הגופות וקבורתן עד לסיום הסריקות במחנה וטיהור המרחב ממטענים. למבצע הקבורה גויסה פלוגה של הרבנות הצבאית והוכנו מכולות קירור. בסיור של צמרת הפיקוד בשטח התברר שאין גופות מוטלות ברחובות או ריחות של גופות, דבר שהעלה סימני שאלה לגבי היקף ההרוגים במחנה הפליטים.[8]

בסיום הלחימה במחנה הפליטים בג׳נין, החליטו בפיקוד המרכז להשאיר רק את מפג״ד 12 בסד״כ של שתי פלוגות ופלוגה אחת מגדוד 82, ואת שאר הכוח מחטיבת גולני להחזיר לשכם לפעולה במחנות הפליטים עסכר הישן ועסכר החדש.[9] כתחליף לגדוד 932, שעבר לאוגדה 162, הובא גדוד 101 משכם. למרות האפשרות להעביר עצירים למתקן קציעות שנפתח מספר ימים קודם לכן, הוחלט להימנע מכך בשלב זה מסיבות לוגיסטיות ומשפטיות.[10]

בדומה לימים הקודמים, המשיך חזבאללה בירי פצצות מרגמה לעבר מוצבי צה״ל בהר דב.

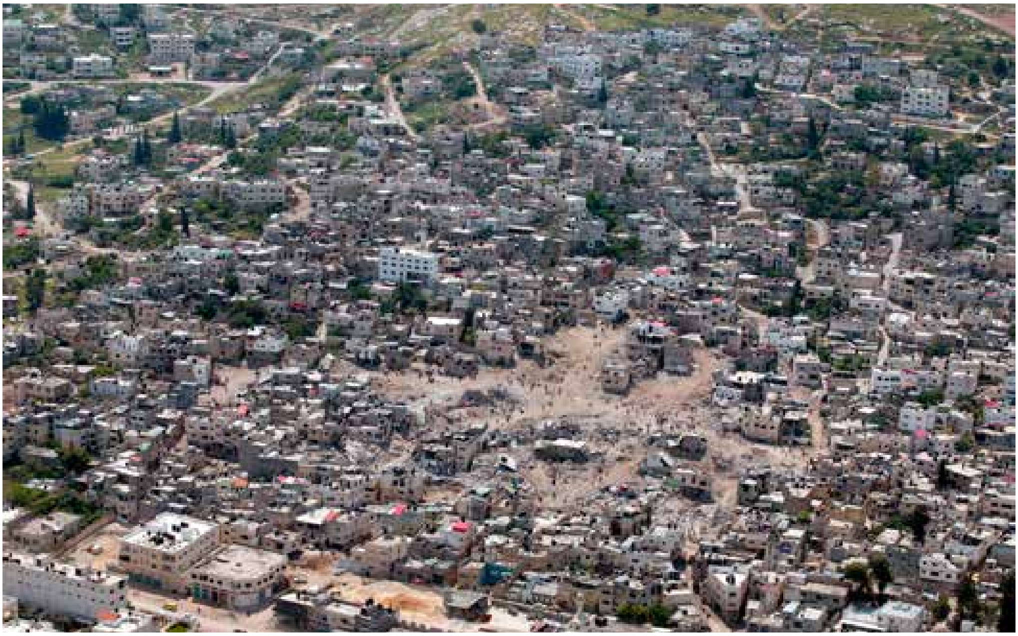
---

7 שם.

8 מתוך דברי רמ"ח אג"ם במתפ"ש במהלך דיון הערכת מצב מטכ"לית. מפ"ע, ״מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות ראש אמ"ץ״, 11.4.2002, 20:15-19:30. ראש אמ"ץ העיר, ״גם אני לא מבין מה קורה שם עם הגוויות, יכול להיות שפשוט נמאס להן לחכות״.

9 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, ״רישומים של צוות סיקור מפקדת פקמ"ז״, 11.4.2002, 01:30.

10 ראש אמ"ץ – ״מה שייזכר לי מהמבצע זה עצירים וגוויות״. מפ"ע, ״מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות ראש אמ"ץ״, 11.4.2002, 20:15-19:30.

למעלה: מחנה הפליטים ג'נין בסיום הקרב. צלם: דויד סילברמן, לשכת העיתונות הממשלתית
למטה: פגישת ראש הממשלה אריאל שרון עם מזכיר המדינה קולין פאוול. צלם: משה מילנר, לשכת העיתונות הממשלתית

12 באפריל (יום שישי)
המגעים לסיום המבצע והשפעתם על הפעלת הכוח

בבוקר יום שישי נפגשו בירושלים ראש הממשלה ומזכיר המדינה של ארה"ב. במסיבת עיתונאים לאחר הפגישה, הודה מזכיר המדינה שלא נקבע לוח זמנים לנסיגת צה"ל מכל השטחים שנכבשו.[11] אך מדברי סגן הרמטכ"ל בדיון שנערך למחרת עולה, שהוסכם כי צה"ל לא ישתלט על ערים ויישובים נוספים;[12] לכן האיץ הרמטכ"ל בפיקוד המרכז למצות את הפעילות במרחבים שבהם צה"ל נוכח:

> **חשוב מאוד שהלחימה תימשך, כי במקומות שנעצרנו ואנחנו לא נלחמים, ולא עולים על מחנות הפליטים, היכולת שלהם לצאת החוצה תגבר וכל עוד אנחנו נמצאים בתוך הערים, זה משבש וזה מקשה עליהם את היציאה [...] בשכם צריך לעלות על העסכרים, רפידיה, אסור עכשיו לנוח; צריך להמשיך ברצף [...] הפעילות צריכה להיות רציפה ולשמור על מומנטום של הפעולה שלנו כי אנחנו לא יודעים עוד כמה זמן יש לנו.**[13]

מופז המשיך לחדד את הדברים ואמר שבצד השלמת המשימות ההתקפיות, המשימה המרכזית של הכוחות היא המאמץ ההגנתי, למנוע פיגועים בשטח ישראל, ולכן "אסור לתת למחבלים לצאת כמו שאנחנו לא נותנים ברצועת עזה [...] פשוט צריך ליצור רצף של כוחות ותצפיות סביב טול כרם וקלקיליה [...] לדעתי יש רגש נקמה מצד הפלסטינים להוציא פיגוע עכשיו, בעת הזאת". בהתאם להסכמה עם ארה"ב, אישר הרמטכ"ל פשיטות נקודתיות על מבנים חשודים בערים שבהן יש, לפי המודיעין, תשתית טרור. לגבי העתיד הקרוב, הוא העריך כי הרמטכ"ל כי "הבעיה המרכזית שלנו תהייה כאשר אנחנו נצא מהערים וכל הפעילות והתשתיות הזאת תתחיל

11 נלקח מהמרשתת בתאריך 22.7.2021:
https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook2002/Pages/Remarks%20by%20PM%20Sharon%20and%20Secretary%20Powell%20following%20their%20meeting%20in%20Jerusalem%2012-Apr-2002.aspx

12 "במסגרת ההבנות כפי שסוכמו ביום שישי, אנחנו נמצאים במקומות שאנחנו נמצאים, אנחנו ממשיכים לפעול שם, אנחנו ממשיכים לבצע מבצעים נקודתיים אבל אנחנו לא נכנסים לערים חדשות שאנחנו לא בתוכן". מפ"ע, "'מבצע סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות סגן הרמטכ"ל", 14.4.2002, 19:00-20:00.

13 מבוסס על: מפ"ע, "עדכון תמונת מצב – דברי הרמטכ"ל", 12.4.2002.

להיבנות מחדש ויימשכו הפיגועים ואז זה עלול לכרסם באופן משמעותי בתוצאות ובהצלחות של המבצע הזה".[14] חששות הרמטכ"ל התממשו באותו יום, כשבשעות אחר הצהריים התפוצצה מחבלת מתאבדת מחברון בכניסה לשוק מחנה יהודה בירושלים. בפיגוע נהרגו שישה אזרחים ו־71 נפצעו. קודם לכן, לפנות בוקר, נהרג שוטר מג"ב בפיגוע שהתרחש במעבר ארז.

לאחר שהובן כי סגירת מחנה הפליטים ג'נין לתקשורת תחזק את החשד שבמקום התחולל טבח, הפך הרמטכ"ל את החלטתו ואישר כניסה מבוקרת של עיתונאים ואנשי תקשורת. המבצע לפינוי הגופות נדחה שוב, לאחר שבג"ץ הוציא צו מניעה בעקבות פנייה של חברי הכנסת אחמד ברכה ואחמד טיבי, בדרישה שצה"ל לא יעסוק בפינוי הגופות מחשש לטשטוש ראיות לטבח.[15]

היקף הפעילות של צה"ל המשיך להצטמצם. המבצע של גולני במחנה הפליטים עסכר החדש נדחה שוב, בנימוק של היעדר אמצעי חוזי.[16]

בזירה הצפונית נמשכה מגמת הירידה בפעילות החזבאללה, ולעבר מוצבי הר דב נורו בכל היום כחמש פצצות מרגמה.

13 באפריל (שבת)

למרות הנחיית הרמטכ"ל מיום שישי, גם במהלך השבת נאסר על עיתונאים להיכנס למחנה הפליטים, והשמועות על הטבח המשיכו להתפרסם ברשתות התקשורת. במטכ"ל המשיכו לנסות, ללא הצלחה, להבין לאשורו מהו מספר ההרוגים במחנה הפליטים ג'נין.[17] השב"כ טען שלפי מקורות פלסטיניים יש 135 הרוגים, שחלקם קבורים מתחת להריסות הבתים. לעומת זאת, נציג פיקוד המרכז טען כי מדובר ב־40-50 גופות בכלל, והדגיש שבכל מקרה "זה הרבה פחות ממה שציפינו".[18]

14 שם.

15 "יומן מבצעים חמ"ל פיקוד המרכז", 12.4.2002, 11:35.

16 שם, שעה 02:10.

17 מפ"ע, "מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות מ"מ רמ"ח מבצעים", 13.4.2002, 09:00-09:30.

18 נראה שהשינוי בהערכות פיקוד המרכז נבע ממידע שהגיע במהלך היום, שמספר הגופות בבית החולים בג'נין נמוך במידה רבה מהערכות קודמות. בחיתוך מצב שנערך בחמ"ל הפיקוד בשעה 13:04 נאמר: "בבית החולים ג'נין יש כנראה עשרות גופות". לאחר שהרופא הפיקודי הצליח להיכנס לבית החולים, נמסר בחיתוך מצב בשעה: 19:02 "מסתבר שיש רק בין 12-19 גופות ששמונה מהם נקברו וארבעה בשלבי קבורה". אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "רישומים של צוות הסיקור בפיקוד המרכז". 13.4.2002.

במצגות שהוצגו בדיונים הופיע המספר 80, שהוא הממוצע בין מקורות השב״כ לפיקוד המרכז. המבצע לפינוי הגופות ממחנה הפליטים הופסק לאחר שלא נמצאו גופות בשטח.

הפעילות במרחב הכפרי נמשכה. כוחות חטמ״ר בנימין המשיכו לפעול בגוש ערורה. מעט לאחר חצות, פשטו כוחות מוסקים מגדוד 8150 ומגדוד 7063, יחד עם כוחות מיחידת שלדג ומשייטת 13, על העיירה עראבה. כעבור יומיים של פעילות, יצאו ממנה הכוחות. כוחות מחטיבה 656 כיתרו את הכפר בורקין הסמוך לג׳נין. ההצלחה הבולטת באותו יום הייתה מעצר של מפקד גדודי חללי אל־אקצא בשומרון (נאסר עוויס) על ידי כוח מיחידה מיוחדת עם מעטפת של חי״ר ושריון בשדה ליד טובאס (״שיבולים זהובות״).

באותו יום נמשך ירי מרגמות אקראי לעבר מוצבי צה״ל בהר דב.

14 באפריל (יום ראשון)

בכירי צה״ל שבאו במגע עם הדרג המדיני העבירו את המסר לפיו ישנה הסכמה עם המשלחת האמריקאית שהמבצע על סף סיום.[19] סגן הרמטכ״ל דיווח שהסיכום עם האמריקאים הוא שישראל תשמור על הסטטוס קוו ולא תיכנס לערים נוספות. ראש אג״ת, גיורא איילנד, הסביר כי הוא התבקש לעדכן את המשלחת האמריקאית לגבי מקום כוחות צה״ל בשטחי אֵי, והוא רוצה להימנע ממצב שבו ״כשנשאל מחר איפה אנחנו נמצאים אז פתאום נזכר שנכנסנו לעוד מקומות [...] הייתי נזהר מהעניין הזה ובודק את מידת הצורך האמיתי להישאר כל כך הרבה זמן [...] זו נקודה רגישה וכדאי לקחת את זה בחשבון״.[20] לכן הציע איילנד להימנע מפעולות שמתוכננות להימשך מעבר ל־12 שעות. יחד עם זאת, במטכ״ל הניחו שהטרור לא ייפסק בעקבות המבצע. רח״ט המחקר קבע: ״צריך להבין שהטרור ימשיך בכל מקרה, זה לא משנה גם אם נעצור עוד איזה ארבעה מחבלים ועוד שבע מעבדות. מה גם שאני לא רואה כרגע כוונה להיכנס לא לחברון ולא לטול כרם חזרה ולהשתלט עליהן [...] צריך להבין, זה לא יגמר״.[21] סגן הרמטכ״ל הסכים איתו והשתמש במונח ״הפוגה״,

19 מבוסס על: מפ"ע, ״מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות רח"ט מבצעים״, 14.4.2002, 08:00-07:30; מפ"ע, ״'מבצע סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות סגן הרמטכ"ל״, 14.4.2002, 20:00-19:00.

20 שם.

21 שם.

להגדרת המצב הנוכחי: "אני מגדיר את זה שוב, זו הפוגה [...] ההסלמה הבאה לפתחינו, בין אם זה תוך ימים בין אם זה תוך שבועות, או יכול להיות שהמהלך הזה איננו מצליח להשיג הפוגה ואנחנו נכנסים מיד תוך יומיים לאיזה שהוא מהלך יותר חריף". אך בשל ההסכמות בדרג המדיני, הנחה סגן הרמטכ"ל יעלון לדחות את הפעילות ההתקפית המתוכננת כמו המבצע בטובאס, שנועד להימשך 48 שעות. לנוכח ההתרעות החמורות על מפגעים מחברון ומטול כרם, הנחה יעלון להדק את הכיתור על שתי הערים ולהיות בכוננות לפשיטה מבוססת מודיעין על איתורים בהן. בנוסף לנסיבות המדיניות, בעקבות פיגוע ההתאבדות שאירע בירושלים ולקראת יום העצמאות ביום חמישי, הנחה המטכ"ל את פיקוד המרכז לעבות את ההגנה על קו התפר על חשבון הפעילות ההתקפית.

כבר בלילה שבין שבת לראשון (13-14 באפריל) הגיעה רוח הדברים למפקדת הפיקוד, ובחיתוך מצב מעט לאחר חצות אמר רמ"ט הפיקוד: "הביקור של פאוול הוא מאוד רגיש. אין לנו אישור להרחיב הפעילות מעבר למה שאושר".[22] בנוסף, עדכן פיקוד המרכז את הפקודה כך שתבטא את ההחלטה לצמצם את הפעילות ההתקפית. בסעיף המשימה נכתב: "פיקוד המרכז ימשיך את שליטתו על הערים הפלסטיניות, יתקוף וישתלט על כפרים נוספים במרחב".[23] כמו כן, הרעיון המבצעי הפיקודי השתנה, ובמקום "המשך התקפה והשתלטות על הערים הפלסטיניות והמרחב הכפרי", נקבע "המשך השליטה על הערים הפלסטיניות והמשך ההשתלטות והסריקות במרחב הכפרי". המרכיב "השתלטות נרחבת על שטחים פלסטיניים" נמחק, ובמקומו נכתב: "השתלטות וסריקה במרחב הכפרי". בהתאם, ביצעה חטיבה 656 מעצרים בכפר אל־יאמון ולמחרת בסילת אל־חרתיה. חטיבה 623 שסיימה את הפעולה בעראבה, פעלה בכפר בלעא ולמחרת בכפר ציידא.

במטכ"ל נמשך חוסר הוודאות בדבר תוצאות הקרב במחנה הפליטים בג'נין, והיו שפקפקו בהערכת פיקוד המרכז המעודכנת שמספר ההרוגים עומד על כ־45 פלסטינים. רח"ט המבצעים טען בחיתוך מצב בבוקר: "בסך הכל סביר להניח שזה לא מספר החללים היחידים שהיו לפלסטינים במחנה הפליטים הזה", וביקש מהפיקוד וממתאם פעולות הממשלה

22 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, "רישומים של צוות הסיקור בפיקוד מרכז", 14.4.2002, 01:18.

23 פקמ"ז, "פקודת מבצע "חומת מגן" – פקודה מס' 5", ללא תאריך.

בשטחים לבצע הערכה נוספת בנושא. בהערכת מצב בערב, בראשות סגן הרמטכ"ל, חזר רמ"ט פיקוד המרכז על כך שלהערכת הפיקוד מדובר ב־50-40 הרוגים, ושאין לכודים בהריסות הבתים במחנה הפליטים. הוודאות של פיקוד המרכז לגבי מספרים אלו עודדה את הגורמים במטכ"ל. לדברי רח"ט המחקר, אם אכן המספרים של פיקוד המרכז מדויקים, "אני חושב שיש פה מקום להפוך את הקערה על פיה, אם יסתבר שאלו באמת הנתונים [...] לשאלה הזו של ג'נין, תהיה משמעות קריטית בדרך שבה יתפתח הדיון על הנושא של לגיטימציה".[24] סגן הרמטכ"ל היה ספקן, והדגיש כי "חלק מההרוגים של מחנה הפליטים כבר נקברו [...] בשלבים הראשונים נכנסו אמבולנסים, הוציאו וקברו. המספרים שמסתובבים הם שמונים, אני מבין שאף אחד לא יכול לאמת אותם". אך בכל מקרה, בשלב זה היה ברור במטכ"ל שהמספרים שהוזכרו במהלך השבוע האחרון - של מאות הרוגים - מוגזמים ומופרזים; ולכן הנחה יעלון:

> **צריך להוציא את האוויר מהבלון שהפלסטינים מנפחים אותו וזורקים מספרים [...] ברגע שהמספרים יהיו ברורים צריך לצאת איתם [...] אנחנו צריכים לפעול לקעקע את האמינות הפלסטינית [שכן] שאלת הלגיטימיות היא קריטית, יש פה הרבה מאוד צוותי תקשורת זרים [...] על פי דיווחים שאנחנו קולטים, נראה לי, שביממה האחרונה לפחות בחלקם יש שינוי מגמה ביחס למה ששמענו בסוף השבוע [...] יש כרגע הסתכלות על התוצאות ומסתבר שלא כצעקתה.**

באותו יום ביקרו, לראשונה, קבוצות מאורגנות של עיתונאים בשטח מחנה הפליטים.

16-15 באפריל (ימים שני-שלישי)

ביום שני נתפס ראש התנזים בגדה, מרואן ברגותי, בזכות מידע מודיעיני מדויק שהצביע על מקום מחבואו ברמאללה. בשעות הבוקר החלה פעולה במחנה הפליטים עסכר הישן בשכם, וכוחות מחטיבת גולני ומיחידה 212 כיתרו את המחנה ועצרו תריסר מבוקשים. בשל הנסיבות המדיניות, אסר פיקוד המרכז על הכוחות לשהות יותר מיממה בשטחי אֵי, ולכן

24 מפ"ע, "'מבצע סדר מחייב' – הערכת מצב בראשות סגן הרמטכ"ל", 14.4.2002, 20:00-19:00.

הם יצאו ממחנה הפליטים בשעות הלילה.[25] בדרום הר חברון המשיכה הפעולה במרחב הכפרי, וגדוד 9208 פשט באמצעות מסוקים וכוח טנקים על העיירה עבידיה. כתחליף לתוכנית חטיבה 933 לפעולה נרחבת במרחב טמון, ערכה הסיירת החטיבתית יחד עם כוח מיחידת שלדג סדרה של מעצרים במרחב על בסיס מידע מודיעיני. ב־16 באפריל נעצרו אנשי תנזים בכפר פארעה, וכעבור יומיים נלכד ראש הזרוע הצבאית של חמאס בשומרון (חוסאם בדראן) בח'רבת בית חסן.

בחזית הצפונית, לראשונה מאז תחילת המבצע לא נורתה אש לעבר מוצבי צה"ל בהר דב.

לכידת ראש התנזים בגדה, מרואן ברגותי.

25 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, ״רישומים של צוות הסיקור בפיקוד מרכז״, 15.4.2002, 06:30.

16 באפריל (יום שלישי)

הנחיית הדרג המדיני לסיום המבצע

לאחר פגישתו עם מזכיר המדינה בשעות הבוקר, זימן שר הביטחון בן אליעזר את צמרת מערכת הביטחון לדיון, שבו הוא הנחה לסיים את המבצע.[26] בדיון הסביר השר לנוכחים את הנסיבות החדשות שנוצרו בעקבות הפגישה עם מזכיר המדינה, שישראל נמצאת ״במציאות מדינית קשה ומסובכת ובמרכזה שאלת הלגיטימיות שלנו להמשיך ולפעול בשטח״. לכן הוחלט לסגת מהערים, כדי לחזק את הלגיטימציה של ישראל לפעול אם תידרש פעולה נרחבת נוספת בשטחי אֵי. צה״ל נדרש לצאת מג׳נין עד 19 באפריל, משכם ורמאללה עד ל־21 בחודש, ולתכנן את יציאת הכוחות מבית לחם בהינתן פתרון לבעיית המבוקשים בכנסיית המולד. לגבי פעולות בטווח הזמן המיידי, הנחה השר שהכניסה לערים ולמחנות הפליטים מותנית באישור הדרג המדיני, ורק לצורך פגיעה בתשתיות טרור על סמך מודיעין נקודתי ומדויק. לפיכך, גיוס הסבב הבא של כוחות המילואים הוא לחיזוק ההגנה על צירי התנועה, קו התפר והיישובים היהודיים, ולא למאמץ התקפי. כתוצאה מכך הפסיק צה״ל את הפעילות ההתקפית, למעט מעצרים במרחב הכפרי.[27] חטיבה 863 כולה קיבלה משימה להתפרס לאורך קו התפר בדרום הר חברון.[28]

למחרת יום העצמאות (18 באפריל) הוציא פיקוד המרכז פקודה שסיימה את מבצע ״חומת מגן״.[29] שני הסעיפים הראשונים ברעיון המבצעי הפיקודי הדגישו את המאמץ ההגנתי, והסעיף השלישי והרביעי – את המגבלות שהוטלו על הפעילות ההתקפית.[30]

26 המזכירות הצבאית, ״הע"מ מיוחדת בראשות שר הביטחון – סיכום״, 16.4.2002.

27 16.4 - מעצרים בזבאבדֶה, קבטיה, מסיליה; בגזרת אוגדה 162, פשיטות במרחב פארעה וח'רבת בית חסן תחת פיקוד מפח"ט 933 (״נווה מדבר״); 17.4 – מעצרים בסילת אל־חרתיה; 18.4 – מעצרים בכופרית, מרחב ח'רבת חסן ונחל תרצה.

28 אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, ״רישומים של צוות הסיקור בפיקוד מרכז״, 17.4.2002, 09:46.

29 פיקוד המרכז, ״פקודה 'חומת מגן' – מס' 6״, 18.4.2002.

30 ״א. חיזוק מערך ההגנה ומיקוד הפעילות המבצעית לאורך מרחב התפר ועוטף ירושלים, ביצוע עוצרים יזומים ועיבויי המכשול.
ב. הגנת הישובים הישראלים וצירי התנועה ע"ב כוחות בחתימה גבוהה ובחתימה נמוכה.
ג. פירוק שיטתי של תשתיות טרור בפעילות עתירות מודיעין ובפעילויות מרחביות.
ד. יצירת לחץ רצוף סביב מוקדי היציאה של הפח"ע באמצעות כיתור הערים הפלש' על מנת לערער ולמנוע את חופש הפעולה של גורמי הטרור וליצור חציצה אפקטיבית בין המרחב הפלש' למרחב הישראלי״. שם.

ראש הממשלה, שר הבטחון והרמטכ"ל במפגש עם לוחמי חטיבה 5 בסיום הקרב במחנה הפליטים ג'נין.

בהתאם להנחיית שר הביטחון, יצאו לפנות בוקר של יום שישי (19 באפריל) כוחות צה"ל מג'נין וממחנה הפליטים שלה, וכיתרו את המרחב. באותו יום התפוצצו שני מחבלים מתאבדים בקרבת מחסומים של צה"ל (קלקיליה וצומת גוש קטיף), ובמעבר ארז נהרג שוטר מג"ב מירי נשק קל. ביום ראשון בבוקר (21 באפריל) נסוגו הכוחות משכם ומהעיר רמאללה. בכך הושלמה נסיגת צה"ל מהערים הפלסטיניות, למעט בית לחם, שבה המשיכו כוחות צה"ל לכתר את מתחם כנסיית המולד, ורמאללה - שבה המשיך הכתר על המוקטעה.

״בתודעה שלנו ביציאה לדרך, הפלסטינים היוו איום עד כדי כך שאנחנו אפילו לא העזנו לרשום שאנחנו נמגר את הטרור, לא רשמנו את האמירה, אפילו לא רשמנו את המשפט הזה, היינו מאוד זהירים, היום יש לנו הרבה יותר ביטחון.״
(אלוף גיל רגב, ראש אכ״א, בסיכום המטכ״לי למבצע ״חומת מגן״)

פרק ד
תוצאות וסיכום המבצע

מבצע "חומת מגן" החל רשמית ב־28 במארס והסתיים בפועל ב־21 באפריל 2002, שני מבצעים שהתחילו במהלכו - המצור על המוקטעה ברמאללה ועל מתחם כנסיית המולד בבית לחם - הסתיימו רק כעבור חודש. ב־1 במאי הושג הסכם בין ישראל לרשות הפלסטינית לגבי מעמדם של שישה מבוקשים בכירים, ובהם רוצחי השר רחבעם זאבי. לפי ההסכם, שהושג בתיווך אמריקאי ובריטי, היה שהשישה ישהו בכלא ביריחו תחת השגחה של צוות בריטי. לאחר ההסכם, נסוג צה"ל מהמוקטעה, והוסר המצור על יאסר ערפאת. משבר כנסיית המולד הגיע לסיומו ב־10 במאי; 84 מהנצורים שוחררו לבתיהם, 26 מבוקשים הועברו לרצועת עזה, ו־13 מבוקשים שרצחו ישראלים גורשו למדינות שונות באירופה. בעקבות ההסכם, נסוגו כוחות צה"ל מבית לחם.

במהלך המבצע פעלו בגזרת איו״ש 71 מפקדות גדוד ו־285 פלוגות (לא כולל יחידות מיוחדות).[1] 30 חיילים ושוטרי מג״ב נהרגו במסגרת הפעילות המבצעית באיו״ש, חייל אחד ושני שוטרי מג״ב נהרגו ברצועת עזה, וארבעה חיילים נהרגו בפיגוע בצומת יגור. במבצע נפצעו 182 חיילים וקצינים בפעילות באיו״ש, מהם שמונה באורח קשה; אחד מהם נפטר מפצעיו לאחר 17 שנים. חייל נוסף נפצע קשה כתוצאה מירי חזבאללה בהר דב.[2] כמחצית מהפצועים נפגעו מירי ו־17% מהם ממטענים.

במבצע נהרגו כ־200 פלסטינים, נלכדו 56 מבוקשים בכירים ועשרה מתאבדים פוטנציאליים, ונעצרו אלפי חשודים. הושמדו 50 מעבדות נפץ ונאספו אלפי כלי נשק, עשרות מנועי רקטות וטילי נ״ט.[3]

לאחר המבצע הדגישו גופי המודיעין השונים את ההצלחה התודעתית בעצם הכניסה לתוך מחנות הפליטים והערים הפלסטיניות במחיר נמוך יחסית של אבדות בנפש והחזרת חופש הפעולה של צה״ל בכל שטחי איו״ש. אולם אנשי המודיעין טענו גם שמידת הפגיעה הממשית בתשתיות הטרור במבצע הייתה נמוכה. דו״ח מודיעין של אוגדת איו״ש קבע בסמוך לסיום המבצע: ״המבצע לא הצליח, נכון לעכשיו, להסיט את הרש״פ מתמיכה בטרור״.[4] לגבי הפגיעה בתשתיות הטרור, נתפסו כמויות גדולות של אמל״ח ומעבדות חבלה, אך ״תפיסת האמל״ח לא תשפיע על הוצאת פיגועי טרור בעוד שתפיסת מעבדות חבלה **תקשה בזמן הקרוב על הכנת מטענים וחגורות נפץ. אולם להערכתנו, צפויה תוך זמן קצר הקמת מעבדות חדשות**״.[5] בדו״ח של מחלקת המודיעין בפיקוד המרכז נכתב: ״תנועת החמאס ספגה מספר מכות משמעותיות במהלך מבצע 'חומת מגן' [...] למרות פעילות זו, הרי שתשתית החמאס שמרכזה בשכם לא נפגעה באורח משמעותי״.[6] לגבי הפת״ח, בזכות ״הפריסה הרחבה של הפת״ח באיו״ש וגודלה ביחס לשאר הארגונים, ביכולתה לשקם במהירות יחסית את כושרה לחזור ולפעול

1 אמ"ץ-חטיבת המבצעים-ענף תע"ם, ״חומת מגן״, מצגת, ללא תאריך. בסך הכול היו במהלך המבצע 740,182 ימי מילואים.

2 מקרפ"ר-ענף טראומה, ״סיכום נפגעים במהלך מבצע 'חומת מגן'״, מאי 2002, מצגת.

3 אמ"ץ-תוה"ד, סיכום ראשוני למבצע 'חומת מגן', מאי 2002.

4 אוגדת איו"ש-מודיעין, ״סיכום מבצע 'חומת מגן' 21.4-28.3״, 1.5.2002.

5 שם. ההדגשה שלי, א"ל.

6 פיקוד המרכז-מודיעין, ״סקירת פח"ע מיוחדת – 'חומת מגן' – השפעת המבצע על תשתיות הטרור באיו"ש״, 20.6.2002.

לפחות מקומית בטווח הזמן הקרוב״. לגבי הג׳יהאד האסלאמי הפלסטיני - התשתית בעיר ג׳נין נפגעה קשה במבצע, אך במקומות אחרים התשתיות לא נפגעו כלל. דו״ח של חטיבת המחקר ציין את הפגיעה בתשתית הפעילים, אך הצביע על כך ש״רוב הפגיעה בתשתית פעילי הטרור מתמקדת במעגל הסייענים והפעילים המבצעיים. אלה נפגעו בעיקר בג׳נין, שכם ורמאללה [...] מנגד חשוב לציין, כי המלאכה עודנה רבה. רוב הפעילים הבכירים עדיין נותרו ללא פגע: ראשי המנגנון המבצעי של החמאס בשכם, ברמאללה ובטול כרם לא נוטרלו והם פועלים לשקם את תשתית הטרור״.[7] הפגיעה המשמעותית ביותר הייתה בתשתית החמאס לייצור רקטות קסאם, בזכות חשיפת כמות גדולה של מנועים וחלקים לרקטות, וחיסול שני פעילים שהיו מוקדי ידע מרכזיים והובילו את פיתוח האמל״ח.

סיכומי צה״ל למבצע ״חומת מגן״

בצה״ל סיכמו את המבצע במקביל להמשך הלחימה בטרור.[8] סיכומים נערכו במסגרות השונות, מרמת הגדוד והחטיבה ועד לפיקודים המרחביים ואגפי המטכ״ל. פורום המטכ״ל נפגש ארבע פעמים לדיון בלקחי המבצע.[9] המפגש המטכ״לי הראשון הוקדש ברובו לתיאור ״מה קרה״ ברמה האסטרטגית והטקטית ולהפקת לקחים ראשוניים.[10] שלושת המפגשים הבאים יוחדו לדיון בתחקירים נקודתיים, כמו גיוס מערך המילואים וכשירות הימ״חים; אופן הטיפול באוכלוסייה האזרחית במהלך המבצע; תפקידן של המפקדות הבכירות בעימות מוגבל; המענה הלוגיסטי במבצע; ותחקיר ממוקד של הקרב במחנה הפליטים ג׳נין.

ברמה האסטרטגית, קבע הרמטכ״ל שמטרת המבצע הושגה, ונוצרה מציאות ביטחונית אחרת הנוחה לישראל.[11] ראשית, ישראל המחישה לצד הפלסטיני ולמדינות האזור את החוסן של החברה הישראלית. שיעורי הגיוס

7 אמ"ן-חטיבת המחקר, ״פעילות צה"ל ביהו"ש [איו"ש; הטעות במקור] – מאפייני פעילי הטרור שנעצרו/נהרגו״, 17.4.2002. ההדגשה שלי א"ל.

8 כך היה גם במלחמת יום הכיפורים, כשסיכומי המלחמה נערכו בו־זמנית עם מלחמת ההתשה בחזית הסורית והמצרית, וסיכומי מלחמת לבנון הראשונה נערכו בשעה שצה"ל עדיין נלחם בלבנון.

9 המפגשים נערכו בתאריכים: 13 במאי, 27 במאי, 24 ביוני ו־1 ביולי 2002.

10 אמ"ץ-חטיבת תוה"ד, ״סיכום ראשוני למבצע 'חומת מגן'״, 12.5.2002.

11 מפ"ע, ״סיכום ראשוני למבצע 'חומת מגן' – סיכום הרמטכ"ל״, 13.5.2002.

הגבוהים של יחידות המילואים והתמיכה הציבורית במבצע ״ניפצו את תאוריית 'קורי העכבישי' (מטאפורה בה השתמש נצראללה בנסיון להמחיש את חולשתה של ישראל) שהחלה לצבור תאוצה לאחר יציאת צה״ל מלבנון ומכתב הסרבנים ובתוך כך חיזקו את כושר ההרתעה של צה״ל״.[12] שנית, הפעילות הצבאית בכל שטחי אֵי מבטאת תפיסה ״שהאחריות לביטחון ישראל בשטחי הרש״פ נתונה כעת בידי ישראל״. תגובת מרבית מדינות העולם למבצע גילתה הסכמה בשתיקה למדיניות זו. שלישית, בהיבט הבין־לאומי והאזורי, ״התרחבה ההסכמה כי יו״ר הרש״פ מהווה מכשול להמשך התהליך המדיני [...] תהליכים אלו הגם שטרם הבשילו לכדי שינוי בפועל, מובילים את העימות צעד קדימה לקראת שלב של הכרעה אסטרטגית של הפלסטינים לגבי המשך הדרך״. רביעית, הפגיעה הצבאית באמל״ח ובתשתית האנושית של ארגוני הטרור היא ״פגיעה קשה בתשתית הטרור באיו״ש״. אך הרמטכ״ל הזהיר, כי מאחר שהמבצע הופסק באמצע, נותרו תשתיות טרור באיו״ש שעשויות להוציא אל הפועל פיגועים קשים.[13]

מאידך גיסא, הדגיש הרמטכ״ל שהביקורת הבין־לאומית על פעולות ישראל ומדיניות ארה״ב במהלך המבצע המחישו את המשקל ההולך וגדל שיהיה למדיניות האמריקאית במזרח התיכון על עתיד העימות.[14] לכן הגורם ההומניטרי ומצב האוכלוסייה הפלסטינית צריכים לעמוד כשיקול מרכזי בהחלטות צה״ל לגבי צורת הפעלת הכוח באיו״ש.

אחת הסוגיות שהעסיקו את הפורום הייתה הקשר עם הדרג המדיני והאופן שבו שילב המטכ״ל שיקולים מדיניים בתוכנית הצבאית. ראש אג״ת, גיורא איילנד, העיר שיחסית למבצעים קודמים בלבנון (״דין וחשבון״ ו״ענבי זעם״), נתן הדרג המדיני חופש פעולה רב לצה״ל בקביעת שלבי המבצע, העיתוי והעוצמה.[15] מצב זה איפשר גמישות ונתן בידי הצבא יכולת לשינוי מהיר, כי לא נדרש לאישור כל שינוי בתוכנית.

---

12 שם.

13 ״על מנת למצות באופן אופטימלי את מבצע 'חומת מגן' היה נדרש זמן נוסף לטיפול בתשתיות הטרור (כולל אזח"ע), אך בפועל לחץ בינ"ל הביא לעצירת המבצע בטרם הושגו כל יעדיו״. מפ"ע, ״דיון אסטרטגי בנושא הזירה הפלסטינית – סיכום הרמטכ"ל״, 22.4.2002.

14 ״אנחנו היום מבינים יותר טוב את המשמעות של גם הלחץ וגם המעורבות האמריקאית, כאשר האינטרס שלהם לעולם ועד יהיה האינטרס המוביל. נכון שיש להם זהות אינטרסים איתנו בנושא הביטחוני, אבל כאשר האינטרס האמריקאי גובר על כל אינטרס אחר, הוא יהיה זה שיכתיב את המהלכים ואת הדרך שבה ארה"ב תתנהג״. מפ"ע, ״המשך דיון אסטרטגי בנושא הזירה הפלסטינית״, 29.4.2002.

15 מפ"ע, ״סיכום מבצע 'חומת מגן' בראשות הרמטכ"ל״, 27.5.2002.

בהקשר זה התייחס הרמטכ״ל למקומו של המטכ״ל במבצע מוגבל כמו ״חומת מגן״:

אני הסתובבתי יותר ביחידות, ופחות במטה הכללי, למה? כי המערכה הזאת אופיינה יותר במאפיינים של פעולות של חטיבות בערים, ופחות כמערכה כוללת של זירה כזאת או אחרת. כי בסוף את המערכה הזאת, באמת, כששואלים - היכן המערכה הזאת נוהלה? היא נוהלה בפיקוד המרכז, ופחות במטה הכללי. המטה הכללי נתן לו את המעטפת, את הגיבוי וגם את תשומת הלב לגזרה הצפונית, אבל בסוף, מי שניהל את המערכה הזאת זה פיקוד מרכז. צריך לומר את זה בקול רם.[16]

היו שהלינו על החלטת הרמטכ״ל להגדיר את משך המבצע על בסיס שיקולים צבאיים בלבד, ללא מתן משקל לאילוצים המדיניים. מפקד פיקוד המרכז, יצחק איתן, אמר:

יצאנו מנקודת הנחה שיש זמן, אפילו הקביעה של ארבעה שבועות ועוד ארבעה שבועות, באיזה שהוא מקום, בתודעה שלי לפחות, זה היה איזה שהיא הנחה שיש זמן, ובדיעבד בפועל לא היה זמן, בסוף זה יצר לא מעט בעיות, גם ביציאה מטול כרם וקלקיליה, וגם בלחימה, בלחץ שהיה בג׳נין [...] בפועל אין [דבר] כזה שאין שעון חול מדיני שמתחיל לתקתק בשנייה שמתחילה לחימה, אני חושב שזאת שגיאה גדולה בהתייחסות של הפיקוד לעניין הזה.[17]

דובר אחר, לא מזוהה בסטנוגרמה, טען כנגד הרמטכ״ל:

אתה נתת ארבעה [שבועות] וארבע [שבועות], וזה מה שאתה רצית, אולי חשבת שזה ריאלי, היו אנשים שהעריכו שאין לנו יומיים, אני חושב שראש הממשלה סידר לנו סך הכל הרבה זמן, אבל זה מסוג הדברים שאנחנו צריכים לדבר עליהם בנוהל הקרב, ולראות מהו הזמן ההסתברותי שכנראה יהיה לנו ואליו נכוון את התוכניות, אחרת אנחנו יכולים להישאר, [אחרי] שהשקענו את כל העליות ולא השגנו את הלקחים.[18]

16 שם.

17 שם.

18 שם.

הרמטכ"ל השיב לביקורת ואמר שהחלטתו להגדיר את משך זמן המבצע על סמך שיקולים צבאיים בלבד נבעה מתפיסת עולם:

> **הצבא יעשה חטא גדול מאוד אם הוא יקבל הנחיה מהדרג המדיני להכריע את הטרור, הוא יחשוב שהוא צריך שמונה שבועות, או חצי שנה, או ארבעה חודשים, נגיד - רגע אחד, אבל יש קשיים בינלאומיים, ויש בעיות כאלה ואחרות, בוא נגיד שאני אעשה את זה תוך שבועיים. אסור לו, לצבא, לעשות את זה, הוא יחטא פעמיים. כי אם הדרג המדיני אמר לו להכריע, הוא צריך להכריע. ואם להכרעה הזאת דרושים שמונה שבועות, הוא צריך להגיד בקול רם - שמונה שבועות. אסור לו להגיד - אני צריך שמונה שבועות, אבל בעצם בגלל שיש לחצים מארצות הברית, אז אני אומר שלושה ימים. אבל בשלושה ימים הוא לא יכול להכריע. זה לא אומר שאנחנו לא צריכים לקחת שיקולים אחרים במסגרת קבלת ההחלטות שלנו, אבל אסור לנו לא לשקול את הזמן הנדרש לפעולה צבאית בכלים מקצועיים של הצבא, קודם כל. הם צריכים להוביל, אחר כך הדברים האחרים.**[19]

גיוס המילואים הנרחב במבצע הפך סוגיה זו למרכזית בתחקירים. תלונות אנשי המילואים על הציוד הלקוי שניתן להם נבדקו במסגרת תחקיר ממוקד על מוכנות הימ"חים. היחיד במטכ"ל שהתייחס לעצם השימוש במילואים היה מפקד פיקוד המרכז, שהסתייג מהסתמכות עליהם: "כוחות הסדיר מול המילואים - אין ספק שפה ראינו את ההבדל בין צבא מקצועי, שצבר ניסיון בעצם בשנה וחצי של פעילות, [הסתמכות על] הכוחות הסדירים, כדי לממש את השליטה שלנו בשטחי A, היא כיוון שאותו צריך לחזק".[20]

כמו בנוגע למבצעים קודמים של צה"ל בלבנון ("דין וחשבון" ו"ענבי זעם"), רבים התייחסו לנושא התודעה וההסברה, בדגש על האירוע התקשורתי במהלך הקרב במחנה הפליטים בג'נין. דובר צה"ל, רון כתרי, ביקר את החלטת הרמטכ"ל לסגור את מרחב המחנה לתקשורת: "האיטום המוחלט של השטח בפני תקשורת למשך שבועיים, אני יודע שיש על זה ויכוח, אני מביע את דעתי, גרמה לנו נזק בין גדול מאוד לבין נזק משמעותי".[21]

19 שם.

20 שם.

21 שם.

הרמטכ"ל הסביר שבמקרה של ג'נין, האיסור על כניסת אמצעי התקשורת נבע מדאגה לביטחונם בשל כמות המטענים שפוזרו במחנה הפליטים. אחד השקפים של אמ"ץ לסיכום המבצע כלל את האמירה "ניתן להיכשל בעולם האמיתי ולנצח בעולם הוירטואלי ובסיכומו של דבר לנצח במערכה כולה [...] כפי שהדברים מתנהלים במערכה הנוכחית בינינו לבין הפלסטינים זה כנראה מה שהולך לקרות".[22] הרמטכ"ל דחה טענה זו ואמר כי בראיית עולמו, "אני מקבל שבסוף ההכרעה היא בתודעה. אבל אי אפשר להגיע להכרעה בתודעה ללא הישגים בשדה הצבאי כי [...] כאשר מפעילים את הכוח הצבאי אפשר לפגוע בטרור, עד כדי להכריע אותו".[23]

המשך הפיגועים והפעילות באיו"ש הובילו את המשתתפים בדיונים להתייחס לשלב הבא במערכה בטרור. מפקד פיקוד המרכז תיאר את השינוי התפיסתי שעבר הפיקוד מאז מבצע "חומת מגן":

> **אנחנו לא יכולים לטעמי להמשיך ולפוצץ כל הזמן מחבלים. זה נראה לי משהו שאין לו סוף, זאת אומרת יש פה אין סוף מחבלים וכל פעם שאתה מוריד את הראש מיד קם ראש חדש. הדוגמא הכי בולטת לצורך ההמחשה הזאת זה מחמוד טיטי, זה ראש התנזים בבלאטה, שעה אחרי שהוא נהרג מגיע הסגן שלו תופס פיקוד וממשיך כאילו לא קרה כלום. הסוגיה הזאת, לדעתי, מחייבת חשיבה. אני רואה את זה, גם התפיסה עכשיו היא כבר בשינוי, אנחנו לא הולכים על מבוקשים דרג ראשון, אנחנו הולכים על מעצרים רחבים, על תשאול שטח, על תחקור שטח [...] בשורה התחתונה - אני חושב שאנחנו מ"חומת מגן", מה שאנחנו קוראים מגע רצוף, התכלית של המגע רצוף הזה הוא למנוע את "חומת מגן 2". [...] אנחנו כאילו ממשיכים את "חומת מגן", זה לא שנגמר משהו, זה לא שיש איזו שהיא רגיעה, יש רצף גדול מאוד של פעילות, אני חושב שכרגע אנחנו מבחינים בשינוי תפיסת ההפעלה, וגם זה קשור להפעלת הכוח בכלל, זה מהחזקת שטח לאגרופי מחץ או מסיכול ממוקד להגנה מרחבית, זה שינוי תפיסתי מאוד רחב, מחייב הערכות אחרת.**[24]

22 אמ"ץ, "לקחי אמ"ץ למבצע 'חומת מגן'", מצגת, 27.5.2002.

23 מפ"ע, "סיכום מבצע 'חומת מגן' בראשות הרמטכ"ל", 27.5.2002. ההדגשה שלי, א"ל.

24 שם.

ההיערכות האחרת שעליה דיבר מפקד פיקוד המרכז כללה הקצאה קבועה של סד"כ זמין בהיקף גדול לפעולה על בסיס מידע מודיעיני, רפורמה באופן עבודת המודיעין בצה"ל ושינוי תפיסתי בשב"כ באשר למהותו של סיכול טרור.

ראש אמ"ן הוסיף בנושא זה, שהלקח מהמבצע הוא שהנזק התדמיתי מפעולות רחבות בחתימה גבוהה גדול מההישג שלהן, ולכן לא רצוי לחזור על מבצע דומה בעתיד. וכך אמר:

> **אני לא בטוח, הרמטכ"ל, שאם נידרש לעשות "חומת מגן 2", אנחנו צריכים להיכנס אליה כפי שנכנסנו ל־"חומת מגן 1", אנחנו צריכים ללמוד לקח מג'נין, משכם וממקומות אחרים. מאפייני הפעילות של צה"ל בערים בעידן של תקשורת חופשית כפי שנגעו בזה על ידי חתימה יחסית גבוהה, יש לה משמעות שאנחנו אפילו נשלם את המחיר, וצריך לחשוב איך לעשות את זה.**[25]

זאבי טען שצריך בניין כוח ייעודי ללחימה בטרור. לדבריו,

> **יש לנו מספיק דגמים שאנחנו קוראים להם בחתימה נמוכה, ממוקד מודיעין, והכוח צריך להיות מוכן לזה, זה לא הרבה כסף, זה עתיד החי"ר, נגע בזה קצח"ר ואני מסתכל על הדברים האלה. אנחנו צריכים לבנות אחרת את הכוח שפועל במלחמות מהסוג הזה, ואז גם נבנה את המפקד הרלוונטי, המפקד שיוכל להתמודד עם הסוגיות האלה ולתת מענה להסברה ולדברים האחרים.**

הרמטכ"ל סיכם ואמר: "אני מקבל מאוד את מה שאמר כאן אלוף [פיקוד] מרכז, שאחרי 'חומת מגן', הנושא של הסיכול הממוקד הוא חשוב, אבל החשיבות של מעצרים רחבים, של פגיעה בתשתית של הפעילים, ואלה שמוציאים לפועל את הפיגועים, הוא תופס יותר מקום".[26]

לאחר שהבינו כי לפי ההסכמה עם ארה"ב רשאי צה"ל להמשיך לפעול באופן נקודתי בכל שטחי אֵי, הנחה הרמטכ"ל להמשיך בפעילות התקפית, בעדיפות לפעילות בחתימה נמוכה, בכל מקום שלגביו יש מידע מודיעיני מדויק על התארגנות טרור; בה בעת, לחזק את ההגנה על היישובים היהודיים ועל קו התפר, מתוך הבנה שהיכולת לסכל פיגועים איננה מושלמת.

25 שם.

26 שם.

גם נושא שיפור המאמץ ההגנתי והרעיון של הקמת גדר הפרדה התפתחו במהלך המבצע, במידה רבה - ביוזמת פיקוד המרכז. כבר ביום השני למבצע, בדיון פנימי של צמרת הפיקוד, הובעה הדעה: "הזדמנות אסטרטגית יכולה להיות קשורה בהפרדה. המאמץ הלאומי צריך להתכנס ליצירת משהו אחר. כמו גיוס משאבים לאומיים ברמה אחרת: יצירת מכשול, פיתוח חומת מגן אמיתית".[27] מסיבה זו, בשונה מהפקודה המטכ"לית, כבר בשלב מוקדם של המבצע כללה הפקודה הפיקודית, בסעיף השיטה, התייחסות לנושא: "פעילות הנדסית תשתיתית אשר תאפשר חציצה בין המרחב הפלסטיני למרחב הישראלי, על מנת לנטרל ולמנוע אפשרות של הוצאת פיגועים לפועל כנגד אזרחי מדינת ישראל".[28]

במהלך כל ימי המבצע הנחה הפיקוד את האוגדות שנגעו בדבר להשתמש בגדודי ההנדסה שעמדו לרשותן, על מנת ליצור מחסום פיזי של סוללות עפר וגדרות תיל שיפרידו בין שטח איו"ש לשטח ישראל, בדגש על אזור עוטף ירושלים וואדי ערה, מסאלם עד לקלקיליה.[29] האחריות לתכנון גדר ההפרדה הוטלה על מנהלת קשת צבעים, שהציגה כבר במהלך המבצע תוכנית ראשונית להקמת השלב הראשון של המכשול.[30]

בשלב מאוחר יותר של המבצע, הפנימו במטכ"ל את הצורך בתכנון מאמץ הגנתי מסודר בסיומו. ראש אמ"ץ הכיר ביתרון היחסי של הפיקוד בסוגיה: "יישרתו את הנושא של מניעת מעבר באזור קו התפר, מבחינתנו לאורך זמן. זאת עבודה של הפיקוד, הפיקוד הוא הבקיא בעניין [...] לא את כל התוכנית, היא עולה בטוח מיליארדים רבים והיא כוללת סד"כים שגם אותם אין לנו בצה"ל. אבל צריך להגיד מה

27 פיקוד המרכז, "תמ"מ", 1.4.2002, 09:10. בסטנוגרמות של דיונים אלו אין זיהוי של הדוברים.

28 פקמ"ז, "פקודת מבצע 'חומת מגן'", 29.3.2002, 06:00.

29 "יומן מבצעים חמ"ל פיקוד המרכז", 3.4.2002, 02:23. כעבור ארבעה ימים, חזרו בפיקוד המרכז על אותה טענה: "חומה על התפר היא הכרח מיד כשיוחלט על נסיגה [מהערים]. יש להשקיע שם כוחות מגן [...] יש לשים את כובד המשקל הפיקודי על תחום המכשול [...] חלק מהתהליך של השלב הזה הוא לשנות את תהליך החשיבה בתחום ההגנה". פקמ"ז, "דיון תמ"מ: במידה והזמן יתקצר", 7.4.2002, 12:58.

30 מנהלת קשת צבעים, "מבצע 'חומת מגן' משימות ב־'מכשול תומך' לחסימת 'עוטף ירושלים' ומרחב התפר", מצגת, 4.4.2002.

הנושא הבא שעל הפרק״.[31] כעבור יומיים יציין הרמטכ״ל, שכעת ראש הממשלה נרתם לנושא זה והנחה את צה״ל למפות את האינטרסים הביטחוניים של ישראל באיו״ש, ובהתאם לכך לתכנן מכשול קרקעי.[32] כעבור חודשיים, ביוני 2002, החלה בניית גדר ההפרדה - מיזם שבניית חלקיו החיוניים הסתיימה רק ב־2004.

תחילת העבודה על גדר ההפרדה, סמוך לצומת מגידו.
צילום: עמוס בן גרשון, לשכת העיתונות הממשלתית

31 מפ"ע, ״מבצע 'סדר מחייב' – הערכת מצב ראש אמ"ץ״, 9.4.2002, 19:00.

32 מדברי הרמטכ"ל: ״ראש הממשלה דיבר על זה כמה פעמים, הוא ביקש שאנחנו נכין עבודה לשבוע הבא [...] שמים פה מפה ועל המפה הזאת פורסים את השטחים. מהם הנקודות שפיקוד המרכז מציע להיאחז בהם בתחומי האינטרסים הביטחוניים? איזה סד"כ נדרש לזה ואיזה מכשולים? האם צריך להקים מוצבים?״ מפ"ע, ״הערכת מצב מצומצמת – דברי הרמטכ"ל״, 11.4.2002.

הערכות המודיעין והרמטכ"ל התממשו כעבור זמן קצר; הפיגועים ופעילות צה"ל בערים הפלסטיניות התחדשו במהרה. כבר בליל 26-25 באפריל נכנסו כוחות צה"ל לקלקיליה, ועל בסיס מודיעין מדויק פשטו על מבנים שבהם שהו מבוקשים מתשתית הטרור של החזית העממית בעיר. מנהיג הארגון בקלקליה נהרג ושאר המבוקשים נעצרו (מבצע "סימני דרך"). למחרת חדרו שני מחבלים שהגיעו מחברון ליישוב אדורה ורצחו ארבעה אזרחים. בעקבות הפיגוע, פעל צה"ל בתוך חברון במשך מספר יממות (מבצע "רוח אחרת"). ב־15 במאי נהרגו 15 אזרחים בפיגוע התאבדות בראשון לציון, וצה"ל יצא לפעולה ברצועת עזה ("מגן הבית"). בשבועיים הראשונים של חודש יוני נהרגו 51 אזרחים וחיילים, מרביתם בשלושה פיגועי התאבדות גדולים, שבעקבותיהם יצא צה"ל למבצע מוגבל ברמאללה ("כביש הסרגל"), שהתרחב לכל שטחי איו"ש (מבצע "דרך נחושה"). במבצע זה הוא שב לפעול בערים ובמחנות הפליטים בהיקף גדול אך בחתימה נמוכה יותר. בפועל, נדרשו מאות מבצעים גדולים וקטנים בערים, במחנות הפליטים ובכפרים באיו"ש עד שהוחזר הביטחון לרחובות ישראל, והיקף הפיגועים ירד משמעותית.

| סיכום

בקיץ 2001, מצבה הביטחוני של ישראל היה מהגרועים מאז מלחמת יום הכיפורים. במהלך השנה החולפת, בחזית הצפון קרס אזור הביטחון בלבנון, ומנהיג חזבאללה, חסן נסראללה, דימה את עוצמתה של מדינת ישראל ל״קורי עכביש״ בנאום שנשא בבינת ג׳בייל. נסיגת צה״ל מלבנון לא הביאה שקט בצפון, חטיפת שלושה חיילים בהר דב לא זכתה לתגובה ישראלית משמעותית, ונמשך הירי לעבר המוצבים בהר. בזירה הפלסטינית, למרות ההצלחה היחסית בחודשים הראשונים של העימות, נמשכה האלימות ואף החריפה, הגיעה ללב המדינה, ושיאה היה בפיגוע בדולפינריום בתל אביב. המצב הביטחוני דרדר את המשק הישראלי למיתון כלכלי חריף.[1] המצב הביטחוני והכלכלי לא היה תוצאה של אסטרטגיה שגויה של המדינאים בלבד, אלא שיקף גם משבר בחשיבה האופרטיבית בצה״ל. בעימות מול הפלסטינים, בדומה לעימות מול חזבאללה בלבנון, מצא הצבא את עצמו ללא מענה לאתגר שהציבו לו ארגוני גרילה וטרור.

אך בשונה מהדינמיקה באזור הביטחון, שהסתיימה בנסיגה, בעימות עם הפלסטינים, התהפכה הקערה על פיה. היקף הפיגועים, שהגיע לשיא חדש במארס 2002, החל לרדת. ביוני 2002, לראשונה מתחילת העימות מספר הפיגועים שסוכלו על ידי השב״כ וצה״ל עלה על מספר הפיגועים שיצאו אל הפועל, תחושת הביטחון שבה בהדרגה לרחובות הערים בישראל, והמצב הכלכלי החל להשתפר. השינוי במציאות הביטחונית ברחובות ישראל היה תוצאה ישירה של המעבר של צה״ל מהגנה להתקפה, שהתרחש רק עם היווצרות התנאים המדיניים, הפוליטיים והצבאיים המתאימים.

1 בשנים 2001-2002 סבל המשק הישראלי משיעור צמיחה שלילי בתוצר לנפש של 3%. הגרעון התקציבי עלה ל־4% מהתמ"ג (הנתונים לקוחים מאתר בנק ישראל במרשתת).

המשבר

הנחיות ראש הממשלה ושר הביטחון למערכת הביטחון הן ראשית הצירים של מדיניות צה"ל. שכן האופן שבו מכתיבים המדינאים את מטרות המאמץ הצבאי ומגדירים את מסכת האילוצים על הפעלת הכוחות יוצר את המסגרת האסטרטגית שבתוכה פועל הצבא. בהיעדר הנחיה ברורה של הדרג המדיני, לצבא אין מצפן שיכוון את פעולותיו. בשנה הראשונה של העימות, היעדר אסטרטגיה בהירה בדרג המדיני השפיעה לרעה על ההתנהלות האופרטיבית של צה"ל.

בשל נסיבות מדיניות ופוליטיות, עד סוף 2001 התקשתה הממשלה לקבל החלטה ברורה האם להתייחס אל הרשות הפלסטינית כשותפה פוטנציאלית להסדר או שמא היא מהווה אויב; החלטה מכרעת המשפיעה על אופן הפעלת הכוח. ברק קיבל יוזמות מדיניות חדשות, כמו מתווה קלינטון, שחרגו מרעיון מניעת ההישג המדיני מהפלסטינים כל עוד נמשכת האלימות; אך בה בעת הוא הנחה לתקוף מהאוויר מתקנים של הרשות הפלסטינית.[2] בתקופת אריאל שרון כראש הממשלה, התגלעו חילוקי דעות בינו לבין השרים הבכירים באשר לפעילות צה"ל בשטחי אֵי והיחס לרשות הפלסטינית. מדיניות הממשלה הושפעה גם ממדיניות הממשל האמריקאי - לשמר את מסגרת הסכמי אוסלו ואת מעמדו של יאסר ערפאת, על אף הפיגועים הקשים בקיץ 2001, פיגועי 11 בספטמבר בארה"ב ורצח השר רחבעם זאבי. בהיעדר הנחיה מדינית ברורה המקובלת על ראש הממשלה, שר הביטחון ושר החוץ, התקשה צה"ל לגבש רעיון מסדר ללחימה בטרור.

בעיני חלק מהאלופים, התנהלות הדרג המדיני בשנה הראשונה של העימות לא הייתה חריגה, שכן לדעתם זה שנים לא התקיים שיח אסטרטגי עם הדרג המדיני, שנועד לשמש בסיס למדיניות הפעלת הכוח. בראייתם, בעשורים האחרונים, היעדר הבנה והגדרה מוסכמת של המציאות האסטרטגית גרמו לכך שלא פעם קרה שהפעלת הכוח ברמה האופרטיבית והטקטית לא שירתה - ואף פגעה - בהגעה להישג האסטרטגי.[3] פרשנות זו של המציאות הביאה לתופעה של הקמת צוותי חשיבה, שנועדו

2 על הסתירות הפנימיות במדיניות ברק ראו: יעקב בר־סימן־טוב, אפרים לביא, קובי מיכאל ודניאל בר־טל, **העימות האלים הישראלי־פלסטיני 2004-2000**, מכון ירושלים לחקר ישראל, 2005, עמ' 19-21.

3 משה (בוגי) יעלון, ״הכנת הכוח לעימות המוגבל״, **מערכות 380-381**, דצמבר 2001, עמ' 24-29; מאיר כליפי ודב תמרי, ״תפיסת ההפעלה של צה"ל״, **מערכות 423**, פברואר 2009; שמעון נווה, ״הגנת ישראל במאה ה-21״, **מערכות 355**, ינואר 1998.

למלא את החסר בשיח עם הדרג המדיני ואת הפערים בבירור המסגרת האסטרטגית. המרכזיים שבהם בתחילת שנות ה־2000 היו צוות החשיבה הבכיר בראשות סגן הרמטכ״ל וצוות ״תכנון מתאר מערכתי״ בראשות מפקד פיקוד המרכז.[4]

העיסוק של המפקדים בבירור האילוצים המדיניים על הפעלת הכוח עוררה ביקורת מצד חלק מהאלופים. מפקד המכללות ורח״ט המחקר לשעבר, אלוף יעקב עמידרור, הזהיר שהגלישה לעיסוק בשיקולים מדיניים משבשת ומגבילה את החשיבה על הפתרון הצבאי. המזכיר הצבאי של ראש הממשלה, אלוף משה קפלינסקי, טען בראיון שהעיסוק הרב בהיבטים המדיניים והאסטרטגיים של העימות גרם לכך שצה״ל נמנע מלנצל את מרחב הפעולה שניתן לו על ידי ראש הממשלה שרון. בשטח, מפקד אוגדת איו״ש, תא״ל גרשון יצחק, זיהה שהעיסוק בנושאים אסטרטגיים מחלחל למפקדי השדה ומשפיע לרעה על התפקוד הטקטי. לכן הוא פעל לניתוק הדרג הטקטי מהדילמות והלבטים ברמה האסטרטגית על ידי הגדרת מטרות ויעדים טקטיים ברורים.

את הוויכוח בין שני הצדדים לא ניתן להכריע, שכן הוא מבוסס במידה רבה על תפיסות אישיות; אך שני מקרים מלמדים על הצד הבעייתי שיש בעיסוק של מפקדים ברובד האסטרטגי. בדיונים של צוותי החשיבה ובדיונים האסטרטגיים בראשות הרמטכ״ל הקדישו המשתתפים פרק זמן ניכר לבירור תפיסת העולם והמדיניות של ערפאת. המסקנה החוזרת שעלתה בהם הייתה שהדרך להפסקת הטרור היא הדחתו וגירושו מהאזור. אף שלא פעם הסביר ראש הממשלה שרון שמסיבות מדיניות ופוליטיות לא ניתן לגרש את ערפאת, בצה״ל חזרו פעם אחר פעם על כך שזהו הפתרון היחיד והמוחלט לבעיה. החזרה על הטענה שהפתרון לאלימות טמון במהלך אסטרטגי להרחקת ערפאת חיזקה את תחושת שרון, לפיה בצה״ל לא מאמינים שניתן לנצח צבאית את הטרור ולכן חוזרים למנטרה של גירוש ערפאת, למרות שהוא פתרון שאינו ישים מבחינה מדינית.[5]

4 צוות חשיבה דומה הוקם בפיקוד הצפון בקיץ 2002, לאחר שבני גנץ החליף את גבי אשכנזי כמפקד הפיקוד.

5 הדבר עולה משיחה שניהל הרמטכ"ל הנכנס, משה (בוגי) יעלון עם המזכיר הצבאי של ראש הממשלה הנכנס, יואב גלנט, מספר חודשים אחרי המבצע. גלנט טען: ״צריך לשים את זה על השולחן, הייתה בעיה שאצל ראש הממשלה התעוררה תחושה [...] שיש חוסר לקיחת אחריות של הצבא. באיזה מובן? במובן הזה, שכאשר באים והפתרון לכל נושא הוא למשל, גירוש ערפאת, אז הדברים הם ברורים״. מפ"ע, ״פגישה עם מזכ"ץ ראה"מ״, 26.7.2002.

האופן שבו הפתיע אירוע בית חאנון את צמרת צה״ל ממחיש שגם ברמה האסטרטגית הלמידה הטובה ביותר היא דרך חיכוך עם המציאות, ולא בדיונים בעלמא. על אף שבדיונים האסטרטגיים שררה תמימות דעים לגבי החשיבות של לגיטימציה אמריקאית לפעולה בשטחי אֵי, ההשפעה המיידית של תגובת הממשל האמריקאי לפעולה בבית חאנון הפתיעה את צמרת צה״ל והמחישה את חשיבותו של גורם זה בשיקולי קבלת ההחלטות.

מעניין שדווקא עם תחילת מבצע ״חומת מגן״, החליט הרמטכ״ל שאול מופז לצמצם את העיסוק של המטכ״ל בבירור המסגרת האסטרטגית. קביעתו ביום הראשון למבצע שהוא יימשך שמונה שבועות, למרות ההבנה שייתכן כי הדבר לא יתאפשר מבחינה מדינית, מלמדת על כך שמופז סבר כי העיסוק בתחום המדיני מעמיס קשיים ואילוצים לא הכרחיים על צה״ל. דבריו בנושא בסיכום המבצע מלמדים על כך שהוא התנגד להבאת השיקולים המדיניים בחשבון בעת גיבושה של עמדת צה״ל.

אך המצב הביטחוני הקשה בקיץ 2001 לא היה פריין של הנסיבות האסטרטגיות או ההתנהלות הדרג המדיני, שכן הוא שיקף פערים תפיסתיים, תורתיים ומקצועיים בצה״ל עצמו לגבי אופן הלחימה בארגוני גרילה וטרור. למרות ההכנות המוצלחות לעימות עם הפלסטינים במאפיינים המוכרים של הפרות סדר המוניות, שבהן משולבת הפעלה של נשק חם, כעבור מספר חודשים שינה האויב את דפוס הפעולה ואימץ טכניקות של גרילה וטרור, שבאו לידי ביטוי קיצוני בירי תלול מסלול (תמ״ס) והפעלת מחבלים מתאבדים שפגעו בנקודות התורפה של צה״ל והחברה הישראלית. בצבא רווחה הסברה שאין בידיו כלים אופרטיביים מתאימים ללחימה בארגוני גרילה וטרור, וכתוצאה מכך מצא צה״ל את עצמו בהלך רוח דומה לזה ששרר במהלך הלחימה באזור הביטחון בלבנון במחצית השנייה של שנות התשעים - היעדר אמונה ביכולת צבאית להכריע את האויב.

הפערים בקרב מפקדי צה״ל באשר ללחימה בארגוני גרילה וטרור נבעו ממארג של גורמים. מסורתית, בניין הכוח בצה״ל מוכוון ללחימה בצבאות סדירים. חלק הארי של המערך הלוחם כלל כוחות שריון, ארטילריה, מטוסי קרב וספינות קרב, שאינם רלוונטיים ללחימה בעצימות נמוכה בטרור. יכולות המודיעין לא תאמו את אופי פעילות האויב, והיקף היחידות המיוחדות שהתמקצעו ללחימה באיו״ש היה מוגבל. מאז סוף שנות התשעים, השתרשה בצה״ל גישת העימות המוגבל שביקשה לפתח טרמינולוגיה חדשה לתיאור הלחימה נגד ארגוני טרור וגרילה.

הטרמינולוגיה החדשה כללה שימוש במונחים כמו "הכלה" ו"הוגעה" על חשבון מונחים מסורתיים כמו "הכרעה", ו"הרתעה", כמו גם ויתור על עקרונות יסוד בתפיסת הביטחון של ישראל כמו העברת הלחימה לשטח האויב או כיבוש שטח.[6] מאז החתימה על הסכמי אוסלו, הורגל צה"ל לחשוב על הזירה הפלסטינית במונחים של סביבה הסדרית. רבים מדרגי השטח היו במגע יום־יומי עם מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית, במסגרת הסיורים המשותפים, שיחות התיאום הביטחוני ובמסגרת המשא ומתן המדיני, והתקשו לתאר לעצמם אפשרות שהשותף יהפוך לאויב. היסטורית יש לצה"ל ניסיון מר מלחימה בשטחים בנויים. הלחימה בירושלים במלחמת ששת הימים, בעיר סואץ במלחמת יום הכיפורים ובערים צור, צידון וביירות במלחמת לבנון הראשונה גבתה מחיר דמים כבד, והחשש היה שכניסה לסמטאות של מחנות הפליטים תגרום למספר רב של אבדות.[7] כל אלו גרמו לכך שרבים בצה"ל התקשו לראות בהשתלטות מחדש על שטחי אֵי מענה אפשרי ומתאים לבעיה והעדיפו פעולה צבאית בהיגיון של מנופי לחץ וגישה עקיפה.

כתוצאה מכך, מרבית הפעילות הצבאית בחודשים מארס-נובמבר 2001 כוונה נגד יעדים של הרשות הפלסטינית עם העדפה לשימוש בחיל האוויר על פני כוחות היבשה. למרות דרישותיו החד־משמעיות של ראש הממשלה אריאל שרון במהלך חודשי הקיץ - לנקוט דפוס פעולה התקפי יותר - צה"ל נמנע מכך. ההצלחות, כביכול, לאחר פיגוע הדולפינריום, אירועי 11 בספטמבר ורצח השר רחבעם זאבי שהביאו את ערפאת להכריז על הפסקת אש באמצעות לחץ מדיני, יצרו תחושה מדומה שהגישה העקיפה מניבה תוצאות מדיניות וצבאיות. אך המציאות בשטח הייתה שונה; הפסקת האלימות הייתה זמנית בלבד, והמציאות הביטחונית בישראל הלכה והידרדרה.

בחודשי הסתיו של 2001 החל הגלגל להתהפך. צה"ל זנח את רעיון מנופי הלחץ ועבר בהדרגה לפעול תחת הגיון הפעולה הישירה נגד ארגוני הטרור. השינוי לא היה מיידי אלא הדרגתי, אך הוא סימן את שלב המעבר מהגנה להתקפה. שלב שהסתיים עם תחילת מבצע "חומת מגן".

6 שמואל (סמו) ניר, **העימות המוגבל: קובץ מאמרים**, אמ"ץ-תוה"ד, יולי 2002.

7 לאחר המבצע, התבטא ראש אכ"א, גיל רגב, באחד הסיכומים: "הפלסטינים הללו היוו איום עד כדי כך שאנחנו אפילו לא העזנו לרשום שאנחנו נמגר את הטרור, לא רשמנו את האמירה, אפילו לא רשמנו את המשפט הזה, היינו מאוד מאוד זהירים".

תיקון הכלים השבורים

השינוי שחל בדפוס הפעולה של צה"ל התאפשר בזכות ההצלחה של מערכה מדינית מתמשכת שניהלה ישראל מאז תחילת העימות. כפי שאמר שרון באחד המפגשים עם צמרת צה"ל: "פעילות הטרור לא מושפעת מלחץ צבאי בלבד אלא משילוב פעולות מדיניות, צבאיות, אזרחיות ועוד". למרות חולשתה של המועצה לביטחון לאומי, שנועדה לסנכרן את המערכה המשולבת, בשנה שקדמה למבצע "חומת מגן" ניהלה ישראל מערכה מדינית שכללה מספר מאמצים: תקשורתי, תודעתי, משפטי ודיפלומטי. תכליתה המרכזית הייתה לשכנע את המנהיגים ואת דעת הקהל שהרשות הפלסטינית נטשה את המסלול ההסדרי, ולישראל לא נותרה ברירה אלא לפעול צבאית בכל שטחי אֵי, כדי לסכל את פעולות הטרור.

לאורך כל התקופה השפיעו הפעילות המדינית והפעילות הצבאית זו על זו, לחיוב ולשלילה. מראות כמו טנקים ברחובות הערים הפלסטיניות ומטוסי קרב המפציצים מתקני שלטון פגעו במאמץ המדיני לגבש לגיטימציה לפעולות ישראל. לכן, לא פעם הוגבלה הפעלת הכוח הצבאי כך שלא תפגע במאמץ המדיני. לעומת זאת, היו פעולות של צה"ל שתרמו למאמץ המדיני: הגדרת הפרקליטות הצבאית את האירועים משפטית כ"עימות מזוין שאינו מלחמה";[8] לכידת הספינה קארין אֵי, פעולה שהייתה הישג מודיעיני ומבצעי של חיל הים, אך לא פחות מכך גם הישג אסטרטגי ברמה המדינית. גם ההצלחות האופרטיביות והטקטיות בחודש שקדם למבצע "חומת מגן" תרמו להרחבת מרחב הפעולה מבחינה אסטרטגית. מספר הנפגעים הנמוך יחסית בקרב כוחות צה"ל, ושל אזרחים פלסטינים במהלך הכניסות הראשונות של כוחות צה"ל למחנות הפליטים, המחיש למדינאים ולציבור הישראלי שניתן לפעול גם במרחב הבנוי בצפיפות.

בתחילת 2002 הבשילו המאמצים המדיניים, ונוצרו התנאים המדיניים והפוליטיים שאפשרו מבצע צבאי נרחב. התגבשה לגיטימציה פנימית וחיצונית כלפי הצורך של ישראל להגן על עצמה ולפעול צבאית בכל שטחי אֵי תוך החזרת האחריות הביטחונית על כל שטחי איו"ש. לגיטימציה זו נוצרה משורה של אירועים כמו: חילופי השלטון בארה"ב ובישראל, העלייה המתמשכת בהיקף הנפגעים האזרחים הישראלים מפיגועי הטרור, פיגועי 11 בספטמבר בארה"ב, הכישלונות החוזרים להביא להפסקת אש וההוכחות למעורבות ערפאת וחלק

8 על תרומת הפרקליטות הצבאית בעימות, ראו: מנחם פינקלשטיין, "המשפט בתקופת לחימה", **משפט וצבא 16**, 2002.

מאנשיו בפעילות הטרור. הזמן שנדרש ליצירת תנאים אלו מסביר מדוע רק לאחר 546 ימים של לחימה ו־468 הרוגים אזרחים ואנשי מערכת הביטחון, ניתנה ההוראה לצה"ל לצאת למבצע רחב היקף בשטחי איו"ש.

אך לא היה די ביצירת התנאים המדיניים למעבר להתקפה, וצה"ל נדרש לעבור מהפך באופן החשיבה על הבעיה ועל הפתרון האופרטיבי. המעבר של צה"ל מגישת מנופי הלחץ ללחימה ישירה בארגוני הטרור, ללא הסתמכות על הרשות הפלסטינית, היה הדרגתי והושפע מגורמים רבים, שהמרכזי שבהם היה רצף הפיגועים בדצמבר 2001 (36 הרוגים) שהביא את כלל צמרת הצבא להבנה שאין מנוס ממערכה צבאית ישירה נגד תשתיות הטרור.

התהליך שהחל בקיץ 2001 והמשיך למעשה עד 2005, ממחיש כי הגורם המרכזי לשינוי ולמידה ברמה האופרטיבית והטקטית הוא לא אמל"ח חדש, עדכון תורת הלחימה או שינוי ארגוני, אלא החיכוך עם האויב בשדה הקרב; ומתוך כך פיתוח שיטות לחימה והרחבת מנעד הכלים האופרטיביים. כפי שהיטיב לתאר יצחק רבין שנים רבות לפני כן בהקשר למלחמת 1956: "אחד הבסיסים לניצחון בסיני [1956] או לניצחון במגעים הקרביים שנוצרו בסיני נוצרו על ידי דבר אחד, על ידי מערכת פעולות תגמול שקדמו למבצע סיני. מערכת הצלחות של מגעים שעוד לפני המגע עצמו נתנו הרגשת נחיתות ללוחם הערבי, הוא מראש קיבל, ולא רק על בסיס התיאוריה אלא על בסיס סדרת פעולות שנמשכה שנים רבות, את היתרון הברור של הלוחם היהודי".[9] קביעה זו נכונה גם לחודשים מארס-אפריל 2002. החלטת הרמטכ"ל להרחיב את ממדי הפעולה במחנות הפליטים בהדרגתיות הוכיחה את עצמה ברמה הטקטית והאופרטיבית. ההחלטה אפשרה לכוחות להתנסות תחילה בלחימה בשטח הבנוי בנסיבות קלות יחסית: בנוהל קרב מסודר, בתא שטח קטן ותוך יצירת שדה קרב נוח יותר, כיוון שהוא איפשר לאויב לסגת ולא להיקלע לקרב עם הגב לקיר. הגם שההצלחות הראשונות במחנות הפליטים היו בעצם הכניסה והיציאה מהשטח הבנוי עם מספר זעום של נפגעים לכוחותינו, ולא בהיקף הפגיעה באויב, הן שימשו מנוף ללמידה ולהשתנות של היחידות הסדירות. הלמידה המהירה הובילה כעבור מספר ימים למבצעים גדולים יותר עם הישגים נרחבים יותר, תודעתית ופיזית. מבחינה זו, מבצע "ביטחון הכרחי" היה בגדר "הצלחה גוררת הצלחה" והוא יצר את התנאים הצבאיים שאפשרו את היציאה למבצע "חומת מגן".

9 ימימה רוזנטל (עורכת), **יצחק רבין: ראש ממשלת ישראל. מבחר תעודות מפרקי חייו, כרך ראשון**, תעודה מס' 112 "ישיבת המטה הכללי 31.12.1959".

מבצע "חומת מגן"

באתוס הציבורי, "חומת מגן" נתפס כמבצע שהביא להכרעת ארגוני הטרור. עובדתית, במהלך המבצע גבו הפיגועים שנמשכו בעורף ישראל מחיר גבוה יותר מאשר הלחימה בערים ובמחנות הפליטים. גם לאחר המבצע המשיך הטרור הפלסטיני לשבש את מרקם החיים בישראל. על רקע נתונים אלו, נשאלת השאלה: האם מבצע "חומת מגן" היה מבצע הכרעתי, התשתי ואולי סוג אחר של מבצע?

צה"ל נכנס למבצע ללא הבנה והסכמה משותפת לגבי מטרת הפעילות הצבאית וההישגים הנדרשים. בימים הראשונים, בעיני הרמטכ"ל, המטרה המרכזית הייתה גירוש ערפאת מהאזור. כעבור מספר ימים, כשהוברר שוב למופז שפעולה נגד ערפאת איננה אפשרית מסיבות מדיניות, הפכו איסוף האמל"ח ולכידת מבוקשים להישג הצבאי הנדרש. כמו במבצעים הקודמים בשטחי אֵי, הצלחתו האופרטיבית של המבצע התבררה בדיעבד ולא תוך כדי או מייד עם סיומו. כיוון שהפעילות הצבאית ב"חומת מגן" לא הכריעה את הטרור ואף לא הפסיקה את הפיגועים שנמשכו במהלך המבצע, הערכות המודיעין שפורסמו מייד לאחר המבצע נטו להערכת חסר של הישגיו.

גם מבחינה אופרטיבית, בשל האופן שבו נוהל המבצע לא ניתן לראות בו מבצע הכרעתי. בהיבט של היקף הכוחות, אמנם גויסו 20 אלף אנשי מילואים, אך הייתה זו טיפה בים במציאות של לחימה נגד טרור. בשל אילוצי סד"כ, צה"ל לא פעל בחברון ותשתיות הטרור בעיר נותרו ללא פגע. הכניסה לערים ולמחנות הפליטים הייתה הדרגתית, לא הפתיעה את האויב ולכן אפשרה למבוקשים הבכירים להימלט למרחב הכפרי, שלא טופל צבאית בשבוע הראשון למבצע.

אך במבט לאחור עולה, ש"חומת מגן" הוא מסוג המבצעים הצבאיים שהישגם אינו בהכרח מוחשי, בדמות פגיעה ישירה באויב או בהכרעתו. שכן, הישגו העיקרי היה בהשבת חופש הפעולה המלא של צה"ל לפעול בכל שטחי אֵי, בכל זמן נתון. למעשה, הוא יצר את התנאים שאפשרו את הלחימה הרציפה נגד תשתיות הטרור, שהביאו בסופו של דבר לצמצום משמעותי של היקף הפיגועים. כלומר, לא היה מדובר במבצע הכרעה, אלא בשלב חיוני במסגרת מערכה מתמשכת נגד ארגוני הטרור שבאה לידי ביטוי ברצף מבצעים קטנים וגדולים.

| נספחים

| מקורות

מקורות ראשוניים

מפורטים בהערות השוליים בספר.

ראיונות[1]

תא"ל (מיל') אורן אבמן - מג"ד 12, חטיבת גולני (4.7.2003).

אלוף (מיל') יצחק איתן - מפקד פיקוד המרכז (27.6.2017).

סא"ל (מיל') שמעון אמיר - מג"ד 7063 בחטיבה 623 (22.4.2002).

תא"ל (מיל') אופק בוכריס - מג"ד 51, חטיבת גולני (9.6.2002).

סא"ל (מיל') יורם בונן - מג"ד 7001 בחטיבת יפתח (1.5.2002).

אלוף (מיל') יוסי בכר - מח"ט 623 (5.5.2002).

סא"ל (מיל') יוסי בן־הרוש - מג"ד 9207 בחטיבת ירושלים (יולי 2002).

אלוף (מיל') יאיר גולן - מח"ט 933 (22.1.2016).

אלוף (מיל') יצחק [ג'רי] גרשון - מפקד אוגדת איו"ש (16.1.2022; 20.1.2022).

סא"ל (מיל') דוד דהן - מג"ד 8150 בחטיבה 623 (18.4.20002).

סא"ל (מיל') איל דותן - מג"ד 8227 בחטיבה 656 (6.5.2002).

אבי דיכטר - ראש השב"כ (13.3.2019).

סא"ל (מיל') יגאל הקשר - מג"ד 9217 בחטיבה 863 (21.5.2002).

אל"ם (מיל') יהודה (דידי) ידידיה - מח"ט 5 (24.4.2002).

אלוף תמיר ידעי - מפקד יחידת אגוז (18.7.2002).

1 דרגות קציני המילואים נכונות לזמן עריכת הראיון. התפקידים - בעת מבצע "חומת מגן".

רא"ל (מיל') משה (בוגי) יעלון - סגן הרמטכ"ל (21.1.2021).

רא"ל אביב כוכבי - מח"ט 35 (18.8.2018).

סא"ל (מיל') אביב כפיף - מג"ד 9208 בחטיבה 863 (20.5.2002).

סא"ל (במיל') יורם לביא - מג"ד 7020 בחטיבה 5 (8.5.2002).

אל"ם (מיל') אבי לוי - מח"ט 863 (ללא תאריך).

סא"ל (מיל') רמי מגנזי - מג"ד 7007 בחטיבת ירושלים (10.6.2002)

רא"ל (מיל') שאול מופז - הרמטכ"ל (7.3.2021; 30.12.2021).

תא"ל (מיל') אריאל קארו - קמ"ן פיקוד המרכז (24.1.2018).

תא"ל (מיל') יוסי קופרווסר - רח"ט מחקר (9.12.2021).

אלוף (מיל') משה (קפלן) קפלינסקי - המזכיר הצבאי לראש הממשלה (28.5.2018; 16.12.2021).

אל"ם (מיל') רון שכנר - מח"ט 408 (25.4.2002).

תא"ל (מיל') אייל שליין - מפקד אוגדה 340 (9.5.2002).

אורי שני - ראש לשכת ראש הממשלה (6.5.2021).

סא"ל (מיל') אהד תירוש - מג"ד 9264 בחטיבה 623 (22.4.2002).

תא"ל (מיל') משה (צ'יקו) תמיר - מח"ט גולני (12.1.2021).

ספרים

יגאל אייל, **גאות ושפל: האינתיפאדה השנייה – עימות מרובה חזיתות**, אמ"ץ-תוה"ד-המחלקה להיסטוריה, (פרסום פנימי), 2015.

גיורא איילנד, **לא נרדם בלילות**, ידיעות אחרונות, 2018.

שלמה בן עמי, **חזית ללא עורף, מסע אל גבולות תהליך השלום**, ידיעות אחרונות, 2003.

עמוס גלבוע, **דרמה בים האדום: תפיסת קארין A**, הוצאת המרכז למורשת המודיעין, 2017.

רביב דרוקר ועפר שלח, **בומרנג: כישלון המנהיגות באינתיפאדה השנייה**, כתר, 2005.

גל הירש, **סיפור מלחמה – סיפור אהבה**, ידיעות אחרונות, 2009.

אפרים הלוי, **אדם בצל**, מטר, 2006.

עמוס הראל ואבי ישׂשכרוף, **המלחמה השביעית**, ידיעות אחרונות, 2004.

דב וייסגלס, **אריק שרון, ראש ממשלה מבט אישי**, ידיעות אחרונות, 2012.

משה (בוגי) יעלון, **דרך ארוכה קצרה**, ידיעות אחרונות, 2008.

דוד לנדאו, **אריק: חייו של אריאל שרון**, כנרת־זמורה־דביר, 2015.

דניס רוס ודוד מקובסקי, **חזק ואמץ**, **ההנהגה הישראלית ניצבת לפני ההכרעה הגורלית ביותר מאז הקמת המדינה**, ידיעות אחרונות, 2019.

שאול שי וחגי גולן (עורכים), **העימות המוגבל**, הוצאת מערכות, 2004.

גלעד שר, **במרחק נגיעה: המשא ומתן לשלום 1999-2001 – עדות**, משכל, 2001.

כנס בנושא עיונים בתורת הקרב ובעימות המוגבל באיו"ש, אזח"ע ובאוגדה 91, המכון לחקר הטקטיקה, (פרסום פנימי), נובמבר 2003.

עיונים בלחימה בעימות המוגבל ובפיקוד ושליטה בעידן המידע, (אוסף מאמרים), המכון לחקר הטקטיקה והפעלת הכוח, (פרסום פנימי), נובמבר 2005.

תבונת המעשה: ממלחמה כוללת ללחימה מוגבלת, (אוסף מאמרים), המכון לחקר הטקטיקה והפעלת הכוח, (פרסום פנימי), מארס 2004.

Condoleezza Rice, *No High Honor: A Memoir of My Years in Washington*, Penguin Random House, 2011.

Daniel E. Zoughbie, *Indecision Points: George W. Bush and the Israeli-Palestinian Conflict*, Belfer Venter Studies in International Security, 2014.

Tony Zinni, Tony Koltz, *The Battle for Peace: A Frontline Vision of America's Power and Purpose*, Paperback – Illustrated, 2007.

George W. Bush, *Decision Points*, Crown Publishers, 2010

מאמרים

סרן איתי, ״לא החלפנו את הדיסקט בזמן״, **מערכות 383**, מאי 2003.

יצחק איתן, סער רווה ורון גור, "תהליך תכנון אסטרטגי במערכת צבאית מבצעית", **מערכות 380-381**, דצמבר 2001.

אופק בוכריס, "פיקוד ומנהיגות במבצע 'חומת מגן'", **מערכות 388**, אפריל 2003.

גל הירש, "מ'עופרת יצוקה' ל'דרך אחרת' - התפתחות המערכה בפיקוד המרכז 2000-2003", **מערכות 393**, פברואר 2004.

יגיל הנקין, "קוסובו, סומליה, ג'נין: ניתוח השוואתי", **תכלת 14**, אביב 2003.

יעקב זיגדון, ״קבר יוסף: לא הפקרנו - לא הסברנו״, **מערכות 382**, פברואר 2002.

יהונתן דחוח-הלוי, **הקרב במחנה הפליטים ג'נין - נקודת המבט הפלסטינית**, המרכז למורשת המודיעין - מרכז המידע למודיעין וטרור, 2003.

משה (בוגי) יעלון, "הכנת הכוח לעימות המוגבל", **מערכות 380-381**, דצמבר 2001.

שמואל ניר (סמו), **העימות המוגבל: קובץ מאמרים**, אמ"ץ-תוה"ד, (פרסום פנימי), יולי 2002.

בעלי התפקידים במהלך המבצע[1]

מטכ"ל

רמטכ"ל
רא"ל שאול מופז

סגן הרמטכ"ל
אלוף משה (בוגי) יעלון

ראש אמ"ץ
אלוף גיורא איילנד (עד ינואר 2001);
אלוף דן הראל

ראש אג"ת
אלוף שלמה ינאי (עד ינואר 2001);
אלוף גיורא איילנד

ראש אמ"ן
אלוף עמוס מלכא (עד דצמבר 2001);
אלוף אהרן (פרקש) זאבי

ראש אט"ל
אלוף אהרן (פרקש) זאבי (עד אפריל 2001); **אלוף אודי אדם**

מפקד מז"י
אלוף משה עברי־סוקניק (עד יוני 2001); **אלוף יפתח רון־טל**

מפקד פיקוד הצפון
אלוף גבי אשכנזי

מפקד פיקוד המרכז
אלוף יצחק איתן

מפקד פיקוד הדרום
אלוף יום טוב סמיה (עד דצמבר 2000);
אלוף דורון אלמוג

מפקד פיקוד העורף
אלוף גבי אופיר (עד אוגוסט 2001);
אלוף יוסף משלב

מפקד חיל האוויר
אלוף דן חלוץ

מפקד חיל הים
אלוף ידידיה יערי

מתאם הפעולות בשטחים
אלוף יעקב אור (עד יולי 2001);
אלוף עמוס גלעד

המזכיר הצבאי לראש הממשלה
תא"ל גדי איזנקוט (עד יולי 2001);
תא"ל משה (קפלן) קפלינסקי

המזכיר הצבאי לשר הביטחון
תא"ל מיכאל הרצוג

1 בשל פערי מידע ייתכנו פרטים חסרים וטעויות ברשימה.

פיקוד המרכז

רמ"ט
תא"ל יעקב זיגדון (עד 2001);
תא"ל מעדא חצבאני

קצין אג"ם
אל"ם יוסי סילמן (עד 2001);
אל"ם גל הירש

קמ"ן
אל"ם יוסי קופרווסר (עד יוני 2001); **אל"ם אריאל קארו**

מפקדים במבצע "חומת מגן"

אוגדת איו"ש

מפקד
תא"ל יצחק (ג'רי) גרשון

מח"ט בנימין
אל"ם אילן פז

מח"ט שומרון
אל"ם יוסי אדירי

מח"ט אפרים
אל"ם דוד מנחם

מח"ט מנשה
אל"ם דן חפץ

מג"ד נחשון
סא"ל צביקה דן

חטיבה 35

מפקד
אל"ם אביב כוכבי

מג"ד 202
סא"ל רוני נומה

מג"ד 890
סא"ל אמיר ברעם

מג"ד 101
סא"ל דוד בלומנפלד

מפקד הפלס"ר
רס"ן נמרוד אלוני

מפקד הפלחה"ן
סרן גיא לוי

מפקד הפלנ"ט
רס"ן אודי שגיא

חטיבת גולני

מפקד
אל"ם משה (צ'יקו) תמיר

מג"ד 12
סא"ל אורן אבמן

מג"ד 51
סא"ל אופק בוכריס

מג"ד 13
סא"ל ניר סולומון

מפקד יחידת אגוז
סא"ל תמיר ידעי

מפקד הגדס"ר
סא"ל רון וייזל

מפקד הפלס"ר
רס"ן מרדכי כהנא

מפקד הפלחה"ן
רס"ן צביקה כנות

מפקד הפלנ"ט
רס"ן יואב ירום

חטיבה 408

מפקד
אל"ם רון שכנר

מג"ד 9219
סא"ל (מיל') יוחאי וג'ימה

מג"ד 8103
סא"ל (מיל') ילון פרחי

מג"ד 9220
סא"ל יובל פרג'ון

חטיבת הנח"ל

מפקד
אל"ם יאיר גולן

מג"ד 932
סא"ל חן לבני

מג"ד 50
סא"ל דורון מור־יוסף

מג"ד 931
סא"ל ערן ניב

מפקד הפלס"ר
רס"ן חנן איסרוביץ'

מפקד הפלחה"ן
רס"ן ישראל שומר

מפקד הפלנ"ט
רס"ן אלעד אופשטיין

חטיבת יפתח

מפקד
אל"ם אורן בן ג'ויה

מג"ד 480
סא"ל (מיל') יונתן מאיר

מג"ד 7001
סא"ל (מיל') יורם בוגן

מג"ד 445
סא"ל (מיל') חיים בר סלע

מפקד הפלס"ר
רס"ן (מיל') שגיב בן אריה

מפקד הפלחה"ן
רס"ן (מיל') יואל תורג'מן

חטיבה 7
מפקד
אל"ם חלוצי רודוי

מג"ד 82
סא"ל ליאור הוכמן

מג"ד 75
סא"ל יעקב בנג'ו

מג"ד 77
סא"ל איציק רונן

חטיבה 500
מפקד
אל"ם עוזי מוסקוביץ'

מג"ד 433
סא"ל חיים בר סלע

מג"ד 195
סא"ל גיא חסון

מג"ד 430
סא"ל אלי אהרונסון

מג"ד חרוב
סא"ל אשר בן לולו

חטיבה 401
מח"ט
אל"ם גיא צור

מג"ד 9
סא"ל עינב שלו

מג"ד 46
סא"ל תומר גולן

מג"ד 52
סא"ל איציק כהן

מג"ד דוכיפת
סא"ל ארז וינר

אוגדה 720
מפקד
תא"ל עמוס בן אברהם

מח"ט עציון
אל"ם ירון בוים

מח"ט יהודה
אל"ם דרור וינברג

מפקד מפקדה ייעודית למתחם
כנסיית המולד
אל"ם מרסל אביב

מג"ד שמשון
סא"ל אבי עובד

חטיבת ירושלים
מפקד
אל"ם (מיל') רמי צור

מג"ד 9207
סא"ל (מיל') יוסי בן הרוש

מג"ד 8119
סא"ל (מיל') גיא גוטמן

מג"ד 7007
סא"ל (מיל') רמי מגנזי

חטיבה 863
מפקד
אל"ם אבי לוי

מג"ד 8114
סא"ל (מיל') יוחאי בן חיים

מג"ד 9208
סא"ל (מיל') אביב כפיף

מג"ד 9217
סא"ל (מיל') יגאל הקשר

אוגדה 98
מפקד
תא"ל טל רוסו

מג"ד 196
סא"ל מאיר פינקל

חטיבה 623
מפקד
אל"ם יוסי בכר

מג"ד 9264
סא"ל (מיל') אוהד תירוש

מג"ד 8150
סא"ל (מיל') דוד דהן

מג"ד 7063
סא"ל (מיל') שמעון אמיר

חטיבה 828
מפקד
אל"ם אפי עידן

מג"ד 17
סא"ל אודי בן מוחה

מג"ד 450
סא"ל ישי ועקנין

אוגדה 340
מפקד
תא"ל אייל שליין

חטיבה 5
מפקד
אל"ם (מיל') יהודה (דידי) ידידיה

מג"ד 7020
סא"ל (מיל') יורם לביא

מג"ד 8110
סא"ל (מיל') שגיא שדמי

מג"ד 8111
לא ידוע

מפקד הפלסי"ר
סרן (מיל') שגיא מרק

פלנ"ט
לא ידוע

מפקד הפלחה"ן
סרן (מיל') אבי גל

חטיבה 656
מפקד
אל"ם אייל זמיר

מג"ד 398
סא"ל (מיל') אלי מושונוב

מג"ד 452
סא"ל (מיל') עופר מאיר

מג"ד 8227
סא"ל (מיל') איל דותן

מפקד הגדחה"ן 710
סא"ל (מיל') טל בן־ששון

אוגדה 162

מפקד
תא"ל אודי שני

חטיבה 417 (חטיבת הבקעה)

מפקד
לא ידוע

גדודי איו"ש

מג"ד 9306 (חטיבת מנשה)
לא ידוע

מג"ד 8211 (חטיבת אפרים)
לא ידוע

מג"ד 21 (חטיבת עציון)
סא"ל (מיל') יהודה אלבק

מג"ד 7114 (חטיבת בנימין)
לא ידוע

יחידות מיוחדות:

מפקד שייטת־13
אל"ם רם רוטברג

מפקד יחידת דובדבן
סא"ל נדב פדן

מפקד יחידת מגלן
סא"ל מוטי ברוך

מפקד יחידת שלדג
סא"ל מוני כץ

| רשימת החללים

רשימת החללים,[1] אזרחים ומכוחות הביטחון, שנהרגו בארץ מ־27 בספטמבר 2000 ועד 20 באפריל 2002[2]

27.9.2000	סמל דוד בירי
29.9.2000	פקד יוסף טבג'ה
1.10.2000	סמ"ש מדחת יוסף
2.10.2000	ויצ'סלב זסלבסקי
7.10.2000	בכור ג'אן הלל אליהו ליברמן
19.10.2000	שמואל בנימין הרלינג
28.10.2000	מאריק גברילוב
30.10.2000	אש קודש גילמור מוס מחלוף
1.11.2000	רס"ן (מילי) אמיר זהר סגן דוד חן־כהן סמל שלמה עדישנה
2.11.2000	אילת השחר לוי חנן לוי
8.11.2000	נועה דהן

1 נעשה מאמץ רב לדייק בשמות החללים. אם נפלה טעות, הדבר אירע בתום לב. אנא העבירו לנו את השם הנכון, ונתקן את הגרסה הדיגיטלית של הספר ואת המהדורות הבאות.

2 התאריך מציין את יום האירוע ולא בהכרח את יום הפטירה.

10.11.2000	סמ"ר שחר וקרט
11.11.2000	סמ"ר אבנר שלום
13.11.2000	רב"ט אלעד ולנשטיין גבריאל זגורי רב"ט עמית זנה שרה גולדה לישה
18.11.2000	סמ"ר שרון שיטובי סמ"ר ברוך שניר
20.11.2000	מירי אמיתי גבריאל ביטון
21.11.2000	איתמר יפת
22.11.2000	מאיר ברמי שושנה ריס
23.11.2000	סמל סאמר חוסין עאמר סגן אדוארד מצ'ניק
24.11.2000	רס"ן שרון ארמה אריאל גראפי
8.12.2000	אליהו בן עמי סמל טל גורדון רינה דידובסקי
21.12.2000	אלי כהן
28.12.2000	רס"ל יהונתן ורמולן רס"ן גד מרשה
31.12.2000	בנימין זאב כהנא טליה כהנא
5.1.202001	מרדכי כהן
14.1.2001	רוני צלח
16.1.2001	מורשד קאסם סולימאן
18.1.2001	אופיר רחום

23.1.2001	מרדכי דיין אתגר זיתוני
25.1.2001	אלעזר עקיבא פשקוס
29.1.2001	אריה הרשקוביץ
1.2.2001	שמואל גיליס ליאור עטיה
5.2.2001	ישמעל אבדייב סמ"ר רוג'ה סלאמה
11.2.2001	צחי ששון
14.2.2001	שמחה סימה שטרית
26.2.2001	מרדכי שפר
1.3.2001	קלוד קנאפ
4.3.2001	נפתלי דין שלומית זיו יבגניה מאלקין מוצטפא נעיראת
19.3.2001	ברוך כהן
26.3.2001	שלהבת תחיה פס
28.3.2001	נפתלי בן־ציון לנצקרון אלירן רוזנברג
1.4.2001	דינה גואטה רס"ל (מילי) יעקב קרנצ'ל
2.4.2001	סמל דני דראי
4.4.2001	רב"ט אליסף בורוש סמל יקי ברדוגו סמ"ר אידן ברודי סמ"ר אביעד קוליץ סמל עידו קליין סמל עידו קרני

21.4.2001	סטניסלב סנדומירסקי
22.4.2001	מריו אדוארדו גולדין
27.4.2001	שמחה רון
1.5.2001	אסף חיים הרשקוביץ
8.5.2001	ארנלדו אריה אגראניווני יוסף איש־רן יעקב מנדל
10.5.2001	וירג'יל מרטינש קונסטנטין סטראטולה
15.5.2001	עידית מזרחי
18.5.2001	מרים וקסמן יוליה טרטיאקוב דוד ירקוני ולדיסלב סורוקין
18.5.2001	תרצה פולונסקי
23.5.2001	אשר אילוז יוסף אלפסי
29.5.2001	שרה אסתר בלאושטיין גלעד זר אסתר עלון
31.5.2001	צביקה שלף
1.6.2001	אירינה אוסדצ'י יאן בלום מרינה ברקובסקי איליה גוטמן ג'יניה דורפמן רומן דז'אנשווילי מריה טגילצב אלכסיי לופאלו מריאנה מדבדנקו

	רב"ט דיאז נורמנוב
	יוליה נלימוב
	ילנה נלימוב
	ראיסה נמירובסקי
	אירינה נפומניאשצ'י
	ליאנה סעקיאן
	יוליה סקליאניק
	אניה קזצ'קוב
	קטרינה קסטניאדה אריאס
	סימונה רודין
	אורי שחר
5.6.2001	פארס גוטאני
11.6.2001	בוריס קורובר
	יהודה שהם
16.6.2001	סא"ל יהודה אדרי
18.6.2001	דורון שניאור זיסרמן
	דני יהודה
20.6.2001	איליה קריביץ'
22.6.2001	סמל אביב איזיק
	סמל אופיר קיט
28.6.2001	אקטרינה ויינטראוב
2.7.2001	יאיר הר־סיני
	אהרן עבדיאן
4.7.2001	אלי נעמן
9.7.2001	סרן שי־שלום כהן
10.7.2001	יוסף טויטו
12.7.2001	דוד המדאני כהן
	יחזקאל מועלם
16.7.2001	רב"ט חנית ארמי
	סמ"ר אבי בן־הרוש

24.7.2001	יורי גושצ׳ין
26.7.2001	רונן לנדאו
4.8.2001	מאזן אבו גרבייה
5.8.2001	תחיה בלומברג
6.8.2001	יצחק שניר
7.8.2001	ואיל גאנם זוהר שורגי
9.8.2001	גיורא בלש צביקה גולומבק יהודית שושנה גרינבאום עליזה מלכה פרידה מנדלזון תמר מסנגיסר תהילה מעוז אברהם יצחק סחיווסחורדר חמדה ברכה סחיווסחורדר מרדכי רפאל סחיווסחורדר צירל סחיווסחורדר רעיה סחיווסחורדר עבדלסמיע עדיני מלכה חנה רוט מיכל שרה רזיאל יוכבד שושן לאלי שימשילשווילי
25.8.2001	יניב בן־שלום שרון בן־שלום
26.8.2001	דב רוזמן
27.8.2001	מאיר שלמה ליקסנברג
29.8.2001	אולג סוטניקוב
30.8.2001	עמוס תאגורי

9.9.2001	יגאל גולדשטיין מורל דרפלר יעקב חצב סמל דניאל יפרח סימה פרנקו
12.9.2001	רות שועאי
16.9.2001	סמ"ר דוד גורדוקל מאיר וייסהאוז
20.9.2001	שרית עמרני
24.9.2001	סלעית הדסה שטרית
26.9.2001	צביה פנחס
2.10.2001	אסף יצחקי
4.10.2001	חיים בן־עזרא סרגיי פריידין
5.10.2001	חנניה בן אברהם
7.10.2001	יאיר מרדכי
8.10.2001	נג'את צרצור
10.10.2001	פואד סעיד
17.10.2001	רחבעם זאבי
18.10.2001	ליאור קופמן
28.10.2001	אילה לוי סמדר לוי סימה מנחם לינדה מרקו
4.11.2001	שושנה רחל בן ישי מנשה רגב
9.11.2001	הדס אבוטבול
11.11.2001	אהרון אוסישקין

27.11.2001	נועם גוזובסקי מיכל מור אסתר פחימה
29.11.2001	אלשד איחייב ענבל וייס סמואיל מילשבסקי
1.12.2001	אסף אביטן יוסי אלעזרה
1.12.2001	משה מיכאל דהאן יעקב ישראל דנינו גיא ווקנין אדם וינשטיין משה ידיד לוי עידו כהן יוני קורגנוב גולן תורג'מן
2.12.2001	טטיאנה בורוביק פאינה זביגיילו ברוך זינגר מיכאל זראיסקי רבקה חדד מרק חוטימליאנסקי רונן אהרון כחלון ילנה לומקין רסים ספיולין מרה פישמן אינה פרנקל ציציליה קוזמין סמיון קליק רוזלייה רייס יצחק רינגל לאה שטריק

12.12.2001	אסתר אברהם
	דב משה גוטמן
	אברהם נחמן ניצני
	ירמיהו סאלם
	יאיר עמר
	דוד יהודה צרפתי
	חנניה גבריאל צרפתי
	יעקב קדושים צרפתי
	שריאל שטרנברג
17.12.2001	ציון אוחנה
9.1.2002	רס"ל אלי־חנא אבו גאנם
	רס"ן אשרף הואש
	סמ"ר איברהים חמיידה
	סמ"ר מופיד סועאד
14.1.2002	סמל אלעד אבוגני
15.1.2002	אבי בועז
	יואלה חן
16.1.2002	שחאדה דעדיס
17.1.2002	אהרון בן ישראל אליס
	דינור בינייב
	אדוארד בקשייב
	אנטולי בקשייב
	אבי יזדי
	בוריס מליחוב
22.1.2002	שרה המבורגר
	אורה סווטלנה סנדלר
	פנחס ע. טוקטלי
6.2.2002	יעל אוחנה
	מירי אוחנה
	רס"ל מגוס־משה מקונן
8.2.2002	מורן עמית

9.2.2002	אטלה ליפובסקי
10.2.2002	רב"ט איה מלאכי סגן קרן רוטשטיין
14.2.2002	סמ"ר אשר זגורי סמ"ר רון לביא סמ"ר משה פלד
15.2.2002	סמ"ר לי־נחמן אקוניס סא"ל איל וייס
16.2.2002	רחל גילה טלר נחמייה עמר קרן שאצקי
18.2.2002	רס"ן מור־יהודה אלרז אהובה אמרגי רס"ם אחמד־סאלח מזאריב סמ"ר אמיר מנצורי
19.2.2002	סמ"ר מיכאל אוקסמן סרן משה עיני סמ"ר תמיר עצאמי סמ"ר מרק פודולסקי סמ"ר בני קיקיס סמ"ר ארז תורג'מן
21.2.2002	מנהל דראגמה
22.2.2002	סמיר אבו עצבה ולרי אמחיר
25.2.2002	רס"ל גלית ארביב אהרן גורוב אברהם פיש
27.2.2002	גדי רג'ואן
28.2.2002	סמ"ר חיים בכר
1.3.2002	סמל יעקב אבני

2.3.2002
אוריה אילן
לידור אילן
יעקב אברהם אליהו
צופיה יערית אליהו
רפ"ק משה דיין
אבי חזן
אברהם אליהו נחמד
גפנית נחמד
לירן נחמד
שאול נחמד
שירז נחמד
שלמה נחמד

3.3.2002
סרגיי בטורוב
ודים בלגולה
רס"ל (מיל') ערן גד
יצחק דידי
סגן (מיל') דוד דמלין
רס"ל (מיל') כפיר וייס
סרן אריאל חובב
רס"ל (מיל') רפאל לוי
רס"ל (מיל') אברהם עזרא
רס"ל (מיל') יוחאי פורת
סמל סטיבן־איאן קניגסברג

5.3.2002
מוחמד אלקרם
רס"ם סלים ברכאת
אליהו דהן
יוסף הבי
טגניה מהרטו
דבורה פרידמן

6.3.2002
סגן פנחס כהן
רב"ט (מיל') אלכסנדר נסטרנקו

7.3.2002	אריאל יוסף זאנה ברוך אשר צבי מרקוס ערן יוחנן פיקאר טל צבי קורצווייל אהרן מרדכי קרוגליאק
8.3.2002	סמ"ר אדוארד קורל
9.3.2002	אורית אוזרוב דן אימני טלי אליהו ניר רחמים בורוכוף לימור בן שוהם רב"ט אלקנה גובי ליבנת דבש דנית דגן ישראל מאיר יחיא נתנאל כוכבי ברוך לרנר אביה מלכה אורי פליקס אברהם חיים רחמים
10.3.2002	סמ"ר קובי איכלבום
12.3.2002	יהודית כהן לין ליבנה עטרה ליבנה איל ליברמן אלכסיי קוטמן עופר קנריק סגן גרמן רוז'קוב
13.3.2002	סגן גיל בדיחי רפאלה ציריאלו
14.3.2002	סמ"ר מתן בידרמן סמ"ר עלאא כבישי סמל שני רותם

17.3.2002	נועה אורבך
19.3.2002	סגן טל צמח
20.3.2002	סמ"ר שמעון אדרעי סמל מיכאל אלטפירו אלון זאב גולדנברג מוגוס מהרטו רנ"ג מאיר פחימה רב"ט אהרן רביבו בלה שניידר
21.3.2002	יצחק כהן רס"ם גדי שמש ציפורה שמש
24.3.2002	אבי סבאג אסתר קליימן
27.3.2002	שולמית אברמוביץ' דוד אנחוביץ שמעון בן ארויה רס"ר אברהם בקרמן אלתר בריטביץ פרידה בריטביץ מרים גוטזגן פרלה הרמלה זאב וידר סמ"ר סיון וידר אברהם יעקב וייס חוה וייס עמירם חממי אנה יעקובוביץ' ג'אורג' יעקובוביץ' לולה לבקוביץ שרה לוי מריאן למן זאווי

פורוק נעימי
אליהו נקש
אדית אן־מרי פריד
אנדרי סטפן פריד
אליעזר קורמן
יהודית קורמן
דבורה קרים
מיכאל קרים
חנה רוגן
קלרה רוזנברגר
עירית רשל
יוליה תלמי

28.3.2002 רס"ן אברהם גביש
דוד ישראל גביש
רחל איטה גביש
יצחק יוסף קנר

29.3.2002 מיכאל אורלינסקי
טוביה יוזף ויזנר
רחלי לוי
חיים סמדר
סגן בועז פומרנץ
סמ"ר רומן שליאפשטיין

30.3.2002 רס"ל (מילי) קונסטנטין דנילוב

31.3.2002 אורלי אופיר
קרלוס דניאל וגמן
קרלוס ירושלמי
משה לוין
דניאל מנצ'ל
סוהיל עדווי
רחל צ'רכי
דב צ'רנוברודה
גל קורן

רן קורן
שמעון קורן
אביאל רון
עופר רון
ענת רון
עדי שירן
שמעון שירן
יעקב שני

1.4.2002
רש"ט תומר מרדכי
רס"ל (מיל') אופיר רוט

3.4.2002
רס"ן (מיל') משה גרסטנר
סמל שמואל טולדנו

4.4.2002
סגן נסים בן־דוד
סמ"ר רותם לנגר
סמל גדי עזרא
פקד פטריק פרג
רס"ל (מיל') עינן שרעבי

5.4.2002
אחמד זואהרה
סמ"ר רועי טל
סמל מרום (משה) פישר
סמ"ר עודד (פנחס) קורנפיין

6.4.2002
רס"ל (מיל') ניסן אברהם

8.4.2002
סמל שמואל וייס
רס"ל מתניה ראבינסאן

9.4.2002
סרן (מיל') יעקוב אזולאי
רס"ל (מיל') רונן אלשוחט
רס"ן אסף אסולין
רס"ל (מיל') עמית בוסידן
סרן (מיל') דרור בר
רס"ל (מיל') מנשה חבה
רס"ר (מיל') טירן ארזי
סגן (מיל') אייל יואל

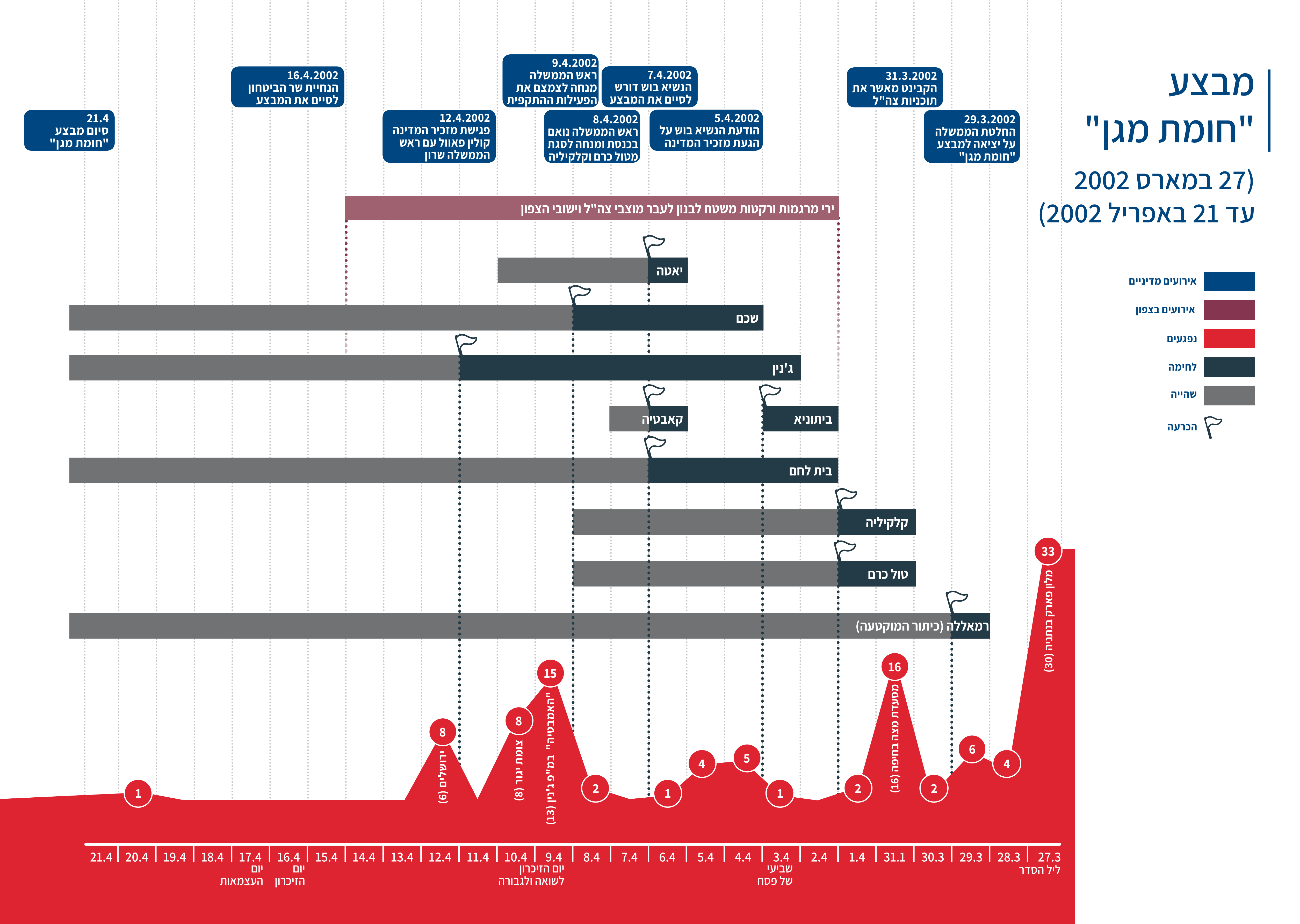
רס"ר (מיל') אבנר (ולרי) יסקוב
רס"ר (מיל') יורם לוי
רס"ל (מיל') שמואל דני מייזליש
סמ"ר גדליה־הלל מליק
רס"ן (מיל') עודד גולומב
רס"ל (מיל') אייל עזורי
רס"ל (מיל') אייל צימרמן

10.4.2002 אבינעם אלפי'ה
רס"ל (מיל') ניר דניאלי
רס"ל (מיל') זאב חניק
סמל וייסמן מיכאל
רס"ם שמשון סתלקול
רש"ט קרן פרנקו
רש"ט נועה שלמה
רס"ל (מיל') שלומי בן חיים

12.4.2002 סוהילה חושי
ניסן כהן
צ'ונמל לין
סגן דותן נחתומי
סמ"ר דוד סמינרנוף
רבקה פינק
קסיניאנג צ'אי
ילנה קונרב

20.4.2002 סמ"ש אוריאל בר־מימון

| יהי זכרם ברוך

מבצע "חומת מגן"
(27 במארס 2002 עד 21 באפריל 2002)
אירועים מדיניים
אירועים בצפון
נפגעים
לחימה
שהייה
הכרעה
29.3.2002 החלטת הממשלה על יציאה למבצע "חומת מגן"
31.3.2002 הקבינט מאשר את תוכניות צה"ל
5.4.2002 הודעת הנשיא בוש על הגעת מזכיר המדינה
7.4.2002 הנשיא בוש דורש לסיים את המבצע
8.4.2002 ראש הממשלה נואם בכנסת ומנחה לסגת מטול כרם וקלקיליה
9.4.2002 ראש הממשלה מנחה לצמצם את הפעילות ההתקפית
12.4.2002 פגישת מזכיר המדינה קולין פאוול עם ראש הממשלה שרון
16.4.2002 הנחיית שר הביטחון לסיים את המבצע
21.4 סיום מבצע "חומת מגן"
ירי מרגמות ורקטות משטח לבנון לעבר מוצבי צה"ל וישובי הצפון
יאטה
שכם
ג'נין
ביתוניא
קאבטיה
בית לחם
קלקיליה
טול כרם
רמאללה (כיתור המוקטעה)
33 מלון פארק בנתניה (30)
4
6
2
16 מסעדת מצה בחיפה (16)
2
1
5
4
1
2
15 "האמבטיה" במ"פ ג'נין (13)
8 צומת יגור (8)
8 ירושלים (6)
1
27.3 ליל הסדר
28.3
29.3
30.3
31.3
1.4
2.4
3.4 שביעי של פסח
4.4
5.4
6.4
7.4
8.4
9.4 יום הזיכרון לשואה ולגבורה
10.4
11.4
12.4
13.4
14.4
15.4
16.4 יום הזיכרון
17.4 יום העצמאות
18.4
19.4
20.4
21.4

ב־28 במארס 2002 יצא צה"ל למבצע שאותו הגדיר הרמטכ"ל שאול מופז "מלחמה על הבית". ספר זה, **"מבצע 'חומת מגן' - מהכלה להכרעה"**, מתחקה אחרי הדינמיקה שהובילה את צה"ל מהגנה להתקפה בעימות מול הפלסטינים ומתאר את מהלכיו של מבצע "חומת מגן".

השער הראשון מתאר את הדרך העקלקלה שעבר צה"ל מפרוץ האירועים באוקטובר 2000 ועד ליציאה למבצע בעקבות הפיגוע במלון פארק בליל הסדר 2002. ברקע הדברים עומדת השאלה: מדוע נדרשו 546 ימי לחימה ו-468 הרוגים כדי להגיע להחלטה לצאת למבצע. מהשתלשלות האירועים עולה שהמעבר ההדרגתי מהגנה להתקפה התרחש בעקבות הבשלה איטית של התנאים המדיניים, הפוליטיים והצבאיים שנדרשו לשם יציאה למהלך צבאי נרחב. אירועים כמו: פיגועי 11 בספטמבר בארה"ב, רצח השר זאבי, לכידת ספינת הנשק קארין אֵי והיקף הנפגעים מפיגועים שגדל והלך מדצמבר 2001, הכשירו את דעת הקהל הישראלית, יצרו קונצנזוס פוליטי ושכנעו את הממשל האמריקאי בדבר הצורך בפעולה צבאית בכל שטחי אֵי. אולם, גם לצה"ל נדרש זמן כדי להתנער מתפיסות ישנות, לרכוש את היכולת לפעול בשטחים הבנויים בצפיפות דרך שורת מבצעים בעצימות הולכת וגוברת, שהביאה לתחושת מסוגלות כלפי פנים וכלפי חוץ, להילחם בארגוני הטרור בכל שטחי איו"ש.

השער השני בוחן את מבצע "חומת מגן"; מהאופן שבו תוכנן ונוהל במטכ"ל ובפיקוד המרכז ועד לתיאור הלחימה ברמה הטקטית. התפתחות החשיבה ברמה האסטרטגית על הישגי המבצע הנדרשים מלמדת כי בצה"ל התגבשה ההבנה שאין זה המבצע שיכריע את הטרור אלא, כדברי ווינסטון צ'רצ'יל, **"זהו אינו הסוף. זו אפילו לא תחילתו של הסוף. אבל זהו, ייתכן, סוף ההתחלה"**. כלומר, בצה"ל הבינו כי זהו מהלך צבאי שמשיב לו את חופש הפעולה בכל שטחי איו"ש המאפשר ללחום ביעילות בארגוני הטרור. ברמה הטקטית, מתוארים הקרבות המרכזיים שהתרחשו בערים רמאללה, בית לחם, שכם וג'נין ובמחנות הפליטים תוך הצגת שורת מפות ועזרים שהוכנו במיוחד לספר.

ד"ר **אהד לסלוי** הוא ראש תחום חקר הרמה האופרטיבית במחלקה להיסטוריה בצה"ל ומחברם של הספרים "מביטחון שוטף ללחימה בגרילה" (2021) ו"המדינאי ואיש המודיעין" (2021).

צה"ל – המחלקה להיסטוריה

משרד הביטחון – ההוצאה לאור